

VILNIAUS UNIVERSITETAS

DOVILĖ PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ

**KONSTITUCINĖS JUSTICIJOS PROCESAS LIETUVOJE:
OPTIMALAUS MODELIO
PAIEŠKA**

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2017

Disertacija rengta 2012–2016 metais Vilniaus universitete.

Mokslinis vadovas:

prof. dr. Egidijus Kūris (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S).

TURINYS

IVADAS	8
I. KONSTITUCINĖS JUSTICIJOS MODELIS LIETUVOS RESPUBLIKOJE	26
I.1. Konstitucinės justicijos samprata ir tipologija	26
I.1.1. Konstitucinės justicijos samprata.....	26
I.1.2. Konstitucingumo teisminės patikros mechanizmo susiformavimas.....	31
I.1.3. Konstitucinės justicijos išitvirtinimo ir paplitimo raida Europoje.....	38
I.1.4. Konstitucinės justicijos tipologija.....	49
I.1.4.1. Konstitucinės justicijos tipologija instituciniu aspektu	50
I.1.4.2. Konstitucinės justicijos tipologija pagal jos įgyvendinimo laiką	52
I.1.4.3. Konstitucinės justicijos tipologija pagal ginčo pobūdį	54
I.1.4.4. Konstitucinės justicijos tipologija pagal atlikimo privalomumą	55
I.1.4.5. Konstitucinės justicijos tipologija pagal konstitucingumo tikrinimo parametrus	56
I.1.4.6. Konstitucinės justicijos tipologija pagal įgaliojimus / objektus	56
I.1.4.7. Konstitucinės justicijos tipologija bylų inicijavimo aspektu – pareiškėjų spektras	61
I.1.4.8. Konstitucinės justicijos tipologija pagal teisinius padarinius	64
I.1.5. Konstitucinės justicijos institucijų vieta valdžių padalijimo sistemoje ...	75
I.1.6. Konstitucijos aiškinimas ir oficialios konstitucinės doktrinos formavimas	82
I.1.7. Konstitucinės justicijos funkcijos	88
I.1.8. Konstitucinei justicijai tenkantys iššūkiai.....	90
I.2. Iniciatyvos ir prielaidos įsteigti konstitucinę justiciją Lietuvoje iki 1992 m. Konstitucijos priėmimo	99
I.2.1. Iniciatyvos įsteigti konstitucinę justiciją 1918–1940 m.	99
I.2.2. Iniciatyvos įsteigti konstitucinę justiciją 1988–1990 m.	104
I.2.3. Iniciatyvos ir prielaidos įsteigti konstitucinę justiciją 1990–1992 m. ...	106
I.3. Konstitucinės justicijos modelio pasirinkimas 1992–1993 m. ir jo raida 1993–2016 m.	113
I.3.1. Konstitucijoje įtvirtintas konstitucinės justicijos modelis	113
I.3.2. Konstitucinio Teismo įstatymas ir jo pakeitimai	128
I.3.3. Kiti su konstitucinės justicijos procesu susiję įstatymai ir Seimo statutas	140
I.3.4. Konstitucinio Teismo reglamentas ir jo pakeitimai, kiti Konstitucinio Teismo vidaus aktai.....	144
I.3.5. Konstitucinės justicijos modelio raidos mechanizmai.....	147
II. KONSTITUCINĖS JUSTICIJOS PROCESO TEISĖ KAIP TEISĖS ŠAKA	151

II.1. Konstitucinės justicijos proceso samprata	151
II.1.1. Konstitucinės justicijos procesas – savarankiškas teisminis procesas .	151
II.1.2. Konstitucinės justicijos proceso ribos	156
II. 2. Konstitucinės justicijos proceso teisė kaip teisės šaka	161
II.2.1. Konstitucinės justicijos procesą reglamentuojančių nuostatų vieta teisės sistemoje	161
II.2.2. Konstitucinės justicijos proceso teisės kaip atskiros teisės šakos specifika.....	168
II.2.3. Konstitucinės justicijos proceso teisenos: bendri daugiau nei vienai teisenai procesiniai elementai ir specifiniai kiekvienos teisenos elementai....	174
II.2.4. Konstitucinės justicijos proceso objektai	181
II.2.5. Konstitucinės justicijos proceso subjektai	185
II.2.6. Konstitucinio Teismo aktai.....	196
II.2.7. Bendrieji konstitucinės justicijos proceso elementai.....	210
II.2.7.1. Konstitucinio Teismo sudėtis	210
II.2.7.2. Konstitucinio Teismo teisėjų kvorumas ir sprendimų priėmimo dauguma	217
II.2.7.3. Konstitucinio Teismo teisėjų nusišalinimas ir nušalinimas	226
II.2.7.4. Konstitucinio Teismo pasitarimų kambario ir balsavimo rezultatų slaptumo užtikrinimas	231
II.2.7.5. Atskirosios nuomonės institutas.....	239
III. KONSTITUCINĖS JUSTICIJOS PROCESO STRUKTŪRA: DABARTINĖ BŪKLĖ IR OPTIMIZAVIMO PRIELAIDOS BEI GALIMYBĖS	251
III.1. Prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teiseną	251
III.1.1. Teisės aktų konstitucingumo (teisėtumo) patikros objektai.....	252
III.1.2. Prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenos subjektai	269
III.1.2.1. Subjektai, galintys inicijuoti teisės aktų konstitucingumo patikrą.....	269
III.1.2.1.1. Aukščiausiosios valstybės institucijos ir jų nariai	270
III.1.2.1.2. Bendrosios kompetencijos ir specializuoti teismai	274
III.1.2.1.3. Individualaus konstitucinio skundo įvedimo klausimas.....	276
III.1.2.2. Dalyvaujantys byloje asmenys.....	296
III.1.2.3. Kiti proceso dalyviai – liudytojai, ekspertai, specialistai, vertėjai.....	300
III.1.2.4. <i>Amicus curiae</i>	303
III.1.3. Prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenos padariniai....	307
III.1.3.1. Konstitucinio Teismo aktai, kuriais užbaigiama prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teiseną.....	307
III.1.3.2. Konstitucinio Teismo aktų paviškinimas ir paskelbimas.....	311
III.1.3.3. Prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenos padariniai <i>ratione personae</i>	315
III.1.3.4. Prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenos padariniai <i>ratione temporis</i>	317

III.1.3.5. Teisinės galios netekusio, tačiau nepanaikinto teisės akto formalaus statuso klausimas	328
III.1.3.6. Įpareigojimų atitinkamiems teisėkūros subjektams nustatymo klausimas.....	333
III.1.4. Specifiniai procesiniai prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenos elementai.....	335
III.1.4.1. Prašymų priimtinumumas	335
III.1.4.1.1. Prašymų pateikimo būdai	335
III.1.4.1.2. Išankstinis tyrimas	336
III.1.4.1.3. Teisės akto galiojimo sustabdymas	339
III.1.4.1.4. Sprendimai atlikus išankstinį tyrimą	342
III.1.4.3. Prašymų atšaukimas.....	354
III.1.4.4. Bylų nagrinėjimo eiliškumas ir trukmė.....	356
III.1.4.5. Posėdžio forma ir eigos fiksavimas	363
III.1.4.6. Įrodymų tyrimas.....	369
III.1.4.7. Teismo nagrinėjimo atidėjimas ir atnaujinimas.....	373
III.1.4.8. Konstitucinio Teismo nutarimo peržiūrėjimas	376

III.2. Paklausimų dėl Konstitucinio Teismo išvados nagrinėjimo teiseną ..382

III.2.1. Paklausimų dėl Konstitucinio Teismo išvados nagrinėjimo teisenos objektai	384
III.2.1.1. Ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimus.....	384
III.2.1.2. Ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas	388
III.2.1.3. Ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai	389
III.2.1.4. Ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai	392
III.2.2. Poreikis, prielaidos ir galimybės išplėsti objektų, dėl kurių gali būti teikiama Konstitucinio Teismo išvada, sąrašą	398
III.2.2.1. Referendumų teisėtumo kontrolė.....	399
III.2.2.2. Politinių partijų veiklos teisėtumo kontrolė.....	403
III.2.2.3. Konfliktų tarp aukščiausiųjų valstybės institucijų bei tarp centrinės ir vietinės valdžios sprendimas.....	405
III.2.3. Paklausimų dėl išvados nagrinėjimo teisenos subjektai.....	408
III.2.3.1. Poreikis, prielaidos ir galimybės išplėsti subjektų, galinčių inicijuoti paklausimų dėl išvados nagrinėjimo teiseną, ratą	408
III.2.3.2. Dalyvaujantys byloje asmenys.....	415
III.2.3.3. Kitų proceso dalyvių – liudytojų, specialistų, ekspertų, <i>amicus curiae</i> – statuso ypatumai	419
III.2.4. Paklausimų dėl išvados nagrinėjimo teisenos padariniai	422
III.2.4.1. Konstitucinio Teismo aktai, kuriais užbaigiama paklausimų dėl išvados nagrinėjimo teiseną, jų pavišėjimas ir paskelbimas.....	422
III.2.4.2. Išvadų teisinė galia ir jų (ne)galutinumo problema	424
III.2.5. Specifiniai procesiniai šios teisenos elementai	429

III.2.5.1. Paklausimų priimtumas.....	429
III.2.5.1. Paklausimų sujungimas ir išskyrimas	433
III.2.5.2. Bylų dėl paklausimų nagrinėjimo eiliškumas ir trukmė	435
III.2.5.3. Paklausimų atšaukimas	437
III.2.5.4. Posėdžio forma ir eigos fiksavimas	438
III.2.5.5. Įrodymų tyrimas.....	439
III.2.5.6. Teismo nagrinėjimo atidėjimas ir atnaujinimas.....	444
III.2.5.7. Konstitucinio Teismo išvados peržiūrėjimas	446
III.3. Prašymų išaiškinti Konstitucinio Teismo nutarimą, sprendimą, išvadą teisei.....	448
III.3.1. Prašymų išaiškinti Konstitucinio Teismo nutarimą, sprendimą, išvadą teisenos objektai	450
III.3.2. Prašymų išaiškinti Konstitucinio Teismo nutarimą, išvadą, sprendimą teisenos subjektai.....	453
III.3.2.1. Poreikis, prielaidos ir galimybės suteikti įgaliojimus prašyti Konstitucinio Teismo nutarimo, sprendimo, išvados išaiškinimo kitiems subjektams.....	456
III.3.2.2. Dalyvaujantys byloje asmenys, kiti proceso dalyviai	458
III.3.3. Prašymų išaiškinti Konstitucinio Teismo nutarimą, išvadą, sprendimą teisenos padariniai	459
III.3.3.1. Sprendimų dėl Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados, sprendimo išaiškinimo ir kitų šioje teisei priimamų aktų paviškinimas ir paskelbimas	459
III.3.3.2. Sprendimų dėl Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados, sprendimo išaiškinimo teisinė galia	460
III.3.4. Specifiniai procesiniai šios teisenos elementai	462
III.3.4.1. Prašymų priimtumas	462
III.3.4.2. Prašymų išaiškinti Konstitucinio Teismo aktus sujungimas ir išskyrimas.....	467
III.3.4.3. Prašymų išaiškinti Konstitucinio Teismo nutarimą, išvadą ar sprendimą išnagrinėjimo trukmė.....	469
III.3.4.4. Prašymų išaiškinti Konstitucinio Teismo nutarimą, išvadą ar sprendimą atšaukimas	471
III.3.4.5. Teismo posėdžio forma ir eigos fiksavimas	472
III.3.4.6. Sprendimo dėl Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados ar sprendimo išaiškinimo peržiūrėjimas	475
IŠVADOS.....	477
SIŪLYMAI	482
PRIEDAI.....	487
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA	491

AUTORĖS MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ DISERTACIJOS TEMA	
SARAŠAS	536

ĮVADAS

Tyrimo problema. Konstitucijos viršenybė negali būti tik abstrakti idėja. Jai užtikrinti būtinas veiksmingas mechanizmas. Pasak H. Kelseno, konstitucinis teismas turėtų tapti savotišku skydu, saugančiu nuo daugumos tironijos ir gebančiu nustatyti pusiausvyrą tarp mažumos ir daugumos interesų tokiu būdu, kad demokratija netaptų daugumos savivale, o Konstitucija – *lex imperfecta*¹. Šiais laikais teiginys, kad veiksmingiausias iš visų Konstitucijos efektyvumą užtikrinančių instrumentų yra konstitucinė kontrolė, jau tapo beveik neginčytina tiesa. Ypač konstitucinės kontrolės reikšmė išauga santykinai naujose demokratijose. Konstitucinio teismo vaidmenį nestabilių demokratių vertybių laikotarpiu pirmasis Vengrijos Konstitucinio Teismo pirmininkas L. Sólyómas² išreiškė šiais žodžiais: „Mes esame profesionalūs idealistai pragmatiškame pasaulyje. Mes atstovaujame abstrakčioms Konstitucijos vertybėms ir viena iš mūsų pačių svarbiausių funkcijų yra atkurti prarastą teisės reputaciją. Aš tikiu, kad tai yra atramos taškas, kuris leis mums išstumti senąjį pasaulį iš jo vietos.“³

Drąsiai galima teigti, kad jau daugiau nei du savo veiklos dešimtmečius Konstitucinis Teismas Lietuvoje sėkmingai vykdo šią savo misiją. Ne tik pasiteisino Konstitucinio Teismo įsteigimas, bet ir jo veiklos rezultatai pranoko konstitucinės justicijos modelio kūrėjų lūkesčius, teorinius svarstymus, kokia yra ar turėtų būti Konstitucinio Teismo aktų teisinė galia ir juose formuluojamos doktrinos reikšmė. Konstitucinė justicija keitė Lietuvos teisės sistemos suvokimą⁴.

Tačiau tuo metu, kai buvo kuriamas konstitucinės justicijos modelis, konstitucinė justicija Lietuvoje nebuvo egzistavusi nė vienos dienos ir tai suponavo atitinkamą modelio kūrėjų atsargumą šio instituto atžvilgiu. Tiek

¹ KELSEN, H. Vom Wesen und Wert der Demokratie. In BAUME, S. *Hans Kelsen and the Case for Democracy*. Essex, 2012, p. 39.

² L. Sólyómas 2005–2010 m. taip pat buvo Vengrijos Respublikos Prezidentas.

³ Cit. pagal RAULIČKYTĖ, A. Atsakingo valdymo principas ir jo įgyvendinimas. *Politologija*, 2006, t. 1(41), p. 146.

⁴ KŪRIS, E. Konstitucinė justicija Lietuvoje: pirmasis dešimtmetis. *Justitia*, 2003, Nr. 3–4, p. 45–46.

Lietuvos⁵, tiek užsienio⁶ konstitucinės teisės mokslo darbuose akcentuojama, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – ir Konstitucija⁷) VIII skirsnyje buvo įtvirtinta gana minimalistinė Konstitucinio Teismo jurisdikcijos koncepcija. Nuosaiki Lietuvos konstitucinės justicijos modelio kūrėjų pozicija suprantama. Vieno žymiausių konstitucinės justicijos tyrėjų L. Favoreu tvirtinimu, geriau pradėti vykdyti konstitucinę kontrolę pasirinkus kuklią, net paprasčiausią, sistemą, o vėliau pamažu jos veiklos sritis plėsti ir leisti į teismą kreiptis naujiems subjektams⁸. Tačiau, praėjus daugiau nei dviem dešimtmečiams nuo Konstitucinio Teismo įsteigimo Lietuvoje, reikšmingesniems žingsniams šioje srityje taip ir nesiryžta⁹. Be tam tikrų retai pasitaikančių išimčių, Lietuvos teisininkų bendruomenėje, politiniuose sluoksniuose ir apskritai visuomenėje beveik nėra diskutuojama apie prieš daugiau nei dvidešimt metų sukurto konstitucinės justicijos modelio optimalumą, t. y. apie tai, ar jis atitinka šiandieninės Lietuvos visuomenės ir teisinės bendruomenės lūkesčius, teisinės sistemos galimybes, Europos valstybių konstitucinės justicijos tendencijas.

Tačiau visuomenės apklausų duomenys¹⁰ rodo, kad didelė visuomenės dalis yra pasiruošusi Konstitucinio Teismo kompetencijos plėtimui, papildomų funkcijų suteikimui, šios institucijos prieinamumo didinimui. Štai 2016 m. liepos 1–10 d. atlikto visuomenės nuomonės tyrimo dėl pasitikėjimo Lietuvos institucijomis duomenimis, Konstituciniu Teismu pasitiki 41 proc. Lietuvos

⁵ JARAŠIŪNAS, E. *Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 63.

⁶ SADURSKI, W. *Rights Before Courts, a Study of Constitutional Courts in Postcommunist States of Central and Eastern Europe*. Netherlands: Springer, 2008, p. 6.

⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Žin.*, 1992, Nr. 33-1014; 1996, Nr. 64-1501; 1996, Nr. 122-2863; 2002, Nr. 65-2629; 2003, Nr. 14-540; 2003, Nr. 32-1315; 2003, Nr. 32-1316; 2004, Nr. 111-1423; 2004, Nr. 111-4124; 2006, Nr. 48-1701.

⁸ FAVOREU, L. *Konstituciniai teismai*. Vertė E. Jarašiūnas. Vilnius: Garnelis, 2001, p. 108–109.

⁹ 2017 m. kovo mėn. 38 Seimo nariai pateikė Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektą, kuriuo siūloma įtvirtinti individualaus konstitucinio skundo institutą, kartu su juo pateiktas ir Konstitucinio Teismo įstatymo pakeitimo įstatymo projektas, tačiau per 2017 m. birželio 29 d. vykusį pirmąjį balsavimą dėl šios Konstitucijos pataisos nepavyko surinkti 2/3 visų Seimo narių balsų. Taigi ši Konstitucijos pataisa Seimui iš naujo svarstyti gali būti teikiama tik ne anksčiau kaip po metų. Plačiau apie tai žr. disertacijos III.1.2.1.3. skyriuje.

¹⁰ Detalesni visuomenės apklausų duomenys, susiję su konkrečiais konstitucinės justicijos modelio tobulinimo klausimais ar jo optimalumo vertinimu, bus pateikiami disertacijos tiriamojoje dalyje. Disertacijos autorė tyrime naudojo ne savo, bet šioje srityje besispecializuojančių subjektų atliktais visuomenės nuomonės tyrimais.

visuomenės (16 proc. nepasitiki), kitais teismais pasitiki tik 27,7 proc. (nepasitiki 25,2 proc.) apklaustųjų, svarbu pažymėti, kad Seimu pasitiki tik 8,3 proc., o nepasitiki net 63 proc. apklausos dalyvių¹¹. Apie tai, kad diskusijos dėl konstitucinės justicijos modelio optimizavimo reikalingos, byloja ir tai, kad pastaraisiais metais Konstituciniame Teisme matyti bendra prašymų mažėjimo tendencija¹², taip pat trumpėjanti konstitucinės justicijos bylų nagrinėjimo trukmė¹³. Apie Konstitucinio Teismo prieinamumo didinimo poreikį kalba ir paties Konstitucinio Teismo atstovai. 2014 m. Konstitucinio Teismo veiklos metinio pranešimo Konstitucinio Teismo pirmininko įžanginiame žodyje tvirtinama, jog, žiūrint į 2014 m. veiklos rezultatus, galima tikėtis, kad 2015 metais sparčiai mažės Konstitucinio Teismo nagrinėjamų bylų trukmė, todėl žvelgiant į ateitį galima prisiminti ekonomikos krizės metais pamirštą individualaus konstitucinio skundo iniciatyvą. Konstitucinio Teismo 2015 m. veiklos pranešime Konstitucinio Teismo pirmininkas dar kartą atkreipė dėmesį į šį klausimą: „2015 metais galima matyti Konstituciniame Teisme gaunamų prašymų ir atitinkamai konstitucinės justicijos bylų skaičiaus mažėjimo tendenciją, tokia tendencija atveria pozityvių pokyčių galimybę: svarstyтина galimybė atnaujinti diskusijas dėl individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo.“¹⁴

Vis dėlto nors ir pripažįstamas neabejotinas konstitucinės justicijos vaidmuo užtikrinant Konstitucijos efektyvumą ir demokratiją, jos poveikis teisinės sistemos kaitai, tačiau apie Konstitucinio Teismo veiklos specifiką žinoma mažai, o konstitucinės justicijos modelio ir ypač jo procesinės dalies tobulinimo klausimai viešojoje erdvėje pasigirsta tik fragmentiškai.

¹¹ „Vilmorus“ visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimai. *Ar pasitikite šiomis Lietuvos institucijomis?* Prieiga per internetą: <<http://www.vilmorus.lt/index.php?mact=News,cntnt01,detail,0&cntnt01articleid=2&cntnt01returnid=20>> [žiūrėta 2016 m. rugsėjo 18 d.].

¹² 2014 m. Konstitucinio Teismo veiklos metinis pranešimas. Prieiga per internetą: <<http://lrkt.lt/data/public/uploads/2015/04/metinis-pranesimas-2014.pdf>> [žiūrėta 2017 m. sausio 18 d.].

¹³ 2014 m. Konstitucinio Teismo veiklos metiniame pranešime tvirtinama, kad vidutinė bylų nagrinėjimo Konstituciniame Teisme trukmė pastaraisiais metais buvo 2–3 metai, bei tai, kad artimiausiu metu ketinama ją sutrumpinti iki 1,5–2 metų.

¹⁴ 2015 m. Konstitucinio Teismo veiklos metinis pranešimas. Prieiga per internetą: <lrkt.lt/data/public/uploads/2016/03/lrkt-metinis-pranesimas.pdf> [žiūrėta 2017 m. balandžio 18 d.].

Nors konstitucinės teisminės kontrolės atsiradimas ir konstitucinės jurisprudencijos išaugimas bei jos reikšmė visai Lietuvos teisei sistemai turėtų taip pat reikalauti ir išsamios procedūrų, kurių laikydamasis Konstitucinis Teismas tiria teisės aktų atitiktį Konstitucijai bei kitas jo kompetencijai priskirtas bylas, analizės, tačiau teisinė mintis paprastai konstitucinės justicijos procesui linkusi skirti santykinai nedaug dėmesio, pirmenybę teikdama žvilgsniui „iš išorės“, t. y. konkrečiam Konstitucinio Teismo baigiamajam aktui, o ne žvilgsniui „iš vidaus“ – procedūroms, pagal kurias šis baigiamasis aktas priimamas. Rezultatai – nuolat naujai pasirodančioje gausioje teisės mokslo literatūroje Konstitucinio Teismo tematika esama santykinai mažai darbų, skirtų konstitucinės justicijos proceso klausimams nagrinėti. Tokia teisės mokslo spraga dar labiau išryškėja vis didėjant mokslinės literatūros, skirtos baudžiamajam, civiliniam ar administraciniam procesui, srautui, taip pat vis daugėjant konstitucionalizmo problemoms skirtų publikacijų. Žinoma, tai, kad tyrėjai visą savo dėmesį linkę sutelkti į konkretaus ginčo turinį ar Konstitucinio Teismo baigiamąjį aktą, taip pat nusipelno dėmesio ir yra reikšminga vis gilėjančiam konstitucionalizmo doktrinos įsitvirtinimui Lietuvoje, tačiau tai taip pat veda į aklavietę siekiant suprasti Konstitucinio Teismo veiklos specifiką kaip visumą. Paradoksalu, bet Konstitucinio Teismo sprendžiamų ginčų ir jo priimamų baigiamųjų aktų turinio reikšmingumas užgožia itin svarbios teisės srities – konstitucinės justicijos bylų nagrinėjimo ir sprendimų jose priėmimo – svarbą, šitaip tarsi apdengdamas konstitucinės justicijos procesą savotiška mistiškumo skraiste.

Disertacijos teorinė ir praktinė reikšmė. Mokslinėje literatūroje nėra vieningos nuomonės ar pozityviosios teisės nuostatos, reglamentuojančios procedūras Konstituciniame Teisme, laikytinos sudarančiomis kokią nors savarankišką teisės sistemos dalį. Jeigu taip, ar ši teisės sistemos dalis gali būti tituluojama teisės šaka? Taigi disertacijos *teorinė reikšmė* pirmiausia grindžiama tuo, kad, atsižvelgiant į tai, jog nacionalinę teisės sistemą įprasta struktūruoti į teisės šakas, jų pošakius, institutus, bus bandoma išskirti ne tik atskirą proceso rūšį – konstitucinės justicijos procesą, bet ir atitinkamą teisės

šaką – konstitucinės justicijos proceso teisę. Disertacijos *teorinę reikšmę* pagrindžia ir tai, kad joje nagrinėjami klausimai, kuriems egzistuojančioje akademinėje literatūroje (ypač nacionalinėje) skiriamas nepakankamas dėmesys, kaip kad konstitucinės justicijos samprata ir tipologija, konstitucinės justicijos modelio įsteigimas ir jo raida Lietuvoje, konstitucinės justicijos proceso struktūra ir kt.

Disertacijos *praktinę reikšmę* sietina su tuo, kad konstitucinės justicijos modelį (ypač jo procesinius aspektus) įtvirtinančio teisinio reguliavimo analizė padės atskleisti, kas jame turėtų būti koreguojama. Taigi šio disertacinio darbo rezultatus bus galima panaudoti tobulinant konstitucinės justicijos modelį Lietuvoje. Susisteminta informacija apie pagrindinius konstitucinės justicijos proceso institutus gali pasitarnauti ne tik įstatymų leidėjui sprendžiant konstitucinės justicijos modelio tobulinimo klausimus, bet ir subjektams, turintiems teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą, taip pat ir pačiam Konstituciniam Teismui įgyvendinant savo įgaliojimus ar tobulinant savo vidaus teisės aktus. Taip pat šio tyrimo rezultatai gali būti naudingi konstitucinės justicijos studijų procesui, galimas ir specializuoto „Konstitucinės justicijos proceso teisės“ studijų dalyko įvedimas.

Disertacijos tyrimo objektas – Lietuvos konstitucinės justicijos modelio, ypač jo procesinės dalies (materialioji dalis nagrinėjama tik ta apimtimi, kuria sudaromos prielaidos optimizuoti konstitucinės justicijos procesą), optimalumo įvertinimas. Siekiant kuo išsamiau ir tiksliau įvertinti poreikį tobulinti dabartinį konstitucinės justicijos proceso modelį detaliai nagrinėjami tokie klausimai kaip konstitucinės justicijos samprata ir tipologija, iniciatyvos ir prielaidos įsteigti konstitucinę justiciją Lietuvoje iki 1992 m. Konstitucijos priėmimo, konstitucinės justicijos modelio pasirinkimas ir jo raida, konstitucinės justicijos procesą reglamentuojančių nuostatų vieta teisės sistemoje, konstitucinės justicijos proceso struktūra. Nors gali pasirodyti, kad tai visiems žinomi dalykai, tačiau jų neaptarus neįmanomas konstitucinės justicijos modelio optimalumo įvertinimas.

Disertacijos tyrimo dalykas – įvairūs konstitucinės justicijos proceso teisės institutai, įtvirtinti konstitucinėje, o ypač ordinarinėje teisėje; tiesioginis tyrimo dalykas yra Lietuvos konstitucinės justicijos proceso teisės institutai; kitų valstybių teisinis reguliavimas disertacijoje nagrinėjamas tam, kad, su juo lyginant Lietuvos teisinį reguliavimą, pastarąjį būtų galima optimizuoti.

Disertacijos tyrimo tikslas – sistemiškai išanalizuoti esamo konstitucinės justicijos modelio optimizavimo prielaidas, t. y. ar dabartinis modelis atitinka Lietuvos visuomenės ir teisinės bendruomenės lūkesčius, teisinės sistemos galimybes, Europos valstybių konstitucinės justicijos tendencijas, identifikuoti probleminius konstitucinės justicijos modelio aspektus ir pateikti siūlymus, kaip būtų galima tobulinti konstitucinės justicijos modelį (ypač jo procesinę dalį) įtvirtinantį teisinį reguliavimą Lietuvoje. Darbe nėra siekiama pateikti universalų konstitucinės justicijos modelį, kuris būtų tinkamiausias visoms valstybėms ir visiems laikams, tačiau bandoma iškristalizuoti tokį modelį, kuris būtų optimaliausias šiame valstybės raidos etape. Svarbu pabrėžti ir disertacijos pavadinime esantį raktinį žodį „paieška“, reiškiantį nuolatinį procesą. Darbo autorės siūlomas modelis nebūtinai yra vienintelis galimas ir tikrai neužkerta kelio kitiems tyrėjams siūlyti alternatyvių sprendimų.

Siekiant realizuoti išsikeltą tikslą, darbe keliami ir sprendžiami šie **uždaviniai**¹⁵:

1. Išanalizuoti konstitucinės justicijos susiformavimo, įsitvirtinimo ir paplitimo raidą bei konstitucinės justicijos tipologiją, identifikuoti konstitucinės justicijos institucijų vietą valdžių padalijimo sistemoje, konstitucinės justicijos funkcijas ir konstitucinei justicijai tenkančius iššūkius.

2. Ištirti, kaip susiformavo dabartinis konstitucinės justicijos proceso modelis.

¹⁵ Pirmasis ir antrasis uždaviniai padeda pagrindą tolimesniam tyrimui, jie yra daugiau „darbinio tipo“, t. y. be jų neįmanomas kitų uždavinių sprendimas, todėl pirmasis ir antrasis uždaviniai nebus specialiai atspindėti disertacinio darbo išvadose.

3. Atskleisti konstitucinės justicijos proceso sampratą ir nustatyti konstitucinės justicijos procesą reglamentuojančių nuostatų vietą Lietuvos teisės sistemoje.

4. Išskirti konstitucinės justicijos proceso teisenas bei specifinius procesinius kiekvienos teisenos elementus ir elementus, kurie yra bendri daugiau nei vienai teisenai.

5. Nuosekliai aptarti kiekvienos iš išskirtų konstitucinės justicijos proceso teisenų objektus, subjektus, padarinius bei specifinius procesinius skirtingų konstitucinės justicijos proceso teisenų elementus.

Tyrimo hipotezė – per konstitucinės justicijos gyvavimo laikotarpį Lietuvos valstybė įgijo patirties, išmanymo, gebėjimo pasimokyti iš savo klaidų, išaugo visuomenės ir teisinės bendruomenės lūkesčiai, kad konstitucinės justicijos modelis užtikrintų teisinės sistemos vientisumą, veiktų skaidriai ir efektyviai. Visuomenė ir teisinė bendruomenė yra iš esmės pasirengusios priimti novelas, plečiančias konstitucinės justicijos galimybes. Tokios novelos ne ardytų esamą teisinio reguliavimo sistemą, o tik šalintų jos prieštaravimus ir spragas. Esama pakankamai kitų valstybių teisinio reguliavimo pavyzdžių ir praktinės patirties, leidžiančios pasirinkti (perkelti ir adaptuoti) Lietuvai labiausiai tinkamas novelas. Taigi esama pakankamai prielaidų optimizuoti Lietuvos konstitucinės justicijos proceso modelį. Pagal disertacijoje pateikiamus siūlymus patobulintas konstitucinės justicijos proceso modelis būtų optimalesnis Lietuvai dabartiniu laikotarpiu, nes atitiktų visuomenės ir teisinės bendruomenės lūkesčius, teisinės sistemos galimybes, Europos valstybių konstitucinės justicijos tendencijas, plėstų konstitucinės justicijos galimybes.

Disertacijos **struktūrą** nulėmė pasirinktas tyrimo objektas, išsikeltas tikslas ir uždaviniai. Disertaciją sudaro įvadas, tiriamoji dalis, išvados ir siūlymai, priedai, šaltinių ir specialiosios literatūros sąrašas. Disertaciniame darbe pasikartojimų sąmoningai nebuvo vengiama, nes disertacijos teorinėje dalyje aptarti klausimai, apibrėžtos sąvokos, išskirtos klasifikacijos vėliau

minimi praktinėje dalyje vertinant konkrečių konstitucinės justicijos modelio aspektų optimalumą.

Disertacijos įvade formuluojama tyrimo problema bei apibrėžiamas objektas, pagrindžiamas tyrimo aktualumas ir naujumas, pristatomi tyrimo šaltiniai, metodai, pateikiama tyrimo hipotezė.

Siekiant realizuoti disertacijos tikslą bei uždavinius, tiriamoji disertacijos dalis skaidoma į tris dalis. Pirmojoje dalyje analizuojama konstitucinės justicijos susiformavimo, įsitvirtinimo ir paplitimo raida bei konstitucinės justicijos tipologija, identifikuojami konstitucinės justicijos institucijų vieta valdžių padalijimo sistemoje, konstitucinės justicijos funkcijos ir konstitucinei justicijai tenkantys iššūkiai, tiriamos iniciatyvos ir prielaidos įsteigti konstitucinę justiciją Lietuvoje iki 1992 m. Konstitucijos priėmimo, taip pat konstitucinės justicijos modelio pasirinkimas 1992–1993 m. ir jo raida 1993–2016 m. Antrojoje dalyje atskleidžiama konstitucinės justicijos proceso samprata ir nustatoma konstitucinės justicijos procesą reglamentuojančių nuostatų vieta teisės sistemoje, išskiriamos konstitucinės justicijos proceso teisenos bei specifiniai procesiniai kiekvienos teisenos elementai ir elementai, kurie yra bendri daugiau nei vienai teisei. Trečiojoje dalyje nuosekliai aptariami kiekvienos iš išskirtų konstitucinės justicijos proceso teisenų objektai, subjektai, padariniai bei specifiniai procesiniai skirtingų konstitucinės justicijos proceso teisenų elementai.

Atliktas disertacinis tyrimas baigiamas išvadomis ir siūlymais dėl konstitucinės justicijos modelio tobulinimo, kad jis būtų optimalus Lietuvai dabartiniu laikotarpiu. Pabaigoje pridedamas naudotų šaltinių ir literatūros sąrašas, taip pat autorės mokslinių publikacijų disertacijos tema sąrašas.

Disertacijos tyrimo šaltinius¹⁶ galima suskirstyti į tokias pagrindines grupes:

1. Norminiai šaltiniai. Visų pirma tai Konstitucija, taip pat Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas¹⁷ (toliau – ir KTI) ir kiti su

¹⁶ Disertacijoje remtasi norminiais ir jurisprudenciniais šaltiniais, įsigaliojusiais iki 2017 m. birželio 1 d.

konstitucinės justicijos procesu susiję įstatymo lygmens aktai, taip pat poįstatyminis teisinis reguliavimas – vieši ir nevieši Konstitucinio Teismo vidaus aktai. Taip pat šiame darbe analizuojami nagrinėjamos temos kontekste aktualūs užsienio valstybių teisės aktai (užsienio valstybių konstitucijos, konstitucinių teismų įstatymai, konstitucinių teismų reglamentai)¹⁷.

2. Jurisprudenciniai šaltiniai. Pagrindinis šaltinis šioje grupėje yra Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo baigiamieji ir nebaigiamieji aktai, Konstitucinio Teismo pirmininko potvarkiai, Konstitucinio Teismo teisminių posėdžių protokolai, kita konstitucinės justicijos bylų medžiaga, taip pat šiame darbe nagrinėjami kitų Lietuvos teismų sprendimai bei užsienio valstybių konstitucinės justicijos institucijų aktai.

3. Ekstrateisiniai šaltiniai. Tai visuomenės nuomonės tyrimai, statistinė ir kitokia informacija.

4. Specialioji literatūra. Atliekant tyrimą naudotasi monografijomis, studijomis, vadovėliais, straipsniais periodiniuose leidiniuose, konferencijų medžiaga. Tyrime nagrinėta specialioji literatūra buvo skirta: 1) konstitucinei teisei; 2) įvairioms ordinarinės teisės šakoms; 3) konstitucinės justicijos proceso teisei *per se*.

Pristatant svarbiausių tyrimo šaltinių panaudojimą skirtingose disertacijos dalyse būtina pabrėžti, kad jie taip pat gali būti skirstytini į teorinės dalies (tai pirmoji ir antroji disertacijos dalys) bei praktinės dalies (trečioji disertacijos dalis) šaltinius. Teorinėje disertacijos dalyje daugiausia remtasi užsienio ir Lietuvos tyrėjų darbais, atliktais tyrimui aktualiais klausimais, praktinėje dalyje dominuoja norminių ir jurisprudencinių šaltinių tyrimas.

Pirmojoje tyrimo dalyje, nagrinėjant konstitucinės justicijos susiformavimo, įsitvirtinimo ir paplitimo raidą, konstitucinės justicijos sampratą ir tipologiją, konstitucinės justicijos funkcijas ir konstitucinei

¹⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas. *Lietuvos aidas*, Nr. 24; *Žin.*, 1993, Nr. 6-120.

¹⁸ Siekiant neapkrauti teksto, nuorodos į užsienio valstybių teisės aktus disertacijos išnašose nėra pateikiamos, jas galima rasti naudotų šaltinių ir literatūros sąrašė.

justicijai tenkančius iššūkius, remtasi tokių mokslininkų kaip H. Kelseno¹⁹, A. Barako²⁰, A. Brewerio-Cariaso²¹, R. Cotterello²², L. Favoreu²³, L. Sadurskio²⁴, L. Sólyómo²⁵, M. De Visser²⁶, A. Mavčičo²⁷, G. Harutyunyano²⁸, H. Steinbergerio²⁹, Lietuvos tyrėjų E. Kūrio³⁰, E. Jarašiūno³¹, V. Sinkevičiaus³², G. Mesonio³³, D. Žalimo³⁴, I. Jarukaičio³⁵

¹⁹ KELSEN, H. *Grynoji teisės teorija*. Vertė A. Degutis ir E. Kūris. Vilnius: Eugrimas, 2002; KELSEN, H. La garantie juridictionnelle de la constitution (La justice constitutionnelle). In *Revue du droit public et de la science politique en France et a l'etranger*. Paris, 1928.

²⁰ BARAK, A. *Hermeneutics and Constitutional interpretation. Constitutionalism, identity, difference and legitimacy. Theoretical perspectives*. Durham, 1994; BARAK, A. *Purposive Interpretation in Law*. Princeton, 2005.

²¹ BREWER-CARIAS, A. R. *Constitutional Courts as Positive Legislators: a Comparative Law study*. Cambridge, 2011; BREWER-CARIAS, A. R. *Judicial Review in Comparative Law*. Cambridge, 1989.

²² COTTERRELL, R. *Teisės sociologija: įvadas*. Kaunas: Dangerta, 1997.

²³ FAVOREU, L. *Konstituciniai teismai*. Vilnius: Garnelis, 2001.

²⁴ SADURSKI, W. *Rights Before Courts, a Study of Constitutional Courts in Postcommunist States of Central and Eastern Europe*. Netherlands, 2008.

²⁵ SOLYOM, L. The Role of Constitutional Courts in the Transition to Democracy: With special Reference to Hungary. *International Sociology*, 2003(18); SOLYOM, L. Konstitucinis teisingumas: keletas lyginamųjų aspektų. In *Konstitucinis teisingumas ir teisės viešpatavimas*. Tarptautinės konferencijos, skirtos Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įsteigimo 10-mečiui, medžiaga. Vilnius, 2004.

²⁶ DE VISSER, M. *Constitutional Review in Europe. A Comparative Analysis*. Oxford and Portland, 2014.

²⁷ MAVČIČ, A. *Models of constitutional jurisdiction*, 2008. Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/WebForms/documents/?pdf=CDL-JU\(2008\)026-e](http://www.venice.coe.int/WebForms/documents/?pdf=CDL-JU(2008)026-e)> [žiūrėta 2017 m. birželio 10 d.].

²⁸ HARUTYUNYAN, G.; MAVČIČ, A. *The Constitutional Review and its development in the modern world*. Yerevan-Ljubljana, 1999.

²⁹ STEINBERGER, H. *Models of constitutional jurisdiction*. European Commission for Democracy through Law. Council of Europe Press, 1993.

³⁰ KŪRIS, E. Konstitucija kaip teisė be spragų. *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 12(90); KŪRIS, E. Konstitucionalizmas, holizmas ir antilegalizmas. In *Konstitucija ir politikos teorija*. Kaunas: Naujasis lankas, 2003; KŪRIS, E. Konstitucinė justicija Lietuvoje: pirmasis dešimtmetis. *Justitia*, 2003, Nr. 3–4; KŪRIS, E. On Perception of Constitutional Law: a Theoretical Approach to Constitutional Justice. In *New Millenium Constitutionalism: Paradigms of Reality and Chalenges*. Yerevan, 2013; KŪRIS, E. Teisės ir faktų persipynimas konstitucinės justicijos byloje. In *Teisė ir faktas konstitucinėje jurisprudencijoje*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2005; KŪRIS, E. The Constitutional Court and Interpretation of the Constitution. In JARAŠIŪNAS, E., et al. *Constitutional Justice in Lithuania*. Vilnius: Constitutional Court of the Republic of Lithuania, 2003.

³¹ JARAŠIŪNAS, E. Keletas nacionalinių teismų ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo veiksmingo bendradarbiavimo užtikrinimo aspektų. *Konstitucinė jurisprudencija*, 2013, Nr. 4(32); JARAŠIŪNAS, E. Kelios mintys apie Lietuvos dalyvavimo tarptautiniuose santykiuose konstitucinius pagrindus. In KATUOKA, S. (atsak. red.). *Teisė besikeičiančioje Europoje: Liber Amicorum Pranas Kūris*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008; JARAŠIŪNAS, E. Konstitucinės justicijos studijų įvadas arba L. Favoreu „Konstituciniai teismai“. In FAVOREU, L. *Konstituciniai teismai*. Vilnius: Garnelis, 2001; JARAŠIŪNAS, E. Konstitucionalizmo priešistorė: ištakos ar pirmavaizdis. *Jurisprudencija*, 2009, Nr. 4(118), p. 26; JARAŠIŪNAS, E. Jurisprudencinė konstitucija. *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 12(90); JARAŠIŪNAS, E. The Control of Constitutionality of Legal Acts and the establishment of the Constitutional Court in Lithuania. In *Constitutional Justice in Lithuania*. Vilnius: The Constitutional Court of the Republic of Lithuania, 2003; JARAŠIŪNAS, E. Žvelgiant į Lietuvos Respublikos 1992 m. Konstituciją platesniame konstitucionalizmo raidos kontekste. *Jurisprudencija*, 2002, Nr. 30(22).

darbais. Analizuojant iniciatyvas ir prielaidas įsteigti konstitucinę justiciją Lietuvoje iki 1992 m. Konstitucijos priėmimo, konstitucinės justicijos modelio pasirinkimą ir jo raidą 1993–2016 m. remtasi M. Romerio³⁶, K. Račkausko³⁷, M. Maksimaičio³⁸, J. Žilio³⁹, E. Kūrio⁴⁰, E. Jarašiūno⁴¹ ir kitų autorių darbais.

Antroje disertacijos dalyje atskleidžiant konstitucinės justicijos proceso sampratą ir konstitucinės justicijos procesą reglamentuojančių nuostatų vietą teisės sistemoje išskirtini S. Stačioko⁴², E. Kūrio⁴³,

³² SINKEVIČIUS, V. Konstitucinio Teismo nutarimų įgyvendinimas įstatymų leidyboje. *Jurisprudencija*, 2011, Nr. 18(2); SINKEVIČIUS, V. *Seimo galių ribojimo konstituciniai pagrindai: kai kurie teoriniai aspektai*. Prieiga per internetą: <http://www.parlamentostudijos.lt/Nr9/9_teise_1.htm> [žiūrėta 2017 m. birželio 2 d.].

³³ MESONIS, G. *Konstitucijos interpretavimo metodologiniai pagrindai*. Vilnius: Registrų centras, 2010; MESONIS, G. Kai kurie Konstitucijos interpretavimo aspektai: *expressis verbis* ribos. *Jurisprudencija*, 2008, Nr. 5; MESONIS, G. Konstitucijos interpretacinis poreikis. *Jurisprudencija*, 2009, Nr. 4(118).

³⁴ ŽALIMAS, D. Europos Sąjungos teisės įtaka nacionalinei konstitucinei jurisprudencijai. In JARAŠIŪNAS, E., *et al. Transnacionalinės teisinės sistemos – santykio ir sąveikos problemos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014.

³⁵ JARUKAITIS, I. Europos Sąjunga ir Lietuvos Respublika: konstituciniai narystės pagrindai. Vilnius: Justitia, 2011.

³⁶ ROMERIS, M. *Administracinis Teismas*. Kaunas, 1928; ROMERIS, M. *Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose*. Vilnius: Pozicija, 1994; ROMERIS, M. Įstatymų konstitucingumas. *Teisė*, 1925, Nr. 7, sausis–birželis.

³⁷ RAČKAUSKAS, K. *Lietuvos konstitucinės teisės klausimais*. New York, 1967.

³⁸ MAKSIMAITIS, M. Konstitucinis Teismas 1938 m. Lietuvos Konstitucijos projekte. *Jurisprudencija*, 2004, Nr. 52(44); MAKSIMAITIS, M. Nepriklausomos Lietuvos konstitucinės santvarkos modeliavimas išėivijos teisininkų darbuose. *Teisė*, 1997, t. 31.

³⁹ ŽILYS, J. *Konstitucinis Teismas – teisinės ir istorinės prielaidos*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2001; ŽILYS, J. Konstitucinės justicijos ištakos Lietuvoje. In KŪRIS, E. (sud. ir moksl. red.) *Lietuvos Respublikos Konstitucijos dvidešimtmetis: patirtis ir iššūkiai*. Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2012.

⁴⁰ KŪRIS, E. Konstitucija, teisėkūra ir konstitucinė kontrolė: retrospekciniai ir metodologiniai svarstymai. In KŪRIS, E. (sud. ir moksl. red.) *Lietuvos Respublikos Konstitucijos dvidešimtmetis: patirtis ir iššūkiai*. Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2012; KŪRIS, E. (sud. ir moksl. red.) Konstitucinis Teismas. In *Lietuvos teisinės institucijos*. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Registrų centras, 2011.

⁴¹ JARAŠIŪNAS, E. The Control of Constitutionality of Legal Acts and the establishment of the Constitutional Court in Lithuania. In JARAŠIŪNAS, E., *et al. Constitutional Justice in Lithuania*. Vilnius: The Constitutional Court of the Republic of Lithuania, 2003. JARAŠIŪNAS, E. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir žmogaus teisių apsauga. In JARAŠIŪNAS, E., *et al. Žmogaus teisių apsaugos institucijos*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009; JARAŠIŪNAS, E. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir aukštųjų valstybės pareigūnų apkalta: kelios aktualios problemos. *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 80.

⁴² STAČIOKAS, S. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir kitų Lietuvos teismų santykis. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo šeštoji konferencija „Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje“, Neringa. Prieiga per internetą: <<http://www.lrkt.lt/PKonferencijose/02.pdf>> [žiūrėta 2017 m. birželio 2 d.]; STAČIOKAS, S. The Principles and Basic Rules of legal proceedings in the Constitutional Court. In JARAŠIŪNAS, E., *et al. Constitutional Justice in Lithuania*. Vilnius: The Constitutional Court of the Republic of Lithuania, 2003.

⁴³ KŪRIS, E. Konstitucinės justicijos proceso teisės klausimu. *Teisė*, 2011, t. 78.

V. Valančiaus⁴⁴, J. Paužaitės-Kulvinskienės⁴⁵ ir kitų autorių darbai, nagrinėti įvairioms procesinės teisės šakoms skirti vadovėliai⁴⁶. Išskiriant konstitucinės justicijos proceso teisenas, specifinius procesinius kiekvienos teisenos elementus ir elementus, kurie yra bendri daugiau nei vienai teisei, taip pat poreikį ir galimybes tobulinti kai kuriuos bendruosius konstitucinės justicijos proceso elementus remtasi J. Laffranque⁴⁷, E. Kūrio⁴⁸, V. Staugaitytės⁴⁹ tyrimais, Europos Tarybos komisijos „Demokratija per teisę“ (toliau – ir Venecijos komisija) apžvalgomis⁵⁰ ir kita specialiaja literatūra.

Trečiojoje disertacijos dalyje, kuri gali būti įvardyta kaip praktinė tyrimo dalis, dominuoja norminių ir jurisprudencinių šaltinių tyrimas, tačiau šalia jų analizuoti ir nagrinėtai klausimais tyrimus atlikę Lietuvos ir užsienio teisės mokslo atstovų darbai. Čia paminėtini H. Steinbergerio⁵¹, A. M. Mavčičo⁵², A. Endzinšo⁵³, S. Kochevaro⁵⁴, D. Shelton⁵⁵ tyrimai,

⁴⁴ VALANČIUS, V. Kai kurie bendrosios kompetencijos, konstitucinių ir administracinių teismų santykio aspektai. *Jurisprudencija*, 2004, Nr. 51(43).

⁴⁵ PAUŽAITĖ-KULVINSKIENĖ, J. *Administracinė justicija: teorija ir praktika*. Vilnius: Justitia, 2005.

⁴⁶ MIKELĖNAS, V. *Civilinis procesas*. Vilnius: Teisė, 1994; DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. I tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005; LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė*. I tomas. Vilnius: Justitia, 2003; GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; KUCONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: Registrų centras, 2011; PETKEVIČIUS, P. *Administracinių teisės pažeidimų bylų teisenos*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.

⁴⁷ LAFFRANQUE, J. Dissenting opinion and judicial independence. *Juridica international*, 2003.

⁴⁸ KŪRIS, E. Apie Konstitucinio Teismo teisėjų atskiras nuomones: keli bihevioristiniai aspektai. *Jurisprudencija*, 2012, Nr. 19(3); KŪRIS, E. Atskiroji nuomonė Konstituciniame Teisme. Pirmosios patirtys. In *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis: recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys Liber Amicorum profesoriui Jonui Prapiesčiui*. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Alumni draugija, 2012.

⁴⁹ STAUGAITYTĖ, V. Konstitucinio Teismo nutarimų tipai ir jų poveikio teisės sistemai bei teisės taikymo praktikai ypatumai. *Konstitucinė jurisprudencija*, 2007, Nr. 4(8), spalio–gruodis; STAUGAITYTĖ, V. Atskiroji nuomonė konstitucinėje justicijoje: teismo kolegialumas vs. teisėjo vidinis nepriklausomumas. *Jurisprudencija*, 2008, Nr. 9(111).

⁵⁰ EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. Draft Opinion on Amendments to the Law on the Constitutional Court of Latvia, 2009. Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2009\)042-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2009)042-e)> [žiūrėta 2017 m. birželio 2 d.].

⁵¹ STEINBERGER, H. *Models of constitutional jurisdiction*. European Commission for Democracy through Law. Council of Europe Press, 1993.

⁵² MAVČIČ, A. M. *Individual complaint as a domestic remedy to be exhausted or effective within the meaning of ECHR: comparative and Slovenian aspect*, 2011. Prieiga per internetą: <<http://www.concourts.net/lecture/constitutional%20complaint1.pdf>> [žiūrėta 2017 m. sausio 8 d.].

⁵³ ENDZINŠ, A. Konstitucinio skundo institutas Latvijoje. In *Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas: Baltijos ir Skandinavijos šalių konferencijos medžiaga*. Vilnius, 2002.

⁵⁴ KOICHEVAR, S. Amici Curiae in Civil Law Jurisdictions. *The Yale Law Journal*, 2013, Vol. 122.

Lietuvos tyrėjų V. Nekrošiaus⁵⁶, J. Paužaitės-Kulvinskienės⁵⁷, E. Šileikio⁵⁸, J. Navickaitės⁵⁹, V. Sinkevičiaus⁶⁰, E. Jarašiūno⁶¹, L. Beliūnienės⁶², A. Abramavičiaus⁶³, P. Ragauskos⁶⁴, I. Pukanasytės⁶⁵, D. Žalimo⁶⁶ ir kitų autorių darbai, taip pat Venecijos komisijos apžvalgos⁶⁷.

Disertacijos tyrimo naujumas. Pagrindžiant tyrimo *naujumą Lietuvos kontekste*, pabrėžtina, kad nors konstitucinės justicijos modelio optimalumo vertinimas nėra visiškai nepaliesta sritis Lietuvos teisės moksle, tačiau ši

⁵⁵ SHELTON, D. The participation of Nongovernmental Organizations in International Judicial Proceedings. *American Journal of International Law*, 1994, Vol. 88.

⁵⁶ NEKROŠIUS, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, 2002.

⁵⁷ PAUŽAITĖ-KULVINSKIENĖ, J. *Administracinė justicija: teorija ir praktika*. Vilnius: Justitia, 2005.

⁵⁸ ŠILEIKIS, E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005; ŠILEIKIS, E. Aukščiausiasis Teismas prieš Konstitucinį Teismą? Galvosūkis dėl juridinio fakto. *Justitia*, 2006, Nr. 1; ŠILEIKIS, E. Konstitucijos dvasia: idėja fiks, „juodoji“ technologija ar išgryninta teisė? *Justitia*, 2008, Nr. 3.

⁵⁹ NAVICKAITĖ, J. *Europos konstitucinių teismų kompetencijų lyginamoji analizė*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas, 2011.

⁶⁰ SINKEVIČIUS, V. The Jurisdiction of the Constitutional Court. In *Constitutional Justice in Lithuania*. Vilnius: Constitutional Court in the Republic of Lithuania, 2003; SINKEVIČIUS, V. Šiurkštus Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymų pažeidimas – pagrindas nutraukti Seimo nario įgaliojimus. *Jurisprudencija*, 2009, Nr. 1(15); SINKEVIČIUS, V. Kokių įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai tiria Konstitucinis Teismas. *Jurisprudencija*, 2014, Nr. 21(3); SINKEVIČIUS, V. Teisinės pasekmės, kurias sukelia Konstitucinio Teismo konstatavimas, jog įstatymas ar kitas teisės aktas prieštarauja Konstitucijai. *Jurisprudencija*, 2014, Nr. 21(4).

⁶¹ JARAŠIŪNAS, E. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir žmogaus teisių apsauga. In JARAŠIŪNAS, E., et al. *Žmogaus teisių apsaugos institucijos*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009.

⁶² BELIŪNIENĖ, L. Žmogaus teisių stiprinimas konstitucinio skundo institutu. Vilnius: Justitia, 2014.

⁶³ ABRAMAVIČIUS, A. Konstitucinio skundo samprata ir reikšmė konstitucinėje teisminėje kontrolėje. *Jurisprudencija*, 2007, Nr. 11(101).

⁶⁴ RAGAUSKAS, P. *Amicus curiae* institutas užsienio šalių ir tarptautinėje teisėje: (dis)kvalifikuojantys požymiai ir gretimi institutai. *Teisės problemos*, 2011, Nr. 2(72).

⁶⁵ PUKANASYTĖ, I. *Rinkimų teisė Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (O1 S). Vilnius, 2014.

⁶⁶ ŽALIMAS, D. *Preliminary Requests Before Constitutional Courts: The Experience of the Constitutional Court of Lithuania*. EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. Seminar on preliminary requests before constitutional courts, 2013. Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU\(2013\)023-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU(2013)023-e)> [žiūrėta 2017 m. birželio 1 d.].

⁶⁷ EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Study on individual access to constitutional justice*, Venice, 2010. Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2010\)039rev-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2010)039rev-e)> [žiūrėta 2017 m. birželio 10 d.]; EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Referendums in Europe – An analysis of the legal rules in European States - Report adopted by the Council for Democratic Elections at its 14th meeting*, Venice, 2005. Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2005\)034-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2005)034-e)> [žiūrėta 2017 m. birželio 1 d.]; EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Guidelines on prohibition and dissolution of parties and analogous measures*, 1999. Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-INF\(2000\)001-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-INF(2000)001-e)> [žiūrėta 2017 m. birželio 1 d.].

disertacija yra pirmasis darbas, kuriame Lietuvos konstitucinės justicijos modelio atitiktis dabartinės Lietuvos poreikiams ir galimybėms analizuojama kompleksiskai, t. y. neapsiribojant atskirais konstitucinės justicijos proceso institutais, tačiau sistemiškai analizuojant visą Lietuvos konstitucinės justicijos modelį: nuosekliai aptariant kiekvienos iš išskirtų konstitucinės justicijos proceso teisenų objektus, subjektus, padarinius bei specifinius procesinius skirtingų konstitucinės justicijos proceso teisenų elementus.

Konstitucinės justicijos modelio tobulinimo klausimai šiame darbe nagrinėjami sistemiškai tiriant ne vien teisinį reguliavimą (galiojantį ir siūlomą įtvirtinti; Lietuvos ir kitų valstybių), bet ir teismų (ypač Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo, taip pat bendrosios kompetencijos ir specializuotų teismų bei užsienio valstybių konstitucinių teismų) praktikos požiūriu. Šio darbo naujumas grindžiamas ir tuo, kad tai pirmasis darbas Lietuvoje, kuriame naudojami vidiniai Konstitucinio Teismo šaltiniai: Konstitucinio Teismo pirmininko potvarkiai, Konstitucinio Teismo teisminių posėdžių protokolai, kita konstitucinės justicijos bylų medžiaga.

Trumpai apžvelgiant konstitucinės justicijos modelio tobulinimui skirtus tyrimus Lietuvos teisės doktrinoje, svarbu paminėti, kad didesnė jų dalis buvo skirta individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimui skirtai problematikai. Tarp jų būtina paminėti L. Beliūnienės monografiją „Žmogaus teisių apsaugos stiprinimas konstitucinio skundo institutu“⁶⁸ (2014), kurioje grindžiamas individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo nacionalinėje teisės sistemoje tikslingumas. Įvairioms šio instituto įtvirtinimo Lietuvoje problemoms taip pat skirti A. Abramavičiaus⁶⁹, P. Jurčio⁷⁰, J. Sakalausko⁷¹, V. Staugaitytės⁷² ir kitų autorių darbai. Tačiau individualaus konstitucinio skundo tema Lietuvoje daugiausia nagrinėta iš žmogaus teisių stiprinimo pozicijos, bet ne kitų Konstitucinio Teismo įgaliojimų kontekste ar

⁶⁸ BELIŪNIENĖ, L. *Žmogaus teisių <...>*.

⁶⁹ ABRAMAVIČIUS, A. *Konstitucinio skundo <...>*.

⁷⁰ JURČYS, P. Ar jau laikas įtvirtinti individualaus konstitucinio skundo institutą. *Justitia*, 2005, Nr. 5.

⁷¹ SAKALAUSKAS, J. Individualus konstitucinis skundas. Diskusijos tęsiamos... *Justitia*, 2005, Nr. 5(13).

⁷² STAUGAITYTĖ, V. Konstitucinis skundas: Lenkijos Respublikos patirtis. *Justitia*, 2006, Nr. 1.

jo sklandaus funkcionavimo kontekste. Tarp tyrimų, skirtų Lietuvos konstitucinės justicijos modelio tobulinimo klausimams nagrinėti, svarbu paminėti ir E. Jarašiūno monografiją „Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas“ (2003), kurioje autorius grindžia poreikį plėsti Konstitucinio Teismo kompetenciją, suteikiant jam įgaliojimus nagrinėti valstybės valdžios institucijų ginčus dėl kompetencijos, taip pat paliečia kitas konstitucinės justicijos modelio tobulinimo galimybes⁷³.

Kiti konstitucinės justicijos modelio, ypač jo procesinės dalies tobulinimo klausimai nagrinėti E. Kūrio darbuose. Svarbu paminėti šio autoriaus straipsnį „Konstitucinės justicijos proceso teisės klausimu“⁷⁴, kuriame grindžiamas ne tik savarankiško teisminio proceso rūšies (konstitucinės justicijos proceso), bet ir atitinkamos teisės šakos (konstitucinės justicijos proceso teisės) išskyrimas, aptariami tam tikri probleminiai konstitucinės justicijos proceso aspektai, taip pat du šio autoriaus straipsnius, skirtus Konstitucinio Teismo teisėjo atskirosios nuomonės instituto problematikai⁷⁵.

Kai kurios procesinės priemonės, galinčios padėti pagreitinti konstitucinės justicijos bylų nagrinėjimo trukmę, nagrinėtos R. K. Urbaičio⁷⁶, V. Sinkevičiaus⁷⁷ publikacijose. Paminėtinos ir V. Sinkevičiaus publikacijos, skirtos teisės aktų konstitucingumo kontrolės objektų⁷⁸ bei Konstitucinio Teismo nutarimų padarinių problematikai⁷⁹. Konstitucinio Teismo nutarimų padarinių problematika taip pat nagrinėta V. Staugaitytės⁸⁰, D. Murausko⁸¹ darbuose.

⁷³ JARAŠIŪNAS, E. *Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.

⁷⁴ KŪRIS, E. Konstitucinės justicijos proceso <...>.

⁷⁵ KŪRIS, E. Atskiroji nuomonė <...>; KŪRIS, E. Apie Konstitucinio Teismo teisėjų atskirasias <...>.

⁷⁶ URBAITIS, R. K. Konstitucinė kontrolė Lietuvoje ir kai kurie probleminiai jos aspektai. *Konstitucinė jurisprudencija*, 2012, Nr. 2(26).

⁷⁷ SINKEVIČIUS, V. Konstitucinio Teismo nutarimų įgyvendinimas <...>.

⁷⁸ SINKEVIČIUS, V. Kokių įstatymų <...>.

⁷⁹ SINKEVIČIUS, V. Teisinės pasekmės <...>.

⁸⁰ STAUGAITYTĖ, V. Konstitucinio Teismo nutarimų tipai <...>; STAUGAITYTĖ, V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia laiko požiūriu. *Jurisprudencija*, 2005, Nr. 77(69); STAUGAITYTĖ, V. Konstitucijai prieštaraujančių teisės aktų pašalinimo iš teisės sistemos atidėjimas Lietuvos ir užsienio valstybių konstitucinių teismų praktikoje. *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 80.

Aptartuose darbuose konstitucinės justicijos modelio optimizavimo problemos dažniausiai nagrinėjamos arba kaip šalutinis tyrimo objektas (taip pat paprastai nevarojant optimizavimo ar optimalumo termino), šią tematiką paliečiant tik atitinkamose konstitucinės justicijos bylose priimto Konstitucinio Teismo akto turinio vertinimo kontekste, arba gilinamasi tik į vieną konkretų konstitucinės justicijos proceso institutą, neatliekant sisteminio konstitucinės justicijos proceso modelio tyrimo.

Taigi ši disertacija gali būti laikoma pirmuoju bandymu Lietuvos teisės doktrinoje visapusiškai ištirti konstitucinės justicijos modelį bei jo atitiktį dabartinės Lietuvos poreikiams ir galimybėms. Tai pagrindžia ir disertacijos reikšmę Lietuvos teisės mokslui, nes ji gali pasitarnauti kaip karkasas tolesniems konstitucinės justicijos modelio tobulinimo tyrimams.

Kalbant apie šio disertacinio tyrimo santykį su *užsienio autorių darbais* reikėtų paminėti, kad užsienio teisės mokslo atstovų darbų, skirtų išimtinai Lietuvos konstitucinės justicijos modelio analizei, nėra. Tačiau kartais Lietuvos konstitucinės justicijos modelio elementai užsienio autorių darbuose aptariami atliekant tam tikras konstitucinės justicijos institucijų lyginamąsias analizes, tarp tokių darbų išskirtini M. De Visser lyginamoji Europos konstitucinės justicijos institucijų analizė „Konstitucinė kontrolė Europoje“⁸² (2014 m.) bei L. Sadurskio studija „Teisės teismuose. Studija apie konstitucinius teismus pokomunistinėse Rytų ir Vidurio Europos valstybėse“⁸³ (2008 m.). Disertacijos tyrimo kontekste aktualūs ir užsienio tyrėjų atlikti tyrimai, kuriuose Lietuvos konstitucinės justicijos modelio elementai nėra aptariami, tačiau išsamiai analizuojami kitų užsienio valstybių konstitucinės justicijos proceso institutai, tarp tokių tyrimų paminėtini A. Endzinšo⁸⁴,

⁸¹ MURAUŠKAS, D. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir laikas: optimalaus rezultato beiėškant. In MACHOVENKO, J.; ISOKAITĖ, I. (sud.) *Konstitucionalizmo idėja, bendroji Europos teisė ir Lietuvos konstitucinė tradicija*. Vilnius: Vilniaus universitetas: Vilniaus universiteto leidykla, 2016.

⁸² DE VISSER, M. *Constitutional Review* <...>.

⁸³ SADURSKI, W. *Rights Before Courts* <...>.

⁸⁴ ENDZINŠ, A. *Konstitucinio skundo* <...>.

G. Kūtrio⁸⁵, J. Laffranque⁸⁶, A. M. Mavčičo⁸⁷ darbai. Atskirų konstitucinės justicijos proceso institutų teisinio reguliavimo Europos konstitucinės justicijos institucijose apibendrinimų galima rasti Venecijos komisijos nuomonėse, apžvalgose, studijose, Komisijos rengtų seminarų ar konferencijų medžiagoje⁸⁸.

Tyrimo metodologija. Pasirinktą mokslinio tyrimo metodiką nulėmė disertacinio tyrimo objektas ir tikslas. Šiame disertaciniame tyrime derinami skirtingi metodai, leidžiantys atskleisti tiek teorinę, tiek praktinę analizuojamo klausimo problematiką. Tyrime dominuoja sociologinis metodas, pagal kurį į teisę žiūrima pirmiausia kaip į realiai veikiančią teisę (deskriptyvusis elementas), bet ne kaip į tam tikrų normų visumą (normatyvusis aspektas). Taigi šiame darbe bandoma atsiriboti nuo normatyvumo, t. y. konstitucinės justicijos modelio optimalumas vertinamas daugiausia deskriptyviuoju aspektu, analizuojamas ne vien jį reglamentuojantis teisinis reguliavimas, bet ir tai, kaip jis realiai taikomas Konstitucinio Teismo procesinėje praktikoje, taip pat kaip šie klausimai nagrinėjami visuomenės ir teisinės bendruomenės poreikių, teisinės sistemos galimybių kontekste.

Tyrimas atliktas taikant tradicinius teisės moksle naudojamus empirinius bei teorinius kokybinius tyrimo metodus – dokumentų analizę, loginę, sisteminę, kritinę, lyginamąją, teleologinę, lingvistinę ir istorinę analizę. Konkretaus metodo ar metodų derinio taikymą konkrečiose tyrimo

⁸⁵ KŪTRIS, G.; JURCENA, L. Characteristics of work of the Constitutional Court of the Republic of Latvia: case-law of the court in Social Security Matters. *Конституционное правосудие*, 2012, Nr. 1(55).

⁸⁶ LAFFRANQUE, J. Dissenting opinion <...>.

⁸⁷ MAVČIČ, A. M. Individual complaint <...>.

⁸⁸ EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Study on individual access* <...>; EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Referendums in Europe* <...>; EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Guidelines on prohibition and dissolution of parties* <...>; EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Black sea regional conference on „The importance of dissenting and concurring opinions in the development of judicial review“*, 2010. Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/docs/2010/CDL-JU\(2010\)016-e.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2010/CDL-JU(2010)016-e.pdf)> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.]; EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Draft Opinion on Amendments to the Law on the Constitutional Court of Latvia* <...>.

dalyse lėmė nagrinėjamų klausimų specifika bei skirtingoms struktūrinėms tyrimo dalims keliami tikslai.

Empirinis dokumentų turinio analizės metodas buvo pasitelktas analizuojant norminių bei jurisprudencinių tyrimo šaltinių turinį. Taikant šį metodą, tiriamų dokumentų tekste buvo išskiriami tyrimui reikšmingi žodžiai, frazės, nustatomas jų naudojimo kontekstas, o gauti duomenys siejami su specialiojoje literatūroje dėstomais teiginiais bei nagrinėjami taikant teorinius analizės metodus, iš kurių pagrindiniais laikytini sisteminės analizės bei loginės analizės metodai, naudoti nagrinėjant iš esmės visas tiek teorines, tiek praktines Lietuvos konstitucinės justicijos modelio tobulinimo problemas. Pasitelkus šiuos metodus buvo identifikuojami konstitucinės justicijos tipologija, konstitucinės justicijos institucijų vieta valdžių padalijimo sistemoje, konstitucinės justicijos funkcijos ir konstitucinei justicijai tenkantys iššūkiai, analizuojant konstitucinės justicijos modelio raidą 1993–2016 m., atskleidžiant konstitucinės justicijos proceso sampratą ir nustatant konstitucinės justicijos procesą reglamentuojančių nuostatų vietą teisės sistemoje, išskiriant konstitucinės justicijos proceso teisenas bei specifinius procesinius kiekvienos teisenos elementus ir elementus, kurie yra bendri daugiau nei vienai teisei, aptariant kiekvienos iš išskirtų konstitucinės justicijos proceso teisenų objektus, subjektus, padarinius bei specifinius procesinius skirtingų konstitucinės justicijos proceso teisenų elementus. Prie pagrindinių tyrimo metodų galima priskirti ir lyginamąją analizę, naudotą lyginant įvairių valstybių atskirus konstitucinės justicijos proceso institutus reglamentuojantį teisinį reguliavimą ir Lietuvos teisinį reguliavimą.

Pagalbinį vaidmenį atliekant tyrimą suvaidino istorinis metodas bei teleologinis ir lingvistinės analizės metodai. Istorinis metodas buvo pasitelktas atskleidžiant konstitucinės justicijos susiformavimo, įsitvirtinimo ir paplitimo raidą, tiriant iniciatyvas ir prielaidas įsteigti konstitucinę justiciją Lietuvoje iki 1992 m. Konstitucijos priėmimo, taip pat konstitucinės justicijos modelio pasirinkimą 1992–1993 m. Teleologinis ir lingvistinis metodai kaip pagalbinais metodais taikyti aiškinantis nevienareikšmiškai suvokiamų nuostatų turinį,

tikruosius teisės aktų leidėjo ketinimus bei teisės aktuose pateikiamų sąvokų reikšmę.

I. KONSTITUCINĖS JUSTICIJOS MODELIS LIETUVOS RESPUBLIKOJE

I.1. Konstitucinės justicijos samprata ir tipologija

I.1.1. Konstitucinės justicijos samprata

Konstitucinės kontrolės instituto užuomazgų galima aptikti dar senovės Atėnų teisėje, kur teisės aktai buvo skirstomi į *namoi*, kurie tam tikra prasme gali būti sulyginti su šiuolaikiniais konstituciniais įstatymais, ir *psephisma*, kurie šiais laikais galėtų būti pavadinti dekretais⁸⁹. *Psephisma* turėjo atitikti *namoi* tiek turinio, tiek formos prasme. Neteisėtą dekretą pasiūlęs teisėkūros subjektas galėjo sulaukti baudžiamosios atsakomybės. *Psephisma*, kurie neatitiko *namoi*, buvo laikomi niekiniais.

Viduramžiais valstybės valdžios priežiūrą atliko Bažnyčia, tačiau tai daugiausia buvo moralinio pobūdžio priežiūra. Tik ilgas reformacijos periodas Vakarų Europoje suformavo supratimą, kad kartais reikalinga ne vien tik moralinio pobūdžio valdančiųjų kontrolė⁹⁰. Situacija radikaliai pasikeitė, kai socialinio elgesio taisyklių atsirado konstitucijų formuluotėse. Konstitucinės kontrolės poreikis kilo iš idėjos, kad konstitucija yra aukščiausiaji valstybės teisė ir kad jos integralumą, nuostatas ir vertybes reikia saugoti nuo pažeidimų. Didelė konstitucinių nuostatų dalis yra abstrakčios formuluotės, todėl tai gali tapti prielaida tokioms jų interpretacijoms, kuriomis būtų siekiama vien pateisinti trumpalaikius politinius tikslus. Konstitucingumo užtikrinimo problema tapo akivaizdi jau po pirmųjų konstitucijų priėmimo, kai iškilo klausimas, kokiomis politinėmis, socialinėmis, teisinėmis priemonėmis užtikrinti konstitucijų laikymąsi. Konstitucinio reguliavimo stabilumas visais atžvilgiais yra pozityvus reiškinys, todėl viena iš konstitucijų apsaugos

⁸⁹ CAPPELLETTI, M. *The judicial Process in Perspective*. Clarendon Press, 1989, p. 6.

⁹⁰ HARUTYUNYAN, G.; MAVČIČ, A. *The Constitutional Review <...>*, p. 17.

garantijų yra laikoma sudėtingesnė nei paprastųjų įstatymų priėmimo, keitimo, naikinimo tvarka. Tačiau pasaulio valstybių konstitucionalizmo istorija patvirtina, kad tokios konstitucijų apsaugos nepakanka.

Nors vyrauja nuomonė, kad veiksmingiausia konstitucijos apsaugos priemonė yra valdžios aktų konstitucingumo kontrolė, kurią įgyvendina konstitucinis teismas (europietiškas konstitucinės justicijos modelis) ar bendrųjų teismų sistema bendrosios teisės tradicijos (*angl. – common law*) valstybėse, tačiau ne visos Europos valstybės laikosi šio požiūrio, kai kurios iš jų patikėjusios konstitucijos apsaugos funkciją tam tikroms parlamentinėms ar patariamosioms institucijoms. Tarp tokių institucijų paminėtinos Valstybės Taryba (pvz., Nyderlandų *Raad van State*) arba Teisingumo kancleris (pvz., Suomijos *Oikeuskansleri*), kurioms, be kitų užduočių, yra patikėta ir funkcija teikti patariamąsias nuomones dėl įstatymų projektų atitikties Konstitucijai.

Dar viena konstitucingumo garantija – įstatymų leidybos proceso dalyvių pareiga užtikrinti, kad įstatymų projektai būtų vertinami ir konstitucingumo aspektu. Vienas iš šios pareigos užtikrinimo būdų – bikameralizmas: nemaža dalis Europos valstybių yra pasirinkusios dvejų rūmų parlamentų sistemą, kurioje žemesnieji rūmai įprastai koncentruojasi į politinio tikslingumo klausimus, o labiau nuo kasdienės politikos atsirboję aukštesnieji rūmai gali daugiau dėmesio skirti įstatymų konstitucingumo dimensijai. Pavyzdžiui, Nyderlanduose Senatas (*Eerste Kamer*) vertina įstatymų projektus jų konstitucingumo, o ne politinio tikslingumo aspektu, pastaroji funkcija yra laikoma Atstovų Rūmų (*Tweede Kamer*) prerogatyva⁹¹. Kai kuriose valstybėse šią funkciją atlieka parlamentiniai komitetai. Štai Suomijoje Konstitucijos aiškinimo ir saugojimo funkciją atlieka Konstitucinės teisės komitetas (*Perustuslakivaliokunta*). Jungtinėje Karalystėje parlamento suvereniteto doktrina yra viena iš esminių šios valstybės konstitucinės tvarkos elementų, todėl nieko nuostabaus, kad pats parlamentas yra ir pagrindinis veikėjas vykdant konstitucijos apsaugos funkciją įstatymų leidybos procese. Tuo tikslu 2001 m. įsteigtas Lordų Rūmų Konstitucijos komitetas. Komitetas privalo

⁹¹ DE VISSER, M. *Constitutional Review <...>*, p. 25.

vertinti Lordų Rūmams pateikiamus įstatymų projektus konstitucingumo aspektu. Tam tikrus įgaliojimus įstatymų projektų konstitucingumo srityje turi ir Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamentas bei Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas (Seimo statuto 136 str. 3 d., 138 str. 2 d., 139 str. 1 d.)⁹². Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad įstatymų, kitų Seimo priimtų teisės aktų atitiktį Konstitucijai užtikrina ne tik Konstitucinio Teismo vykdoma konstitucinė jų kontrolė sprendžiant, ar Seimo priimti konstituciniai įstatymai (jų dalys) neprieštarauja Konstitucijai, ar įstatymai (jų dalys) neprieštarauja Konstitucijai, konstituciniams įstatymams, ar Seimo priimti poįstatyminiai teisės aktai (jų dalys) neprieštarauja Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams, Seimo statutui, bet ir Seimo įgyvendinama vidinė prevencinė kontrolė Seimo statute nustatytais būdais užkertant kelią leisti įstatymus, kitus teisės aktus, kurie gali prieštarauti Konstitucijai arba kitiems aukštesnės galios teisės aktams⁹³.

Kalbant apie įstatymų konstitucingumo užtikrinimo neteismines formas svarbu pažymėti, kad svarbų vaidmenį šiame procese atlieka valstybių vadovai. Kaip ir parlamento nariai, daugelyje valstybių prezidentai ar monarchai prieš pradėdami eiti pareigas prisiekia. Daugelyje konstitucijų, kuriose įtvirtintas valstybės vadovo priesaikos tekstas, jame, *inter alia*, įtvirtinta ir valstybės vadovo pareiga laikytis konstitucijos⁹⁴. Kai kuriose konstitucijose įtvirtinta valstybės vadovo pareiga ne tik pačiam laikytis Konstitucijos, bet ir ją ginti, užtikrinti, kad jos bus laikomasi⁹⁵. Taigi valstybės vadovo pareigos užtikrinant konstitucijos viršenybę gali būti dvejopos: 1) jis pats turi laikytis konstitucijos nuostatų įgyvendindamas savo įgaliojimus; 2) valstybės vadovas gali veikti kaip konstitucijos sergėtojas *stebėdamas*, kad kitos valstybės institucijos neperžengtų konstitucijos nustatytų ribų. Daugelyje valstybių prezidentai promulguoja įstatymus, o tai suponuoja ir jų teisę gražinti įstatymą

⁹² Lietuvos Respublikos Seimo statutas. *Žin.*, 1994, Nr. 15-249; 1999, Nr. 5-97.

⁹³ *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 2005 m. sausio 19 d. nutarimas. *Žin.*, 2005, Nr. 9-289; Konstitucinio Teismo 2015 m. lapkričio 19 d. nutarimas. *TAR*, 2015-11-19, Nr. 18423.

⁹⁴ Belgijos Konstitucijos 91 straipsnis, Čekijos Konstitucijos 59 straipsnis, Italijos Konstitucijos 91 straipsnis, Nyderlandų Konstitucijos 32 straipsnis, Lenkijos Konstitucijos 130 straipsnis.

⁹⁵ Vokietijos Pagrindinio Įstatymo 56 straipsnis, Prancūzijos Konstitucijos 5 straipsnis.

parlamentams pakartotinai svarstyti, dažnai toks nesutikimas su įstatymų leidėjo pozicija grindžiamas tuo, kad priimtas įstatymas neatitinka konstitucijos. Pavyzdžiui, Estijoje Prezidentas gali grąžinti Parlamentui pakartotinai svarstyti Parlamento priimtą įstatymą, *inter alia*, dėl to, kad, jo nuomone, šis prieštarauja Konstitucijai. Jei Parlamentas pakartotinai priima tokį aktą, Prezidentas gali kreiptis į Aukščiausiojo Teismo Konstitucinės kontrolės kolegiją, prašydamas įvertinti jo konstitucingumą. Taigi Estijoje Prezidentas turi dvi reikšmingas priemones savo įgaliojimams Konstitucijos apsaugos srityje įgyvendinti. Įdomu tai, kad Vengrijoje Prezidentas gali pasirinkti tik vieną iš dviejų minėtų priemonių. Prezidentas gali grąžinti Parlamentui pakartotinai svarstyti Parlamento priimtą įstatymą arba, jeigu jis abejoja tokio įstatymo konstitucingumu, Prezidentas privalo kreiptis dėl šio akto konstitucingumo patikros į Konstitucinį Teismą. Vengrijos Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad Prezidentas negali panaudoti abiejų minėtų priemonių dėl to paties akto⁹⁶. Konstitucinio Teismo nuomone, abiejų šių priemonių panaudojimas vieną po kitos pažeistų valdžių padalijimo principą. Panašiai Prezidento įgaliojimus reglamentuoja Lenkijos Respublikos Konstitucija, kurioje nustatyta, kad prieš pasirašydamas įstatymą Respublikos Prezidentas gali kreiptis į Konstitucinį Tribunalą su prašymu ištirti įstatymo atitiktį Konstitucijai (122 str. 2 d.), jeigu Respublikos Prezidentas nesikreipia su prašymu į Konstitucinį Tribunalą, jis gali motyvuotai perduoti įstatymą Seimui pakartotinai svarstyti (122 str. 5 d.). Reikia pažymėti, kad, Lietuvos Respublikos Prezidentui įgyvendinant atidedamojo veto teisę, dekretuose, kuriais Seimui pakartotinai svarstyti grąžinamas įstatymas, neretai nurodoma, kad tam tikros Seimo priimtos įstatymo nuostatos prieštarauja Konstitucijai. Tačiau Lietuvos Respublikos Prezidentas neturi įgaliojimų kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl įstatymų ir kitų Seimo priimtų aktų konstitucingumo.

Tačiau kalbant apie neteismines konstitucingumo užtikrinimo formas, reikia pripažinti, kad jos neturi vieno reikšmingo veiksmingai konstitucinei kontrolei užtikrinti reikalingo elemento – *jų pozicija dėl teisės akto*

⁹⁶ Vengrijos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 5 d. sprendimas Nr. 62/20003 (XII.15).

konstitucingumo arba konstitucijos nuostatų išaiškinimo nėra privalomojo pobūdžio. Taigi nors žvelgiant platesniame kontekste galima tvirtinti, kad visos valstybės institucijos dalyvauja konstitucijos apsaugos procese, tačiau paprastai kiekviena teisinė sistema suteikia specialią konstitucijos saugojimo misiją vienai ar kelioms institucijoms. Kitaip tariant, paprastai įsteigiamas centrinis konstitucijos saugotojas (konstitucinės justicijos institucija), kuris turi galutinę teisę nuspręsti dėl jos nuostatų ar principų prasmės ir pašalinti antikonstitucinius teisės aktus iš teisės sistemos. Daugelyje Europos valstybių vyrauja tendencija šią užduotį patikėti teismams, konkrečiai atskiram konstituciniam teismui, kuris nepriklauso bendrosios kompetencijos teismų⁹⁷ sistemai. Taip pat šią funkciją atlieka administraciniai teismai, kuriems paprastai suteikiami įgaliojimai vertinti žemesnės galios teisės aktų konstitucingumą.

Taigi konstitucinės kontrolės sąvoka turi dvi prasmes: 1) visų valstybės institucijų pagal atitinkamus įgaliojimus atliekama funkcija; 2) specializuotos konstitucinės justicijos institucijos atliekama funkcija. Pagrindinis skirtumas tarp šių konstitucinės kontrolės tipų yra tai, kad pirmuoju atveju konstitucinė kontrolė nėra pagrindinė tų institucijų atliekama funkcija, o antruoju – yra.

Pagrindžiant, kodėl autorė daugiausia vartoja konstitucinės justicijos, bet ne gana plačiai vartojamas konstitucinės priežiūros arba konstitucinės kontrolės sąvokas, pažymėtina, kad konstitucinės kontrolės sąvoka, kaip minėta, gali būti suprantama nevienareikšmiškai. Žodžio „justicija“ reikšmė – „teismo įstaigų, teisingumo institucijų sistema“⁹⁸. Taigi konstitucinės justicijos sąvokoje esantis žodis „justicija“ orientuoja būtent į teisminę teisės akto konstitucingumo patikrą ir leidžia tokio pobūdžio santykius, kai teisės akto konstitucingumo kontrolę atlieka neteisminė institucija, palikti už konstitucinės justicijos sąvokos ribų (pvz., Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto atliekamą

⁹⁷ Užtikrindami asmenų konstitucinių teisių ir laisvių apsaugą itin reikšmingą vaidmenį konstitucijos apsaugos procese atlieka bendrosios kompetencijos teismai. Šiame kontekste svarbu paminėti, kad daugelyje valstybių ordinariniams teismams taip pat yra suteikti įgaliojimai sustabdyti bylos nagrinėjimą ir kreiptis į konstitucinį teismą dėl byloje taikytino akto konstitucingumo.

⁹⁸ VAITKEVIČIŪTĖ, V. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Žodynas, 2007, p. 499.

išankstinę teisės aktų projektų konstitucingumo kontrolę, Prezidento atidedamojo veto teisę).

Konstitucijos 102 str. nustatyta, kad Konstitucinis Teismas sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai, o Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai – Konstitucijai ir (arba) įstatymams. Vadinas, aukščiausios teisinės galios teisės aktų konstitucinę kontrolę Lietuvos Respublikoje vykdo tik Konstitucinis Teismas. Taigi sąvoka *konstitucinė justicija* apima institucijų, vykdančių konstitucinę kontrolę, sistemą, Lietuvos atveju – Konstitucinį Teismą, kuris vienintelis turi įgaliojimus tirti aukščiausios teisinės galios Lietuvos Respublikos teisės aktų atitikti Konstitucijai. Taigi konstitucinės justicijos sąvoka taip pat leidžia atsiriboti ir nuo kitų teisminių institucijų įgaliojimų konstitucingumo patikros srityje, t. y.: 1) kai baudžiamosios, civilinės arba administracinės bylos šalis prašo bylą nagrinėjančio teismo kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl byloje taikytino teisės akto konstitucingumo, teismas turi įgaliojimus atsisakyti tai padaryti, kai jam dėl atitinkamo teisės akto konstitucingumo abejonių nekyla, tokius teismų įgaliojimus taip pat galima laikyti savotiškos konstitucinės kontrolės pavyzdžiu; 2) administracinių teismų įgaliojimai tirti teisės aktų atitikti aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia*, Konstitucijai, pažymėtina, kad pats Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad organizaciniu ir administraciniu požiūriu teismų sistemos – Konstitucinis Teismas, vykdamas konstitucinę teisminę kontrolę ir <...> pagal Konstitucijos 111 str. 2 d. įsteigti specializuoti teismai – Konstitucijoje yra atskiros⁹⁹.

1.1.2. Konstitucingumo teisminės patikros mechanizmo susiformavimas

Konstitucinės justicijos įsitvirtinimas sietinas su konstitucionalizmo idėja. Kaip taikliai pasakė S. Holmesas, kiekviena institucija, kuri turi pakankamai galių apginti nuo kaimyno plėšimo ar grobstymo, turi pakankamai

⁹⁹ *Inter alia*, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas. *Žin.*, 2006, Nr. 65-2400.

galios sužlugdyti ar priversti vergauti¹⁰⁰. Taigi kaip užtikrinti, kad valdantieji turėtų galią priimti sprendimus, tačiau suteikta galia nepiktnaudžiautų? Arba kaip išvengti anarchijos nenukrypstant į tironiją? Anot S. Holmeso, demokratiškas šios situacijos sprendimas yra konstitucionalizmas. Pripažįstama, kad konstitucionalizmas – sunkiai apibrėžiamas fenomenas¹⁰¹. Tačiau galbūt ši problema kyla todėl, kad sunkiai į bet kokius teritorijos ar laiko rėmus telpantį fenomeną bandoma įsprausti į lakonišką vieno sakinio formuluotę, kai verčiau reikėtų sutikti su E. Jarašiūno nuomone, kad esminis konstitucionalizmo požymis esti tas, kad tai ne statinis, užbaigtas, bet dinamiškas, nuolat besiplėtojantis reiškinys¹⁰². Todėl manytina, kad tiksliausiai šis reiškinys atsiskleidžia išskiriant tam tikrus jo evoliucijos etapus.

Konstitucionalizmo sąvoka pirmą kartą pavartota XVIII–XIX a. sandūroje Jungtinėse Amerikos Valstijose ir žymėjo amerikietiškąją rašytinės konstitucijos viršenybės leidžiamų įstatymų atžvilgiu doktriną. Jau XVIII a. pabaigoje T. Paine'as¹⁰³ teigė, kad konstitucija yra tautos, o ne tų, kurie vykdo vyriausybės įgaliojimus, nuosavybė. Jis atkreipė dėmesį į tai, kad visos Amerikos konstitucijos skelbiamos kaip priimtos remiantis žmonių suteiktais įgaliojimais. Tęsdamas šią mintį T. Paine'as pastebi, kad Prancūzijoje žodis „tauta“ vartojamas vietoj „žmonės“, tačiau abiem atvejais konstitucija yra pirmesnis dalykas nei vyriausybė, ir todėl jos visuomet yra atskiriamos. Taigi pirmiausia konstitucionalizmas suprantamas kaip doktrina, reikalaujanti, kad politinę valdžią varžytų valdžios įgyvendinimą ribojantys institutai, kurie suponuoja taisykles, suvaržančias ir valdžioje esančius asmenis, ir valdžią įgyvendinančius organus ar įstaigas. Vėliau ši doktrina gali sutelkti visuomenę naujai tvarkai įtvirtinti. Antroji šios sąvokos prasmė – Apšvietos amžiuje kilęs sąjūdis, kėlęs tikslą pakeisti esamą paprotinį valstybinio gyvenimo reguliavimą, dažnai neaiškų ir netikslų, teikusį suverenams dideles veikimo

¹⁰⁰ HOLMES, S. *Passions and Constraint: On the Theory of Liberal Democracy*. Chicago, 1995, p. 271.

¹⁰¹ TAUBE, C. *Constitutionalism in Estonia, Latvia and Lithuania. A study in comparative constitutional law*. Uppsala, 2001, p. 64.

¹⁰² JARAŠIŪNAS, E. Konstitucionalizmo priešistorė <...>, p. 26.

¹⁰³ PAINE, T. *Žmogaus teisės*. Iš anglų kalbos vertė D. Stepanienė, E. Morkytė, A. Tijušas. Vilnius: Naujoji Rosma, 2003, p. 232.

diskrecijas, rašytinėmis konstitucijomis, turinčiomis apriboti monarchinės valdžios absoliutizmą ar net despotizmą¹⁰⁴. Ir trečia konstitucionalizmo prasmė: konstitucionalizmas suprantamas kaip reali teisinė tvarka, sukurta ir funkcionuojanti pagal konstitucionalizmo doktriną. Tai konstitucijos idėja, virtusi valstybiškai organizuotos bendruomenės gyvenimo praktika. Taigi toks šios sąvokos daugiaprasmiškumas tiesiog atspindi konstitucionalizmo įsitvirtinimo raidą.

Kartais konstitucionalizmo raidos etapai sutapatinami su konstitucijų priėmimo bangomis, tačiau tai nėra tikslu, nes sisteminiu požiūriu konstitucionalizmas apima ne tiek konstitucijos rengimą ir priėmimą, kiek jos tiesioginį taikymą, laikymąsi, detalizavimą įstatymuose ar teisminį bei mokslinį interpretavimą, jungiantį ir teisinius, ir politinius aspektus¹⁰⁵.

Nors lakoniškomis formuluotėmis konstitucionalizmo fenomeną atskleisti sunku, tačiau šio reiškinio esmė koncentruotai nusakoma kaip valdžios apribojimas siekiant apsaugoti žmogaus teises ir laisves. Valstybės valdžios organizacija, įgaliojimai, valstybės valdžios ir asmens santykių pagrindai įtvirtinami konstitucijoje – svarbiausiame teisės akte. Visas kitas teisinis reguliavimas, teisinė praktika turi atitikti nustatytas pagrindines taisykles.

Valdžios galių ribojimas Konstitucija, be jokios abejonės, vienas didžiausių žmonių bendrijos laimėjimų teisinės pažangos kelyje¹⁰⁶. Konstituciją – teisinio gyvenimo pagrindą – būtina apsaugoti, užtikrinti, kad pirmiausia pačios valdžios institucijos jos besąlygiškai laikytųsi. Būtinai jos apsaugos mechanizmas pirmiausia teisinis. Mokslinėje literatūroje vyrauja nuomonė, kad modernaus konstitucionalizmo epocha prasideda su įstatymų konstitucingumo kontrole. Kartais šis konstitucionalizmo raidos etapas dar

¹⁰⁴ JARAŠIŪNAS, E. Konstitucionalizmo priešistorė <...>, p. 26.

¹⁰⁵ Konstitucionalizmą, kaip nuolatinį besiplėtojančią procesą, apibūdina ir tai, kad, 1992 m. spalio 25 d. vykusiu referendumu Lietuvos bendrąjį valstybinį būvį „įspraudus“ į naujoviškus „konstitucinius rėmus“, šie rėmai iki šiol stiprinami įstatymų leidyba, konstitucine justicija ir jurisprudencija (ŠILEIKIS, E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 38).

¹⁰⁶ JARAŠIŪNAS, E. Konstitucinės justicijos studijų įvadas <...>, p. 8.

pavadinamas „gyvuoju“ arba teisiniu konstitucionalizmu, o konstitucinės justicijos institucijos – jo „generatoriumi“¹⁰⁷.

Šio etapo ištakų galima aptikti Anglijos teisėje. Nors šiuolaikinė Anglijos teisinė sistema neturi konstitucinės justicijos instituto, tačiau tam tikrų jo elementų buvo ir šios valstybės teisės istorijoje. Dažnai cituojamas *Dr. Bonhams* byloje (1610 m.) priimtas sprendimas, kuriame įtvirtinta, kad parlamento aktas negalioja, jei prieštarauja bendrajai teisei ir logikai¹⁰⁸. Kitas Anglijos indėlis į konstitucinės justicijos plėtrą – apkaltos procedūra, atsiradusi viduramžiais¹⁰⁹, taip pat Anglijos Slaptosios tarybos (*Privy Council*) veikla kontroliuojant, ar britų kolonijų aktai atitinka metropolijos teisę ar parlamento išleistus įstatymus. Tai vienas iš JAV konstitucinės minties apie įstatymo kontrolės galimybę ir būtinumą šaltinių¹¹⁰. Ir nors dėl parlamento vyravimo tos šalies institucijų sistemoje jo priimtų aktų teisiškumo kontrolė nesusiformavo, tačiau šios idėjos iš Anglijos išplito JAV¹¹¹. Jau XVIII amžiaus pabaigoje kai kurie Anglijos aktai teismų buvo pripažinti negaliojantys šiaurinėse Amerikos valstijose¹¹².

JAV nepriklausomybės kovos, anglosaksų teisė Naujajame pasaulyje, savita naujos valstybės federacinė struktūra, valdžių padalijimo principo įgyvendinimas bei pirmosios rašytinės konstitucijos priėmimas sudarė prielaidas anksčiau ar vėliau atsirasti ir teisės aktų konstitucingumo kontrolei¹¹³.

Pagal 1789 m. Konstituciją Aukščiausiasis Teismas neturėjo jokių *expressis verbis* įtvirtintų įgaliojimų tirti įstatymų atitiktį Konstitucijai. JAV Aukščiausiasis Teismas garsiosios *Marbury v. Madison* bylos¹¹⁴ (1803 m.) sprendime suformulavo įstatymų atitikties Konstitucijai kontrolės doktriną. Ir

¹⁰⁷ БОНДАР, Н. Концепция судебного конституционализма: методология исследования в свете практики конституционно правосудия. *Конституционное правосудие*, 2012, Nr. 1(55), p. 28.

¹⁰⁸ Court of Common Pleas sprendimas byloje *Dr. Bonham's Case*, 8 Co. Rep. 114 [1610].

¹⁰⁹ HARUTYUNYAN, G.; MAVČIČ, A. M. *The Constitutional Review* <...>, p. 22.

¹¹⁰ JARAŠIŪNAS, E. *Valstybės valdžios institucijų* <...>, p. 36.

¹¹¹ BREWER-CARIAS, A. R. *Judicial Review in Comparative Law*. Cambridge, 1989, p. 98.

¹¹² ВИТРУК, Н. В. *Конституционное правосудие*. Москва, 1998, p. 30.

¹¹³ JARAŠIŪNAS, E. *Valstybės valdžios institucijų* <...>, p. 37.

¹¹⁴ JAV Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Marbury v. Madison*, 5 U.S. 1 Cranch 137 137 (1803).

nors panaši byla šiame Teisme pasirodė tik 1857 m., ši doktrina buvo esminis žingsnis plėtojantis konstitucinei kontrolei¹¹⁵. 1886 m. *Norton v. Shelby County* byloje JAV Aukščiausiasis Teismas dar griežčiau išreiškė savo poziciją, pabrėždamas, kad antikonstitucinis įstatymas nėra įstatymas; jis nesuteikia jokios teisės; jis nesuteikia jokios gynybos; jis nesukuria jokių pareigų; vertinant iš teisinių pozicijų, toks įstatymas negalioja, kaip ir nepriimtas įstatymas¹¹⁶. Taip palaipsniui teismai JAV teisinėje sistemoje įgijo unikalų vaidmenį. Kartais netgi tvirtinama, kad jie yra ne tik šalies Konstitucijos normų garantai, bet ir jų kūrėjai. Neretai pabrėžiama ir tai, kad, atsižvelgiant į reikšmingą išspręstų konstitucinių bylų dalį kiekvienais metais, plačiąja prasme JAV Aukščiausiasis Teismas taip pat gali būti pavadintas konstituciniu teismu¹¹⁷.

Visą XIX amžių dominavo anglosaksiškasis konstitucinės justicijos modelis. Jam būdinga, kad konstitucinę justiciją vykdo šalies teismų visuma, ir ji išties nesiskiria nuo įprasto teisingumo įgyvendinimo, nes visus ginčus, nesvarbu, kokia būtų jų prigimtis, nagrinėja tie patys teismai, laikydamiesi tų pačių sąlygų. Konstitucingumo klausimas gali kilti kiekvienoje byloje, jam spręsti ypatingos procedūros nereikia: tiesą sakant, nėra konstitucinių ginčų nagrinėjimo, kaip kad nėra administracinių ginčų ar ginčų, nagrinėjamų bendrosios jurisdikcijos teisme, nes nėra jokios prasmės išskirti ginčus iš kitų to paties teismo nagrinėjamų bylų¹¹⁸. JAV visos viešosios teisės bylos (išskyrus baudžiamąsias bylas) nagrinėjamos civilinio proceso tvarka, taip pat ir klausimai dėl teisės aktų atitikties Konstitucijai sprendžiami tuose pačiuose teismuose ir pagal tokią pačią procedūrą kaip ginčai tarp privačių asmenų¹¹⁹. Jeigu Aukščiausiasis Teismas priima nagrinėti bylą (angl. – *grants certiorari*) ir pripažįsta, kad įstatymas prieštarauja Konstitucijai, šis Aukščiausiojo Teismo

¹¹⁵ HARUTYUNYAN, G.; MAVČIČ, A. M. *The Constitutional Review <...>*, p. 22.

¹¹⁶ JAV Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Norton v. Shelby County*, 118 U.S. 425 (1886).

¹¹⁷ FERRERES COMELIA, V. The rise of specialized constitutional courts. In GINSBURG, T.; DIXON, R. (sud. ir red.) *Comparative Constitutional Law*. Northampton, 2011, p. 265.

¹¹⁸ FAVOREU, L. *Konstituciniai <...>*, p. 18.

¹¹⁹ GEOFFREY, C.; HAZARD, JR.; TARUFFO, M. *American civil procedure: an introduction*. Yale, 1993, p. 29.

sprendimas tampa privalomas visiems teismams¹²⁰. Formaliai įstatymas, pripažintas antikonstituciniu, lieka galioti, toliau jo galiojimas blokuojamas teisiniu būdu: nė vienas teismas netaikys šio įstatymo, taip šis įstatymas faktiškai netenka teisinės galios¹²¹. Amerikietiškojį konstitucinės kontrolės modelį pirmiausia perėmė kai kurios Pietų Amerikos valstybės. Kanadoje, Australijoje, Naujojoje Zelandijoje teisminė kontrolė įgavo savitų bruožų, mat remtasi tiek Anglijos Slaptosios tarybos, tiek JAV Aukščiausiojo Teismo praktika¹²².

Mokslinėje literatūroje išskiriami šie amerikietiškojo konstitucinės kontrolės modelio bruožai: 1) *universalus pobūdis*, taikoma ne tik įstatymams, bet ir visų lygių valdžios institucijų aktams ir veiksams; 2) *išskaidyta apsauga*, konstitucingumo klausimai nagrinėjami retkarčiais, juos sprendžia bet koks teismas; 3) *kauzalinis pobūdis*, konstitucingumo klausimų gali kilti tik nagrinėjant konkrečią bylą, kurioje viena šalis ginčija normų konstitucingumą, tai visada tik subsidiari kontrolė, teismui tai tik viena iš problemų, kurią reikia išsiaiškinti, norint priimti sprendimą konkrečioje byloje; 4) *santykinis pobūdis*, teismo sprendimas privalomas tik ginčo šalims (*inter partes*), sprendimas teisės normos nepanaikina, jis nėra visuotinai privalomas (*erga omnes*)¹²³.

Europoje, išskyrus Norvegiją, šis konstitucinės kontrolės modelis nebuvo įvestas dėl tuo metu vyravusio įstatymų leidėjo autoriteto¹²⁴. Pavyzdžiui, Prancūzijoje buvo manoma, kad jokiai teisminei institucijai neturėtų būti suteikta teisė vertinti įstatymų konstitucingumą, įstatymų leidėjas buvo matomas kaip tautos suvereniteto balsas ir geriausias žmogaus teisių garantas¹²⁵. Šiuo laikotarpiu buvo nesuvokiama, kad gali būti kokios nors išimtys iš parlamento viršenybės principo, tikroju konstitucijos „priešu“ tuo metu laikyta vykdomoji valdžia – monarchas – kaip bandantis iškelti savo valią aukščiau už parlamento aktais išreikštą tautos valią, o teisminė valdžia buvo

¹²⁰ Australijoje, Indijoje įstatymų atitiktį Konstitucijai gali tirti tik Aukščiausiasis Teismas, žemesnės instancijos teismai tirti įstatymų atitikties Konstitucijai negali.

¹²¹ ВИТРУК, Н. В. *Конституционное <...>*, p. 29.

¹²² JARAŠIŪNAS, E. *Valstybės valdžios institucijų <...>*, p. 38.

¹²³ *Ibid.*, p. 37.

¹²⁴ HARŪTYUNYAN, G.; MAVČIČ, A. M. *The Constitutional Review <...>*, p. 23.

¹²⁵ *Ibid.*, p. 24.

suvokiama kaip parlamento išleistų įstatymų vykdytojai, neturintys teisės jų aiškinti¹²⁶.

Taigi, XIX a. Europoje vyravo legalizmas, teisinė mintis apskritai buvo nusiteikusi prieš teisminę įstatymų kontrolę¹²⁷. M. Cappelletti, aptardamas konstitucinės kontrolės plėtrą kontinentinėje Europoje, pažymėjo, kad Prancūzija visada buvo prieš idėją, kad teisės aktai, ypač nacionalinių parlamentų, kaip tautos suvereniteto atstovybių, priimami teisės aktai, gali būti teisminės kontrolės objektai¹²⁸. Reikėtų paminėti, kad šis Prancūzijos skepticizmas buvo jaučiamas net ir XX a. Štai 1921 m. E. Lambert'as parašė įtakingą knygą *Le gouvernement des judges*, kurioje kritikuojamas konstitucinės kontrolės institutas, o JAV Aukščiausiojo Teismo *Lochner* praktikos era (1890–1937) įvardijama kaip leidimo teisėjams kontroliuoti įstatymų konstitucingumą neišvengiamas šalutinis poveikis ir politinės daugumos valios trikdymas¹²⁹. Antai C. Schmittas manė konstitucinius teismus esant neprotingu sprendimu konstitucijos viršenybei užtikrinti, jis konstitucinių teismų įgaliojimus vadino „drugelio gaudymu be tinklo“. Jo nuomone, teisingumą įvėlę į politinius procesus, sulauksime priešingo efekto – iškilis teisingumo politizavimo problema¹³⁰. Kaip geriausią konstitucijos sergėtoją C. Schmittas matė valstybės vadovą. Tačiau, kaip parodė ateitis, šis prieštarigai vertinamas vokiečių mąstytojas nebuvo teisus, konstitucinės justicijos institutas atlaikė laiko išbandymus. Konstitucinių teismų įgaliojimai pripažinti įstatymų prieštaravimą konstitucijai tapo norma kuriant demokratines konstitucijas¹³¹.

¹²⁶ BREWER-CARIAS, A. R. *Judicial Review* <...>, p. 113.

¹²⁷ Tačiau reikia pabrėžti, kad šiuo laikotarpiu vis reikšmingesnė tapo administracinė justicija, o tai sudarė prielaidas vykdomosios valdžios aktų konstitucingumo kontrolei.

¹²⁸ CAPPELLETTI, M. *The judicial* <...>, p. 8.

¹²⁹ DE VISSER, M. *Constitutional Review* <...>, p. 58.

¹³⁰ SCHMITT, C. *Die Hüter der Verfassung*. Mohr, 1931.

¹³¹ GINSBURG, G. The global spread of constitutional review. In CALDEIRA, G. A.; KELEMAN, D. R.; WHILINGTON, K. E. *Oxford Handbooks on Political Science*. Oxford, 2008, p. 81.

1.1.3. Konstitucinės justicijos įsitvirtinimo ir paplitimo raida Europoje

XX a. pradžioje Europoje susiformuoja europietiškojo konstitucinės kontrolės modelio idėja. Tai kitoks nei amerikietiškas įstatymų kontrolės modelis. Kitokia teisinė patirtis – kitoks ir sprendimo būdas. Pagrindinis amerikietiškojo ir europietiškojo konstitucinės kontrolės modelio skirtumas tas, kad konstitucinę kontrolę vykdo speciali institucija – konstitucinis teismas.

Kartais tvirtinama, kad Europos žemyne teisės aktų teisiškumo kontrolės ištakos – Prancūzijos parlamentų veikla¹³², preliminarios konstitucinės kontrolės formos XVII amžiaus Portugalijoje (Filipo kodekse)¹³³, šalutinė (incidentinė) kontrolė (Anglijos teismų teisė), aktų teisėtumo ir taikymo kontrolės pradai Vokietijoje¹³⁴, tačiau šie pavyzdžiai yra tik tolesnės raidos prielaidos. Kiek rimtesni konstitucinės kontrolės projektai pasirodė XIX amžiuje Norvegijos, Danijos, Graikijos konstitucijose, kai kurie pirminiai konstitucinės kontrolės elementai gali būti matomi 1848 m. Federalinėje Šveicarijos Konstitucijoje, tačiau Šveicarijos Federalinis Teismas įgijo platesnius įgaliojimus tik po 1874 m. Konstitucijos pakeitimų. Norvegijoje konstitucinė kontrolė susiklostė teisiniu keliu 1890 m. Rumunija įvedė konstitucinę kontrolę prieš Pirmąjį pasaulinį karą¹³⁵.

Tačiau visuotinai sutinkama, kad europietiškąjį konstitucinės justicijos modelį pirmiausia suformulavo austrų teisininkas H. Kelsenas, kuris tvirtino, jog būtina sukurti veiksmingas teisinės konstitucijos apsaugos garantijas. Pasak H. Kelseno, „teisinė tvarka nėra vieno lygmens teisės normų sistema, bet kelių vienas ant kito išdėstytų aukštų statinys, piramidė arba hierarchija, kurią sudaro

¹³² Nuo XIV a. Prancūzijos karaliaus aktus registruoja parlamentai, vėliau įgiję teisę reikšti savo pastabas. Tokią veiklą galėtume pavadinti tam tikru išankstinės teisės aktų teisiškumo kontrolės pasireiškimu. Prancūzijoje XIII–XVIII a. parlamentais vadintos teisminės administracinės įstaigos. Viena jų – Paryžiaus parlamentas, buvęs aukščiausia apeliacine instancija. Jis registruodavo karaliaus ordonansus (įregistravus jie įgydavo įstatymų galią), skyrė regentą karaliaus mažametystės laikui, įgyvendino demonstracijos teisę (JARAŠIŪNAS, E. *Valstybės valdžios institucijų <...>*, p. 36).

¹³³ HARUTYUNYAN, G.; MAVČIČ, A. <...>, p. 22.

¹³⁴ Sudėtingi imperijos ir jos narių tarpusavio santykiai lėmė, kad imperijos teismai sprendė ginčus, kuriuos, jei vartotume šiuolaikinę terminologiją, galėtume pavadinti federaciniais. Be to, šių teismų praktikoje žinomas valdinių skundų dėl jų valdovų veiksmų nagrinėjimas (JARAŠIŪNAS, E. *Valstybės valdžios institucijų <...>*, p. 37).

¹³⁵ HARUTYUNYAN, G.; MAVČIČ, A. *The Constitutional Review <...>*, p. 22.

tam tikras skaičius teisės normų aukštų ar sluoksnių“. Piramidės viršuje – konstitucija. H. Kelseno nuomone, sukūrus specialią instituciją, sprendžiančią teisės aktų konstitucingumo klausimus, teisinis gyvenimas pakryptų viena vaga. Taip būtų išvengta nevienodų konstitucijos interpretacijų, kurias įvairūs teismai taiko įvairiose proceso stadijose. Vienas teismas leistų iškart, tiesiogiai pasiekti galutinį rezultatą, „konstitucinę teisybę“ ir garantuoti teisminės praktikos vienovę. Jeigu nagrinėti įstatymų konstitucingumą paliekama vienam specialiam teismui, šis teismas gali būti įgalinamas ne tik stabdyti įstatymo galiojimą konkrečioje byloje, bet ir apskritai šį įstatymą panaikinti¹³⁶.

Kodėl reikėjo ieškoti kitokio nei amerikietiškas konstitucinės justicijos modelis? L. Favoreu įvardija šias amerikietiškojo konstitucinės kontrolės modelio atmetimo kontinentinėje Europoje priežastis: 1) įstatymo sakralizavimas; 2) paprastųjų teisėjų nesugebėjimas vykdyti konstitucinės justicijos; 3) vienos teismų sistemos nebuvimas (amerikietiškoji sistema gerai veikia tik ten, kur teismai sudaro vieną sistemą, t. y. Jungtinėse Amerikos Valstijose ir visose bendrosios teisės tradicijos šalyse, nes čia ginčų nagrinėjimas nedalomas ir konstitucingumo problema gali kilti bet kurioje teismoje, nesiimant kokio nors atskiro nagrinėjimo, ir nėra jokios rizikos, kad dėl pagrindinių teisės aktų konstitucingumo bus pareikšta įvairių nuomonių); 4) nepakankamas konstitucijų griežtumas¹³⁷.

Europoje, priešingai nei JAV, įprasta nustatyti skirtingą nagrinėjimo tvarką skirtingoms byloms (administracinėms, civilinėms, komercinėms, socialinėms, baudžiamosioms), taip pat ir konstitucinėms byloms yra nustatyta skirtinga bylų nagrinėjimo tvarka. Teisės aktų konstitucingumo klausimus sprendžia specialiai šiems klausimams spręsti įkurtas teismas, taigi tokioje sistemoje ordinariniai teismai nesprendžia konstitucinių klausimų, tačiau jie gali kreiptis į konstitucinį teismą dėl šių klausimų, konstitucinio teismo sprendimas bus šiems teismams privalomas. Daugiausia Europoje teisės aktų konstitucingumas tiriamas abstrakčiai, ne taip kaip JAV, konkrečios bylos

¹³⁶ KELSEN, H. *Grynoji teisės <...>*, p. 226.

¹³⁷ FAVOREU, L. *Konstituciniai <...>*, p. 20–23.

kontekste. Ypač tai pasakytina apie atvejus, kai į teismą kreipiasi politinės institucijos, o ne individai. Kai teisės aktas pripažįstamas prieštaraujančiu konstitucijai, jis daugiau neturi teisinės galios, kartais toks teismo sprendimas netgi veikia retroaktyviai.

Kalbant apie konstitucinės justicijos raidą XX a. Europoje, būtina aptarti kelis reikšmingus įstatymų teisminės kontrolės ekspansijos etapus, šiai konstitucinės justicijos raidai apibūdinti dar vartojama bangų metafora. Anot L. Solyómo, visos Europos teismų kartos formavosi vykstant demokratiniais pokyčiams, todėl konstituciniai teismai pagrįstai gali tikėti, kad jie atspindi demokratinį pokyčių esmę ir remiasi „revoliuciniu teisėtumu“¹³⁸.

Pirmoji banga, susiformavusi po Pirmojo pasaulinio karo, vadinama austriškąja, tai konstitucinės justicijos įdiegimo Europos žemyne pradžia: 1920 m. Konstitucija žymi Austrijos Konstitucinio Teismo įkūrimą suteikiant išimtinę teisę vertinti įstatymų konstitucingumą (iš pradžių tik išankstinę). Sekant Austrijos pavyzdžiu iki Antrojo pasaulinio karo konstitucinė kontrolė atsiranda Čekoslovakijoje (1920 m.), Lichtenšteine (1925 m.), Graikijoje (1927 m.), Ispanijoje (1931 m.) ir Airijoje (1937 m.)¹³⁹. Tačiau įsigalėjęs fašizmas ir nacizmas bei Antrasis pasaulinis karas sukliudė naujam konstitucinės apsaugos modeliui įsitvirtinti. Modelis tik bandomas diegti – rezultatai bus matyti tik po Antrojo pasaulinio karo, kūrybiškai išplėtojus ne tik Austrijos, bet ir JAV teisės aktų konstitucingumo kontrolės patirtį¹⁴⁰.

Taigi iki Antrojo pasaulinio karo galima kalbėti tik apie šio modelio įdiegimo bandymus. Konstitucinė kontrolė galėjo plėtotis tik tada, kai greta parlamento suvereniteto principo paplinta Konstitucijos viršenybės idėja ir kur konstitucinę kontrolę vykdo nepriklausoma nuo įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios speciali institucija.

Tokia koncentruota konstitucijos apsaugos sistema kardinaliai skyrėsi nuo amerikietiškojo konstitucinės kontrolės modelio, tai buvo tikrai

¹³⁸ SOLYOM, L. Konstitucinis teisingumas: keletas lyginamųjų aspektų. In *Konstitucinis teisingumas ir teisės viešpatavimas* (tarptautinės konferencijos, skirtos Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įsteigimo 10-mečiui, medžiaga). Vilnius, 2004, p. 94.

¹³⁹ HARUTYUNYAN, G.; MAVČIČ, A. *The Constitutional <...>*, p. 24.

¹⁴⁰ JARAŠIŪNAS, E. Konstitucinės justicijos studijų įvadas <...>, p. 10.

alternatyvus pasirinkimas. Tačiau šiame kontekste natūraliai iškyla klausimas – kaip galėjo europiečiai pasirinkti sistemą, kuri reiškia tiesioginį ir atvirą susidūrimą su įstatymų leidėju, jei XIX amžiuje ir XX amžiaus pradžioje įstatymų leidėjo garbinimas sukliudė jiems perimti amerikietišką sistemą, akivaizdžiai mažiau besikėsinančią į parlamento teises?

Šiame kontekste pažymėtina, kad mokslinėje literatūroje skiriami du konstitucijų raidos etapai: pirmasis – procedūrų konstitucijos, pagrindinio įstatymo dominavimo etapas, apimantis laikotarpį nuo pirmųjų konstitucijų iki XX a. vidurio. XX a. viduryje įsitvirtino substantyvines konstitucijos – t. y. aukščiausiojo ir pirminio šalies teisės akto, daugeliu parametru besiskiriančio nuo įstatymų, samprata¹⁴¹. Tokiu būdu pasikeičia ir požiūris į pačią Konstituciją, ji nebėra traktuojama kaip simbolinės reikšmės politinis dokumentas, skelbiantis svarbiausius principus ir įteisinantis įstatymo viešpatavimą, palaipsniui pripažįstama jos viršenybė. Tokio modelio konstitucija ne tik nustato teisės normų kūrimo procedūras, bet ir lemia tų normų turinį. „Neutralioji“ (t. y. valstybės sprendimų priėmimą kontroliuojanti konstitucija) virsta „kryptingąja“, „turiningąja“ arba substantyvine konstitucija.

Po 1945 m. Vakarų Europos šalyse subrendo įsitikinimas, kad būtina rasti savo veiksmingą konstitucijos teisminės apsaugos priemonę¹⁴². Tragiška patirtis, materialinės ir dvasinės netektys vertė ieškoti konstitucinės santvarkos apsaugos garantijų, viena iš jų – konstitucinė justicija. Neretai pabrėžiama, kad konstitucinės justicijos įsitvirtinimas sietinas su troškimu užtikrinti demokratinį konstitucinį stabilumą praeities ir dabarties pavojų kontekste¹⁴³. Šia aplinkybe iš dalies galima paaiškinti dviejų Europos valstybių – Nyderlandų ir Jungtinės Karalystės – sprendimą nesuteikti teismams įgaliojimų tikrinti įstatymų konstitucingumą, juk šios valstybės turėjo gana stabilią konstitucinę istoriją, jose nebuvo jokių masinių žmogaus teisių pažeidimų, jos nėra patyrusios jokių sukrėtimų, susijusių su perėjimu į demokratiją.

¹⁴¹ JARAŠIŪNAS, E. *Valstybės valdžios institucijų <...>*, p. 32.

¹⁴² JARAŠIŪNAS, E. Konstitucinės justicijos studijų įvadas <...>, p. 10.

¹⁴³ LOPEZ GUERRA, L. The Role and Competences of the Constitutional Court. In EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *The Role of the Constitutional Court in the Consolidation of the Rule of Law*. Strasbourg, 1994, p. 21.

Tai pohołokausto etapo pradžia, kai neabejojama, jog ir teisėtai į valdžią atėjusi politinė jėga (kaip fašistai Italijoje ar nacistai Vokietijoje) gali sulaužyti konstituciją, pažeidinėti asmens teises ir laisves¹⁴⁴. Suvokta, kad pažeisti konstituciją gali visi politinio proceso dalyviai. Tokius pažeidimus gali lemti tiek nežinojimas, neteisingas konstitucinio reguliavimo supratimas, tiek sąmoningas ir tyčinis noras apeiti svarbiausią tautos susitarimą. Parlamento ir įstatymo neklaidingumo idėja, vyravusi XX amžiaus pradžioje, ir teorija, kad įstatymas, kaip tautos atstovų bendros valios išraiška, negali būti blogas žmonėms, paneigta¹⁴⁵. Įstatymų leidžiamoji institucija yra politinė valdžios institucija, priimanti sprendimus politinių susitarimų ir kompromisų pagrindu, tad konstitucinių teismų vykdoma parlamento priimamų įstatymų kontrolė yra esminis veiksnys, siekiant apsaugoti prigimtines žmogaus teises ir laisves¹⁴⁶.

Po Antrojo pasaulinio karo ima keistis požiūris ir į pačią konstituciją, t. y. įsitvirtina substantyvinės konstitucijos modelis, kuriame siekiama įtvirtinti ne tik valstybės valdžios organizaciją ir šios organizacijos funkcionavimo procedūras, bet ir teisingos visuomenės principus, asmens teisinę padėtį¹⁴⁷.

Konstitucija, kaip pirmapradis aktas teisės sistemoje, nustato galimo teisinio reguliavimo pagrindus. Nėra teisinių santykių, kurių pradų neapibrėžtų konstitucijos normos ir principai. Konstitucinės justicijos institucijos, kaip konstitucijos saugotojo veikla kontroliuojant įstatymų atitiktį konstitucijai, iš esmės paneigia samprotavimus apie įstatymą kaip pirminį teisės aktą¹⁴⁸. Įstatymai nebėra teisės šaltinių sistemos ašis, kaip buvo svarstoma iki konstitucinės justicijos atsiradimo. Toks Konstitucijos suvokimas padeda įsitvirtinti konstituciocentrinei teisės sampratai.

¹⁴⁴ JARAŠIŪNAS, E. Konstitucinės justicijos studijų įvadas <...>, p. 10.

¹⁴⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Konstitucinis teisingumas: funkcijos ir santykiai su kitomis valdžios institucijomis. Europos Konstitucinių Teismų Konferencijos XV kongresui parengtas nacionalinis pranešimas, 2010. Prieiga per internetą: <<http://www.confueconstco.org/reports/rep-xv/LITUANIA%20na.pdf>> [žiūrėta 2017 m. sausio 8 d.].

¹⁴⁶ Reikia pridurti, kad konstitucionalizmo diskurse konstitucinės kontrolės legitimumo priešpriešinimas parlamentiniam suverenitetui išlieka problemiškas. Visa tai kyla iš vis dar jaučiamų tendencijų supriešinti konstitucionalizmą ir demokratiją.

¹⁴⁷ JARAŠIŪNAS, E. *Valstybės valdžios institucijų* <...>, p. 30.

¹⁴⁸ *Ibid.*, p. 31.

Suvokta, kad tik realiai įgyvendinama konstitucija, konstitucinių vertybių įtvirtinimas realiame gyvenime leidžia garantuoti teisės viršenybę ir sistemos stabilumą¹⁴⁹. Neatitinkantis konstitucijos aktas liaujasi buvęs teise; jis yra anomalija, ardanti teisės sistemos darną ir neigianti jos paskirtį.

Taigi Europos valstybės nuėjo kitu keliu, – atgaivino Kelseno idėjas, pasinaudodamos konstitucinio teismo modeliu, jį stiprindamos ir pritaikydamos konkrečiai tikrovei. Konstituciniai teismai įsteigiami VFR (1949 m.), Italijoje (1948 m.), atkuriamas Austrijos Konstitucinis Teismas. Vėliau pradeda veikti Prancūzijos Konstitucinė Taryba (1958 m.)¹⁵⁰. Tai antroji konstitucinės justicijos raidos banga.

Trečioji banga septintajame ir aštuntajame praeito amžiaus dešimtmečiais žymi iškilusį šių institucijų autoritetą. Šis periodas taip pat susijęs su politiniais pokyčiais Pietų Europos valstybėse, kurios įvedė konstitucinės kontrolės institutą po diktatūros panaikinimo¹⁵¹. Konstitucinės justicijos institutas įtvirtinamas Graikijos (1975 m.), Portugalijos (1976 m.), Ispanijos (1978 m.) konstitucijose. Šiuo periodu konstitucinė kontrolė taip pat įtvirtinta Kipre (1960 m.), Turkijoje (1961 m.), buvusioje Jugoslavijoje (1963 m.), taip pat Slovėnijoje ir kituose federaciniuose Jugoslavijos vienetuose (1963 m.). Formuojasi nauja europinė konstitucinės justicijos erdvė. Šiam etapui būdinga sutvirtėjusi ir išsiplėtusi įstatymų konstitucingumo kontrolė šalyse, kuriose anksčiau jos nebuvo. Tuo metu konstitucinės justicijos mechanizmas gerokai sustiprėjo Vokietijoje, Austrijoje, Prancūzijoje. Aštuntajame dešimtmetyje dėl konstitucinio teismo būtinumo Europoje jau nebediskutuojama, konstitucinė justicija – neginčijama realybė¹⁵².

¹⁴⁹ АРУТЮНЯН, Г. Конституционализм как фундаментальный принцип права в правовом государстве. *Конституционное правосудие*, 2012, Nr. 1(55), p. 5.

¹⁵⁰ Reikia pridurti, kad Prancūzijos Konstitucinė Taryba tik labai lėtai žingsniais buvo transformuojama iš „*organe regulateur de l'activite des pouvoirs publics*“ į „*protecteur des droits et libertes de la personne*“. Paskutinis šios transformacijos etapas įvyko 2008 m. priėmus keletą reikšmingų Konstitucijos pataisų, *inter alia*, naująjį 61-1 jos straipsnį, kuriuo ordinariniams teismams leista kreiptis dėl įstatymų konstitucingumo į Konstitucinę Tarybą, o Konstitucinei Tarybai leista tirti ir įsigaliojusių įstatymų konstitucingumą. Vienas buvęs Konstitucinės Tarybos narys, komentuodamas šias Konstitucijos pataisus, pažymėjo, kad Prancūzija tokiu būdu įgijo XXI a. konstitucinį teismą.

¹⁵¹ HARUTYUNYAN, G.; MAVČIČ, A. *The Constitutional Review* <...>, p. 25.

¹⁵² JARAŠIŪNAS, E. Konstitucinės justicijos studijų įvadas <...>, p. 10.

XX a. antrojoje pusėje demokratiname pasaulyje visuotinai buvo pripažinta konstitucinės kontrolės instituto reikšmė, konstituciniai teismai (ar kitos konstitucinės justicijos institucijos) tapo veiksmingu konstitucinės tvarkos valstybės gyvenime užtikrinimo mechanizmu, apsaugančiu visuomenę nuo valdžios institucijų piktnaudžiavimo valdžia, šis institutas tapo privalomu konstitucinės sistemos elementu¹⁵³. Konstitucinė teisminė kontrolė yra pagrindinis instrumentas, užtikrinantis konstitucijos efektyvumą. Tai ypač aktualu valstybėse, kuriose kuriama nauja konstitucinė santvarka.

Taigi visos konstitucinės justicijos bangos sietinos su tam tikrais radikaliais sukrėtimais, esminėmis istorinėmis, socialinėmis ir demokratinėmis permainomis: pirmoji banga susiformavo po Pirmojo pasaulinio karo, antroji – po Antrojo pasaulinio karo, trečioji – po diktatūrų panaikinimo Pietų Europos valstybėse, ketvirtoji – po Berlyno sienos griūties. Žlugus totalitarizmui Rytų ir Vidurio Europos valstybėse reikėjo esminių permainų, prasidėjo laisvos pilietinės visuomenės formavimasis, paremtas rinkos ekonomikos principais, demokratine politine sistema, ideologiniu ir politiniu pliuralizmu. Pradėjo kurtis teisinė valstybė, formuotis konstitucionalizmas. Šioje terpėje jaunas demokratijas nesunkiai užvaldė specialaus konstitucinio teismo idėja. Priešingai nei Vakarų Europos valstybėse, net ir po Antrojo pasaulinio karo konstitucinės kontrolės institutas šiose valstybėse nebuvo įvestas dėl nesuderinamumo su esama politine sistema.

Konstituciniai teismai Vidurio ir Rytų Europos valstybėse buvo sukurti turint tikslą užtikrinti demokratinį konstitucinį stabilumą, siekiant išvengti demokratiškos vertybių paneigimo. Valstybėse, patyrusiose autoritarizmą ar totalitarizmą, platesnis demokratijos suvokimas, t. y. kai ji suvokiama ne vien kaip daugumos valdymas ar laisvi rinkimai, turėjo didelę įtaką¹⁵⁴. Pvz., Lietuvai, kaip ir Latvijai bei Estijai, be sovietinio totalitarizmo patirties, buvo nesvetima ir autoritarizmo patirtis tarpukariu, todėl, politinei kultūrai esant visai nebrandžiai, šiuo pereinamuoju periodu konstitucinės justicijos

¹⁵³ JARAŠIŪNAS, E. Žvelgiant į Lietuvos Respublikos 1992 m. Konstituciją <...>, p. 50.

¹⁵⁴ TAUBE, C. *Constitutionalism in <...>*, p. 74.

institucijos veikimas tapo dar reikšmingesnis, nes esant tokioms sąlygoms išlaikyti konstituciją, kaip aukščiausiąją teisę, kur kas sudėtingiau ir svarbiau.

Sugriuvus socialistinei sistemai, Vidurio ir Rytų Europos valstybės siekė „sugrižti į Europą“, buvo juntamas tikslas atitikti Europos institucijų pasirinkimą. Reikėtų pritarti kai kurių autorių nuomonei, kad konstitucinės kontrolės įtvirtinimas šiame regione buvo akivaizdus „institucinio skolinimosi“ pavyzdys¹⁵⁵. Pirmasis Vengrijos Konstitucinio Teismo pirmininkas L. Sólyómas yra pasakęs, kad visos naujos Rytų ir Vidurio Europos demokratijos įsteigė konstitucinius teismus, kurių buvimas akivaizdžiai tarnavo kaip atitinkamos valstybės demokratinį pobūdį liudijantis „prekinis ženklas“¹⁵⁶. Narystė Europos Taryboje reiškė valstybės pripažinimą demokratine, todėl visos naujos šio regiono demokratijos kreipėsi dėl šios narystės kiek įmanoma greičiau, o konstitucinio teismo buvimas turėjo didelę reikšmę priėmimo procese¹⁵⁷.

Prieš komunizmo griūtį Rytų ir Vidurio Europoje konstituciniai teismai buvo įsteigti tik Jugoslavijoje ir atskirose jos respublikose nuo 1963 m. ir Lenkijoje nuo 1985 m., tačiau jų tikrosios galios neišvengiamai buvo ribojamos Komunistų partijos¹⁵⁸. Paminėtina, kad 1968 m. Akte dėl Čekoslovakijos federacijos buvo numatytas ne tik federacijos konstitucinis teismas, bet ir atskirų respublikų konstituciniai teismai, tačiau nė vienas iš jų nebuvo įsteigtas. Pagal komunizmo ideologiją, konstitucinė kontrolė buvo nesuderinama su atstovaujamosios institucijos viršenybės principu, pagal kurį parlamentas yra aukščiausia valstybės valdžios institucija. Konstitucinė kontrolė buvo nesuderinama ir su absoliučia Komunistų partijos kontrole. Jugoslavijoje Konstitucinis Teismas egzistavo nepamindamas „valdžių vienybės“ principo, todėl buvo priimtinas Komunistų partijai ir nekėlė jai jokios grėsmės. Šis teismas buvo laikomas „valstybės valdžios institucijų

¹⁵⁵ Plačiau apie šį reiškinį žr.: OSIATYNSKI, W. Paradoxes of Constitutional Borrowing. *International Journal of Constitutional Law*, 2003 (1), p. 244.

¹⁵⁶ SOLYOM, L. The Role of Constitutional Courts <...>, p. 133–134.

¹⁵⁷ *Ibid.*, p. 153.

¹⁵⁸ SADURSKI, W. *Rights Before Courts* <...>, p. 1.

sklandaus funkcionavimo garantu“¹⁵⁹. Lenkijos Konstitucinio Tribunolo galios taip pat buvo gana ribotos, pvz., sprendimai, kuriais buvo pripažįstama, kad parlamento priimtas aktas prieštarauja Konstitucijai, buvo teikiami parlamentui, kuris galėjo patvirtinti šį sprendimą arba įveikti jį 2/3 parlamento narių dauguma¹⁶⁰. Mokslinėje literatūroje tvirtinama, kad tuo laikotarpiu parlamento priimami aktai buvo labiau atskaitos taškas, o ne konstitucinės kontrolės objektai, t. y. Tribunalas daugiausia saugojo parlamento priimamus aktus nuo administracijos pažeidimų, o ne kontroliavo jų konstitucingumą¹⁶¹.

Taigi išskyrus šiuos atvejus ir kai kurias ankstyvesnes konstitucinės kontrolės užuomazgas Rumunijoje ir Čekoslovakijoje, šios valstybės neturėjo konstitucinės kontrolės tradicijų. Todėl konstitucinės kontrolės įvedimas šiame regione žymėjo perėjimą iš buvusio valdžių vienybės principo.

Nors, kaip teigia W. Sadurskis, Rytų ir Vidurio Europos valstybių konstitucinės justicijos institucijų efektyvumo lygis skiriasi, tačiau jų indėlis konstitucinių permainų procese buvo ir vis dar yra labai reikšmingas¹⁶². Konstituciniams teismams šiame regione teko vykdyti ne tik teisės aktų konstitucingumo kontrolę, bet ir formuoti naują, Konstitucija grindžiamą teisės sampratą.

Vidurio ir Rytų Europoje prasidėjo ketvirtasis konstitucinės justicijos plėtros etapas. Naujos ar iš esmės modifikuotos Bulgarijos, Čekijos, Slovakijos, Lenkijos, Latvijos, Lietuvos, Rumunijos, Vengrijos, Rusijos, Ukrainos, Moldovos ir kitų šalių konstitucijos įtvirtina europietiškąjį konstitucinės justicijos modelį.

Po politinių permainų pirmoji konstitucinė teisma (1989 m. lapkritį) tiek konstituciniu, tiek įstatymu lygmeniu šiame regione įtvirtino Vengrija¹⁶³. 1989 m. Lenkijoje nuspręsta išlaikyti 1982 m. įkurtą Konstitucinį Tribunalą.

¹⁵⁹ *Ibid.*

¹⁶⁰ DE VISSER, M. *Constitutional Review* <...>, p. 72.

¹⁶¹ BRZEZINSKI, M. *Constitutionalism within limits. East European Constitutional Review*, 1993, p. 41.

¹⁶² SADURSKI, W. *Rights Before Courts* <...>, 2008, p. 1.

¹⁶³ Vadovaujama pirmojo pirmininko L. Sólyómo ši institucija greitai įgijo itin aktyvaus teismo reputaciją. Net ir keičiantis šio Teismo sudėčiai, jis ir toliau užėmė svarbią poziciją Vengrijos konstitucinėje santvarkoje.

Buvo išplėsta jo kompetencija, nors kai kurie ankstesni veiklos apribojimai išliko, *inter alia*, galimybė įveikti Tribunolo sprendimą dėl parlamento priimtų aktų prieštaravimo Konstitucijai¹⁶⁴. Čekoslovakijoje Konstitucinis Teismas įsteigtas 1990 m. pabaigoje priimtomis Konstitucijos pataisomis ir jas detalizuojančiu, 1991 m. vasarį priimtu įstatymu. Iširus Čekoslovakijai, Čekija ir Slovakija įsteigė savo konstitucinius teismus. Šie konstituciniai teismai pradėjo savo veiklą 1993 m. Rusijoje, dar prieš priimant naują Konstituciją, 1991 m. liepą priimtas Konstitucinio Teismo įstatymas. Tais pačiais metais konstituciniai teismai įkurti Albanijoje (įstatymu), Bulgarijoje ir Rumunijoje (naujomis konstitucijomis). Priešingai šiems atvejams, konstitucinių teismų įsteigimas kai kuriose kitose šio regiono valstybėse užtruko ir susidūrė su kai kuriais sunkumais. Nors Ukrainoje nuostatos dėl Konstitucinio Teismo buvo įtvirtintos Konstitucijoje 1990 m. spalio mėn., Konstitucinio Teismo įstatymas priimtas 1992 m. birželio mėn., tačiau tikrasis Teismo įsteigimas užtruko iki 1996 m. spalio mėn., nes vis nebuvo paskiriamas reikalingas teisėjų skaičius¹⁶⁵. Užtruko ir Konstitucinio Teismo įkūrimas Latvijoje, kurioje reikalingos Konstitucijos pataisos ir Konstitucinio Teismo įstatymas buvo priimti tik 1996 m. birželio mėn.

Taigi praėjusio amžiaus dešimtojo dešimtmečio pradžioje Vidurio ir Rytų Europos šalyse konstitucinių teismų padaugėjo kone dešimteriopai. Prie Lenkijos Konstitucinio Tribunolo ir Vengrijos Konstitucinio Teismo prisidėjo Albanijos, Bulgarijos, Čekijos, Jugoslavijos, Kroatijos, Latvijos, Lietuvos, Makedonijos, Rumunijos, Rusijos, Serbijos, Slovakijos, Slovėnijos konstituciniai teismai. Konstituciniai teismai įkuriami Baltarusijoje, Moldovoje ir, be abejo, kitose šalyse, atsiradusiose suirus Sovietų Sąjungai.

Bandant apibrėžti konstitucinės justicijos modelį šiame regione (žinoma, pripažįstant, kad esama ir tam tikrų išimčių), pažymėtina, kad tai

¹⁶⁴ Ši parlamento teisė panaikinta tik 1997 m. priėmus naują Konstituciją ir Konstitucinio Tribunolo įstatymą, kuriais Tribunalui taip pat suteikta teisė nagrinėti individualius konstitucinius skundus bei tirti tarptautinių sutarčių konstitucingumą. Plačiau žr.: DE VISSER, M. *Constitutional Review* <...>, p. 72.

¹⁶⁵ SADURSKI, W. *Rights Before Courts* <...>, p. 4.

koncentruotos konstitucinės kontrolės modelis¹⁶⁶, kuriame konstitucinis teismas sudaromas iš aukščiausių valstybės valdžios institucijų paskirtų teisėjų, kurių kadencija yra riboto laiko. Šio regiono konstituciniai teismai dažniausiai atlieka abstrakčiąją, paskesniąją (*ex post*)¹⁶⁷ ir galutinę¹⁶⁸ įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucinę kontrolę. Dažniausiai šio regiono išimtimi yra įvardijamas Estijos atvejis, kur konstitucinio teismo funkcijas atlieka Konstitucinės kontrolės kolegija, esanti Nacionalinio Teismo (Aukščiausiojo Teismo atitikmuo) dalimi. Tačiau, W. Sadurskio tvirtinimu, šis ypatumas visai nesumenkina Konstitucinės kontrolės kolegijos statuso visoje Estijos¹⁶⁹ konstitucinėje sistemoje, anot jo, reali šios Kolegijos padėtis gali būti sulyginama su bet kuriuo atskiru konstituciniu teismu šiame regione¹⁷⁰.

Specializuotų konstitucinės kontrolės institucijų išplitimas tapo vienu iš ryškesnių XX amžiaus bruožų. Mokslinėje literatūroje tvirtinama, kad tokį konstitucinės kontrolės išplitimą ir įsitvirtinimą daugiausia paskatino trys priežastys: 1) nepriklausomo arbitro, sprendžiančio ginčus dėl kompetencijos tarp valstybės valdžios institucijų ar tarp skirtingo lygio valdžios (t. y. tarp centrinės ir regioninės ar vietinės) institucijų, poreikis; 2) demokratizacija, kuri paskatino teisinės valstybės užtikrinimo ir žmogaus teisių apsaugos procesus; 3) narystės Europos Sąjungoje ir buvimo Europos žmogaus teisių konvencijos susitariančiojoje šalimi įtaka¹⁷¹. Taigi europietiškas konstitucinės justicijos modelis formavosi kaip teisminės kontrolės sistemos, kildinamos iš

¹⁶⁶ Plačiau apie konstitucinės justicijos tipologiją instituciniu aspektu žr. I.1.4 skyriuje.

¹⁶⁷ Nors dominuojantis modelis šiame regione yra paskesniosios (*ex post*) konstitucinės kontrolės modelis, t. y. jau įsigaliojusių teisės aktų, tačiau esama ir tam tikrų išimčių. Rumunijoje abstrakčioji Parlamento priimtų įstatymų konstitucinė kontrolė gali būti aliekama tik iki šių aktų promulgavimo (nors yra ir konkrečiosios konstitucinės kontrolės galimybė, kai kreipiasi ordinariniai teismai, kuri pagal savo pobūdį gali būti tik paskesnioji). Lenkijoje, Vengrijoje ir Estijoje prezidento iniciatyva gali būti aliekama parlamento priimtų aktų išankstinė konstitucinė kontrolė.

¹⁶⁸ Visose Rytų ir Vidurio Europos valstybėse konstitucinių teismų sprendimai dėl teisės aktų atitikties konstitucijai yra galutiniai, t. y. juos įveikti galima nebent konstitucijų pataisomis. Tik Rumunijoje Konstitucinio Teismo sprendimai dėl Parlamento priimtų įstatymų konstitucingumo (iki jų promulgavimo) gali būti įveikti 2/3 abiejų Parlamento rūmų narių dauguma.

¹⁶⁹ Paminėtina ir tai, kad Estijos, kaip ir Airijos, Norvegijos, Danijos ir Kipro Aukščiausieji Teismai priklauso Europos Konstitucinių Teismų konferencijai, organizacijai, vienijančiai Europos valstybių konstitucinius ir kitus konstitucinę kontrolę vykdančius teismus.

¹⁷⁰ SADURSKI, W. *Rights Before Courts* <...>, p. 5.

¹⁷¹ DE VISSER, M. *Constitutional Review* <...>, p. 55.

konstitucijos viršenybės suvokimo poreikio ir tradicinės Europoje valdžių padalijimo idėjos, neleidusios teismams panaikinti įstatymų, kompromisas¹⁷².

Reziumuojant išskirtini tokie šio modelio bruožai: 1) konstitucijos apsauga patikėta specialiai teismo pobūdžio institucijai, kiti teismai šių klausimų nesprenžia; 2) kompleksinis pobūdis – konstitucinio teismo veikla apima ne tik įstatymų konstitucingumo kontrolę, bet ir ginčus, susijusius su konstitucijos taikymu (rinkimų ginčai, federaciniai ginčai, individualūs konstituciniai skundai ir kt.); 3) abstraktumas – konstitucinė kontrolė nėra būtinai susieta su konkrečiu teisės taikymo atveju; 4) absoliutus pobūdis – konstitucinės kontrolės institucijos sprendimas privalomas *erga omnes*, jo pasekmės – akto anuliavimas ar pašalinimas iš teisės sistemos.

I.1.4. Konstitucinės justicijos tipologija

Aptarti amerikietiškas ir europietiškas konstitucinės justicijos modeliai yra tik pati bendriausia konstitucinės justicijos klasifikacija. Europietiškas modelis taip pat yra labai nevienalytis, konkrečios valstybės konstitucinės justicijos modelį nulemia ir kiti pasirinkimai. Antai mokslinėje literatūroje tvirtinama, kad konstitucinės justicijos institucijos statusui būdingi trys sudedamieji jos konstrukcijos elementai, kurių tam tikras derinys lemia konstitucinės justicijos modelį ir jos veiksmingumą, būtent: a) subjektų, turinčių teisę kreiptis į konstitucinį teismą, ratas; b) konstitucinės priežiūros institucijos žinybinis priklausymas, t. y. konstitucinės justicijos institucijos įgaliojimai spręsti dėl valstybės institucijų priimamų teisės aktų ir Konstitucijos santykio; c) konstitucinės justicijos institucijos priimamų sprendimų teisiniai padariniai¹⁷³. Kiti autoriai pabrėžia, kad konkrečios valstybės konstitucinės justicijos modelį suformuoja visai kiti pasirinkimai: 1) pasirinkimas tarp decentralizacijos ir centralizacijos¹⁷⁴; 2) pasirinkimas dėl

¹⁷² BELIŪNIENĖ, L. Žmogaus teisių <...>, p. 49.

¹⁷³ VINKLERIS, P. Konstitucinės priežiūros elitinės koncepcijos ir žinybinio priklausymo ribų problema Lietuvoje. *Justitia*, 1999, Nr. 5–6, p. 23.

¹⁷⁴ Iš Europos Sąjungos valstybių narių konstitucinę kontrolę vykdo atskiras konstitucinis teismas – Austrijoje, Belgijoje, Bulgarijoje, Čekijoje, Ispanijoje, Italijoje, Latvijoje, Lenkijoje, Lietuvoje,

konstitucinės kontrolės įgyvendinimo laiko, tai pasirinkimas tarp *a priori (ex ante)* ir tarp *a posteriori (ex post)* konstitucinės kontrolės; 3) pasirinkimas tarp konkrečios ir abstrakčios konstitucinės kontrolės¹⁷⁵. Tačiau paprastai išskiriama ir daugiau konstitucinės kontrolės formų, kurios taip pat turi nemenką reikšmę formuojant konkrečios valstybės konstitucinės justicijos modelį, kaip antai konstitucinės kontrolės skirstymas pagal jos atlikimo privalomumą, t. y. į privalomąją ir fakultatyvinę, taip pat pagal konstitucingumo tikrinimo parametrus. Taigi šiame skyriuje bus aptariama pagal įvairius kriterijus konstruojama konstitucinės justicijos tipologija: pagal institucinį aspektą, pagal jos įgyvendinimo laiką, pagal ginčo pobūdį, pagal atlikimo privalomumą, pagal konstitucingumo tikrinimo parametrus, pagal įgaliojimus, pagal pareiškėjų spektrą ir pagal teisinius padarinius.

1.1.4.1. Konstitucinės justicijos tipologija instituciniu aspektu

Konstitucijos kūrėjai, kurdami konstitucinės justicijos modelį, ypač teisės aktų konstitucingumo patikros modelį, visų pirma susiduria su pasirinkimu dėl konstitucinę kontrolę įgyvendinančių institucijų skaičiaus, t. y. padalinti konstitucinės kontrolės įgaliojimus visoms arba daugeliui teismų ar sutelkti šiuos įgaliojimus vienoje institucijoje. Kitaip tariant, tai pasirinkimas tarp centralizacijos ir decentralizacijos. Decentralizuotą (difuzinę) kontrolę įgyvendina kiekvienas teismas, o atskiro teismo dėl teisės aktų konstitucingumo nėra; centralizuotą (koncentruotą) kontrolę įgyvendina vienas teismas, turintis išimtinę jurisdikciją šioje srityje¹⁷⁶. Decentralizuotame konstitucinės kontrolės modelyje teisės akto konstitucingumo klausimas išsprendžiamas teismams nagrinėjant ordinarines bylas. Klasikinis tokio modelio pavyzdys ir jo atsiradimo vieta – JAV konstitucinės kontrolės modelis. Europos Sąjungoje tik kelios valstybės pasirinko amerikietiškam arba decentralizuotam modeliui giminingas konstitucines sistemas.

Liuksemburge, Maltoje, Portugalijoje, Prancūzijoje, Rumunijoje, Slovakijoje, Slovėnijoje, Vengrijoje, Vokietijoje.

¹⁷⁵ DE VISSER, M. *Constitutional Review* <...>, p. 77.

¹⁷⁶ KŪRIS, E. (sud. ir moksl. red.) *Konstitucinis Teismas* <...>, p. 69.

Mokslinėje literatūroje įvardijami ir tam tikri amerikietiškojo arba decentralizuoto teisminės konstitucinės kontrolės modelio trūkumai, kurie taip pat galėjo paskatinti kontinentinės Europos valstybes ieškoti alternatyvaus konstitucinės kontrolės mechanizmo, t. y.: 1) konstitucingumo klausimas teismą domina tik tiek, kiek jis gali lemti konkrečios civilinės ar baudžiamosios bylos sprendimą; 2) procesas neretai ilgėja, kartais nuo bylos iškėlimo iki galutinio sprendimo, jai keliaujant per įvairias teises instancijas, praeina ne vieni metai; 3) priimtas sprendimas privalomas tik konkrečioms šalims, teismų praktika tiesiogiai nevaržo įstatymų leidėjo; 4) tik bylos šalys gali ginčyti norminių aktų ar valstybės valdžios institucijų veiksmų konstitucingumą¹⁷⁷.

Dauguma Europos Sąjungos valstybių yra pasirinkusios centralizuotą konstitucinės kontrolės modelį, kuriame konstitucinę kontrolę įgyvendina speciali institucija – konstitucinis teismas. Konstituciniai teismai nepriklauso bendrosios kompetencijos teismų sistemai. Nemaža dalis konstitucijų atspindi šią tendenciją tuo požiūriu, kad konstitucijų nuostatos, skirtos bendrai teisminei valdžiai ir konstituciniams teismams, yra išdėstytos atskiruose skyriuose¹⁷⁸.

Tačiau šis skirstymas nėra absoliutus, esama ir tam tikrų hibridinių modelių. Pavyzdžiui, Estijos konstitucinės kontrolės mechanizmą sudėtinga priskirti kažkuriam iš modelių. Nors kiekvienas ordinarinis teismas gali pripažinti įstatymų prieštaravimą Konstitucijai, jis turi perduoti šį sprendimą Estijos Aukščiausiajam Teismui, kuris priima galutinį sprendimą dėl to, ar atitinkamas įstatymas tikrai prieštarauja Konstitucijai¹⁷⁹, šiuos klausimus sprendžia speciali Konstitucinės kontrolės kolegija, kuri taip pat nagrinėja ir kitų institucijų tiesiogiai pateiktus prašymus ištirti teisės aktų konstitucingumą. Portugalijoje ordinariniai teismai gali atsisakyti taikyti atitinkamus teisės aktus kaip antikonstitucinius, tačiau jų sprendimai turi būti patvirtinti Portugalijos

¹⁷⁷ JARAŠIŪNAS, E. *Valstybės valdžios institucijų <...>*, p. 39.

¹⁷⁸ Belgijos, Bulgarijos, Ispanijos, Italijos, Lietuvos, Prancūzijos, Rumunijos, Slovėnijos, Vengrijos konstitucijos.

¹⁷⁹ TAUBE, C. *Constitutionalism in <...>*, p. 79–111.

Konstitucinio Teismo (Portugalijos Konstitucijos 204 str.). Graikijoje kiekvienas teismas gali netaikyti, jų nuomone, Konstitucijai prieštaraujančio įstatymo, bet yra specialus aukštesnis teismas, kuris išsprendžia nesutarimus dėl įstatymų konstitucingumo, kurių atsiranda skirtingų aukščiausių teismų praktikoje (Graikijos Konstitucijos 93 str. 4 d., 100 str. 1 d.).

Turbūt dėl tokių ar panašių atvejų mokslinėje literatūroje išskiriama ir daugiau konstitucinės kontrolės modelių. Įvairias klasifikacijas šiuo klausimu pateikia A. R. Breweris-Cariasas¹⁸⁰, G. Harutyunyanas ir A. M. Mavčičas¹⁸¹, taip pat ir H. Steinbergeris¹⁸². Tačiau reziumuojant tai, kas aptarta, pateiktina tokia konstitucinės justicijos klasifikacija instituciniu aspektu: 1) decentralizuotas konstitucinės justicijos modelis, kuriame kontrolę įgyvendina kiekvienas teismas, o atskiro teismo dėl teisės aktų konstitucingumo nėra; 2) centralizuotas konstitucinės justicijos modelis, kuriame kontrolę įgyvendina vienas teismas (konstitucinis teismas ar kita konstitucinės justicijos institucija (taryba, tribunolas), aukščiausiasis teismas ar jo kolegija), turintis išimtinę jurisdikciją šioje srityje; 3) mišrusis modelis, kuriam būdingi tiek centralizuotos, tiek decentralizuotos konstitucinės kontrolės bruožai (nepaisant to, kad konstitucinės kontrolės galios priklauso centriniam Konstituciniam ar Aukščiausiajam Teismui (ar jo kolegijoms), visi bendrosios kompetencijos ar specializuoti teismai negali taikyti įstatymų, kurie, jų manymu, neatitinka Konstitucijos (pvz., Portugalija).

1.1.4.2. Konstitucinės justicijos tipologija pagal jos įgyvendinimo laiką

Konstitucinė kontrolė pagal jos įgyvendinimo laiką skirstoma į *a priori* (*ex ante*) ir *a posteriori* (*ex post*), kitaip šios konstitucinės kontrolės formos dar vadinamos išankstine (prevencine) ir paskesniąja (represine). Išankstinės konstitucinės kontrolės atveju teisės akto konstitucingumas tikrinamas iki jo įsigaliojimo. Dar yra keletas variacijų, kada konkrečiai šios rūšies konstitucinė kontrolė gali būti atliekama: prieš pat įstatymo promulgavimą, baigiant

¹⁸⁰ BREWER-CARIAS, A. R. *Judicial Review* <...>.

¹⁸¹ HARUTYUNYAN, G.; MAVČIČ, A. *The Constitutional Review* <...>, p. 29.

¹⁸² STEINBERGER, H. *Models of constitutional jurisdiction* <...>.

parlamentinius debatus ar tuomet, kai įstatymo projektas yra dar tik rengiamas¹⁸³. Pažymėtina, kad dauguma anksčiau paminėtų neteisminių institucijų – t. y. Valstybės Taryba, Teisingumo kancleris, valstybės vadovai, parlamento komitetai – atlieka būtent išankstinę konstitucinę kontrolę.

Paskesnioji konstitucinė kontrolė reiškia, kad yra tikrinamas jau įsigaliojusio teisės akto konstitucingumas. Valstybėse, kuriose įtvirtintas decentralizuotas konstitucinės kontrolės modelis, teismai turi tik paskesniosios konstitucinės kontrolės įgaliojimus. Tuo tarpu valstybėse, kuriose yra įtvirtintas centralizuotas konstitucinės kontrolės modelis, t. y. įsteigtas atskiras konstitucinis teismas, taip pat dominuoja paskesniosios konstitucinės kontrolės modelis, tačiau keletas valstybių išankstinę ir paskesniąją konstitucinės kontrolės formas derina. Pvz., Moldovoje ir Ukrainoje konstituciniai teismai atlieka išankstinę Konstitucijos pataisų kontrolę; Albanijoje, Bulgarijoje, Estijoje, Ispanijoje, Lenkijoje, Lietuvoje, Moldovoje, Prancūzijoje, Portugalijoje, Slovėnijoje, Vengrijoje, Vokietijoje atliekama išankstinė tarptautinių sutarčių konstitucingumo kontrolė. Rumunijoje abstrakčioji Parlamento priimtų įstatymų konstitucinė kontrolė gali būti atliekama tik iki šių aktų promulgavimo (nors yra ir paskesniosios konstitucinės kontrolės galimybė, kai kreipiasi bendrosios kompetencijos teismai). Svarbu pažymėti, kad Rumunijos Konstitucinis Teismas savo iniciatyva (*ex officio*) gali *a priori* vertinti ir inicijuojamas Konstitucijos pataisas (Konstitucijos 146 str. a p.). Lenkijoje, Vengrijoje ir Estijoje parlamento priimtų aktų išankstinę konstitucinė kontrolė gali būti atliekama prezidento iniciatyva. Itin platūs išankstinės konstitucinės kontrolės įgaliojimai yra suteikti Portugalijos Konstituciniam Teismui.

Lyginant išankstinę ir paskesniąją konstitucinės kontrolės formas pabrėžiami tokie išankstinės konstitucinės kontrolės privalumai: 1) paprastai ji yra derinama su konstituciniam teismui nustatytais trumpais tokių bylų išnagrinėjimo terminais, todėl yra atliekama greičiau nei paskesnioji konstitucinė kontrolė (kai tam tikras konstitucingumo klausimas gali būti

¹⁸³ DE VISSER, M. *Constitutional Review* <...>, p. 96.

neišspręstas gana ilgą laiką); 2) išvengiama sunkumų, kylančių tais atvejais, kai prieštaraujančiu konstitucijai pripažįstamas teisės aktas, kuris buvo taikomas ilgą laiką (ypač jeigu toks sprendimas turi *ex tunc* poveikį).

Tačiau kalbant apie tokios konstitucinės kontrolės trūkumus pastebėtina, kad: 1) įvertinti teisės akto, kuris dar nebuvo taikytas, konstitucingumą yra sudėtingiau, ypač atsižvelgiant į tai, jog, kaip minėta, išankstinė konstitucinė kontrolė paprastai turi būti atliekama per trumpus bylos išnagrinėjimo terminus, todėl gali būti sunku pastebėti potencialias ginčijamos nuostatos sukeltas pasekmes; 2) teisės aktas, kuris iš pradžių atrodė atitinkantis konstituciją, gali toks nebeatrodyti pasikeitus tam tikroms socialinėms, ekonominėms ar kitokioms sąlygoms.

1.1.4.3. Konstitucinės justicijos tipologija pagal ginčo pobūdį

Pagal ginčo pobūdį konstitucinė kontrolė gali būti abstrakčioji ir konkrečioji. Kontrolė yra konkreti, kai teisės akto konstitucingumo klausimas iškeliamas konkrečios bylos kontekste, o konstitucinės justicijos institucijos sprendimas privalomas tik byloje dalyvaujančioms šalims. Atlikdamas abstrakčiąją kontrolę teismas tikrina tam tikro teisės akto konstitucingumą atsietai nuo individualizuoto teisinio ginčo. Žinoma, pasirinkimas tarp konkrečios ir abstrakčios konstitucinės kontrolės yra iš dalies nulemtas ankstesnių dviejų pasirinkimų. Pvz., pagal savo prigimtį konstitucinė kontrolė decentralizuotose sistemose gali būti tik konkreti, o išankstinė konstitucinė kontrolė gali būti tik abstrakti. Tačiau valstybėse, kuriose įsteigti specializuoti konstituciniai teismai, konstitucinė kontrolė dažniausiai yra abstrakti, taigi daugiausia yra vertinama pati taisyklė, o ne jos taikymas konkretiems asmenims.

Paminėtina, kad kartais konkrečiąją konstitucine kontrole pavadinami konstitucinės justicijos institucijos įgaliojimai nagrinėti bendrosios kompetencijos teismų prašymus, kai teismai suabejoja teisės akto, kurį turi

taikyti konkrečioje byloje, konstitucingumu¹⁸⁴. Tvirtinama, kad tokių teismų prašymų nagrinėjimas yra konkretus tuo požiūriu, kad Konstitucinis Teismas nėra pajėgus išsamiai išnagrinėti Teismo prašymą, nesusipažinęs su konkrečios „sustabdytos bylos“ medžiaga, t. y. konkrečiu teisiniu ginču, jo objektu, šalimis ir jų argumentais, ir neatsižvelgęs, kokius padarinius „sustabdytai bylai“ sukels ginčijamo akto pripažinimas antikonstituciniu (ar konstituciniu) po to, kai bus atnaujintas bylos nagrinėjimas¹⁸⁵. Tačiau manytina, kad toks požiūris nėra tikslus, nes konstitucinės justicijos institucijos neišsprendžia bendrosios kompetencijos teisme nagrinėjamo ginčo, tai atlieka bendrosios kompetencijos teismai po to, kai konstitucinės justicijos institucija įvertina atitinkamo akto konstitucingumą, be to, konstitucinės justicijos sprendimas, taip pat ir tais atvejais, kai kreipiasi bendrosios kompetencijos teismai, turi *erga omnes*, bet ne *inter partes* poveikį, kuris yra būdingas konkrečiosios kontrolės modelį pasirinkusioms valstybėms, taigi teismų prašymų ištirti teisės aktų konstitucingumą nagrinėjimas taip pat priskirtinas abstrakčiai konstitucinei kontrolei.

1.1.4.4. Konstitucinės justicijos tipologija pagal atlikimo privalomumą

Privalomoji konstitucinė kontrolė atliekama tais atvejais, kai konstitucijoje ar įstatymuose nurodoma, kokių aktų konstitucingumą būtina tikrinti konstituciniame teisme. Fakultatyvinė konstitucinė kontrolė atliekama tik įgaliotų institucijų arba asmenų iniciatyva. Be jokios abejonės, dominuojanti yra fakultatyvinė konstitucinė kontrolė. Reikia pažymėti, kad privalomoji dažnai būna išankstinė konstitucinė kontrolė. Pavyzdžiui, Moldovos Konstitucijoje įtvirtinta, kad, prieš pateikiant įstatymų leidėjui, visi Konstitucijos pakeitimai turi būti patvirtinti Konstitucinio Teismo (141 str.). Prancūzijos Konstitucijoje nustatyta, kad į Konstitucinę Tarybą privaloma kreiptis dėl organinių įstatymų, Konstitucijos 11 str. nurodytų įstatymų

¹⁸⁴ MAVČIČ, A. M. *Models of constitutional jurisdiction* <...>.

¹⁸⁵ ŠILEIKIS, E. *Alternatyvi konstitucinė* <...>, p. 442.

pasiūlymų bei Parlamento rūmų reglamentų (61 str. pirma pastraipa). O paskesnioji konstitucinė kontrolė paprastai būna fakultatyvinė.

1.1.4.5. Konstitucinės justicijos tipologija pagal konstitucingumo tikrinimo parametrus

Pagal teisės aktų konstitucingumo tikrinimo parametrus konstitucinė kontrolė gali būti materialioji ir formalioji. Materialiosios konstitucinės kontrolės esmė – teisės aktų turinio konstitucingumo tikrinimas, formaliosios – teisės akto priėmimo, pasirašymo, paskelbimo, įsigaliojimo tvarkos, jo formos, reguliavimo apimties tikrinimas. Šis pasirinkimas taip pat iš dalies nulemtas ankstesnių konstitucinės justicijos modelių pasirinkimų. Štai paskesnioji konstitucinė kontrolė gali būti tiek formalioji, tiek materialioji, tuo tarpu išankstinė konstitucinė kontrolė pagal savo esmę dažniau būna tik materialioji. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo atliekama *a posteriori* teisės aktų konstitucingumo kontrolė gali būti tiek materialioji, tiek formalioji.

1.1.4.6. Konstitucinės justicijos tipologija pagal įgaliojimus / objektus

Nors konstitucinė kontrolė prasidėjo nuo parlamentų priimtų įstatymų konstitucingumo tikrinimo, tačiau, kaip liudija pasaulinė praktika, konstitucinės kontrolės objektų skaičius palaipsniui augo, paminėtina, kad kiekvienoje valstybėje šių objektų rinkinys individualus. Konstitucinės kontrolės objektais skirtingose valstybėse gali būti (pateikiamas sąrašas nėra baigtinis): 1) įstatymai ir skirtingos jų formos: konstitucijos pakeitimo ir papildymo įstatymai, referendumu priimti įstatymai, konstituciniai įstatymai, organiniai įstatymai, paprastieji įstatymai, kiti įstatymų leidėjo priimami aktai; 2) vykdomosios valdžios priimami norminiai teisės aktai; 3) vietos valdžios priimami norminiai teisės aktai; 4) federacinėse valstybėse priimami susitarimai tarp federacinių subjektų; 5) teismų priimami aktai; 6) visuomeninių organizacijų aktai ir veiksmai; 7) kompetentingų valstybės institucijų ar įgaliotų asmenų priimami individualūs teisės taikymo aktai ir teisės taikymo praktika; 8) rinkimų ir referendumų eiga, rezultatų

patvirtinimas; 9) politinių partijų ir kitų visuomeninių organizacijų įkūrimas ir veikla¹⁸⁶.

Mokslinėje literatūroje esama bandymų Europos valstybių konstitucinės justicijos institucijų įgaliojimus skirstyti į tam tikras stambesnes grupes, pvz., A. M. Mavčičas¹⁸⁷ išskiria tokias jų grupes: 1) išankstinė (prevencinė) konstitucinė kontrolė (konstitucijos pataisų, tarptautinių sutarčių, įstatymų, poįstatyminių aktų, kitų teisės aktų (biudžetą tvirtinantys aktai, parlamento vidaus aktai ir kt.)); 2) paskesnioji (*a posteriori*) konstitucinė kontrolė – *abstrakčioji konstitucinė kontrolė* (konstitucijos pataisų, tarptautinių sutarčių, įstatymų, poįstatyminių teisės aktų, valstybės vadovo teisės aktų, nacionalinių administracinių vienetų teisės aktų), *konkrečioji konstitucinė kontrolė* (kai dėl teisės aktų atitikties konstitucijai kreipiasi ordinariniai teismai)¹⁸⁸; 3) abstraktus aiškinimas (konstitucijos nuostatų, įstatymų ir kitų teisės aktų); 4) teisės aktų įgyvendinimo kontrolė (ar tam tikrų teisės aktų įgyvendinimas atitinka konstituciją); 5) teisės spragų, legislatyvinės omisijos tyrimas; 6) įstatymų leidybos iniciatyvų (piliečių iniciatyvos) kontrolė; 7) valstybės valdžios institucijų ginčų dėl jurisdikcijos sprendimas (ginčai tarp valstybės valdžios institucijų, ginčai tarp valstybės ir jos regioninių ar vietos vienetų, ginčai tarp regioninių ir vietos vienetų, ginčai tarp teismų bei ginčai tarp teismų ir kitų institucijų); 8) politinių partijų veiklos teisėtumo kontrolė; 9) referendumų teisėtumo kontrolė; 10) rinkimų procedūros teisėtumo kontrolė; 11) individualių konstitucinių skundų nagrinėjimas; 12) valstybės pareigūnų galėjimo eiti pareigas vertinimas (valstybės vadovo, parlamento narių); 13) dalyvavimas aukščiausių valstybės pareigūnų apkaltos procese: a) valstybės vadovo; b) kitų valstybės pareigūnų; 14) kiti specialūs įgaliojimai (tarptautinės teisės pažeidimai, sprendimai, susiję su konstitucinio teismo teisėjų paskyrimu ir jų pašalinimu iš pareigų, nuomonės dėl karinės padėties paskelbimo,

¹⁸⁶ ВИТРУК, Н. В. *Конституционное <...>*, p. 26–27.

¹⁸⁷ MAVČIČ, A. M. *Models of constitutional jurisdiction <...>*.

¹⁸⁸ Apie teismų prašymų nagrinėjimo priskyrimą konkrečiai kontrolei plačiau žr. disertacijos I.1.4.2 skyriuje.

tarptautinių teismų sprendimų įgyvendinimas, siūlymai keisti konstituciją ir kt.).

M. De Visser klasifikuoja konstitucinės justicijos institucijų įgaliojimus pagal juos įgyvendinant keliamus tikslus: 1) vertinti, ar įstatymai ir kiti teisės aktai neprieštarauja Konstitucijai, ir tokiu būdu užtikrinti, kad teisėkūros subjektai neperžengtų konstitucinių ribų (abstrakti teisės aktų konstitucingumo kontrolė, preliminarūs kreipimaisi, abstraktus Konstitucijos aiškinimas); 2) saugoti asmenų teises; 3) spręsti institucinius ginčus; 4) užtikrinti politinių pareigų ėjimo ir kitų susijusių procesų sklandumą (rinkimų ginčų nagrinėjimas, valstybės pareigūnų apkaltos procesas, politinių partijų veiklos teisėtumo vertinimas, referendumų teisėtumo vertinimas)¹⁸⁹.

Aptarus įvairių autorių pateikiamas konstitucinės justicijos institucijų įgaliojimų klasifikacijas, darytina išvada, kad bendriausia prasme minėtus įgaliojimus galima suskirstyti į šias pagrindines grupes: 1) *teisės aktų konstitucingumo kontrolė*, šių įgaliojimų objektas – teisės aktai (konstitucijos pakeitimo įstatymai, tarptautinės sutartys, konstituciniai įstatymai, poįstatyminiai aktai ir kt.); 2) *veiksmų konstitucinė kontrolė*, šių įgaliojimų objektas – ne teisės aktai, bet įvairūs veiksmai, pvz., rinkimų įstatymų pažeidimai, pareigūnų, kuriems pradėtas apkaltos procesas, veiksmai, politinių partijų konkretūs veiksmai ir kt., šioje grupėje paminėtini tokie įgaliojimai kaip rinkimų ginčų nagrinėjimas, valstybės pareigūnų apkaltos procesas, politinių partijų veiklos teisėtumo vertinimas, referendumų teisėtumo vertinimas ir kt.; 3) *abstraktus konstitucijos aiškinimas*, šių įgaliojimų objektas – ne teisės aktai ar veiksmai, bet pačios konstitucijos nuostatos, konstitucija aiškinama *in abstracto*, t. y. atsietai nuo teisės aktų konstitucingumo vertinimo ar kitų įgaliojimų vykdymo; 4) *įvairūs ceremoniniai įgaliojimai*, pvz., politinės valdžios pareigūnų priesaikų priėmimas.

Pažymėtina, kad teisės aktų konstitucingumo kontrolė yra pagrindinė konstitucinės justicijos institucijų įgaliojimų grupė, tai yra konstitucinės justicijos institucijų *raison d'être*, be kurios konstitucinė justicija būtų apskritai

¹⁸⁹ Plačiau žr.: DE VISSER, M. *Constitutional Review* <...>, p. 97–181.

neįmanoma, o kiti konstitucinės justicijos institucijų įgaliojimai gali būti apibūdinami kaip papildomi. Šie įgaliojimai vadinami papildomais ne siekiant juos sumenkinti, tokia jų samprata susiformavo istoriškai, pirmiesiems konstituciniams teismams buvo suteikiami tik įgaliojimai vertinti teisės aktų konstitucingumą, kiti įgaliojimai konstituciniams teismams suteikti vėliau¹⁹⁰. Be to, veikslių konstitucingumo kontrolė, abstraktus konstitucijos aiškinimas ar juo labiau ceremoniniai įgaliojimai konstitucinės justicijos egzistavimui nėra būtini, kai kuriuos iš jų gali vykdyti ir kitos valstybės institucijos (pvz., rinkimų įstatymų pažeidimus gali nagrinėti specializuoti teismai, apkaltos procesas gali vykti ir be konstitucinių teismų dalyvavimo), o kai kurių įgaliojimų gali ir visai nebūti (pvz., abstraktaus konstitucijos aiškinimo, kartais išsakoma nuomonė, kad tais atvejais, kai konstitucija interpretuojama atsietai nuo teisinio ginčo, konstituciniai teismai veikia ne kaip teisinių ginčų sprendimų institucijos, bet kaip teorine veikla užsiimantys mokslinių tyrimų departamentai¹⁹¹).

Aptariant Vidurio ir Rytų Europos valstybių konstitucinės justicijos institucijų įgaliojimų spektrą, paminėtina, kad, be svarbiausios konstitucinės justicijos institucijų įgaliojimų grupės – vykdyti teisės aktų konstitucingumo kontrolę, šie teismai atlieka ir jau minėtas papildomas funkcijas. Didelės šių valstybių dalies (Albanija, Bulgarija, Čekija, Vengrija, Lenkija, Rusija, Slovakija, Slovėnija) konstituciniai teismai turi įgaliojimus spręsti jurisdikcinius ginčus tarp valstybės valdžios institucijų arba tarp centrinės ir vietinės valdžios institucijų, kai kurios – atlieka tam tikrą vaidmenį aukščiausių valstybės pareigūnų konstitucinės atsakomybės (apkaltos) procese (*inter alia*, Bulgarijoje, Čekijoje, Vengrijoje, Slovakijoje, Lietuvoje). Albanijos, Bulgarijos, Čekijos, Lenkijos, Rumunijos, Slovakijos konstituciniams teismams suteikti įgaliojimai pripažinti neteisėtomis politines partijas, jei jų tikslai ar veikla nesuderinami su konstitucija. Kai kurie konstituciniai teismai

¹⁹⁰ Pvz., žr.: GINSBURG, T.; ELKINS, Z. *Ancillary Powers of Constitutional Courts*, 2008. Prieiga per internetą: http://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2439&context=journal_articles [žiūrėta 2017 m. birželio 29 d.].

¹⁹¹ KŪRIS, E. On Perception of Constitutional Law <...>, p. 89–90.

šiam regione turi įgaliojimus rinkimų ar referendumų srityje (Bulgarijoje, Lietuvoje, Čekijoje, Slovakijoje). Pvz., Rumunijos Konstitucinis Teismas kontroliuoja Prezidento rinkimų procesą ir tvirtina rinkimų rezultatus, tokias pačias funkcijas šis Teismas atlieka ir referendumų srityje.

Anot L. Favoreu, Vidurio ir Rytų Europos šalių konstituciniams teismams priskirta daugybė įgaliojimų, į juos leista kreiptis visokiausioms, kokios tik gali būti, pareiškėjų kategorijoms (politinėms, administracinėms, korporacinėms institucijoms, teismams, atskiriems asmenims) ir net patiems konstituciniams teismams (bylos iškeliamos teismo iniciatyva). L. Favoreu nuomone, šios aplinkybės kelia dvejopą pavojų: pernelyg daug galių turintys teismai gali būti įtraukti į nuolatinius politinės valdžios institucijų konfliktus, be to, dėl lengvumo iškelti teisme bylą kyla didelė rizika, kad teismus užvers bylomis ir dėl to šių institucijų darbas bus sustabdytas. Šio autoriaus teigimu, geriau pradėti vykdyti konstitucinę kontrolę pasirinkus kuklią, net paprasčiausią, sistemą, o vėliau pamažu jos veiklos sritis plėsti ir leisti į teismą kreiptis naujiems subjektams¹⁹².

Tačiau esama ir kitokios nuomonės, štai G. Harutyunyano ir A. M. Mavčičo tvirtinimu, tarptautinė patirtis rodo, kad sukrėtimų ir permainų valstybėse metu pasiteisina aktyvios konstitucinės kontrolės sistemos sukūrimas, o ne „palaukim ir pažiūrėkim“ požiūris¹⁹³. Visais žmonijos istorijos laikotarpiais socialinės sistemos pokyčiai buvo lyginami su žemės drebėjimais, prasidėję pokyčiai visada lydimi veiksnių neuztikrintumo, procesų nekontroliuojamumo ir nenusipėjamumo. Iš esmės tai viską apimanti socialinė įtampa, kuri turi būti įveikta, pradedant stabilizacijos ir plėtotės periodą. Tokias situacijas patyrė visos pokomunistinės valstybės. Joms teko išgyventi dvigubą griūtį: visuomeninių santykių ir valstybės struktūros. Konstitucinė kontrolė yra galingas įrankis suvaldant šiuos procesus, t. y. užkerta kelią neigiamoms šių reiškinų aspektams ir skatina pozityvias permainas. Todėl

¹⁹² FAVOREU, L. *Konstituciniai teismai* <...>, p. 108–109.

¹⁹³ HARUTYUNYAN, G.; MAVČIČ, A. *The Constitutional Review* <...>, p. 208.

pereinamuoju laikotarpiu ypač svarbus veiksmingo konstitucinės kontrolės mechanizmo sukūrimas.

1.1.4.7. Konstitucinės justicijos tipologija bylų inicijavimo aspektu – pareiškėjų spektras

Pareiškėjų, turinčių teisę kreiptis į konstitucinį teismą, spektras yra vienas iš esminių valstybės konstitucinės justicijos modelį apibūdinančių elementų. Paprastai išskiriamos tokios galimos pareiškėjų grupės: 1) aukščiausios valstybės ar regioninės institucijos; 2) bendrosios kompetencijos ir specializuoti teismai; 3) fiziniai ir juridiniai asmenys; 4) konstituciniai teismai *ex officio*¹⁹⁴.

Į pirmąją grupę patenka tokie subjektai kaip valstybės vadovas, vyriausybė, parlamentas *in corpore*, tam tikro skaičiaus parlamento narių grupė (pvz., Portugalijoje – 1/10 Respublikos Asamblėjos narių, Vokietijoje – 1/3 Bundestago narių, Austrijoje – 1/3 Nacionalinės Tarybos narių), ministras pirmininkas, generalinis prokuroras, ombudsmenai, kartais įgaliojimai kreiptis į konstitucinius teismus suteikiami valstybių federaciniams vienetams ar autonominiams regionams, taip pat savivaldybių taryboms ir kt.

Antroji pareiškėjų grupė – bendrosios kompetencijos ar specializuoti teismai, kurie gali kreiptis į konstitucinius teismus dėl jų nagrinėjamose bylose taikytinų aktų konstitucingumo. Ši procedūra kartais dar vadinama išankstiniu kreipimusi (angl. – *preliminary request*). Teismai tokiais atvejais turi tam tikrus įgaliojimus teisės aktų konstitucinės kontrolės ir konstitucijos aiškinimo srityje, t. y. tiek, kiek jie negalėtų priimti sprendimo dėl poreikio kreiptis į konstitucinį teismą dėl byloje taikytino teisės akto konstitucingumo. Taigi galima tvirtinti, kad tai yra tam tikras decentralizuotos konstitucinės justicijos elementas centralizuotose sistemose, tačiau pagrindinis skirtumas tarp tokių procedūrų – įgaliojimai nuspręsti, ar tikrai toks aktas prieštarauja konstitucijai, be jokios abejonės, priklauso tik konstituciniams teismams. Kai kuriose valstybėse tokie įgaliojimai suteikti ne visiems teismams, bet tik aukštesnę ar

¹⁹⁴ STEINBERGER, H. *Models of constitutional jurisdiction <...>*, p. 13.

aukščiausią vietą teismų sistemoje užimantiems teismams. Pvz., Austrijoje tokia teisė suteikta tik Aukščiausiajam Teismui ir Vyriausiajam administraciniam teismui, taip pat apeliacinės instancijos teismams; Ukrainoje – tik Aukščiausiajam Teismui.

Trečioji grupė – fiziniai ir juridiniai asmenys, kurie į konstitucinius teismus gali kreiptis su individualiais konstituciniais skundais. Reikia pabrėžti, kad galimi skirtingi šio instituto modeliai: 1) *actio popularis*, kurio pagrindinis bruožas yra tas, kad asmuo gali kreiptis į konstitucinės justicijos institucijas ne tik tuomet, kai jo paties pagrindinės teisės ir laisvės yra pažeistos, bet ir vedamas viešojo intereso; 2) konstitucinis skundas, kurio esminis bruožas, kad jį galima paduoti, jeigu pareiškėjo, bet ne trečiojo asmens, teisės ir laisvės pažeidžiamos Konstitucijai prieštaraujančiu teisės aktu. Dažniausiai skiriami du modeliai: plataus dalyko konstitucinio skundo modelis ir siauro dalyko konstitucinio skundo modelis (pirmuoju atveju individualus konstitucinis skundas gali būti paduodamas ne tik dėl teisės normos, kuri yra konkretaus sprendimo pagrindas, atitikties Konstitucijai, bet ir dėl to, kaip teisminės ar kitos valstybės valdžios institucijos šią teisės normą taiko, tuo tarpu siauro dalyko konstitucinio skundo modelis savo ruožtu skiriamas dar į dvi rūšis: konstituciniai skundai dėl individualių sprendimų bei konstituciniai skundai dėl teisės norminių aktų). Europos valstybėse labiau paplitęs individualaus konstitucinio skundo, bet ne *actio popularis* institutas, nes skundui paduoti nustatomi tam tikri formalūs, procedūriniai ir kitokie apribojimai. Šie apribojimai ne tik sumažina paduodamų skundų skaičių, bet ir nustato aiškias taisykles, kokius valstybės valdžios ar kitų institucijų aktus galima skusti.

Ir paskutinė grupė – patys konstituciniai teismai. Reikia atkreipti dėmesį, kad paprastai tokie konstitucinių teismų įgaliojimai konstitucinėje teisinėje mintyje vertinami skeptiškai, kaip galintys sutrukdyti valdžių pusiausvyrą. Pvz., daugelis prancūzų konstitucionalistų tokią idėją vertina kaip pavojingą, t. y. konstitucinės justicijos institucija, turėdama tokią „veto“ teisę, galėtų savo iniciatyva dalyvauti politiniuose debatuose, o tai nulemtų

konstitucinės kontrolės proceso politizavimą ir, be abejonės, kritinį požiūrį į pačią Konstitucijos saugotoją¹⁹⁵.

Vidurio ir Rytų Europos valstybėse dėl teisės aktų atitikties konstitucijai gali kreiptis prezidentas. Šiame kontekste savotiška išimtimi laikytina Lietuva, kurioje Prezidentas gali kreiptis tik dėl Vyriausybės aktų konstitucingumo. Estijoje ir Rumunijoje Prezidentas gali inicijuoti tik išankstinę teisės aktų konstitucingumo kontrolę, tačiau negali inicijuoti šių aktų konstitucingumo patikros jiems įsigaliojus. Didelėje dalyje valstybių šie įgaliojimai taip pat suteikti vyriausybei arba ministrui pirmininkui, tačiau, pvz., Estijoje Vyriausybė neturi jokių įgaliojimų konstitucinės kontrolės procese, o Kroatijoje ir Čekijoje Vyriausybė gali inicijuoti tik poįstatyminių aktų konstitucinę kontrolę. Daug kur šiame regione konstitucinę kontrolę gali inicijuoti parlamento narių grupė, Lietuvoje ir Bulgarijoje – 1/5, Slovėnijoje – 1/3 parlamento narių. Bulgarijoje, Latvijoje, Moldovoje, Slovakijoje ir Lenkijoje šie įgaliojimai suteikti ir generaliniam prokurorui, o Albanijoje, Latvijoje, Lenkijoje ir Ukrainoje – ombudsmeniui. Yra ir kitokių subjektų, turinčių įgaliojimus inicijuoti konstitucingumo patikrą – Rusijoje ir Ukrainoje federacinių vienetų atstovybės, Slovėnijoje ir Ukrainoje – vietos valdžios atstovaujamosios institucijos, Slovėnijoje taip pat ir profsąjungos.

Didelėje dalyje Rytų ir Vidurio Europos valstybių yra galimybė individams tiesiogiai kreiptis į konstitucinės justicijos institucijas (platesniu ar siauresniu konstitucinio skundo modeliu) – Albanijoje, Čekijoje, Juodkalnijoje, Kroatijoje, Latvijoje, Lenkijoje, Makedonijoje, Serbijoje, Slovėnijoje, Slovakijoje, Rusijoje, Ukrainoje, Vengrijoje.

Albanijoje, Juodkalnijoje ir Serbijoje (praeityje Lenkijoje ir Rusijoje) netgi egzistuoja galimybė patiems konstituciniams teismams inicijuoti konstitucinę kontrolę. Rumunijoje įtvirtinta galimybė Konstituciniam Teismui *ex officio* vertinti inicijuojamas Konstitucijos pataisas.

¹⁹⁵ BLANCHER, P. *Contrôle de constitutionnalité et volonté générale*. Paris: Presses Universitaires de France, 2001, p. 82.

Taigi šiame regione esama tiek labai ribotą, tiek labai platų subjektų, galinčių kreiptis į konstitucinius teismus, ratą turinčių valstybių. Kai kurie autoriai prie pirmosios valstybių grupės priskiria Estiją ir Lietuvą¹⁹⁶, prie antrosios valstybių grupės pirmiausia priskiriama Vengrija, kurioje priėjimas prie Konstitucinio Teismo buvo beveik neribotas – dėl *actio popularis* instituto egzistavimo. Buvęs Vengrijos Konstitucinio Teismo pirmininkas L. Sólyómas yra pažymėjęs, kad *actio popularis* Vengrijoje beveik tapo tiesioginės demokratijos pakaitalu. Tačiau 2012 m. šioje valstybėje įtvirtinta nauja skirtingų rūšių konstitucinių skundų sistema, kuri pakeitė anksčiau buvusį *actio popularis*¹⁹⁷.

1.1.4.8. Konstitucinės justicijos tipologija pagal teisinius padarinius

Konstitucinės justicijos institucijos sprendimų teisinės galios ir sukeltamų padarinių klausimas yra vienas svarbiausių konstitucinės justicijos tematikos klausimų, nes jis susijęs su pačia konstitucinės justicijos esme.

Inter partes ir erga omnes padariniai. Aptariant konstitucinės justicijos tipologiją pagal jos teisinius padarinius, reikia atkreipti dėmesį, kad pirmoji galima klasifikacija yra tarp *inter partes* ir *erga omnes* sprendimų teisinės galios, t. y. ar teismo sprendimas privalomas tik ginčo šalims, sprendimas teisės normos nepanaikina (*inter partes*) ar jis yra visuotinai privalomas (*erga omnes*), jo pasekmės – akto anuliavimas ar pašalinimas iš teisės sistemos. Žinoma, ši teismo sprendimo teisinė galia taip pat yra nulemta ankstesnių pasirinkimų tarp decentralizuotos ir centralizuotos bei tarp konkrečios ir abstrakčios konstitucinės kontrolės. Kadangi decentralizuotoje konstitucinės kontrolės sistemoje konstitucinę kontrolę gali vykdyti visi teismai konkrečios bylos kontekste, toks teismo sprendimas bus privalomas tik ginčo šalims, konstitucijai prieštaraujanti nuostata bus netaikoma tik toje konkrečioje byloje.

¹⁹⁶ SADURSKI, W. *Rights Before Courts* <...>, p. 6.

¹⁹⁷ Paminėtina, kad užsienio teisės mokslo atstovų darbuose esama nuomonės, kad 2012 m. Vengrijoje įtvirtinta nauja skirtingų rūšių konstitucinių skundų sistema, pakeitusi anksčiau buvusį *actio popularis*, neatstoja ankstesniojo *actio popularis* veiksmingumo. Plačiau apie tai žr.: GÁRDOS-OROSZ, F. The Hungarian constitutional court in transition — from *actio popularis* to constitutional complaint. *Acta Juridica Hungarica*, 2012, Nr. 4, p. 302–315.

Tuo tarpu centralizuotose konstitucinės kontrolės sistemose, kuriose tokie įgaliojimai sukonzentruoti specializuoto konstitucinio teismo rankose, šių institucijų sprendimai turi visuotinę galią. Pabrėžiant *erga omnes* konstitucinės justicijos institucijos priimto sprendimo teisinės galios privalumus dažnai pabrėžiama, kad tokia sprendimų teisinė galia užkerta kelią kitų konstitucinės justicijos bylų dėl to paties teisės akto atitikties konstitucijai inicijavimui teismuose bei apsaugo asmenį, kurio teisės gali būti pažeistos antikonstituciniu teisės aktu.

Privalomoji ir konsultacinė teisinė galia. Jei konstitucinės justicijos institucijos sprendimas turi *erga omnes* poveikį, iškyla kitas klausimas – ar tokios institucijos sprendimų teisinė galia yra konsultacinio ar privalomojo pobūdžio, t. y. ar tam, kad toks sprendimas taptų galutinis, reikia gauti parlamento ar kitos institucijos pritarimą? Matyti, kad dominuojanti yra privalomojo pobūdžio sprendimų teisinė galia. Pavyzdžiui, visose Rytų ir Vidurio Europos valstybėse konstitucinių teismų sprendimai dėl teisės aktų atitikties konstitucijai yra galutiniai, t. y. juos įveikti galima nebent konstitucijų pataisomis, tik Rumunijoje Konstitucinio Teismo sprendimai dėl Parlamento priimtų įstatymų konstitucingumo (iki jų promulgavimo) gali būti įveikti 2/3 abejų Parlamento rūmų narių dauguma¹⁹⁸.

Sprendimų teisinė galia laiko aspektu. Konstitucinės kontrolės sistemose, kuriose konstitucinės justicijos institucijų sprendimai turi *erga omnes* poveikį, taip pat skirtingai sprendžiamas klausimas dėl konstitucinės justicijos institucijos sprendimo įsigaliojimo laiko. Tradiciškai teismų sprendimų galiojimas laiko aspektu skirstomas į tris grupes: *ex tunc*¹⁹⁹, *ex nunc*²⁰⁰ ir *pro futuro*²⁰¹.

Mokslinės diskusijos apie konstitucinės justicijos institucijų sprendimų teisinius padarinius pagrindą sudaro negaliojimo ir nugincijamumo teorijos,

¹⁹⁸ SADURSKI, W. *Rights Before Courts* <...>, p. 13.

¹⁹⁹ Liet. – *nuo pradžios*. Tai yra retroaktyvus teisės galiojimas.

²⁰⁰ Liet. – *nuo dabar*. Tai yra teisės galiojimas nuo priėmimo momento.

²⁰¹ Liet. – *į ateitį*. Tai yra teisės galiojimas nuo tam tikro momento ateityje.

kurios skirtingai aiškina pačią nekonstitucingumo sampratą²⁰². Pagal negaliojimo doktriną konstitucijai prieštaraujantis įstatymas laikomas negaliojančiu (niekiniu) nuo jo kolizijos su konstitucija atsiradimo momento, t. y. nuo to įstatymo priėmimo arba įsigaliojimo. Pagal šią teoriją teisės akto negaliojimas yra tiesioginis aukštesnės teisinės galios normos pažeidimo padarinys, taigi jis kyla *ipso jure*. Pagal nuginkčijamumo teoriją įstatymas, prieštaraujantis konstitucijai, yra galiojantis ir sukeliantis teisinius padarinius tol, kol dėl savo ydingumo nėra eliminuojamas iš teisės sistemos (panaikinamas) konstitucinio teismo sprendimu. Reikia pažymėti, kad nė viena iš šių teorijų praktikoje grynąja forma paprastai nėra įgyvendinamos.

Negaliojimo ir nuginkčijamumo teorijos sukuria dilemą, kuri verčia pasirinkti tarp teisės sistemos darnos ir teisinio saugumo²⁰³. Neretai tvirtinama, kad retroaktyvus teismų sprendimų poveikis prisideda prie teisinio neapibrėžtumo²⁰⁴. Esant *ex tunc* poveikiui, teismo sprendimas paneigia galimybę individui numatyti taikytiną teisę, kitaip tariant, pažeidžiamas teisinio tikrumo principas²⁰⁵. Atsiradusios naujos taisyklės pritaikymas praeities atvejams gali būti problemiškas, nes tenka iš naujo spręsti daug bylų, iš naujo vertinti seniai išnagrinėtus ginčus²⁰⁶. Atsižvelgdamos į problemas, kurias kelia teismo sprendimo taikymas *ex tunc* bylose, susijusiose su teisės aktų teisėtumo kontrole, vis daugiau valstybių pradeda taikyti *ex nunc* modelį arba galiojančio *ex tunc* konvencinio režimo išimtį²⁰⁷.

Santykinai nedaug valstybių yra pasirinkusios *ex tunc konstitucinių teismų sprendimų teisinės galios modelį*. Prie šių valstybių Venecijos komisija

²⁰² STAUGAITYTĖ, V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia <...>, p. 66.

²⁰³ EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Study on individual access* <...>.

²⁰⁴ PORTUESE, A. *et al.* The principal of Legal Certainty as a Principal of Economic Efficiency. *European Journal of Law and Economics*, 2013, No. 13-13, p. 21.

²⁰⁵ MURAUSKAS, D. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir laikas <...>, p. 202.

²⁰⁶ STAUGAITYTĖ, V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia <...>, p. 66.

²⁰⁷ VERSTRAELEN, S. The Temporal Limitation of Judicial Decisions: The Need for Flexibility Versus the Quest for Uniformity. *German Law Journal*, 2013, Vol. 14, No. 9, p. 1962.

priskiria, *inter alia*, Belgiją, Vokietiją, Vengriją, Italiją, Ispaniją, Lenkiją, Portugaliją, Rusiją, Slovėniją, Makedoniją²⁰⁸.

Portugalijoje išspręstos bylos yra neperžiūrimos, išskyrus atvejus, kai Konstitucinis Teismas priima sprendimą, kuriuo pripažinta prieštaraujanti Konstitucijai norma yra susijusi su baudžiamaisiais, drausminiais ar administraciniais pažeidimais ir ta norma kaltinamajam yra mažiau palanki (Konstitucijos 282 str. 3 d.).

Lenkijoje Konstitucinio Tribunolo sprendimas, kad norminis aktas, kuriuo remiantis buvo priimtas įsiteisėjęs teismo sprendimas, galutinis administracinis sprendimas ar sprendimas kitokioje byloje, neatitinka Konstitucijos, tarptautinės sutarties ar įstatymo, yra pagrindas atnaujinti procesą, panaikinti administracinį ar kitokį sprendimą vadovaujantis šiam procesui taikomose taisyklėse nustatytais principais ir tvarka (Konstitucijos 190 str. 4 d.). Tačiau mokslinėje literatūroje tvirtinama, kad ši taisyklė Lenkijoje traktuojama daugiau kaip bendros taisyklės išimtis²⁰⁹.

Vokietijoje, jeigu Federalinis Konstitucinis Teismas nusprendžia, kad federalinis įstatymas prieštarauja Pagrindiniam Įstatymui ar federalinės žemės įstatymas prieštarauja Pagrindiniam Įstatymui arba federaliniam įstatymui, jis tokį įstatymą pripažįsta negaliojančiu (Konstitucinio Teismo įstatymo 78 str.). Galimybė atnaujinti procesą numatyta tik baudžiamosiose bylose, kuriose priimti galutiniai įsiteisėję nuosprendžiai yra pagrįsti Pagrindiniam Įstatymui prieštaraujanti nuostata (79 str. 1 d.), visi kiti teismų ir administraciniai sprendimai lieka galioti (79 str. 2 d.), išskyrus atvejus, kai įstatymo nekonstitucingumas konstatuojamas išnagrinėjus individualų skundą – tuomet Konstitucinis Teismas panaikina šiuo įstatymu pagrįstą sprendimą ir gražina bylą atitinkamam teismui nagrinėti iš naujo. Taip pat įstatymas draudžia vykdyti Konstitucijai prieštaraujanti normos pagrindu priimtus sprendimus (79 str. 2 d.).

²⁰⁸ EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Study on individual access* <...>.

²⁰⁹ STAUGAITYTĖ, V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia <...>, p. 69.

Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas nepripažįsta įstatymo negaliojančiu, kai būtina išvengti neleistinos teisės spragos, t. y. kai dėl įstatymo pripažinimo negaliojančiu susidarytų teisinė situacija, kuri dar labiau neatitiktų Pagrindinio Įstatymo. Tokiu atveju Federalinis Konstitucinis Teismas tik paskelbia įstatymą neatitinkančiu Pagrindinio Įstatymo²¹⁰. Įstatymų leidėjas turi pareigą retroaktyviai nustatyti tokią teisinę situaciją, kuri atitiktų Pagrindinį Įstatymą ir apimtų iš esmės visą laikotarpį, kuriuo galiojo neatitinkančiu Pagrindinio Įstatymo paskelbtas įstatymas, bei visus sprendimus, kurie yra pagrįsti įstatymu, pripažintu prieštaraujančiu Pagrindiniam Įstatymui, ir kurie dar nėra galutiniai²¹¹. Bylose dėl mokesčių įstatymų nuostatų, reikšmingų biudžetui, Federalinis Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad antikonstitucinių nuostatų tolesnis taikymas dar nepasibaigusiam apmokestinamajam laikotarpiui yra pateisinamas tuo, kad reikalingas patikimas fiskalinis ir biudžeto planavimas bei sklandi administracijos veikla²¹².

Taigi Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas taiko šias *ex tunc* režimo išimtis: 1) paskelbia aktą prieštaraujančiu Konstitucijai, bet nenaikina jo *ab initio*; 2) konstatuoja, kad teisės aktas dar atitinka Konstituciją ir taip palieka įstatymų leidėjui laiko pataisyti reguliavimą; 3) nurodo, koku konkrečiu būdu aiškinamas įstatymas neprieštarauja Konstitucijai²¹³.

Taigi šiose valstybėse konstitucinių teismų sprendimų retroaktyvumas daugiausia taikomas baudžiamųjų nuosprendžių atžvilgiu.

Iš *ex tunc* sprendimų teisinės galios modelį pasirinkusių valstybių tik Belgija, Ispanija, Rusija ir Slovėnija *ex tunc* sprendimų teisinės galios modelį taiko platesne apimtimi (t. y. tik su keliomis išimtimis, kurios turi būti nurodytos Konstitucinio Teismo)²¹⁴.

²¹⁰ Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 1982 m. lapkričio 3 d. nutarimas Nr. 620/78, 1335/78, 1104/79, 363/80, 1998 m. lapkričio 10 d. sprendimas Nr. 1057/91, 1226/91, 980/91.

²¹¹ Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 4 d. sprendimas Nr. 400/98, 1735/00.

²¹² Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 6 d. sprendimas Nr. 17/99.

²¹³ MURAUSKAS, D. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir laikas <...>, p. 202.

²¹⁴ EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Draft study on individual access <...>*, p. 51.

Belgijoje įstatymų leidėjas nustatė skirtingus Konstitucinio Teismo sprendimų teisinės galios laiko požiūriu režimus priklausomai nuo proceso rūšies: tiek teisės akto panaikinimo, tiek preliminaraus kreipimosi atvejais sprendimų poveikis yra iš esmės *ex tunc*, tačiau tik pirmuoju atveju įstatymų leidėjas sudaro galimybę kažkiek koreguoti savo sprendimo poveikį laiko atžvilgiu²¹⁵.

Slovėnijoje, jeigu Konstitucinis Teismas nustato, jog įstatymas prieštarauja Konstitucijai, toks įstatymas (ar jo dalis) yra panaikinamas (Konstitucijos 161 str. 1 d.); Konstitucinio Teismo sprendimų teisinės pasekmės reglamentuojamos įstatymu (Konstitucijos 161 str. 3 d.).

Slovėnijoje Konstitucinio Teismo panaikintas įstatymas ar jo dalis netaikomi santykiams, atsiradusiems iki tos dienos, kurią įsigaliojo panaikinimas, jei tą dieną dėl šių santykių nebuvo priimta galutinio sprendimo (Konstitucinio Teismo įstatymo 44 str.). Konstitucinis Teismas panaikina Konstitucijai prieštaraujantį ar neteisėtą poįstatyminį teisės aktą, kai nustato, kad reikia pašalinti žalingas tokio prieštaravimo ar neteisėtumo pasekmes; šis panaikinimas sukelia retroaktyvias pasekmes (45 str. 2 d.). Bet kuris asmuo, patyręs žalingas Konstitucijai prieštaraujančio ar neteisėto poįstatyminio teisės akto, kuris yra panaikintas nuo jo priėmimo, pasekmes, gali reikalauti pašalinti šias pasekmes; jeigu šias pasekmes sukėlė individualus aktas, priimtas remiantis poįstatyminiu teisės aktu ar bendro pobūdžio teisės aktu, kuris panaikintas nuo jo priėmimo, nukentėjęs asmuo turi teisę reikalauti iš institucijos, priėmusios individualų aktą, šį aktą panaikinti arba pakeisti jį nuo jo priėmimo dienos (46 str. 1 d.); nukentėjęs asmuo gali prašyti retroaktyviai pakeisti arba panaikinti šio straipsnio 1 dalyje nurodytą individualų aktą per tris mėnesius nuo tos dienos, kurią paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, jeigu nuo pranešimo apie priimtą individualų aktą iki prašymo ar skundo pateikimo nepraėjo daugiau nei vieni metai (46 str. 2 d.); jeigu žalingos pasekmės tiesiogiai kyla iš poįstatyminio teisės akto ar kito bendro pobūdžio

²¹⁵ POPELIER, P.; VERSTRAELEN, S.; VANHEULE, D.; VANLERBERGHE, B. *The Effects of Judicial Decisions in Time*. Cambridge, 2014, p. 10.

akto, išleisto įgyvendinant valstybės valdžios įgaliojimus, kurį Konstitucinis Teismas retroaktyviai panaikino, institucija, priėmusi minėtus aktus įgyvendindama valstybės valdžios įgaliojimus, turi pašalinti žalingas jų pasekmes; nukentėjęs asmuo turi teisę kreiptis į tokią instituciją laikydamasis šio straipsnio 2 dalyje nustatytų terminų (46 str. 3 d.).

Ispanijoje sprendimai, kuriais pripažįstama, kad įstatymai ar kiti teisės aktai prieštarauja Konstitucijai, nėra pagrindas peržiūrėti procesą, kuris užbaigtas priėmus *res judicata* galią turintį sprendimą ir kuriame buvo taikomi antikonstituciniai įstatymai ar kiti teisės aktai, išskyrus baudžiamąsias ar administracines bylas dėl sankcijos skyrimo, kai taikytos normos negaliojimas būtų pagrindas sumažinti bausmę ar sankciją arba panaikinti ar apriboti atsakomybę (Konstitucinio Teismo įstatymo 40 str. 1 d.).

Ex nunc sprendimų teisinės galios modelį pasirinkusios, *inter alia*, Albanija, Austrija, Kroatija, Čekija, Prancūzija, Latvija, Moldova, Rumunija, Serbija, Slovakija²¹⁶.

Klasikiniu *ex nunc* modelio pavyzdžiu yra laikomas Austrijos Konstitucinis Teismas. Austrijoje įstatymas toliau taikomas reguliuoti tiems santykiams, kurie prasidėjo iki jo panaikinimo dėl prieštaravimo Konstitucijai, išskyrus tą konkrečią bylą, nebent Konstitucinis Teismas savo panaikinamajame nutarime nustatytų kitokią tvarką; jeigu Konstitucinis Teismas savo panaikinamajame nutarime nustatė tokio panaikinimo įsigaliojimo datą, įstatymas ir toliau iki tos nustatytos datos galioja visų jo reguliuojamų santykių atžvilgiu, išskyrus tą konkrečią bylą (Federalinio konstitucinio įstatymo 140 str. 7 d.). Išspręstos bylos ir įsiteisėję individualūs sprendimai yra neliečiami – kitaip nei *ex tunc* modelio valstybėse, Austrijoje nėra nustatyta jokių išimčių, net baudžiamaisiais nuosprendžiais nuteistiems asmenims²¹⁷.

Neretai tvirtinama, kad austriškoji sprendimų galiojimo laiko atžvilgiu koncepcija yra lankstesnė ir paliekanti daugiau laisvės siekiant kompromiso

²¹⁶ *Ibid.*, p. 10.

²¹⁷ STAUGAITYTĖ, V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia <...>, p. 66.

tarp konkuruojančių vertybių – teisinio saugumo ir materialinio teisingumo, turbūt todėl dauguma Rytų ir Vidurio Europos valstybių pasirinko būtent šią koncepciją, tačiau daugeliui šio regiono valstybių būdingos tam tikros šios koncepcijos išimtys²¹⁸. Latvijoje bet kuri teisės norma (aktas), kurią Konstitucinis Teismas pripažino prieštaraujančia aukštesnės galios teisės aktui, turi būti laikoma negaliojančia nuo tos dienos, kai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, nebent Konstitucinis Teismas nusprendžia kitaip (Konstitucinio Teismo įstatymo 32 str. 3 d.). Pagal susiformavusią praktiką Konstitucinis Teismas, nustatydamas konkretų momentą, nuo kurio ginčijamos normos netenka galios, įvertina, ar jas pripažinti netekusiomis galios atgaline data reikia dėl pareiškėjų pagrindinių teisių apsaugos, ar esama kitų argumentų, kuriais remiantis ginčijamas normas reikėtų pripažinti negaliojančiomis atgaline data tik dėl pareiškėjų²¹⁹. Taigi Latvijos sprendimų teisinės galios modelis negali būti pavadintas grynuoju *ex nunc*, nes turi ir ganėtinai ryškių *ex tunc* modelio elementų.

Italijoje įstatymai labai griežti Konstitucinio Teismo sprendimų teisinės galios laiko požiūriu ir neleidžia jokio nukrypimo nuo *ex nunc* teisinės galios režimo²²⁰. Tačiau Italijos Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje bando nors kiek sušvelninti tokį teisinio reguliavimo griežtumą. Pvz., kartais Italijos Konstitucinis Teismas *de facto* pripažįsta teisinio reguliavimo nesuderinamumą su Konstitucija, tačiau *de jure* to nekonstatuoja, taip stengdamasis nurodyti kelią įstatymų leidėjui, kad šis suderintų teisinį reguliavimą su Konstitucija²²¹.

Šiame kontekste pažymėtina, kad net tose valstybėse, kuriose konstitucinių teismų sprendimai turi *ex nunc* poveikį, visiškai įprastas reiškinys yra galimybė peržiūrėti baudžiamuosius nuosprendžius, jeigu konstitucinio teismo sprendimas lemtų švelnesnės bausmės skyrimą (pvz., Albanija, Čekija,

²¹⁸ *Ibid.*

²¹⁹ Latvijos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. gruodžio 21 d. nutarimas Nr. 2009-43-01.

²²⁰ POPELIER, P.; VERSTRAELEN, S.; VANHEULE, D.; VANLERBERGHE, B. *The Effects of Judicial Decisions* <...>, p. 10.

²²¹ *Ibid.*, p. 140.

Moldova, Rumunija)²²². Tačiau, pvz., Čekijoje baudžiamųjų nuosprendžių peržiūrėjimas galimas tik tuo atveju, jeigu nuosprendis dar nėra įvykdytas (Konstitucinio Teismo įstatymo 71 str.).

Apibendrinant galima konstatuoti, kad nepriklausomai nuo to, kurį sprendimų teisinės galios modelį pasirinkusios atskiros valstybės, praktikoje jų konstitucinių teismų sprendimų pasekmės gali būti panašios. Valstybėse, pripažįstančiose negaliojimo doktriną, sprendimų retroaktyvumas yra ribojamas siekiant užtikrinti teisinės tvarkos stabilumą, teisinį saugumą, įgytų teisių apsaugą ir kt., tuo tarpu valstybėse, kuriose laikomasi nugincijamumo koncepcijos siekiant užtikrinti teisingumą individualiose bylose, tenka taikyti tam tikras taisyklės *ex tunc* išimtis²²³.

Būna situacijų, kai konstitucijai prieštaraujantį teisės aktą nedelsiant pašalinus iš teisės sistemos gali kilti nepageidaujamų padarinių. Tarp jų, *inter alia*, paminėtini: teisinio reguliavimo vakuumo, kuris sukeltų pavojų tam tikriems svarbiems visuomenės, valstybės ar asmenų interesams, susidarymas; poveikis valstybės finansų pusiausvyrai, kai sprendimui įgyvendinti reikia didelių valstybės biudžete nenumatytų finansinių lėšų. Nugincijamumo teorijos kontekste atrodo visiškai pagrįsta ir logiška, kad konstitucinis teismas, atsižvelgdamas į konkrečios bylos aplinkybes, gali pats spręsti, ar konstitucijai prieštaraujantis aktas panaikintas *ex nunc*, t. y. nuo sprendimo įsigaliojimo momento, ar *ex tunc*, t. y. retroaktyviai, ar *pro futuro*, t. y. nuo tam tikros datos ateityje²²⁴. Kai kurių valstybių konstitucijose arba įstatymuose taip pat dažnai nustatyti konstitucinių teismų įgaliojimai pripažinus įstatymą ar kitą teisės aktą prieštaraujančiu Konstitucijai kartu atidėti terminą, nuo kurio tas aktas neteks galios.

Austrijos Konstitucija įtvirtina Konstitucinio Teismo teisę nustatyti terminą, nuo kurio Konstitucijai prieštaraujantis teisės aktas neteks galios; šis terminas negali būti ilgesnis nei 18 mėn. Šį termino atidėjimo institutą perėmė

²²² EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Draft study on individual access* <...>, p. 51.

²²³ STAUGAITYTĖ, V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia <...>, p. 69.

²²⁴ Plačiau apie tai žr.: STAUGAITYTĖ, V. Konstitucijai prieštaraujančių teisės aktų pašalinimo iš teisės sistemos atidėjimas <...>, p. 100–111.

ir dauguma Rytų bei Vidurio Europos valstybių. Štai Lenkijoje Konstitucinis Tribunalas šį terminą gali atidėti taip pat ne ilgiau kaip 18 mėn., jeigu konstatuojamas įstatymo nekonstitucingumas, o kitų norminių aktų atžvilgiu – ne ilgiau kaip 12 mėn. nuo jo paskelbimo dienos (Konstitucijos 190 str. 3 d.). Slovėnijoje šis terminas negali būti ilgesnis nei vieni metai (Konstitucijos 161 str. 1 d.). Latvijoje Konstitucinio Teismo diskrecija, nuo kada Konstitucijai prieštaraujanti nuostata netenka galios, nėra apribota jokiais terminais (Konstitucinio Teismo įstatymo 32 str. 3 d.). Slovakijos Konstituciniam Teismui pripažinus, kad teisės aktas prieštarauja aukštesnės galios teisės aktui, šį aktą išleidusi institucija privalo užtikrinti, kad jis bus suderintas su aukštesnės galios teisės aktu per šešis mėnesius nuo Konstitucinio Teismo sprendimo paskelbimo, jei per šį terminą institucija to nepadaro, toks aktas nustoja galioti. Rumunijoje galiojantys teisės aktai, kurie Konstitucinio Teismo pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai, netenka galios praėjus 45 d. nuo tokio sprendimo oficialaus paskelbimo, jei per šį terminą kompetentinga institucija nepakeičia to akto atsižvelgdama į Konstitucinio Teismo sprendimą (Konstitucijos 147 str. 1–3 d.).

Atidėjimo terminas reiškia, kad konstitucinio teismo sprendimu tam tikram laikui yra pratęsimas konstitucijai prieštaraujančiomis pripažintų nuostatų galiojimas. Kartais abejojama, ar tokia situacija suderinama su konstitucinio teisingumo samprata. Matyt, tokios abejonės kankino ir Rumunijos konstitucinės justicijos modelio kūrėjus. Rumunijos Konstitucijoje nustatyta, kad 45 d. laikotarpiu, per kurį atidedamas atitinkamo teisės akto panaikinimas, Konstitucijai prieštaraujančių nuostatų galiojimas sustabdomas (147 str. 3 d.).

Visgi manytina, kad atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes ši priemonė yra pateisinama, tik kiekvienu atveju tokio sprendimo priėmimas turi būti pagrįstas svariais argumentais, susijusiais su dar labiau nei laikinas konstitucijai prieštaraujančių nuostatų taikymas konstitucines vertybes pažeidžiančių padarinių grėsme.

Teisės akto panaikinimas ar negalėjimas jo toliau taikyti. Dar viena galima konstitucinės justicijos institucijų sprendimų teisinės galios tipologija yra susijusi su šių sprendimų įgyvendinimu, t. y. ar konstituciniam teismui pripažinus teisės aktą prieštaraujančiu konstitucijai, šis aktas negali būti taikomas, šį teisės aktą priėmęs teisėkūros subjektas įpareigojamas jį panaikinti arba pakeisti / papildyti taip, kad šis atitiktų konstituciją ar yra panaikinamas.

Štai Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas priklauso pirmajai grupei, įstatymas ar kitas teisės aktas negali būti taikomi nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas dėl šio akto nekonstitucingumo (Konstitucijos 107 str. 1 d.). Šiai grupei priklauso ir Bulgarijos Konstitucinis Teismas. Bulgarijoje kiekvienas teisės aktas negali būti taikomas nuo tos dienos, kai įsigalioja Konstitucinio Teismo sprendimas, kuriuo tas aktas pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai (Konstitucijos 150–151 str.).

Priešingai Lietuvos ar Bulgarijos konstitucinių teismų įgaliojimams, Vengrijos Konstitucinis Teismas, pripažindamas, kad teisės aktas prieštarauja Konstitucijai, tokį teisės aktą panaikina²²⁵. Latvijoje teisės norma, kurią Konstitucinis Teismas pripažino prieštaraujančia Konstitucijai, netenka galios nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas (Konstitucinio Teismo įstatymo 32 str. 1 d.). Slovėnijoje Konstitucinis Teismas, nusprendęs, kad įstatymas prieštarauja Konstitucijai, panaikina tokį įstatymą ar jo dalį nuo sprendimo priėmimo (Konstitucinio Teismo įstatymo 39 ir 43 str.).

Tačiau šiame kontekste pagrįstai iškyla klausimas, kaip elgiamasi antrojoje valstybių grupėje, kai vien panaikinti tam tikrą Konstitucijai prieštaraujančią nuostatą nepakanka, t. y. jeigu atitinkamus visuomeninius santykius būtina teisiškai sureguliuoti – priimti naują teisinį reguliavimą nustatantį (-ius) teisės aktą (-us), kad naujai nustatytas teisinis reguliavimas neprieštarautų Konstitucijai? Iš dalies dėl šios priežasties valstybių, kuriose

²²⁵ ŽILYS, J.; SINKEVIČIUS, V. *et al.* (sud. ir red.) *Europos Sąjungos valstybių narių konstitucinės sistemos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, p. 945.

konstituciniai teismai turi įgaliojimus prieštaraujančius konstitucijai teisės aktus panaikinti, konstitucijose ar konstitucinio teismo įstatymuose įtvirtinta anksčiau minėta sprendimo įsigaliojimo atidėjimo galimybė. Šiame kontekste taip pat galima kelti klausimą, ką tokius įgaliojimus turintys teismai naikina, kai yra nustatoma legislatyvinė omisija. Kitas klausimas – ar įgaliojimai panaikinti teisės aktus visiškai dera su valdžių padalijimo principu, paprastai teisės aktų panaikinimo prerogatyva priklauso įstatymų leidėjui ar kitam teisės aktą priėmusiam subjektui. Šį klausimą dar 1928 m. analizuodamas koncentruotos konstitucinės justicijos modelio suderinamumą su valdžių padalijimo principu kėlė H. Kelsenas. H. Kelsenas svarstė, ar tokie konstitucinių teismų įgaliojimai nelaikytini įsibrovimu į įstatymų leidėjo „teritoriją“²²⁶.

1.1.5. Konstitucinės justicijos institucijų vieta valdžių padalijimo sistemoje

Konstitucinės justicijos institucijos savo veikloje susiduria su įvairiomis valstybės valdžios institucijomis: parlamentu, valstybės vadovu, vyriausybe, ordinariniais teismais. Šių institucijų organizacijos ir veiklos pagrindai, jų teisinis statusas, funkcijos bei tarpusavio santykiai – konstitucinio reguliavimo sritis, todėl konstitucinės justicijos institucijoms tenka pareiga šią teisinio reguliavimo sritį saugoti. Tačiau konstitucinės justicijos institucijos veikia ne vien kaip šios srities saugotojos. Palaikydami konstitucijose įtvirtintą pusiausvyrą tarp šių institucijų, konstituciniai teismai tampa ir šių santykių dalyviais.

Anot E. Jarašiūno, analizuojant konstitucinės justicijos ir politikos santykį nesunku nukrypti į kraštutinumus²²⁷. Vienas jų – konstitucinis teismas sprendžia tik teisės klausimus ir nieko daugiau, todėl su politika neturi nieko bendro. Kitas kraštutinumas – konstitucinis teismas, kaip bet kokia kita valstybės institucija, yra politinės sistemos dalis, todėl jo veikla, sprendimai yra politiniai, o teisė – tik politinio turinio specifinė forma. Tačiau reikėtų

²²⁶ KELSEN, H. La garantie juridictionnelle de la constitution <...>, p. 197–257.

²²⁷ JARAŠIŪNAS, E. *Valstybės valdžios institucijų <...>*, p. 76.

sutikti su šio autoriaus nuomone, kad tiesa slypi kažkur per vidurį: konstituciniai teismai – tai teisės skverbimosi į politinę sritį institucija, politinius veiksmus verčianti teisės kategorijomis.

Akivaizdu, kad konstitucinio teismo sprendimai dėl teisės aktų konstitucingumo negali nedaryti įtakos politinei veiklai, juk pats tikrinamas aktas yra politinės veiklos rezultatas, net ir kreipimaisi į konstitucinį teismą yra politinio proceso dalis (ypač tais atvejais, kai pareiškėjai yra politinio proceso dalyviai, t. y. parlamentai, parlamento narių grupės, valstybių vadovai, vyriausybės). Konstitucinio Teismo sprendimas, kuriuo konkretus teisės aktas panaikinamas ar netenka galios, verčia politinio proceso dalyvius atlikti tam tikrus veiksmus ir sulaukia įvairių šių subjektų vertinimų (dažniausiai šie vertinimai priklauso nuo to, ar atitinkamo subjekto pozicijai konstituciniame teisme buvo pritarta ar ne).

Tai, kad konstitucinės justicijos poveikis politinei sistemai akivaizdus, patvirtina ir tai, kad mokslinėje literatūroje konstituciniai teismai vis dažniau apibūdinami ne tik kaip negatyvieji įstatymų leidėjai, bet ir kaip teisėkūroje atliekantys kur kas platesnį vaidmenį. Šiame kontekste paminėtina, kad negatyviojo įstatymų leidėjo apibūdinimą pirmasis pavartojo dar H. Kelsenas. Tokį apibūdinimą konstituciniams teismams H. Kelsenas priskyre samprotaudamas apie tai, kad įstatymo panaikinimas yra tokio paties pobūdžio veiksmas kaip ir jo priėmimas, todėl tai taip pat yra legislatyvinė funkcija – tik su negatyviu atspalviu²²⁸. Vėliau šis terminas prigijo tiek užsienio, tiek Lietuvos teisės moksle. Tačiau šių laikų konstitucionalistų darbuose pasigirsta ir pozityviųjų įstatymų leidėjų apibūdinimas. Reikėtų sutikti su A. R. Brewerio-Caríaso knygoje „Konstituciniai teismai kaip pozityvieji įstatymų leidėjai“ reiškiamą poziciją, kad pastaraisiais dešimtmečiais konstitucinių teismų vaidmuo stipriai pasikeitė, jis nebeapsiriboja vien įstatymų konstitucingumo kontrole, šiomis dienomis konstituciniai teismai dažnai pasirenka ne galimybę pripažinti įstatymų ar kitų teisės aktų antikonstitucingumą, bet išaiškinti juos taip, kad jie atitiktų konstituciją. Šis

²²⁸ KELSEN, H. La garantie juridictionnelle de la constitution <...>, p. 197–257.

autorius taip pat atkreipia dėmesį į tai, kad konstituciniai teismai vis dažniau kuria tam tikras nuostatas, kai atitinkami klausimai nėra sureguliuoti įstatymų leidėjo, taip pat nustato tam tikras laikinas ar pereinamąsias nuostatas, kurios turi būti taikomos iki atitinkamų teisės aktų įsigaliojimo²²⁹.

Taigi nors daugumoje konstitucijų konstitucinės justicijos institucijos įvardijamos kaip konstituciniai teismai, tačiau anksčiau minėti argumentai paprastai pasėja abejonių dėl konstitucinių teismų priskyrimo teisminei valdžiai. Todėl dėl įvairių priežasčių konstitucinės justicijos institucijos kartais įvardijamos kaip *sui generis* institucijos, nepriklausiančios nė vienai iš valstybės valdžios šakų, t. y. ketvirtąją valdžią.

Atkreiptinas dėmesys, kad centralizuotą konstitucinės justicijos modelį pasirinkusiose valstybėse konstitucinės justicijos institucijų vieta valdžių padalijimo sistemoje sprendžiama nevienodai. Vienose valstybėse šios institucijos yra laikomos teisminės valdžios dalimi, kitose – atskirtos nuo šios valdžios šakos. *Sui generis* apibūdinimo yra laikomasi Ispanijos teisės mokslo literatūroje, kurioje aiškinama, kad Ispanijos Konstitucinis Tribunolas nėra teisminės valdžios dalis²³⁰. Ketvirtosios valdžios arba *sui generis* apibūdinimas priskiriamas ir Kroatijos Konstituciniam Teismui²³¹. Apie tai, kad Konstitucinis Teismas nėra nė vienos iš trijų valstybės valdžių dalis, yra konstatavęs Rumunijos Konstitucinis Teismas²³². Dėl Prancūzijos Konstitucinei Tarybai būdingų daugiausia išankstinės konstitucinės kontrolės įgaliojimų ir išskirtinės formavimo tvarkos šią instituciją buvo įprasta apibūdinti kaip daugiau politinio pobūdžio, tačiau 2008 m., priėmus keletą reikšmingų Prancūzijos Konstitucijos pataisų, *inter alia*, naująjį 61-1 jos str., kuriuo ordinariniams teismams leista kreiptis dėl įstatymų konstitucingumo į Konstitucinę Tarybą, o Konstitucinei Tarybai leista tirti ir įsigaliojusią

²²⁹ BREWER-CARÍAS, A. R. *Constitutional Courts as Positive Legislators* <...>.

²³⁰ GUILÉN CARAMÉS, J. *The role of the Constitutional Court in the state and society in Spain*. Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU\(2001\)033-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU(2001)033-e)> [žiūrėta 2017 m. sausio 8 d.].

²³¹ MOTOC, I.; ZIEMELE, I. *The Impact of the ECHR on Democratic Change in Central and Eastern Europe*. Cambridge, 2016, p. 111.

²³² ŽILYS, J. *Konstitucinis Teismas* <...>, p. 131.

įstatymų konstitucingumą, vis dažniau pasigirsta nuomonių, kad Prancūzija tokiu būdu įgijo XXI a. konstitucinį teismą.

Nepaisant minėtų išimčių, vis dėlto reikėtų pritarti W. Sadurskio nuomonei, kad dominuojanti tendencija yra konstitucinės justicijos institucijas priskirti teisminei valdžiai, o *sui generis* apibūdinimas yra tiesiog apibūdinimo vengimas²³³. Ši pozicija, *inter alia*, pagrindžiama tokiais argumentais. Visų pirma, kaip ir kiti teismai, konstitucinės justicijos institucijos sudaromos ne politinio pasitikėjimo, bet profesiniu pagrindu (išskyrus Prancūzijos Konstitucinę Tarybą, kurioje, be devynių narių, iš kurių po tris skiria Respublikos Prezidentas, Senato pirmininkas ir Nacionalinio Susirinkimo pirmininkas, nariais taip pat yra buvę Respublikos Prezidentai), kitaip nei politinės valdžios atstovams, tiek ordinarinių, tiek konstitucinių teismų teisėjams keliami aukštos profesinės kvalifikacijos reikalavimai. Antra, kaip ir kitų teisminių institucijų, konstitucinių teismų teisėjams keliami nepriklausomumo ir nešališkumo reikalavimai, kurie nėra ir, ko gero, negali būti taikomi įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios atstovams. Trečia, kaip ir kitos teisminės institucijos, konstituciniai teismai neinicijuoja teismo proceso savo iniciatyva (nors esama ir konstitucinės justicijos sistemų, kuriose konstituciniai teismai gali inicijuoti teisės akto konstitucingumo tikrinimą *ex officio*, tačiau šios išimtys gana retos), jų sprendžiamus klausimus diktuoja tokius įgaliojimus turinčių subjektų prašymai. Ketvirta, konstituciniai teismai įgyvendindami jiems pavestas funkcijas remiasi procesinėmis taisyklėmis, kurios savo esme ir turiniu yra artimos civilinių ginčų nagrinėjimui bendrosios kompetencijos teismuose: išankstinis medžiagos tyrimas, bylos rengimas posėdžiui, tvarkomoji stadija, byloje dalyvaujančių asmenų teisinis statusas, atstovavimas Teisme, ieškinio teisenos forma, rungtyniškumo ir teisminių ginčų principai ir t. t.

Aptariamas abejonės kartais paskatina ir tai, kad tose šalyse, kuriose nagrinėti konstitucinės justicijos bylas pavesta konstituciniams teismams, šie dažnai apibūdinami pabrėžiant, kad jie yra „normų teismai“, o ne „faktų (arba

²³³ SADURSKI, W. *Rights Before Courts* <...>, p. 39.

elgesio) teismai“, ir tokiu būdu perdėtai akcentuojama jų kitoniška nei visos kitos teisminės valdžios prigimtis. Tačiau paskutiniaisiais metais tarp konstitucionalistų įsitvirtina požiūris, kad konstitucinėje justicijoje išimtis yra ne faktų tyrimas, bet gryniesiems teisės klausimams, kai faktai netiriami²³⁴. Visų pirma daugelis teisinio reguliavimo ydų išryškėja tuos aktus taikant, taigi konstitucinės justicijos institucijas neišvengiamai domina jų taikymo praktika. Antra, tose valstybėse, kuriose konstitucinės justicijos bylas gali inicijuoti ordinariniai teismai, konstituciniam teismui tenka susipažinti ir su atitinkamos civilinės, baudžiamosios, administracinės bylos, kurioje ginčijamas teisės aktas turėtų būti taikomas, aplinkybėmis. Trečia, konstitucinės justicijos bylose gali būti ginčijami individualūs aktai, todėl sprendami šias bylas konstituciniai teismai taip pat turi tirti faktines aplinkybes. Ketvirta, tiriant, ar teisės aktas neprieštarauja aukštesnės galios aktui pagal ginčijamo teisės akto priėmimo tvarką, neįmanoma netirti faktų, nes akto priėmimo (ar išleidimo) tvarkos tyrimas suponuoja atitinkamų faktinių procedūrų tyrimą. Penkta, konstitucinės justicijos institucijoms dažniausiai suteiktos ne vien teisės aktų konstitucingumo tikrinimo, bet ir politinių pareigų ėjimo ir kitų susijusių procesų sklandumo užtikrinimo funkcijos (pvz., rinkimų ginčų nagrinėjimas, politinių partijų veiklos teisėtumo vertinimas, dalyvavimas aukščiausių valstybės pareigūnų apkaltos procese), tokiose bylose faktų tyrimas ir jų teisinis įvertinimas yra ne pagalbinis, bet pirminis ir svarbiausias uždavinys, teismo akiratyje pirmiausia atsiduria „rinkimų įstatymų pažeidimai“, aukštųjų valstybės pareigūnų ar politinių partijų „konkretūs veiksmai“, taigi faktų tyrimas – tokių bylų esmė. Šešta, negali kelti abejonių ir faktų tyrimo bei jų teisinio įvertinimo būtinybė, bylose, kurios inicijuotos individualiais konstituciniais skundais, ypač jei valstybėje pasirinktas vadinamasis plataus dalyko konstitucinio skundo modelis, kai konstitucinis skundas gali būti paduodamas ne tik dėl teisės normos, kuri yra konkretaus sprendimo pagrindas, atitikties Konstitucijai, bet ir dėl to, kaip teisminės ar kitos valstybės valdžios

²³⁴ KŪRIS, E. Teisės ir faktų persipynimas <...>, p. 46.

institucijos šią teisės normą taiko ir t. t. Taigi konstituciniai ir ordinariniai teismai šiuo požiūriu yra daug artimesni, nei iš pradžių gali pasirodyti.

Nors, kaip minėta, dominuoja tendencija konstitucinės justicijos institucijas priskirti teisminei valdžiai, tačiau Europos valstybėse skiriasi požiūris ir į tai, ar šios institucijos yra sudedamoji bendrosios teismų sistemos dalis, ar atskira teismų sistemos dalis. Europos valstybių konstitucijose konstitucinės justicijos institucijoms skirtos nuostatos įtvirtinamos skirtingais būdais. Vokietijoje jurisdikcinė valdžia pavedama teismams: Federaliniam Konstituciniam Teismui, federaliniams teismams, žemių teismams (Pagrindinio Įstatymo 92 (2) str.). Slovakijos Konstitucijoje Konstituciniam Teismui skirtos nuostatos įtvirtintos Konstitucijos skyriuje, kuris vadinasi „Teisminė valdžia“, šioje Konstitucijoje taip pat nustatyta, kad tai yra „nepriklausoma teisminė institucija“ (124 str.), Lenkijoje Konstituciniam Tribunalui skirtos nuostatos įtvirtintos skyriuje „Teismai ir tribunolai“, tačiau Konstituciniam Tribunalui skirtas atskiras poskyris. Čekijoje Konstituciniam Teismui skirtos nuostatos išdėstytos atskirame Konstitucijos skyriuje.

Neretai tvirtinama, kad ryškiausias valstybių grupės, kurioje konstituciniai teismai yra laikomi bendrosios teismų sistemos dalimi, pavyzdys yra Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas, o antrajai grupei (kur šie teismai laikomi atskira teismų sistemos dalimi) priklauso, *inter alia*, Austrija, Italija, Bulgarija, Vengrija, Slovakija, Slovėnija²³⁵.

Atkreiptinas dėmesys, kad antrajai valstybių grupei priskiriama ir Lietuva. Klausimą dėl savo vietos valstybės valdžios institucijų sistemoje Konstitucinis Teismas išsprendė 2006 m. birželio 6 d. nutarime²³⁶. Šią bylą inicijavo Seimo narių grupė. Ji prašė ištirti, ar KTĮ 1 straipsnio pavadinimas „Konstitucinis Teismas – teisminė institucija“ ir šio straipsnio 3 dalis, pagal kurią Konstitucinis Teismas yra savarankiškas ir nepriklausomas teismas, kuris

²³⁵ ŽILYS, J. *Konstitucinis Teismas <...>*, p. 127–131.

²³⁶ Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas. *Žin.*, 2006, Nr. 65-2400.

teisminę valdžią įgyvendina Konstitucijos ir šio įstatymo nustatyta tvarka, neprieštarauja Konstitucijai²³⁷.

Konstitucinis Teismas šiame nutarime pripažino, kad KTĮ 1 straipsnio pavadinimas ir šio straipsnio 3 dalis neprieštarauja Konstitucijai, ir konstatavo, kad pagal Konstituciją Konstitucinis Teismas yra konstitucinės justicijos institucija, vykdanči konstitucinę teisminę kontrolę, kad, pagal savo kompetenciją sprendamas dėl žemesnės galios teisės aktų atitikties aukštesnės galios teisės aktams ir vykdydamas kitus savo konstitucinius įgaliojimus, Konstitucinis Teismas – savarankiškas ir nepriklausomas teismas – vykdo konstitucinį teisingumą, garantuoja Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir konstitucinį teisėtumą. Nutarime pabrėžta, kad institucijos, kuriai pagal Konstituciją pavesta vykdyti konstitucinę teisminę kontrolę, pavadinimas – Konstitucinis Teismas – yra tiesiogiai įtvirtintas pačioje Konstitucijoje ir kad valstybės valdžios institucija, kuri pačioje Konstitucijoje yra įvardyta kaip teismas, savo konstitucine prigimtimi negali būti ne teismas, t. y. ne teisminė institucija.

Nutarime taip pat konstatuota, kad teismai, pagal Konstituciją vykdančys teisminę valdžią Lietuvoje, yra priskirtini ne vienai, bet dviem arba (jeigu tai, paisant Konstitucijos, yra nustatyta atitinkamuose įstatymuose) daugiau teismų sistemų. Pagal Konstituciją ir įstatymus Lietuvoje yra trys teismų sistemos: 1) Konstitucinis Teismas vykdo konstitucinę teisminę kontrolę; 2) Konstitucijos 111 straipsnio 1 dalyje nurodyti Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Lietuvos apeliacinis teismas, apygardų ir apylinkių teismai sudaro bendrosios kompetencijos teismų sistemą; 3) pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį administracinių, darbo, šeimos ir kitų

²³⁷ Savo abejonės pareiškėjas grindė tuo, kad pagal Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalį valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas. Pagal Konstitucijos 111 straipsnio 1 dalį Lietuvos Respublikos teismai yra Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Lietuvos apeliacinis teismas, apygardų ir apylinkių teismai. Pasak pareiškėjo, Konstitucinis Teismas į šį „baigtinį sąrašą“ neįtrauktas, jam yra skirtas atskiras, VIII, Konstitucijos skirsnis. Pareiškėjo teigimu, pagal Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalį valdžios galias riboja Konstitucija; tai, kad Teismui, vykdančiam valstybės valdžią, yra skirtas Konstitucijos IX skirsnis, o Konstituciniam Teismui – atskiras, VIII, Konstitucijos skirsnis, liudija, jog pagal Konstituciją Konstitucinis Teismas nėra Teismas ir nevykdo valstybės valdžios.

kategorijų byloms nagrinėti gali būti įsteigti specializuoti teismai – šiuo metu įstatymais yra įsteigta ir veikia viena specializuotų teismų, būtent administracinių, sistema, kurią sudaro Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas ir apygardų administraciniai teismai.

Konstitucinis Teismas taip pat pažymėjo, kad pareiškėjo daroma prielaida, kad Konstitucinis Teismas nėra teismas ir nevykdo valstybės valdžios, yra visiškai iracionali, ji ne tik nesiderina su valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų konstitucine samprata – ji pakerta ir paties pareiškėjo prašymo šioje konstitucinės justicijos byloje *raison d'être*, nes jeigu, kaip teigia pareiškėjas, Konstitucinis Teismas nėra teismas ir nevykdo valstybės valdžios, nesuprantama, kodėl pareiškėjas kreipiasi būtent į šį teismą, prašydamas ištirti, ar Konstitucijai neprieštarauja vienos iš valstybės valdžią (šiuo atveju – įstatymų leidžiamąją valdžią) įgyvendinančių institucijų – Seimo išleistas teisės aktas.

1.1.6. Konstitucijos aiškinimas ir oficialios konstitucinės doktrinos formavimas

Konstitucijos aiškinimas (interpretavimas) yra tiek užsienio, tiek Lietuvos teisės moksle plačiai nagrinėta tema. Konstitucijos aiškinimo problematiką nagrinėjo tokie autoriai kaip A. Barakas²³⁸, A. Scalia²³⁹ ir kiti, Lietuvoje šie klausimai išsamiai nagrinėti G. Mesonio²⁴⁰, E. Jarašiūno²⁴¹, E. Kūrio²⁴² darbuose.

Paminėtina, kad Lietuvos viešojoje erdvėje dažnai pasigirsta kaltinimų, kad Konstitucinis Teismas „neteisėtai prisiėmė įgaliojimus aiškinti Konstituciją“, esą „Konstitucijos 105 str. aiškiai apibrėžia Konstitucinio Teismo įgaliojimus, tarp kurių įgaliojimai aiškinti Konstituciją nėra

²³⁸ Pvz., BARAK, A. *Hermeneutics and Constitutional interpretation. Constitutionalism, identity, difference and legitimacy. Theoretical perspectives.* Durham, 1994; BARAK, A. *Purposive Interpretation in Law.* Princeton, 2005.

²³⁹ SCALIA, A. *A matter of interpretation. Federal courts and the law.* Princeton, 1997.

²⁴⁰ Pvz., MESONIS, G. *Konstitucijos interpretavimo <...>*, 2010.

²⁴¹ Pvz., JARAŠIŪNAS, E. *Jurisprudencinė <...>*; JARAŠIŪNAS, E. *Keletas konstitucinio teisinės valstybės principo <...>*.

²⁴² Pvz., KŪRIS, E. *Konstitucija kaip teisė be spragų <...>*; KŪRIS, E. *The Constitutional Court and Interpretation of the Constitution <...>*.

paminėti²⁴³. Šiame kontekste reikėtų pažymėti, kad konstitucinių teismų įgaliojimai oficialiai aiškinti konstituciją *expressis verbis* įtvirtinti tik kai kurių valstybių konstitucijų tekstuose. Pavyzdžiui, Vokietijos Pagrindiniame Įstatyme (93 str. 1 d. 1 p.), Slovakijos Respublikos Konstitucijoje (128 str.), Bulgarijos Respublikos Konstitucijoje (149 str. 1 d.), Moldovos Respublikos Konstitucijoje (135 str. 1 d. b p.). Tačiau daugelio valstybių konstitucijose tokia konstitucinio teismo kompetencija nėra paraižiu įrašyta. Įgaliojimai aiškinti konstitucijas nėra tiesiogiai įtvirtinti, pavyzdžiui, Lenkijos, Čekijos, Lietuvos konstitucijose. Tačiau akivaizdu, kad tiriant, ar teisės aktas neprieštarauja konstitucijai, būtina išaiškinti ne tik tiriamą aktą, bet ir tą aktą, kurio atžvilgiu tiriama. Palyginęs šias interpretacijas teismas konstatuoja, kad aktas atitinka konstituciją arba jai prieštarauja. Taigi „pirmapradė“ konstitucinės justicijos funkcija – teisės aktų atitikties konstitucijai vertinimas – suponuoja konstitucijos aiškinimą kaip neatskiriamą konstitucinės kontrolės elementą. Būtent konstitucingumo užtikrinimo procese natūraliai formuojasi poreikis objektyviai suvokti konstituciją – tą lakonišką teisinį dokumentą, kurio suvokimo neapibrėžtumai teisėtumo užtikrinimą padarytų konceptualiai neįgyvendinama²⁴⁴.

Jau vien ta aplinkybė, jog konstitucija teisės aktų hierarchijoje yra aukščiausias juridinės galios teisės aktas, suteikia pagrindą pastebėti jos interpretacijos poreikį. Tačiau ne tik ši aplinkybė lemia konstitucijos interpretacinį pobūdį. Kokie gi požymiai dar lemia, kad konstitucija yra aktas, kuris turi būti interpretuojamas? Kitais konstitucijos poreikį determinuojančiais požymiais gali būti įvardyti konstitucijos sisteminis pobūdis ir jos normų abstraktumas.

Visos kliūtys, susijusios su konstitucijos normų abstraktumu ar lakoniškumu, eliminuojamos būtent aiškinimo metu, konstituciją suvokiant

²⁴³ Pvz., žr.: ŠLIČYTĖ, Z. Konstitucinis Teismas priima užsakymus. Prieiga per internetą: <<http://www.propatria.lt/2014/03/zita-slicyte-konstitucinis-teismas.html>> [žiūrėta 2017 m. birželio 8 d.]; VAIŠVILA, A. Konstitucinis Teismas: tarp legalios ir kontrabandinės teisėkūros. Prieiga per internetą: <<http://www.tiesos.lt/index.php/tinklarastis/straipsnis/alfonsas-vaisvila.-konstitucinis-teismas-tarp-legalios-ir-kontrabandines-te/spausdinti>> [žiūrėta 2017 m. birželio 8 d.].

²⁴⁴ MESONIS, G. Konstitucijos interpretacinis <...>, p. 49.

kaip sisteminių dokumentų, kurio pavienės normos arba principai negali būti suvokti izoliuotai, ignoruojant jos sistemiškumo požymį. Taigi Konstitucija – ne tekstas, kaip ir teisė apskritai; Konstitucija ir teisė yra atitinkamo teksto prasmė, t. y. tai, kas slypi už teksto ir ką tas tekstas (iš)reiškia²⁴⁵. Todėl poreikis būti „išaiškintai“ būdingas visoms pasaulio šalių konstitucijoms.

Todėl net ir to *expressis verbis* neįrašius konstitucijoje konstituciniai teismai privalo aiškinti konstituciją ir formuoti oficialiąją konstitucinę doktriną. Žinoma, tai nereiškia, kad kitos institucijos ar asmenys negali savaip aiškinti konstitucijos, tačiau valstybėje negali egzistuoti daug konstitucijos sampratų, reikalingas aiškintojas, kurio pateiktas išaiškinimas būtų galutinis ir visiems privalomas. Suformulavus atitinkamą doktriną, konstitucinio teismo žodis tampa galutinis ir šiuo atžvilgiu jo įgaliojimai oficialiai aiškinti konstituciją yra išimtiniai – ne dėl to, kad ši institucija būtų aukščiausia, autoritetingiausia ar neklystanti, bet dėl to, kad ne kuriai nors kitai institucijai, bet konstituciniam teismui yra pavesta lyginti ordinarinį teisinį reguliavimą su nustatytu konstitucijoje²⁴⁶. Taigi interpretacinė diskrecija yra konstitucinės kontrolės teisėtas kūdikis²⁴⁷. Kai kuriose konstitucijose konstituciniams teismams nustatyti įgaliojimai aiškinti konstituciją *in abstracto*, tačiau tais atvejais, kai konstitucija interpretuojama atsietai nuo teisinio ginčo, konstituciniai teismai veikia ne kaip teisinių ginčų sprendimų institucijos, bet kaip teorine veikla užsiimantys mokslinių tyrimų departamentai. Kartais tvirtinama, kad konstitucijos interpretavimas *in abstracto* nėra konstitucinė kontrolė²⁴⁸.

Valstybėse, kuriose konstituciją aiškina konstitucinės justicijos institucijos, konstitucinių teismų jurisprudencija ir ypač oficialioji konstitucinė doktrina yra laikoma pačios konstitucijos dalimi. Taigi konstituciją sudaro ne vien konstitucijos tekstas, tačiau taip pat ir oficialioji konstitucinė doktrina – konstitucinių teismų sprendimuose pateikiamas konstitucijos aiškinimas. Tokia

²⁴⁵ KŪRIS, E. Konstitucija kaip teisė be spragų <...>.

²⁴⁶ KŪRIS, E. (sud. ir moksl. red.) Konstitucinis Teismas <...>, p. 93.

²⁴⁷ KŪRIS, E. Konstitucinis Teismas ir įstatymų leidyba: žvilgsnis „iš vidaus“. *Teisės problemos*, 2004, Nr. 1(43), p. 120.

²⁴⁸ KŪRIS, E. On Perception of Constitutional Law <...>, p. 89–90.

konstitucijos koncepcija vadinama „gyvąja konstitucija“. Padedamas konstitucinės justicijos institucijos konstitucionalizmas aktualizuojasi atsižvelgiant į besikeičiančias istorines aplinkybes, ir tokiu būdu reali sistema ir konstitucija suartėja, pasiversdama „gyvąja“ konstitucija²⁴⁹. Pabrėžtina, kad gyvosios konstitucijos koncepcijos nereikėtų tapatinti su kai kuriose sociologinės teisės mokyklos teorijose pateikiama gyvosios teisės samprata, pagal kurią teisė suprantama tik kaip faktiniai realiame gyvenime susiklostę ir visuomenėje paplitę žmonių santykiai. Konstitucija yra „gyvoji“ tiek, kiek ji plėtojasi ją aiškinant byla po bylos ir taip atskleidžiami vis nauji jos aspektai.

Konstitucijos aiškinimo procesas garantuoja harmoniją tarp konstitucijos nuostatų stabilumo ir dinamiškumo, t. y. prisitaikymo prie besikeičiančios socialinės ir politinės aplinkos²⁵⁰. Interpretuodamas konstitucinius principus, teismas sukuria tiltą tarp dabar esančios tautos ir jos pirmtakų iškeltų principų²⁵¹. Konstitucijos nelankstumą ir sunkiai įgyvendinamą keitimą gali kompensuoti konstitucinė justicija, kuri, sprendama konkrečias bylas, Konstitucijos normas interpretuoja atsižvelgdama į besikeičiantį kontekstą – tiek, kiek leidžia pats konstitucijos tekstas ir teisės doktrina, – neleidžia konstitucijos nuostatomis „pasenti“²⁵². Taigi oficialioji konstitucinė doktrina suteikia galimybę pritaikyti konstituciją prie socialinių pokyčių, formaliai šio teisės akto nekeičiant, ir taip garantuoja jos stabilumą.

Šių laikų konstitucionalistų darbuose vis labiau įsitvirtina ši platesnė konstitucijos samprata. Tokį požiūrį visų pirma lemia aktyvi konstitucinės justicijos institucijų veikla interpretuojant konstitucijų tekstus. Teisinėje literatūroje pripažįstama, kad Konstitucijos tekstas tampa tik išeities tašku atskleidžiant tikrąją konstitucinio reguliavimo prasmę ir turinį, kad tikrasis „svorio centras“, suprantant Konstituciją kaip norminę tikrovę, iš Konstitucijos – pagrindinio akto – per konstitucinę justiciją perkeliamas į konstitucinę jurisprudenciją. Konstitucinių teismų aktuose yra aiškinamas konstitucinio

²⁴⁹ БОНДАР, Н. Концепция судебного конституционализма <...>, p. 28.

²⁵⁰ KŪRIS, E. The Constitutional Court and interpretation <...>, p. 205.

²⁵¹ BLANCHER, P. Contrôle de constitutionnalité et volonté générale. Paris, 2001, p. 190.

²⁵² JARAŠIŪNAS, E. Apie konstitucinės justicijos funkcijas (konferencijos medžiaga). Vilnius, 1998, p. 153.

reguliavimo turinys ir prasmė. Tokios kategorijos kaip teisinė valstybė, prigimtinės asmens teisės, teisėti lūkesčiai, teisinis saugumas būtų vien gražios tezės, jeigu konstituciniai teismai jas aiškindami neatskleistų šiose kategorijose esančių norminio pobūdžio reikalavimų²⁵³. Aiškinti reikia ir „aiškias“ Konstitucijos normas, nes aiškumas yra reliatyvus dalykas, taisyklė *lex clara non sunt interpretanda* (aiškios teisės normos aiškinti nereikia) Konstitucijos atžvilgiu negalioja vien dėl to, kad Konstitucija nėra įstatymų sąvadas, ji negali reguliuoti visų visuomenėje susiklostančių santykių tokiu būdu, kai nustatomos konkrečios teisinių santykių subjektų teisės ir pareigos²⁵⁴. Nemažą dalį labai svarbių visuomeninių santykių Konstitucija reguliuoja tik pačiais bendriausiais bruožais. Neinterpretuojamos konstitucinės normos gali atrodyti deklaratyvios, stokojančios juridinio tikslumo, gal net prieštaraujančios viena kitai, tačiau tai ne Konstitucijos kūrėjų darbo spragos, o objektyviai egzistuojanti konstitucinio reguliavimo specifika²⁵⁵.

Su gyvosios konstitucijos samprata reikėtų sieti ir konstitucijos praturtinimo galimybę. Konstituciniai teismai, interpretuodami konstitucijos principus ir normas, neretai remiasi užsienio teisine doktrina ar jurisprudencija. Ypač pastebima Europos žmogaus teisių ir laisvių apsaugos konvencijos bei Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos, kaip konstitucijos normų interpretavimo „įkvėpimo šaltinio“, reikšmė. Tai suprantama – visiems teismams būdinga orientacija į visuotinai pripažintus teisinės praktikos etalonus. Be to, tokia orientacija atspindi ir šiuolaikinę mūsų žemyno šalių teisės raidos tendenciją – teisės internacionalizaciją²⁵⁶. Paminėtina ir tai, kad pati „gyvosios konstitucijos“ koncepcija turi akivaizdžių sąsajų su Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje pateikiamu Europos žmogaus teisių konvencijos, kaip gyvojo instrumento (angl. – *living instrument*),

²⁵³ JARAŠIŪNAS, E. Jurisprudencinė <...>, p. 24.

²⁵⁴ SINKEVIČIUS, V. *Seimo galių ribojimo konstituciniai pagrindai* <...>.

²⁵⁵ MESONIS, G. Kai kurie Konstitucijos interpretavimo <...>, p. 20.

²⁵⁶ JARAŠIŪNAS, E. Jurisprudencinė <...>, p. 27.

apibūdinimu²⁵⁷. Svarbu pažymėti, kad oficialiai aiškindami konstituciją konstituciniai teismai kartu aiškina ir jos nuostatas, įtvirtinančias jų pačių statusą ir kompetenciją.

Konstitucijos reinterpretavimas konstitucinėje doktrinoje – tai intensyvus konstitucijos plėtojimo kelias²⁵⁸. Tokiam konstitucijos plėtojimui nereikia išorinio – politinių sprendimų priėmėjų – įsikišimo, jį užtikrina konstitucinė justicija. Iš dalies dėl šios priežasties gyvosios konstitucijos samprata nėra visuotinai pritariama. Vienas iš antiinterpretacinių požiūrių skatinančių veiksnių yra nuogąstavimai, kad aiškindami konstituciją teisėjai gali tapti įstatymų leidėjais, t. y. gali peržengti savo jurisdikcijos ribas²⁵⁹. Tai skatina įvairios baimės, kad „juodosios mantijos aristokratai“ paneigs daugumos valią²⁶⁰. Tačiau šiame kontekste reikia pažymėti, kad konstitucinius teismus saisto jų pačių pateikta konstitucijos nuostatų samprata, sukurti precedentai. Taip teismas negali savęs nevaržyti; kol jis vadovaujasi šia savęs suvaržymo nuostata, konstitucinė jurisprudencija yra nuspėjama ir ja, kurdamos ir taikydamos teisę, gali remtis kitos valstybės institucijos²⁶¹. Konstitucinės justicijos institucijų veiklos specifika formuojant oficialiąją konstitucinę doktriną pasižymi tuo, kad ji konstitucinės justicijos bylose atskleidžiama palaipsniui. Oficiali konstitucinė doktrina („gyvoji“ jurisprudencinė konstitucinė teisė) formuojama laipsniškai ir nuosekliai konstitucinėje jurisprudencijoje anksčiau atskleistus tos doktrinos elementus papildant naujais. Nauja doktrina neatsiranda tuščioje vietoje, ji sukuriama savo pačios pagrindu, konstitucinės doktrinos formulavimas yra ne vienkartinis aktas, bet procesas, jis niekada nėra „visiškai baigtas“²⁶². Konstitucijos reinterpretavimas plačiausia prasme yra nuolatinis jos aiškinimas, vis naujų jos

²⁵⁷ Pirmą kartą Konvencijos, kaip gyvojo instrumento, apibūdinimas pateiktas Europos Žmogaus Teisių Komisijos 1978 m. balandžio 25 d. sprendime *Tyrer v. United Kingdom*, pareiškimo Nr. 5856/72.

²⁵⁸ KŪRIS, E. Konstitucija, tapatumas ir laikas. Pranešimas tarptautinėje konferencijoje „Šiuolaikinės konstitucinės justicijos tendencijos: nacionalinės ir tarptautinės teisės santykis“, skirtoje Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įsteigimo 20-mečiui. Vilnius, 2013 m. rugsėjo 5 d. (neskelbtas).

²⁵⁹ KŪRIS, E. The Constitutional Court and Interpretation <...>, p. 206.

²⁶⁰ KŪRIS, E. Konstitucinė justicija Lietuvoje <...>, p. 45–46.

²⁶¹ KŪRIS, E. (sud. ir moksl. red.) Konstitucinis Teismas <...>, p. 94.

²⁶² *Ibid.*, p. 96.

prasmių atskleidimas nepaneigiant jau atskleistų, taigi Konstitucijos kūrimas ir perkūrimas jos pačios pagrindu, atskleidžiant vis naujus jos normatyvinio potencialo aspektus ir tik išimtiniais atvejais (jei tai būtina ir neišvengiama) koreguojant tai, kas jau yra išaiškinta²⁶³. Toks konstitucinės teisės augimas yra būdingas, net skiriamasis Vakarų teisės tradicijos bruožas.

Apibendrinant konstatuotina, kad konstitucijos aiškinimas negali būti įvardijamas siaurai – t. y. tik kaip viena iš konstitucinės justicijos institucijų funkcija, žvelgiant iš platesnės perspektyvos, peršasi išvada, kad tai yra veiksmingos konstitucinės justicijos prielaida, be kurios teisės aktų konstitucingumo patikra sunkiai įsivaizduojama apskritai.

1.1.7. Konstitucinės justicijos funkcijos

Konstitucinės justicijos institucijų reikšmė neapsiriboja teisės aktų konstitucingumo patikra ar kitais formaliai įtvirtintais šių institucijų įgaliojimais. Lietuvos teisės mokslo literatūroje, remiantis L. Favoreu išskirta klasifikacija, tvirtinama, kad konstitucinė justicija vykdo ir kitas tiesiogiai neįtvirtintas funkcijas: 1) konstitucinių teisinių vertybių įtvirtinimas; 2) taikdarystė socialiniame politiniame gyvenime; 3) teisinis politinių konfliktų sprendimas; 4) politinio proceso nepertraukiamumo arba politinės kaitos užtikrinimas; 5) pedagoginė; 6) žmogaus teisių apsauga; 7) demokratijos užtikrinimas ir visuomenės demokratinės kultūros ugdymas; 8) Konstitucijos evoliucijos užtikrinimas; 9) teisminės praktikos standartų tarptautinė sklaida²⁶⁴.

Tačiau šiame kontekste verta apskritai panagrinėti teisės funkcijų sąvoką. R. Cotterello tvirtinimu, neretai supainiojamos teisės funkcijos ir tikslo koncepcijos, kitaip tariant, painiojamosi tarp to, ką teisė daro, su tuo, ką ji turi daryti²⁶⁵. Anot šio autoriaus, teisės funkcija yra dalykas, priklausantis ne nuo jos kūrėjo valios, bet nuo jos akivaizdaus įnašo į egzistuojančių socialinių institutų palaikymą. Konstitucinės justicijos funkcijų taip pat nereikėtų painioti

²⁶³ KŪRIS, E. Konstitucija, tapatumas ir laikas <...>.

²⁶⁴ JARAŠIŪNAS, E. Apie konstitucinės justicijos funkcijas <...>, p. 139–156.

²⁶⁵ COTTERRELL, R. *Teisės sociologija* <...>, p. 97.

su joms priskirtais įgaliojimais, skirtingos įgaliojimų grupės gali atlikti tą pačią funkciją.

Pastebėtina, kad kai kurios iš anksčiau išvardytų konstitucinės justicijos funkcijų labiau atitiktų tikslų sampratą, pvz., taikdarystė socialiniame politiniame gyvenime, žmogaus teisių apsauga ar demokratijos užtikrinimas, politinio proceso nenutrūkstamumo arba politinės kaitos užtikrinimas gali būti įvardijamos daugiau kaip siekiamybė arba „tai, kas turėtų būti“, t. y. tikslais, bet ne realiai vykstančios poveikio kryptys, t. y. „tai, kas yra daroma“.

Beveik visuotinai sutinkama, kad konstitucinių imperatyvų ir vertybių įtaka teisinei sistemai tapo šiuolaikinių demokratinių valstybių požymiu. Daugiau nei dvidešimties metų konstitucinių teismų veiklos praktika tikrinant įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucingumą Rytų ir Vidurio Europos regione leidžia kalbėti apie ir šioje Europos dalyje įsitvirtinančią konstituciocentrinės teisės sistemos sampratą, kuriai būdingas pripažinimas, kad visas teisinis gyvenimas sukasi apie konstituciją, kad konstitucijos principai ir normos nukreipia teisės kūrybą ir praktiką, kad visa teisė ir konstitucija turi atitikti tiek turinio, tiek formaliaisiais požymiais. Tokia sistema – griežtai hierarchizuota, ir šioje sistemoje išsiskiria konstitucija – pirminė ir aukščiausioji pozityvioji teisė. Konstitucijos įtaką jaučia visa teisės sistema, visos teisinio reguliavimo sritys²⁶⁶.

Konstitucinės justicijos dėka konstitucija virto realiu teisiškumo matu, turinčiu pakankamai aiškius, apibrėžtus ir toliau konstitucinės justicijos institucijų plėtojamus kriterijus. Konstitucinių teismų jurisprudencijos inspiruota gyvosios konstitucijos koncepcija keičia ne tik konstitucijos sampratą, bet ir visą valstybės teisinę sistemą; šiais laikais į ją visų pirma žiūrima per konstitucingumo prizmę. Tokiu būdu Konstitucija nukreipia visą teisinį gyvenimą tam tikra kryptimi, visas teisės normas, institutus, šakas sujungia į darnią visumą. Oficialioji konstitucinė doktrina tapo konstitucingumo orientyru tiek teisę kuriant, tiek ją taikant. Svarbu pabrėžti ir

²⁶⁶ JARAŠIŪNAS, E. Aukščiausioji ir ordinarinė teisė: požiūrio į Konstituciją pokyčiai. *Jurisprudencija*, 2002, Nr. 33(25), p. 30–41.

tai, kad oficialioji konstitucinė doktrina yra tapusi ir nuolatiniu teisinės-mokslinės analizės objektu. Konstitucinių teismų plėtojama konstitucinė doktrina visus teisinės sistemos elementus kreipdama bendra konstitucingumo linkme kartu užtikrina ir teisinės sistemos elementų vieningumą ir darną.

Taigi konstitucinės justicijos institucijų atsiradimas ir veikla – tai pastebėta daugelyje šalių – gana pastebimai pakeitė nacionalinės teisės „peizažą“, išryškino naujus konstitucijos, kaip teisinio gyvenimo centro, aspektus. Konstitucinio teismo praktika atskleidė naujus teisinės tikrovės bruožus²⁶⁷. Konstitucija – tai aukščiausioji nacionalinė teisė, teisė *par excellence*, kurios teisiškumas nekelia abejonių¹⁴. Visų kitų nacionalinių teisės aktų teisiškumas yra tik preziumuojamas, reliatyvus, nes, patikrinus jų konstitucingumą, gali būti konstatuota, jog jie neatitinka Konstitucijos. Tokia konstituciocentrinė teisės sistemos samprata suponuoja, kad Konstitucija yra visą teisės sistemą integruojantis ir visą teisinį reguliavimą nukreipiantis, jo turinį lemiantis teisės aktas²⁶⁸. Visa kita teisė – vadinamoji ordinarinė teisė – turi atitikti aukščiausiąją teisę, tai yra Konstitucijos teisę.

Svarbu pažymėti ir tai, kad konstitucinė justicija keičia teisinę sistemą ne tik per tiesioginę intervenciją į teisėkūros proceso rezultatus, t. y. konstatuojant, kad ginčijamas teisės aktas ar jo dalis prieštarauja konstitucijai ar kitam aukštesnės galios teisės aktui, bet ir per vieningos oficialiosios konstitucinės doktrinos kūrimą. Taigi konstitucinės justicijos reikšmė pirmiausia turėtų būti apibūdinama ne suteiktais įgaliojimais ar keliamais tikslais, bet realiai vykstančiomis poveikio kryptimis (funkcijomis): teisinės sistemos vienovės bei darnos užtikrinimu ir konstituciocentrinės teisės sistemos sampratos įtvirtinimu.

1.1.8. Konstitucinei justicijai tenkantys iššūkiai

Valstybės raida neatsiejama nuo jos konstitucijos raidos: viena vertus, Konstitucija, aukščiausioji šalies teisė, lemia valstybės raidą – nustato jos

²⁶⁷ *Ibid.*, p. 30.

²⁶⁸ SINKEVIČIUS, V. *Seimo galių ribojimo konstituciniai pagrindai <...>*.

kryptis, formas ir ribas, kita vertus, pati valstybės ir visuomenės raida meta naujus iššūkius konstitucijai, nuolat besiplėtojančiai teisei tikrovei, diktuoja jos dinamiką ir plėtojimą. Kaip centrinės konstitucijos sergėtojos, valstybės ir visuomenės raidos padiktuotų iššūkių neišvengia ir konstitucinės justicijos institucijos. Šiame kontekste reikia atkreipti dėmesį, jog sklandžiam konstitucinės justicijos modelio funkcionavimui neužtenka vien tik įtvirtinti šį institutą konstitucijos tekste. Šio instituto sėkmė daug priklauso ir nuo socialinės, politinės ir teisinės aplinkos.

Nors su tam tikrais iššūkiais susiduria visos konstitucinės justicijos institucijos, tačiau šiame skyriuje daugiau dėmesio skiriama panašaus likimo ir patirties Rytų ir Vidurio Europos valstybių konstituciniams teismams. Neretai pabrėžiama, kad šio regiono teismai veikia ypač sudėtingomis sąlygomis – demokratija čia (vis dar) nebrandi, menka teisinė ir politinė kultūra. Kelseno konstitucinės kontrolės modelio recepcija Vidurio ir Rytų Europoje pasižymi tam tikrais ypatumais: stipriai atsilieka laiko požiūriu; vyksta nebrandžioje teisinėje sistemoje; nuo pirmųjų dienų konfliktuoja su kitomis valdžios šakomis, kurios pereinamuoju laikotarpiu siekia išlaikyti savo dominavimą veikdamos neteisėtai²⁶⁹.

Pvz., Baltarusijos Konstitucinis Teismas tapo institucija, puikiai atspindinčia apgailėtiną demokratijos ir teisinės valstybės būklę. Baltarusijoje Konstitucinis Teismas 1996 m. lapkričio mėn. pripažino, kad beveik 20 Prezidento A. Lukašenkos priimtų aktų prieštarauja Konstitucijai. Netrukus referendumu (kurį pats Konstitucinis Teismas pripažino prieštaraujančiu Konstitucijai, tačiau tai neturėjo jokių pasekmių) priimtomis Konstitucijos pataisomis Konstitucinio Teismo įgaliojimai buvo drastiškai sumažinti²⁷⁰. Įsigaliojus šioms pataisoms visi Konstitucinio Teismo teisėjai yra tiesiogiai arba netiesiogiai skiriami Prezidento; tik Prezidentas gali inicijuoti įstatymų konstitucingumo patikrą; Teismas neteko įgaliojimų pripažinti, kad Prezidentas

²⁶⁹ JARAŠIŪNAS, E. The Control of Constitutionality of Legal Acts <...>, p. 12.

²⁷⁰ SADURSKI, W. *Rights Before Courts* <...>, p. 4.

koku nors būdu pažeidė Konstituciją, o Prezidentui suteikta teisė pašalinti iš pareigų bet kurį teisėją.

Nors formaliai Rusijos Federacijos Konstitucinio Teismo įgaliojimai nebuvo apriboti, tačiau prie aptariamų kategorijų konstitucinių teismų galima priskirti ir šią instituciją, ypač dažnai keliamas klausimas, ar ji dar gali būti pavadinta nepriklausomu teismu²⁷¹. Šis pavyzdys rodo, kad realų konstitucinio teismo veiksmingumą ir jo prasmingumą apskritai atspindi ne tik formaliai įtvirtinti jo įgaliojimai, bet ir reali jo padėtis visuomenėje, nepriklausomumas nuo konkrečios valstybės valdžios institucijų.

Pagal įprastinį modelį, Rytų ir Vidurio Europos valstybėse įkurtų konstitucinių teismų pozicijos palaipsniui stiprėjo, tačiau, be minėtų Baltarusijos ir Rusijos pavyzdžių, nemenkų iššūkių teko patirti ir Europos Sąjungos konstituciniams teismams. Čekijoje, kai V. Klausas tapo prezidentu, jis praktiškai užblokavo Konstitucinio Teismo galimybę funkcionuoti, nepateikdamas naujų teisėjų kandidatūrų. 2004 m. dėl teisėjų nepaskyrimo Konstitucinis Teismas negalėjo nagrinėti bylų, nes nesusidarė bylų nagrinėjimui reikalingas teisėjų kvorumas. O kai V. Klausas pagaliau pateikė savo kandidatūras, jis tikslingai vengė bet kokių išankstinių konsultacijų su Senatu ir tokiu būdu užsitikrino, kad jo pateikti kandidatai nesurinks reikiamos paramos, 2005 m. Senatas atmetė visas 7 kandidatūras²⁷².

Nors ne taip drastiškai kaip Baltarusijoje, tačiau 2010 m. buvo apribotos ir Vengrijos Konstitucinio Teismo galios. Reforma stipriai apribojo Vengrijos Konstitucinio Teismo įgaliojimus tirti vadinamųjų ekonominių įstatymų konstitucingumą (išskyrus jų priėmimo ir paskelbimo procedūros patikrą): įstatymų dėl biudžeto, mokesčių, įmokų, muitų ir kt. atitiktį Pagrindiniam Įstatymui jis gali tirti tik tada, jei tai susiję su teise į gyvybę ar orumą, asmens duomenų apsauga, minties, sąžinės ir religijos laisve, teisėmis, susijusiomis su Vengrijos pilietybe, ir tik jei valstybės skola viršija BVP; tie įstatymai

²⁷¹ Ypač toks požiūris sustiprėjo po Rusijos Federacijos Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 19 d. nutarimo byloje Nr. 6-II/2014, sudariusio prielaidas „įforminti“ Krymo aneksiją.

²⁷² Plačiau žr.: KUHN, Z.; KYSELA, J. Nomination of Constitutional justices in Post-Communist Countries: Trial, Error, Conflict in the Czech Republic. *European Constitutional Law Review*, 2(2006), p. 183–205.

Konstitucinio Teismo sprendimu gali netekti galios tik tada, jei pažeidžiama kuri nors iš minėtų teisių. Svarbu paminėti, kad Europos teisės mokslininkų darbuose atkreipiamas dėmesys į tai, jog tokie kompetencijos apribojimai, kaip tie, kurie buvo nustatyti Vengrijos Konstituciniam Teismui, daugiau niekur pasaulyje nėra aptinkami ir yra vertinami neigiamai (kaip „konstitucinė kontrrevoliucija“²⁷³).

Kaip naujausią konstitucinės justicijos institucijų patiriamo spaudimo iš politinės valdžios šakų pavyzdį reikėtų paminėti Lenkijos Konstitucinio Tribunolo ir 2015 m. spalį į valdžią išrinktos partijos „Teisė ir teisingumas“, kuri kontroliuoja abejus Lenkijos parlamento rūmus, konfliktą. Nauja politinė dauguma bandė į Konstitucinį Tribunalą paskirti penkis savo pasirinktus teisėjus ir atsisakė pripažinti ankstesnės sudėties parlamento paskirtus teisėjus, o 2015 m. gruodžio 22 d. Lenkijos parlamentas taip pat priėmė Konstitucinio Tribunolo įstatymo pakeitimus, pagal kuriuos, *inter alia*, labiausiai ginčijami Konstitucinio Tribunolo sprendimai turės būti priimami ne paprasta, o dviejų trečdalių teisėjų balsų dauguma, taip pat nuo 9 iki 13 teisėjų padidintas sprendimų priėmimui reikalingas Konstitucinio Teismo teisėjų kvorumas. Įstatymas sulaukė kritikos lavinos tiek valstybės viduje, tiek užsienyje. Lenkijos Tribunalas pareiškė, kad toks įstatymas pažeidžia Konstitucinio Tribunolo nepriklausomumą ir varžys jo veiklą, o Europos Parlamento pirmininkas Martinas Schulzas prilygino susidariusią padėtį Lenkijoje perversmui²⁷⁴. 2016 m. kovo mėn. Venecijos komisija pateikė nuomonę dėl minėtų Konstitucinio Tribunolo įstatymo pakeitimų, kurioje jie įvertinti kaip keliantys grėsmę teisės viršenybei ir demokratinės sistemos funkcionavimui²⁷⁵.

Pažymėtina, kad viešojoje erdvėje ne kartą skambėjo siūlymai sekti Vengrijos pavyzdžiu ir Lietuvoje. Tokios iniciatyvos ypač suintensyvėjo 2008–

²⁷³ HALMAI, G. From the „Rule of Law Revolution“ to the Constitutional Counter-Revolution in Hungary. *European yearbook on human rights*, 2012, vol. 12, p. 375–377.

²⁷⁴ *Padėtį Lenkijoje jau vadina perversmu: priimtas prieštaringas įstatymas*. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/world/padeti-lenkijoje-jau-vadina-perversmu-priimtas-priestaringas-istatymas.d?id=69935736>> [žiūrėta 2017 m. sausio 8 d.].

²⁷⁵ EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Opinion on amendments to the Act of 25 June 2015 on the Constitutional Tribunal of Poland*, 2016. Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2016\)001-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)001-e)> [žiūrėta 2017 m. vasario 1 d.].

2014 m. ekonomikos krizės laikotarpiu, kai pripažinus kai kurias taupymo priemones (teisės aktų nuostatas, kuriomis siekta įveikti ekonomikos krizę) antikonstitucinėmis, ne visi Konstitucinio Teismo nutarimai buvo palankiai sutikti kai kurių politikų. Pasigirdo nemažai politinės valdžios iniciatyvų dėl Konstitucinio Teismo naikinimo, jo galių ribojimo ir veiklos apsunkinimo, kurios rodo ne ką kitą kaip tai, kad kai kurie politikai norėtų arba visiškai jiems paklūstančio Konstitucinio Teismo, arba visiškos veiksmų laisvės nuo konstitucinės kontrolės. Tačiau įstatymų leidžiamoji institucija yra politinė valdžios institucija, priimanti sprendimus politinių susitarimų ir kompromisų pagrindu, tad konstitucinių teismų vykdoma parlamento priimamų įstatymų kontrolė yra esminis veiksnys, siekiant apsaugoti prigimtines žmogaus teises ir laisves. Ypač tai aktualu įvairių visuomenės sukrėtimų laikotarpiu, kaip antai ekonomikos krizės periodu, kai norint pasiekti ekonomikos stabilizaciją žmogaus teisės ir laisvės neretai nustumiamos į antrąjį planą. Konstitucinės justicijos institucijoms tokiu laikotarpiu tenka išsūkis neleisti pažeisti žmogaus teisių trumparegiškais ir vienadienės politinės naudos motyvais grindžiamais kitų valdžios šakų sprendimais. Kita vertus, ši konstitucinių teismų priedermė užprogramuoja tam tikrą įtampą tarp konstitucinio teismo ir politinės valdžios. Taigi ekonomikos krizė, kai visuomenė būna kupina įtampos, paaštrina konstitucionalizmo ir demokratijos supriešinimo tendencijas.

Minėti pavyzdžiai rodo, kad vienas iš konstitucinės justicijos išsūkių – konstitucinės kontrolės legitimumo priešpriešinimas parlamentiniam suverenitetui – išlieka problemiškas. Visa tai kyla iš vis dar jaučiamų tendencijų supriešinti konstitucionalizmą ir demokratiją. Štai J. E. Lane įsitikinimu, pernelyg „daug“ teisės viešpatavimo gresia rimtais demokratijos suvaržymais. Pratęsus J. E. Lane mintį, galima sakyti, kad demokratijos bus tuo daugiau, kuo mažiau jai kliudys konstitucionalizmas, tačiau tokiu būdu konstitucionalizme išnyksta konstitucingumo dimensija, taigi ir demokratijos teisinio užtikrinimo potencialas²⁷⁶. Akivaizdu, kad toks konstitucionalizmo ir demokratijos supriešinimas kyla iš pernelyg siauro demokratijos supratimo, kai

²⁷⁶ KŪRIS, E. Konstitucionalizmas, holizmas <...>, p. 15.

ji sutapatinama tik su daugumos valia arba kai akcentuojamas vien laisvų visuotinių rinkimų institutas, kaip demokratinės valdžios formavimo pagrindas. Toks formalus demokratijos supratimas, sutapatinant ją su daugumos valdymu ir parlamento suverenitetu, klestėjo po Pirmojo pasaulinio karo²⁷⁷. Tačiau kai kurių tarpukario režimų silpnybės, siaubingi Antrojo pasaulinio karo pavyzdžiai nulėmė dabartinę tendenciją žvelgti į kuo geresnę žmogaus teisių ir laisvių apsaugą kaip būtinybę. Demokratijos ir daugumos valdžios sutapatinimas yra didelė klaida, nes tokiu atveju išlieka tik laiko ir aplinkybių klausimas, kada išaugs autoritarizmas ar totalitarizmas. Konstitucinė justicija nėra pavojus demokratijai, priešingai, ji yra garantija, kad tautos reprezentantai neuzurpuos tautos valios.

Gilesnes demokratines tradicijas turinčiose valstybėse mėginimai apriboti konstitucinės kontrolės institucijų funkcijas nepavyksta. Pavyzdžiui, JAV konstitucionalizmo istorijoje taip pat buvo tokių mėginimų. Į prezidento postą kandidatuojantis R. Nixonas viename iš savo rinkimų kampanijos lozungų skelbė: tapęs Prezidentu sieksiu, kad JAV Aukščiausiasis Teismas aiškintų Konstituciją taip, kokia ji yra, ir nekurtų to, ko Konstitucijoje nėra. Tapęs prezidentu jis teikė įvairių įstatymų pasiūlymų, kaip sumažinti Aukščiausiojo Teismo įgaliojimus, taip pat ir aiškinant Konstituciją, tačiau visuomenė, net iš dalies pritardama nuomonei, kad JAV Aukščiausiasis Teismas ne visada tinkamai interpretuoja Konstituciją, atmetė šiuos pasiūlymus kaip keliančius didelę grėsmę teisminės valdžios nepriklausomumui, kaip galinčius pažeisti valdžių pusiausvyrą²⁷⁸. Nuo to laiko „niksonizmo“ terminas tapo bendriniu žodžiu, atspindinčiu politikų mėginimus varžyti konstitucinės justicijos galias. Tačiau, kaip matėme iš anksčiau minėtų pavyzdžių, nebrandžiose Rytų ir Vidurio Europos demokratijose tokie mėginimai neretai būna sėkmingi.

Be politinės ir ekonominės valstybės raidos padiktuotų, konstituciniams teismams šiame regione tenka ir kitokio pobūdžio iššūkių. Po pirmųjų savo

²⁷⁷ TAUBE, C. *Constitutionalism in <...>*, p. 73.

²⁷⁸ SINKEVIČIUS, V. Konstitucinio Teismo nutarimų įgyvendinimas <...>, p. 503.

veiklos metų, kurie daugiausia buvo susiję su vidinėmis reformomis ir naujos demokratinės sistemos įtvirtinimu, konstituciniams teismams Rytų ir Vidurio Europos regione teko dar vienas iššūkis – Europos integracijos procesas. Šiame procese konstituciniams teismams iškilo nelengva užduotis – saugoti nacionalines konstitucijas, bet tuo pačiu metu užtikrinti Europos Sąjungos reikalavimų atitiktį.

Europos Sąjungos teisės prigimtis atskleidžiama terminu „viršnacionalinė teisė“. Šiuo terminu nusakomas dviejų teisės sistemų – ES teisės ir nacionalinės teisės – santykis. ES teisės viršenybė nacionalinės teisės atžvilgiu – vienas pagrindinių ES teisės principų²⁷⁹. Todėl natūralu, kad prieš Lietuvai stojant į ES netgi buvo keliamas klausimas, ar įstojusi į ES ji išliks savarankiška valstybinė bendruomenė, t. y. išlaikys esminius valstybingumo požymius? Be to, atsižvelgiant į tai, kad Konstitucija yra pamatinis teisės aktas, atspindintis Lietuvos valstybinės politinės bendruomenės pamatines vertybes, keltinas klausimas, ar narystė ES yra priimtina vertybiniu požiūriu, ar ji atitinka valstybės, jos piliečių lūkesčius ir interesus²⁸⁰?

Mokslinėje literatūroje tvirtinama, kad Rytų ir Vidurio Europos regiono konstituciniai teismai laikėsi ganėtinai subalansuoto požiūrio Europos integracijos procese ir nė vienas iš jų atvirai nesipriešino ES teisės viršenybei prieš nacionalinę teisę (ypač ordinarinę). Tačiau, išskyrus Estijos atvejį (kuris gali būti laikomas visiškos ES teisės viršenybės pripažinimo pavyzdžiu), kiti šio regiono konstituciniai teismai buvo labai atsargūs reikšdami savo nuomonę dėl ES teisės ir konstitucijų nuostatų santykio²⁸¹. Štai Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas akte, kuriuo buvo kreiptasi į Europos Bendrijų Teisingumo Teismą (dabar jau Europos Sąjungos Teisingumo Teismas) prejudicinio sprendimo, suformulavo nedviprasmišką poziciją: Lietuvos Respublikos Konstitucija įtvirtina Europos Sąjungos teisės aktų pirmenybę tais

²⁷⁹ JARUKAITIS, I. Europos Bendrijų teisės viršenybė ir valstybių narių bei Lietuvos Respublikos teisė. *Teisė*, 2000, t. 37, p. 46.

²⁸⁰ JARUKAITIS, I. Europos Sąjunga <...>, p. 261.

²⁸¹ PIQANI, D. *Constitutional Courts in Central and Eastern Europe and their Attitude towards European Integration*. Prieiga per internetą: <<http://www.ejls.eu/2/28UK.pdf>> [žiūrėta 2017 m. sausio 8 d.].

atvejais, kai Europos Sąjungos teisės nuostatos, kylančios iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga, konkuruoja su teisiniu reguliavimu, nustatytuoju Lietuvos nacionaliniuose teisės aktuose, išskyrus pačią Konstituciją²⁸². Mokslinėje literatūroje esama nuomonės, kad konstituciniai teismai negali pripažinti jokios kitos teisės viršenybės prieš nacionalinę konstituciją jau vien dėl to, kad ji yra jų pačių egzistavimo šaltinis²⁸³. Konstituciniai teismai yra nacionalinių konstitucijų kūriniai ir turi pareigą veikti kaip jų saugotojai. Tik Konstitucija, kaip aukščiausiaji teisė, yra pagrindas Konstituciniam Teismui taikyti ES teisę, nes ir pati Lietuvos narystė ES grindžiama Konstitucija²⁸⁴. Konstitucinio Teismo pagrindinė gairė yra Konstitucija, todėl ES teisės dimensija konstitucinės justicijos bylose išskyla specifiniais aspektais²⁸⁵. Nėra jokio pagrindo teigti, kad Konstitucinis Teismas būtų kada nors nusprendęs kitaip – paneigęs Konstitucijos viršenybę ar įtvirtinęs ES teisės viršenybę prieš Konstituciją. Pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją ES pirminės ir antrinės teisės aktai, būdami sudedamąja Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalimi, negali prieštarauti Konstitucijai, Lietuva priskirtina tų valstybių grupei, kuriose nacionalinė konstitucija turi taikymo pirmenybę prieš ES teisę²⁸⁶.

Dar vienas konstituciniams teismams tenkantis iššūkis – vadinamosios supranacionalinės jurisdikcijos. Dažnai pabrėžiama, kad tarp nacionalinių konstitucinių teismų ir supranacionalinių teismų nėra subordinacijos arba hierarchijos, kalbama apie šių institucijų partnerystę ir bendradarbiavimą. Tačiau kartu neretai nuogaustaujama, ar tai nėra tik tušti žodžiai. Dažnai kalbama apie nacionalinį konstitucinį tapatumą ir Europos konstitucinį tapatumą bei jų santykį, tarsi: kuris kurį²⁸⁷? Europos valstybių oficialiosios konstitucinės doktrinos konverguoja ne vien dairydamosi į kitų Europos

²⁸² Įdomu paminėti, kad prejudiciniame sprendime, dėl kurio buvo kreiptasi, ši doktrininė nuostata buvo pacituota be pabaigos, t. y. be žodžių „išskyrus pačią Konstituciją“.

²⁸³ DE WITTE, B. Constitutional Aspects of European Union Membership in the Original Six Member States:

Model Solutions for the Applicant Countries? In KELLERMANN, A. E. *et al.* *EU Enlargement: The Constitutional Impact at EU and National Level*. Asser, 2001, p. 77.

²⁸⁴ JARAŠIŪNAS, E. Kelios mintys <...>, p. 630.

²⁸⁵ JARAŠIŪNAS, E. Keletas nacionalinių teismų <...>, p. 232.

²⁸⁶ ŽALIMAS, D. Europos Sąjungos <...>, p. 127.

²⁸⁷ KŪRIS, E. Konstitucija, tapatumas ir laikas <...>.

valstybių oficialiąją konstitucinę doktriną, bet ir į vadinamųjų supranacionalinių teismų (ESTT ar EŽTT) jurisprudenciją. Dažnai bendros Europos teisinės kultūros kūrimas derinamas su noru inkorporuoti Konvencijos nuostatas ir EŽTT praktiką konstitucinių teismų sprendimų argumentuose. Šiame kontekste gali iškilti klausimas – ar vien tai jau nėra tam tikras subordinacinio santykio pripažinimas? Šis santykis – gana prieštaringas procesas, nestokojantis įtampos – ne vien konvergencija, bet ir konkurencija²⁸⁸. Neatsitiktinai kalbėdami apie Europos Žmogaus Teisių Teismą dauguma konstitucinių teismų pripažįsta, kad tai vienas iš pagrindinių jų įkvėpimo šaltinių, tačiau dauguma jų atsisako besąlygiškai paklusti jo interpretacijoms. Šią įtampą puikiai atspindi ir vadinamosios jurisprudencijų sandūros, kai nacionaliniai konstituciniai teismai ir supranacionaliniai teismai tais pačiais klausimais pateikia skirtingą vertinimą, kaip antai byloje *Paksas prieš Lietuvą*²⁸⁹.

²⁸⁸ *Ibid.*

²⁸⁹ Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarime (*Žin.*, 2004, Nr. 85-3094). Teismas suformulavo draudimo asmeniui, pašalintam iš pareigų apkaltos proceso tvarka, užimti pareigas, kurias galima pradėti eiti tik davus priesaiką, oficialiąją konstitucinę doktriną, tačiau Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2011 m. sausio 6 d. sprendime²⁸⁹ byloje *Paksas prieš Lietuvą* (pareiškimo Nr. 34932/04) konstatuota, kad nuolatinis ir negrįžtamas draudimas asmeniui, apkaltos proceso tvarka pašalintam iš pareigų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą, būti renkamam į Seimą buvo pripažintas neproporcingu ir pažeidžiančiu Konvencijos Protokolo Nr. 13 straipsnyje įtvirtintą teisę kandidatuoti į įstatymų leidybos instituciją. Atsižvelgdamas į šį EŽTT sprendimą įstatymų leidėjas Seimo rinkimų įstatyme nustatė, kad Seimo nariu negali būti renkamas asmuo, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš užimamų pareigų ar panaikino jo Seimo nario mandatą, jeigu nuo sprendimo pašalinti iš užimamų pareigų ar panaikinti Seimo nario mandatą įsigaliojimo dienos nepraėjo ketveri metai, neprieštarauja Konstitucijai. Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarime (*Žin.*, 2012, Nr. 105-5330) ši Seimo rinkimų įstatymo nuostata pripažinta prieštaraujančia Konstitucijai. Konstitucinis Teismas šiame nutarime, *inter alia*, pažymėjo, kad Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas pats savaime negali būti konstituciniu pagrindu reinterpretuoti (koreguoti) oficialiąją konstitucinę doktriną, jeigu tokia reinterpretacija, kai nėra atitinkamų Konstitucijos pataisų, iš esmės pakeistų visuminį konstitucinį teisinį reguliavimą, pažeistų Konstitucijoje įtvirtintų vertybių sistemą, sumažintų jos viršenybės teisės sistemoje apsaugos garantijas. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad konstituciniai apkaltos, priesaikos ir rinkimų teisės institutai yra glaudžiai tarpusavyje susiję ir integruoti; keičiant bet kurį iš šių institutų elementų būtų keičiamas ir kitų susijusių institutų turinys, juose įtvirtintų vertybių sistema.

I.2. Inicijatyvos ir prielaidos įsteigti konstitucinę justiciją Lietuvoje iki 1992 m. Konstitucijos priėmimo

I.2.1. Inicijatyvos įsteigti konstitucinę justiciją 1918–1940 m.

Vertinant dabartinę Lietuvos konstitucinės justicijos modelį negalima nepaminėti pirmųjų Lietuvos Respublikos konstitucinių aktų. Laikinosiose konstitucijose 1918 m. lapkričio 22 d. Lietuvos Respublikos Laikinosios Konstitucijos pamatiniuose dėsniuose, 1919 m. balandžio 4 d. Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniuose dėsniuose, taip pat 1920 m. birželio 10 d. Laikinojoje Lietuvos Valstybės Konstitucijoje²⁹⁰ nebuvo įtvirtintos teisės aktų teisėtumo patikros konstitucinės prielaidos, o tuo labiau teisės aktų konstitucingumo kontrolės institucinės formos.

1922 m. rugpjūčio 1 d. Steigiamasis Seimas priėmė pirmąją nuolatinę Lietuvos Valstybės Konstituciją. Po intensyvių debatų Steigiamajame Seime Konstitucijos 3 str. buvo paskelbta, kad „Lietuvos valstybėje neturi galios joks įstatymas, priešingas Konstitucijai“. Nors šioje Konstitucijoje ir buvo įtvirtintas jos viršenybės principas, tačiau institucijos, galinčios spręsti su tuo susijusius klausimus, Konstitucijos leidėjai neįsteigė. Nors kai kurie Steigiamojo Seimo nariai reikalavo sukurti konkrečias konstitucines procedūras klausimui spręsti²⁹¹, tačiau Steigiamojo Seimo daugumai buvo nepriimtinas teismų dalyvavimas vertinant, ar įstatymų leidėjas nepažeidė Konstitucijos. Viename iš Konstitucijos projektų netgi buvo suformuluota kategoriška nuostata „Teismas nesvarsto atitinkamai išleistų ir paskelbtų įstatymų teisėtumo“, galutinėje Konstitucijos projekto redakcijoje šios normos neliko²⁹². 1922 m. Konstitucija neabejotinai buvo paveikta po Pirmojo pasaulinio karo Vakarų Europoje vyravusių politinių ir socialinių pažiūrų. Europos žemyne tuo laiku žymiausią įtaką turėjo Prancūzija, „tad ir atstatytų ar naujai susikūrusių valstybių santvarkose – Lenkijos ir Rumunijos žymesniam

²⁹⁰ 1920 m. birželio 10 d. Laikinoji Lietuvos Valstybės Konstitucija. *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1920, Nr. 37-407.

²⁹¹ BIRMONTIENĖ, T. *et al. Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, p. 720.

²⁹² ŽILYS, J. *Konstitucinis Teismas <...>*, p. 41.

laipsny, Lietuvos, Čekoslovakijos ir Latvijos kiek mažesniai – atspindi vadinamasis prancūziškasis parlamentarizmas, kuriame tautos atstovai yra laikomi tiksliausiais tautos valios reiškėjais²⁹³. Taigi šia prasme 1922 m. Konstitucija perėmė anksčiau minėtą XX a. pradžioje vyravusią skeptišką prancūzų požiūrį į teisminę įstatymų kontrolę.

To laikotarpio mokslinėje literatūroje Konstitucijos nuostata, jog „Lietuvos valstybėje neturi galios joks įstatymas, priešingas Konstitucijai“ buvo vertinama kaip daugiau deklaratyvaus pobūdžio²⁹⁴. Tačiau M. Romeris nesutiko su tokia kategoriška pozicija dėl šios nuostatos deklaratyvumo, jo manymu, „į Konstitucijos viršenybės užtikrinimo problemą turėtų būti žiūrima ne kaip į įstatymų leidėjo darbo kontrolę, bet kaip į teismų funkciją taikant ir aiškinant įstatymus“²⁹⁵.

Po 1926 m. gruodžio 17 d. karinio perversmo Lietuvos politinės sistemos raida pakrypo autoritarizmo linkme. Tačiau ir tokioje politinėje terpėje, paneigus valstybės valdžios padalijimo principą, nesiryžta oficialiai atsisakyti 1922 m. deklaruotos teisės aktų konstitucingumo nuostatos. 1928 m. gegužės 15 d. Lietuvos Valstybės Konstitucijoje²⁹⁶, taip pat 1938 m. gegužės 12 d. Lietuvos Konstitucijoje²⁹⁷ ir toliau skelbta, kad valstybėje neturi galios joks įstatymas, prieštaraujantis Konstitucijai. Reikėtų paminėti, kad 1938 m. Konstitucijos projekte buvo numatyta įsteigti konstitucinį teismą.

Ketvirtojo dešimtmečio antroje pusėje pradėjus rengti naujos Konstitucijos projektą, numatyta steigti konstitucinį teismą, todėl į projektą įtrauktos normos, reglamentavusios konstitucinio teismo sudėtį, teisės kreiptis į konstitucinį teismą subjektus, leistinus konstitucinio teismo nagrinėjimo objektus, galimus konstitucinio teismo sprendimo padarinius²⁹⁸. Tiesa, praėjus šiek tiek laiko visi straipsniai, skirti konstituciniam teismui arba užsimerantys apie jį, iš projekto buvo išbraukti.

²⁹³ RAČKAUSKAS, K. Lietuvos konstitucinės <...>, p. 24–25.

²⁹⁴ SAUGINTAS, A. Įstatymų konstitucingumas. *Teisė*, 1925, Nr. 6, gegužė–gruodis, p. 32.

²⁹⁵ ROMERIS, M. Įstatymų konstitucingumas <...>, p. 13.

²⁹⁶ 1928 m. gegužės 15 d. Lietuvos Valstybės Konstitucija. *Vyriausybės žinios*, 1928, Nr. 275-1778.

²⁹⁷ 1938 m. gegužės 12 d. Lietuvos Konstitucija. *Vyriausybės žinios*, 1938, Nr. 608-4271.

²⁹⁸ MAKSIMAITIS, M. Konstitucinis Teismas 1938 m. Lietuvos Konstitucijos projekte <...>, p. 19.

Projekte buvo numatyta, jog: 1) konstitucinis teismas susidės iš pirmininko, jo pavaduotojo ir trijų teisėjų, visus juos septyneriems metams turėjo skirti Respublikos Prezidentas (tad Lietuvos konstitucinio teismo sudėtis turėjo skirtis nuo austriškojo, kur visi dvidešimt teisėjų buvo renkami parlamento, ir čekoslovakio, kur keturi profesionalūs teisėjai ir trys teisininkai, parinkti politinės galios institucijų, modelių); 2) teisę teikti konstituciniam teismui spręsti įstatymo ar jo dalies konstitucingumo klausimą projektas numatė Ministrų Tarybai arba bent trečdaliui Seimo narių, taip pat teismams – Vyriausiajam Tribunalui arba dar tik planuotam, bet iš tikrųjų taip ir neįsteigtam administraciniam teismui, teisė kreiptis į konstitucinį teismą, be to, buvo numatyta taip pat ir Respublikos Prezidentui, kuris, prieš tvirtindamas Seimo priimtą įstatymą ar ratifikuodamas sudarytą tarptautinę sutartį, galėjo, kilus abejonei, klausti konstitucinio teismo nuomonės dėl jų atitikties konstitucijai; 3) sekant čekoslovakų pavyzdžiu, numatyta leisti konstituciniam teismui tikrinti tik tokio įstatymo ar atskiros jo nuostatos konstitucingumą, nuo kurios įsigaliojimo dar nėra praėję treji metai²⁹⁹.

Taigi šiuose siūlymuose matome tiek abstrakčiosios, tiek konkrečiosios konstitucinės kontrolės, taip pat išankstinės ir paskesnėsios konstitucinės kontrolės elementus. Tačiau konstitucinės justicijos Konstitucijos projekte atsisakyta projekto rengėjams įsitikinus jos nesuderinamumu su autoritariniais konstitucijos pagrindais: įstatymų leidybai esant priskirtai Respublikos prezidento veiklos sričiai, konstitucinio teismo veikla, kontroliuojant įstatymų kokybę, neišvengiamai turėjo žėisti plačiai diegiamus valstybės vadovo autoritetą ir galias³⁰⁰. Turint omenyje nedemokratišką 1938 m. Konstitucijos turinį, įdomu pasvarstyti, kokią vaidmenį būtų atlikęs Konstitucinis Teismas, jei jis būtų buvęs įsteigtas, kita vertus, ta Konstitucija buvo išleista jau po Austrijos anšliuso, netrukus neliko ir Čekoslovakijos, tad jei Lietuvos 1938 m.

²⁹⁹ *Ibid.*, p. 19–26.

³⁰⁰ *Ibid.*, p. 19.

Konstitucijos kūrėjų politinė valia nebūtų sušlubavusi, Lietuva tuo metu galėjo būti vienintelė Europos valstybė, turinti Konstitucinį Teismą³⁰¹.

Ir anuomet nebuvo, ir dabar nėra vieningos teisės mokslo atstovų nuomonės dėl Valstybės Tarybos, įsteigtos pagal 1928 m. gegužės 15 d. Lietuvos Valstybės Konstituciją, konstitucinės prigimties. Vieni autoriai teigia, kad ši institucija jau vykdė „konstitucinės priežiūros“ funkciją, kiti laikosi nuomonės, kad tai buvo savotiškos administracinio teismo užuomazgos³⁰². J. Žilio nuomone, šios institucijos negalima lyginti su konstitucinės kontrolės institucijomis, kurios buvo žinomos tuo metu, anot jo, Valstybės Tarybos funkcija pristatyti Respublikos Prezidentui savo nuomonę dėl įstatymų nesietina su teisės aktų konstitucingumo kontrolės problema³⁰³. Nepaisant nesutarimų dėl Valstybės Tarybos statuso ir vykdytų funkcijų, visuotinai sutariama, kad šios institucijos „nuomonėse“ reikšta pozicija turėjo įtakos kuriant teisę ir ją taikant.

Šio laikotarpio Lietuvos teisėje svarbūs buvo ir Vyriausiojo Tribunolo – aukščiausiosios teisminės instancijos aktai, priimti baudžiamosiose ir civilinėse bylose, nes juose taip pat atitinkamai buvo aiškinamos ir įgyvendinamos konstitucinės nuostatos. Neturėdamas konstitucinės galimybės pripažinti įstatymų prieštaraujančiais Konstitucijai, Vyriausiasis Tribunolas labai plačiai ir visapusiškai nagrinėjo konstitucinių normų turinį politinės ir teisinės tikrovės kontekste³⁰⁴.

Išskirtinis reiškinys tarpukario Lietuvos teisinėje sistemoje buvo siekis įsteigti Statutinį Teismą, kurio funkcijos turėjo būti: Lietuvos Respublikos įstatymų ir administracinių teisės aktų teisėtumo tikrinimas, t. y. ar šie teisės aktai atitinka Klaipėdos krašto statutą; klausimų sprendimas, ar autonominio Klaipėdos krašto institucijų aktai yra teisėti³⁰⁵. Tačiau Statutinis Teismas nepradėjo veikti dėl išorės politinių priežasčių.

³⁰¹ KŪRIS, E. Konstitucija, tapatumas ir laikas <...>.

³⁰² ŽILYS, J. Konstitucinės justicijos ištakos <...>, p. 30.

³⁰³ ŽILYS, J. *Konstitucinis Teismas* <...>, p. 67.

³⁰⁴ *Ibid.*, p. 53.

³⁰⁵ BIRMONTIENĖ, T. *et al. Lietuvos konstitucinė* <...>, p. 722.

Taigi tam tikros konstitucinės kontrolės užuomazgos gali būti apčiuopiamos Valstybės Tarybos, Vyriausiojo Tribunolo bei Statutinio Teismo veikloje, tačiau daug didesnę įtaką kuriant dabartinį konstitucinės justicijos modelį turėjo tarpukario teisinė mintis³⁰⁶. To laikotarpio Lietuvos mokslinėje teisės literatūroje plačiai nagrinėtos konstitucingumo raidos problemos, polemizuota, ar konstitucinė norma, kad negalioja joks Konstitucijai prieštaraujantis įstatymas, sudaro prielaidas teismams konkrečiose bylose netaikyti atitinkamo teisės akto³⁰⁷. Fundamentalų veikalą šiais klausimais („Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose“) paskelbė M. Romeris³⁰⁸. Konstruodamas konstitucinės kontrolės teorinį modelį M. Romeris tvirtino, kad tik konstitucinis teismas gali laiduoti konstitucijos viršenybę teisinėje sistemoje, ir skeptiškai vertino bendrosios kompetencijos teismų funkciją kontroliuoti parlamento priimamų įstatymų konstitucingumą³⁰⁹. Tačiau M. Romeris buvo realistas. Jo nuomone, Lietuvos teisinė realybė nebuvo pakankamai brandi tokiai reformai³¹⁰. Savo darbuose jis kėlė ne tik įstatymų, bet ir administracinių teisės aktų teisėtumo problemas, analizavo administracinės justicijos įsteigimo ir funkcionavimo prielaidas³¹¹. M. Romerio darbai buvo analizuojami ir kuriant dabartinį konstitucinės kontrolės modelį.

Taigi nors 1918–1940 m. Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje būta kai kurių konstitucinės kontrolės pradmenų³¹², tačiau nebuvo teisės aktų konstitucingumo patikros mechanizmo. Tai bent iš dalies paaiškinama istorinėmis aplinkybėmis. Juk Lietuvos konstitucionalizmo istorija objektyviai susieta su politiniais procesais Europoje. Tuo metu daugelyje kitų Europos valstybių taip pat dar tik buvo pradėta diskutuoti apie įstatymų konstitucingumo užtikrinimo teisinius mechanizmus. Kaip minėta, ryžtingesnius žingsnius šioje srityje iki Antrojo pasaulinio karo žengė, t. y.

³⁰⁶ JARAŠIŪNAS, E. The Control of Constitutionality <...>, p. 18.

³⁰⁷ ŽILYS, J. Konstitucinės kontrolės ištakos <...>, p. 29.

³⁰⁸ ROMERIS, M. *Konstitucinės ir teismo teisės* <...>.

³⁰⁹ ROMERIS, M. Įstatymų konstitucingumas <...>.

³¹⁰ ROMERIS, M. *Konstitucinės ir teismo teisės* <...>, p. 3–4.

³¹¹ ROMERIS, M. *Administracinis Teismas* <...>.

³¹² Plačiau apie konstitucingumo problemas tarpukario Lietuvoje žr.: ŽILYS, J. *Konstitucinis Teismas* <...>, p. 32–81.

bandė įtvirtinti konstitucinės kontrolės mechanizmą, tik kelios valstybės. Tai vadinamoji pirmoji įstatymų teisminės kontrolės ekspansijos banga, kurią sustabdė įsigalėjęs fašizmas ir nacizmas, Antrasis pasaulinis karas. Galima spėti, kad minėti teisiniai reiškiniai, mokslo idėjos būtų subrandinę sprendimą ir dėl konstitucinės justicijos Lietuvoje, tačiau 1940 m. SSRS įvykdyta Lietuvos okupacija ir aneksija nutraukė Lietuvos konstitucionalizmo vyksmą. Lietuvai jėga buvo primesta svetimos valstybės teisinė sistema. Okupacijos laikotarpiu konstitucinės kontrolės mechanizmas nebuvo įvestas dėl nesuderinamumo su esama politine sistema ir absoliučia Komunistų partijos kontrole. Tuo laikotarpiu konstitucinės kontrolės institutas buvo vertinamas kaip progresyvius pokyčius stabdantis buržuazijos įrankis³¹³. Paminėtina, kad išėivijos teisininkai, savo darbuose modeliuodami galimą ateities nepriklausomos Lietuvos konstitucinės santvarkos modelį, aptardavo ir konstitucinio teismo reikalingumą³¹⁴.

1.2.2. Iniciatyvos įsteigti konstitucinę justiciją 1988–1990 m.

Konstitucinės kontrolės modelį pradėta kurti Atgimimo laikotarpiu (1988–1990). Idėja įsteigti konstitucinį teismą pirmą kartą suformuluota Lietuvos mokslų akademijos iniciatyva 1988 m. vasarą parengtame Lietuvos TSR Konstitucijos projekte ir šio projekto pagrindu parengtoje kitoje tos Konstitucijos versijoje. Projekte nustatytų Konstitucinio Teismo įgaliojimų analizė rodo, kad Teismo veikla buvo orientuojama į išankstinę *a priori (ex ante)* teisės aktų teisėtumo kontrolės formą³¹⁵. Tuo metu rengta Lietuvos TSR Konstitucija nebuvo priimta, tačiau konstitucinio teismo, kaip demokratinės sistemos veikimo užtikrinimo institucinės formos, idėja išliko itin populiori.

Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio steigiamajame suvažiavime 1988 m. spalio 23 d. buvo priimta Rezoliucija Nr. 25 „Dėl Konstitucinio Teismo

³¹³ JARAŠIŪNAS, E. The Control of Constitutionality <...>, p. 21.

³¹⁴ MAKSIMAITIS, M. Nepriklausomos Lietuvos konstitucinės santvarkos modeliavimas <...>, p. 103–104.

³¹⁵ ŽILYS, J. *Konstitucinis Teismas* <...>, p. 86.

įsteigimo“³¹⁶. Suvažiavimas siūlė Lietuvos TSR Aukščiausiajai Tarybai įsteigti Konstitucinį Teismą, kuris vykdytų „įstatymų ir įstatyminių aktų priežiūrą“. Konstitucinės kontrolės sukūrimas buvo neatsiejamas nuo pastangų stiprinti Lietuvos suverenitetą, priešintis politiniam ir teisiniam SSRS diktatui³¹⁷. Anot E. Jarašiūno, šis pasiūlymas turėtų būti vertinamas vadinamojo „konstitucinio karo“ tarp Lietuvos ir Sovietų Sąjungos kontekste ir suprantamas kaip viena iš priemonių siekiant nepriklausomybės³¹⁸. Reaguodama į Maskvos iniciatyvą sukurti vieną konstitucinės priežiūros sistemą visoje SSRS, tuometinė Aukščiausioji Taryba paskelbė, kad SSRS įstatymas „Dėl konstitucinės priežiūros TSR Sąjungoje“ Lietuvos teritorijoje negalioja nuo jo priėmimo dienos³¹⁹, o 1990 m. sausio 31 d. Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas sudarė darbo grupę, kuri turėjo parengti Konstitucinio Teismo įstatymo projektą. Nė vienas iš keleto projektų nebuvo priimtas, tačiau visos šios iniciatyvos rodė, jog 1990 m. pradžioje buvo subrendusi nuomonė, kad būsimoje valstybės struktūroje konstitucinės justicijos institucija turės būti labai svarbus veiksnys kuriant demokratinę teisinę valstybę. To laikotarpio Lietuvoje konstitucingumo problema rėmėsi bręstančia politine nuostata, kad ne respublikų konstitucijos normos turi atitikti TSRS Konstituciją, o atvirkščiai – šios Konstitucijos normos turi būti suformuluotos taip, kad atitiktų respublikų konstitucijų normas ir garantuotų respublikų suverenitetą³²⁰. Kaip anksčiau minėta, 1989 m. Rytų ir Vidurio Europos regione pati pirmoji (1989 m.) Konstitucinį Teismą įsteigė Vengrija, 1989 m. Lenkijoje išplėsta 1982 m. įkurto Konstitucinio Tribunolo kompetencija, taigi šiuo laikotarpiu prasidėjo ketvirtoji konstitucinės justicijos plėtros banga. Todėl 1988–1990 m. iniciatyvos įtvirtinti konstitucinės justicijos institutą Lietuvoje atspindi Vidurio ir Rytų Europoje prasidėjusį konstitucinį renesansą, kuris neatsiejamas nuo

³¹⁶ Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio steigiamojo suvažiavimo rezoliucija Nr. 25 „Dėl Konstitucinio Teismo įsteigimo“. Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio steigiamasis suvažiavimas. Vilnius, 1990, p. 237.

³¹⁷ ŽILYS, J. Konstitucinės justicijos ištakos <...>, p. 31.

³¹⁸ JARAŠIŪNAS, E. The Control of Constitutionality <...>, p. 22.

³¹⁹ 1990 m. sausio 15 d. Lietuvos TRS Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl TSR įstatymo „Dėl konstitucinės priežiūros TSR Sąjungoje“. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios, 1990, Nr. 4-95.

³²⁰ STAČIOKAS, S. Ar reikia Lietuvai konstitucinės priežiūros. *Atgimimas*, 1990, sausio 12–19 d.

konstitucinės justicijos sukūrimo. Po fasadinio konstitucionalizmo dešimtmečių konstitucinės santvarkos įtvirtinimą patikėti vien politikams buvo ne tik nepopuliaru, bet ir nesaugu, taigi neracionalu³²¹.

1.2.3. Iniciatyvos ir prielaidos įsteigti konstitucinę justiciją 1990–1992 m.

1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Aktas „Dėl Lietuvos Nepriklausomos Valstybės atstatymo“³²², Lietuvos Respublikos įstatymai „Dėl 1938 metų gegužės 12 dienos Lietuvos Konstitucijos galiojimo atstatymo“³²³ ir „Dėl Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo“³²⁴ atvėrė duris Lietuvos konstitucionalizmo plėtrai ir konstitucinės kontrolės koncepcijos formavimuisi. 1938 m. Konstitucija neturėjo ir negalėjo atlikti savarankiškos teisinės funkcijos, jos sugražinimas įformino, taigi „aptarnavo“ politinį apsisprendimą dėl valstybės tęstinumo ir suteikė jam nuoseklumo, nors jos pačios atnaujinimo procedūra teisės raidės požiūriu ir nebuvo nuosekli³²⁵. Šiuo atžvilgiu jos vaidmuo buvo momentinis ir buvo baigtas vos tik jos galiojimas buvo „formaliai“ atnaujintas; jokio kito vaidmens ji nė negalėjo atlikti, nes daugiau nei po penkių dešimčių Konstitucija visoje realiai veikiančioje teisės sistemoje būtų buvusi negyvybingas svetimkūnis³²⁶. Trečiajame dokumente, sustabdžius 1938 m. gegužės 12 d. Konstitucijos galiojimą, buvo įtvirtinta pereinamojo laikotarpio konstitucinė santvarka – patvirtintas Laikinis Pagrindinis Įstatymas, kuris, nors jo pavadinime ir nebuvo žodžio „Konstitucija“, tačiau, kaip konstatuota

³²¹ KŪRIS, E. Konstitucijos aiškinimas, konstitucinės teisės šaltiniai ir besikeičianti konstitucinės teisės paradigma. *Teisės problemos*, 2003, Nr. 3(41), p. 9.

³²² 1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Aktas „Dėl Lietuvos Nepriklausomos Valstybės atstatymo“. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1990, Nr. 9-222.

³²³ Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl 1938 metų gegužės 12 dienos Lietuvos Konstitucijos galiojimo atstatymo“. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1990, Nr. 9-223.

³²⁴ Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo“. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1990, Nr. 9-224.

³²⁵ KŪRIS, E. Konstitucija, teisėkūra ir konstitucinė kontrolė <...>, p. 60.

³²⁶ *Ibid.*

Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 13 d. nutarime, buvo ne kas kita, kaip atkurtos Lietuvos valstybės laikinoji konstitucija³²⁷.

1990 m. birželio 18 d. Aukščiausiajai Tarybai pateiktas Lietuvos Respublikos Ministrų Tarybos parengtas Konstitucinio Teismo įstatymo projektas. Tačiau dėl įvairių aplinkybių šis įstatymo projektas nebuvo priimtas. Šį Konstitucinio Teismo įstatymo projektą tikslinga aptarti kiek išsamiau, nes tai buvo pirmasis bandymas sukurti vientisą konstitucinės kontrolės mechanizmo koncepciją.

Pagal įstatymo projektą Konstitucinis Teismas turėjo nagrinėti, ar atitinka Pagrindinį Įstatymą: įstatymai ir kiti Aukščiausiosios Tarybos aktai; Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo įsakai ir nutarimai; Aukščiausios Tarybos pirmininko potvarkiai; Vyriausybės nutarimai ir potvarkiai; ministrų ir kitų valstybės institucijų norminiai aktai; politinių ir visuomeninių organizacijų bei judėjimų norminiai aktai; Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys³²⁸. Šiame kontekste reikėtų pridurti, kad tai itin platus konstitucinės kontrolės objektų sąrašas, lyginant su šiuo metu Lietuvoje egzistuojančiu konstitucinės justicijos modeliu, pagal kurį Konstitucinis Teismas gali vertinti tik aukščiausių valstybės institucijų priimamų teisės aktų konstitucingumą.

Šiame projekte buvo nustatytas ir santykinai platus subjektų, galinčių kreiptis į Konstitucinį Teismą, ratas, kaip antai: Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas; Ministras Pirmininkas; Aukščiausiosios Tarybos nuolatinės komisijos arba ne mažiau kaip 15 deputatų grupė; generalinis prokuroras; Aukščiausiojo Teismo pirmininkas; teisingumo ministras.

Nors Laikinojo Pagrindinio Įstatymo galiojimo laikotarpis buvo labai svarbus Lietuvos konstitucionalizmo istorijoje, tačiau tam tikros kliūtys trukdė į jo teisės normų sistemą integruoti konstitucinės kontrolės funkciją. Sklandžiam konstitucinės kontrolės instituto veikimui būtų trukdę tai, kad Laikinojo Pagrindinio Įstatymo normų sistema buvo gana prieštaringa ir nenuosekli, be to, buvo labai lengva jo keitimo tvarka, šis teisės aktas nuolatos

³²⁷ Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 13 d. nutarimas. *Žin.*, 2006, Nr. 123-4650.

³²⁸ ŽILYS, J. *Konstitucinis Teismas <...>*, p. 94.

keistas ir pildytas. Kartais pabrėžiama, kad ryškiausia Laikinojo Pagrindinio Įstatymo teisinė savybė buvo jo nestabilumas. Tokiomis aplinkybėmis konstitucinė kontrolė veikiausiai nebūtų galėjusi būti nei veiksminga, nei, svarbiausia, prasminga. Laikinas Pagrindinis Įstatymas įtvirtino sovietinio pseudokonstitucionalizmo ir politinės bei teisinės praktikos neigtas vertybes – privatinę nuosavybę, daugiapartinę sistemą, žmogaus teises, valstybės atsakomybę piliečiui, o svarbiausia – valstybės nepriklausomybę, bet savo sąvokomis, formuluotėmis, daugeliu atžvilgių ir struktūra Laikinas Pagrindinis Įstatymas buvo tikra sovietinės konstitucijos kopija³²⁹. Jis neišvengiamai turėjo būti toks, kad kaip galima mažiau kirstųsi su milžinišku masyvu sovietinių teisės aktų, kurių daugiausia buvo išleista net ne Lietuvos, bet „centrinių“ (TSRS) institucijų, nes jų eliminavimas iš teisės sistemos būtų reiškęs tik vakuumo atsiradimą teisės, tegu primestos, svetimos, bet vis dėlto teisės vietoje³³⁰.

Todėl netrukus pradėjo aiškėti, kad Laikinas Pagrindinis Įstatymas nebegali patenkinti naujų socialinių poreikių. Platesnė diskusija dėl konstitucinės kontrolės institucijos įsteigimo Lietuvoje atsinaujino 1990 m. lapkričio 7 d. Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumui sudarius Lietuvos Respublikos Konstitucijos projekto rengimo grupę. Būtent šioje darbo grupėje koncentravosi tolesnės konstitucinės raidos teorinio ir praktinio modeliavimo problemos³³¹. Estijoje ir Lietuvoje konstitucijų kūrimas reiškė savanorišką ir drastišką valstybės struktūros pertvarkymą į modernias demokratines sistemas, tą patį galima pasakyti ir apie Latviją, nors joje ir buvo atkurtas 1922 m. Konstitucijos galiojimas³³².

Kuriant vientisą konstitucinių normų sistemą konstitucinės kontrolės klausimas buvo vienas svarbiausių. Modeliuojant lietuvišką konstitucinės kontrolės modelį buvo analizuojama tarpukario teisinė mintis, ypač M. Romerio darbai, studijuojami ir išeivijos teisininkų darbai, bet daugiausia

³²⁹ KŪRIS, E. Konstitucija, teisėkūra ir konstitucinė kontrolė <...>, p. 61.

³³⁰ *Ibid.*, p. 60.

³³¹ ŽILYS, J. *Konstitucinis Teismas* <...>, p. 104.

³³² TAUBE, C. *Constitutionalism in* <...>, p. 67.

nagrinėti konstitucinės justicijos patirtį sukaupusių šalių (Austrijos, Ispanijos, Italijos, Jungtinių Amerikos Valstijų, Portugalijos, Prancūzijos, Vokietijos ir kt.) teisės aktai ir konstitucinės kontrolės praktika³³³.

Nors dominavo požiūris, kad konstitucinės kontrolės institutas yra reikalingas, tačiau skyrėsi nuomonės dėl tokios kontrolės institucinių formų ar įgyvendinimo būdų. Vieniems buvo artimesnis konstitucinės kontrolės modelis, įtvirtintas bendrosios teisės tradicijos teismuose (kontrolę įgyvendina bendrosios kompetencijos teismai), o kitiems – civilinės teisės tradicija (kontrolę įgyvendina specialus konstitucinis teismas). Buvo parengti ir hibridinę konstitucinės kontrolės koncepciją numatantys konstitucijos projektai. Minėtos problemos sprendimas turėjo lemti ir tolesnę Lietuvos teisinės sistemos raidą – ar Lietuva pasuks bendrosios teisės tradicijos link, ar orientuosis į civilinės teisės tradiciją.

Pvz., tvirtinta, kad bendrosios kompetencijos teismai dar nepasiruošę tokiam darbui, todėl reikėtų sekti Italijos pavyzdžiu: bendrosios kompetencijos teismai, nagrinėdami bylas ir nustatę kokio nors veiksmo nekonstitucingumą, tokią bylą perduoda konstituciniam teismui³³⁴. Buvo siūlymų ir konstitucinės kontrolės klausimus patikėti spręsti Aukščiausiojo Teismo prezidiumui³³⁵. Kai kurie darbo grupės nariai manė, kad konstitucinę kontrolę įgyvendintų bendrosios kompetencijos teismai³³⁶. Šio požiūrio šalininkai rėmėsi argumentu, kad JAV galiojanti teisinė sistema yra priimtina, nes joje labai tiksliai sukonstruotas valdžios galių paskirstymas, o konstitucinis teismas sugriautų veiklos pasidalijimą tarp valstybės valdžios institucijų³³⁷. Liberalų sąjungos parengtame Konstitucijos projekte buvo nustatyta, kad įstatymai, prieštaraujantys Konstitucijai, negali būti taikomi vykdant teisingumą, teismas, nustatęs įstatymo prieštaravimą Konstitucijai, būtų galėjęs sustabdyti bylos

³³³ KŪRIS, E. (sud. ir moksl. red.) Konstitucinis Teismas <...>, p. 71.

³³⁴ STAČIOKAS, S. Lietuva verta demokratiškos konstitucijos. *Justitia*, 1991 m. rugpjūčio 1–15 d.

³³⁵ JARAŠIŪNAS, E. The Control of Constitutionality <...>, p. 23.

³³⁶ ŽILYS, J. *Konstitucinis Teismas* <...>, p. 109.

³³⁷ DŽONSONAS, B. Kur konstitucinis teismas, ten konstitucinė krizė. *Justitia*, 1991 m. gegužės 7–14 d.

nagrinėjimą ir savo motyvuotą sprendimą dėl įstatymo nekonstitucingumo pateikti Aukščiausiajam Teismui, kurio sprendimas būtų galutinis³³⁸.

Vyko ginčai ir dėl to, ar turėtų vyrauti prevencinės, ar paskesniosios kontrolės forma. Siūlyta, kad konstitucinis teismas turėtų būti speciali institucija, nagrinėjanti konkrečias bylas, tačiau taip pat jis būtų ir įstatymų projektų, taip pat priimtų, bet nepaskelbtų įstatymų konstitucingumo priežiūros institucija³³⁹. Tokiomis mintimis siūlyta išankstinės (prevencinės) konstitucinės kontrolės forma su vėlyvosios (paskesniosios) konstitucinės kontrolės elementais.

Buvo siūlymų ir nesuteikti Konstitucinio Teismo nutarimams nustatomosios (galutinės) galios, t. y., kad, nesutikdamas su Konstitucinio Teismo sprendimu, parlamentas turėtų patvirtinti įstatymą kvalifikuota balsų dauguma³⁴⁰, t. y. siūlyta pasiremti Lenkijos konstitucinės kontrolės modeliu, kurioje panaši tvarka galiojo iki 1997 m.

Kai kuriuose Konstitucijos projektuose buvo numatytas itin platus Konstitucinio Teismo įgaliojimų ratas. Pvz., LDDP Tarybos sudarytos komisijos Konstitucijos projekte buvo numatyta, kad Konstitucinis Teismas galėtų vertinti ne tik Lietuvos Respublikos Seimo, Respublikos Prezidento, Vyriausybės, bet ir „kitų valstybės organų“ aktų konstitucingumą, taip pat numatyti referendumo teisėtumo kontrolės, politinių partijų veiklos teisėtumo, ginčų tarp aukščiausių valstybės institucijų bei tarp centrinės ir vietinės valdžios sprendimo ir kt. įgaliojimai³⁴¹.

Konstitucijos projekte³⁴², kurį rengė Aukščiausiosios Tarybos Laikinoji komisija Konstitucijos projektui parengti, prioritetas teiktas Konstituciniam Teismui, kuriam buvo skirtas atskiras VIII skirsnis. Šio teismo kompetencija iš esmės numatyta tokia, kokia įtvirtinta dabar galiojančioje Konstitucijoje.

³³⁸ Lietuvos liberalų sąjungos Konstitucijos projektas. *Lietuvos aidas*, 1992 m. vasario 25 d.

³³⁹ JARAŠIŪNAS, E. The Control of Constitutionality <...>, p. 23.

³⁴⁰ AMBRASIENĖ, D. Ar reikalingas Lietuvai Konstitucinis Teismas? *Respublika*, 1990 m. gegužės 4 d.

³⁴¹ LDDP Tarybos sudarytos komisijos, vadovaujamos Lietuvos mokslų akademijos nario korespondento Juozo Bulavo, parengtas Lietuvos Respublikos Konstitucijos projektas. *Tiesa*, 1991 m. balandžio 23 d.

³⁴² Aukščiausiosios Tarybos Laikinosios komisijos Konstitucijos projektui parengti projektas. *Lietuvos aidas*, 1992 m. gegužės 1 d.

Santaros „Už demokratinę Lietuvą“ Konstitucijos projekte³⁴³ konstitucinės kontrolės funkciją buvo numatyta pavesti Vyriausiajam Tribunalui kaip aukščiausiai teisminės valdžios grandžiai. Šiuose projektuose įtvirtinta skirtinga ne tik konstitucinės kontrolės institucinė forma, bet ir kompetencija. Pagal Santaros projektą tarptautinių sutarčių konstitucingumo tikrinimas turėjo būti įgyvendinamas represyviai, galutiniu Tribunalo sprendimu. Komisijos projekte dėl šio klausimo, taip pat ir dėl rinkimų teisėtumo, Konstitucinis Teismas galėjo pateikti išvadą, o galutinį sprendimą turėjo priimti Seimas. Santaros projekte į Vyriausiąjį Tribunalą galėjo kreiptis Respublikos Prezidentas visais klausimais, o Komisijos projekte – tik dėl Vyriausybės aktų ir tarptautinių sutarčių.

Taigi iš esmės visi klausimai, spręsti konstitucinės justicijos modelio kūrimo procese, atitinka anksčiau aprašytus konstitucinės kontrolės modelį formuojančius pasirinkimus, t. y. spęstas klausimas tarp centralizacijos ir decentralizacijos, svarstyta tarp išankstinės ir paskesniosios, konkrečiosios ir abstrakčiosios konstitucinės kontrolės formų. Keltas klausimas ir dėl konstitucinės justicijos institucijos sprendimų konsultacinio ar nustatomojo pobūdžio, skyrėsi ir siūlymai dėl įgaliojimų spektro.

1992 m. rugpjūčio 4 d. Aukščiausioji Taryba-Atkuriamasis Seimas priėmė nutarimą, kuriuo pritarė konstitucinių problemų derinimo grupės protokolui. Protokole buvo įtvirtinti frakcijų atstovų susitarimai dėl būsimos Konstitucijos principinių nuostatų. Viena iš jų – konstitucinės kontrolės koncepcijos principai. Konstitucinę kontrolę įgyvendinti turėjo Konstitucinis Teismas, kuris galės tirti įstatymų, Respublikos Prezidento ir Vyriausybės teisės aktų atitiktį Konstitucijai, jeigu dėl šių klausimų kreipėsi Respublikos Prezidentas, Vyriausybė, 1/5 Seimo narių, teismai. Šie susitarimai iš esmės vėliau įtvirtinti ir Konstitucijoje.

Mokslinėje literatūroje tvirtinama, kad Konstitucijos turinys neabejotinai kompromisinis. Štai 1992 m. bene svarbiausia laikytina

³⁴³ Santaros „Už demokratinę Lietuvą“ projektas. Projektas pateiktas kaip Santaros „Už demokratinę Lietuvą“ rinkimų programos dalis. *Lietuvos aidas*, 1992 m. rugsėjo 11 d.

prezidentizmo-parlamentarizmo dilema, kuri buvo išspręsta sukonstruojant gana specifinį valdžių sąveikos modelį, kurį vėliau Konstitucinis Teismas apibūdino kaip parlamentinės respublikos formą su „kai kuriais“ pusiau prezidentinės valdymo formos ypatumais (Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas)³⁴⁴. Kitas pavyzdys – Konstitucijos 69 str. 3 d. įtvirtintas konstitucinių įstatymų institutas, kuris atsirado kaip kompromisas tarp įstatymų diferencijavimo į paprastuosius ir vadinamuosius organinius (sekant, be kita ko, prancūzų tradicija) šalininkų ir tų, kurie nematė reikalo įstatymus kaip nors diferencijuoti pagal teisinę galią ir (arba) priėmimui reikalingą daugumą³⁴⁵. Taigi Konstitucinio Teismo statuso esminiai bruožai taip pat įtvirtinti kaip politinis kompromisas.

Baigiamoji diskusija dėl Konstitucijos projekto, kuris turėjo būti paskelbtas spaudoje iki referendumo, įvyko 1992 m. spalio 12 d. Spalio 13 d. Aukščiausioji Taryba-Atkuriamasis Seimas pritarė Konstitucijos projektui ir pateikė jį referendumui.

1992 m. spalio 25 d. referendume priimtoje Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (įsigaliojusioje 1992 m. lapkričio 2 d.) pirmą kartą valstybės istorijoje buvo numatyta konstitucinės justicijos institucija – Konstitucinis Teismas. Tuo metu, kai buvo rengiama ir priimta Lietuvos Respublikos Konstitucija, konstituciniai teismai jau veikė Bulgarijoje, Lenkijoje, Vengrijoje, Rumunijoje, Čekijoje, Slovakijoje, Slovėnijoje, Bosnijoje ir Hercegovinoje ir kitose valstybėse, taigi tai buvo objektyviai pagrįstas procesas, kuris rodė žmonių pastangas ieškoti demokratinio konstitucionalizmo garantijų³⁴⁶.

³⁴⁴ KŪRIS, E. Konstitucija, teisėkūra ir konstitucinė kontrolė <...>, p. 65.

³⁴⁵ *Ibid.*

³⁴⁶ ŽILYS, J. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas konstitucinėje sistemoje. In *Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2007, p. 263.

I.3. Konstitucinės justicijos modelio pasirinkimas 1992–1993 m. ir jo raida 1993–2016 m.

I.3.1. Konstitucijoje įtvirtintas konstitucinės justicijos modelis

Taigi Lietuva, kaip ir daugelis kitų Vidurio ir Rytų Europos valstybių, pasirinko europietiškąjį konstitucinės justicijos modelį, pagal kurį konstitucinę kontrolę vykdo speciali institucija – konstitucinis teismas. Tarp aplinkybių, lėmusių tokį pasirinkimą, – Lietuvos priklausymas kontinentinės teisės erdvei, M. Romerio skleistos įstatymų konstitucingumo kontrolės būtinumo idėjos, valstybės atkuriamojo laikotarpio diskusijos apie konstitucinio teismo reikšmę, teisinė Vakarų šalių mintis ir akivaizdus šio modelio triumfas Europos šalyse XX a. pabaigoje. Ir, žinoma, kitos, anksčiau aptartos priežastys, nulėmusios amerikietiškojo konstitucinės kontrolės modelio atmetimą kontinentinėje Europoje, t. y.: prancūziškąjį paveldą atitinkantis įstatymų sureikšminimas, kuris lėmė įsitikinimą, kad įstatymų teisėtumo užtikrinimą netikslinga pavesti bendrosios kompetencijos teismams; bendrosios kompetencijos teismų teisėjų nesugebėjimas vykdyti konstitucinės justicijos; Europoje įsitvirtinusi teismų specializacijos tradicija; taip pat tai, kad Europoje konstitucijos ne toks stabilus reiškinys kaip bendrosios teisės tradicijos valstybėse – jos dažniau keičiamos, papildomos arba priimamos naujos.

Valstybėse, kuriose konstitucinę kontrolę įgyvendina specializuoti konstituciniai teismai arba kvaziteisminės institucijos, šių institucijų veikla yra ne mažiau reikšminga nei valstybės vadovo, parlamento ar vyriausybės veikla, todėl konstitucinės kontrolės institutas turi būti įtvirtintas konstituciniu lygmeniu. XX a. pabaigoje priimtų Vidurio ir Rytų Europos šalių konstitucijose įtvirtinama konstitucinio teismo sudarymo tvarka, jo jurisdikcija, reikalavimai kandidatams į konstitucinio teismo teisėjo pareigas, teisėjo įgaliojimų trukmė ir nepriklausomumo garantijos, teismo sprendimų teisinė galia. Konstitucinio Teismo statusas dažniausiai apibrėžiamas atskirame konstitucijos skyriuje (žr. Bulgarijos, Vengrijos, Rumunijos, Slovakijos, Slovėnijos ir kitas konstitucijas), ar šios nuostatos sudaro konstitucijos

skyrčiau, nustatančio teisminės valdžios padėtį, poskyrį (kaip kad yra Čekijos ir Lenkijos konstitucijose)³⁴⁷. Ne išimtis ir Lietuvos Respublikos Konstitucija, kurioje Konstitucinio Teismo padėtis apibrėžiama Konstitucijos VIII skirsnyje „Konstitucinis Teismas“³⁴⁸.

Konstitucinės justicijos institucijų veiklą reglamentuojančias konstitucijų nuostatas įprasta grupuoti į dvi grupes³⁴⁹: 1) nustatančias konstitucinio teismo sudėtį, jo sudarymo tvarką, teisėjų įgaliojimų trukmę, reikalavimus kandidatams į teisėjus, konstitucinio teismo įgaliojimus, subjektus, turinčius teisę kreiptis į konstitucinį teismą, konstitucinio teismo sprendimų teisinę galią; 2) blanketines, nustatančias reikalavimą priimti papildomą teisės aktą, kuris detalizuotų konstitucinio teismo veiklą. Konstitucijos VIII skirsnyje esama abiejų grupių nuostatų: 1) Konstitucijos 103 str., 102 str. 1 d., 105 str., 106 str., 107 str. nustatyta Konstitucinio Teismo sudėtis, jo sudarymo tvarka, teisėjų įgaliojimų trukmė, reikalavimai kandidatams į teisėjus, Konstitucinio Teismo įgaliojimai, subjektai, turintys teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą, Konstitucinio Teismo sprendimų teisinė galia; 2) Konstitucijos 102 str. 2 d. nustatyta, kad Konstitucinio Teismo statusą ir jo įgaliojimų vykdymo tvarką nustato Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas.

Konstitucijos 105 str. 1 ir 2 d. įtvirtinti Konstitucinio Teismo įgaliojimai vertinti įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucingumą. Konstitucijos 105 str. 1 ir 2 d. nustatyta, kad Konstitucinis Teismas nagrinėja ir priima sprendimą: 1) ar neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai; 2) ar neprieštarauja Konstitucijai ir įstatymams Respublikos Prezidento aktai, Respublikos Vyriausybės aktai.

³⁴⁷ JARAŠIŪNAS, E. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir žmogaus <...>, p. 215.

³⁴⁸ Nagrinėjant šio Konstitucijos skirsnio nuostatas, įtvirtinančias Konstitucinio Teismo organizacijos ir veiklos pagrindus, prisimintina, kad ir Konstitucija yra vientisas aktas (Konstitucijos 6 straipsnis), kad Konstitucijos nuostatos yra susijusios, viena kitą papildančios, kad jos turi būti suprantamos kaip vienos sistemos elementai. Todėl Konstitucijos VIII skirsnio nuostatų negalima aiškinti atsietai nuo Konstitucijos preambulėje skelbiamo atviros, teisingos ir darnios visuomenės ir teisinės valstybės siekio, nuo Konstitucijos 2 dalies nuostatos „[v]aldžios galias riboja Konstitucija“, nuo Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalies nuostatos „[n]egalioja įstatymas ar kitas aktas priešingas Konstitucijai“ ir kitų Konstitucijos nuostatų.

³⁴⁹ ВИТРУК, Н. В. Конституционное <...>, p. 50.

Taigi Lietuvos konstitucinės justicijos modelyje teisės aktų konstitucingumo patikros objektai yra: Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai, vykdomosios valdžios teisės aktai, t. y. tik aukščiausių valstybės valdžios institucijų priimti aktai. Teismo konstitucingumo patikros objektų spektrui nepriklauso ministrų, kitų valdymo institucijų, vietos savivaldos teisės aktai. Į konstitucingumo patikros objektų spektrą neįeina ir teisės taikymo aktai.

Konstitucijos 106 str. įtvirtinti subjektai, galintys kreiptis dėl įstatymų, kitų Seimo priimtų aktų, Respublikos Prezidento, Vyriausybės teisės aktų teisėtumo.

Seimo narių grupė. Konstitucijoje ir Konstitucinio Teismo įstatyme nurodyta, kad tokią grupę gali sudaryti ne mažiau kaip 1/5 Seimo narių. Dar viename iš pirmųjų savo sprendimų Konstitucinis Teismas konstatavo, kad minėtą proporciją sudaro ne 28, bet 29 Seimo nariai³⁵⁰ (t. y. nors 1/5 nuo 141 Seimo narių yra 28,2, tačiau šis skaičius turi būti apvalinamas į didesnę pusę, taip pat kad šis skaičius visada turi būti skaičiuojamas nuo 141 Seimo nario, nepriklausomai nuo to, ar tuo metu Seimą sudaro mažiau narių). Seimo narių grupė į Konstitucinį Teismą gali kreiptis šių klausimų: ar Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai neprieštarauja Konstitucijai; ar Respublikos Prezidento aktai atitinka Konstituciją ir įstatymus; ar Vyriausybės aktai atitinka Konstituciją ir įstatymus.

Respublikos Prezidentas gali kreiptis tik dėl Vyriausybės aktų atitikties Konstitucijai.

Respublikos Vyriausybė gali kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl įstatymų ir kitų Seimo priimtų aktų atitikties Konstitucijai.

Teismai, t. y. bendrosios kompetencijos (Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Lietuvos apeliacinis teismas ir apygardų ir apylinkių teismai) ir specializuoti teismai (Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, apygardų administraciniai teismai) gali kreiptis dėl šių klausimų: ar Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai neprieštarauja Konstitucijai;

³⁵⁰ Konstitucinio Teismo 1993 m. rugpjūčio 26 d. sprendimas Nr. 3.

ar Respublikos Prezidento aktai atitinka Konstituciją ir įstatymus; ar Vyriausybės aktai atitinka Konstituciją ir įstatymus.

Nors *Seimas in corpore* Konstitucijos 106 str. tarp subjektų, kurie gali kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl įstatymų, kitų Seimo priimtų teisės aktų, Respublikos Prezidento, Vyriausybės teisės aktų konstitucingumo, tiesiogiai nenurodomas, tačiau šiame straipsnyje taip pat numatyta, kad Seimo nutarimas iširti, ar aktas neprieštarauja Konstitucijai, sustabdo šio akto galiojimą. KTĮ 26 str. nustatyta, kad tais atvejais, kai Konstitucinis Teismas gauna Seimo nutarimą, kuriame prašoma iširti, ar Lietuvos Respublikos įstatymas, kitas Seimo priimtas aktas atitinka Konstituciją, ar Respublikos Prezidento dekretas, Vyriausybės aktas atitinka Konstituciją ir įstatymus, ne vėliau kaip per 3 dienas turi būti atliktas išankstinis tos medžiagos tyrimas ir tvarkomajame posėdyje išspręstas klausimas, ar priimti prašymą nagrinėti Konstituciniame Teisme. 1996 m. liepos 11 d. ir 1998 m. birželio 4 d. Konstitucinio Teismo įstatymo pakeitimais papildomai buvo patikslinta, kad Seimas gali kreiptis į Konstitucinį Teismą ne tik dėl Respublikos Prezidento ir Vyriausybės teisės aktų, bet ir dėl įstatymų atitikties Konstitucijai, ir kad toks kreipimasis sustabdo įstatymo galiojimą³⁵¹. Taigi Seimas nutarimu gali kreiptis į Konstitucinį Teismą šiais klausimais: ar Lietuvos Respublikos įstatymas, kitas Seimo priimtas aktas atitinka Konstituciją; ar Respublikos Prezidento dekretas, Vyriausybės aktas atitinka Konstituciją ir įstatymus.

Konstitucijos 105 str. 3 d. įtvirtinti ir kiti Konstitucinio Teismo atliekamos *konstitucinės kontrolės objektai*. Pagal Konstitucijos 105 str. 3 d., Konstitucinis Teismas teikia išvadas: 1) ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo rinkimus; 2) ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas; 3) ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai; 4) ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai. Prašyti Konstitucinio Teismo išvados gali Seimas, o dėl Seimo

³⁵¹ Pažymėtina, kad šis KTĮ straipsnis nuo įstatymo priėmimo buvo keistas jau penkis kartus. Plačiau žr. disertacijos I.3.2 skyriuje.

rinkimų ir tarptautinių sutarčių – Respublikos Prezidentas (Konstitucijos 106 str.).

Taigi dėl išvados į Konstitucinį Teismą gali kreiptis kur kas siauresnis subjektų ratas nei dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų Seimo priimtų aktų, vykdomosios valdžios teisės aktų atitikties Konstitucijai ar kitam aukštesnės galios teisės aktui. Šių klausimų Konstituciniam Teismui negali pateikti 1/5 Seimo narių grupė, Vyriausybė ar teismai.

Konstitucijos 107 str. nustatyti Konstitucinio Teismo sprendimų padariniai: Lietuvos Respublikos įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo priimtas aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas (ar jo dalis) negali būti taikomi nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad atitinkamas aktas (ar jo dalis) prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami. Remdamasis Konstitucinio Teismo išvadomis, Konstitucijos 105 straipsnio trečiojoje dalyje nurodytus klausimus galutinai sprendžia Seimas. Taigi Konstitucinio Teismo išvados pagal savo teisinius padarinius skiriasi nuo Konstitucinio Teismo nutarimų, kuriais išsprendžiamas teisės aktų konstitucingumo klausimas, galutinį sprendimą šiais klausimais priima Seimas³⁵².

Apibendrinant Konstitucijoje nustatytą konstitucinės justicijos modelį ir bandant Konstitucinio Teismo atliekamas funkcijas klasifikuoti pagal disertacinio darbo I.1 skyriuje išskirtą konstitucinės justicijos tipologiją reikėtų pažymėti, kad:

- 1) *pagal konstitucinės kontrolės įgyvendinimo laiką* Lietuvos konstitucinės kontrolės modelyje dominuoja paskesnioji konstitucinė kontrolė, t. y. įstatymų, kitų Seimo priimtų aktų, vykdomosios valdžios teisės aktų konstitucingumas tikrinamas šiems jau įsigaliojus³⁵³, išimtis – kai išvados

³⁵² Plačiau apie Konstitucinio Teismo išvadų teisinę galią žr. disertacijos II.2.4.2 skyriuje.

³⁵³ Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarime konstatuota, kad Konstitucinis Teismas taip pat turi įgaliojimus tirti Seimo priimtų ir oficialiai paskelbtų įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį

dėl tarptautinės sutarties konstitucingumo kreipiamasi iki jos ratifikavimo Seime, šiuo atveju vykdoma išankstinė konstitucinė kontrolė;

- 2) *pagal konstitucinio ginčo pobūdį* konstitucinė kontrolė yra abstrakčioji. Nors kartais tvirtinama, kad konstitucinė kontrolė yra konkrečioji, tais atvejais, kai dėl teisės aktų konstitucingumo kreipiasi ne Seimas, Seimo narių grupė, Prezidentas, Vyriausybė, t. y. politinio proceso dalyviai, bet teismai, tuo požiūriu, kad Konstitucinis Teismas nėra pajėgus išsamiai išnagrinėti Teismo prašymą, nesusipažinęs su konkrečios „sustabdytos bylos“ medžiaga, t. y. konkrečiu teisiniu ginču, jo objektu, šalimis ir jų argumentais, ir neatsižvelgęs, kokius padarinius „sustabdytai bylai“ sukels ginčijamo akto pripažinimas antikonstituciniu (ar konstituciniu) po to, kai bus atnaujintas bylos nagrinėjimas³⁵⁴. Tačiau Konstitucinis Teismas neišsprendžia bendrosios kompetencijos teisme nagrinėjamo ginčo, tai atlieka bendrosios kompetencijos teismai po to, kai Konstitucinis Teismas įvertina atitinkamo akto konstitucingumą, be to, konstitucinės justicijos sprendimas, taip pat ir tais atvejais, kai kreipiasi bendrosios kompetencijos teismai, turi *erga omnes*, bet ne *inter partes* poveikį, kuris yra būdingas konkrečiosios kontrolės modelį pasirinkusioms valstybėms, taigi teismų prašymų ištirti teisės aktų konstitucingumą nagrinėjimas taip pat priskirtinas abstrakčiai konstitucinei kontrolei;
- 3) *pagal teisinius padarinius* Konstitucinio Teismo atliekama konstitucinė kontrolė yra nustatomoji (sprendžiamoji) Konstituciniam Teismui atliekant įstatymų, kitų Seimo priimtų aktų, vykdomosios valdžios teisės aktų, konstitucingumo tikrinimo funkciją. Tačiau Konstituciniam Teismui teikiant išvadas Konstitucijos 105 str. 3 d. įvardytais klausimais „galutinai sprendžia“ Seimas. Tačiau reikia pažymėti, kad Konstitucinio Teismo

Konstitucijai nepriklausomai nuo to, kokia yra nustatyta šių įstatymų ar kitų aktų taikymo pradžios data (Žin., 2002, Nr. 93-4000).

³⁵⁴ ŠILEIKIS, E. *Alternatyvi konstitucinė <...>*, p. 442.

- išvada susaisto Seimą tuo atžvilgiu, kad pagal Konstituciją Seimas neturi įgaliojimų spręsti, ar Konstitucinio Teismo išvada yra pagrįsta ir teisėta³⁵⁵;
- 4) *pagal atlikimo privalomumą* dominuoja fakultatyvinė konstitucinė kontrolė, t. y. konstitucinė kontrolė atliekama Konstitucijos įgaliotų institucijų arba asmenų iniciatyva. Tačiau galima diskutuoti, ar privalomosios konstitucinės kontrolės elementu nelaikytini teismų įgaliojimai kreiptis į Konstitucinį Teismą, juk pagal Konstituciją teismai ne tik gali, bet ir privalo kreiptis į Konstitucinį Teismą suabejoję byloje taikytino akto, priskirtino Konstitucinio Teismo jurisdikcijai, atitiktimi Konstitucijai. Konstitucinio Teismo oficialioji konstitucinė doktrina šiuo klausimu pakankamai griežta: „Konstitucija netoleruoja tokių situacijų, kai kuris nors teismas, turintis nagrinėjamoje byloje taikyti teisės aktą (jo dalį), dėl kurio atitikties aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia*, (ir pirmiausia) Konstitucijai, į Konstitucinį Teismą jau yra kreipęsis kitas pareiškėjas (pavyzdžiui, kitas teismas), nei (jeigu jis pats abejoja to teisės akto (jo dalies) atitiktimi aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia*, (ir pirmiausia) Konstitucijai) sustabdo atitinkamos bylos nagrinėjimą ir kreipiasi į Konstitucinį Teismą, kad tos abejonės būtų pašalintos, nei (jeigu jis pats neabejoja to teisės akto (jo dalies) atitiktimi aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia*, (ir pirmiausia) Konstitucijai) taiko šį teisės aktą (jo dalį), bet, turėdamas informacijos, kad dėl to teisės akto (jo dalies) atitikties aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia*, (ir pirmiausia) Konstitucijai, į Konstitucinį Teismą jau yra kreipęsis kitas pareiškėjas (pavyzdžiui, kitas teismas), sustabdo bylos nagrinėjimą ir nesprenžia bylos esmės tol, kol Konstitucinis Teismas išnagrinėja atitinkamą konstitucinės justicijos bylą pagal to kito pareiškėjo prašymą.“³⁵⁶ Taip pat svarstyti, ar prie privalomosios konstitucinės

³⁵⁵ Pvz., apkaltos bylose nuostata, jog šiuos klausimus galutinai sprendžia Seimas, reiškia, kad Seimas turi įgaliojimus spręsti ne tai, ar konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai, bet tai, ar pašalinti jį iš pareigų. Seimas negali paneigti, pakeisti ar kvestionuoti Teismo išvados – atitinkamą faktą nustato tik Teismas. Tačiau jei išvadoje būtų konstatuota, kad Konstitucija šiurkščiai pažeista nebuvo (taigi nebuvo ir priesaikos sulaužymo), apkaltos proceso šiais pagrindais nebūtų galima tęsti. Plačiau apie šiuos klausimus žr. disertacijos III.2.4.2 skyriuje.

³⁵⁶ *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Žin.*, 2006, Nr. 36-1292; Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas. *Žin.*, 2007, Nr. 111-4549.

kontrolės formos nereikėtų priskirti Konstitucinio Teismo išvados teikimo dėl to, ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai. Štai Seimo statuto 239 str. 1 d. nustatyta, kad Seimas kreipiasi į Konstitucinį Teismą išvados, ar asmens, kuriam pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai³⁵⁷. Taigi galima tvirtinti, kad Konstitucinio Teismo išvada šiuo klausimu yra privalomas apkaltos proceso elementas. Taip pat svarstyтина, ar prie privalomosios konstitucinės kontrolės formos nereikėtų priskirti tų atvejų, kai Konstitucinis Teismas teikia išvadą (nors to dar niekada nebuvo), ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas. Štai Seimo statuto 29⁽¹⁾ str. 4 d. nustatyta, kad Seimas, gavęs šio statuto 29⁽³⁾ straipsnio nustatyta tvarka patvirtintos gydytojų komisijos išvadą dėl Respublikos Prezidento sveikatos būklės, nutarimu, priimtu daugiau kaip pusės visų Seimo narių balsų dauguma, gali kreiptis į Konstitucinį Teismą prašydamas pateikti išvadą, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam eiti savo pareigas;

- 5) *pagal teisės aktų konstitucingumo tikrinimo parametrus* Konstitucinio Teismo atliekama teisės aktų konstitucingumo kontrolė gali būti tiek materialioji, tiek formalioji. KTĮ 63 str. nustatyta, kad teisės akto atitiktį Konstitucijai Konstitucinis Teismas tikrina pagal kelis parametrus: normų turinį; reguliavimo apimtį, formą, Konstitucijoje nustatytą priėmimo, pasirašymo, paskelbimo ir įsigaliojimo tvarką. Išskirtinė situacija šiame kontekste yra, kai išvados dėl tarptautinės sutarties konstitucingumo prašoma iki jos ratifikavimo Seime. Šiuo atveju gali būti sprendžiama tik dėl jos nuostatų turinio atitikties Konstitucijai. Tačiau vėlesniosios tarptautinių sutarčių konstitucinės kontrolės atveju gali būti sprendžiamas tiek jos nuostatų turinio atitikties Konstitucijai klausimas, tiek tai, ar buvo laikomasi tarptautinės sutarties sudarymo, ratifikavimo, paskelbimo tvarkos;

³⁵⁷ Lietuvos Respublikos Seimo statutas. *Žin.*, 1994, Nr. 15-249; 1999, Nr. 5-97.

6) *pagal įsigaliojimo laiką* Lietuvos konstitucinės kontrolės modelis yra *ex nunc* konstitucinės kontrolės modelis, Konstitucijos 107 str. nustatyta, kad teisės aktas negali būti taikomas nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad tas aktas prieštarauja Konstitucijai. Lietuvoje Konstitucinio Teismo sprendimų galia nukreipta į ateitį. Tačiau Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarime konstatuota, jog Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta bendra taisyklė, kad Konstitucinio Teismo sprendimų galia yra nukreipiama į ateitį, nėra absoliuti³⁵⁸. Konstitucinis Teismas 2012 m. gruodžio 19 d. sprendime taip pat konstatavo, kad gali būti konstituciškai pagrindžiamų bendros taisyklės, kad Konstitucinio Teismo sprendimų galia yra nukreipiama į ateitį, išimčių, t. y. pagal Konstituciją išimtiniais atvejais Konstitucinio Teismo sprendimų galia gali būti nukreipiama ir į pripažinto prieštaraujančiu Konstitucijai teisės akto (jo dalies) taikymo padarinius, atsiradusius iki Konstituciniam Teismui priimant sprendimą, kad šis teisės aktas (jo dalis) prieštarauja Konstitucijai³⁵⁹. Taigi Lietuvos konstitucinės justicijos modelyje esama ir kai kurių *ex tunc* modelio elementų. Tačiau jie susiformavo Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, Konstitucijoje apie juos *expressis verbis* nesakoma nieko³⁶⁰. Tas pats pasakytina apie *pro futuro* elementus, atsižvelgdamas į konkrečias bylos aplinkybes, Konstitucinis Teismas gali nustatyti kitą, vėlesnę, Konstitucinio Teismo nutarimo, kuriuo tam tikras teisės aktas (jo dalis) pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai ar įstatymams, paskelbimo dieną (KTĮ 84 str. 3 d.), tokie Konstitucinio Teismo įgaliojimai taip pat susiformavo jurisprudenciniu keliu, tik vėliau buvo įtvirtinti KTĮ³⁶¹.

Prisiminus anksčiau pateiktą konstitucinės justicijos įgaliojimų suskirstymą į tam tikras stambesnes grupes, t. y. – 1) teisės aktų konstitucingumo kontrolė; 2) veikslių konstitucinė kontrolė; 3) abstraktus

³⁵⁸ Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas. *Žin.*, 2003, Nr. 124-5643.

³⁵⁹ Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas. *Žin.*, 2012, Nr. 152-7779.

³⁶⁰ Plačiau apie tai žr. disertacinio darbo III.1.3.4 skyriuje.

³⁶¹ Plačiau apie tai žr. disertacinio darbo III.1.3.4 skyriuje.

konstitucijos aiškinimas; 4) ceremoniniai įgaliojimai – reikėtų konstatuoti, kad Konstitucinis Teismas įgyvendina tris iš jų: 1) atlieka teisės aktų konstitucingumo kontrolę, vertindamas, ar neprieštarauja Konstitucijai įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai, Respublikos Prezidento aktai, Respublikos Vyriausybės aktai, taip pat teikdamas išvadas, ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai; 2) atlieka veiksmų konstitucinę kontrolę: teikia išvadas dėl to, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo rinkimus, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas; ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai; 3) Konstitucinio Teismo pirmininkas arba teisėjai taip pat atlieka ceremonines funkcijas, pvz., Respublikos Prezidento priesaikos aktą pasirašo jis pats ir Konstitucinio Teismo pirmininkas, o jo nesant – vienas iš Konstitucinio Teismo teisėjų (Konstitucijos 82 str. 3 d.); Seimo nario priesaiką priima Konstitucinio Teismo pirmininkas, o jei jo nėra arba jei jis laikinai negali eiti šių pareigų, – laikinai einantis jo pareigas Konstitucinio Teismo teisėjas (Seimo statuto 4 str.).

Konstitucinis Teismas neteikia konsultacinių išvadų dėl abstraktaus Konstitucijos aiškinimo (tokią kompetenciją turi, pvz., Vokietijos, Bulgarijos, Moldovos konstituciniai teismai), taip pat nors ir turi įgaliojimus teisės aktų konstitucingumo kontrolės bei veiksmų konstitucinės kontrolės srityse, tačiau šių įgaliojimų apimtis nėra tokia plati kaip kitose valstybėse. Kalbant apie teisės aktų konstitucingumo patikros įgaliojimų grupę, pažymėtina, kad apie tai, kad Konstitucijos VIII skirsnyje buvo įtvirtinta gana siaura Konstitucinio Teismo jurisdikcijos koncepcija, liudija ir ganėtinai ribotas subjektų, galinčių kreiptis į Konstitucinį Teismą, ratas³⁶², pvz., Lietuvos konstitucinės kontrolės modelyje nėra individualaus konstitucinio skundo mechanizmo. Rengiant, svarstant ir priimant Konstitucinio Teismo įstatymą buvo diskutuojama ir dėl asmenų teisės tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą ir paduoti konstitucinį skundą. Tačiau jau rengiant Konstituciją ir nustatant žmogaus teisių ir laisvių

³⁶² Plačiau apie tai žr. disertacinio darbo III.1.2.1 skyriuje.

gynimo institucinę struktūrą buvo nuspręsta, kad teismai, Seimo kontrolieriai ir daugelis kitų valstybės institucijų deramai užtikrins optimalią žmogaus teisių ir laisvių apsaugą. Kita vertus, nebuvo atmetama ir prielaida, kad ilgainiui asmens teisė tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą galės būti įtvirtinta Konstitucijoje³⁶³.

Aptariant Konstitucinio Teismo įgaliojimų apimtį veiksmų konstitucingumo srityje, paminėtina, kad Lietuvos konstitucinės kontrolės modelyje nėra kai kurių valstybių konstitucijose numatytos specialios jurisdikcijos srities – spręsti valstybės valdžios institucijų ginčus. Lietuvoje šie ginčai nagrinėjami tik netiesiogiai, t. y. sprendžiant konkreto akto, kurio turinys lemia konkrečios valdžios institucijos įgaliojimus, konstitucingumo klausimus. Tačiau tokiu atveju akcentuojamas ne institucijų ginčas, bet konkreto teisės akto konstitucingumo nagrinėjimas³⁶⁴. Kita Europos konstituciniams teismams dažnai priskiriama kompetencija (Čekija, Lenkija, Slovakija, Slovėnija), kurios nėra Lietuvoje – politinių partijų veiklos teisėtumo kontrolės ir netgi išformavimo įgaliojimai. Konstituciniam Teismui taip pat nėra suteikti įgaliojimai vykdyti referendumų teisėtumo kontrolės (tokie įgaliojimai konstituciniams teismams yra suteikti Moldovoje, Portugalijoje, Rumunijoje, Slovakijoje, Slovėnijoje), Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas tai gali padaryti tik tirdamas referendumu priimtų įstatymų atitikimą Konstitucijai.

Kai kurie autoriai Konstitucijos VIII skirsnyje įtvirtintą Konstitucinio Teismo jurisdikcijos koncepciją vadina minimalistine. Tvirtinama, kad tai lėmė tuometinis politinio elito teisinės sąmonės lygis, paviršutiniškas nusimanymas apie konstitucinės justicijos funkcionavimą, buvo nuogąstaujama, kad pernelyg išplėtus konstitucinės justicijos sritį Konstitucinį Teismą „paskandins“ visuomenei mažai reikšmingos problemos, baimintis „teisėjų valdžios“, galinčios faktiškai pakeisti parlamentą, įsitvirtinimo³⁶⁵. Matyt, todėl

³⁶³ ŽILYS, J. Konstitucinės justicijos ištakos <...>.

³⁶⁴ Plačiau apie šią problemą ir siūlymus Konstituciniam Teismui suteikti valstybės valdžios institucijų konstitucinių ginčų sprendimo įgaliojimus žr.: JARAŠIŪNAS, E. *Valstybės valdžios institucijų <...>*.

³⁶⁵ *Ibid.*, p. 63.

Konstitucijos normose neatsirado vietos valstybės valdžios institucijų ginčų sprendimui, individualiam konstituciniam skundai ir kt.

Taigi diskusijoms dėl Konstitucinio Teismo kompetencijos išplėtimo tikrai yra vietos. Reikia pažymėti, kad per Konstitucinio Teismo gyvavimo laikotarpį tokių iniciatyvų buvo. Lietuvos Respublikos Seimo 2007 m. liepos 4 d. nutarimu³⁶⁶ buvo patvirtinta Individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo koncepcija (toliau – ir Koncepcija). Buvo parengti ir atitinkami Konstitucijos pakeitimo įstatymų projektai³⁶⁷. 2008 m. birželio 26 d. plenariniame Seimo posėdyje buvo svarstytas Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106, 107 straipsnių papildymo ir pakeitimo įstatymo projektas XP-980(2), jam buvo pritarta su pastabomis ir priėmimui buvo užregistruotas jau patobulintas Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas XP-980(3). Tačiau šio projekto priėmimo procedūra 2008 m. pavasario sesijoje, o ir vėliau nebuvo pradėta³⁶⁸.

2009 m. dėl valstybėje susiklosčiusios sunkios ekonominės-finansinės situacijos neskirta papildomų valstybės biudžeto lėšų individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimui ir nuspręsta „įvertinant valstybėje susiklosčiusią sunkią ekonominę-finansinę situaciją, ne tik pakeisti, bet ir atidėti šio instituto įgyvendinimui reikalingus terminus“³⁶⁹. Diskusijos dėl individualaus konstitucinio skundo įvedimo atsinaujino tik 2017 m., 38 Seimo nariams pateikus Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektą³⁷⁰, kartu su juo pateiktas ir KTI pakeitimo įstatymo projektas³⁷¹, kuriame numatyti kreipimosi į Konstitucinį Teismą terminas, prašymo

³⁶⁶ Lietuvos Respublikos Seimo 2007 m. liepos 4 d. nutarimas „Dėl individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcijos patvirtinimo“. *Žin.*, 2007, Nr. 77-3061.

³⁶⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas XP-980 (2). Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas XP-980 (3).

³⁶⁸ BELIŪNIENĖ, L. Žmogaus teisių stiprinimas <...>, p. 113.

³⁶⁹ Lietuvos Respublikos Seimo 2009 m. gruodžio 17 d. nutarimas „Dėl individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcijos patvirtinimo pakeitimo“. *Žin.*, 2009, Nr. 152-6823.

³⁷⁰ Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIIIP-431. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/942a6100057411e78352864fdc41e502?jfwid=-4cu9uagrq> [žiūrėta 2017 m. birželio 8 d.].

³⁷¹ Konstitucinio Teismo įstatymo 31, 65, 66, 68, 72 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas Nr. XIIIIP-432. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/fb70ddc0057511e78352864fdc41e502?jfwid=-4cu9uagrq> [žiūrėta 2017 m. birželio 8 d.].

surašymo, turinio, priedų, pateikimo tvarkos reikalavimai. Tačiau per 2017 m. birželio 29 d. vykusį pirmąjį balsavimą dėl minėtos Konstitucijos pataisos nepavyko surinkti 2/3 visų Seimo narių balsų³⁷².

2015 m. Vyriausybėje svarstyta galimybė Konstituciniam Teismui suteikti teisę spręsti dėl referendumų iniciatyvos teisėtumo³⁷³. Teisingumo ministerijos siūlymu, Seimo ekspertų grupei nusprendus, jog referendumu siūlomas sprendimas neatitinka Konstitucijos, parlamentas turėtų kreiptis į Konstitucinį Teismą. Teisingumo ministerijos pažymoje rašoma, kad „tik Konstitucinis Teismas gali pateikti išvadą, kad piliečių reikalavime paskelbti referendumą teikiamas sprendimo tekstas neatitinka Lietuvos Respublikos Konstitucijos. Seimas, priimdamas sprendimą neskelbti referendumo, turėtų vadovautis Konstitucinio Teismo pagrįsta išvada“. Ministerijos atstovų tvirtinimu, siūlymai plėsti Konstitucinio Teismo kompetenciją teikiami atsižvelgiant į pernai liepą teismo paskelbtą išaiškinimą, kad „Seimui kyla pareiga neskelbti referendumo tais atvejais, jei referendumu siūlomas sprendimas neatitiktų iš Konstitucijos kylančių reikalavimų“. Tačiau kol kas tai tik iniciatyva.

Taigi, nepaisant to, kad, kaip minėta, lyginant su kitose Europos valstybėse konstituciniams teismams suteiktais įgaliojimais Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo kompetencija yra gana siaura, vis dėlto Lietuvoje vyrauja ne iniciatyvos ją išplėsti, tačiau priešingai – siaurinti. Tokios iniciatyvos ypač suintensyvėjo 2008–2014 m. ekonomikos krizės laikotarpiu, kai, pripažinus kai kurias taupymo priemones (teisės aktų nuostatas, kuriomis siekta įveikti ekonomikos krizę) antikonstitucinėmis, ne visi Konstitucinio Teismo nutarimai buvo palankiai sutikti kai kurių politikų. Pavyzdžiui, po Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 1 d. nutarimo žiniasklaidoje pasirodė politikų išsakytų minčių ne tik apie tai, kad Konstitucinis Teismas esą perima įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios galias vykdyti ekonominę

³⁷² Plačiau apie tai žr. disertacijos III.1.2.1.3 skyriuje.

³⁷³ *Vyriausybė pritaria, kad dėl referendumo spręstų teismas*. Prieiga per internetą: <<http://www.lrytas.lt/lietuvas-diena/aktualijos/vyriausybe-pritaria-kad-del-referendumo-sprestu-teismas.htm>>[žiūrėta 2017 m. birželio 8 d.].

politiką, bet ir rimtesnių grasinimų apriboti Konstitucinio Teismo kompetenciją³⁷⁴ ar net visai panaikinti šią instituciją. Ne kartą buvo siūloma, kad sunkmečiu Konstituciniam Teismui būtų draudžiama „kištis į Vyriausybės fiskalines priemones“. Viena Seimo narė net buvo pradėjusi rinkti Seimo narių parašus dėl Konstitucijos pataisos, kuria būtų naikinamas Konstitucinis Teismas, o jo funkcijos perduotos Aukščiausiajam Teismui³⁷⁵. Šiuo laikotarpiu taip pat buvo svarstoma galimybė rengti Konstitucijos pataisas, kurios apribotų Konstitucinio Teismo įgaliojimus spręsti dėl atlyginimų viešajame sektoriuje³⁷⁶. Viešojoje erdvėje pasirodė siūlymų siaurinti Konstitucinio Teismo kompetenciją tokiu būdu, kad Konstitucinis Teismas galėtų teikti tik konsultacines išvadas ir visais atvejais galutinę sprendimo teisę turėtų Seimas, o ordinariniai teismai galėtų netaikyti jų nuomone Konstitucijai prieštaraujančio įstatymo savo nagrinėjamose bylose³⁷⁷. Paminėtina, kad panašios iniciatyvos netyla ir pokriziniu laikotarpiu – Seimo Biudžeto ir finansų komitetas 2015 m. birželį pasiūlė Vyriausybei parengti pataisas, kuriomis būtų draudžiama Konstituciniam Teismui priimti sprendimus finansiniais ir ekonominiais valstybės klausimais³⁷⁸.

Tačiau reikia pažymėti, kad viešojoje erdvėje girdima kai kurių politikų kritika Konstituciniam Teismui ir politinės iniciatyvos riboti Teismo galias apskritai neturi visuomenės palaikymo³⁷⁹. Pavyzdžiui, 28,2 proc. apklaustųjų

³⁷⁴ *Seime sklando idėja apriboti Konstitucinio Teismo galias*. Prieiga per internetą: <<http://www.lrt.lt/naujienos/ekonomika/4/29475/seime-sklando-ideja-apriboti-konstitucinio-teismo-galias>> [žiūrėta 2017 m. sausio 16 d.].

³⁷⁵ Viename savo interviu ta Seimo narė kaip vieną iš priežasčių, kodėl ėmėsi tokios iniciatyvos, nurodo minėtą Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 1 d. nutarimą. Žr. NAVICKAS, A. *Aurelija Stancikienė: Konstitucinė krizė*. Prieiga per internetą: <<http://www.tiesos.lt/index.php/tinklarastis/straipsnis/aurelija-stancikiene.-konstitucine-krize>> [žiūrėta 2017 m. birželio 8 d.].

³⁷⁶ *L. Ragauskis apie KT galių ribojimus: tai nepagarba Konstitucijai*. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/law/l-ragauskis-apie-kt-galiu-ribojimus-tai-nepagarba-konstitucijai.d?id=62362211>> [žiūrėta 2017 m. sausio 18 d.].

³⁷⁷ *Konstitucijos kūrėjas L. N. Rasimas siūlo svarbias Konstitucijos pataisas*. Prieiga per internetą: <<http://www.tiesos.lt/index.php/tinklarastis/straipsnis/konstitucijos-kurejas-l.-n.-rasimas-siulo-svarbias-konstitucijos-pataisas>> [žiūrėta 2017 m. sausio 18 d.].

³⁷⁸ *Konstitucinio Teismo laukia nedideli pokyčiai*. Prieiga per internetą: <<http://lzinios.lt/lzinios/Lietuva/konstitucinio-teismo-laukia-nedideli-pokyciai/208194/>> [žiūrėta 2017 m. sausio 18 d.].

³⁷⁹ MASNEVAITĖ, E.; PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D.; ŽALIMAS, D. Teismų nepriklausomumas ir teisinių ginčų sprendimas. In KŪRIS, E. (moksl. red.). *Krizė, teisės viešpatavimas ir žmogaus teisės*. Šiauliai: Titnagas, 2015, p. 491.

nesutinka su tuo, kad Konstitucinis Teismas, tirdamas teisės aktų, kuriais siekiama įveikti ekonomikos krizę, teisėtumą, perima įstatymų leidžiamosios ir / arba vykdomosios valdžios galias vykdyti ekonominę politiką, ir tik 10,4 proc. su tuo sutinka; 38,9 proc. apklaustųjų nepritaria, kad teismai negalėtų kontroliuoti politinės valdžios sprendimų, kuriais siekiama įveikti ekonomikos krizę (pritariančiųjų yra tik 21 proc.), o 42,5 proc. apklaustųjų nepritartų, kad tokių sprendimų nebūtų galima ginčyti teisme (pritartų tik 16,5 proc.), dar daugiau apklaustųjų (56,1 proc.) nepritartų, jeigu jie patys negalėtų ginčyti teisme jų teises pažeidžiančių politinės valdžios sprendimų, kuriais būtų siekiama įveikti ekonomikos krizę (tam pritartų tik 12,6 proc. apklaustųjų). Tarp teisininkų su teiginiu, kad Konstitucinis Teismas perima politinės valdžios galias, nesutinka net 41,4 proc. respondentų ir net 70 proc. apklaustųjų šioje grupėje nepritartų, kad įstatymų leidžiamosios ir / arba vykdomosios valdžios sprendimų, kuriais siekiama įveikti krizę, negalima būtų ginčyti teisme. Pažymėtina ir tai, kad net 79,6 proc. respondentų mano, jog per krizę negali būti nukrypstama nuo Konstitucijos reikalavimų, o tikslinės teisininkų grupės – 81 proc. respondentų.

Tokie visuomenės apklausų duomenys rodo, kad didelė visuomenės dalis yra pasiruošusi Konstitucinio Teismo kompetencijos plėtimui, papildomų funkcijų suteikimui, šios institucijos prieinamumo didinimui. Apie tai, kad tokios diskusijos reikalingos, byloja ir tai, kad pastaraisiais metais Konstituciniame Teisme matyti bendra prašymų mažėjimo tendencija³⁸⁰, taip pat trumpėjanti konstitucinės justicijos bylų nagrinėjimo trukmė³⁸¹. Reikia atkreipti dėmesį, kad apie Konstitucinio Teismo prieinamumo didinimo poreikį kalba ir paties Konstitucinio Teismo atstovai, štai 2014 m. Konstitucinio Teismo veiklos metinio pranešimo Konstitucinio Teismo pirmininko išanginiame žodyje tvirtinama, jog, žiūrint į 2014 m. veiklos rezultatus, galima

³⁸⁰ 2014 m. Konstitucinio Teismo veiklos metinis pranešimas. Prieiga per internetą: <<http://lrkt.lt/data/public/uploads/2015/04/metinis-pranesimas-2014.pdf>> [žiūrėta 2017 m. sausio 18 d.].

³⁸¹ 2014 m. Konstitucinio Teismo veiklos metiniame pranešime tvirtinama, kad vidutinė bylų nagrinėjimo Konstituciniame Teisme trukmė pastaraisiais metais buvo 2–3 metai; bei tai, kad artimiausiu metu ją ketinama sutrumpinti iki 1,5–2 metų.

tikėtis, kad 2015 metais sparčiai mažės Konstitucinio Teismo nagrinėjamų bylų trukmė, todėl žvelgiant į ateitį galima prisiminti ekonomikos krizės metais pamirštą individualaus konstitucinio skundo iniciatyvą. Konstitucinio Teismo 2015 m. veiklos pranešime Konstitucinio Teismo pirmininkas dar kartą atkreipė dėmesį į šį klausimą: „2015 metais galima matyti Konstituciniame Teisme gaunamų prašymų ir atitinkamai konstitucinės justicijos bylų skaičiaus mažėjimo tendenciją, tokia tendencija atveria pozityvių pokyčių galimybę: svarstyti galimybę atnaujinti diskusijas dėl individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo.“³⁸²

1.3.2. Konstitucinio Teismo įstatymas ir jo pakeitimai

Akivaizdu, kad konstitucinis reguliavimas negali apimti viso komplekso nuostatų, susijusių su konstitucinės justicijos institucijų organizacija ir veikla, todėl jį įstatymais detalizuojantis reguliavimas yra būtinas. Kaip minėta, konstitucijose dažniausiai įtvirtinamos ir blanketinės nuostatos, įpareigojančios priimti įstatymus, turinčius sukonkretinti ir detalizuoti konstitucinei justicijai skirtas nuostatas. Ne išimtis ir Lietuvos Respublikos Konstitucija, kurios 102 str. 2 d. nustatyta, kad Konstitucinio Teismo statusą ir jo įgaliojimų vykdymo tvarką nustato Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas. Taigi, pagal Konstituciją tokio įstatymo priėmimas – Seimo pareiga.

1992 m. spalio 25 d. referendume priėmus Konstituciją, reikėjo nedelsiant įgyvendinti kai kurias konstitucines normas, taip pat sukonkretinti Konstitucinio Teismo statusą. Konstitucinio Teismo įstatymo projektą rengė neoficiali darbo grupė, jos darbą koordinavo K. Lapinskas, jam padėjo Seimo Juridinio skyriaus darbuotojai. Rengto projekto pagrindas – Konstitucijos VIII skirsnio „Konstitucinis Teismas“ normos dėl Konstitucinio Teismo statuso apibūdinimo, kompetencijos, sudarymo principų, teisėjų teisinės padėties, aktų galiojimo padarinių ir kt. Vienas iš šaltinių, kuriuo remtasi kuriant šį įstatymo projektą, buvo Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymas, kiti

³⁸² 2015 m. Konstitucinio Teismo veiklos metinis pranešimas. Prieiga per internetą: lrkt.lt/data/public/uploads/2016/03/lrkt-metinis-pranesimas.pdf [žiūrėta 2017 m. balandžio 18 d.].

Europos valstybių konstitucinių teismų veiklą reglamentuojantys teisės aktai³⁸³.

Atsižvelgus į skirtingą Europos valstybių patirtį, rengiant įstatymo projektą buvo diskutuojama, ar šiame teisės akte turi būti tik tos normos, kurios apibūdina Konstitucinio Teismo, kaip valdžios institucijos, statusą ir darbo organizavimą, ar reikia aprėpti ir teisminį procesą³⁸⁴. Pasirinktas konsoliduoto įstatymo variantas. Baigiant svarstyti įstatymo projektą taip pat buvo keliamas klausimas, ar nereikėtų šio įstatymo iš karto įtraukti į Konstitucijos 69 str. numatytą konstitucinių įstatymų sąrašą, tačiau nutarta, kad tai galės būti išspręsta vėliau, kai Seimas patvirtins tokį sąrašą³⁸⁵.

Konstitucinio Teismo įstatymas³⁸⁶ priimtas 1993 m. vasario 3 d. KTĮ esama dviejų rūšių nuostatų. Pirmoji – tai materialinio pobūdžio nuostatos, įtvirtintos KTĮ I skyriuje „Konstitucinio Teismo statusas“ arba KTĮ II skyriuje „Konstitucinio Teismo teisėjų statusas“ bei KTĮ VI skyriuje „Baigiamieji nuostatai“. Jos reglamentuoja Konstitucinio Teismo ar jo teisėjų statusą, veiklos garantijas, reikalavimus Konstitucinio Teismo teisėjams, jų priesaikai, Konstitucinio Teismo teisėjo asmens neliečiamumo garantijas, Konstitucinio Teismo pirmininko statusą, jo įgaliojimus ir pavadavimą, Konstitucinio Teismo teisėjų ir pirmininko socialines-materialines garantijas, Konstitucinio Teismo finansavimą ir kitus klausimus. Antros rūšies nuostatos įtvirtintos KTĮ III skyriuje „Pagrindinės teisenos taisyklės Konstituciniame Teisme“, IV skyriuje „Prašymų ištirti teisės aktų atitikimą Konstitucijai teisenai“, V skyriuje „Paklausimų dėl išvadų nagrinėjimas“. Tai yra procesinės nuostatos, reglamentuojančios pagrindines konstitucinės justicijos bylų nagrinėjimo taisykles (Konstitucinio Teismo veiklos viešumą, kolegialumą, Teismo kalbą, posėdžių rūšis, išankstinį medžiagos tyrimą, bylos rengimą Konstitucinio Teismo posėdžiui, kreipimusi nagrinėjimo terminus ir eiliškumą, dalyvaujančius byloje asmenis, atstovavimą, įrodymus, teisminį nagrinėjimą,

³⁸³ ŽILYS, J. Konstitucinės justicijos ištakos <...>, p. 34.

³⁸⁴ *Ibid.*

³⁸⁵ *Ibid.*

³⁸⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas. *Lietuvos aidas*, Nr. 24; *Žin.*, 1993, Nr. 6-120.

Konstitucinio Teismo pasitarimo slaptumą, nutarimų priėmimo tvarką, jų turinį, paskelbimą, paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo tvarką ir kt.).

Per visą KTĮ galiojimo laikotarpį buvo priimta 17 šio įstatymo pakeitimo ir/ar papildymo įstatymų³⁸⁷. Keturiais KTĮ pakeitimo įstatymais³⁸⁸ buvo keistos vien tik materialinio pobūdžio nuostatos, keturiais KTĮ pakeitimo įstatymais³⁸⁹ buvo keistos tiek materialinio pobūdžio, tiek konstitucinės justicijos procesą reglamentuojančios nuostatos ir devyniais KTĮ pakeitimo įstatymais³⁹⁰ buvo keistos tik konstitucinės justicijos procesą reglamentuojančios šio įstatymo nuostatos.

³⁸⁷ Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 17 straipsnio pakeitimo“. *Žin.*, 1993, Nr. 68-1277; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Žin.*, 1996, Nr. 73-1749; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 26 straipsnio papildymo įstatymas. *Žin.*, 1998, Nr. 55-1519; Konstitucinio Teismo įstatymo 40 straipsnio pakeitimo įstatymas. *Žin.*, 2001, Nr. 21-691; Konstitucinio Teismo įstatymo 40 straipsnio pakeitimo įstatymas. *Žin.*, 2001, Nr. 21-691; Konstitucinio Teismo 16 straipsnio papildymo ir pakeitimo įstatymas. *Žin.*, 2001, Nr. 39-1335; Valstybės kontrolės įstatymo, Teismų įstatymo, Konstitucinio Teismo įstatymo, Seimo kontrolierių įstatymo, Seimo narių darbo sąlygų įstatymo, Prokuratūros įstatymo, Tarnybos Lietuvos Respublikos prokuratūroje statuto, Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Žin.*, 2001, Nr. 64-2328; Konstitucinio Teismo įstatymo 7, 13, 17, 18, 19, 26, 77, 78, 84 ir 86 straipsnių pakeitimo įstatymas. *Žin.*, 2003, Nr. 108-4815; Konstitucinio Teismo įstatymo 48 straipsnio papildymo įstatymas, *Žin.*, 2007, Nr. 77-3187; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 8 straipsnio pakeitimo įstatymas. *Žin.*, 2008, Nr. 81-3187; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 16 straipsnio pakeitimo įstatymas. *Žin.*, 2008, Nr. 131-5024; Konstitucinio Teismo įstatymo 5, 8, 10, 15, 16, 53, 55 straipsnių pakeitimo ir papildymo 16¹ straipsniu įstatymas. *Žin.*, 2008, Nr. 134-5179; Konstitucinio Teismo įstatymo 29 straipsnio pakeitimo įstatymas. *Žin.*, 2011, Nr. 49-2366; Konstitucinio Teismo įstatymo 27, 41, 44 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir įstatymo papildymo 53¹ straipsniu įstatymas. *Žin.*, 2011, Nr. 154-7262; Konstitucinio Teismo įstatymo 18, 26 ir 84 straipsnių pakeitimo įstatymas. *Žin.*, 2012, Nr. 132-6657; Konstitucinio Teismo įstatymo 55 straipsnio pakeitimo įstatymas. *Žin.*, 2013, Nr. 120-6053; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 6, 9, 14, 19, 26, 29, 32, 40, 52, 53-1, 55, 58, 60, 61, 62, 66, 67, 72, 76, 77 ir 84 straipsnių pakeitimo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2015, Nr. 2015-08037; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 28 ir 49 straipsnių pakeitimo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2015, Nr. 2015-09619.

³⁸⁸ Konstitucinio Teismo įstatymo 16 straipsnio papildymo ir pakeitimo įstatymas. *Žin.*, 2001, Nr. 39-1335; Valstybės kontrolės įstatymo, Teismų įstatymo, Konstitucinio Teismo įstatymo, Seimo kontrolierių įstatymo, Seimo narių darbo sąlygų įstatymo, Prokuratūros įstatymo, Tarnybos Lietuvos Respublikos prokuratūroje statuto, Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Žin.*, 2001, Nr. 64-2328; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 8 straipsnio pakeitimo įstatymas. *Žin.*, 2008, Nr. 81-3187; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 16 straipsnio pakeitimo įstatymas. *Žin.*, 2008, Nr. 131-5024.

³⁸⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Žin.*, 1996, Nr. 73-1749; Konstitucinio Teismo įstatymo 7, 13, 17, 18, 19, 26, 77, 78, 84 ir 86 straipsnių pakeitimo įstatymas. *Žin.*, 2003, Nr. 108-4815; Konstitucinio Teismo įstatymo 5, 8, 10, 15, 16, 53, 55 straipsnių pakeitimo ir papildymo 16¹ straipsniu įstatymas. *Žin.*, 2008, Nr. 134-5179; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 6, 9, 14, 19, 26, 29, 32, 40, 52, 53-1, 55, 58, 60, 61, 62, 66, 67, 72, 76, 77 ir 84 straipsnių pakeitimo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2015, Nr. 2015-08037.

³⁹⁰ Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 17 straipsnio pakeitimo“. *Žin.*, 1993, Nr. 68-1277; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 26 straipsnio papildymo įstatymas. *Žin.*, 1998, Nr. 55-1519; Konstitucinio Teismo įstatymo 40

Aptariant materialinio pobūdžio nuostatų KTĮ pakeitimus paminėtina, kad net tris kartus buvo tikslinta Konstitucinio Teismo teisėjų ir pirmininko apmokėjimo tvarka (KTĮ 16 str.). Du kartus koreguota Konstitucinio Teismo teisėjo patraukimo baudžiamojon / administracinėn atsakomybėn tvarka: 1996 m. KTĮ 8 str. papildytas, jame nustatant, kad Konstitucinio Teismo teisėjas be Konstitucinio Teismo sutikimo negali būti traukiamas ne tik baudžiamojon (kaip buvo nustatyta originalioje šio straipsnio redakcijoje), bet ir administracinėn atsakomybėn, dar kartą šis straipsnis tikslintas 2008 m. nustatant, kad Konstitucinio Teismo teisėjas negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn (taigi atsisakyta 1996 m. įtvirtintos nuostatos dėl negalėjimo teisėją patraukti administracinėn atsakomybėn) be Seimo sutikimo (bet ne Konstitucinio Teismo sutikimo, kaip buvo nustatyta ankstesnėje šio straipsnio redakcijoje), išskyrus atvejus, kai jis užtikamas darantis nusikaltimą (*in flagranti*). Po vieną kartą tikslinta KTĮ 4 str. nustatyta Konstitucinio Teismo sudarymo tvarka; 7 str. nuostatos, susijusios su šio Teismo teisėjų priesaikos priėmimo procedūra; 10 str. nustatyta Konstitucinio Teismo įgaliojimų sustabdymo tvarka; 13 ir 86 str. nustatyti Konstitucinio Teismo pirmininko įgaliojimai (atsisakyta jam nebūdingų funkcijų priimti ir atleisti iš darbo Konstitucinio Teismo aparato darbuotojus); 14 str. nustatyta Konstitucinio Teismo pirmininko pavadavimo tvarka; 85 str. nustatyta Konstitucinio Teismo finansavimo tvarka; 87 str. nustatyta Konstitucinio Teismo apsaugos tvarka. Taip pat KTĮ papildžius 5(1) str. – patikslintos Konstitucinio Teismo veiklos garantijos, o 16(1) str. – teisėjų atostogų tvarka.

Tačiau atliekamo tyrimo kontekste aktualiausi procesinio pobūdžio KTĮ nuostatų pakeitimai. Minėta, kad procesinio pobūdžio KTĮ nuostatos buvo keistos 13 pakeitimo įstatymų, neskaitant redakcinio pobūdžio pakeitimų, šiais

straipsnio pakeitimo įstatymas. *Žin.*, 2001, Nr. 21-691; Konstitucinio Teismo įstatymo 48 straipsnio papildymo įstatymas. *Žin.*, 2007, Nr. 77-3187; Konstitucinio Teismo įstatymo 29 straipsnio pakeitimo įstatymas. *Žin.*, 2011, Nr. 49-2366; Konstitucinio Teismo įstatymo 27, 41, 44 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir įstatymo papildymo 53¹ straipsniu įstatymas. *Žin.*, 2011, Nr. 154-7262; Konstitucinio Teismo įstatymo 18, 26 ir 84 straipsnių pakeitimo įstatymas. *Žin.*, 2012, Nr. 132-6657; Konstitucinio Teismo įstatymo 55 straipsnio pakeitimo įstatymas. *Žin.*, 2013, Nr. 120-6053; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 28 ir 49 straipsnių pakeitimo įstatymas. *TAR*, 2015, Nr. 2015-09619.

įstatymais buvo keisti 25 konstitucinės justicijos procesą reglamentuojantys straipsniai, taip pat vieną kartą šis įstatymas papildytas nauju 53(1) str. Svarbu pažymėti, kad kai kurie iš šių straipsnių keisti ar pildyti ne po vieną kartą.

Daugiausia, net penkis kartus, keistas KTĮ 26 str. „Respublikos Prezidento, Seimo ir Vyriausybės aktų galiojimo sustabdymas“: 1) originalioje šio straipsnio redakcijoje buvo įtvirtinta galimybė sustabdyti tik Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktų galiojimą, 1996 m. priimtu KTĮ pakeitimo įstatymu 26 str. 1 d. nustatyta galimybė sustabdyti taip pat ir Seimo priimtų teisės aktų galiojimą; 2) 1998 m. pakeitimo įstatymu KTĮ 26 str. 1 d. nustatyta, kad ne vėliau kaip per 3 dienas turi būti atliktas išankstinis medžiagos tyrimas ir tvarkomajame posėdyje išspręstas klausimas, ar priimti prašymą nagrinėti Konstituciniame Teisme ne tik tais atvejais, kai jis gauna Seimo nutarimą ištirti įstatymo ar kito Seimo akto atitikimą Konstitucijai, bet ir tais atvejais, kai jis gauna Seimo nutarimą ištirti Prezidento ar Vyriausybės akto atitikimą Konstitucijai ir įstatymams; 3) trečią kartą KTĮ 26 str. nustatyta Respublikos Prezidento, Seimo ir Vyriausybės aktų galiojimo sustabdymo tvarka tikslinta 2003 m. priimtu pakeitimo įstatymu, šiame straipsnyje nustatyta, kad ne vėliau kaip per 3 dienas turi būti atliktas išankstinis medžiagos tyrimas ir tvarkomajame posėdyje išspręstas klausimas, ar priimti prašymą nagrinėti Konstituciniame Teisme ne tik tais atvejais, kai Konstitucinis Teismas gauna Respublikos Prezidento teikimą ištirti, ar Vyriausybės aktas atitinka Konstituciją, bet ir tais atvejais, kai jis gauna Prezidento teikimą ištirti, ar Vyriausybės aktas atitinka įstatymus, KTĮ 26 str. 2 d. taip pat nustatyta pareiga skelbti apie teisės aktų galiojimo sustabdymą Konstitucinio Teismo interneto tinklalapyje; 4) 2012 m. pakeitimo įstatymu šis straipsnis keistas siekiant suderinti KTĮ nuostatas su Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymo nuostatomis³⁹¹, t. y. Teisėkūros pagrindų įstatyme numačius, kad nuo 2013 m. kovo 1 d. teisės aktai ir informacija skelbiama ne leidinyje „Valstybės žinios“, šio leidinio priede „Informaciniai pranešimai“, o Teisės aktų registre, internete,

³⁹¹ Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymo lydinčiųjų įstatymų projektų. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=434380 [žiūrėta 2017 m. birželio 8 d.].

KTI įtvirtinta, kad Konstitucinio Teismo pirmininko pranešimai dėl ginčijamo akto galiojimo sustabdymo ir dėl sustabdyto akto galiojimo atnaujinimo skelbiami Teisės aktų registre; 5) 2015 m. priimtu pakeitimo įstatymu 26 str. 1 d. padaryti tam tikri redakcinio pobūdžio pataisymai.

Tris kartus keistas KTI 84 str. „Konstitucinio Teismo aktų ir Konstitucinio Teismo pirmininko pranešimų paskelbimas ir įsigaliojimas“: 1) 2003 m. priimtu pakeitimo įstatymu šiame straipsnyje nustatyta, kad Konstitucinio Teismo nutarimai, išvados, taip pat sprendimai priimti nagrinėti prašymą ar paklausimą, sprendimai atsisakyti nagrinėti prašymą ar paklausimą, sprendimai nutraukti bylą (teiseną), sprendimai dėl Konstitucinio Teismo nutarimo išaiškinimo, Konstitucinio Teismo pirmininko potvarkiai šio įstatymo 25 straipsnio pirmosios dalies 1 ir 2 punktuose nurodytais klausimais oficialiai skelbiami „Valstybės žiniuose“, atskirame skyriuje, bei Konstitucinio Teismo interneto tinklalapyje; taip pat nustatyta, kad šie aktai įsigalioja jų oficialaus paskelbimo „Valstybės žiniuose“ dieną bei tai, kad šie Konstitucinio Teismo aktai „Valstybės žiniuose“ turi būti oficialiai paskelbti ne vėliau kaip per 5 darbo dienas nuo jų įteikimo „Valstybės žinių“ redakcijai, jeigu pačiuose aktuose nenustatyta jų paskelbimo data; 2) 2012 m. priimtu pakeitimo įstatymu 84 str., kaip ir 26 str., buvo pakeistas jį derinant su Teisėkūros pagrindų įstatymo nuostatomis, KTI įtvirtinta, kad Konstitucinio Teismo nutarimai ir sprendimai dėl Konstitucinio Teismo nutarimų išaiškinimo skelbiami Teisės aktų registre. Atkreiptinas dėmesys, kad šiuo pakeitimo įstatymu taip pat susiaurintas oficialiai skelbtinų Konstitucinio Teismo aktų sąrašas, 84 str. nustatyta, kad tik Konstitucinio Teismo nutarimai ir sprendimai dėl Konstitucinio Teismo nutarimo išaiškinimo oficialiai skelbiami Teisės aktų registre Teisėkūros pagrindų įstatymo nustatyta tvarka, tačiau Konstitucinio Teismo išvados, taip pat sprendimai priimti nagrinėti prašymą ar paklausimą, sprendimai atsisakyti nagrinėti prašymą ar paklausimą, sprendimai nutraukti bylą (teiseną), Konstitucinio Teismo pirmininko potvarkiai šio įstatymo 25 straipsnio pirmosios dalies 1 ir 2 punktuose nurodytais klausimais skelbiami tik Konstitucinio Teismo interneto svetainėje; 3) 2015 m. pakeitimo įstatymu

šiam straipsnyje papildomai įrašyta, kad Teisės aktų registre oficialiai skelbiami ir Konstitucinio Teismo pirmininko pranešimai dėl ginčijamo akto galiojimo sustabdymo ir dėl sustabdyto akto galiojimo atnaujinimo, taip pat kad jie įsigalioja jų oficialaus paskelbimo Teisės aktų registre dieną; šis straipsnis taip pat papildytas nuostata, kad atsižvelgdamas į konkrečias bylos aplinkybes Konstitucinis Teismas gali nustatyti kitą, vėlesnę Konstitucinio Teismo nutarimo, kuriuo tam tikras teisės aktas (jo dalis) pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai ar įstatymams, paskelbimo datą.

Po du kartus keisti KTĮ 19, 29, 32, 44, 52, 55, 77 str., taip pat šis įstatymas buvo pildytas 53(1) str., kuris vėliau buvo vieną kartą keistas. Pirmą kartą KTĮ 19 str. keistas 2003 m. jame nustatant, kad Konstitucinis Teismas bylas nagrinėja ir kolegialiai, dalyvaujant ne mažiau kaip 2/3 visų jo teisėjų, priima ne tik nutarimus ir išvadas, kaip buvo nustatyta ankstesnėje (originalioje) šio straipsnio redakcijoje, bet ir sprendimus. 2015 m. pakeitimo įstatymu padidintas KTĮ 19 str. nustatytas Konstitucinio Teismo teisėjų balsų skaičius, reikalingas priimant Konstitucinio Teismo nutarimus, išvadas bei sprendimus dėl Konstitucinio Teismo nutarimų, išvadų ar sprendimų išaiškinimo ar peržiūrėjimo, pagal KTĮ 19 str. (2015 m. gegužės 14 d. redakcija) 3 ir 4 d. Konstitucinio Teismo nutarimai, išvados ir sprendimai dėl Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados ar sprendimo išaiškinimo ar peržiūrėjimo priimami visų Konstitucinio Teismo teisėjų balsų dauguma, o kiti Konstitucinio Teismo aktai priimami posėdyje dalyvaujančių Konstitucinio Teismo teisėjų balsų dauguma, taip pat buvo atsisakyta ankstesnėje šio straipsnio redakcijoje įtvirtintos nuostatos, kad, jei balsai pasiskirsto po lygiai, lemia posėdžio pirmininko balsas.

KTĮ 29 str. pirmą kartą keistas 2011 m. pakeitimo įstatymu, kuriuo šio straipsnio 2 d. papildyta išimtimi, kada Konstitucinis Teismas negali pratęsti šioje dalyje nustatyto 4 mėnesių kreipimosi išnagrinėjimo termino, t. y. kai nagrinėja bylą dėl įstatymo ar kito teisės akto, reglamentuojančio žemės paėmimą visuomenės poreikiams įgyvendinant ypatingos valstybinės svarbos projektus, atitiktis Konstitucijai. Antrą kartą šis straipsnis keistas 2015 m.

pakeitimo įstatymu KTĮ 29 str. išsamiau reglamentuojant kreipimusi nagrinėjimo Konstituciniame Teisme eiliškumo klausimą (perkeltos nuostatos iš Konstitucinio Teismo reglamento).

KTĮ 32 str. pirmą kartą keistas 1996 m., šiuo pakeitimu KTĮ 32 str. nustatyta atstovavimo Konstituciniame Teisme tvarka, išskirtos atstovų pagal įstatymą ir atstovų pagal pavedimą kategorijos; 2015 m. šiame straipsnyje naujai reglamentuotas atstovavimo Konstituciniame Teisme klausimas, kai yra nagrinėjamos bylos dėl išvados, ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai neprieštaruja Konstitucijai, ir bylos dėl išvados, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas, pagal KTĮ 32 str. 4 d. (2015 m. gegužės 14 d. redakcija), kai nagrinėjant minėtų kategorijų bylas suinteresuoto asmens buvimo vieta nėra žinoma arba jis dėl sveikatos būklės negali dalyvauti byloje ir įgalioti savo atstovo, Konstitucinis Teismas priima sprendimą kreiptis į Vilniaus valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybą dėl suinteresuoto asmens atstovo paskyrimo.

KTĮ 44 str. pirmą kartą keistas 1996 m., šiuo pakeitimu KTĮ 44 str. 4 d. papildyta nuostata „kol pradėtoji nagrinėti byla bus baigta nagrinėti arba jos svarstymas bus atidėtas, Teismas, neturi teisės nagrinėti kitų bylų, išskyrus procesinių sprendimų dėl kitos bylos skyrimo nagrinėti ar dėl bylos nagrinėjimo termino pratęsimo priėmimą“, tačiau 2011 m. pabaigoje padarytais KTĮ pakeitimais siekiant paspartinti konstitucinės justicijos bylų nagrinėjimą šios nuostatos buvo atsisakyta.

KTĮ 52 str. keistas 1996 m. jame nustatant reikalavimus Konstitucinio Teismo posėdžio protokolui; 2015 m. šiame straipsnyje numatyta galimybė Konstitucinio Teismo posėdžio eigą fiksuoti garso įrašu.

KTĮ 55 str. pirmą kartą keistas 2008 m. Šiuo pakeitimu įtvirtintas iki tol Lietuvoje neegzistavęs Konstitucinio Teismo teisėjo atskirosios nuomonės institutas, KTĮ 55 str. papildytas 5 dalimi, kurioje nustatyta, kad „Konstitucinio Teismo teisėjas, nesutinkantis su Teismo priimtu aktu, turi teisę ne vėliau kaip per 3 darbo dienas po atitinkamo akto paskelbimo Teismo posėdžių salėje raštu

išdėstyti motyvuotą savo atskirąją nuomonę. Teisėjo atskiroji nuomonė pridedama prie bylos ir apie tai pranešama byloje dalyvaujantiems asmenims ir visuomenės informavimo priemonėms. Susipažinimo su teisėjo atskirąja nuomone tvarka nustatoma Konstitucinio Teismo reglamente“. 2013 m. pakeista šiame straipsnyje nustatyta Konstitucinio Teismo teisėjo atskirosios nuomonės pareiškimo tvarka, pagal KTĮ 55 str. 5 d. (2013 m. lapkričio 7 d. redakcija) teisėjas, turintis kitą nuomonę dėl Konstitucinio Teismo priimto akto, gali ją raštu išdėstyti ne per 3 darbo dienas, kaip buvo numatyta ankstesnėje šios straipsnio dalies redakcijoje, o per 5 darbo dienas, Konstitucinio Teismo įstatymo 55 str. 5 d. taip pat nustatyta, kad jeigu tokia nuomonė gauta ne vėliau kaip iki Konstitucinio Teismo akto paskelbimo Teismo posėdžių salėje, posėdžio pirmininkas apie tai praneša Teismo posėdžių salėje paskelbus Konstitucinio Teismo priimtą aktą, KTĮ 55 str. 6 d. (2013 m. lapkričio 7 d. redakcija) taip pat nustatyta, kad teisėjo atskiroji nuomonė skelbiama Konstitucinio Teismo interneto svetainėje, atsisakant ankstesnėje šio straipsnio redakcijoje nustatyto reikalavimo susipažinimo su teisėjo atskirąja nuomone tvarką nustatyti Konstitucinio Teismo reglamente.

KTĮ 77 str. 2003 m. pakeitimais patikslinti reikalavimai paklausimams dėl rinkimų įstatymų pažeidimo; 2015 m. KTĮ 77 str. nuo 72 valandų iki 120 valandų pailgintas terminas paklausimams dėl rinkimų įstatymų pažeidimo išnagrinėjimo.

2011 m. šis įstatymas buvo papildytas 53(1) str., kuriame nustatyta bylos nagrinėjimo rašytinio proceso tvarka, 2015 m. šis straipsnis buvo keistas sutrumpinant terminą, per kurį byloje dalyvaujantiems asmenims turi būti pranešta apie Konstitucinio Teismo sprendimą skirti nagrinėti bylą rašytinio proceso tvarka (nuo 14 iki 7 kalendorinių dienų).

Po vieną kartą keisti KTĮ 17, 21, 27, 28, 40, 41 48, 49, 50, 53, 58, 61, 67, 72 str. KTĮ 17 str. keistas 1993 m., šiuo pakeitimu, kuriuo nuo 100 iki 75 m. sumažintas atstumas, iki kurio mitingai ir piketai bei kitokie veiksmai iki Konstitucinio Teismo pastato yra laikomi kišimusi į teisėjo arba Teismo veiklą. KTĮ 21 str. 1996 m. papildytas nauja nuostata: „šio įstatymo nustatytais

atvejais teisminiai posėdžiai gali vykti ir laisva forma“. KTĮ 27 str. keistas 2011 m. pakeitimo įstatymu, kuriuo šis straipsnis papildytas nuostata, susijusia su bylos nagrinėjimo rašytinio proceso tvarka instituto įvedimu. KTĮ 28 str. 2 d. 2015 m. papildyta nauju 3 punktu, kuriame nustatyta galimybė Konstituciniam Teismui kreiptis į Europos Žmogaus Teisių Teismą su prašymu pateikti konsultacinę išvadą dėl principinių klausimų, susijusių su Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje ar jos protokoluose apibrėžtų teisių ir laisvių aiškinimu ar taikymu³⁹². KTĮ 40 str. keistas 2001 m., šiuo pakeitimu patikslintas Konstitucinio Teismo skiriamų baudų dydis. KTĮ 41 str. 2011 m. įtvirtinta galimybė ne tik sujungti prašymus į vieną bylą (kaip buvo nustatyta originalioje šio straipsnio redakcijoje), bet ir iki teismo nagrinėjimo pradžios išskirti prašymą į atskiras bylas. KTĮ 48 str. keistas 2007 m., šiuo pakeitimu išplėstas Konstitucinio Teismo teisėjo nusišalinimo ir nušalinimo pagrindų sąrašas, t. y. pirmoji šio KTĮ straipsnio dalis papildyta 3 punktu, kuriame nustatyta, kad Konstitucinio Teismo teisėjas nusišalina ar gali būti nušalintas nuo bylos nagrinėjimo ne tik jeigu jis yra dalyvaujančių byloje asmenų giminaitis arba kai svarstomi paklausimai personaliniais klausimais arba jis yra viešai pareiškęs, kaip turi būti išspręsta Teisme nagrinėjama byla (kaip buvo nustatyta originalioje šio straipsnio redakcijoje), bet ir tais atvejais, kai yra kitų aplinkybių, keliančių abejonių teisėjo nešališkumu. KTĮ 49 str. 1 d. 2015 m. papildyta 3 punktu, kuriuo bylos nagrinėjimo atidėjimo pagrindų sąrašas išplėstas atveju, kai Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas bylą, nusprendžia kreiptis į Europos Žmogaus Teisių Teismą su prašymu pateikti konsultacinę išvadą dėl principinių klausimų, susijusių su Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje ar jos protokoluose apibrėžtų teisių ir laisvių aiškinimu ar taikymu³⁹³. KTĮ 50 str. keistas 1996 m., šiuo pakeitimu patikslinta šiame straipsnyje nustatyta įrodymų tyrimo tvarka. KTĮ 53 str. keistas 2008 m. pakeitimais, kuriais buvo įvestas Konstitucinio Teismo teisėjo

³⁹² Šis pakeitimas įsigalioja nuo Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos protokolo Nr. 16 įsigaliojimo Lietuvos Respublikai dienos.

³⁹³ Šis pakeitimas įsigalioja nuo Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos protokolo Nr. 16 įsigaliojimo Lietuvos Respublikai dienos.

atskirosios nuomonės institutas, šio straipsnio 3 dalis papildyta nuostata: „atskirosios nuomonės pareiškimas nelaikomas nuomonės pareikštos pasitarimų kambaryje paskelbimu“. KTĮ 58 str. 1996 m. pakeitimais, kuriais patikslinta nutarimo ištaisyimo tvarka, t. y. nustatyta, kad nutarimas gali būti taisomas tik nekeičiant nutarimo esmės. KTĮ 61 str. 1996 m. papildytas nuostata „dėl Konstitucinio Teismo nutarimo aiškinimo priimamas atskiras dokumentas, jis išsiunčiamas ir skelbiamas šio įstatymo nustatyta tvarka“. KTĮ 66, 67 ir 76 str. keisti 2015 m., šiuo pakeitimu minėtuose straipsniuose nustatyta galimybė prašymus ir paklausimus į Konstitucinį Teismą pateikti elektronine forma, taip pat nuo 30 iki 9 sumažintas Konstituciniam Teismui teikiamų prašymų ir paklausimų bei jų priedų egzempliorių skaičius. KTĮ 78 str. keistas 2003 m., šiuo pakeitimu patikslinti reikalavimai paklausimams dėl Respublikos Prezidento sveikatos būklės, nustatyta, kad šie paklausimai turi būti patvirtinami nutarimu, priimtu Seimo statuto nustatyta tvarka, ankstesnėje (originalioje) šio straipsnio redakcijoje buvo nustatyta, kad toks paklausimas turi būti patvirtintas nutarimu, priimtu daugiau kaip pusės visų Seimo narių balsų dauguma.

Reziumuojant konstitucinės justicijos procesą reglamentuojančių straipsnių pakeitimus reikėtų pažymėti, kad nors skaičiumi jie gali pasirodyti ganėtinai gausūs, tačiau, kaip minėta, didelė dalis šių straipsnių buvo keisti ne po vieną kartą, o kai kuriais atvejais pakeistos nuostatos vėliau padarytais pakeitimais buvo vėl grąžinamos atgal (pvz., žr. KTĮ 44 str. 4 d. pakeitimus), taigi iš tikrųjų šiame įstatyme nustatytas konstitucinės justicijos procesą reglamentuojantis teisinis reguliavimas nekito taip žymiai, kaip gali pasirodyti vertinant vien pagal padarytų pakeitimų skaičių. Žinoma, kai kurie pakeitimai reiškė išties reikšmingas permainas, kaip antai rašytinio bylos nagrinėjimo galimybės, Konstitucinio Teismo teisėjo atskirosios nuomonės instituto įvedimas, pakeitimai, susiję su teisės aktų galiojimo sustabdymu bei Konstitucinio Teismo aktų oficialiu skelbimu ir kt., tačiau dauguma jų didesnių pasikeitimų konstitucinės justicijos procese neįvedė, o kai kuriais iš jų buvo tiesiog įtvirtinta Konstituciniame Teisme susiformavusi procesinė praktika,

kuria Teismas ne vienus metus naudojosi, nors KTĮ tokia galimybė *expressis verbis* ir nebuvo nustatyta.

Išsamesnio aptarimo nusipelnė vienas iš naujausių – 2015 m. gegužės 14 d. priimtas – KTĮ pakeitimo įstatymas, kurio projektą parengė Seimo valdybos sudaryta darbo grupė³⁹⁴. Paminėtina, kad iš šio sprendimo pavadinimo „Dėl darbo grupės Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo pakeitimo įstatymo projektui parengti sudarymo“ matyti, kad buvo planuota parengti naujos redakcijos KTĮ. Tai rodo, kad įstatymų leidėjas buvo subrendęs esminėms permainoms konstitucinės justicijos procese. Šias tendencijas paskatino tai, kad per krizę ir pokriziniu laikotarpiu buvo pateikta nemažai Konstitucinio Teismo įstatymo pakeitimo įstatymų projektų, kurie gali būti vertinami kaip prasilenkiantys su Konstitucija siekiais riboti Konstitucinio Teismo galias ar apsunkinti Teismo veiklą³⁹⁵. Šiais projektais buvo siūloma: nustatyti, kad Konstitucinio Teismo nutarimai ir sprendimai dėl Konstitucinio Teismo nutarimo išaiškinimo įsigalioja tik juos įgyvendinus Seimo statuto 181² str. nustatyta tvarka³⁹⁶; KTĮ įtvirtinti nuostatą, kad Konstitucinio Teismo balsavimo rezultatai dėl Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų būtų skelbiami viešai³⁹⁷; šiuo metu KTĮ įtvirtintą 2/3 teisėjų kvorumą, reikalingą bylų nagrinėjimui ir nutarimų, išvadų ar sprendimų priėmimui, padidinti iki 8 teisėjų³⁹⁸; nuo 75 iki 25 metų sumažinti atstumą iki Konstitucinio Teismo

³⁹⁴ Lietuvos Respublikos Seimo valdybos 2014 m. balandžio 16 d. sprendimas Nr. SV-S-600 „Dėl darbo grupės Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo pakeitimo įstatymo projektui parengti sudarymo“.

³⁹⁵ MASNEVAITĖ, E.; PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D.; ŽALIMAS, D. Teismų nepriklausomumas <...>, p. 453.

³⁹⁶ Kitaip tariant, tik Seimui dėl jų priėmus atitinkamus sprendimus. Konstitucinio Teismo įstatymo 84 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-1788. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=470667&p_tr2=2> [žiūrėta 2017 m. sausio 16 d.].

³⁹⁷ Konstitucinio Teismo įstatymo 19 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-1815. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=470973&p_tr2=2> [žiūrėta 2017 m. sausio 16 d.].

³⁹⁸ Akivaizdu, kad priėmus tokį projektą nepagrįstai užtruktų konstitucinės justicijos bylų nagrinėjimas, o tam tikrais atvejais apskritai būtų paralyžiuotas Teismo darbas (pavyzdžiui, kai vienu metu du ar trys teisėjai negalėtų dalyvauti bylą nagrinėjant dėl ligos, komandiruočių, atostogų, teisėjų nušalinimo ar nusišalinimo nuo bylos nagrinėjimo ir kt.). Konstitucinio Teismo įstatymo 19 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-1134. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=458441&p_tr2=2> [žiūrėta 2017 m. sausio 16 d.].

pastato, iki kurio draudžiami mitingai, piketai ir kitokie veiksmai³⁹⁹. Taigi į tokias iniciatyvas reikėjo kaip nors reaguoti, nors, kaip minėta, pradžioje planuota parengti naujos redakcijos KTI, tačiau galiausiai apsiribota tik kai kurių jo straipsnių pakeitimu ar papildymu, kurie nors skaičiumi ir gali pasirodyti gana gausūs, ypač reikšmingų permainų konstitucinės justicijos procese neįvedė. Disertacinio darbo autorei teko būti šios darbo grupės nare ir dalyvauti jos posėdžiuose, todėl reikėtų konstatuoti, kad reikšmingesnių pakeitimų nebuvo pasiūlyta dėl aptariamam laikotarpiu Seime sklandžiusių neigiamų emocijų Konstitucinio Teismo atžvilgiu, kurios, kaip minėta, sustiprėjo dėl ekonomikos krizės metu priimtų Konstitucinio Teismo nutarimų, kuriuose kai kurios taupymo priemonės (teisės aktų nuostatos, kuriomis siekta įveikti ekonomikos krizę) buvo pripažintos antikonstitucinėmis.

1.3.3. Kiti su konstitucinės justicijos procesu susiję įstatymai ir Seimo statutas

Konstitucinio Teismo veiklą reglamentuojančios nuostatos paprastai įtvirtinamos ir, pvz., referendumo ar rinkimų procesą, politinių partijų veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose, parlamentų reglamentuose, valstybės vadovo ar vyriausybės veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose ir kt.

Pavyzdžiui, tam tikros su Konstitucinio Teismo veikla susijusios nuostatos įtvirtintos Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse⁴⁰⁰ (3 str. 3 d., 163 str. 7 d., 165 str.), Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse⁴⁰¹ (234 str. 5 d. 3 p., 381 str.), Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatyme⁴⁰² (4 str. 2 d., 100 str. 1 d. 4 ir 5 p., 101 str. 3 p.). Tai nuostatos, įtvirtinančios ordinarinių teismų įgaliojimus (pareigą) iškilus abejonei dėl konkrečioje byloje taikytino įstatymo ar kito teisės akto atitikties Konstitucijai ar kitam aukštesnės galios teisės aktui sustabdyti bylos

³⁹⁹ Konstitucinio Teismo įstatymo 17 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-664(2). Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=466664&p_tr2=2> [žiūrėta 2017 m. sausio 16 d.].

⁴⁰⁰ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Žin.*, 2002, Nr. 36-1340.

⁴⁰¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Žin.*, 2002, Nr. 37-1341.

⁴⁰² Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas. *Žin.*, 1999, Nr. 13-308; *TAR*, 2016, Nr. 2016-16849.

nagrinėjimą ir kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl tokio teisės akto konstitucingumo. Paminėtinos ir Administracinių bylų teisenos įstatymo nuostatos, atskiriančios Konstitucinio Teismo ir administracinių teismų kompetenciją (18 str., 21 str. 1 d. 3 p.). Šios nuostatos minėtuose įstatymuose buvo įtvirtintos praktiškai nuo jų priėmimo ir iki dabar išliko mažai pakitusios. Reikėtų paminėti 2011 m. pakeitimais⁴⁰³ CPK 3 str. 3 d. įtvirtintą nuostatą: „Teismas taip pat nutartimi sustabdo bylos nagrinėjimą, kai Konstitucinis Teismas yra priėmęs nagrinėti kito teismo nutartyje suformuluotą paklausimą tuo pačiu teisės klausimu ir teismas neturi kitų teisinių argumentų dėl įstatymo arba teisės akto atitikties Konstitucijai ar įstatymams. Šiuo atveju teismas bylos į Konstitucinį Teismą nesiunčia.“

Šiame kontekste paminėtinos ir Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo⁴⁰⁴ (86 str. 5 d., 95 str.) bei Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo⁴⁰⁵ (77 str.) nuostatos, reglamentuojančios Seimo ir Respublikos Prezidento įgaliojimus su paklausimu kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl Seimo rinkimų įstatymo pažeidimo, taip pat Seimo įgaliojimus su paklausimu kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo pažeidimo. Šios nuostatos keistos 2015 m. gegužės 14 d. pakeitimo įstatymais⁴⁰⁶, kurie buvo parengti kartu su anksčiau aptartais 2015 m. KTĮ pakeitimais, siekiant suderinti naujausius KTĮ pakeitimus bei minėtų įstatymų nuostatas, pvz., dėl paklausimo dėl rinkimų įstatymų pažeidimo išnagrinėjimo termino pailginimo.

Paminėtinas ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymo⁴⁰⁷ 22 str. 13 p., kuriame nustatyta, kad Vyriausybė turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu iširti, ar Lietuvos Respublikos įstatymai ar kiti Seimo priimti teisės aktai neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai; 24 str.

⁴⁰³ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Žin.*, 2011, Nr. 85-4126.

⁴⁰⁴ Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas. *Lietuvos aidas*, Nr. 139; 1992, Nr. 22-635; *Žin.*, 1996, Nr. 62-1467; 2000, Nr. 59-1760.

⁴⁰⁵ Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas. *Lietuvos aidas*, Nr. 253; 1993, Nr. 2-29; *Žin.*, 2008, Nr. 71-2721; 2013, Nr. 120-6055.

⁴⁰⁶ Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo Nr. I-2721 6, 40, 45, 86, 93 ir 95 straipsnių pakeitimo įstatymas. *TAR*, 2015-05-27, Nr. 2015-08166; Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo Nr. I-28 74, 76 ir 77 straipsnių pakeitimo įstatymas. *TAR*, 2015-05-27, Nr. 2015-08125.

⁴⁰⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymas. *Žin.*, 1994, Nr. 43-772; 1998, Nr. 41(1)-1131.

12 p., kuriame nustatyta, kad Ministras Pirmininkas suteikia įgaliojimus atstovauti Vyriausybei Konstituciniame Teisme.

Kitas svarbus, su Konstitucinio Teismo teisės priimamų aktų paskelbimu susijęs įstatymas – Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymas⁴⁰⁸, kurio 6 str. „Teisės aktų registras“ 2 d. nustatyta, kad Teisės aktų registro objektais yra, *inter alia*, Konstitucinio Teismo reglamentas (10 p.), Konstitucinio Teismo nutarimai ir sprendimai dėl Konstitucinio Teismo nutarimo išaiškinimo, taip pat Konstitucinio Teismo pirmininko pranešimai dėl ginčijamo akto galiojimo sustabdymo ir dėl sustabdyto akto galiojimo atnaujinimo (19 punktas). Šio įstatymo 21 str. taip pat reglamentuojamas Konstitucinio Teismo aktų registravimas, oficialus paskelbimas ir įsigaliojimas, taip pat Konstitucinio Teismo pirmininko pranešimų registravimas ir oficialus paskelbimas. Paminėtina, kad Teisėkūros pagrindų įstatymas priimtas tik 2012 m. rugsėjo 18 d., įsigaliojo 2014 m. sausio 1 d., anksčiau šie klausimai buvo reglamentuojami Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos įstatyme⁴⁰⁹, kuriame buvo nustatyta, kad Konstitucinio Teismo nutarimai, išvados, taip pat sprendimai priimti nagrinėti prašymą ar paklausimą, sprendimai atsisakyti nagrinėti prašymą ar paklausimą, sprendimai nutraukti bylą (teiseną), sprendimai dėl Konstitucinio Teismo nutarimo išaiškinimo ir Konstitucinio Teismo pirmininko potvarkiai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 25 straipsnio 1 dalies 1 ir 2 punktuose nurodytais klausimais turi būti skelbiami „Valstybės žiniuose“ (3 str. 1 d. 5 p.), taip pat kad jie įsigalioja jų oficialaus paskelbimo „Valstybės žiniuose“ dieną, o Konstitucinio Teismo aktai, kurie nepaskelbiami Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 84 straipsnio 4 dalyje nustatytu laiku, įsigalioja jų paskelbimo Konstitucinio Teismo leidinyje dieną (10 str.).

⁴⁰⁸ Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymas. *Žin.*, 2012, Nr. 110-5564.

⁴⁰⁹ Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos įstatymas. *Lietuvos aidas*, Nr. 67; 1993, Nr. 12-296; *Žin.*, 2002, Nr. 124-5626.

Nemažai su Konstitucinio Teismo veikla susijusių nuostatų įtvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo statute⁴¹⁰. Pagal Konstitucijos 76 str., Seimo statutas – tai aktas, turintis įstatymo galią, tačiau galintis reguliuoti ne bet kokius, o tik tam tikrus, Konstitucijoje nurodytus, santykius – nustatyti Seimo struktūrą ir darbo tvarką. Seimo statuto dvidešimt aštuntajame⁽¹⁾ skirsnyje „Konstitucinio Teismo nutarimų, išvadų, sprendimų įgyvendinimas“ nustatyta, kas atsakingas už Konstitucinio Teismo nutarimų, išvadų ir sprendimų įgyvendinimo priežiūrą Seime, Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados dėl Lietuvos Respublikos tarptautinės sutarties įgyvendinimo tvarką. Paminėtina, kad dvidešimt aštuntuoju⁽¹⁾ skirsniu Seimo statutas papildytas tik 2002 m. rugsėjo 5 d. pakeitimais⁴¹¹, o Konstitucinio Teismo nutarimų įgyvendinimui skirti terminai išsamiau reglamentuoti tik 2008 m. balandžio 17 d. pakeitimais⁴¹².

Su Konstitucinio Teismo nutarimų įgyvendinimu taip pat susiję Seimo statuto 67 str. 11 p.⁴¹³, 135 str. 7 d.⁴¹⁴. Seimo statuto 239 str. įtvirtintos nuostatos susijusios su Seimo įgaliojimais kreiptis į Konstitucinį Teismą išvados, ar asmens, kuriam pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai, Seimo statuto 240 str. reglamentuojama apkaltos procedūros tolesnė eiga įsigaliojus Konstitucinio Teismo išvadai, kiti su Konstitucinio Teismo išvadamis, priimtomis apkaltos bylose, susiję klausimai taip pat reglamentuojami Seimo statuto 241 str. 3 d. ir 242 str. (šios nuostatos Seimo statute atsirado tik su 2004 m. lapkričio 9 d. Seimo statuto

⁴¹⁰ Lietuvos Respublikos Seimo statutas. *Žin.*, 1994, Nr. 15-249; 1999, Nr. 5-97.

⁴¹¹ Lietuvos Respublikos Seimo statutas dėl Seimo statuto 59, 67, 97, 107, 135, 138, 141 straipsnių pakeitimo ir statuto papildymo Dvidešimt aštuntuoju⁽¹⁾ skirsniu. *Žin.*, 2002, Nr. 91-3887.

⁴¹² Lietuvos Respublikos Seimo statutas dėl Seimo statuto 181(2) straipsnio pakeitimo. *Žin.*, 2008, Nr. 47-1751.

⁴¹³ 67 straipsnio 11 punkte nustatyta, kad viena iš Teisės ir teisėtvarkos komiteto veiklos krypčių yra pagal Konstitucinio Teismo nutarimus dėl įstatymų ir kitų Seimo priimtų aktų prieštaravimo Konstitucijai rengti šių įstatymų ir kitų Seimo priimtų aktų pataisų projektus arba teikti pasiūlymus kitiems komitetams parengti tokius projektus.

⁴¹⁴ 135 straipsnio 7 dalis taip pat susijusi su Konstitucinio Teismo nutarimų įgyvendinimu, joje nustatyta, jog reikalavimas Seimo plenariniame posėdyje pateikti įstatymo papildymo ar pakeitimo įstatymo projektus ne anksčiau kaip po 6 mėnesių nuo to įstatymo priėmimo, netaikomas įgyvendinant Konstitucinio Teismo nutarimus.

pakeitimais⁴¹⁵). Seimo statuto 29⁽¹⁾ str. 4 d. įtvirtinti Seimo įgaliojimai kreiptis į Konstitucinį Teismą išvados, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam eiti savo pareigas. Ši nuostata Seimo statute atsirado tik po 2003 m. lapkričio 11 d. Statuto pakeitimų⁴¹⁶.

1.3.4. Konstitucinio Teismo reglamentas ir jo pakeitimai, kiti Konstitucinio Teismo vidaus aktai

Į konstitucinės justicijos institucijų veiklą reglamentuojančią teisinio reguliavimo sistemą taip pat įeina pačių konstitucinės justicijos institucijų priimami aktai. Pirmiausia tai, žinoma, konstitucinių teismų reglamentai. Dažnai nurodymas priimti reglamentą įtvirtinamas konstitucinių teismų veiklą ir organizaciją nustatančiuose įstatymuose, paprastai šiuose įstatymuose taip pat bendrais bruožais nurodoma, kokius klausimus reglamentas turi sureguliuoti. Šią tendenciją atitinka ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas, kurio 3 str. nustatyta, kad Konstitucinio Teismo vidaus klausimus, teisėjų profesinio elgesio taisykles, aparato struktūrą, raštvedybą ir kitus klausimus reguliuoja Konstitucinio Teismo reglamentas. Atkreiptinas dėmesys, kad nors KTĮ *expressis verbis* nustatyta pareiga priimti Konstitucinio Teismo reglamentą, tačiau šio akto priėmimas Konstituciniame Teisme užtruko nepateisinamai ilgai – daugiau nei 10 m. Laikotarpiu iki Konstitucinio Teismo reglamento priėmimo šio akto funkciją atliko įvairiems klausimams skirti organizaciniai Teismo sprendimai ir Konstitucinio Teismo pirmininko potvarkiai.

Konstitucinis Teismas 2004 m. kovo 5 d. sprendimu „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo reglamento patvirtinimo“ patvirtino

⁴¹⁵ Lietuvos Respublikos Seimo statutas dėl Seimo statuto 4, 9, 10, 12, 15, 44, 46, 49, 61, 68, 78, 113, 135, 136, 137, 138, 145, 149, 151, 152, 155, 156, 162, 163, 164 straipsnių, trisdešimt aštuntojo ir trisdešimt devintojo skirsnių pakeitimo ir papildymo, statuto papildymo 44-1 straipsniu ir dvidešimt septintuoju-1 skirsniu bei keturiasdešimtojo skirsnio pripažinimo netekusiu galios. *Žin.*, 2004, Nr. 165-6025.

⁴¹⁶ Lietuvos Respublikos Seimo statutas dėl Seimo statuto 29, 30, 32, 86, 99, 217 straipsnių pakeitimo ir statuto papildymo 29-1, 29-2, 29-3 straipsniais. *Žin.*, 2003, Nr. 108-4817.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo reglamentą⁴¹⁷ (toliau – ir KTR), kuriame apibrėžta Konstitucinio Teismo darbo organizavimo tvarka, teisėjų etikos taisyklės, Konstitucinio Teismo aparato struktūra ir pagrindinės aparato struktūrinių padalinių ir Teismo tarnautojų funkcijos, tarptautinių ryšių palaikymo tvarka, kreipimaisi į Konstitucinį Teismą ir jų išankstinis tyrimas, bylos pradėjimas ir rengimas teisminiam posėdžiui, bylos nagrinėjimas teisminiame posėdyje ir kt. Taigi KTR, *inter alia*, apibendrinta per 10-metį susikaupusi konstitucinės justicijos bylų nagrinėjimo praktika.

Iki šios dienos KTR keistas šešis kartus (du kartus iš jų KTR išdėstytas nauja redakcija): Konstitucinio Teismo 2005 m. lapkričio 10 d. sprendimu⁴¹⁸, kuriuo patikslinta Konstitucinio Teismo aparato struktūra; Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 14 d. sprendimu⁴¹⁹, kuriuo taip pat patikslinta Konstitucinio Teismo aparato struktūra bei kai kurių jo padalinių ir tarnautojų funkcijos; Konstitucinio Teismo 2007 m. rugsėjo 18 d. sprendimu⁴²⁰ KTR išdėstytas nauja redakcija; Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 26 d. sprendimu⁴²¹, kuriuo KTR VIII skyrius „Bylos nagrinėjimas teisminiame posėdyje“ papildytas nauju VII skirsniu „Konstitucinio Teismo teisėjo atskiroji nuomonė“; Konstitucinio Teismo 2009 m. kovo 25 d. sprendimu⁴²², kuriuo patikslinta Konstitucinio Teismo aparato struktūra ir jo padalinių funkcijos bei Konstitucinio Teismo teisėjo atskirosios nuomonės paskelbimo tvarka. Paskutinį kartą KTR keistas Konstitucinio Teismo 2015 m. rugpjūčio 31 d., kuriuo KTR išdėstytas nauja redakcija.

⁴¹⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo reglamentas. *Žin.*, 2004, Nr. 38-1237; 2007, Nr. 100-4082; 2008, Nr. 139-5513; 2009, Nr. 34-1303; *TAR*, 2015, Nr. 13255.

⁴¹⁸ Konstitucinio Teismo 2005 m. lapkričio 10 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo reglamento IV skyriaus 1 skirsnio 3 punkto papildymo ir pakeitimo“. *Žin.*, 2005, Nr. 137-4937.

⁴¹⁹ Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 14 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo reglamento IV skyriaus 1 skirsnio 3 punkto pakeitimo ir 3, 4 skirsnių papildymo ir pakeitimo“. *Žin.*, 2006, Nr. 126-4804.

⁴²⁰ Konstitucinio Teismo 2007 m. rugsėjo 18 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 5 d. sprendimo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo reglamento patvirtinimo“ pakeitimo“. *Žin.*, 2007, Nr. 100-4082.

⁴²¹ Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 26 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo reglamento pakeitimo ir papildymo“. *Žin.*, 2008, Nr. 139-5513.

⁴²² Konstitucinio Teismo 2009 m. kovo 25 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo reglamento pakeitimo ir papildymo“. *Žin.*, 2009, Nr. 34-1303.

Naujoje KTR redakcijoje nustatyta nauja Konstitucinio Teismo aparato struktūra, atsisakyta kai kurių aparato struktūrinių padalinių ir atskirų pareigybių funkcijų aprašymo šiame akte, taip pat Reglamento nuostatos suderintos su 2011–2015 m. padarytais Konstitucinio Teismo įstatymo pakeitimais⁴²³. Taigi 2015 m. rugpjūčio 31 d. sprendimu KTR, *inter alia*, įtvirtintos nuostatos, kuriose detalizuotos KTĮ nuostatos dėl bylos nagrinėjimo rašytinio proceso tvarka; KTĮ 41 str. (2011 m. gruodžio 6 d. redakcija) numačius galimybę išskirti prašymą į atskiras bylas, atitinkamai pakeistos KTR nuostatos dėl sprendimų atlikus išankstinį kreipimąsi tyrimą; atsižvelgiant į KTĮ 55 str. 5 d. pakeitimus, taip pat į poreikį suvienodinti ir detaliau sureguliuoti šioje dalyje įtvirtinto atskirosios nuomonės instituto taikymo praktiką, patikslintos šį institutą reglamentuojančios KTR nuostatos, *inter alia*, numatyti tam tikri reikalavimai atskirosios nuomonės turiniui ir formai; patikslintos KTR nuostatos dėl bylų nagrinėjimo eiliškumo, *inter alia*, nustatyti ir kiti, t. y. KTĮ *expressis verbis* nenurodyti, atvejai, kada gali būti paankstinamas tam tikrų kategorijų konstitucinės justicijos bylų nagrinėjimas; KTR taip pat nustatyta prašymų, paklausimų ir jų priedų pateikimo elektroninių ryšių priemonėmis tvarka ir kt.

Svarbu paminėti ir kitus su konstitucinės justicijos procesu susijusius Konstitucinio Teismo vidaus aktus. 2016 m. balandžio 7 d. Konstitucinis Teismas patvirtino Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo aktų projektų rengimo metodines rekomendacijas⁴²⁴. Rekomendacijose tvirtinama, kad siekiant suvienodinti Konstitucinio Teismo kai kurių aktų (nutarimų, išvadų, sprendimų dėl Konstitucinio Teismo akto išaiškinimo, prašymo ar paklausimo gražinimo, atsisakymo jį nagrinėti) struktūrą, turinio išdėstymą ir formą,

⁴²³ 2011 m. balandžio 12 d. priimtu Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 29 straipsnio pakeitimo įstatymu, 2011 m. gruodžio 6 d. priimtu Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 27, 41, 44 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir įstatymo papildymo 53¹ straipsniu įstatymu, 2012 m. lapkričio 6 d. priimtu Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 18, 26 ir 84 straipsnių pakeitimo įstatymu, 2013 m. lapkričio 7 d. priimtu Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 55 straipsnio pakeitimo įstatymu ir 2015 m. gegužės 14 d. priimtu Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 6, 9, 14, 19, 26, 29, 32, 40, 52, 53¹, 55, 58, 60, 61, 62, 66, 67, 72, 76, 77 ir 84 straipsnių pakeitimo įstatymu.

⁴²⁴ Konstitucinio Teismo 2016 m. balandžio 7 d. sprendimu Nr. 17B-2 „Dėl Konstitucinio Teismo aktų projektų rengimo metodinių rekomendacijų patvirtinimo“ patvirtintos Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo aktų projektų rengimo metodinės rekomendacijos.

rengiant tokių aktų projektus turėtų būti vadovaujamosi šiomis rekomendacijomis. Rekomendacijose aptarti bendrieji Konstitucinio Teismo aktų formos reikalavimai, Konstitucinio Teismo nutarimo, išvadų ir sprendimų struktūra ir bendrosios rekomendacijos dėl jų projektų rengimo, kai kurie specialieji reikalavimai Konstitucinio Teismo aktų projektų rengimui.

Konstitucinio Teismo nutarimai, išvados ir sprendimai rengiami laikantis Konstitucinio Teismo pirmininko įsakymu patvirtintos Konstitucinio Teismo nutarimų, išvadų ir sprendimų įforminimo tvarkos⁴²⁵. Aptariamos temos kontekste paminėtinas ir Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 7 d. sprendimas Nr. 17B-2 „Dėl numerių suteikimo Konstitucinio Teismo aktams“⁴²⁶. KTR 120 punkte paminėtas ir dar vienas su konstitucinės justicijos procesu susijęs Teismo vidaus aktas – Konstitucinio Teismo pirmininko įsakymu tvirtinamas Konstitucinio Teismo posėdžių garso įrašų darymo ir saugojimo tvarkos aprašas, tačiau tokio akto Konstitucinio Teismo primininkas dar nėra patvirtinęs.

1.3.5. Konstitucinės justicijos modelio raidos mechanizmai

Taigi Lietuvos konstitucinės justicijos modelyje per daugiau nei 20 jo gyvavimo metų esminių permainų neįvyko. Nors ir buvo tam tikrų iniciatyvų, Konstitucijos VIII skirsnyje „Konstitucinis Teismas“ nustatytas teisinis reguliavimas nebuvo keistas. KTĮ, kaip minėta, buvo keistas 17 kartų, iš jų 13 pakeitimo įstatymų keistos procesinio pobūdžio KTĮ nuostatos (šiais įstatymais buvo keisti 25 konstitucinės justicijos procesą reglamentuojantys straipsniai, taip pat vieną kartą šis įstatymas papildytas nauju 53(1) str.), tačiau šiame įstatyme nustatytas konstitucinės justicijos procesą reglamentuojantis teisinis reguliavimas nekito taip žymiai, kaip gali pasirodyti vertinant vien pagal padarytų pakeitimų skaičių. Nors kai kurie pakeitimai įnešė išties reikšmingų permainų, tačiau dauguma jų didesnių pokyčių konstitucinės justicijos procese

⁴²⁵ Konstitucinio Teismo pirmininko 2013 m. kovo 18 d. įsakymu Nr. 4B-7 „Dėl Konstitucinio Teismo nutarimų, sprendimų ir išvadų įforminimo tvarkos patvirtinimo“ patvirtinta Konstitucinio Teismo nutarimų, sprendimų ir išvadų įforminimo tvarka.

⁴²⁶ Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 7 d. sprendimas Nr. 17B-2 „Dėl numerių suteikimo Konstitucinio Teismo aktams“.

neįvedė. Šie pakeitimai buvo labiau fragmentinio pobūdžio, daromi atsižvelgiant į neesminius veiksnius, tačiau nesiekiant konstitucinės justicijos modelį patobulinti iš esmės. Galbūt radikalesni šio įstatymo pakeitimai ir nebūtų įmanomi prieš tai nepakeitus Konstitucinio Teismo veiklą reglamentuojančių Konstitucijos nuostatų, tačiau Konstitucijos pataisoms taip ir nebuvo prisiruošta. Todėl KTĮ nuo jo priėmimo 1993 m. liko santykinai nedaug pakitęs. Tuo metu, kai buvo kuriamas konstitucinės justicijos modelis, konstitucinė justicija Lietuvoje nebuvo egzistavusi nė vienos dienos ir tai suponavo atitinkamą modelio kūrėjų atsargumą šio instituto atžvilgiu, kurį puikiai atspindi Konstitucijos nuostatų, o kai kuriais atvejais ir Konstitucinio Teismo įstatymo nuostatų lakoniškumas. Todėl Konstituciniam Teismui, kuris pats neinicijuoja jo veiklą reglamentuojančio akto⁴²⁷ ir juo labiau Konstitucijos pataisų, teko aiškinti Konstitucijos bei KTĮ nuostatas taip, kad jos ne nukryptų nuo konstitucinės šios institucijos paskirties ir įgaliojimų sampratos, bet kuo labiau ją atitiktų.

Taigi Lietuvos konstitucinės justicijos modelis daugiausia plėtojosi jurisprudenciniu keliu. Esama nuomonės, kad Konstitucijos 102 str. 1 d. ir 105 str. 1, 2 d. lakoniškumas kaip tik išplečia konstitucinės kontrolės galimybes⁴²⁸. Pavyzdžiui, Konstitucijos nuostatose nedetalizuojama, kokie konkrečiai įstatymai (be paprastųjų) ir kiti teisės aktai gali būti konstitucinės kontrolės objektais. Taigi Konstituciniam Teismui savo jurisprudencijoje teko aiškinti, ar konstitucingumo kontrolės objektais gali būti Konstitucijos pakeitimo įstatymai, konstituciniai įstatymai, referendumu priimti įstatymai, įstatymai, priimti iki Konstitucijos įsigaliojimo, Seimo statutas, negaliojantys teisės aktai ir kt.⁴²⁹ Konstitucijoje ir KTĮ *expressis verbis* nepaminėta ir tai, kad Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus aiškinti Konstituciją, nors, kaip minėta ankstesniame skyriuje, teisės aktų atitikties konstitucijai vertinimas suponuoja

⁴²⁷ Žinoma, keičiant KTĮ nuostatas neretai konsultuojamasi ir su Konstituciniu Teismu, t. y. prašoma pateikti nuomonę dėl tam tikrų šio įstatymo pakeitimo įstatymų projektų, pakeitimo įstatymų rengimo darbo grupėse dalyvauja Konstitucinio Teismo atstovai, neretai vyksta ir neoficialios diskusijos, tačiau akivaizdu, kad Konstitucinio Teismo nuomonė įstatymų leidėjo nesaisto, ar bus į ją atsižvelgta, priklauso tik nuo Seimo geros valios.

⁴²⁸ KŪRIS, E. (sud. ir moksl. red.) Konstitucinis Teismas <...>, p. 83.

⁴²⁹ Plačiau apie tai žr. disertacijos III.1 skyriuje.

konstitucijos aiškinimą kaip neatskiriama konstitucinės kontrolės elementą. Taigi Konstituciniam Teismui teko šią tiesą konstatuoti pačiam, pirmą kartą tai buvo padaryta Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarime⁴³⁰, kuriame Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad pagal Konstituciją tik Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją.

Atsakymą į klausimą apie teisės aktų konstitucingumo tyrimo *ex officio* ribas galima gauti taip pat tik analizuojant Konstitucinio Teismo jurisprudenciją; KTĮ, o juo labiau Konstitucija, šiuo, kaip ir daugeliu kitų sudėtingų konstitucinės justicijos proceso klausimų, tyli. Įstatymas reglamentuoja ginčijamo teisės akto atitikties aukštesnės galios teisės aktams (pirmiausia Konstitucijai) tyrimą, tačiau visai nutyli tai, kas, atrodo, turėtų būti akivaizdu: skirtinguose teisės aktuose, juo labiau skirtinguose to paties teisės akto straipsniuose (jų dalyse) nustatytas teisinis reguliavimas būna susijęs, todėl, tirdamas viename teisės akte nustatyto teisinio reguliavimo atitiktį aukštesnės galios teisės aktams (pirmiausia Konstitucijai), Konstitucinis Teismas kartais negali išvengti nekonstatavęs, jog tam aukštesnės galios teisiniui reguliavimui prieštarauja nuostatos, kurių pareiškėjas formaliai neginčijo⁴³¹.

Kaip minėta, būna situacijų, kai Konstitucijai prieštaraujantį teisės aktą nedelsiant pašalinus iš teisės sistemos gali kilti nepageidaujamų padarinių. Iš jų, *inter alia*, paminėtini: teisinio reguliavimo vakuumo, kuris sukeltų pavojų tam tikriems svarbiems visuomenės, valstybės ar asmenų interesams, susidarymas; poveikis valstybės finansų pusiausvyrai, kai sprendimui įgyvendinti reikia didelių valstybės biudžete nenumatytų finansinių lėšų. Atsižvelgiant į tai, Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje atskleisti ir Konstitucinio Teismo įgaliojimai atidėti savo nutarimų oficialų paskelbimą. Pirmą kartą šiais Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje atskleistais įgaliojimais pasinaudota Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarime. Konstitucija ir KTĮ *expressis verbis* tokios galimybės nenumatė.

⁴³⁰ Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas. *Žin.*, 2003, Nr. 53-2361.

⁴³¹ KŪRIS, E. Konstitucinės justicijos proceso <...>, p. 7–27.

Tačiau reikia pažymėti, kad 2015 m. gegužės 14 d. priimtu KTĮ pakeitimo įstatymu šie Konstitucinio Teismo įgaliojimai įtvirtinti ir Konstitucinio Teismo įstatymo 84 str. 3 d., kurioje nustatyta, kad, atsižvelgdamas į konkrečias aplinkybes, Konstitucinis Teismas gali nustatyti kitą, vėlesnę, Konstitucinio Teismo nutarimo, kuriuo tam tikras teisės aktas (jo dalis) pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai ar įstatymams, paskelbimo datą. Taigi, kaip matyti, kai kuriais atvejais Konstitucinio Teismo jurisprudencija paskatina ir įstatyminio reguliavimo raidą.

Tokių konstitucinės justicijos modelio jurisprudencinės raidos pavyzdžių esama tikrai nemažai, jie bus atskleisti kituose disertacijos skyriuose. Tačiau reikia pažymėti, kad konstitucinės justicijos modelis kai kuriais atvejais plėtojasi ir tam tikrų klausimų tiesiogiai neįtvirtintus Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Pavyzdžiui, pirmuoju Konstitucinio Teismo veiklos dešimtmečiu palaipsniui formavosi tam tikrų kategorijų bylų nagrinėjimo paankstinimo praktika, kaip antai: bylų pagal Seimo ar Respublikos Prezidento pateiktus prašymus ištirti, ar žemesnės galios teisės aktas atitinka Konstituciją ar kitą aukštesnės galios teisės aktą; taip pat bylų dėl paklausimų arba Konstitucinio Teismo nutarimų, išvadų ar sprendimų aiškinimo nagrinėjimas; bylų, kuriose yra ginčijamas netrukus vyksiančius rinkimus reglamentuojančio įstatymo konstitucingumas, nors reikia pažymėti, kad ši taisyklė nėra absoliuti. Konstitucinio Teismo įstatymas šių kategorijų bylų nagrinėjimo paankstinimo galimybės nenumatė, tačiau Konstitucinis Teismas nustatydamas savo bylų nagrinėjimo eiliškumą šia procesine praktika dažniausiai vadovavosi. Reikia pažymėti, kad ši bylų nagrinėjimo paankstinimo praktika buvo apibendrinta 2004 m. priimtame Konstitucinio Teismo reglamente. O vėliau kai kurie šios praktikos aspektai įtvirtinti ir KTĮ 29 str. (2015 m. gegužės 14 d. redakcija). Pažymėtina, kad 2015 m. rugpjūčio 31 d. priimtame naujos redakcijos KTR numatyta dar daugiau galimybių paankstinti tam tikrų kategorijų bylų nagrinėjimo eiliškumą⁴³².

⁴³² Apie tai plačiau žr. disertacijos III dalyje.

Taigi Konstitucijos nuostatų lakoniškumas bei KTĮ nuostatų neintensyvumas, o daugeliu atvejų ir nepakankamumas vertė Konstitucinį Teismą ieškoti kitų konstitucinės justicijos modelio raidos mechanizmų. Tai Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje pateikti Konstitucinio Teismo įgaliojimų išaiškinimai, o kai kurias atvejais ir Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje *expressis verbis* neužfiksuota Konstitucinio Teismo procesinė praktika.

II. KONSTITUCINĖS JUSTICIJOS PROCESO TEISĖ KAIP TEISĖS ŠAKA

II.1. Konstitucinės justicijos proceso samprata

II.1.1. Konstitucinės justicijos procesas – savarankiškas teisminis procesas

Santykinai menkas teisinės minties susidomėjimas konstitucinės justicijos proceso klausimais bent iš dalies aiškintinas ir teisės mokslo raidos ypatumais. Prancūzų komparatyvistas R. Davidas rašė, kad, remiantis susiklosčiusiomis tradicijomis, Europos žemyno teisininkus dar nuo Senovės Romos laikų daug labiau domino materialioji teisė. Vėliau ši materialiosios teisės akcentavimo tradicija buvo įtvirtinta universitetuose, teisės dėstymą siejusi su „tikrojo proto“ – Romos teisės – studijomis. Bendrosios teisės tradicijoje, priešingai, buvo akcentuojama ne scholastinė, universitetų formuluojamais principais grindžiama materialioji teisė, o tikroji teisės taikymo praktika, griežtai susijusi su sudėtingomis ir formaliomis teismo proceso taisyklėmis⁴³³.

Tęsiant šią istorinę perspektyvą reikėtų pažymėti, kad romanų-germanų teisės tradicijoje yra gerai žinoma ilgalaikė praktika, kai teisėjai, susidūrę su sudėtingomis bylomis, teiraudavosi juriskonsultų ar jų profesorių nuomonės. Kai kuriose šalyse, pavyzdžiui, Vokietijoje, šis teisinės tikrovės fenomenas netgi buvo institucionalizuotas *Aktenversendung* forma: nuo 1600 m. iki XIX a. teisėjai siųsdavo į universitetų teisės fakultetus sunkesnių bylų aprašus

⁴³³ ДАВИД, Р. *Основные правовые системы современности*. Москва, 1998, p. 240–242.

ir remdavosi kolektyvine fakulteto nuomone⁴³⁴. Tuo tarpu tradiciškai teisininkas Anglijoje – tai ne universiteto profesorius, o teisėjas-praktikas. Tik nežymi dalis teisininkų studijavo universitetuose, XIX a. valstybėje nebuvo nė vieno garsaus teisėjo, kuris turėtų universiteto diplomą. XIX a. Anglijoje teisininkui svarbiausia buvo sugebėjimas rasti ieškinio formą, kuri sudarytų galimybę kreiptis į Karališkąjį teismą ir išvengti tų nemalonumų, kurių kildavo dėl formalaus procedūros pobūdžio. Ieškovas, nesugebėjęs pasiekti, kad būtų išleistas reikiamas įsakymas, būdavo paliekamas be jokių tolesnės gynybos priemonių. Pasak J. Austino, „dėl nenorinčių prisitaikyti prie kintančių visuomenės pažiūrų bei sąlygų bendrosios teisės teismų pasipūtimo ir užsispyrimo radosi anglų teisingumas (*equity*)“⁴³⁵.

Reikia pažymėti, kad Anglijoje išliko šis tradicijų nulemtas, ypatingą reikšmę teisminiam procesui teikiantis mąstymo būdas. Kontinentinės Europos teisininkas teisėje mato socialinės tvarkos principus, jis vertina teisę tų principų kontekste, kalba apie politinės laisvės principus, socialines teises, nuosavybę ir sutartis, o praktikams palieka rūpestį dėl šių principų įgyvendinimo. Tuo tarpu Anglijos juristas – tam tikra prasme praktiku palikuonis – su nepasitikėjimu žiūri į tai, ką laiko tuščiais žodžiais: ką reiškia kažkokie teisiniai principai, jeigu praktikoje neegzistuoja jų įgyvendinimo būdai. Visas Anglijos juristų dėmesys amžiais buvo telkiamas į teisminį procesą ir tik labai lėtais tempais po truputį pereina ir į materialiąją teisę⁴³⁶.

Nesunku pastebėti, kad tarp materialiosios arba procesinės teisės akcentavimo tradicijos angliškai kalbančiame pasaulyje bei kontinentinėje Europoje ir skirtingo požiūrio į teisės šaltinius bei teismo diskrecijos apimtį esama tam tikro ryšio. Bendrosios teisės tradicijoje, kurioje pripažįstama, kad teisėjas ne tik taiko teisę, bet ir ją kuria, ypatinga reikšmė teikiama procesinei teisei, kuri užtikrina, kad atitinkamas procesas vyktų objektyviai ir nešališkai. Civilinės teisės tradicijoje, kurioje teisėjas dažniausiai suprantamas kaip teisės

⁴³⁴ GALGINAITIS, J. Teisinė sistema ir pagrindinės jos sistemos kaip lyginamosios teisėtyros objektas. *Teisė*, 2002, t. 44, p. 38.

⁴³⁵ GLENDON, M. A.; GORDON, M. W.; OSAKWE, C. *Vakarų teisės tradicijos*. Vilnius: Pradai, 1993, p. 151.

⁴³⁶ ДАВИД, Р. *Основные правовые <...>*, p. 240–242.

taikytojas, materialioji teisė laikoma pirmaeile, tuo tarpu procesinei teisei skiriamas tik aptarnaujantis vaidmuo.

Pažymėtina, kad materialiosios teisės akcentavimo tradicija gyva ir šių dienų Lietuvoje. Tai atsispindi ir nacionaliniuose procesinės teisės vadovėliuose, kuriuose pabrėžiama, kad proceso teisė, lyginant su materialiaja, yra tarnybinė⁴³⁷, o kartais materialiosios ir proceso teisės ryšys netgi vaizdžiai apibūdinamas „pono ir tarno“ santykiais⁴³⁸. Ši tendencija yra juntama net aukščiausiu – konstituciniu lygmeniu. Konstitucinis Teismas 1996 m. lapkričio 12 d. ir 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimuose yra pažymėjęs, kad teisės teorijoje ir teisės aktų taikymo praktikoje laikomasi principo, kad materialinės teisės normos turi pirmumą procesinių teisės normų atžvilgiu. Pastarosios paprastai yra tarnybinio pobūdžio, t. y. jos yra skirtos materialinės teisės normoms įgyvendinti⁴³⁹.

Žvelgiant iš tokios perspektyvos, nenuostabu, kad tyrėjų ir visuomenės dėmesį pirmiausia traukia konkretus konstitucinės justicijos bylos ginčo turinys, o ne procesinės normos, reglamentuojančios jo sprendimo procedūrą ir materialijų normų atžvilgiu atliekančios „aptarnaujanti vaidmenį“⁴⁴⁰. Žinoma, tokiai išvalgai galima būtų oponuoti, tvirtinant, kad štai mokslinės literatūros, skirtos baudžiamajam, civiliniam ar administraciniam procesui, netrūksta, tačiau akivaizdu, kad šią tendenciją, kurią galima apibūdinti kaip tendenciją, kai konstitucinės justicijos procesas lieka konstitucionalistų dėmesio paraštėse, dar labiau sustiprina Konstitucinio Teismo sprendžiamų ginčų ir jo priimamų baigiamųjų aktų reikšmingumas bei kitos aplinkybės.

Paminėtina ir tai, kad nors po Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimo⁴⁴¹, kai oficialiai buvo pašalinta Seimo narių grupei kilusi abejonė „ar Konstitucinis Teismas yra teismas“, tarp teisininkų šiuo klausimu neturėtų kilti jokių dvejonų, tačiau vis dar trūksta bandymų konstitucinės justicijos

⁴³⁷ MIKELĖNAS, V. *Civilinis procesas* <...>, p. 20.

⁴³⁸ DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas* <...>, p. 41.

⁴³⁹ Konstitucinio Teismo 1996 m. lapkričio 12 d. nutarimas. *Žin.*, 1996, Nr. 112-2558; Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas. *Žin.*, 2004, Nr. 181-6708; 2004.12.29, Nr. 186.

⁴⁴⁰ KŪRIS, E. Konstitucinės justicijos proceso <...>, p. 12.

⁴⁴¹ Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas. *Žin.*, 2006, Nr. 7-254.

procesą analizuoti kaip teisminį procesą⁴⁴². Taigi vis dar lieka tam tikro neapibrėžtumo, iš kokių pozicijų nagrinėti procedūras, kurių laikydamasis Konstitucinis Teismas tiria teisės aktų atitiktį Konstitucijai ir kitas jo kompetencijai priskirtas bylas. Tačiau juk akivaizdu, kad valstybės valdžios institucija, kuri Konstitucijoje įvardyta kaip teismas, savo konstitucine prigimtimi negali būti ne teismas. Pažymėtina ir tai, kad bendrosios kompetencijos, administracinius teismus ir Konstitucinį Teismą sieja teisės viešpatavimo principo užtikrinimo funkcija. Konstitucinis Teismas tai daro iš pozityviosios teisės nuolatos valydamas „neteisines“ (antikonstitucines) normas, o bendrosios kompetencijos ir administraciniai teismai – saugodami ir gindami žmogaus teises bei laisves nuo neteisėtų trečiųjų asmenų (įskaitant ir valstybės institucijas) veikų konkrečiose bylose⁴⁴³. Nekelia abejonių ir tai, kad Konstitucinis Teismas, įgyvendindamas konstitucinį teisingumą, remiasi Konstitucinio Teismo įstatyme įtvirtintomis taisyklėmis, kurios savo esme ir turiniu yra artimos civilinių ginčų nagrinėjimui bendrosios kompetencijos teismuose: išankstinis medžiagos tyrimas, bylos rengimas posėdžiui, tvarkomoji stadija, byloje dalyvaujančių asmenų teisinis statusas, atstovavimas Teisme, ieškininės teisenos forma, rungtyniškumo ir teisminių ginčų principai⁴⁴⁴.

Konstitucinės justicijos procesą, kaip teisminį procesą, iš dalies pagrindžia ir jo struktūra, būdinga ir kitiems teisminiams procesams, kuriuos įprasta struktūruoti pagal bylų nagrinėjimo teisenas. Teisenos sąvoka yra siauresnė nei proceso, šia sąvoka paprastai apibrėžiama speciali bylų nagrinėjimo tvarka⁴⁴⁵. Atkreiptinas dėmesys, kad Konstituciniame Teisme egzistuoja skirtingos procedūros, kurių laikydamasis Konstitucinis Teismas tiria teisės aktų atitiktį Konstitucijai (KTĮ 63–72 str.), taip pat tos, pagal kurias Konstitucinis Teismas tiria kitas jo kompetencijai priskirtas bylas, t. y. teikia išvadas Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytais atvejais (KTĮ 73–83 str.) bei

⁴⁴² Plačiau apie tai žr. disertacijos I.1.10 skyriuje.

⁴⁴³ STAČIOKAS, S. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo <...>.

⁴⁴⁴ ŽILYS, J. *Konstitucinis Teismas* <...>, p. 136.

⁴⁴⁵ Plačiau apie tai žr. disertacijos II.2.3 skyriuje.

aiškina savo paties aktus (KTĮ 61 str.). Atsižvelgiant į šią trejopą Konstitucinio Teismo kompetenciją, manytina, kad konstitucinės justicijos procese taip pat galima išskirti (bent) tris skirtingas teisenas: 1) prašymų ištirti teisės aktų atitikties Konstitucijai teiseną; 2) paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo teiseną; 3) Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų aiškinimo teiseną. Šiame kontekste reikėtų pažymėti, kad dėl savarankiškos teisenos statuso šiek tiek abejonių kelia procedūros, pagal kurias Konstitucinis Teismas aiškina savo paties aktus, nes prašymu išaiškinti Konstitucinio Teismo baigiamąjį aktą nėra pradedama nauja konstitucinės justicijos byla, tai tik ankstesnės, jau išnagrinėtos bylos tęsimas. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad kartais viename sprendime⁴⁴⁶ būna išaiškintos ne vieno, o kelių Konstitucinio Teismo aktų nuostatos⁴⁴⁷. Vis dėlto ši teiseną gali būti išskirta tik pripažįstant, kad ji išplaukia iš pirmųjų dviejų ir šiuo atžvilgiu nėra savarankiška.

Konstitucinės justicijos procesas turi ir kitiems procesams būdingas stadijas: išankstinis prašymų tyrimas, bylos rengimas teisminei posėdžiui, teismo nagrinėjimo stadija, baigiamojo akto priėmimas, baigiamojo akto paskelbimas. Konstitucinės justicijos procesą su kitais procesais vienija bendri principai, kurie būdingi ir kitiems teisminiams procesams, kaip antai: teismų nepriklausomumo (KTĮ 17 str.), teismo posėdžio viešumo (KTĮ 18 str.), valstybinės kalbos (KTĮ 20 str.) ir kiti principai. Paminėtina ir daugybė bendrų teisės institutų, pvz., atstovavimo (KTĮ 32 str.), įrodinėjimo (KTĮ 34–35 str.), teisėjo nusišalinimo (KTĮ 48 str.), atskirosios nuomonės (KTĮ 55 str. 5–6 d.), bylos nagrinėjimas žodinio (KTĮ 44 str. 3 d.) ir rašytinio proceso tvarka (KTĮ 53 (1)) ir kiti institutai.

Tačiau nepaisant neabejotino (ypač po Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimo) Konstitucinio Teismo priklausymo teisminei valdžiai ir bendrybių su kitais teisminiais procesais, neneigtina ir ta aplinkybė, kad skirtinga Konstitucinio Teismo ir ordinarinių teismų kompetencijos prigimtis atitinkamai sąlygoja ir tam tikrus Konstitucinio Teismo procesinės veiklos

⁴⁴⁶ Pvz., Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 16 d. sprendimas. *TAR*, 2014, Nr. 299.

⁴⁴⁷ KŪRIS, E. (sud. ir moksl. red.) Konstitucinis Teismas <...>, p. 77.

ypatumus (pvz., nors kiekvienoje byloje yra teisėjas pranešėjas, Konstitucinis Teismas tiria bylas kolektyviai, nėra baigiamųjų Teismo aktų verifikavimo galimybės, išskirtinis Teismo baigiamųjų aktų įgyvendinimo procesas ir kt.). Galima paminėti ir dar vieną Konstitucinio Teismo veiklos ypatumą, kuris taip pat iš dalies paaiškina menką susidomėjimą aptariama teisės sritimi. Į Konstitucinį Teismą gali kreiptis santykinai siauras subjektų ratas (lyginant su ordinariniais teismais), t. y. tik politinės institucijos, jų nariai ir teismai. Taigi ši teisės sritis visuomenėje kol kas gali būti įdomi daugiau esant tam tikram teorinio pobūdžio smalsumui, tačiau ne turint tikslą kaip nors tas žinias tiesiogiai panaudoti praktikoje. Disertacinio darbo autorės nuomone, situacija turėtų keistis Lietuvos teisės sistemoje įtvirtinus individualaus konstitucinio skundo institutą, juk tada, būdamas suinteresuotas pasiekti savo tiesą individualaus konstitucinio skundo byloje, su konstitucinės justicijos procesu turėtų būti susipažinęs ir pareiškėjas ar bent jau jo advokatas. Tai skatintų didesnę teisininkų bendruomenės susidomėjimą aptariama teisės sritimi.

Vis dėlto manytina, kad minėti procesinės veiklos ypatumai tik patvirtina būtinybę išskirti atskirą, su kitomis teismo proceso rūšimis „nesusipinanti“ teisminį procesą. Taigi, remiantis šiomis aplinkybėmis – 1) akivaizdžios sąsajos tiek tarp pačių teisminių institucijų, tiek tarp atitinkamą teisminį procesą reglamentuojančių nuostatų; 2) su kitomis teismo proceso rūšimis „nesusipinantis“ ordinarinis teisinis reguliavimas (Konstitucinio Teismo įstatymas); 3) atskiro teisės akto, skirto būtent šių santykių reguliavimui, buvimas – darytina išvada, kad teisės normos ir kitos nuostatos, reglamentuojančios procedūras, kurių laikydamasis Konstitucinis Teismas tiria teisės aktų atitiktį Konstitucijai ir kitas jo kompetencijai priskirtas bylas, sudaro atskirą teismo proceso rūšį – konstitucinės justicijos procesą.

II.1.2. Konstitucinės justicijos proceso ribos

Teisės aktų konstitucingumo patikra neapsiriboja procesu Konstituciniame Teisme. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad pagal Konstituciją yra negalimos tokios teisinės situacijos, kad nebūtų įmanoma

teisme patikrinti, ar Konstitucijai ir įstatymams neprieštarauja tie teisės aktai (jų dalys), kurių atitikties Konstitucijai kontrolė Konstitucijoje nėra priskirta Konstitucinio Teismo jurisdikcijai, *inter alia*, ministrų išleisti teisės aktai, kiti žemesnės galios poįstatyminiai teisės aktai, taip pat savivaldybės institucijų išleisti teisės aktai⁴⁴⁸. Iki administracinių teismų įsteigimo 1999 m. teisės sistemoje buvusios spragos, neleidusios iš jos pašalinti poįstatyminių aktų, kuriuose nustatytas teisinis reguliavimas prieštarauja Konstitucijai ar kitam aukštesnės galios teisės aktui, nebėra. Taigi bylas dėl norminių administracinių aktų teisėtumo, kurių atitikties Konstitucijai ir įstatymams užtikrinimas nepatenka į Konstitucinio Teismo kompetenciją, nagrinėja administraciniai teismai. Kartais tvirtinama, kad dėl šios specifinės administracinių teismų funkcijos administracinius teismus galima laikyti tam tikrais Konstitucinio Teismo partneriais⁴⁴⁹. Norminių administracinių aktų teisėtumo tyrimas administraciniuose teismuose panašus į Konstitucinio Teismo vykdomą įstatymų, Respublikos Prezidento, Vyriausybės ir referendumu priimtų aktų konstitucingumo kontrolę, tik žemesnės teisinės galios aktų atžvilgiu. Šią administracinių teismų kompetenciją reglamentuoja Administracinių bylų teisenos įstatymo (toliau – ir ABTĮ) 18, 20, 110–117 str. Administraciniai teismai nagrinėja, ar norminiai administraciniai aktai (jų dalys) atitinka įstatymus ir Vyriausybės norminius aktus, ir nors ABTĮ *expressis verbis* nenurodyta, kad jie turi įgaliojimus spręsti ir dėl šių aktų atitikties Konstitucijai, tačiau akto teisėtumas suponuoja jo atitiktį Konstitucijai kaip aukščiausiai teisei, todėl administraciniai teismai turi ir šiuos įgaliojimus⁴⁵⁰. Reikėtų pabrėžti, kad, lyginant administracinių teismų ir Konstitucinio Teismo kompetenciją vertinti teisės aktų konstitucingumą, pastebėtini ne tik skirtingi konstitucingumo patikros objektai, tačiau ir tokią kontrolę galintys inicijuoti subjektai. Su tokio pobūdžio prašymais į administracinį teismą gali kreiptis kur kas platesnis subjektų ratas nei į Konstitucinį Teismą: 1) *abstrakčius prašymus*

⁴⁴⁸ Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Žin.*, 2006, Nr. 32-1292.

⁴⁴⁹ VALANČIUS, V. Kai kurie bendrosios kompetencijos, konstitucinių <...>, p. 70–79.

⁴⁵⁰ BUTKEVIČIUS, L.; KŪRIS, E. Administraciniai teismai. In KŪRIS, E. (sud. ir moksl. red.) *Lietuvos teisinės institucijos*. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Registrų centras, 2011, p. 140.

gali paduoti Seimo nariai, Seimo kontrolieriai, vaiko teisių apsaugos ir lygių galimybių kontrolieriai, Valstybės kontrolės pareigūnai, prokurorai, pagal įstatymą vykdyti viešąsias funkcijas įsteigtos profesinės savivaldos asociacijos, o dėl savivaldybių administracinių aktų teisėtumo – ir savivaldybių veiklą prižiūrintys Vyriausybės atstovai; 2) *ryšium su individualia byla, nagrinėjama administraciniame teisme* – asmenys, taip pat kiti viešojo administravimo subjektai, įskaitant valstybės ir savivaldybių viešojo administravimo tarnautojus, pareigūnus ir įstaigų vadovus, kai jie mano, kad jų teisės ar įstatymų saugomi interesai yra pažeisti; 3) *ryšium su individualia byla, nagrinėjama bendrosios kompetencijos teisme* ar žemesnės grandies administraciniame teisme – bendrosios kompetencijos teismai į atitinkamą administracinį teismą ir žemesnės grandies administraciniai teismai į Vyriausiąjį administracinį teismą⁴⁵¹. Skiriasi ir Konstitucinio Teismo bei administracinių teismų šios rūšies bylose priimamų sprendimų teisiniai padariniai. Štai pagal ABTĮ 22, 98, 99, 110–112, 115 str. administracinis teismas, pripažinęs norminį administracinį aktą prieštaraujančiu įstatymui ar Vyriausybės norminiam aktui, įpareigoja jį „laikyti panaikintu“, tokia formuluotė iš esmės skiriasi nuo KTĮ 72 str. formuluotės „negali būti taikomi“, kuri reiškia, jog Konstitucinis Teismas naikina ne įstatymų leidžiamosios ar vykdomosios valdžios aktus, bet jų teisinę galią, o atitinkamam teisėkūros subjektui – Seimui, Respublikos Prezidentui, Vyriausybei – kyla konstitucinė pareiga pripažinti tokį teisės aktą (jo dalį) netekusiu galios arba (jeigu be atitinkamo tų visuomeninių santykių teisinio reguliavimo negalima išsiversti) pakeisti jį taip, kad naujai nustatytas teisinis reguliavimas neprieštarautų aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia*, (ir pirmiausia) Konstitucijai. Be šių skirtumų, vertėtų atkreipti dėmesį į tai, kad šie teismai konstitucinę kontrolę įgyvendina pagal teisės normas ir kitas nuostatas, priskiriamas administracinio proceso teisei, todėl tai nepatenka į konstitucinės justicijos proceso sampratą.

⁴⁵¹ Pastarąsias dvi grupes vienija panašaus pobūdžio reikalavimas – individualios bylos kontekste kilusi abejonė dėl teisės norminio akto teisėtumo.

Nėra paprasta apibrėžti ir šio proceso apimtį, t. y. jo pradžią ir pabaigą. Šiame kontekste pažymėtina, kad galimai egzistuoja siauroji ir plačioji konstitucinės justicijos proceso sampratos. Pagal siaurąją sampratą konstitucinės justicijos proceso teisė yra teisinio reguliavimo sritis, apimanti procedūras nuo kreipimosi (prašymo ar paklausimo) gavimo Konstituciniame Teisme iki atitinkamo šios teismo institucijos baigiamojo akto (nutarimo, sprendimo arba išvados) įsigaliojimo. Remiantis plačiąja samprata, konstitucinės justicijos proceso teisei priskirtinos ir normos, reguliuojančios tam tikrus santykius, susiklosčiusius iki kreipimosi gavimo Konstituciniame Teisme⁴⁵², taip pat tam tikrus santykius, susiklosčiusius ne tik po atitinkamo Konstitucinio Teismo akto priėmimo, bet ir po jo įsigaliojimo⁴⁵³. Apžvelgę kitas procesines teisės šakas, matome, kad nėra vienos nuomonės ir dėl kai kurių kitų teisminių procesų srities. Pvz., minėta, kad civilinio proceso teisės dalyku pripažįstamas civilinis procesas, tačiau kai kurie autoriai civilinį procesą supranta dvejopai – siaurai ir plačiai. Siaurai civilinį procesą jie supranta kaip teismo ir šalių procesinę veiklą sprendžiant civilines bylas ir vykdant teismų sprendimus, t. y. civiliniu procesu tokiu atveju pripažįstamas tik teismo procesas. Plačiai civilinį procesą jie supranta kaip visus subjektinių teisių gynybos ir apsaugos būdus, išskyrus baudžiamąjį ir administracinį procesus. Tokiu atveju į civilinio proceso sampratą įtraukiamas ir arbitražo procesas, ir notariato veikla, ir kiti privatinės teisės gynybos, apsaugos ir ginčų sprendimo būdai⁴⁵⁴. Įvairiose valstybėse administracinis procesas taip pat gali būti suprantamas skirtingai. Pavyzdžiui, bendrosios teisės tradicijos valstybėse administracinio proceso teisė pripažįstama normų, reguliuojančių

⁴⁵² Pvz., normos, kurios reglamentuoja potencialių pareiškėjų įgaliojimus kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu ar paklausimu (pvz., CPK 3 straipsnio 3 dalis, 163 straipsnio 7 dalis, 165 straipsnis, BPK 234 straipsnio 5 dalies 3 punktas, 381 straipsnis, ABTĮ 4 straipsnio 2 dalis, 98 straipsnio 4 punktas, Seimo rinkimų įstatymo 86 straipsnio 5 dalis, 95 straipsnis, Prezidento rinkimų įstatymo 77 straipsnis, Seimo statuto 29⁽¹⁾ straipsnio 4 dalis, 239 straipsnis, Vyriausybės įstatymo 22 straipsnio 13 punktas, 24 straipsnio 12 punktas).

⁴⁵³ Pvz., normos, reguliuojančios Konstitucinio Teismo aktų vykdymą (pvz., Seimo statuto Dvidešimt aštuntasis⁽¹⁾ skirsnis „Konstitucinio Teismo nutarimų, išvadų, sprendimų įgyvendinimas“. Su Konstitucinio Teismo nutarimų įgyvendinimu taip pat susiję Seimo statuto 67 straipsnio 11 punktas, 135 straipsnio 7 dalis).

⁴⁵⁴ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso <...>*, p. 22.

administracinių institucijų veiklą nagrinėjant jų kompetencijai priskirtus klausimus, visuma, nes administraciniai ginčai nagrinėjami civilinio proceso tvarka. Paminėtina, kad JAV civilinio proceso tvarka nagrinėjamos visos viešosios teisės bylos (išskyrus baudžiamąsias bylas), taip pat ir klausimai dėl teisės aktų atitikties Konstitucijai. Šie klausimai sprendžiami tuose pačiuose teismuose ir pagal tokią pačią procedūrą kaip ginčai tarp privačių asmenų⁴⁵⁵. Valstybėse, kuriose egzistuoja specializuoti administraciniai teismai, administracinio proceso teisė suprantama dvejopai: 1) plačioji administracinio proceso samprata, kuri nedaro skirtumo tarp administracinių procedūrinių ir administracinių procesinių teisės normų; 2) siauroji administracinio proceso samprata sietina tik su jurisdikciniu procesu, t. y. teisiniu ginčo išsprendimu; skiriamos dvi jurisdikcinio proceso formos – neteisminė ir teisminė⁴⁵⁶. Taigi vieno visiems priimtino administracinio proceso srities apibrėžimo taip pat nėra. Todėl manytina, kad griežtos konstitucinės justicijos proceso srities neapsibrėžimas tikrai negali būti laikomas pakankamu argumentu paneigti aptariamo teismo proceso egzistavimą. Tikėtina, kad gilesnė diskusija šiais klausimais ateityje padės nusibrėžti tikslesnes konstitucinės justicijos proceso ribas, o galbūt priešingai – privers pripažinti, kad jis neturi griežtų ribų. Vis dėlto atliekant šį tyrimą bus labiau orientuojamasi į siaurąją konstitucinės justicijos proceso sampratą, t. y. daugiausia bus analizuojama teisinio reguliavimo sritis, apimanti procedūras nuo kreipimosi (prašymo ar paklausimo) gavimo Konstituciniame Teisme iki atitinkamo šios teismo institucijos baigiamojo akto (nutarimo, sprendimo arba išvados) įsigaliojimo. Kitokiu atveju disertacinio tyrimo ribos pernelyg išsiplėstų.

⁴⁵⁵ GEOFFREY, C.; HAZARD, JR.; TARUFFO, M. *American civil procedure: an introduction*. Yale University Press, 1993, p. 29.

⁴⁵⁶ PAUŽAITĖ-KULVINSKIENĖ, J. *Administracinė justicija <...>*, p. 35–37.

II. 2. Konstitucinės justicijos proceso teisė kaip teisės šaka

II.2.1. Konstitucinės justicijos procesą reglamentuojančių nuostatų vieta teisės sistemoje

Kaip minėta, teisės moksle nėra išsakytos vieningos nuomonės, ar teisės normos ir kitos nuostatos, reglamentuojančios procedūras, kurių laikydamasis Konstitucinis Teismas tiria teisės aktų atitiktį Konstitucijai ir kitas Konstitucinio Teismo kompetencijai priskirtas bylas, laikytinos sudarančiomis kokią nors savarankišką teisės sistemos dalį. Jeigu taip, ar ši teisės sistemos dalis gali būti tituluojama teisės šaka?

Ieškant atsakymų į prieš tai iškeltus klausimus tikslinga pasiremti teisės sistemos skirstymu į tam tikrus fundamentalius teisės sistemos pjūvius, prie kurių priskiriami teisės sistemos skirstymas į viešąją ir privatinę, nacionalinę ir tarptautinę, materialiąją ir proceso teisę, taip pat paskutiniaisiais dešimtmečiais įsivyravęs vertikalus teisės sistemos skirstymas į konstitucinę ir ordinarinę teisę. Kalbant apie konstitucinės justicijos procesą reglamentuojančių nuostatų vietą teisės sistemoje mums aktualūs tik du paskutiniai skirstymai, nes pirmieji du nekelia didesnių abejonių. Akivaizdu, kad aptariama teisės sritis yra nacionalinės teisės dalis, kaip ir tai, kad ji priklauso viešajai teisei.

Kalbant apie kitą fundamentalų teisinės sistemos pjūvį – jos skirstymą į materialiąją ir proceso teisę, pažymėtina, kad, nors šiandien niekas neabejoja proceso teisės savarankiškumu, šių teisės sričių atibojimo klausimas iki šiol nėra pakankamai aiškus. Vienas iš painiausių klausimų, kuris kyla kalbant apie teisės sistemos skirstymą į materialiąją ir procesinę, yra kriterijai, pagal kuriuos šios fundamentalios teisės sritys gali būti atskirtos. Natūralu, kad, ieškant šių kriterijų, pirmiausia į galvą šauna klasikiniai vadovėliniai apibrėžimai⁴⁵⁷, kurie neretai palieka daugiau klausimų, nei pateikia atsakymų. Dar vienas būdas pradėti šio atskyrimo analizę yra H. L. A. Harto pateiktas

⁴⁵⁷ Pvz., materialioji teisė ir proceso teisė atibojamos, remiantis šiais apibrėžimais: 1) materialioji teisė (angl. – *substantial law*, vok. – *materielles Recht*) įtvirtina teisinių santykių subjektų teises ir pareigas, t. y. nustato galimo ir leistino elgesio ribas bei atsakomybę už šių pareigų nevykdymą ar teisių pažeidimą; 2) proceso teisė (angl. – *procedural law*, vok. – *Verfahrensrecht*) reguliuoja santykius, atsirandančius ginant pažeistas materialines subjektines teises.

pirminių ir antrinių normų išskyrimas. Anot H. L. A. Harto, pirminių normų (materialiosios teisės normų) objektas yra veiksmai, kuriuos turi atlikti arba kurių neturi atlikti individai, tuo tarpu viena iš antrinių normų – ginčų sprendimo taisyklės (procesinės teisės normos) – leidžia autoritetingai nustatyti, ar pirminės normos buvo pažeistos, ir taikyti tam tikras poveikio priemones pažeidėjams. Šios normos ne tik identifikuoja bylas sprendžiančius asmenis, bet ir apibrėžia procedūrą, kurios privalu laikytis⁴⁵⁸. Tačiau, nors ir pateikia svarbius mus dominančių sričių atskyrimo kriterijus, H. L. A. Hartas pripažįsta, kad ne visuomet aišku, kurias konkrečias normas laikyti antrinėmis. Siekiant pabrėžti materialiosios ir proceso teisės atskyrimo problematiką, reikėtų paminėti JAV Aukščiausiojo Teismo 1938 m. sprendimą byloje *Erie K.K. Co. V Tompkins*⁴⁵⁹. Ši byla padėjo pagrindą idėjai, kad federaliniai teismai nagrinėdami valstijų ieškinius privalo taikyti valstijos materialiąją teisę, tačiau gali taikyti federalines proceso taisykles, ir sukūrė nesibaigiančią užduotį JAV teismams – nustatyti kriterijus, pagal kuriuos būtų galima atskirti materialiąją ir proceso teisę⁴⁶⁰. Ši užduotis iki šių dienų išlieka problema tiek teisėjams ir advokatams, tiek ir teisės mokslo atstovams. Nors pačiame sprendime minėti kriterijai nebuvo aptariami, kiek išsamesnė mūsų nagrinėjamu klausimu yra toje pačioje byloje pateikta teisėjo J. Reedo atskiroji nuomonė. Nesileidžiant į išsamesnį jos aptarimą, pateiksime vieną citatą, atspindinčią visą šios nuomonės poziciją: „Linija tarp materialiosios ir proceso teisės yra labai miglota.“

Nors šis pavyzdys atspindi materialiosios ir proceso teisės šakų atskyrimo problematiką JAV, t. y. vienoje iš bendrosios teisės tradicijos valstybių, istorinė šios problemos analizė patvirtina, kad ši problema aktuali ir kontinentinės teisės tradicijos valstybėse. Iki XIX a. proceso teisė buvo pripažįstama sudedamąja materialiosios teisės dalimi. Proceso normos

⁴⁵⁸ HART, H. L. A. *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai, 1997, p. 180–185.

⁴⁵⁹ JAV Aukščiausiojo Teismo sprendimas *Erie Raikroad Co. V. Tomplins* – 304 U.S. 64 (1938). Prieiga per internetą: <<http://supreme.justia.com/cases/federal/us/304/64/case.html>> [žiūrėta 2017 m. birželio 1 d.].

⁴⁶⁰ SOLUM, L. B. *Procedural justice*. Bepress legal series, 2004. Prieiga per internetą: <<http://law.bepress.com/expresso/eps/141/>> [žiūrėta 2017 m. birželio 1 d.].

neskirtos į atskirą šaltinį: jos buvo įtrauktos į materialiosios teisės šaltinius. Lietuva šioje srityje nebuvo išskirtinė. Jos teismų sistemą ir procesą reguliavo 1529, 1566 ir 1588 m. Lietuvos Statutai. Istoriskai pirmiausia susiformavo dvi proceso teisės šakos: baudžiamojo proceso teisė ir civilinio proceso teisė. Daugumoje šalių šių teisės šakų normos kodifikuotos skirtinguose kodeksuose. XVIII a. pabaigoje – XIX a. pradžioje pradėjo formuotis trečioji proceso teisės šaka – administracinio proceso teisė⁴⁶¹.

Tęsiant šios problematikos aptarimą, svarbu pažymėti ir tai, kad civilinės (kontinentinės) ir bendrosios teisės tradicijos valstybėse skirtingai vertinamas ir vienu ar kitu klausimų priskyrimas materialiajai ir proceso teisei. Chrestomatiniu yra tapęs ieškinio senaties instituto pavyzdys. Anglijos teisėje ieškinio senatis yra proceso teisės institutas. Taigi Anglijos teismas taikys nacionalinėje proceso teisėje (*lex fori*) nustatytus ieškinio senaties terminus, jų skaičiavimo taisykles bei atsižvelgs į šių terminų pasibaigimo padarinius, tuo tarpu Vokietijos teismas ieškinio senaties problemą spręs, remdamasis *lex causae*⁴⁶². Paminėtina ir tai, kad kai kuriose valstybėse tam tikri procesiniai klausimai yra reguliuojami materialiosios teisės šakų (pavyzdžiui, įrodymai – Italijoje, Prancūzijoje)⁴⁶³.

Tai, kad materialiosios ir proceso teisės atskyrimo problema aktuali ir šių dienų kontekste, liudija ir šiame straipsnyje keliamas klausimas dėl dar vienos procesinės teisės šakos, būtent konstitucinės justicijos proceso teisės, išskyrimo. Pažymėtina, kad su pozicija, jog tokia teisės šaka gali būti išskirta, sutinka toli gražu ne visi teisinės minties atstovai (bent jau Lietuvoje). Kai kurie jų tvirtina, kad konstitucinės justicijos proceso teisė yra materialiosios teisės (konstitucinės) dalis.

Štai S. Stačiokas tokią poziciją grindžia šiais argumentais⁴⁶⁴. Pirma, pačiame Konstitucinio Teismo įstatymo III skyriaus pavadinime nustatyta „Pagrindinės teisenos taisyklės Konstituciniame Teisme“. Antra, teisės

⁴⁶¹ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso <...>*, p. 23.

⁴⁶² DICEY, A. V.; MORRIS, J. H. C.; COLLINS, L. A. *Dicey and Morris on the Conflicts of Laws*. London: Sweet and Maxwell, 1998, p. 184–189.

⁴⁶³ DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas <...>*, p. 43.

⁴⁶⁴ STAČIOKAS, S. *The Principles and Basic Rules of legal proceedings <...>*, p. 125.

sistemoje išskiriamos tik trys procesinės teisės šakos: civilinio proceso teisė, baudžiamojo proceso teisė, administracinio proceso teisė, tačiau, autoriaus nuomone, vieningai sutariama, kad nėra tokios atskiros teisės šakos kaip konstitucinio proceso teisė: tai laikoma konstitucinės teisės sritimi, o konstitucinė teisė yra materialiosios teisės šaka (S. Stačioko nuomone, reikia skirti procedūrinės teisines normas ir procesines normas, pvz., yra klaidinga daugumą Seimo statute įtvirtintų normų laikyti procesinėmis normomis). V. Mikelėno nuomone, negalima tapatinti procesinės teisės normų, kurios reguliuoja ginčų tarp dviejų šalių sprendimą bešališkame teisme, su procedūrinėmis normomis. Procedūrinės normos nesudaro atskiros savarankiškos teisės šakos, o paprastai yra atitinkamos materialiosios teisės šakos dalis. Antai procedūrinėmis normomis reikia laikyti Seimo rinkimų įstatymo normas, reguliuojančias rinkimų procedūrą, Seimo statuto normas, reguliuojančias Seimo darbą ir t. t. Tokias normas galima vadinti materialinėmis-procedūrinėmis normomis, nes jos tik detalizuoja materialinės subjektinės teisės įgyvendinimo tvarką, tačiau nereguliuoja šios teisės gynimo proceso. Tą atlieka procesinės teisės normos. Toliau tęsdamas mintį V. Mikelėnas kritikuoja nuomonę, esą kiekviena materialiosios teisės šaka turi ir savo atitinkamą procesinės teisės šaką, t. y. materialiosios teisės normas laiko procesinėmis ir kaip pavyzdį pateikia konstitucinę procesinę teisę⁴⁶⁵. Remdamasis šiais samprotavimais, S. Stačiokas daro išvadą, kad būtų per daug ambicinga išskirti konstitucinio proceso teisės šaką. Taigi, atsižvelgiant į tai, kad konstitucinio teismo proceso normos „neturi ambicijų“ tapti teisės šaka, autorius siūlo naudoti teisenos, o ne proceso terminą.

Šiandieninių tendencijų⁴⁶⁶ kontekste šis siūlymas atrodo abejotinas. Kritikuotini autorių argumentai dėl konstitucinės justicijos procesą reglamentuojančių nuostatų priskyrimo procedūrinėms normoms, ypač

⁴⁶⁵ MIKELĖNAS, V. *Civilinis procesas* <...>, p. 3.

⁴⁶⁶ Cituotos autorių mintys publikuotos santykinai seniai (S. Stačioko – 2003, o V. Mikelėno – dar 1994 m.), kai dar nebuvo oficialios konstitucinės doktrinos „ar Konstitucinis Teismas yra teismas“, net ir iš S. Stačioko publikacijos įvado matyti, kad autorius dėsto šias abejones. Pažymėtina, kad tuo laikotarpiu Konstitucinio Teismo jurisprudencija nebuvo tiek išaugusi, kad galėtų kelti minčių tiek apie atskiros teismo proceso, tiek apie atskiros teisės šakos išskyrimą.

gretinant jas su Seimo statuto normomis. Mokslininkų procesualistų darbuose materialiosios procedūros normomis vadinamos normos, reguliuojančios, pvz., administracinio pobūdžio ginčų nagrinėjimą ir kitokių klausimų sprendimą neteisminėse institucijose, nes tokios normos tik detalizuoja materialiosios subjektinės teisės įgyvendinimo tvarką, bet nereguliuoja šios teisės gynybos proceso⁴⁶⁷. Taigi materialiosios procedūros normos reglamentuoja ginčų nagrinėjimą neteisminėse institucijose, tuo tarpu po Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimo turėjo oficialiai tapti aišku, kad konstitucinės justicijos bylos nagrinėjamos teisme, todėl nuostatos, reglamentuojančios konstitucinės justicijos procesą, tikrai negali būti laikomos procedūrinėmis normomis. Aptariant autorių teiginį, kad konstitucinio teismo proceso normos „neturi ambicijų“ tapti teisės šaka, pažymėtina, kad E. Kūris laikosi kitokios pozicijos⁴⁶⁸. Jo nuomone, konstitucinės teisminės kontrolės atsiradimas ir konstitucinės jurisprudencijos išaugimas suponuoja būtinumą išskirti ne tik atskirą teismo proceso rūšį – konstitucinės justicijos procesą, bet ir atitinkamą teisės šaką – konstitucinės justicijos proceso teisės šaką.

Reikėtų pažymėti, kad klausimai dėl konstitucinės justicijos proceso teisės, kaip atskiros teisės šakos, susiformavimo arba dėl materialinių–procedūrinių normų vietos teisės sistemoje yra tik maža dalis iš galimų materialiosios ir procesinės teisės atskyrimo probleminių aspektų. Įdomu paminėti ir tai, kad bendrosios teisės tradicijos šalyse nėra esminio sąvokų „procesas“ ir „procedūra“ skirtumo, procedūra apibūdinama kaip formalūs, oficialūs būdai (metodai), kuriais yra vadovaujama byloje, o procesas – kaip procedūra teisme⁴⁶⁹. Kitaip sakant, apibrėžiama *idem per idem*.

Šis trumpas aptarimas parodo, kad materialiosios ir proceso teisės atskyrimas dažnai yra problemiškas ne tik istorinėje perspektyvoje, bet ir šiandieninėse realijose. Dėl tam tikrų klausimų priskyrimo materialiajai ar proceso teisei nesutariama ne tik skirtingose teisės tradicijose, bet ir tarp tos pačios valstybės teisės mokslo ar praktikos atstovų. Taigi dažnai šis atskyrimas

⁴⁶⁷ PETKEVIČIUS, P. *Administracinių teisės <...>*, p. 15.

⁴⁶⁸ KŪRIS, E. *Konstitucinės justicijos proceso <...>*, p. 9.

⁴⁶⁹ MARTIN, E. A. (sud. ir red.). *A Dictionary of Law / Fifth edition*. Oxford, 2002.

yra sąlyginis, tai yra nulemtas ne tik tradicijų ar istorinių aplinkybių, bet ir atitinkamo požiūrio, kuris vyrauja tuo metu atitinkamos valstybės teisės moksle ar praktikoje. Ir nors prieš tai buvo apsibrėžta, kad teisės normos ir kitos nuostatos, reglamentuojančios procedūras, kurių laikydamasis Konstitucinis Teismas tiria teisės aktų atitiktį Konstitucijai ir kitas jo kompetencijai priskirtas bylas, sudaro atskirą teismo proceso rūšį – konstitucinės justicijos procesą, tai dar savaime nesuponuoja atskiros procesinės teisės šakos išskyrimo.

Todėl siekiant išsklaidyti abejones dėl konstitucinės justicijos procesą reglamentuojančių normų priskyrimo tam tikrai teisės šakai, reikia pasiremti kitu fundamentaliu – vertikaliu – teisės sistemos skirstymu į konstitucinę ir ordinarinę teisę, kuris, priešingai nei prieš tai minėtas teisės sistemos skirstymas į materialiąją ir proceso teisę, didesnių neaiškumų nepalieka. Konstitucinės teismo kontrolės atsiradimas ir konstitucinės jurisprudencijos išaugimas paskatino gana radikalią konstitucinės teisės⁴⁷⁰ paradigmos transformaciją, kurios vienas iš bruožų yra tai, kad konstitucinės teisės šaltiniais pripažįstami tik pati Konstitucija ir Konstitucinio Teismo jurisprudencija⁴⁷¹. Pažymėtina, kad nors pati konstitucinės teismo kontrolės galimybė yra įtvirtinta Konstitucijoje (7 str. 1 d., VIII skirsnyje ir kt.), tačiau pati Konstitucija (103 str. 2 d.) įpareigoja teisės aktų konstitucingumo patikros procedūras apibrėžti Konstitucinio Teismo įstatyme, t. y. ordinarinės teisės akte, o ordinarinės teisės aktai negali būti laikomi „papildančiais“ Konstituciją tuo aspektu, kad aiškinant Konstitucijos nuostatų prasmę jais negalima remtis; atvirkščiai, tokie aktai *per definitionem* patys yra potencialūs konstitucingumo patikros objektai⁴⁷², kaip minėta, su konstitucinės justicijos procesu susijusios nuostatos yra įtvirtintos ir kituose įstatymo lygmens aktuose (Civilinio proceso

⁴⁷⁰ Reikėtų paminėti, kad čia kalbama apie konstitucinę teisę kaip apie nacionalinės teisės sritį, tačiau ne kaip apie vieną iš teisės mokslo sričių ar studijų discipliną. Konstitucinė teisė kaip teisės mokslas ar studijų disciplina dažniausiai suprantama plačiau, t. y. kaip integruojanti ne tik Konstituciją ir Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, bet ir vadinamąją valstybinę teisę. Kartais šios dvi konstitucinės teisės sampratos dar vadinamos konstitucijos teise (angl. – *the law of the Constitution*, t. y. „konstitucinė teisė siaurąja prasme“) ir konstitucine teise (angl. – *constitutional law*, t. y. „konstitucinė teisė plačiąja prasme“).

⁴⁷¹ KŪRIS, E. Konstitucinės justicijos proceso <...>, p. 7–8.

⁴⁷² *Ibid.*, p. 9.

kodekse, Baudžiamojo proceso kodekse, Administracinių bylų teisenos įstatyme, Seimo rinkimų įstatyme, Prezidento rinkimų įstatyme, Seimo statute, Vyriausybės įstatyme, Teisėkūros pagrindų įstatyme), Konstitucinio Teismo vidaus klausimus taip pat reguliuoja Konstitucinio Teismo tvirtinamas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo reglamentas ir kiti Konstitucinio Teismo vidaus aktai⁴⁷³, kurie taip pat yra ordinarinės teisės aktai. Taigi konstitucinės justicijos procesą reglamentuojančios normos ir kitos nuostatos negali būti laikytinos procesiniu konstitucinės teisės segmentu, nes yra priskirtinos ordinarinei teisei (nepaisant to, kad konstitucinės justicijos proceso teisė, kaip ir kitos procesinės teisės šakos, taip pat kyla iš Konstitucijos). Abejonių nekelia ir tai, kad konstitucinės justicijos procesą reglamentuojančių teisinių nuostatų sistema nepriskirtina nė vienai iš kitų pripažintų procesinių teisės šakų, o tuo labiau negali būti pavadinta jokios kitos materialiosios teisės dalimi, todėl, manytina, sudaro atskirą procesinės teisės šaką.

Šiame kontekste paminėtina ir tai, kad šiuo metu esama nemažų norminių masyvų, kurie nesudaro savarankiškos teisės šakos. Tarp tokių iš teisės šakų ribų „iškrentančių“ sferų paminėtinos – bankroto, investicijų teisė ir kt., ir tai savaime nereiškia, kad jos turi būti pripažintos atskiromis teisės šakomis. Tačiau esama ir tokių teisės šakų, kurios ilgainiui tokios tampa, pvz., sveikatos teisė. Paminėtina ir tai, kad kai kurie autoriai atsisakė tradicinio normų skirstymo į teisės šakas ir siūlo nagrinėti norminių aktų grupes pagal jų teisinio reguliavimo tikslus⁴⁷⁴, t. y. teisės šakas grupuoti į blokus, atsižvelgiant į jų teisinio reguliavimo tikslą. Tokios tendencijos neabejotinai pabrėžia, kad teisės normų skirstymas į teisės šakas, kaip ir prieš tai minėtas teisės sistemos skirstymas į materialinę ir proceso teisę, yra sąlyginis. Tačiau šiame darbe bandoma pagrįsti, kad konstitucinės justicijos proceso teisės šakos išskyrimas nėra vien teorinė problema, bet turi ir praktinę reikšmę, t. y. savarankiškos teisės šakos statusas reikštų pripažinimą, kad ši teisės sritis turi savo specifiką

⁴⁷³ Plačiau žr. disertacijos I.3.4 skyriuje.

⁴⁷⁴ TIAŽKIJUS, V. *Darbo ir socialinės teisės santykio problema: teorija ir praktika*, 2010. Prieiga per internetą: <<http://www.vta.ttvam.eu/index.php/vta/article/viewFile/30/46>> [žiūrėta 2017 m. sausio 28 d.].

ir gali būti modeliuojama pirmiausia pagal savo paties (net jei ji grindžiama bendra proceso teisės logika), bet ne kitų (procesinių) teisės šakų, logiką. Manytina, kad toks pripažinimas taip pat pritrauktų didesnę teisinės minties dėmesį konstitucinės justicijos proceso klausimams, o išsamesnės mokslinės diskusijos neabejotinai pasitarnautų tobulinant konstitucinės justicijos procesą Lietuvoje.

II.2.2. Konstitucinės justicijos proceso teisės kaip atskiros teisės šakos specifika

Konstitucinės justicijos proceso teisė turi nemažai bendrybių su kitomis proceso teisės šakomis. Galima išvelgti ir tam tikrų struktūrinių panašumų su kitomis proceso teisės šakomis. Pavyzdžiui, analizuojant KTĮ struktūrą nesunkiai išvelgiama tam tikra visų teisės normų išdėstymo sistema. Taigi, kaip ir, pvz., civilinio proceso teisėje, galima išskirti dvi šios sistemos dalis – bendrąją ir ypatingąją. Bendrosios dalies normos reguliuoja klausimus, bendrus visam konstitucinės justicijos procesui (KTĮ III skyrius „Pagrindinės teisenos taisyklės Konstituciniame Teisme“, taip pat VI skyrius „Baigiamieji nuostatai“), tai ir atstovavimas (32 str.), proceso dalyviai (33 str.), kreipimosi nagrinėjimo Konstituciniame Teisme terminai (29 str.), įrodinėjimas (34–35 str.) ir kt., ypatingosios dalies normos reguliuoja konstitucinės justicijos proceso teisės subjektų veiklą nagrinėjant bylas konkrečių konstitucinės justicijos proceso teisenų tvarka (KTĮ IV skyrius „Prašymų ištirti teisės aktų atitikimą Konstitucijai teisenai“, V skyrius „Paklausimų dėl išvadų nagrinėjimas“).

Tačiau, norint pagrįsti aptariamą teisės šakos egzistavimą, reikia ieškoti ne vien ją ir kitas proceso teisės šakas vienijančių, bet ir jos išskirtinumą pabrėžiančių bruožų. Proceso teisės viena nuo kitos atribojamos pagal du požymius: teisinio reguliavimo dalyką ir metodą⁴⁷⁵, t. y. pagal visuomeninių santykių sritį, kuriai reguliuoti skirtos tam tikros proceso teisės

⁴⁷⁵ Tačiau teisinio reguliavimo metodas laikytinas tik papildomu teisės šakų atribojimo požymiu, pagrindinį vaidmenį šiame procese atlieka teisinio reguliavimo dalykas.

šakos normos, ir pagal tų visuomeninių santykių reguliavimo būdus. Šiame kontekste tikslinga paminėti ir tai, kad bet kurios teisės šakos teisinio reguliavimo dalyku pripažįstami jos normų reguliuojami santykiai. Pvz., civilinio proceso teisės dalyku reikėtų pripažinti civilinį procesą, kuris apibrėžiamas kaip teismo, civilinės bylos ginčo šalių, kitų byloje dalyvaujančių asmenų ir proceso dalyvių procesinių veikslių sistema konkrečiam tikslui pasiekti – ginčui išspręsti⁴⁷⁶. Paprastai procesinės teisės dalyku yra laikomas pats procesas. Pagal analogiją konstitucinės justicijos proceso teisės dalyku galima būtų įvardyti konstitucinės justicijos procesą. Konstitucinės justicijos procesas reguliuoja Konstitucinio Teismo veiklą nagrinėjant ir sprendžiant konstitucinės justicijos bylas. Be Konstitucinio Teismo teisėjų, nagrinėjant konstitucinės justicijos bylas dalyvauja dalyvaujantys byloje asmenys (KTĮ 31 str.), kiti proceso dalyviai (KTĮ 33 str.). Konstitucinės justicijos proceso teisės normos reguliuoja ir šių subjektų veiklą konstitucinės justicijos procese, nustato jų procesines teises ir pareigas. Tad konstitucinės justicijos proceso teisės dalyku reikia laikyti Konstitucinio Teismo, dalyvaujančių byloje asmenų ir kitų proceso dalyvių veiklą sprendžiant konstitucinės justicijos bylas. Taigi konstitucinės justicijos proceso teise reikėtų vadinti teisinio reguliavimo sritį, apimančią procedūras, pagal kurias Konstitucinis Teismas tiria teisės aktų atitiktį Konstitucijai, taip pat procedūras, kurių laikydamasis Konstitucinis Teismas tiria kitas jo kompetencijai priskirtas bylas (teikia išvadas) ar sprendžia kitus jo kompetencijai priskirtus klausimus. Šių procedūrų esmė yra ta, kad jos lemia ne atitinkamo Konstitucinio Teismo akto turinį, bet jo priėmimą⁴⁷⁷.

Konstitucinės justicijos proceso teisės teisinio reguliavimo metodą, t. y. būdus, kuriais teisės normos reguliuoja santykius, sudarančius teisinio reguliavimo dalyką, nėra paprasta apsibrėžti. Štai, pvz., baudžiamojo proceso teisei būdingas imperatyvus teisinio reguliavimo metodas, jam būdingas ne lygių šalių dvikovos, bet tardomojo proceso principas, reiškiantis, kad

⁴⁷⁶ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso <...>*, p. 23.

⁴⁷⁷ KŪRIS, E. *Konstitucinės justicijos proceso <...>*, p. 11.

ikiteisminio tyrimo pareigūnai ir teismas turi veikti aktyviai⁴⁷⁸, siekdami išsiaiškinti baudžiamojoje byloje objektyvią tiesą ir spręsti dėl asmens kaltumo ar nekaltumo. Administracinio proceso teisei taip pat būdingas imperatyvus teisinio reguliavimo metodas, tačiau mažiau imperatyvus nei baudžiamojoje teisėje, paprastai administracinių teisinių santykių dalyviai nėra lygiateisiai, dažnai juos sieja pavaldumo ryšiai, todėl administracinio proceso tvarka nagrinėjami administraciniai ginčai tarp asmenų ir viešojo administravimo institucijų, ginčai tarp viešojo administravimo subjektų, šiuose ginčiuose vyrauja viešasis interesas⁴⁷⁹. Tuo tarpu civilinio proceso teisei būdingas tiek imperatyvus, tiek dispozityvus teisinio reguliavimo metodas⁴⁸⁰. Dažniausiai civilinio proceso tvarka teisme ginamas privatus interesas, todėl civiliniam procesui būdingi šalių dispozityvumo, rungimosi principai, tačiau teismas yra valstybės valdžios institucija, teisiniams santykiams tarp teismo ir dalyvaujančių byloje asmenų bei kitų proceso dalyvių būdingas pavaldumas, taigi civilinio proceso teisės metodas yra mišrus⁴⁸¹.

Tam tikras teisinio reguliavimo metodo dvilypumas būdingas ir konstitucinės justicijos proceso teisei. Iš vienos pusės, Konstitucinis Teismas yra valdžios institucija (Konstitucijos 5 str.), todėl santykiams, atsirandantiems tarp Konstitucinio Teismo ir dalyvaujančių byloje asmenų (KTĮ 31 str.), tarp Konstitucinio Teismo ir kitų proceso dalyvių (KTĮ 33 str.), kaip ir kituose teismuose būdinga subordinacija; pareiškėjai ir suinteresuoti asmenys (KTĮ 31 str.) yra valstybės valdžios institucijos ar jų nariai. Tačiau konstitucinės justicijos bylos iškeliamos ne Konstitucinio Teismo, o pareiškėjo iniciatyva (KTĮ 65, 74 str.), pareiškėjo ir suinteresuoto asmens padėtis įstatymo ir Teismo atžvilgiu vienoda, jų nesieja pavaldumo ryšiai. Pareiškėjai taip pat turi galimybę atšaukti prašymą ištirti teisės akto atitiktį Konstitucijai (KTĮ 68 str.) bei paklausimą dėl išvados (KTĮ 79 str.). Vadinasi, konstitucinės justicijos

⁴⁷⁸ GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; KUCONIS, P. *Baudžiamojo proceso <...>*, p. 14.

⁴⁷⁹ DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas <...>*, p. 43.

⁴⁸⁰ Kai kurie autoriai tvirtina, kad visai proceso teisei būdingas atskiras – teisinio santykio šalių lygybės ir autonomijos metodas, nes ieškovo ir atsakovo padėtis įstatymo ir teismo atžvilgiu yra vienoda.

⁴⁸¹ DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas <...>*, p. 59.

proceso teisės teisinio reguliavimo metodas turi tiek imperatyvių, tiek dispozityvių bruožų, taigi gali būti pavadintas mišriu. Tačiau reikia pripažinti, kad šios teisės šakos reguliavimo metodas turi mažiau dispozityvių bruožų nei civilinio proceso teisė.

Konstitucinės justicijos proceso teisė mokslinėje literatūroje paprastai neišskiriama dar ir dėl to, kad ši teisinio reguliavimo sritis savo apimtimi stipriai nusileidžia kitoms procesinėms teisės šakoms (KTĮ vien dėl savo apimties negali būti gretinamas su kuriuo nors proceso kodeksu). Tačiau čia reikia pažymėti, kad daugelis šios teisės šakos nuostatų yra doktrininio pobūdžio. Nors KTĮ nustatytas teisinis reguliavimas nėra intensyvus, jis auga Konstituciniam Teismui plėtojant savo jurisprudenciją, skirtą jo paties veiklai⁴⁸². Štai, pavyzdžiui, atsakymą į klausimą, ką reiškia KTĮ 69 str. 4 d. nuostata „ginčijamo teisės akto panaikinimas yra pagrindas priimti sprendimą pradėti teisenai nutraukti“, galima gauti tik analizuojant Konstitucinio Teismo jurisprudenciją. Pažymėtina ir tai, kad Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje šios nuostatos samprata laipsniškai kito. Iki 1999 m. liepos 9 d. nutarimo Konstitucinis Teismas nuostatą, jog ginčijamo teisės akto panaikinimas yra pagrindas priimti sprendimą pradėti teisenai nutraukti, interpretavo kaip nustatančią teismo *pareigą* nutraukti teiseną, kai ginčijamas teisės aktas yra panaikintas, t. y. kai jis negalioja⁴⁸³. 2000 m. balandžio 5 d. Konstitucinis Teismas konstatavo, jog formuluotė „yra pagrindas pradėti teisenai nutraukti“ aiškintina kaip nustatanti Konstitucinio Teismo *teisę*, atsižvelgiant į bylos aplinkybes, nutraukti pradėtą teiseną, bet ne kaip nustatanti, jog kiekvienu atveju, kai ginčijamas teisės aktas yra panaikintas, pradėta teiseną turi būti nutraukta⁴⁸⁴. Formuluojęs „yra pagrindas pradėti teisenai nutraukti“ samprata buvo patikslinta Konstitucinio Teismo 2002 m. rugpjūčio 21 d. nutarime, kuriame Konstitucinis Teismas suformulavo tokią doktriną: Konstitucinis Teismas privalo tirti negaliojančių įstatymų atitikimą Konstitucijai, taip pat negaliojančių poįstatyminių aktų atitikimą Konstitucijai ir įstatymams, jeigu dėl

⁴⁸² KŪRIS, E. Konstitucinės justicijos proceso <...>, p. 11.

⁴⁸³ Konstitucinio Teismo 1999 m. liepos 9 d. nutarimas. *Žin.*, 1999, Nr. 61-2015.

⁴⁸⁴ Konstitucinio Teismo 2000 m. balandžio 5 d. nutarimas. *Žin.*, 2000, Nr. 30-840.

įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucingumo į Konstitucinį Teismą kreipėsi teismai. Tais atvejais, kai su prašymu ištirti negaliojančių įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucingumą į Konstitucinį Teismą kreipiasi ne teismai, bet kiti Konstitucijos 106 straipsnyje nurodyti subjektai, Konstitucinis Teismas, atsižvelgdamas į bylos aplinkybes, gali pradėtą teiseną byloje nutraukti⁴⁸⁵. Tačiau 2007 m. lapkričio 13 d. sprendime Konstitucinis Teismas konstatavo, kad net ir tais atvejais, kai į Konstitucinį Teismą kreipiasi teismai, kuriems abejonių dėl žemesnės galios teisės akto atitikties aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia*, (ir pirmiausia) Konstitucijai, kyla vykdant teisingumą, Konstitucinis Teismas neprivalo išnagrinėti bylos tada, kai atitinkamas teisės aktas ne tik negalioja (nes negaliojančių teisės aktų atitiktis aukštesnės galios teisės aktams gali būti tiriama ir paprastai yra tiriama), bet ir apskritai (t. y. ne tik atitinkamo teismo, kuris kreipėsi į Konstitucinį Teismą su atitinkamu prašymu, nagrinėjamoje byloje) negali būti taikomas. Ši aplinkybė (kaip ir visos kitos atitinkamai bylai turinčios reikšmės aplinkybės) turi būti visuomet įvertinama tada, kai yra ginčijamas valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų įstatymas arba kitas aktas, skirtas tam tikram biudžetiniam laikotarpiui⁴⁸⁶.

Kitas pavyzdys – KTĮ 61 str. „Konstitucinio Teismo nutarimo aiškinimas“⁴⁸⁷, kurį suprantant pažodžiui galėjo susidaryti įspūdis, kad Konstitucinis Teismas gali oficialiai aiškinti tik vienos rūšies baigiamąjį aktą – nutarimą. Šio straipsnio nuostatų turinys taip pat yra atskleistas Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, kurioje ne kartą pasisakyta, kad Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus aiškinti ir kitus baigiamuosius aktus⁴⁸⁸ – nutarimus, išvadas, sprendimus. Kaip dar vieną pavyzdį, įrodantį, kad konstitucinės justicijos proceso teisės šaka plėtojasi augant Konstitucinio Teismo jurisprudencijai⁴⁸⁹, galima būtų paminėti konstitucinės justicijos byloje dėl

⁴⁸⁵ Konstitucinio Teismo 2002 m. rugpjūčio 21 d. nutarimas. *Žin.*, 2002, Nr. 82-3529.

⁴⁸⁶ Konstitucinio Teismo 2007 m. lapkričio 13 d. sprendimas. *Žin.*, 2007, Nr. 118-4830.

⁴⁸⁷ Atsižvelgiant į Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje atskleistą šio straipsnio turinį, 2015 m. gegužės 14 d. priimtu Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 6, 9, 14, 19, 26, 29, 32, 40, 52, 53-1, 55, 58, 60, 61, 62, 66, 67, 72, 76, 77 ir 84 straipsnių pakeitimo įstatymu šis straipsnis pervadintas „Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados ir sprendimo aiškinimas“.

⁴⁸⁸ Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. sprendimas. *Žin.*, 2006, Nr. 127-4849.

⁴⁸⁹ KŪRIS, E. Konstitucinės justicijos proceso <...>, p. 11.

išvados, ar Seimo narės N. Venckienės konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai, priimtą sprendimą⁴⁹⁰, kuriuo, atsižvelgiant į tai, kad ji yra išvykusi iš Lietuvos Respublikos, jos buvimo vieta nebuvo žinoma, prokuroro nutarimu paskelbta jos paieška, taip pat į tai, kad be gynėjo pagalbos jos teisės ir teisėti interesai nebūtų reikiamai ginami, nutarta kreiptis į Vilniaus valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybą su prašymu parinkti advokatą atstovauti Seimo narei N. Venckienei ir paskirti tarnybos parinktą advokatą jai atstovauti Konstituciniame Teisme. Paminėtina, kad, pagal KTĮ nustatytą teisinį reguliavimą, sprendimo sąvoka yra plati⁴⁹¹, tačiau galimybė priimti tokį sprendimą KTĮ tiesiogiai nebuvo numatyta, tokio pobūdžio sprendimas Konstituciniame Teisme priimtas pirmą kartą. Paminėtina, kad ši situacija sąlygojo ir tai, kad 2015 m. priimtais pakeitimais įstatymu KTĮ 32 str. buvo papildytas 4 d., kurioje nustatyta, kad kai nagrinėjant bylas dėl išvados, ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai, taip pat dėl išvados, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas, suinteresuoto asmens buvimo vieta nėra žinoma arba jis dėl sveikatos būklės negali dalyvauti byloje ir įgalioti savo atstovo, Konstitucinis Teismas priima sprendimą kreiptis į Vilniaus valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybą dėl suinteresuoto asmens atstovo paskyrimo.

Tai tik keletas pavyzdžių, patvirtinančių ypatingą konstitucinės justicijos proceso teisės bruožą – jos jurisprudencinį pobūdį. Tokių pavyzdžių esama gerokai daugiau. Žinoma, kitos teisės šakos taip pat plėtojasi augant atitinkamų teismų jurisprudencijai, tačiau dėl KTĮ lakoniškumo (savo apimtimi ši teisinio reguliavimo sritis stipriai nusileidžia kitoms procesinės teisės šakoms) ši tendencija konstitucinės justicijos proceso teisėje itin ryški.

⁴⁹⁰ Konstitucinio Teismo 2014 m. balandžio 17 d. sprendimas „Dėl suinteresuoto asmens atstovo paskyrimo“ byloje Nr. 3/2014.

⁴⁹¹ Plačiau apie pagal Konstitucinio Teismo įstatymą galimas Konstitucinio Teismo sprendimų kategorijas žr. disertacijos II.2.6 skyriuje.

II.2.3. Konstitucinės justicijos proceso teisenos: bendri daugiau nei vienai teisenai procesiniai elementai ir specifiniai kiekvienos teisenos elementai

Konstitucijos ir Konstitucinio Teismo įstatymo nuostatų analizė akivaizdžiai rodo, kad aptariama procesinės teisės sritis nėra vienalytė. Konstitucijoje ir Konstitucinio Teismo įstatyme nustatytos skirtingos procedūros, kurių laikydamasis Konstitucinis Teismas tiria teisės aktų atitiktį Konstitucijai (Konstitucijos 102 str. 1 d., 105 str. 1 ir 2 d., 106 str. 1–4 d., 107 str. 1 d., KTĮ 63–72 str.), taip pat tos, pagal kurias Konstitucinis Teismas tiria kitas jo kompetencijai priskirtas bylas, t. y. teikia išvadas Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytais atvejais (Konstitucijos 105 str. 3 d., 106 str. 5 d., 107 str. 3 d., KTĮ 73–83 str.) bei aiškina savo paties aktus (KTĮ 61 str.). Atsižvelgiant į šią trejopą Konstitucinio Teismo kompetenciją, manytina, kad konstitucinės justicijos procese galima išskirti (bent) tris skirtingas teisenas: 1) pagrindinę konstitucinės justicijos proceso teiseną – prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teiseną; 2) fakultatyvinę konstitucinės justicijos proceso teiseną – paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo teiseną (egzistuoja keturios šios rūšies teisenos atmainos); 3) išvestinę konstitucinės justicijos proceso teiseną – Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados ar sprendimo aiškinimo teiseną. Šiame kontekste reikėtų pridurti, kad dėl savarankiškos teisenos statuso šiek tiek abejonių kelia procedūros, pagal kurias Konstitucinis Teismas aiškina savo paties aktus, nes prašymu išaiškinti Konstitucinio Teismo baigiamąjį aktą nėra pradedama nauja konstitucinės justicijos byla, tai tik ankstesnės, jau išnagrinėtos bylos tąsa. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad kartais viename sprendime⁴⁹² būna išaiškintos ne vieno, o kelių Konstitucinio Teismo aktų nuostatos⁴⁹³, tokiu atveju lieka nebeaišku, kurios konkrečiai bylos tąsa yra šis sprendimas. Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados, sprendimo aiškinimo teiseną laikytina išvestine teisenos rūšimi, tai specifinis konstitucinės justicijos proceso institutas, pratęsiantis (atgaivinantis) jau užbaigtas kitas teisenas. Gilesnė konstitucinės justicijos procesą reglamentuojančių nuostatų analizė

⁴⁹² Pvz., Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 16 d. sprendimas. *TAR*, 2014, Nr. 299.

⁴⁹³ KŪRIS, E. (sud. ir moksl. red.) Konstitucinis Teismas <...>, p. 77.

gali priversti iškelti klausimą, ar kaip dar vienos išvestinės teisenos nereikėtų išskirti Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados ir sprendimo peržiūrėjimo teisenos (KTĮ 62 str.), juk ši procedūra turi specifinį jai būdingą inicijavimo subjektą – tik patį Konstitucinį Teismą, specifinį objektą – Konstitucinio Teismo nutarimą, išvadą ar sprendimą. Tai taip pat specifinis konstitucinės justicijos proceso institutas, kuriuo jau užbaigtos konstitucinės justicijos bylos nagrinėjamos iš naujo. Tačiau reikia pažymėti, kad šia procedūra Konstituciniame Teisme dar niekada nebuvo pasinaudota, todėl nėra sukaupta jokios procesinės praktikos dėl šio instituto taikymo, todėl šiuo metu nėra pakankamai „medžiagos“ (vien KTĮ 62 str. nuostatų neužtenka) šią procedūrą įvardyti atskira konstitucinės justicijos proceso teiseną, galbūt ateityje, jei bus sukaupta šio instituto taikymo procesinė praktika, pozicija šiuo klausimu galėtų keistis. Tuo tarpu Konstitucinio Teismo aktų aiškinimo teiseną ganėtinai aktyviai naudojamosi, pvz., 2014 m. Konstituciniame Teisme priimti net šeši sprendimai dėl Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados sprendimo išaiškinimo (per visą Konstitucinio Teismo veiklos laikotarpį priimti 24 sprendimai išaiškinti Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų nuostatas⁴⁹⁴), taigi yra sukaupta pakankama procesinės praktikos bazė, kuri leidžia Konstitucinio Teismo nutarimų, išvadų ir sprendimų aiškinimą įvardyti kaip atskirą konstitucinės justicijos proceso teiseną.

Teisės moksle aptariamų konstitucinės justicijos bylų kategorijų nagrinėjimo tvarkai apibūdinti paprastai nėra vartojama teisenos sąvoka. Tačiau ši sąvoka labai tiksliai apibūdina skirtingas konstitucinės justicijos bylų nagrinėjimo atmainas. Štai administraciniam procesui skirtoje mokslinėje literatūroje tvirtinama, kad administracinio proceso sąvoka aprėpia įvairių administracinių bylų teisenas (administracinių teisės pažeidimų bylų, drausminių (tarnybinių) nusižengimų bylų, kitų bylų dėl ginčų, kylančių iš administracinių teisinių santykių, ir kt.). Tuo tarpu administracinių teisės pažeidimų bylų teiseną yra atskira administracinių bylų teisenos rūšis ir kartu

⁴⁹⁴ Plačiau apie tai žr. disertacijos III.3 skyriuje.

sudėtinė administracinio proceso dalis⁴⁹⁵. Civiliniame procese išskiriama dvejopa teiseną: ieškinio (arba ginčo) teiseną ir ypatingoji teiseną⁴⁹⁶, o pati teiseną apibrėžiama kaip speciali civilinių bylų nagrinėjimo tvarka, taikoma vienodos materialinės prigimties civilinių bylų visumai. Pagal analogiją, ir konstitucinės justicijos proceso nuostatų grupės, reglamentuojančios skirtingų konstitucinės justicijos bylų nagrinėjimo taisykles, yra įvardytos konstitucinės justicijos proceso teisenomis (pvz., KTĮ IV skyrius „Prašymų ištirti teisės aktų atitikimą Konstitucijai teiseną“).

Ši pozicija pagrindžiama, *inter alia*, toliau dėstomais argumentais.

Skirtingi objektai. Prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenos objektai nustatyti Konstitucijos 102 str. 1 d., 105 str. 1 ir 2 d. Tai įstatymai, kiti Seimo priimti aktai, Prezidento ir Vyriausybės aktai⁴⁹⁷, paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo teisenos objektai – klausimai, nustatyti Konstitucijos 105 str. 3 dalyje (tai baigtinis sąrašas), Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados ar sprendimo aiškinimo teisenos objektai – tai atitinkamoje teisenoje priimto baigiamojo akto (nutarimo, išvados, sprendimo) nuostatos, jų išaiškinimas (KTĮ 61 str.).

Skirtingi teisenų inicijavimo subjektai. Prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teiseną inicijuoti galintys subjektai įvardyti Konstitucijos 106 str. 1–4 d. (tai Seimas *in corpore*, 1/5 Seimo narių grupė, Respublikos Prezidentas, Vyriausybė ir teismai), paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo teisenos inicijavimo teisę turi kur kas siauresnis subjektų ratas – prašyti išvados visais Konstitucijos 105 str. 3 d. nustatytais klausimais gali Seimas *in corpore*, o dėl Seimo rinkimų ir tarptautinių sutarčių – ir Respublikos Prezidentas (Konstitucijos 106 str. 5 d.), Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados ar sprendimo aiškinimo teiseną gali inicijuoti KTĮ 61 str. 1 d. ir KTĮ 60 str. 1 d. nustatytas specifinis subjektų ratas – Konstitucinis Teismas savo iniciatyva, dalyvavę byloje asmenys, Seimas, Respublikos Prezidentas, Vyriausybė, Aukščiausiojo Teismo pirmininkas, generalinis prokuroras,

⁴⁹⁵ PETKEVIČIUS, P. *Administracinių teisės <...>*, p. 15.

⁴⁹⁶ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso <...>*, p. 50.

⁴⁹⁷ Plačiau apie šios teisenos objektus žr. disertacijos III.1.1 skyriuje.

teisingumo ministras. Lyginant su kitomis dviem teisenomis (ypač su paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo teiseną) šią teiseną galinčių inicijuoti subjektų ratas laikytinas labai plačiu, tačiau reikia pažymėti, kad, kitaip nei prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenoje, Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados ar sprendimo aiškinimo teisenos inicijavimo teisės neturi 1/5 Seimo narių grupė bei teismai (nebent jie būtų buvę byloje, kurioje buvo priimtas aiškinamas aktas, dalyvavusiais asmenimis).

Skirtingi baigiamieji aktai ir jų teisinė galia, oficialus paskelbimas.

Nors Konstitucijoje minimi tik du Konstitucinio Teismo aktų tipai (sprendimai ir išvados), tačiau KTĮ 71 str. 1 d. nustatyta, kad Konstitucinis Teismas, baigęs nagrinėti bylą dėl teisės akto atitikties Konstitucijai, priima nutarimą. Taigi prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teiseną užbaigiama priimant ir paskelbiant nutarimus, šie Konstitucinio Teismo aktai turi nustatomąją arba sprendžiamąją galią (Konstitucijos 107 str. 1 d.), paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo teisenoje priimamos išvados (Konstitucijos 105 str. 3 d., KTĮ 73 str.), Konstitucijos 107 str. 3 d. nustatyta, kad, remdamasis Konstitucinio Teismo išvadomis, Konstitucijos 105 str. trečiojoje dalyje nurodytus klausimus galutinai sprendžia Seimas. Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados ar sprendimo aiškinimo teisenoje priimami sprendimai dėl Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados ar sprendimo išaiškinimo (KTĮ 61 str. 2 d.), juose plačiau, išsamiau atskleidžiami atitinkamo Konstitucinio Teismo akto nuostatų turinys, prasmė, Konstitucinis Teismas ne kartą konstatavo, kad dėl Konstitucinio Teismo nutarimo aiškinimo priimtas sprendimas yra neatskiriamas nuo Konstitucinio Teismo nutarimo. Turbūt dėl šios priežasties įstatymų leidėjas nustatė tokią pačią šių aktų oficialaus paskelbimo tvarką. KTĮ 84 str. 1 dalyje nustatyta, kad Konstitucinio Teismo nutarimai, sprendimai dėl Konstitucinio Teismo nutarimo išaiškinimo oficialiai skelbiami Teisės aktų registre, tuo tarpu išvados ir kiti Konstitucinio Teismo aktai (tarp jų ir sprendimai dėl išvadų išaiškinimo) Teisės aktų registre neskelbiami, šie aktai skelbiami tik Konstitucinio Teismo interneto svetainėje (KTĮ 84 str. 4 d.). Taigi aptariamų teisenų atskirumą ir savitumą liudija ir skirtinga juose priimtų baigiamųjų aktų

paskelbimo tvarka (nutarimai oficialiai skelbiami Teisės aktų registre, išvados skelbiamos tik Konstitucinio Teismo interneto svetainėje, o sprendimai dėl Konstitucinio Teismo išaiškinimo – priklausomai nuo aiškinamo akto, nes šie aktai laikytini atitinkamoje teisenoje priimto akto tęsiniu).

Reikalavimai prašymams ir paklausimams ir jų priimtinumai.

Pažymėtina, kad KTĮ nustatyti skirtingi reikalavimai prašymams ištirti teisės akto atitiktį Konstitucijai ir paklausimams. Štai reikalavimai prašymams ištirti teisės akto atitiktį Konstitucijai nustatyti KTĮ 66 ir 67 str., o reikalavimai paklausimams – KTĮ 76 str. Prašymų ištirti teisės akto atitiktį Konstitucijai atsisakymo ir grąžinimo pagrindai reglamentuojami KTĮ 69 ir 70 str., o paklausimų – KTĮ 80 ir 81 str. Pažymėtina, kad reikalavimai prašymams išaiškinti Konstitucinio Teismo nutarimą, išvadą ar sprendimą KTĮ nėra nustatyti, tačiau kai kurie jų nustatyti KTR 57 p. 2 d., 61 p., 62 p., 67 p., 68 p. 2 d. Atsisakydamas ar grąžindamas prašymą išaiškinti Konstitucinio Teismo nutarimą, išvadą ar sprendimą Konstitucinis Teismas vadovaujasi prašymų ištirti teisės akto atitiktį Konstitucijai atsisakymo ir grąžinimo pagrindais⁴⁹⁸.

Teismo posėdžio forma. Bylos dėl teisės aktų atitikties Konstitucijai gali būti nagrinėjamos žodinio ir rašytinio proceso tvarka (KTĮ 53(1) str., KTR 122–126 p.). Tačiau paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo teisenoje yra numatyta tik žodinio proceso tvarka, nors reikia pažymėti, kad KTĮ tai nėra *expressis verbis* nustatyta. Tačiau tokia išvada darytina, *inter alia*, iš Konstitucinio Teismo įstatymo 27, 41, 44 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir įstatymo papildymo 53¹ straipsniu įstatymo⁴⁹⁹, kuriuo sudaryta galimybė konstitucinės justicijos bylas nagrinėti rašytinio proceso tvarka, *travaux préparatoires*. Šio

⁴⁹⁸ Pvz., Konstitucinio Teismo 2014 m. rugpjūčio 27 d. sprendime Nr. KT37-S26/2014 Konstitucinis Teismas konstatavęs, kad nutarimo, kito baigiamojo akto aiškinimo paskirtis – nuodugniau paaiškinti tas Konstitucinio Teismo nutarimo, kito baigiamojo akto nuostatas, formuluotes, dėl kurių prasmės yra kilę neaiškumų, o ne tai, kaip konkrečiai jis turėtų būti įgyvendinamas, atsisakė nagrinėti pareiškėjo prašymą remdamasis Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 1 dalies 2 punktu (t. y. prašymas nežinomas Konstituciniam Teismui). Konstitucinis Teismas konstatavo, kad šio punkto nuostata *mutatis mutandis* taikytina ir Konstitucinio Teismo įstatymo 61 straipsnyje numatytiems prašymams išaiškinti Konstitucinio Teismo aktus.

⁴⁹⁹ Konstitucinio Teismo įstatymo 27, 41, 44 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir įstatymo papildymo 53¹ straipsniu įstatymas. *Žin.*, 2011, Nr. 154-7262.

įstatymo projekto aiškinamajame rašte⁵⁰⁰ tvirtinama, kad šiuo įstatymo projektu siekiama sudaryti galimybę konstitucinės justicijos bylas, *kuriuose tiriama teisės akto atitiktis Konstitucijai ar įstatymams*, nagrinėti rašytinio proceso tvarka. Kalbant apie Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados ir sprendimo aiškinimą, pažymėtina, kad KTĮ 61 str. 2 d. nustatyta, kad dėl Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados ir sprendimo aiškinimo posėdžio forma yra laisva. Taigi aptariamų teisenų savitumą liudija ir skirtingos teisminio posėdžio formos.

Kreipimūsi nagrinėjimo terminai. Nors KTĮ 29 str. nustatyti kreipimūsi išnagrinėjimo terminai nėra griežti (išskyrus šio straipsnio antroje dalyje nustatytą 4 mėn. išnagrinėjimo terminą, kai nagrinėjama byla dėl įstatymo ar kito akto, reglamentuojančio žemės paėmimą visuomenės poreikiams įgyvendinant ypatingos valstybinės svarbos projektus, atitiktis Konstitucijai ir KTĮ 77 str. nustatytą 120 val. paklausimų dėl rinkimų įstatymo pažeidimo išnagrinėjimo terminą), tačiau KTĮ 29 str. ir KTR 97–103 p. analizė sudaro prielaidas tvirtinti, kad minėtų teisenų atskirumą liudija ir kiekvienai teisei būdingos skirtingos kreipimūsi išnagrinėjimo laikui nustatytos gairės. Štai prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisejoje bylos paprastai nagrinėjamos eilės tvarka (KTĮ 29 str. 3 d.), išskyrus jau minėtą 4 mėn. išnagrinėjimo terminą, kai nagrinėjama byla dėl įstatymo ar kito akto, reglamentuojančio žemės paėmimą visuomenės poreikiams įgyvendinant ypatingos valstybinės svarbos projektus (KTĮ 29 str. 2 d., KTR 101 p.). Taip pat šioje teisejoje paankstinamas Seimo ir Respublikos Prezidento pateiktų prašymų ištirti, ar žemesnės galios teisės aktas atitinka Konstituciją ar kitą aukštesnės galios teisės aktą, nagrinėjimas (KTĮ 29 str. 4 d., KTR 99 p.). Paminėtina, kad KTR 103 p. nustatyti ir kiti KTĮ tiesiogiai nenustatyti atvejai, kai gali būti paankstinamas pagal šią teiseną nagrinėjamų bylų nagrinėjimas. Tuo tarpu reikia pažymėti, kad paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo teisejoje

⁵⁰⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 27, 29, 41, 44, 55 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei įstatymo papildymo 53(1) straipsniu įstatymo projekto aiškinamasis raštas. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=404623&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2017 m. birželio 8 d.].

visi paklausimai nagrinėjami skubos tvarka (KTĮ 29 str. 6 d., KTR 100 p. 1 d.), o bylos pagal paklausimus dėl rinkimų įstatymo nagrinėjamos per ypač trumpą – 120 val. terminą⁵⁰¹ (KTĮ 77 str. 3 d., KTR 100 p. 2 d.). Kalbant apie Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados ar sprendimo aiškinimo teisenos prašymų išnagrinėjimo terminus, paminėtina, kad KTR 102 p. nustatyta, kad Konstitucinio Teismo nutarimų, išvadų ir sprendimų aiškinimas paprastai paankstinamas.

Pažymėtina, kad aptariamos teisenos turi ir specifinių tik tam tikrai teisenai būdingų procesinių elementų, kaip antai KTĮ 26 str. numatytas Respublikos Prezidento, Seimo ir Vyriausybės aktų galiojimo sustabdymas, kuris galimas tik prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenoje. KTĮ 32 str. 4 d. numatyta galimybė Konstituciniam Teismui kreiptis į Vilniaus valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybą dėl suinteresuoto asmens atstovo paskyrimo galima tik paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo teisenoje, t. y. kai nagrinėjant bylas dėl išvados, ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai, taip pat dėl išvados, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas, suinteresuoto asmens buvimo vieta nėra žinoma arba jis dėl sveikatos būklės negali dalyvauti byloje ir įgalioti savo atstovo ir kt.

Visi šie kiekvienai atskirai konstitucinės justicijos proceso teisenai būdingi elementai bus išsamiai aptariami III disertacijos dalyje, atskirai nagrinėjant kiekvienos teisenos ypatumus ir jų tobulinimo poreikį bei galimybes. Tačiau esama ir tokių konstitucinės justicijos proceso elementų, kurie bendri visoms teisenoms, kaip antai Konstitucinio Teismo sudėtis, konstitucinės justicijos bylų nagrinėjimui reikalingas Konstitucinio Teismo teisėjų kvorumas, KTĮ 19 str. 1 d. nustatyta, kad Konstitucinis Teismas bylas nagrinėja ir nutarimus, išvadas ir sprendimus priima kolegialiai, dalyvaujant ne mažiau kaip 2/3 visų Konstitucinio Teismo teisėjų. Taigi šis kvorumas yra bendras visoms konstitucinės justicijos proceso teisenoms. Dar vienas bendras

⁵⁰¹ Iki Konstitucinio Teismo pakeitimo įstatymo įsigaliojimo 2015 m. rugsėjo 1 d. šis terminas buvo dar trumpesnis – 72 val.

elementas – sprendimų priėmimo dauguma. KTĮ 19 str. 3 dalyje nustatyta, kad Konstitucinio Teismo nutarimai, išvados ir sprendimai dėl Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados ar sprendimo išaiškinimo ar peržiūrėjimo priimami visų Konstitucinio Teismo teisėjų balsų dauguma. KTĮ 48 str. numatytas Konstitucinio Teismo teisėjų nušalinimo ir nusišalinimo institutas taip pat galimas visose konstitucinės justicijos proceso teisenose. Visoms aptariamoms konstitucinės justicijos proceso teisenoms būdingas ir Konstitucinio Teismo teisėjų atskirosios nuomonės institutas, štai KTĮ 55 str. 4 d. nustatyta, kad teisėjas, turintis kitą nuomonę dėl Konstitucinio Teismo priimto akto, turi teisę ne vėliau kaip per 5 darbo dienas po atitinkamo akto paskelbimo posėdžių salėje raštu išdėstyti motyvuotą savo atskirąją nuomonę. Manytina, kad KTĮ 55 str. formuluotė „po atitinkamo akto paskelbimo posėdžių salėje“ sudaro galimybes reikšti atskirąją nuomonę tik dėl tų Konstitucinio Teismo aktų, kurie yra skelbiami Teismo posėdžių salėje. Tiek nutarimai ir išvados, tiek sprendimai dėl Konstitucinio Teismo aktų išaiškinimo yra skelbiami Teismo posėdžių salėje. Paminėti bendri visų konstitucinės justicijos proceso teisenų elementai bus išsamiau nagrinėjami šioje disertacijos dalyje, esama ir daugiau bendrų elementų (pvz., tvarkomasis posėdis), tačiau disertacijoje jie atskirai neapptariami, nes viename ribotos apimties darbe visų aspektų aptarti neįmanoma.

II.2.4. Konstitucinės justicijos proceso objektai

Kaip minėta, skirtingos konstitucinės justicijos proceso teisenos turi skirtingus objektus. Prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenos objektai nustatyti Konstitucijos 102 str. 1 d., 105 str. 1 ir 2 d., tai įstatymai, kiti Seimo priimti aktai, Prezidento ir Vyriausybės aktai. Tačiau šių Konstitucijos straipsnių nuostatų formulavimas labai lakoniškas, jose nedetalizuojama, kokie konkrečiai įstatymai (be paprastųjų) ir kiti teisės aktai gali būti konstitucinės kontrolės objektais.

Taigi esant lakoniškoms Konstitucijos formuluotėms, Konstituciniam Teismui teko pačiam formuluoti plačią oficialiąją konstitucinę doktriną,

atskleidžiančią, kokių įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai gali tirti Konstitucinis Teismas. Tai gali atrodyti kaip konstitucinio reguliavimo spragos, tačiau Konstitucija, kitaip nei ordinarinė teisė, neturi spragų. Konstitucijoje neįmanoma sureguliuoti visko. Kai Konstitucija tam tikrų santykių *expressis verbis* nereguliuoja, laikytina, kad ji nustato įgaliojimus teisėkūros subjektams tuos santykius pagal kompetenciją reguliuoti savo teisės aktais⁵⁰². Konstituciniam Teismui savo jurisprudencijoje teko aiškinti, ar konstitucingumo kontrolės objektais gali būti Konstitucijos pakeitimo įstatymai, konstituciniai įstatymai, referendumu priimti įstatymai, įstatymai, priimti iki Konstitucijos įsigaliojimo, Seimo statutas, negaliojantys teisės aktai ir kt.⁵⁰³

Paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo teisenos objektai – klausimai, nustatyti Konstitucijos 105 str. 3 d.: 1) Respublikos Prezidento ir Seimo narių rinkimų teisėtumas; 2) Respublikos Prezidento sveikatos būklės pakankamumas eiti valstybės vadovo pareigas; 3) Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių konstitucingumas; 4) Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, veiksmų konstitucingumas. Pažymėtina ir tai, kad trys iš 105 str. 3 d. numatytų konstitucinės justicijos proceso objektų, t. y. visi, išskyrus Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių konstitucingumą, gali būti priskirti vienai iš disertacijos I dalyje išskirtų įgaliojimų grupių – veiksmų konstitucinei kontrolei. Šie trys konstitucinės justicijos proceso objektai yra ne įformintos teisėkūros, o tam tikri realūs („gyvenimo“) atvejai⁵⁰⁴. Todėl Teismo akiratyje pirmiausia atsiduria „rinkimų įstatymų pažeidimai“, „sveikatos būklė“, taip pat aukštųjų valstybės pareigūnų „konkretūs veiksmai“. Šie konstitucinės justicijos proceso objektai suponuoja, kad šioje teisenoje faktų tyrimas ir jo teisinis įvertinimas yra ne pagalbinis, bet pirminis ir svarbiausias

⁵⁰² KŪRIS, E. (sud. ir moksl. red.) Konstitucinis Teismas <...>, p. 82.

⁵⁰³ Plačiau apie tai žr. disertacijos III. 1 dalyje.

⁵⁰⁴ ŠILEIKIS, E. *Alternatyvi konstitucinė <...>*, p. 503.

uždavinys. Šiose konstitucinės justicijos bylų kategorijose Teismas tiria ir vertina tam tikrus faktus. Faktų tyrimas – tokių bylų esmė⁵⁰⁵.

Kitokio pobūdžio šios konstitucinės justicijos proceso teisenos objektas yra Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių konstitucingumas. Pagal savo esmę jis artimesnis prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenos objektams, nes, Konstituciniam Teismui vertinant tarptautinių sutarčių konstitucingumą, vertinamos konkretaus teisės akto – tarptautinės sutarties – nuostatos, o ne realūs („gyvenimo“) atvejai arba veiksmai, kaip yra kitais Konstitucinio Teismo išvadų teikimo atvejais. Taigi šis konstitucinės justicijos proceso objektas priskirtinas pirmajai konstitucinės kontrolės įgaliojimų grupei – teisės aktų konstitucingumo kontrolei. Pažymėtina, kad tokį šio konstitucinės justicijos proceso objekto išskirtinumą paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo teisenos objektų grupėje liudija ir KTĮ nuostatos. KTĮ 82 str. nustatyta, kad paklausimai dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių atitikties Konstitucijai nagrinėjami pagal teisės aktų atitikties Konstitucijai bendras taisykles (1 d.), kiti paklausimai nagrinėjami Konstitucinio Teismo nuožiūra laikantis paprastesnės procedūros (2 d.). Pažymėtina, kad konstitucinės justicijos proceso objektais taip pat gali būti ir paties Konstitucinio Teismo aktai. Taip yra Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados ar sprendimo aiškinimo teisenoje, kurios objektai – tai atitinkamoje teisenoje priimto baigiamojo akto (nutarimo, išvados, sprendimo) nuostatos, jų išaiškinimas (KTĮ 61 str.). Konstitucinis Teismas yra ne kartą konstatavęs, kad Konstitucinio Teismo nutarimų, kitų baigiamųjų aktų aiškinimo instituto paskirtis – plačiau, išsamiau atskleisti atitinkamų Konstitucinio Teismo nutarimo, kito baigiamojo akto nuostatų turinį, prasmę, jeigu to reikia, kad būtų užtikrinamas deramas to Konstitucinio Teismo nutarimo, kito baigiamojo akto vykdymas, kad tuo Konstitucinio Teismo nutarimu, kitu baigiamuoju aktu būtų vadovaujamas⁵⁰⁶. Konstitucinis Teismas ne kartą konstatavo ir tai, kad Konstitucinis Teismas

⁵⁰⁵ JARAŠIŪNAS, E. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir aukštųjų valstybės pareigūnų apkalta: kelios aktualios problemos. *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 80, p. 36.

⁵⁰⁶ *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. sprendimas. *Žin.*, 2006, Nr. 127-4849.

negali aiškinti to, ko jis toje konstitucinės justicijos byloje, kurioje buvo priimtas aiškinamas nutarimas, netyrė.

Visi šie konstitucinės justicijos proceso objektai bei poreikis ir galimybės juos plėsti bus išsamiau aptarti III disertacijos dalyje, atskirai analizuojant kiekvienos konstitucinės justicijos proceso teisenos elementus. Tačiau reikia pažymėti, kad esama ir tokių konstitucinės justicijos proceso objektų, kurie nėra *expressis verbis* įtvirtinti nei Konstitucijoje, nei KTĮ. Kaip jau minėta, skirtingai nei kai kurių kitų valstybių konstitucijose, Lietuvos Respublikos Konstitucija priklauso tų valstybių grupei, kurioje nėra *expressis verbis* nustatyti įgaliojimai aiškinti Konstituciją. Tačiau, kaip minėta, net ir to *expressis verbis* neįrašius konstitucijoje konstituciniai teismai privalo aiškinti konstituciją ir formuoti oficialiąją konstitucinę doktriną, nes teisės aktų atitikties konstitucijai vertinimas suponuoja konstitucijos aiškinimą kaip neatskiriamą konstitucinės kontrolės elementą. Tai, kad pagal Konstituciją tik Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją, Konstitucinis Teismas pirmą kartą pažymėjo dar Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarime. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad Konstitucinis Teismas Konstituciją aiškina ir formuluoja oficialiąją konstitucinę doktriną ne tik vertindamas teisės aktų atitiktį Konstitucijai, bet ir sprenddamas kitus jo kompetencijai priklausančius klausimus. Štai, pavyzdžiui, vertindamas Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, veiksmų konstitucingumą, Konstitucinis Teismas turi aiškinti (ir yra išaiškinęs) iš Konstitucijos kylančius Konstitucinio Teismo ir Seimo įgaliojimus apkaltos procese, šturkštaus Konstitucijos pažeidimo sampratą ir kt. Svarbu paminėti ir tai, kad kaip ne sykį yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, oficiali konstitucinė doktrina yra plėtojama ir aiškinant Konstitucinio Teismo baigiamuosius aktus. Apibendrinant konstatuotina, kad Konstitucijos aiškinimas yra bendras papildomas visų konstitucinės justicijos proceso teisenų objektas.

Minėta, kad Lietuvos konstitucinės kontrolės modelyje taip pat nėra kai kurių valstybių konstitucijose numatytos specialios jurisdikcijos srities –

spręsti valstybės valdžios institucijų ginčus. Tačiau valstybės valdžios institucijų ginčų sprendimas gali būti netiesioginiu konstitucinės justicijos proceso objektu sprendžiant konkretaus teisės akto, kurio turinys lemia konkrečios valdžios institucijos įgaliojimus, konstitucingumo klausimus. Tam tikru netiesioginiu konstitucinės justicijos proceso objektu laikytina ir žmogaus teisių apsauga, nors Lietuvos konstitucinės kontrolės modelyje ir nėra individualaus konstitucinio skundo mechanizmo. Netiesioginis asmens teisių gynimas – tai atvejai, kai konstitucinės justicijos institucijoje nagrinėjama byla pagal savo turinį susijusi su asmens teisių ir laisvių užtikrinimu (pirmiausia tai bylos, kuriose tikrinamos įstatymo ar kito teisės akto nuostatos, susijusios su konstitucinių teisių ir laisvių įgyvendinimu, konstitucingumas). Tokioje byloje priimtas sprendimas daro įtaką ir konkrečių konstitucinių teisių įgyvendinimui. Lietuvos konstitucinės kontrolės modelyje žmogaus teisių apsaugos požiūriu, matyt, didžiausia reikšmė tektų ordinarinių teismų (bendrosios ir specializuotos kompetencijos) inicijuojamoms konstitucinės justicijos byloms. Su asmens konstitucinių teisių apsauga susijęs ir kitų Konstitucinio Teismo funkcijų įgyvendinimas. Antai Konstitucinis Teismas, teikdamas išvadas, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo rinkimus, daro įtaką Konstitucijoje įtvirtintų asmens rinkimų teisių įgyvendinimui.

II.2.5. Konstitucinės justicijos proceso subjektai

Konstitucinės justicijos proceso subjektų sąvoka yra platesnė nei konstitucinės justicijos proceso inicijavimo subjektų. Į šią sąvoką taip pat įeina proceso Konstituciniame Teisme dalyviai (byloje dalyvaujantys asmenys ir kiti proceso dalyviai), Konstitucinis Teismas (*in corpore*) ir teisėjai.

Konstitucinės justicijos proceso inicijavimo subjektai. Kaip minėta, skirtingas konstitucinės justicijos proceso teisenas gali inicijuoti skirtingi subjektai. Prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teiseną inicijuoti galintys subjektai įvardyti Konstitucijos 106 str. 1–4 d. (tai Seimas *in corpore*, 1/5 Seimo narių grupė, Respublikos Prezidentas, Vyriausybė ir teismai), paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo teisenos inicijavimo teisę turi kur kas

siauresnis subjektų ratas – prašyti išvados visais Konstitucijos 105 str. 3 d. nustatytais klausimais gali Seimas *in corpore*, o dėl Seimo rinkimų ir tarptautinių sutarčių – ir Respublikos Prezidentas (Konstitucijos 106 str. 5 d.). Kalbant apie 1/5 Seimo narių grupę, kaip konstitucinės justicijos proceso inicijavimo subjektą, pažymėtina, kad, kaip minėta, viename iš pirmųjų savo sprendimų Konstitucinis Teismas konstatavo, kad minėtą proporciją sudaro ne 28, bet 29 Seimo nariai⁵⁰⁷ (t. y. nors 1/5 nuo 141 Seimo narių yra 28,2, tačiau šis skaičius turi būti apvalinamas į didesnę pusę, taip pat kad šis skaičius visada turi būti skaičiuojamas nuo 141 Seimo nario, nepriklausomai nuo to, ar tuo metu Seimą sudaro mažiau narių). Paminėtina, kad su šiuo konstitucinės justicijos proceso inicijavimo subjektu kyla kai kurių praktinių problemų. Pvz., 2002 m. balandžio 19 d. gautas Seimo narių grupės prašymas ištirti, ar Lietuvos Respublikos tarptautinių operacijų, karinių pratybų ir kitų renginių įstatymo pakeitimo įstatymo kai kurios nuostatos neprieštarauja Konstitucijai. Šį prašymą pasirašė 40 Seimo narių, tačiau 9 Seimo narių pavardės su parašais prašyme buvo išbrauktos. Po visais šiais parašais buvo įrašas „Parašų tikrumą tvirtinu“, pasirašyta Seimo Pirmininko. Taigi lieka 31 Seimo narys. Tačiau tą pačią dieną kaip ir prašymas gautas Seimo Pirmininko raštas, kuriuo informuojama, kad „paaiškėjus papildomoms aplinkybėms Seimo nariai J. Budrevičius, V. Popovas ir R. Sinkevičius anuliavo savo parašus dėl kreipimosi į Konstitucinį Teismą“. Šiame kontekste galima kelti klausimą, kaip turėjo pasielgti Konstitucinis Teismas: priimti nagrinėti prašymą ar atsisakyti jį nagrinėti dėl to, kad jį padavė mažiau nei 1/5 narių? Konstitucinio Teismo 2002 m. balandžio 24 d. sprendimu atsisakyta nagrinėti šį prašymą, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad valią kreiptis į Konstitucinį Teismą aiškiai ir nedviprasmiškai išreiškė tik 28 Seimo nariai, t. y. mažiau kaip 1/5 visų Seimo narių⁵⁰⁸.

Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados ar sprendimo aiškinimo teiseną gali inicijuoti KTĮ 61 str. 1 d. ir KTĮ 60 str. 1 d. nustatytas specifinis subjektų

⁵⁰⁷ Konstitucinio Teismo 1993 m. rugpjūčio 26 d. sprendimas Nr. 3.

⁵⁰⁸ Konstitucinio Teismo 2002 m. balandžio 24 d. sprendimas. *Žin.*, 2002, Nr. 44-1678.

ratas – Konstitucinis Teismas savo iniciatyva, dalyvavę byloje asmenys, Seimas, Respublikos Prezidentas, Vyriausybė, Aukščiausiojo Teismo pirmininkas, generalinis prokuroras, teisingumo ministras. Plačiau visas konstitucinės justicijos proceso teisenas galintys inicijuoti subjektai ir poreikis bei galimybės išplėsti šių subjektų ratą bus aptariami III disertacijos dalyje, nagrinėjant kiekvieną konstitucinės justicijos proceso teiseną atskirai.

Byloje dalyvaujantys asmenys. Pagal KTĮ 31 str. 1 ir 2 d., dalyvaujančiais byloje asmenimis laikomi: pareiškėjas – valstybės institucija, Seimo narių grupė, kuriems įstatymai suteikia teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti teisės akto atitikimą Konstitucijai ar įstatymams arba duoti išvadą, bei jų atstovai; suinteresuotas asmuo – valstybės institucija, priėmusi teisės aktą, kurio atitikimą Konstitucijai ar įstatymams reikia ištirti; Seimo narys ar kitas valstybės pareigūnas, kurio veiksmų atitikimą Konstitucijai reikia ištirti dėl jam pradėtos Seime apkaltos bylos, bei jo atstovas; Respublikos Prezidentas, kai teikiama išvada dėl jo sveikatos būklės, bei jo atstovas.

Šiame kontekste verta paminėti keletą su byloje dalyvaujančių asmenų procesiniu statusu susijusių problemų. Savaip problemiškas Seimo *in corpore* procesinis statusas, kai Seimas *in corpore* kreipiasi dėl Seimo priimto teisės akto konstitucingumo. Šiuo atveju pareiškėjas ir suinteresuotas asmuo sutampa. Nors pareiškėjui (Seimui) ir suinteresuotam asmeniui (Seimui) atstovauja skirtingi atstovai, tačiau jie atstovauja tai pačiai institucijai – Seimui⁵⁰⁹.

Atkreiptinas dėmesys, kad šiose KTĮ nuostatose nėra nustatyta, kas yra pareiškėjas ir suinteresuotas asmuo, kai kreipiamasi dėl Konstitucinio Teismo nutarimų, išvadų ir sprendimų išaiškinimo. Akivaizdu, kad pareiškėju šioje konstitucinės justicijos proceso teisenoje laikytinas subjektas, kreipęsis dėl atitinkamo Konstitucinio Teismo akto išaiškinimo, taip nurodoma ir Konstitucinio Teismo sprendimuose dėl jo nutarimų, išvadų ar sprendimo

⁵⁰⁹ Pvz., žr.: Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas. TAR, 2014-01-24, Nr. 478; Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarimas. TAR, 2014-07-11, Nr. 10117.

išaiškinimo⁵¹⁰. Tačiau ką tokiais atvejais reikėtų laikyti suinteresuotu asmeniu? Patį Konstitucinį Teismą, priėmusį atitinkamą aiškinamą aktą? Subjektą, kuris buvo suinteresuotu asmeniu konstitucinės justicijos byloje, kurioje buvo priimtas atitinkamas aiškinamas aktas? Ar tokiais atvejais konkretaus suinteresuoto asmens nėra? Konstitucinis Teismas savo sprendimuose dėl nutarimo, išvados ar sprendimų išaiškinimo suinteresuoto asmens nenurodo, taigi, matyt, Konstituciniame Teisme laikomasi pozicijos, kad konstitucinės justicijos proceso teisenoje dėl jo paties aktų išaiškinimo konkretaus suinteresuoto asmens nėra.

Minėtos KTĮ formuluotės neduoda atsakymų ir į klausimą – kas laikytinas suinteresuotu asmeniu konstitucinės justicijos bylose dėl rinkimų įstatymų pažeidimų. Viena vertus, KTĮ 77 str. antrojoje dalyje nurodyta, kad Konstitucinis Teismas tiria ir vertina tik Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimus arba jos atsisakymą nagrinėti skundus dėl rinkimų įstatymų pažeidimų, taigi galbūt suinteresuotu asmeniu reikėtų laikyti Vyriausiąją rinkimų komisiją ir jos atstovus? Tačiau, antra vertus, tai nėra tokio paties masto suinteresuotumas, kaip KTĮ 31 str. antrojoje dalyje nurodytų suinteresuotų asmenų kitose konstitucinės justicijos bylose dėl išvadų teikimo, t. y. Seimo nario ar kito valstybės pareigūno, kurio veiksmų atitiktį Konstitucijai reikia iširti dėl jam pradėtos Seime apkaltos bylos, ar Respublikos Prezidento, kai teikiama išvada dėl jo sveikatos būklės. Žvelgiant platesniame kontekste galima prielaida, kad šios rūšies konstitucinės justicijos bylose labiausiai suinteresuoti yra tie asmenys, kurie buvo išrinkti rinkimų apygardoje, kurioje, anot pareiškėjo, buvo pažeidinėjami rinkimų įstatymai. Apie galimybes ir poreikį tobulinti KTĮ šiuo klausimu išsamiau bus aptarta III disertacijos dalyje.

KTĮ 31 str. nenurodoma ir tai, kas laikytinas suinteresuotu asmeniu ir konstitucinės justicijos bylose dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių konstitucingumo. Svarstyтина, ar KTĮ formuluotė „suinteresuotas asmuo – valstybės institucija, priėmusi teisės aktą, kurio atitikimą Konstitucijai ar

⁵¹⁰ Pvz., Konstitucinio Teismo 2015 m. sausio 14 d. sprendimas. *TAR*, 2015, Nr. 650.

įstatymams reikia iširti“ gali būti taikoma ir Konstituciniam Teismui nagrinėjant bylas dėl tarptautinių sutarčių konstitucingumo tais atvejais, kai dėl tarptautinės sutarties konstitucingumo kreipiamasi *po* tarptautinės sutarties ratifikavimo Seime, t. y. ar neturėtų tokiu atveju suinteresuotu asmeniu būti laikomas Seimas, kaip tarptautinę sutartį ratifikavęs subjektas? Žinoma, ratifikavimas ir priėmimas nėra tapatūs procesai, todėl atsakymas į šį klausimą tikriausiai būtų neigiamas. Ši KTĮ formuluotė dar labiau netinka tiems atvejams, kai dėl tarptautinės sutarties konstitucingumo kreipiamasi iki tarptautinės sutarties ratifikavimo Seime, nes tarptautines sutartis priima ne nacionalinės institucijos. Taigi darytina išvada, kad pagal dabartinį teisinį reguliavimą Konstituciniam Teismui nagrinėjant šios kategorijos bylas suinteresuoto asmens nėra. Tai įrodo ir vienintelė dėl tarptautinės sutarties konstitucingumo iki šiol priimta Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada⁵¹¹. Toje šios išvados vietoje, kurioje Konstitucinio Teismo baigiamuosiuose aktuose paprastai pažymima apie suinteresuoto asmens dalyvavimą – nenurodyta nieko.

Dalyvaujančių byloje asmenų atstovai. Atskirai reikėtų aptarti dalyvaujančių byloje asmenų atstovų tipologiją. KTĮ 32 str. numato tris šių konstitucinės justicijos proceso subjektų kategorijas: 1) atstovai pagal įstatymą (KTĮ 32 str. 2 d.); 2) dalyvaujančių byloje asmenų įgaliotieji atstovai (KTĮ 32 str. 3 d.); 3) Vilniaus valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos paskirti suinteresuoto asmens atstovai (KTĮ 32 str. 4 d.).

Atstovais pagal įstatymą laikomi: 1) atitinkamų institucijų vadovai, veikiantys pagal įstatymo jiems suteiktus įgaliojimus; 2) Seimo narių grupei atstovaujantis Seimo narys; 3) nutartį kreiptis į Konstitucinį Teismą priėmęs teisėjas (arba kolegijos pirmininkas).

Įgaliotaisiais atstovais yra laikomi: 1) advokatai; 2) mokslo laipsnius turintys teisininkai; 3) teisinio darbo aukščiausiose valstybės institucijose patirtį turintys teisininkai; 4) kiti institucijos vadovo įpareigoti institucijos specialistai.

⁵¹¹ Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada. *Žin.*, 1995, Nr. 9-199.

Pagrindinis skirtumas tarp šių dalyvaujančių byloje asmenų atstovų kategorijų yra tas, kad antrosios grupės atstovai turi būti papildomai įgaliojami atstovauti dalyvaujantiems byloje asmenims, t. y. atstovavimo faktas turi būti patvirtinamas išduotu įgaliojimu arba advokato orderiu, o pirmosios grupės atstovai tik turi Konstituciniam Teismui pateikti dokumentus, patvirtinančius jų pareigas (išskyrus Seimo narių grupei atstovaujantį Seimo narį, kuris turi būti nurodomas Seimo narių grupės prašyme). Paminėtina, kad kai kuriomis atstovų kategorijomis naudojamosi ganėtinai retai, pvz., advokatai dalyvaujantiems byloje asmenims atstovavo 24-iose konstitucinės justicijos bylose⁵¹², o mokslo laipsnius turintys teisininkai – tik 3-jose⁵¹³.

Reikia atkreipti dėmesį, kad Vilniaus valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos paskirti suinteresuoto asmens atstovai KTĮ atsirado tik 2015 m. rugsėjo 1 d. įsigaliojus KTĮ pakeitimo įstatymui, kuriuo, *inter alia*, KTĮ 32 str. buvo papildytas 4 d. Joje nustatyta, kad Konstitucinis Teismas priima sprendimą kreiptis į Vilniaus valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybą dėl suinteresuoto asmens atstovo paskyrimo, kai nagrinėjant bylas dėl išvados, ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai, taip pat dėl išvados, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas: 1) suinteresuoto asmens buvimo vieta nėra žinoma; 2) suinteresuotas asmuo

⁵¹² Konstitucinio Teismo 1993 m. spalio 1 d. nutarimas. *Žin.*, 1993, Nr. 51-991; Konstitucinio Teismo 1994 m. sausio 19 d. nutarimas. *Žin.*, 1994, Nr. 7-116; Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas. *Žin.*, 1997, Nr. 15-314; Konstitucinio Teismo 1998 m. lapkričio 11 d. nutarimas. *Žin.*, 1998, Nr. 100-2791; Konstitucinio Teismo 2000 m. spalio 18 d. nutarimas. *Žin.*, 2000, Nr. 88-2724; Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d. nutarimas. *Žin.*, 2001, Nr. 29-938, atitaisymas – 2001-04-06, Nr. 30; Konstitucinio Teismo 2001 m. lapkričio 29 d. nutarimas. *Žin.*, 2001, Nr. 102-3636; Konstitucinio Teismo 2005 m. sausio 19 d. nutarimas. *Žin.*, 2005, Nr. 9-289; Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas. *Žin.*, 2006, Nr. 51-1894; Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 15 d. nutarimas. *Žin.*, 2006, Nr. 8-2514; Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas. *Žin.*, 2006, Nr. 102-3957, atitaisymas – 2006.12.16, Nr. 137; Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas. *Žin.*, 2006, Nr. 141-5430; Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 27 d. nutarimas. *Žin.*, 2007, Nr. 72-2866; Konstitucinio Teismo 2007 m. lapkričio 23 d. nutarimas. *Žin.*, 2007, Nr. 123-5043; Konstitucinio Teismo 2008 m. gruodžio 4 d. nutarimas. *Žin.*, 2008, Nr. 140-5569; Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas. *Žin.*, 2009, Nr. 69-2798; Konstitucinio Teismo 2010 m. rugsėjo 29 d. nutarimas. *Žin.*, 2010, Nr. 117-5967; Konstitucinio Teismo 2012 m. kovo 29 d. nutarimas. *Žin.*, 2012, Nr. 40-1973; Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada. *Žin.*, 2004, Nr. 49-1600; Konstitucinio Teismo 2010 m. spalio 27 d. išvada. *Žin.*, 2010, Nr. 128-6545.

⁵¹³ Konstitucinio Teismo 1996 m. liepos 10 d. nutarimas. *Žin.*, 1996, Nr. 67-1628; Konstitucinio Teismo 1996 m. birželio 26 d. nutarimas; Konstitucinio Teismo 2000 m. liepos 5 d. nutarimas. *Žin.*, 2000, Nr. 56-1669.

negali dalyvauti byloje ir įgalioti savo atstovo dėl sveikatos būklės. Taigi šia atstovų kategorija galima pasinaudoti tik tais atvejais, kai Konstitucinis Teismas teikia išvadas dėl: 1) Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, veiksmų konstitucingumo; 2) Respublikos Prezidento sveikatos būklės pakankamumo eiti valstybės vadovo pareigas.

Kiti proceso dalyviai. Pagal KTĮ 33 str., be dalyvaujančių byloje asmenų ir jų atstovų, proceso dalyviais taip pat yra laikomi: 1) liudytojai; 2) ekspertai; 3) pakviesti specialistai; 4) vertėjai. Liudytojo procesinės teisės, pareigos ir atsakomybė už jų nevykdymą nustatyta KTĮ 36 str., 40 str. 2 d., eksperto – KTĮ 37 str., 40 str. 2, 3 d. KTĮ 40 str. 2 d. nustatyta Konstitucinio Teismo teisė skirti baudą specialistui, kai šis neatvyksta, atsisako atvykti arba nepraneša apie negalėjimą atvykti į Konstitucinį Teismą arba pas teisėją⁵¹⁴. Vertėjo procesinės teisės, pareigos ir atsakomybė už jų nevykdymą KTĮ nėra atskirai reglamentuota, tačiau šiam proceso dalyviui, kaip ir kitiems proceso dalyviams, gali būti paskirta bauda KTĮ 40 str. 1, 4, 5 d. numatytais atvejais⁵¹⁵.

Konstitucinis Teismas⁵¹⁶ (in corpore). Be dalyvaujančių byloje asmenų (KTĮ 31 str.), kitų proceso dalyvių (KTĮ 33 str.), nagrinėjant konstitucinės justicijos bylas dalyvauja ir Konstitucinis Teismas. KTĮ 19 str. nustatyta, kad Konstitucinis Teismas bylas nagrinėja ir nutarimus, išvadas ar sprendimus priima kolegialiai, dalyvaujant ne mažiau kaip 2/3 visų Konstitucinio Teismo teisėjų (1 d.), Konstitucinio Teismo teisėjai neturi teisės atsisakyti balsuoti arba balsuojant susilaikyti (5 d.). Pažymėtina, kad Konstitucinis Teismas kolegialiai priima ir sprendimus dėl atsisakymo nagrinėti prašymą ar paklausimą (KTĮ 25 str. pirmosios dalies 3 p.), taip pat kitus kreipimūsi priimtinum klausimus, jei dėl šių klausimų tarp išankstinį tyrimą atlikusio teisėjo ir Konstitucinio Teismo pirmininko kyla nesutarimų (KTĮ 25 str. antroji dalis), kolegialiai priimamas ir Konstitucinio Teismo sprendimas dėl Respublikos Prezidento bei

⁵¹⁴ Tokia galimybė atsirado tik įsigaliojus 2015 m. KTĮ pataisoms. Pagal ankstesnės redakcijos KTĮ 40 straipsnio 2 dalį, Konstitucinis Teismas galėjo skirti baudą tik liudytojui ar ekspertui.

⁵¹⁵ Išsamiau šios proceso dalyvių kategorijos bus aptartos disertacijos III dalyje, aptariant jas skirtingų konstitucinės justicijos proceso teisenų kontekste.

⁵¹⁶ Plačiau apie Konstitucinio Teismo sudėtį žr. disertacijos II.2.7.1 skyriuje.

Seimo *in corpore* pateiktų prašymų iširti žemesnės galios teisės aktų atitiktį Konstitucijai ar kitam aukštesnės galios teisės aktui (KTĮ 26 str.).

Konstitucinis Teismas kaip konstitucinės justicijos proceso subjektas *in corpore* sprendžia, t. y. sprendimus priima ir dėl tokių procesinių klausimų: skyrimas nagrinėti bylą teismo posėdyje ir paskirti teisėją pranešėją (27 str. 4 d., 28 str. 2 d. 1 p.), bylos gražinimas papildomai iširti bylą rengusiam teisėjui (KTĮ 28 str. 2 d. 2 p.); atsisakymas nagrinėti teismo posėdžiui rengiamą bylą (KTĮ 28 str. 2 d. 4 p.); bylos nagrinėjimo termino pratęsimas (KTĮ 29 str. 2 d.); baudų skyrimas (KTĮ 40 str.); prašymų sujungimas ir išskyrimas (KTĮ 41 str.); dalyvaujančio byloje asmens pašalinimas iš posėdžių salės, kai jo nepaveikia posėdžio pirmininko įspėjimas (KTĮ 45 str. 3 d.); teisėjo nusišalinimas ir nušalinimas (KTĮ 48 str.); bylos nagrinėjimo atidėjimas (KTĮ 49 str.); dalyvaujančių byloje asmenų prašymai papildyti bylos medžiagą (KTĮ 50 str. 10 d.); įrodymų tyrimo atnaujinimas (51 str. 4 d.); bylos nagrinėjimas rašytinio proceso tvarka (KTĮ 53(1) str. 1 d.); nagrinėjant bylą rašytinio proceso tvarka, skyrimas nagrinėti bylą žodinio proceso tvarka (KTĮ 53(1) str. 5 d.); bylos nagrinėjimo atnaujinimas (KTĮ 54 str. 3 d.); Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados, sprendimo ištaisymas (KTĮ 58 str.); Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados, sprendimo peržiūrėjimas (KTĮ 62 str.).

Konstitucinio Teismo teisėjai. Konstitucinės justicijos procese esama ir tokių procesinių veiksmų, kuriuos Konstitucinio Teismo teisėjai atlieka vienasmeniškai. Todėl pavieniai Konstitucinio Teismo teisėjai taip pat laikytini konstitucinės justicijos proceso subjektais.

KTĮ nuostatos, susijusios su Konstitucinio Teismo teisėjo vienasmeniškai atliekamais procesiniais veiksmais, skirstytinos į 4 grupes:

1) *nuostatos, reglamentuojančios procesinius veiksmus, kuriuos gali atlikti visi Konstitucinio Teismo teisėjai skirtingose bylos nagrinėjimo stadijose:* Konstitucinio Teismo teisėjai turi teisę dalyvauti Konstitucinio Teismo posėdžiuose su sprendžiamojo balso teise, susipažinti su visa posėdžiui teikiama medžiaga ir dokumentais, gauti Konstitucinio Teismo nutarimus,

išvadas ir sprendimus (9 str. 1 d.); teisėjas siūlo klausimus svarstyti Konstitucinio Teismo posėdyje bei rengia jam pavestus klausimus (9 str. 2 d.); nusišalina arba būna nušalintas (48 str.); bylos nagrinėjimo metu užduoda klausimus teisėjui pranešėjui ir proceso dalyviams (50 str. 1 d.); raštu išdėstyti motyvuotą atskirąją nuomonę dėl Konstitucinio Teismo priimto akto (55 str. 4 d.);

2) *nuostatos, reglamentuojančios išankstinį tyrimą atliekančio teisėjo (ar kelių teisėjų) įgaliojimus*: vienas ar keli teisėjai atlieka išankstinį medžiagos tyrimą (KTĮ 24 str.) ir praneša apie išankstinio tyrimo rezultatus (KTĮ 25 str.);

3) *nuostatos, reglamentuojančios bylą Konstitucinio Teismo posėdžiui rengiančio teisėjo įgaliojimus*: bylą Konstitucinio Teismo posėdžiui rengia pirmininko paskirtas Konstitucinio Teismo teisėjas, juo paprastai skiriamas teisėjas, atlikęs išankstinį atitinkamos medžiagos tyrimą (27 str. 1 d.); 27 str. 2 d. išvardyti bylą rengiančio teisėjo įgaliojimai; 27 str. 3 d. nustatyta, kad atlikęs parengiamuosius veiksmus ir laikydamas, jog byla pakankamai parengta, teisėjas tvarkomajame Konstitucinio Teismo posėdyje siūlo priimti sprendimą skirti bylą nagrinėti Teismo posėdyje; 9 str. 3 d. nustatyta, kad teisėjas turi teisę reikalauti iš visų valstybės institucijų ir jų pareigūnų, vietos savivaldos įstaigų ir jų pareigūnų, vietos savivaldos įstaigų ir jų pareigūnų, valstybinių ir kitų įmonių, įstaigų, organizacijų, piliečių susivienijimų bet kokių dokumentų ir informacijos, susijusių su Teismo posėdžiui rengiamu klausimu, teisėjas taip pat turi teisę iškviesti ir apklausti liudytojus, ekspertus, naudotis specialistų konsultacijomis, pavesti atlikti patikrinimus, išsiųsti paklausimus⁵¹⁷;

4) *nuostatos, reglamentuojančios teisėjo pranešėjo įgaliojimus*: išklauses teisėjo pranešimą ir apsvarstęs klausimą dėl bylos parengimo teismui nagrinėjimui, Konstitucinis Teismas priima vieną iš sprendimų: skirti bylą nagrinėti Teismo posėdyje ir paskirti teisėją pranešėją (28 str. 2 d.

⁵¹⁷ Ši KTĮ formuluotė nėra visiškai aiški, susidaro įspūdis, kad kalbama apie bet kurio teisėjo įgaliojimus rengiant bylą Konstitucinio Teismo posėdžiui, tačiau būtų ne visai logiška, kad, esant paskirtam bylą rengiančiam teisėjui, kiti teisėjai paraleliai atliktų tokius veiksmus, taigi iš KTĮ nustatyto teisinio reguliavimo visumos darytina išvada, kad čia kalbama apie bylą rengiančio teisėjo įgaliojimus.

1 p.); 45 str. 1 d. nustatyta, kad teisėjas pranešėjas negali pirmininkauti teisminiame posėdyje; teisėjas pranešėjas pradeda bylos nagrinėjimą iš esmės pasisakymu, kuriame išdėstoma bylos esmė, jos nagrinėjimo vada ir pagrindas, turimos medžiagos turinys ir kiti reikalingi duomenys (KTĮ 50 str. 1 d.). Paminėtina, kad nors KTĮ nėra jokių eksplisicinių nuostatų, kurios numatytų teisėjui pranešėjui kokį nors ypatingą vaidmenį po to, kai teisėjai, pasibaigus konstitucinės justicijos bylos teisminiam nagrinėjimui, išeina į Teismo pasitarimų kambarį rengti baigiamojo akto, nuo pat pirmųjų Konstitucinio Teismo bylų susiklostė tokia praktika, kad būtent teisėjas pranešėjas rengia Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų projektus atitinkamoje byloje. Vėliau ši procesinė praktika buvo įtvirtinta KTR 128 p. „Konstitucinio Teismo aktų projektus rengia teisėjas pranešėjas, jeigu Konstitucinis Teismas nenusprendžia kitaip.“ Teisėju pranešėju paprastai paskiriamas teisėjas, rengęs bylą Teismo posėdžiui, nuo šios procesinės praktikos nukrypstama itin retai, pvz., kai Teismas nusprendžia sujungti dvi ar daugiau konstitucinės justicijos bylų, kurias teisminiam nagrinėjimui rengė ne vienas teisėjas, teisėju pranešėju sujungtoje byloje paskiriamas vienas iš jų⁵¹⁸. Konstitucinio Teismo aktuose teisėjo pranešėjo pavardė nėra minima, tačiau šiame kontekste įdomu paminėti, kad 2013 m. vasario 15 d. Konstitucinio Teismo pirmininko įsakymu buvo patvirtinta Konstitucinio Teismo nutarimų, sprendimų ir išvadų įforminimo tvarka, kurioje nustatyta, kad kiekvieno dokumento tekstas pradedamas išvardijant Konstitucinio Teismo sudėtį, skliaustuose atitinkamai nurodant teisėją pranešėją⁵¹⁹, tačiau po kelių dienų Konstitucinio Teismo pirmininko 2013 m. vasario 19 d. įsakymu⁵²⁰ šios nuostatos buvo atsisakyta ir nė vienas Konstitucinio Teismo aktas tokia tvarka nebuvo paskelbtas.

Konstitucinio Teismo pirmininkas. Kaip atskiras konstitucinės justicijos proceso subjektas išskirtinas ir Konstitucinio Teismo pirmininkas.

⁵¹⁸ KŪRIS, E. Apie Konstitucinio Teismo teisėjų atskirąsias <...>, p. 1046.

⁵¹⁹ Konstitucinio Teismo pirmininko 2013 m. vasario 15 d. įsakymu Nr. 4B-2 „Dėl Konstitucinio Teismo nutarimų, sprendimų ir išvadų įforminimo tvarkos patvirtinimo“ patvirtinta Konstitucinio Teismo nutarimų, sprendimų ir išvadų įforminimo tvarka“.

⁵²⁰ Konstitucinio Teismo pirmininko 2013 m. vasario 19 d. įsakymas Nr. 4B-3 „Dėl Konstitucinio Teismo nutarimų, sprendimų ir išvadų įforminimo tvarkos pakeitimo“.

Konstitucinio Teismo pirmininko vaidmuo yra trejopas: 1) administracinis; 2) procesinis; 3) išorinis.

Administraciniai įgaliojimai. KTĮ 13 str. nustatyta, kad pirmininkas: teikia Konstituciniam Teismui tvirtinti jo aparato struktūrą; tvirtina Konstitucinio Teismo aparato valstybės tarnautojų pareigybių aprašymus ir sąrašus (1 d. 6 p.); priima įsakymus aparato ir vidaus klausimais (1 d. 7 p.; 2 d.); yra Konstituciniam Teismui skirtų lėšų tvarkytojas (3 d.).

Procesiniai įgaliojimai. Konstitucinio Teismo pirmininkas kaip atskiras konstitucinės justicijos proceso subjektas atlieka šiuos veiksmus: 1) vadovauja klausimų, teikiamų svarstyti Konstituciniam Teismui, rengimui (KTĮ 13 str. 1 d. 2 p.); 2) šaukia Konstitucinio Teismo posėdžius ir jiems pirmininkauja (KTĮ 13 str. 1 d. 3 p. KTĮ 45 str.); 3) siūlo Konstituciniam Teismui svarstytinus klausimus (KTĮ 13 str. 1 d. 4 p.); 4) paskirsto darbus Konstitucinio Teismo teisėjams (KTĮ 13 str. 1 d. 5 p., 24 str. 1 ir 2 d., 27 str. 1 d.); 5) priima potvarkius dėl kreipimūsi priėmimo arba gražinimo (KTĮ 25 str. 2 d.); 6) KTĮ 26 str. numatytais atvejais Konstitucinio Teismo interneto svetainėje paskelbia ir Teisės aktų registro tvarkytojui pateikia pranešimą apie teisės akto galiojimo sustabdymą (KTĮ 26 str. 2 d.) ir apie sustabdytojo akto galiojimo atstatymą (KTĮ 26 str. 3 d.); 7) išaiškina byloje dalyvaujantiems asmenims ir ekspertams jų teises ir pareigas, o kitiems šauktiems asmenims – jų pareigas ir atsakomybę (KTĮ 47 str. 4 d.); 8) garsiai perskaito rašytinius tų dalyvaujančių byloje asmenų paaiškinimus, kurie neatvyko į posėdį (KTĮ 50 str. 3 d.); 9) apklausia liudytojus (KTĮ 50 str. 4 d.); 10) paklausia byloje dalyvaujančių asmenų, ar jie nori papildyti bylos medžiagą, ir paskelbia, kad įrodymų tyrimas yra baigtas (KTĮ 50 str. 9 d.); 11) pasirašo Konstitucinio Teismo posėdžio protokolą (KTĮ 52 str. 4 d.); 12) posėdžių salėje esantiems asmenims paskelbia apie tai, kad teisėjai išeina į pasitarimų kambarį priimti nutarimo (KTĮ 53 str. 1 d.); 13) Teismo posėdžių salėje paskelbia Konstitucinio Teismo nutarimą (KTĮ 57 str. 1 d.); 14) nurodo, kokiems kitiems nei KTĮ 61 str. 1 d. nurodytiems subjektams išsiunčiamas Konstitucinio Teismo nutarimas, išvada ar sprendimas (KTĮ 61 str. 2 d.); 15) duoda sutikimą atšaukti prašymą ištirti teisės akto atitiktį

Konstitucijai (KTĮ 68 str.); 16) gali pareikalauti ir kitų (nebūtinų) prašymų ir paklausimų priedų nuorašų (KTĮ 66 str. 5 d., 76 str. 6 d.).

Išoriniai įgaliojimai. Konstitucinio Teismo pirmininkas turi teisę dalyvauti Lietuvos Respublikos Seimo, jo komitetų ir komisijų posėdžiuose, Vyriausybės, Visuotinio teisėjų susirinkimo, prokuratūros bei kitų teisinių institucijų posėdžiuose (KTĮ 15 str.). Pirmininkas privalo nedelsiant pranešti Seimui, paskelbti per visuomenės informavimo priemones apie bandymus daryti poveikį Konstituciniam Teismui, atskiriems jo teisėjams (KTĮ 17 str. 4 d.). Kai kurie Konstitucinio Teismo išoriniai įgaliojimai susiformavo savaime ir vėliau buvo įtvirtinti KTR, pvz., KTR 51 str. nustatyta, kad Konstitucinio Teismo pirmininkas nustato pagrindinius tarptautinių ryšių palaikymo principus, o 2014 m. prasidėjusi tradicija skelbti metinį Konstitucinio Teismo veiklos pranešimą vėliau buvo įtvirtinta KTR 154 p., kuriame nustatyta, kad kiekvienais metais Konstitucinio Teismo pirmininkas skelbia metinį Teismo veiklos pranešimą, kuriame apžvelgiamos išnagrinėtos bylos, gautų prašymų priimtino praktika, Teismo aktų įgyvendinimo problematika, tarptautinio bendradarbiavimo ir kitos veiklos aktualijos.

II.2.6. Konstitucinio Teismo aktai

Nutarimai, išvados, sprendimai. Konstitucijos VIII skirsnyje, kuriame įtvirtinti pagrindiniai Konstitucinio Teismo statuso bruožai, minimi Konstitucinio Teismo sprendimai ir išvados. Konstitucijos 105 str. 1 d. nustatyta, kad Konstitucinis Teismas nagrinėja ir priima sprendimą, ar neprieštarauja Konstitucijai įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai. Konstitucijos 105 str. 3 d. nurodoma, kad Konstitucinis Teismas atitinkamais atvejais teikia išvadas. Tačiau oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje pabrėžiama, kad Konstitucijos 107 straipsnio antrojoje dalyje vartojama sąvoka „sprendimai“ negali būti aiškinama kaip reiškianti, esą Konstitucinis Teismas, sprenddamas jo kompetencijai priskirtus klausimus, gali priimti tik tokį teisės aktą, kuris vadinamas sprendimu (turi sprendimo forma). Sąvoka „sprendimai“ yra bendrinė, ja ne tik apibūdinami Konstitucinio Teismo priimami teisės aktai ir

tų aktų rūšys – ji reiškia, kad Konstitucinis Teismas įgyvendina Konstitucijoje jam priskirtą kompetenciją ir pareiškia savo valią, t. y. priima Konstitucinio Teismo baigiamąjį aktą⁵²¹.

KTĮ 71 str. 1 d. nustatyta, kad Konstitucinis Teismas baigęs nagrinėti bylą dėl teisės akto atitikimo Konstitucijai priima nutarimą. Taigi *nutarimai* priimami konstitucinės justicijos bylose, kuriose yra įvertinamas teisės akto konstitucingumas, jais užbaigiama prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teiseną. Priimdamas nutarimą Konstitucinis Teismas išsprendžia bylą iš esmės. Nutarimai skelbiami Lietuvos Respublikos vardu. Paminėtina, kad užrašas „Lietuvos Respublikos vardu“ nuo Konstitucinio Teismo veiklos pradžios buvo rašomas nutarimo pabaigoje prieš nutarimą pasirašiusių teisėjų pavardes, tačiau 2013 m. Konstitucinio Teismo pirmininko įsakymu buvo patvirtinta Konstitucinio Teismo nutarimų, sprendimų ir išvadų įforminimo tvarka, kurioje nustatyta, kad žodžiai „Lietuvos Respublikos vardu“ rašomi po dokumento sudarytojo pavadinimu⁵²², taigi Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 20 d. nutarime žodžiai „Lietuvos Respublikos vardu“ atsirado nutarimo pradžioje tarp žodžių „Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas“ ir „nutarimas“. Tokiu būdu vienasmeniu Konstitucinio Teismo pirmininko priimtu aktu buvo pakeista 20 m. Konstitucinio Teismo nutarimų rašymo praktika.

KTĮ 71 str. nustatytos dvi Konstitucinio Teismo nutarimų rūšys: 1) pripažinti, kad teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai ar įstatymams; 2) pripažinti, kad teisės aktas prieštarauja Konstitucijai ar įstatymams.

Tačiau reikia sutikti su mokslinėje literatūroje pateikiama nuomone, kad dichotomija „prieštarauja – neprieštarauja“ neatspindi nutarimų, tiksliau – jų rezoliucinės dalies, formulavimo variantų įvairovės⁵²³. Štai V. Staugaitytė, analizuodama atskirus Konstitucinio Teismo nutarimus, išskiria ir aptaria tokias Konstitucinio Teismo nutarimų tipologijas: nutarimai, kuriais

⁵²¹ Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Žin.*, 2006, Nr. 49-1600.

⁵²² Konstitucinio Teismo pirmininko 2013 m. vasario 15 d. įsakymu „Dėl Konstitucinio Teismo nutarimų, sprendimų ir išvadų įforminimo tvarkos patvirtinimo“ patvirtinta Konstitucinio Teismo nutarimų, sprendimų ir išvadų įforminimo tvarka“.

⁵²³ STAUGAITYTĖ, V. Konstitucinio Teismo nutarimų tipai <...>.

konstatuojamas teisės akto konstitucingumas (teisėtumas); nutarimai dėl teisės akto nekonstitucingumo (neteisėtumo); nutarimai dėl dalinio nekonstitucingumo („daliniai“ nutarimai); nutarimai dėl eksplicitinio teisinio reguliavimo nepakankamumo; nutarimai dėl legislatyvinės omissijos; interpretaciniai arba aiškinamieji nutarimai. Reikėtų sutikti ir su A. R. Brewerio-Caríaso tvirtinimu, kad pastaraisiais dešimtmečiais konstitucinių teismų vaidmuo stipriai pasikeitė, jis nebeapsiriboja vien įstatymų konstitucingumo kontrole, šiomis dienomis konstituciniai teismai dažnai pasirenka ne galimybę pripažinti įstatymų ar kitų teisės aktų antikonstitucingumą, bet išaiškinti juos taip, kad jie atitiktų konstituciją⁵²⁴. Manytina, kad nuolat plėtojant Konstitucinio Teismo jurisprudenciją ateityje gali susiformuoti ir nauji nutarimų tipai.

Priėmus nutarimą, kad įstatymas ar kitas teisės aktas (jo dalis) prieštarauja Konstitucijai ar kitam aukštesnės galios teisės aktui, toks teisės aktas negali būti taikomas nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo nutarimas, kad atitinkamas aktas (jo dalis) prieštarauja Konstitucijai ar kitam aukštesnės galios aktui. Kiek kitokią teisinę reikšmę turi Konstitucinio Teismo nutarimai, kuriais pripažįstama, kad teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai. Šiais aktais patvirtinama teisės akto atitikties Konstitucijai ar kitam aukštesnės galios aktui, todėl ateityje nebebus galima kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl šio teisės akto konstitucingumo. Tačiau abi nutarimų rūšys konstitucinės justicijos procese priimamos tokia pačia tvarka, t. y. pagal tokią pačią teiseną. Įdomu pažymėti, kad rengiant 2015 m. gegužės 14 d. priimtą KTĮ pakeitimo įstatymo projektą, kai kurie šį projektą rengusios darbo grupės nariai siūlė nustatyti skirtingą Konstitucinio Teismo teisėjų daugumos reikalavimą priimant Konstitucinio Teismo nutarimus, kuriais pripažįstama, kad teisės aktas prieštarauja Konstitucijai, ir nutarimus, kuriais pripažįstama, kad teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai, t. y. siūlyta, jog už nutarimą, kuriuo pripažįstama, kad įstatymas prieštarauja Konstitucijai, turi balsuoti ne mažiau kaip 6 Konstitucinio Teismo teisėjai. Tačiau manytina, kad

⁵²⁴ BREWER-CARÍAS, A. R. *Constitutional Courts as Positive Legislators* <...>.

tokios kvalifikuotos daugumos reikalavimas šios nutarimų rūšies priėmimui nebūtų pagrįstas dėl dviejų priežasčių: 1) tokios daugumos nustatymas sudarytų prielaidas situacijai, kai Teismo mažuma – 4 teisėjai – nulemtų bylos baigtį, nes 5 teisėjams balsavus „už“ tokį nutarimą ir 4 – „prieš“ toks nutarimas negalėtų būti priimtas ir turėtų būti konstatuota, kad ginčijamas įstatymas neprieštarauja Konstitucijai, nors Teismo dauguma buvo kitokios nuomonės; 2) toks reikalavimas nepagrįstai išskirtų Konstitucinio Teismo nutarimus, kuriais pripažįstama, kad įstatymas prieštarauja Konstitucijai, kaip galimai turinčius didesnę teisinę reikšmę. Visose Konstitucinio Teismo nutarimų rūšyse yra formuluojama oficialioji konstitucinė doktrina, t. y. aiškinama Konstitucija, todėl jų teisinė galia yra vienoda. Po ilgų diskusijų minėto kvalifikuotos daugumos reikalavimo vienai iš nutarimų rūšių KTĮ pakeitimo įstatymo projektą rengusioje darbo grupėje buvo atsisakyta. Savotiškai nutarimų rūšis buvo bandoma skirstyti ir Įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos įstatyme⁵²⁵, kurio 10 str. 2 d. iki 2002 m. pabaigos buvo įtvirtinta nuostata, kad Konstitucinio Teismo nutarimas, kad ginčijamas aktas neprieštarauja Konstitucijai, įsigalioja tą dieną, kurią jis paskelbtas „Valstybės žiniuose“. Tačiau apie nutarimų, kuriais pripažinta, kad teisės aktas prieštarauja Konstitucijai, įsigaliojimą iki 2002 m. pabaigos nebuvo pasakyta nieko.

Paminėtina ir tai, kad iki 2015 m. rugsėjo 1 d. galiojo itin klaidinanti KTĮ 72 str. formuluotė „Teismo priimti nutarimai turi įstatymo galią“⁵²⁶. Konstitucinio Teismo nutarimai turi ne įstatymo, bet Konstitucijos galią, nes jais iš teisinės apyvartos pašalinamos antikonstitucinės nuostatos, ir tokio teisinio reguliavimo nebeleidžiama pakartoti: „Konstitucinio Teismo nutarimo pripažinti teisės aktą ar jo dalį nekonstituciniu galia negali būti įveikta pakartotinai priėmus tokį patį teisės aktą ar jo dalį“ (KTĮ 72 str.), be to, kaip minėta, abiejuose nutarimų tipuose formuojama oficialioji konstitucinė doktrina, kuri yra laikoma „gyvąja Konstitucija“. Įveikti Konstitucinio Teismo

⁵²⁵ Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos įstatymas. *Lietuvos aidas*, Nr. 67; 1993, Nr. 12-296; *Žin.*, 2002, Nr. 124-5626.

⁵²⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 6, 9, 14, 19, 26, 29, 32, 40, 52, 53-1, 55, 58, 60, 61, 62, 66, 67, 72, 76, 77 ir 84 straipsnių pakeitimo įstatymu ši nuostata panaikinta.

nutarimo galią galima tik pakeitus tas Konstitucijos nuostatas, kuriomis grindžiamas nutarimas, bet, griežtai tariant, ir tai nebūtų įveikimas, nes Teismo nutarimas dėl to nenustoja pagrįstumo ir validumo, jo padariniai dėl to neatšaukiami⁵²⁷.

Išsprendęs bylą iš esmės paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo teisenoje Konstitucinis Teismas priima kitos rūšies aktą – *išvadą*. Konstitucijos 105 str. 3 d., KTĮ 73 str. nustatyta, kad Konstitucinis Teismas teikia keturių rūšių išvadas: 1) ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo rinkimus; 2) ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas; 3) ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai; 4) ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai. KTĮ 82 str. nustatyta, kad paklausimai dėl išvadų nagrinėjami Konstitucinio Teismo nuožiūra laikantis paprastesnės procedūros, išskyrus paklausimus dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių atitikimo Konstitucijai, kurie nagrinėjami pagal teisės aktų atitiktį Konstitucijai tyrimo bendrąsias taisykles. Taigi ši išvadų rūšis yra skirtingos prigimties nei likusių trijų rūšių. Pagal savo esmę tokios išvados artimesnės nutarimams, nes, Konstituciniam Teismui vertinant tarptautinių sutarčių konstitucingumą, vertinamos konkreto teisės akto – tarptautinės sutarties – nuostatos, o ne realūs („gyvenimo“) atvejai arba veiksmai, kaip yra kitais Konstitucinio Teismo išvadų teikimo atvejais.

Konstitucijos 107 str. 3 d. nustatyta, kad Konstitucijos 105 straipsnio trečiojoje dalyje nurodytus klausimus galutinai sprendžia Seimas. Pažymėtina ir tai, kad, skirtingai nuo nutarimų, išvados nėra skelbiamos Lietuvos Respublikos vardu. Todėl paprastai tvirtinama, kad nutarimai privalomi visiems teisės subjektams, o išvados teikiamos tik paklausimą padavusiai institucijai, todėl skiriasi nuo nutarimo savo teisine galia ir padariniais. Tačiau ar tikrai taip? Reikia pabrėžti, kad Lietuvos teisinėje mintyje požiūris į išvadų teisinę galią palaipsniui keitėsi. Štai 2002 m. išleistame vadovėlyje „Lietuvos konstitucinė teisė“ buvo tvirtinama, kad šie aktai neturi Konstitucinio Teismo

⁵²⁷ KŪRIS, E. (sud. ir moksl. red.) Konstitucinis Teismas <...>, p. 80.

nutarimams būdingos savybės – visuotinio privalomumo, Konstitucinio Teismo išvados tik išreiškia Teismo poziciją svarstomu klausimu. K. Lapinsko tvirtinimu, išvados savo juridine galia nusileidžia netgi bendrosios jurisdikcijos teismų sprendimams, kuriais teisiniai konfliktai išsprendžiami iš esmės⁵²⁸.

Tačiau 2004 m. kovo 31 d. išvadoje dėl Prezidento apkaltos Konstitucinis Teismas aiškindamas Konstitucijos 10 str. 3 d. ir 107 str. 3 d. nuostatas atskleidė visai kitokią Konstitucinio Teismo ir Seimo įgaliojimų sampratą išvadų teikimo procese.

Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalies nuostata, kad Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami, reiškia ir tai, kad Seimas, sprenddamas, ar pašalinti Respublikos Prezidentą iš pareigų, negali paneigti, negali pakeisti, negali kvestionuoti Konstitucinio Teismo išvados, kad konkretūs Respublikos Prezidento veiksmai prieštarauja (arba neprieštarauja) Konstitucijai. Tokie Seimo įgaliojimai Konstitucijoje nenumatyti. Konstitucinio Teismo išvada, kad Respublikos Prezidento veiksmai prieštarauja (arba neprieštarauja) Konstitucijai, susaisto Seimą tuo atžvilgiu, kad pagal Konstituciją Seimas neturi įgaliojimų spręsti, ar Konstitucinio Teismo išvada yra pagrįsta ir teisėta – teisinį faktą, kad Respublikos Prezidento veiksmai prieštarauja (arba neprieštarauja) Konstitucijai, nustato tik Konstitucinis Teismas.

Vadinasi, Konstitucijoje yra nustatytos skirtingos Seimo ir Konstitucinio Teismo funkcijos apkaltos procese ir nustatyti šioms funkcijoms įgyvendinti reikalingi atitinkami įgaliojimai: Konstitucinis Teismas sprendžia, ar Respublikos Prezidento konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai, ir pateikia Seimui išvadą (Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalies 4 punktas), o Seimas, jeigu Respublikos Prezidentas šiurkščiai pažeidė Konstituciją, sprendžia, ar pašalinti Respublikos Prezidentą iš pareigų (Konstitucijos 74 straipsnis). Taigi Konstitucijos 107 straipsnio 3 dalies nuostata, kad

⁵²⁸ LAPINSKAS, K. Teisės šaltiniai ir konstitucinės priežiūros institucijų baigiamieji aktai. In *Konstitucinė justicija: dabartis ir ateitis*. Tarptautinė konferencija, skirta Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo penkerių metų sukakčiai. Vilnius, 1998, p. 92.

Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalyje nustatytus klausimus galutinai sprendžia Seimas, susiejus ją su Konstitucijos 74 straipsnio nuostata, kad tik Seimas sprendžia Respublikos Prezidento pašalinimo iš pareigų apkaltos proceso tvarka klausimą, ir su Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalies nuostata, kad Konstitucinio Teismo išvada yra galutinė ir neskundžiama, reiškia, kad pagal Konstitucijos 107 straipsnio 3 dalį Seimas turi įgaliojimus spręsti ne tai, ar konkretūs Respublikos Prezidento veiksmai prieštarauja Konstitucijai, bet tai, ar pašalinti Respublikos Prezidentą iš pareigų.

Konstitucinis Teismas pažymėjo ir tai, kad jeigu Konstitucinis Teismas padaro išvadą, kad Respublikos Prezidento veiksmai neprieštarauja Konstitucijai, Seimas negali apkaltos proceso tvarka pašalinti Respublikos Prezidento iš pareigų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą.

Anot E. Šileikio, iki 2004 m. išvada ir po jos pateikiamas Seimo „galutinis sprendimas“ buvo suprantami visai kitaip: nors išvados niekas negali panaikinti ar pakeisti, ją gavęs Seimas neva turi diskreciją iš naujo diskutuoti, rinkti ir nagrinėti papildomus įrodymus, rengti tardymus ir ekspertų apklausos posėdžius ir galiausiai padėti tam tikros istorijos „paskutinį tašką“, tačiau visa tai nugarmėjo į praeitį po 2004 m. kovo 31 d. išvados⁵²⁹. Anot šio autoriaus, pagal naują koncepciją, Seimui lieka spręsti tik politinį klausimą, nekvestionuojant išvados ir nediskutuojant dėl jos: pasirinkti arba sunkesnę padarinį (panaikinti mandatą ar pašalinti asmenį iš pareigų, pripažinti rinkimus negaliojančiais, o Respublikos Prezidentą – itin sutrikusios sveikatos, keisti Konstituciją jos neatitinkančios sutarties labui), jei tam pakankamą teisinį pagrindą nustatė Konstitucinis Teismas, arba palikti situaciją nepakeistą ir neišspręstą (neatimti mandato ar nepašalinti iš pareigų, nepripažinti rinkimų negaliojančiais, o Respublikos Prezidento – itin sutrikusios sveikatos, neratifikuoti tarptautinės sutarties)⁵³⁰. Tačiau abejotina, ar tai tikrai tik politinis klausimas, manytina, kad veikiausiai tai konstitucinės atsakomybės klausimas,

⁵²⁹ ŠILEIKIS, E. *Alternatyvi konstitucinė <...>*, p. 504.

⁵³⁰ *Ibid.*

kuris yra ne mažiau teisinio pobūdžio nei tam tikro pareigūno veiksmų atitikties Konstitucijai vertinimas.

Taigi plėtojantis Konstitucinio Teismo oficialiajai doktrinai, keitėsi ir konstitucionalistų požiūris į šiuos Konstitucinio Teismo aktus. Pasak E. Jarašiūno, tik pažodžiui skaitant Konstitucijos tekstą galima teigti, kad Konstitucinio Teismo išvada – tik konsultacija, kad joje teisiškai nustatyti ir įvertinti faktų politinė institucija gali nepaisyti ar nustatyti, kad buvo kitokie faktai, kad jie vertinami kitaip⁵³¹. Tačiau išvadose išreikšta Konstitucinio Teismo valia yra galutinė ir neskundžiama, ir tai apibūdina jų teisinę galią. Reikia pažymėti ir tai, kad išvadų, kaip ir nutarimų, motyvuojamojoje dalyje yra formuojama oficialioji konstitucinė doktrina. Pvz., minėtoje 2004 m. kovo 31 d. išvadoje atskleisti iš Konstitucijos kylantys Seimo ir Konstitucinio Teismo įgaliojimai apkaltos procese, šurkštaus Konstitucijos pažeidimo kaip apkaltos pagrindo samprata ir kt.

Todėl manytina, kad išvadų motyvuojamosios dalies reikšmė ir teisinė galia yra tokia pati kaip ir Teismo nutarimų. Tokiu atveju atrodytų, kad ir išvados rezoliucinė dalis, kurioje formuluojama pati išvada, taip pat turėtų turėti privalomą teisinį statusą, juk ji grindžiama oficialiaja konstitucine doktrina, tačiau Konstitucijos kūrėjai nustatė kitaip.

Vėlesniu Seimo sprendimu negalima pakeisti ar atšaukti nei tų išvadų teisinių argumentų, nei galiojimo, tačiau Seimas – politinė institucija. Yra buvę, kad Seimas priima ir kitokį sprendimą nei tas, kuris išplaukia iš Teismo išvados: pvz., 2010 m. Konstituciniam Teismui pateikus išvadą⁵³², kad dviejų Seimo narių veiksmai prieštarauja Konstitucijai, Seimas apkaltos proceso tvarka panaikino tik vieną iš tų Seimo narių mandatą.

Kitais klausimais, kai byla neišsprendžiama iš esmės (t. y. nenusprendžiama dėl teisės akto atitikties aukštesnės galios teisės aktui ir nėra teikiama išvada), priimami aktai Konstitucinio Teismo įstatyme vadinami

⁵³¹ JARAŠIŪNAS, E. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir aukštųjų valstybės <...>, p. 42–43.

⁵³² Konstitucinio Teismo 2010 m. spalio 27 d. išvada. *Žin.*, 2010, Nr. 128-6545.

sprendimais. Sprendimų sąvoka itin talpi. Galima išskirti tokią Konstituciniame Teisme priimamų sprendimų klasifikaciją⁵³³:

1) *sprendimai, priimami sprendžiant dėl prašymo ar paklausimo priėmimo nagrinėti* (priimti nagrinėti prašymą ar paklausimą, atsisakyti nagrinėti prašymą ar paklausimą (KTĮ 25 str. 1 d. 3 p., 26 str.); grąžinti prašymą ar paklausimą pareiškėjui (KTĮ 25 str. 2 d.);

2) *procesiniai sprendimai, priimami rengiant bylą teisminiam nagrinėjimui* (skirti bylą nagrinėti teismo posėdyje ir paskirti teisėją pranešėją (27 str. 4 d., 28 str. 2 d. 1 p.); grąžinti bylą teismo posėdžiui rengiančiam teisėjui papildomai ištirti (KTĮ 28 str. 2 d. 2 p.); atsisakyti nagrinėti teismo posėdžiui rengiamą bylą (KTĮ 28 str. 2 d. 4 p.); sujungti prašymus į vieną bylą ar išskirti prašymą į atskiras bylas (KTĮ 41 str.); pratęsti bylos nagrinėjimo terminą (KTĮ 29 str. 2 d.)) bylos skyrimo nagrinėti rašytinio proceso tvarka (KTĮ 53(1) str. 1 d.);

3) *procesiniai sprendimai, priimami iki teismo nagrinėjimo pradžios, teisminiame posėdyje arba teisėjams išėjus į pasitarimų kambarį, įrašomi į Teismo posėdžio protokolą arba pridedami prie bylos* (dėl baudų skyrimo (KTĮ 40 str.); dėl dalyvaujančio byloje asmens pašalinimo iš posėdžių salės, kai jo nepaveikia posėdžio pirmininko įspėjimas (KTĮ 45 str. 3 d.); dėl bylos nagrinėjimo pradėjimo neatvykus kam nors iš dalyvaujančių byloje asmenų ar atstovui neturint reikiamo įgaliojimo (KTĮ 44 str. 2 d.); dėl teisėjo nusišalinimo ar nušalinimo (KTĮ 48 str.); dėl bylos nagrinėjimo atidėjimo (KTĮ 49 str.); dėl bylos nagrinėjimo atnaujinimo ir papildomų procesinių veiksmų atlikimo (KTĮ 54 str. 3 d.); dėl dalyvaujančių byloje asmenų prašymų papildyti bylos medžiagą (KTĮ 50 str. 10 d.); dėl įrodymų tyrimo atnaujinimo (51 str. 4 d.); dėl skyrimo nagrinėti bylą žodinio proceso tvarka, kai byla nagrinėjama rašytinio proceso tvarka (KTĮ 53(1) str. 5 d.);

4) *sprendimai, priimami iki teismo nagrinėjimo pradžios, teisminiame posėdyje arba teisėjams išėjus į pasitarimų kambarį, kuriais*

⁵³³ Pateikiama E. Kūrio pateikta Konstitucinio Teismo sprendimų klasifikacija (KŪRIS, E. (sud. ir moksl. red.) Konstitucinis Teismas <...>, p. 78), papildyta dabartinės redakcijos KTĮ nustatytais naujais atvejais, kai Konstitucinis Teismas priima sprendimus.

baigiama konstitucinės justicijos byla (nutraukti bylą; nutraukti pradėtą teiseną (KTĮ 69 str. 3 ir 4 d.));

5) *sprendimai, priimami pabaigus konstitucinės justicijos bylą* (dėl nutarimo, išvados, sprendimo ištaisymo (KTĮ 58 str.); dėl nutarimo, išvados, sprendimo išaiškinimo (KTĮ 61 str.); dėl nutarimo, išvados, sprendimo peržiūrėjimo (KTĮ 62 str.));

6) *organizaciniai sprendimai teisėjų statuso ir Teismo veiklos klausimais* (dėl teisėjų įgaliojimų sustabdymo ar sustabdytų įgaliojimų atstatymo (KTĮ 10 str.); dėl teisėjo įgaliojimų nutraukimo dėl sveikatos būklės (KTĮ 11 str. 4 d.); dėl materialinių sankcijų taikymo teisėjui (KTĮ 12 str.); dėl Konstitucinio Teismo reglamento tvirtinimo ar keitimo (KTĮ 3 str.); dėl Konstitucinio Teismo aparato nuostatų tvirtinimo (KTR 46 p.); dėl kitų Teismo vidaus klausimų.

Minėtus sprendimus galima sugrupuoti ir tam tikromis stambesnėmis kategorijomis. Dauguma šių sprendimų formalizuoja tam tikrą procesinį veiksma ir yra vienkartinio pobūdžio. Šių sprendimų kategoriją galima pavadinti *procesiniais sprendimais*. Šiai kategorijai priskirtini antrosios grupės procesiniai sprendimai, priimami rengiant bylą teisminiam nagrinėjimui, ir trečiosios grupės procesiniai sprendimai, priimami iki teismo nagrinėjimo pradžios, teisminiame posėdyje arba teisėjams išėjus į pasitarimų kambarį, įrašomi į Teismo posėdžio protokolą arba pridedami prie bylos. Manytina, kad prie šios kategorijos bylos galima priskirti ir sprendimus dėl nutarimo, išvados, sprendimo ištaisymo, kadangi šiais sprendimais tik ištaisomi nutarimo, išvados ar sprendimo netikslumai, akivaizdžios redakcinės klaidos, juo negali būti keičiama nutarimo, išvados ar sprendimo esmė (KTĮ 58 str.), tokie sprendimai neturi didesnės reikšmės byloje dalyvaujančiųjų interesams.

Antroji sprendimų kategorija – tai jau minėti *organizaciniai sprendimai*, kuriais sprendžiami Teismo vidaus darbo organizavimo klausimai. Ji yra mažiau aktuali šiame darbe nagrinėjamos temos kontekste, nes nėra tiesiogiai susijusi su konstitucinės justicijos procesu.

Trečiajai sprendimų kategorijai priskirtini sprendimai, kurie turi didesnę reikšmę ir yra svarbūs ne tik konkrečios bylos procese. Į šią kategoriją įeina sprendimai priimti nagrinėti prašymą ar paklausimą, atsisakyti nagrinėti prašymą ar paklausimą; grąžinti prašymą ar paklausimą pareiškėjui. Ypač savo reikšmingumu sprendimų, priimamų sprendžiant dėl prašymo ar paklausimo priėmimo nagrinėti, kategorijoje išsiskiria sprendimai priimti Respublikos Prezidento ar Seimo prašymą ištirti teisės akto atitiktį Konstitucijai ar kitam aukštesnės galios teisės aktui, nes šiais sprendimais sustabdomas ginčijamo teisės akto galiojimas. Taip pat į šią sprendimų kategoriją įeina sprendimai nutraukti bylą ir sprendimai nutraukti pradėtą teiseną. Ši sprendimų kategorija taip pat apima sprendimus dėl nutarimo, išvados, sprendimo išaiškinimo ir sprendimus dėl nutarimo, išvados, sprendimo peržiūrėjimo. Visi šios kategorijos sprendimai savo reikšmingumu priartėja prie Konstitucinio Teismo aktų, kuriais byla išsprendžiama iš esmės – nutarimų ir išvadų. Šiems Konstitucinio Teismo sprendimams bei nutarimams, išvadoms būdinga ir panaši vidinė struktūra, kurioje galima išskirti šias dalis: 1) akto pavadinimą; 2) įvadinę; 3) nustatomąją; 4) motyvuojamąją; 5) rezoliucinę. Taigi kaip ir nutarimai bei išvados šie Konstitucinio Teismo sprendimai gali būti pavadinti *jurisprudenciniais Konstitucinio Teismo aktais*.

Baigiamieji ir nebaigiamieji Konstitucinio Teismo aktai. Konstitucinio Teismo oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje taip pat dažnai minima baigiamųjų Konstitucinio Teismo aktų kategorija. Konstitucinis Teismas ne kartą konstatavo, kad Konstitucinio Teismo nutarimai, išvados, sprendimai yra baigiamieji aktai, kuriais baigiama konstitucinės justicijos byla. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje baigiamaisiais aktais yra įvardyti ne tik tie, kuriais konstitucinės justicijos byla išnagrinėjama iš esmės (nutarimai ir išvados), bet ir tokie, kurie yra priimti ginčijamo teisės akto (jo dalies) atitikties Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui) netyrus iš esmės, o deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuotu sprendimu atsisakius nagrinėti prašymą arba nutraukus pradėtą teiseną (jeigu atitinkamas prašymas buvo priimtas Konstituciniame Teisme ir konstitucinės justicijos byla buvo pradėta rengti

Konstitucinio Teismo posėdžiui), arba nutraukus bylą (jeigu konstitucinės justicijos byla jau buvo išnagrinėta Konstitucinio Teismo posėdyje)⁵³⁴.

Taigi pagal Konstitucinio Teismo pateikiamą sampratą baigiamaisiais aktais laikytini: nutarimai, išvados, sprendimai atsisakyti nagrinėti prašymą, sprendimai dėl teisenos nutraukimo, sprendimai dėl bylos nutraukimo. Tačiau, šio darbo autorės nuomone, šis Konstitucinio Teismo pateikiamas baigiamųjų aktų sąrašas nėra baigtinis. Ši sąvoka taip pat turėtų apimti ir sprendimus atsisakyti nagrinėti paklausimą, nes šios rūšies sprendimais taip pat užbaigiamos konstitucinės justicijos bylos dėl išvadų teikimo. Svarstyтина, ar į šią sąvoką taip pat įeina sprendimai dėl Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados ar sprendimo išaiškinimo. Viena vertus, prašymu išaiškinti Konstitucinio Teismo baigiamąjį aktą nėra pradedama nauja konstitucinės justicijos byla, tai tik ankstesnės, jau išnagrinėtos bylos (bylų) tęsa. Antra vertus, Konstitucinis Teismas ne kartą konstatavo, kad dėl Konstitucinio Teismo nutarimo, kito baigiamojo akto aiškinimo priimtas sprendimas yra neatskiriamas nuo Konstitucinio Teismo nutarimo, kito baigiamojo akto. Taigi vis dėlto manytina, jog būdamas atitinkamo baigiamojo akto tęsiniu, toks sprendimas negali pats nebūti baigiamuoju aktu. Neabejotina ir tai, kad į Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų kategoriją turėtų patekti ir sprendimai dėl nutarimo, išvados, sprendimo peržiūrėjimo, juk šiuo atveju konstitucinės justicijos byla nagrinėjama iš naujo, vadinasi, sprendimu dėl atitinkamo akto peržiūrėjimo „iš naujo“ yra baigiama ir atitinkama konstitucinės justicijos byla. Kartais mokslinėje literatūroje prie baigiamųjų aktų kategorijos priskiriami ir sprendimai grąžinti prašymą ar paklausimą⁵³⁵, tačiau galima ir kita nuomonė. KTĮ 70 str. 2 dalyje nustatyta, kad prašymo grąžinimas neatima teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą bendra tvarka, kai bus pašalinti buvę trūkumai, taigi sprendimu dėl prašymo ar paklausimo grąžinimo konstitucinės justicijos byla nebūtinai turi būti užbaigiama – jei pareiškėjas ištaiso kreipimosi ar jo priedų trūkumus ir iš naujo kreipiasi į Konstitucinį Teismą, konstitucinės justicijos

⁵³⁴ Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas. *Žin.*, 2006, Nr. 88-3475.

⁵³⁵ KŪRIS, E. (sud. ir moksl. red.) Konstitucinis Teismas <...>, p. 79.

byla gali būti nagrinėjama toliau. Tačiau gali būti ir tokių atvejų, kai pareiškėjas nusprendžia netaisyti gražinto prašymo trūkumų ir taip konstitucinės justicijos byla yra baigiama.

Taigi, kaip matyti, Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų sąvoka kelia kai kurių neaiškumų, o kai kuriais atvejais gali sukurti ir praktinių problemų. Pvz., Konstitucinis Teismas yra ne kartą konstatavęs, kad Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus aiškinti ne tik nutarimus, bet ir kitus savo baigiamuosius aktus⁵³⁶. Tačiau tokiu atveju nėra aišku, ar Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus aiškinti tik nutarimus, išvadas, sprendimus atsisakyti nagrinėti prašymą, sprendimus dėl teisenos nutraukimo, sprendimus dėl bylos nutraukimo, t. y. tik tuos aktus, kuriuos pats savo jurisprudencijoje yra įvardinęs baigiamaisiais aktais, ar ir kitus prieš tai paminėtus aktus – sprendimus atsisakyti nagrinėti paklausimą, sprendimus dėl Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados ar sprendimo išaiškinimo, sprendimus dėl nutarimo, išvados, sprendimo peržiūrėjimo, sprendimus dėl prašymo ar paklausimo gražinimo. Manytina, kad šie klausimai bus išspręsti Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje.

Konstitucinio Teismo 2015 m. sprendimu patvirtintame naujos redakcijos KTR kai kuriais atvejais klaidinančios baigiamųjų aktų sąvokos atsisakyta ir nurodytos konkrečios Konstitucinio Teismo aktų rūšys. Pvz., iki 2015 m. rugsėjo 1 d. galiojusios redakcijos KTR buvo nustatyta, kad Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai visada skelbiami Teismo posėdžių salėje viešai juos perskaitant. Minėta, kad Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje baigiamaisiais aktais įvardyti: nutarimai, išvados, sprendimai atsisakyti nagrinėti prašymą, sprendimai dėl teisenos nutraukimo, sprendimai dėl bylos nutraukimo. Tačiau akivaizdu, kad nei sprendimai atsisakyti nagrinėti prašymą, nei sprendimai dėl teisenos nutraukimo nėra skelbiami Teismo posėdžių salėje, nes jie priimami tvarkomajame teismo posėdyje iki teismo nagrinėjimo pradžios. Todėl dabar galiojančios redakcijos KTR 130 punkte buvo atsisakyta šiuo atveju klaidinančios baigiamųjų aktų sąvokos ir nustatyta,

⁵³⁶ *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. sprendimas. *Žin.*, 2006, Nr. 127-4849.

kad Konstitucinio Teismo posėdžių salėje viešai juos perskaitant visada skelbiami: nutarimai, išvados, sprendimai dėl konstitucinės justicijos bylos nutraukimo, sprendimai dėl Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados ar sprendimo išaiškinimo ar peržiūrėjimo.

Tas pats pasakytina ir apie ankstesnės redakcijos KTR įtvirtintą nuostatą, kad atskiroji nuomonė gali būti skelbiama dėl Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų. Ši nuostata neatitiko KTĮ 55 str. 4 d. nustatyto teisinio reguliavimo, pagal kurį teisėjas, turintis kitą nuomonę dėl Konstitucinio Teismo priimto akto, turi teisę ne vėliau kaip per 5 darbo dienas po atitinkamo akto paskelbimo Teismo posėdžių salėje raštu išdėstyti motyvuotą savo atskirąją nuomonę⁵³⁷.

Kolegialūs ir Konstitucinio Teismo pirmininko aktai. Visi minėti Konstitucinio Teismo aktai, t. y. nutarimai, išvados, visų rūšių sprendimai: procesiniai, organizaciniai, jurisprudenciniai – priimami kolegialiai. Juos Konstitucinis Teismas priima dalyvaujant ne mažiau kaip 2/3 Konstitucinio Teismo teisėjų (KTĮ 19 str. 1 d.). Tvirtinant KTR, jį keičiant ir sprendžiant kitus vidaus klausimus, Konstitucinio Teismo posėdis yra teisėtas, kai jame dalyvauja ne mažiau kaip pusė visų Konstitucinio Teismo teisėjų (KTĮ 19 str. 2 d.). Nutarimai, išvados ir sprendimai dėl Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados ar sprendimo išaiškinimo ar peržiūrėjimo priimami visų Konstitucinio Teismo teisėjų balsų dauguma (KTĮ 19 str. 3 d.). Kiti Konstitucinio Teismo aktai priimami posėdyje dalyvaujančių Konstitucinio Teismo teisėjų dauguma (KTĮ 19 str. 3 d.).

Tačiau esama ir tokių aktų, kuriuos Konstitucinio Teismo pirmininkas priima vienasmeniškai. KTĮ 13 str. 2 d. nustatyta, kad sprendžiant aparato darbo ir kitus vidaus klausimus pirmininkas leidžia įsakymus, o jam suteiktas procesines teises pirmininkas realizuoja potvarkiais.

Disertacinio darbo temos kontekste itin aktualūs antros rūšies Konstitucinio Teismo pirmininko aktai. Taigi pagal dabar galiojančios redakcijos KTĮ nustatytą teisinį reguliavimą Konstitucinio Teismo pirmininkas

⁵³⁷ Plačiau apie tai žr. disertacinio darbo II.2.7.5 skyriuje.

savo procesines teises realizuoja šiais potvarkiais: 1) dėl prašymo išankstinio tyrimo (KTĮ 24 str. 1 d.); 2) dėl prašymo ir paklausimo priėmimo, dėl prašymo dalies priėmimo ir dalies jo grąžinimo, dėl prašymo ar paklausimo grąžinimo (KTĮ 25 str. 2 d.), šiuos klausimus Konstitucinio Teismo pirmininkas gali išspręsti potvarkiais tik jei tarp pirmininko ir išankstinį tyrimą atlikusio teisėjo nekyla nesutarimų; 3) dėl bylos skyrimo rengti Teismo posėdyje (KTĮ 27 str.1 d.); 4) dėl sutikimo atšaukti prašymą (KTĮ 68 str.).

KTĮ nuostatų analizė leidžia išskirti dar vieną Konstitucinio Teismo pirmininko aktų rūšį – pranešimus apie teisės akto galiojimo sustabdymą (KTĮ 26 str. 2 d.) ir sustabdytojo akto galiojimo atnaujinimą (KTĮ 26 str. 3 d.). Šiuos aktus Konstitucinio Teismo pirmininkas pateikia, kai Konstitucinis Teismas priima sprendimą priimti nagrinėti Seimo arba Respublikos Prezidento prašymą ištirti žemesnės galios teisės akto atitiktį Konstitucijai ar kitam aukštesnės galios teisės aktui. Antros rūšies pranešimus Konstitucinio Teismo pirmininkas pateikia, kai Konstitucinis Teismas priima nutarimą, kad minėtų pareiškėjų ginčyti teisės aktai Konstitucijai ar kitam aukštesnės galios teisės aktui neprieštarauja.

II.2.7. Bendrieji konstitucinės justicijos proceso elementai

*II.2.7.1. Konstitucinio Teismo sudėtis*⁵³⁸

Konstitucinio teismo teisėjų skaičius paprastai įtvirtinamas konstitucijose, jis nustatomas atsižvelgiant į konstitucinio teismo kompetenciją, vidinę teismo struktūrą ir kitus veiksnius. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 103 str. nustatyta, kad Konstitucinį Teismą sudaro devyni teisėjai, skiriami devyneriems metams ir tik vienai kadencijai. Įvairiose Europos valstybėse konstitucinių teismų teisėjų skaičius svyruoja nuo 4 (Andora) iki 19 (Rusija), pvz., Moldovos Konstitucinį Teismą sudaro 6 teisėjai; Latvijos – 7; Rumunijos, kaip ir Lietuvos, Konstitucinį Teismą sudaro 9 teisėjai; Slovėnijos – 10; Bulgarijos, Ispanijos, Kroatijos – 12; Vengrijos,

⁵³⁸ Kai kurie Konstitucinio Teismo statuso aspektai, kaip antai Konstitucinio Teismo sudėtis, negali būti griežtai atriboti ir priskirti materialiniams arba procesiniams.

Lenkijos, Italijos, Čekijos – 15; Vokietijos – 16 teisėjų. Taigi Lietuva gali būti priskirtina prie tų valstybių, kurių konstitucinius teismus sudaro santykinai nedidelis teisėjų skaičius. Kai kuriose valstybėse, be pagrindinės konstitucinio teismo sudėties, yra numatyti ir neordinariniai šių institucijų nariai (pvz., tam tikrų kategorijų byloms nagrinėti) bei „atsarginiai“ konstitucinių teismų teisėjai, pavaduojantys pagrindinės sudėties teisėjus. Pvz., Austrijos Konstitucinį Teismą sudaro pirmininkas, pirmininko pavaduotojas, 12 teisėjų ir 6 pavaduojantys teisėjai. Tačiau Lietuvos konstitucinės kontrolės modelyje nėra pavaduojančių Konstitucinio Teismo teisėjų instituto.

Išskirtini trys konstitucinių teismų formavimo būdai: 1) konstitucinio teismo sudėties formavime dalyvauja trys valstybės valdžios šakos – įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė; 2) konstitucinio teismo sudėties formavime dalyvauja dvi valstybės valdžios šakos – įstatymų leidžiamoji ir vykdomoji; 3) konstitucinio teismo sudėties formavime dalyvauja tik viena valstybės valdžios šaka – įstatymų leidžiamoji arba vykdomoji.

Pirmajai valstybių grupei, *inter alia*, priklauso Bulgarija, Italija, Moldova. Pvz., Bulgarijoje 1/3 Konstitucinio Teismo teisėjų išrenka Nacionalinis Susirinkimas, 1/3 – Respublikos Prezidentas, 1/3 – Aukščiausiojo Kasacinio Teismo ir Aukščiausiojo Administracinio Teismo teisėjų susirinkimas. Moldovoje 2 teisėjus paskiria Parlamentas, 2 – Prezidentas, 2 – Aukščiausiasis magistratūros susirinkimas. Iš antrosios valstybių grupės galima paminėti, pvz., Rumuniją, kurioje 3 teisėjus paskiria žemesnieji parlamento rūmai, 3 – aukštesnieji parlamento rūmai ir 3 – Prezidentas. Iš trečiosios valstybių grupės paminėtina Vokietija, kurioje 1/2 Konstitucinio Teismo teisėjų išrenka Bundestagas, 1/2 – Bundesratas, taigi tik įstatymų leidžiamoji valdžia.

Konstitucijos 103 str. nustatyta, kad Konstitucinis Teismas kas treji metai atnaujinamas vienu trečdaliu. Po tris kandidatus į Konstitucinio Teismo teisėjus skiria Seimas iš kandidatų, kuriuos pateikia Respublikos Prezidentas, Seimo Pirmininkas ir Aukščiausiojo Teismo pirmininkas, o teisėjais juos skiria Seimas. Konstitucinio Teismo pirmininką iš šio teismo teisėjų skiria Seimas

Respublikos Prezidento teikimu. Taigi visus Konstitucinio Teismo teisėjus ir Pirmininką paskiria Seimas, t. y. išimtinai įstatymų leidžiamoji valdžia, tačiau, atsižvelgiant į tai, kad, formuojant Konstitucinio Teismo sudėtį (teikiant kandidatus į teisėjus), taip pat dalyvauja Respublikos Prezidentas, Seimo Pirmininkas ir Aukščiausiojo Teismo pirmininkas, konstatuotina, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo sudėties formavime dalyvauja visos trys valstybės valdžios šakos.

Mokslinėje literatūroje atkreipiamas dėmesys į tai, kad iš Konstitucijos 103 str. nuostatų dėl Konstitucinio Teismo formavimo nėra aišku: kokius tris „kandidatus“ iš kokių „kandidatų“ skiria Seimas ir kodėl vėl parašyta, kad „teisėjais juos skiria Seimas“? Ši formuluo­­tė atspindi skubą, kurios sąlygomis buvo rengiamas galutinis Konstitucijos projekto tekstas, tačiau, pritaikius sisteminių, teleologinių, istorinių ir kitus Konstitucijos aiškinimo metodus, konstatuotina, kad <...> kas treji metai Respublikos Prezidentas, Seimo Pirmininkas ir Aukščiausiojo Teismo pirmininkas teikia Seimui po vieną kandidatą į atsilaisvinančią teisėjo vietą, o Seimas balsuoja dėl kandidatų paskyrimo teisėjais⁵³⁹.

Paminėtina, kad, vykstant Konstitucinio Teismo teisėjų rotacijai, per kurią tris kadenciją baigiančius teisėjus pakeičia nauji, Lietuvos viešojoje erdvėje paprastai komentuojama itin šykščiai, apsiribojama kandidatų į teisėjus pavardžių pristatymu, vieno kito biografijos fakto, mokslo laipsnių ar vardų (jei kandidatas juos turi), einamų ir kai kurių ankstesnių pareigų paminėjimu, o paskyrus teisėjus – informavimu apie balsavimo Seime rezultatus. Išimtį sudaro nebent tie atvejai, kai kandidato ar (jau) paskirto teisėjo biografijoje surandama kokių nors faktų, kuriuos įmanoma žiniasklaidoje pateikti kaip skandalingus⁵⁴⁰.

Paprastai išskiriami du konstitucinių teismų struktūros modeliai: 1) konstitucinis teismas veikia kaip viena kolegija ir bylas nagrinėja visa teismo sudėtimi; 2) konstitucinį teismą sudaro specialūs struktūriniai vienetai –

⁵³⁹ KŪRIS, E. (sud. ir moksl. red.) Konstitucinis Teismas <...>, p. 72.

⁵⁴⁰ KŪRIS, E. Apie Konstitucinio Teismo teisėjų atskirąsias <...>, p. 1034.

kolegijos (senatai, sekcijos). Pirmąjį konstitucinio teismo struktūros modelį yra pasirinkusios tokios valstybės kaip Bulgarija, Italija, Moldova, antrąjį – Vengrija, Vokietija, Ispanija, Lenkija, Slovakija, Latvija, Lenkija, Kroatija, Čekija ir kt. Antrosios grupės valstybėse tiek visa konstitucinio teismo sudėtimi, tiek kolegijose priimti sprendimai yra vienodos teisinės galios: skelbiami valstybės vardu ir yra laikomi viso konstitucinio teismo sprendimais. Bylos tarp kolegijų gali būti paskirstomos įvairiai: eilės tvarka, pagal specializaciją arba plenumo sprendimu.

Kalbant apie galimybę konstitucinės justicijos bylas nagrinėti kolegijose, dažniausiai pabrėžiama, jog ji didina konstitucinių teismų operatyvumą ir padeda konstituciniams teismams išspręsti problemas, susijusias su augančiais prašymų kiekiais. Tais atvejais, kai konstitucinio teismo struktūroje numatytos kolegijos, paprastai kolegijose nagrinėjamos mažiau reikšmingos konstitucinės justicijos bylos, o visa teismo sudėtimi (plenumo) – reikšmingesnės ir sudėtingesnės. Pvz., Ispanijos Konstitucinio Teismo organinio įstatymo 6 str. nustatyta, kad Teismas posėdžiauja visa sudėtimi (Teismą sudaro 12 teisėjų), kolegijose (2 kolegijos, kurias sudaro po 6 teisėjus) ir sekcijose (sekcijas sudaro 3 teisėjai). Plenumas sprendžia pagrindinius Teismo kompetencijai priskirtus klausimus, įskaitant pareiškimų dėl galimo teisės aktų prieštaravimo Konstitucijai nagrinėjimą (10 str.). Kolegijos sprendžia konstitucingumo klausimus, kurie nepriskirti plenumo kompetencijai, pvz., joms gali būti perduotos bylos, kuriose reikia tiesiog pritaikyti anksčiau Teismo sukurtą doktriną (10, 11 str.). Sekcijos sprendžia konstitucinės apsaugos (viešojo valdymo subjektų pažeistų konstitucinių teisių gynimo) bylas, jeigu jų nenagrinėja kolegijos, ir kai kuriuos procedūrinius klausimus (8 str.).

Paprastai išskiriami du kompetencijos paskirstymo tarp plenumo ir kolegijų modeliai: 1) daugumą konstitucinės justicijos bylų nagrinėja plenumas, o kolegijos daugiausia nagrinėja prašymų priimtinumą klausimus; 2) didžiąją dalį konstitucinės justicijos bylų nagrinėja kolegijos, o plenumas nagrinėja tik tas bylas, kurios neįeina į kolegijų kompetenciją.

Pirmajam modeliui priskirtinas Austrijos Konstitucinis Teismas. Austrijos Konstitucinio Teismo įstatymo 7 str. nustatyta, kad šio Teismo kolegijos, kurių kvorumui užtikrinti pakanka Teismo pirmininko ir 4 teisėjų dalyvavimo, sprendžia labiau procedūrinius klausimus. Kai kuriuos sprendimus (pvz., dėl atsisakymo nagrinėti skundą, kuris neturi pagrįstos perspektyvos būti sėkmingas, arba dėl skundo atmetimo, kai yra akivaizdu, kad nėra konstitucinės teisės pažeidimo) šios kolegijos gali priimti tik visiems teisėjams balsuojant vienbalsiai (19, 31 str.).

Antrajam modeliui priklauso Belgijos ir Vokietijos konstituciniai teismai, kurie tik nedaugelį specifinių klausimų sprendžia visa sudėtimi. Štai Belgijos Organiniame Konstitucinio Teismo įstatyme nustatyta, kad visa Teismo (Teismą sudaro 12 teisėjų) sudėtimi nagrinėjami tik atskiri klausimai (pvz., dėl Teismo teisėjo pašalinimo iš pareigų (49 str.)), o dažniausiai bylos sprendžiamos 7 teisėjų kolegijose. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymo 2 str. nustatyta, kad Teismą sudaro dvi kolegijos po 8 teisėjus. Pagrindiniai Teismo kompetencijos klausimai yra paskirstyti tarp šių kolegijų (14 str.), o kolegijos (daugiausia procesiniams klausimams) spręsti sudaro 3 teisėjų sekcijas (15 a str.). Tik nedaugelį klausimų sprendžia Teismo plenumas – plenumo kompetencijai priskirtas sprendimų priėmimas, kai kolegija yra linkusi nukrypti nuo kitos kolegijos sprendime išreikštos nuomonės (16 str.), kai sprendžiamas Teismo teisėjo pašalinimo iš pareigų klausimas (105 str.) ir kai kurie kiti klausimai.

KTĮ nėra nustatyta galimybė konstitucinės justicijos bylas nagrinėti kolegijose. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas visas konstitucinės justicijos bylas nagrinėja visa sudėtimi. KTĮ 19 str. nustatyta, kad Konstitucinis Teismas bylas nagrinėja ir nutarimus, išvadas ar sprendimus priima kolegialiai, dalyvaujant ne mažiau kaip 2/3 visų Konstitucinio Teismo teisėjų (1 d.), Konstitucinio Teismo teisėjai neturi teisės atsisakyti balsuoti arba balsuojant susilaikyti (5 d.). Minėta, kad Konstitucinis Teismas kolegialiai priima ir sprendimus dėl atsisakymo nagrinėti prašymą ar paklausimą (KTĮ 25 str. 1 d. 3 p.), taip pat kitus kreipimusį priimtino klausimus, jei dėl šių klausimų tarp

išankstinį tyrimą atlikusio teisėjo ir Konstitucinio Teismo pirmininko kyla nesutarimų (KTĮ 25 str. antroji dalis), kolegialiai priimamas ir Konstitucinio Teismo sprendimas dėl Respublikos Prezidento bei Seimo *in corpore* pateiktų prašymų ištirti žemesnės galios teisės aktų atitiktį Konstitucijai ar kitam aukštesnės galios teisės aktui (KTĮ 26 str.). Minėta, kad Konstitucinis Teismas *in corpore* sprendžia, t. y. sprendimus priima ir dėl kai kurių kitų procesinių klausimų⁵⁴¹. Taigi Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, kaip ir Bulgarijos, Italijos, Moldovos konstituciniai teismai, priklauso pirmajam konstitucinių teismų struktūros modeliui, kuriame visos konstitucinės justicijos bylos nagrinėjamos visa teismo sudėtimi. Atsižvelgiant į tai, kad toks procesinis kolegialumas lėtina konstitucinės justicijos bylų sprendimą, Lietuvoje ne kartą pasigirdavo siūlymų konstitucinės justicijos procese įvesti bylų nagrinėjimo kolegijose galimybę. Ypač šie siūlymai padažnėjo ekonomikos krizės periodu, kai itin išaugo Konstituciniame Teisme gautų prašymų skaičius.

Tvirtinta, kad vienas iš didžiausių trukdžių, neleidžiančių sparčiau nagrinėti bylų, yra tai, kad visos bylos Konstituciniame Teisme nagrinėjamos visa Teismo sudėtimi ir siūlyta, kad bylos Konstituciniame Teisme galėtų būti nagrinėjamos daug sparčiau tuo atveju, jeigu Konstitucinio Teismo įstatyme būtų įtvirtinta nuostata, jog ne visos bylos Konstituciniame Teisme nagrinėjamos visa Teismo sudėtimi: bylos, kurioms išspręsti pakanka esamos oficialios konstitucinės doktrinos (nereikia formuoti naujos konstitucinės doktrinos), nagrinėjamos trijų teisėjų kolegijose; bylos, kurioms išspręsti reikia tik nežymiai pakoreguoti (išplėtoti) esamą oficialią konstitucinę doktriną, nagrinėjamos penkių teisėjų kolegijoje; visa Konstitucinio Teismo sudėtimi nagrinėjamos tik tos bylos, kurioms išspręsti dar nėra suformuota oficiali konstitucinė doktrina ar reikia iš esmės pakeisti esamą konstitucinę doktriną (būtina reinterpretuoti oficialią konstitucinių nuostatų sampratą ir suformuoti naują konstitucinę doktriną)⁵⁴². Taigi siūlomas Konstitucinio Teismo struktūros

⁵⁴¹ Plačiau žr. disertacijos II.2.5 skyriuje.

⁵⁴² SINKEVIČIUS, V. Konstitucinio Teismo nutarimų įgyvendinimas <...>, p. 511.

modelis ir kolegijų kompetencijos suskirstymas pagal tai, kokią įtaką nagrinėjama byla turės konstitucinės doktrinos formavimui, turi daug panašumų su Ispanijos Konstitucinio Teismo struktūros modeliu. Vis dėlto gana sudėtinga iš anksto numatyti, kiek kiekvienoje konkrečioje byloje reikės suformuluoti konstitucinės doktrinos, naujų dar neatskleistų doktrinos elementų poreikis gali atsirasti paskutinėje Konstitucinio Teismo akto rengimo stadijoje.

Esama nuomonės, kad, reglamentuojant galimą konstitucinės justicijos bylų nagrinėjimą kolegijose, tokių kolegijų sudėtį ir kompetenciją, be to, kokią įtaką konkrečiai nagrinėjama byla turės konstitucinės doktrinos formavimui, turėtų būti įvertinti ir kiti kriterijai, be kita ko, turi būti įvertintas konkrečioje byloje atliekamos konstitucinės kontrolės pobūdis, t. y. ar konkrečioje byloje yra vykdoma teisės aktų konstitucingumo kontrolė, ar sprendžiami kiti konstitucinės justicijos klausimai, taip pat turi būti atsižvelgiama į šiuos dalykus: teisės aktų, kurių konstitucingumu abejojama, rūšį; į tai, ar minėtų aktų atitikties ginčijama Konstitucijai ar įstatymams; ar minėti aktai yra bendrųjų teisės normų, ar individualiųjų; nagrinėjamų klausimų sudėtingumą ir svarbą (apie tai būtų galima spręsti iš sujungtų bylų skaičiaus) ir pan.⁵⁴³

Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad nors dabartinis procesinis susitelkimas ir kainuoja: užtrunka bylų sprendimo procesas, ilgesnis argumentavimas, daugiau *dicta* ir t. t., bet tai, kas už tą kainą gaunama, yra vertinga: bendras nutarimas (sprendimas, išvada) ir bendras jo pagrindimas (argumentavimas), išties išreiškiantis viso Teismo nuomonę⁵⁴⁴. Iš tiesų Lietuvos konstitucinės justicijos procese įtvirtintas beveik absoliutus procesinis kolegialumas turi ir nenuginčijamų privalumų: visapusiškas konstitucinės justicijos byloje keliamų problemų išnagrinėjimas, išsamesnė motyvacija, iki minimumo sumažinta tikimybė nukrypti nuo jau esančios oficialiosios konstitucinės doktrinos. Įvedus bylų nagrinėjimo kolegijose galimybę atsiranda pavojus nevienodai išspręsti panašias bylas ir nevienodai išaiškinti Konstituciją.

⁵⁴³ URBAITIS, R. K. Konstitucinė kontrolė Lietuvoje <...>, p. 292.

⁵⁴⁴ KŪRIS, E. Atskiroji nuomonė <...>, p. 169.

Todėl atsižvelgiant į tai, kad, kaip minėta, Lietuva priskiriama prie labai ribotą subjektų, galinčių kreiptis į konstitucinius teismus, ratą turinčių valstybių, kyla pagrįstų abejonių dėl prieš tai minėtų siūlymų konstitucinės justicijos procese įvesti bylų nagrinėjimo kolegijose galimybę. Apie tai, kad šiuo metu nėra ypatingo poreikio įvesti šią proceso operatyvumą skatinančią priemonę, byloja ir tai, kad pastaraisiais metais Konstituciniame Teisme matyti bendra prašymų mažėjimo tendencija⁵⁴⁵, taip pat trumpėjanti konstitucinės justicijos bylų nagrinėjimo trukmė⁵⁴⁶. Manytina, kad apie galimybę konstitucinės justicijos procese įvesti bylų nagrinėjimą kolegijose galima būtų diskutuoti tik tuo atveju, jei būtų išplėstas subjektų, galinčių kreiptis į Konstitucinį Teismą, ratas (pvz., būtų įvestas individualaus konstitucinio skundo institutas) ar Konstitucinio Teismo kompetencija būtų išplėsta koku nors kitu būdu ir dėl to itin išaugtų Konstituciniame Teisme gaunamų kreipimusių skaičius. Tačiau galbūt tokiu atveju pakaktų tik šios procesinės priemonės įvedimo kreipimusių priimtinumų srityje. Pažymėtina, kad Individualaus konstitucinio skundo koncepcijos rengėjų parengtame KTĮ pakeitimo ir papildymo įstatymo projekte⁵⁴⁷ nebuvo siūloma įvesti galimybės konstitucinės justicijos bylas nagrinėti kolegijose. Tai rodo, kad Koncepcijos kūrėjai manė, kad Konstituciniam Teismui užteks pajėgumų susidoroti kartu su individualaus konstitucinio skundo įvedimu padidėjusiais darbo krūviais ir nagrinėjant konstitucinės justicijos bylas tik visa sudėtimi.

II.2.7.2. Konstitucinio Teismo teisėjų kvorumas ir sprendimų priėmimo dauguma

Iki 2015 m. galiojusios redakcijos KTĮ 19 str. buvo nustatyta, kad Konstitucinis Teismas bylas nagrinėja ir nutarimus, išvadas ar sprendimus

⁵⁴⁵ 2014 m. Konstitucinio Teismo veiklos metinis pranešimas. Prieiga per internetą: <<http://lrkt.lt/data/public/uploads/2015/04/metinis-pranesimas-2014.pdf>> [žiūrėta 2017 m. sausio 18 d.].

⁵⁴⁶ 2014 m. Konstitucinio Teismo veiklos metiniame pranešime tvirtinama, kad vidutinė bylų nagrinėjimo Konstituciniame Teisme trukmė pastaraisiais metais buvo 2–3 metai; bei tai, kad artimiausiu metu ją ketinama sutrumpinti iki 1,5–2 metų.

⁵⁴⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 31, 44, 62, 65, 66, 68, 69, 72 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas XP-3027. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=318619 [žiūrėta 2017 m. birželio 8 d.]..

priima kolegialiai, dalyvaujant ne mažiau kaip 2/3 visų jo teisėjų (šią proporciją atitinka 6 teisėjai), taip pat tai, kad sprendimai priimami ne mažesne kaip pusės posėdyje dalyvaujančių teisėjų balsų dauguma, o jei balsai pasiskirsto po lygiai, lemia posėdžio pirmininko balsas.

Taigi toks teisinis reguliavimas sudarė prielaidas susidaryti tokioms situacijoms, kai sprendimai galėjo būti priimami net ir 3 Konstitucinio Teismo teisėjų balsų dauguma (jei, pvz., priimant atitinkamą aktą dalyvauja 6 teisėjai, 3 iš jų balsuoja „prieš“ atitinkamą Teismo aktą ir 3 – „už“ atitinkamą Teismo aktą (tarp jų ir lemiamą balsą turintis Konstitucinio Teismo pirmininkas)). Iki atskirosios nuomonės instituto įvedimo apie tokius balsavimo rezultatus visuomenė negalėjo nieko sužinoti, nes konstitucinės justicijos procese buvo laikomasi visiško pasitarimų kambario slaptumo principo. Tačiau 2008 m. KTĮ įtvirtinus galimybę Konstitucinio Teismo teisėjams reikšti atskiras nuomones – situacija pasikeitė. Tai puikiai iliustravo vienas konkretus atvejis. Konstituciniam Teismui priėmus 2013 m. gruodžio 11 d. nutarimą, net 4 teisėjai pareiškė bendrą atskirąją nuomonę⁵⁴⁸. Šiame kontekste reikia pažymėti, kad tuo metu Konstitucinį Teismą sudarė tik 8 teisėjai, nes anksčiau nutrūkus teisėjo E. Bieliūno įgaliojimams į atsilaisvinsią Konstitucinio Teismo teisėjo vietą dar nebuvo paskirtas kitas teisėjas. Taigi minėta atskiroji nuomonė atskleidė, kad Konstitucinio Teismo 2013 m. gruodžio 11 d. nutarimas buvo priimtas 4 Konstitucinio Teismo teisėjams balsavus „prieš“ ir 4 (tarp jų ir Konstitucinio Teismo pirmininkui, turinčiam lemiamą balsą (angl. – *casting vote*)) – „už“ minėtą nutarimą. Šis atvejis sukėlė tam tikrą politinės valdžios atstovų pasipiktinimą, kurį atspindėjo ir tam tikros iniciatyvos aptariamam aspektu keisti KTĮ. Buvo pateiktas Konstitucinio Teismo įstatymo 19 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas⁵⁴⁹, kuriame siūlyta Konstitucinio

⁵⁴⁸ 2013 m. gruodžio 11 d. Konstitucinio Teismo teisėjų T. Birmontienės, G. Mesonio, A. Taminsko, D. Žalimo atskiroji nuomonė. Prieiga per internetą: http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2015/02/2013-12-11_n_atsk_nuomone.pdf [žiūrėta 2017 m. birželio 8 d.].

⁵⁴⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 19 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-1134. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=458441&p_tr2=2 [žiūrėta 2017 m. sausio 16 d.].

Teismo įstatyme įtvirtintą 2/3 teisėjų kvorumą, reikalingą bylų nagrinėjimui ir nutarimų, išvadų ar sprendimų priėmimui, padidinti iki 8 teisėjų. Projekto aiškinamajame rašte, *inter alia*, tvirtinama, kad „tokia tvarka, kai valstybei vienus svarbiausių klausimų gali spręsti tik trečdalis vieno aukščiausių valstybės organų narių, yra visiškai nepateisinama“⁵⁵⁰.

Šių siūlymų kontekste svarbu apžvelgti kitų Europos valstybių konstitucinės justicijos institucijų veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose nustatytą teisinį reguliavimą dėl konstitucinių teismų teisėjų kvoromo, reikalingo nagrinėti konstitucinės justicijos bylas ir priimti teismo aktus. Minėta, kad Europos valstybėse yra du pagrindiniai konstitucinių teismų struktūros modeliai: pirmasis – konstitucinis teismas dirba kaip viena kolegija ir nagrinėja bylas visos sudėties (Italija, Bulgarija, Lietuva); antrasis – konstitucinį teismą sudaro specialūs struktūriniai padaliniai – kolegijos, skyriai, senatai (Latvija, Lenkija, Vokietija ir kt.).

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas pagal savo struktūrą priklauso pirmajam modeliui, pirma aptarsime šios grupės valstybėse įtvirtintą teisinį reguliavimą dėl konstitucinio teismo teisėjų kvoromo. Štai Bulgarijos Konstitucinio Teismo įstatyme nustatyta, kad Konstitucinį Teismą sudaro 12 teisėjų (4 str. 1 d.), Konstitucinis Teismas bylas nagrinėja dalyvaujant ne mažiau kaip 2/3 visų teisėjų, Konstitucinio Teismo nutarimai ir sprendimai priimami visų teisėjų balsų dauguma (14 str. 7, 2 d.). Italijos Konstitucinio Teismo įstatyme nustatyta, kad Konstitucinį Teismą sudaro 15 teisėjų, kvorumui Teismo posėdžiams sudaryti užtenka 11 teisėjų, sprendimą priima teisėjai, kurie dalyvavo visuose konkrečios bylos posėdžiuose, absoliučia balsų dauguma (16 str. 2 d.). Taigi tose valstybėse, kuriose teismas visas bylas nagrinėja visos sudėties, nėra nustatytas toks didelis Konstitucinio Teismo teisėjų kvorumas (proporcingai teismą sudarančių teisėjų skaičiui), kaip siūlyta Projekte.

⁵⁵⁰ Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 19 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIP-1134. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=458443> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].

Pažymėtina, kad valstybėse, kuriose įtvirtintas antrasis konstitucinių teismų struktūros modelis, toks didelis teisėjų kvorumas, reikalingas konstitucinės justicijos bylų nagrinėjimui ir teismo aktų priėmimui, taip pat nėra būdingas. Austrijos Konstitucinio Teismo įstatyme nustatyta, kad Konstitucinis Teismas susideda iš pirmininko, pirmininko pavaduotojo, kitų dvylikos teisėjų ir šešių pakaitinių teisėjų, Konstitucinio Teismo kvorumas susidaro, kai dalyvauja pirmininkas ir ne mažiau kaip 8 teisėjai (7 str. 1 d.), o tam tikrus klausimus sprendžiant kolegijose kvorumui sudaryti užtenka pirmininko ir ne mažiau kaip 4 teisėjų kvorumo (7 str. 2 d. a, b, c, d p.). Latvijos Konstitucinio Teismo įstatyme išvardyti atvejai, kai Teismas nagrinėja bylas visos sudėties (25 str. 1 d.), kitais atvejais bylos nagrinėjamos 3 teisėjų kolegijose (25 str. 2 d.), tais atvejais, kai bylas nagrinėja visos sudėties Teismas, turi dalyvauti ne mažiau kaip 5 teisėjai (25 str. 3 d.). Lenkijos Konstitucinio Tribunolo įstatyme nustatyta, kad Konstitucinį Tribunolą sudaro 15 teisėjų (5 str. 1 d.), išvardytos bylų kategorijos, kurios nagrinėjamos atitinkamai visos teismo sudėties, 5 ar 3 teisėjų kolegijose (25 str. 1 d. 1, 2, 3 p.), kai byla nagrinėjama visos sudėties Teismo, posėdyje turi dalyvauti ne mažiau kaip 9 teisėjai (25 str. 2 d.). Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatyme nustatyta, kad Federalinis Konstitucinis Teismas susideda iš dviejų senatų, o kiekvieną senatą sudaro po 8 teisėjus (2 str. 1 ir 2 d.), kiekvieno senato kvorumas susidaro, kai dalyvauja bent 6 teisėjai, o jeigu ypač skubiais atvejais senate nesusidaro reikiamas kvorumas, senato pirmininkas priima nutartį paskirti teisėją iš kito senato (15 str. 2 d.). Taigi nors šioje valstybių grupėje tais atvejais, kai bylas nagrinėja visos sudėties teismas, kartais nustatytas kiek didesnis teisėjų kvorumas (pvz., Latvijoje 5 teisėjai iš 7), tačiau reikėtų atsižvelgti į tai, kad šioje grupėje didžioji dalis konstitucinės justicijos bylų nagrinėjama mažesniuose teismo struktūriniuose padaliniuose (kolegijose ar kt.). Toks teismo struktūros modelis padeda užtikrinti teismo darbo operatyvumą, todėl nustatytas kiek aukštesnis teisėjų kvorumas, kai byla nagrinėja visos sudėties teismas, neturi esminės įtakos bylų nagrinėjimo trukmei.

Vertinant dabartinį KTĮ 19 str. nustatytą teisinį reguliavimą dėl teisėjų kvorumo, kuris reikalingas konstitucinės justicijos byloms nagrinėti ir teismo aktams priimti, aptarto Europos valstybių konstitucinių teismų įstatymuose nustatyto teisinio reguliavimo kontekste matyti, kad jis visiškai atitinka Europos valstybių konstitucinės justicijos bylų nagrinėjimo tendencijas, tuo tarpu Projekte siūlytas 8 teisėjų kvorumas pagal Teismą sudarančių teisėjų skaičių yra neproporcingai didelis ir neturi analogų Europos valstybių konstitucinių teismų bylų nagrinėjimo praktikoje.

Projekte siūlomą reguliavimą įtvirtinus KTĮ, nepagrįstai užtruktų konstitucinės justicijos bylų nagrinėjimas, o kai kuriais atvejais būtų paralyžuotas Teismo darbas (pvz., kai vienu metu du ar trys teisėjai negalėtų dalyvauti bylos nagrinėjime dėl ligos, komandiruočių, atostogų, teisėjų nušalinimo ar nusišalinimo nuo bylos nagrinėjimo ir pan.). Atsižvelgiant į tai, kad Projekte siūlyti pakeitimai turėtų neigiamos įtakos tinkamam Konstitucinio Teismo įgaliojimų vykdymui bei teismo proceso trukmei, šis KTĮ pakeitimo įstatymo projektas buvo atmestas.

Tačiau 2015 m. priimtais pakeitimais Konstitucinio Teismo sprendimų priėmimo procese įvestos kitos permainos – Konstitucinio Teismo teisėjų balsų dauguma, reikalinga Konstitucinio Teismo nutarimams, išvadoms ir sprendimams dėl Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados ar sprendimo išaiškinimo ar peržiūrėjimo, padidinta iki visų Konstitucinio Teismo teisėjų daugumos (KTĮ 19 str. 3 d.), t. y. pagal dabar galiojančią Konstitucinio Teismo įstatyme nustatytą teisinį reguliavimą už KTĮ 19 str. 3 d. numatytą Konstitucinio Teismo aktų priėmimą turi balsuoti bent penki Konstitucinio Teismo teisėjai, tuo tarpu kitiems Konstitucinio Teismo aktams priimti ir toliau užtenka posėdyje dalyvaujančių Konstitucinio Teismo teisėjų daugumos (KTĮ 19 str. 4 d.). Pažymėtina, kad kartu su minėtais pakeitimais taip pat atsisakyta ankstesnės redakcijos KTĮ 19 str. buvusios nuostatos dėl pirmininko lemiamo balso, kai teisėjų balsai pasiskirsto po lygiai.

Apibendrinant pažymėtina, kad pagal dabar galiojančios redakcijos KTĮ 19 str.:

1) Konstitucinio Teismo nutarimai, išvados, sprendimai dėl nutarimo, išvados ar sprendimo išaiškinimo, sprendimai dėl nutarimo, išvados ar sprendimo peržiūrėjimo priimami, kai už juos balsuoja bent 5 Konstitucinio Teismo teisėjai (visų Konstitucinio Teismo teisėjų dauguma)⁵⁵¹;

2) kiti Konstitucinio Teismo aktai – sprendimai priimti nagrinėti prašymą ar paklausimą, sprendimai atsisakyti nagrinėti prašymą ar paklausimą, sprendimai grąžinti prašymą ar paklausimą pareiškėjui, sprendimai nutraukti bylą, sprendimai nutraukti pradėtą teiseną, taip pat kiti procesiniai ir organizaciniai sprendimai – priimami posėdyje dalyvavusių Konstitucinio Teismo teisėjų dauguma.

Taigi nors tarp antros grupės Konstitucinio Teismo aktų esama ir baigiamųjų aktų (kaip antai sprendimai atsisakyti nagrinėti prašymą ar paklausimą, sprendimai nutraukti bylą, sprendimai nutraukti pradėtą teiseną), jų priėmimui reikalaujama mažesnės Konstitucinio Teismo daugumos nei Konstitucinio Teismo nutarimams, išvadoms, sprendimams dėl nutarimo, išvados ar sprendimo išaiškinimo, sprendimams dėl nutarimo, išvados ar sprendimo peržiūrėjimo.

Vertinant tokio išskyrimo pagrįstumą, pirmiausia tikslinga panagrinėti kitų Europos valstybių konstitucinės justicijos institucijų veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose nustatytą teisinį reguliavimą dėl sprendimų priėmimui reikalingos teisėjų balsų daugumos. Kaip minėta, daugumoje Europos valstybių vienokius ar kitokius konstitucinių teismų sprendimus priima ne tik visos jų sudėtys, bet ir tam tikros tų teismų teisėjų dalies sudarytos kolegijos, sekcijos. Priklausomai nuo to, kokia sudėtimi konstituciniame teisme nagrinėjama konstitucinės justicijos byla, gali būti skirtingos daugumos, reikalingos sprendimams priimti, nustatymo taisyklės.

⁵⁵¹ Minėta, kad, rengiant Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 6, 9, 14, 19, 26, 29, 32, 40, 52, 53-1, 55, 58, 60, 61, 62, 66, 67, 72, 76, 77 ir 84 straipsnių pakeitimo įstatymo projektą, kai kurie šį projektą rengusios darbo grupės nariai siūlė, kad už nutarimą, kuriuo pripažįstama, kad įstatymas prieštarauja Konstitucijai, turi balsuoti ne mažiau kaip 6 Konstitucinio Teismo teisėjai. Taigi 5 Konstitucinio Teismo teisėjų daugumos, reikalingos minėtų aktų kategorijoms priimti, reikalavimas gimė kaip kompromisas.

Reikėtų pažymėti, kad Europos valstybėse labiau paplitusi praktika, pagal kurią sprendimai dauguma esminių konstitucinių teismų kompetencijai priskirtų klausimų (tiek sprendžiant bylas visa teismo sudėtimi, tiek kolegijose) yra priimami už juos balsavus posėdyje dalyvaujančių teisėjų daugumai. Štai, pvz., Čekijos Konstitucinio Teismo įstatymo 11 str. nurodyta, kad plenumas priima sprendimą, jeigu jam pritaria posėdyje dalyvaujančių teisėjų dauguma. Ispanijos Organinio Konstitucinio įstatymo 90 str. nustatyta, kad jei šis įstatymas nenustato kitaip, sprendimai Teisme priimami teisėjų, dalyvaujančių plenumo, kolegijos ar sekcijos posėdyje, balsų dauguma. Lenkijos Konstitucinio Tribunolo įstatymo 68 str. nustatyta, kad, nagrinėjant bylas visa sudėtimi, 5 teisėjų kolegijoje ar 3 teisėjų kolegijoje sprendimai priimami balsų dauguma. Rumunijos Konstitucinio Teismo organizavimo ir veiklos įstatymo 6 str. nustatyta, kad Teismo sprendimai priimami posėdyje dalyvaujančių teisėjų balsų dauguma. Vengrijos Konstitucinio Teismo įstatymo 48 str. nustatyta, kad Teismo plenarinėje sesijoje sprendimai priimami balsų dauguma, išskyrus atvejus, kai šis įstatymas nustato kitaip.

Tačiau yra ir kita valstybių grupė, kurioje sprendimai pagrindiniais šių šalių konstitucinės justicijos institucijų kompetencijos klausimais priimami visų konstitucinio teismo teisėjų balsų dauguma. Štai Kroatijos Konstitucinio Teismo įstatymo 27 str. nustatyta, kad Teismas sprendimus priima, jeigu už juos balsuoja dauguma visų Teismo teisėjų. Slovėnijos Konstitucinio Teismo įstatymo 41 str. nustatyta, kad Teismas konstitucinės justicijos bylas sprendžia visų Konstitucinio Teismo teisėjų dauguma, išskyrus šio įstatymo nurodytas išimtis. Slovakijos Konstitucijos 131 str. įtvirtinta, kad plenarinėse Teismo sesijose sprendimai priimami absoliučia visų teisėjų balsų dauguma (ne mažiau kaip 7 teisėjai iš 13). Jei ši dauguma nesusidaro, Teismui pateiktas prašymas netenkinamas.

Paminėtina ir tai, kad abiejose valstybių grupėse nustatyti tam tikri išimtiniai atvejai, kai sprendimui priimti reikalinga kvalifikuota konstitucinių teismų teisėjų balsų dauguma. Kvalifikuotos daugumos gali būti reikalaujama priimant sprendimus dėl valstybės vadovo pašalinimo iš pareigų apkaltos

proceso tvarka (pvz., Vengrijoje tam reikia 2/3 visų Konstitucinio Teismo teisėjų pritarimo (Konstitucinio Teismo įstatymo 35 str.), Vokietijoje – 2/3 kolegijos narių (Konstitucinio Teismo įstatymo 15 str.)). Taip pat sprendimus dėl politinės partijos veiklos nutraukimo (Slovėnijoje ir Vokietijoje tokiam sprendimui priimti reikia 2/3 byla nagrinėjančios kolegijos teisėjų balsų), Čekijoje dėl parlamento priimto teisės akto ar jo dalių panaikinimo, dėl tarptautinės sutarties atitikties Čekijos Konstitucijai ir kt. sprendimas gali būti priimtas tik tais atvejais, kai už jį balsuoja bent 9 iš 14 teisėjų (13 str.). Rumunijoje kvalifikuotos 2/3 teisėjų balsų daugumos reikalaujama priimant Konstitucinio Teismo sprendimus dėl Konstitucijos pataisų konstitucingumo ir referendumo galiojimo (21, 47 str.).

Taigi Lietuva priklauso antrajai valstybių grupei. Pagal KTĮ 19 str. nustatytą teisinį reguliavimą, sprendimai pagrindiniais Konstitucinio Teismo kompetencijos klausimais priimami visų Konstitucinio Teismo teisėjų balsų dauguma. Šia dauguma priimami visos trys konstitucinės justicijos proceso teisenas užbaigiantys Konstitucinio Teismo aktai: nutarimai, išvados ir sprendimai dėl nutarimo, išvados ar sprendimo išaiškinimo. Taip pat sprendimai dėl nutarimo, išvados ar sprendimo peržiūrėjimo, kuriais kiekviena konstitucinės justicijos proceso teisenos tarsi užbaigiama „iš naujo“. Tai Teismo aktai, kuriais justicijos bylos išnagrinėjamos iš esmės (nutarimai, išvados), o sprendimai dėl šių aktų išaiškinimo, kaip neatsiejama šių aktų dalis, taip pat negali būti priimami mažesne teisėjų dauguma, nei aiškinamas aktas. Tas pats pasakytina apie Konstitucinio Teismo sprendimus dėl minėtų aktų peržiūrėjimo, akivaizdu, kad šios rūšies Konstitucinio Teismo aktai taip pat turi būti priimami ne mažesne nei peržiūrimas aktas dauguma. Žvelgiant iš europinio konteksto, konstatuotina, kad dabar galiojančios redakcijos KTĮ 19 str. nustatytas Konstitucinio Teismo sprendimų priėmimo modelis panašiausias į Slovėnijos Konstitucinio Teismo įstatyme nustatytą sprendimų priėmimo modelį, kuriame Konstitucinis Teismas visas konstitucinės justicijos bylas iš esmės išsprendžia visų Teismo teisėjų dauguma (41 str.), o kiti klausimai gali būti sprendžiami Teismo posėdyje dalyvaujančių teisėjų

dauguma, pvz., klausimai dėl Slovėnijos Konstituciniame Teisme gautų prašymų priimtinumą (26 str.).

Žinoma, galima diskutuoti, ar nereikėtų tam tikroms išimtinėms Konstitucinio Teismo aktų kategorijoms nustatyti kvalifikuotos aktų priėmimo daugumos reikalavimo (pvz., 2/3 Teismo teisėjų), kaip antai nutarimams dėl Konstitucijos pataisų atitikties Konstitucijai arba referendumu priimtų įstatymų atitikties Konstitucijai. Tačiau panašaus pobūdžio siūlymai, nors ir turi atitikmenų Europos konstitucinių teismų praktikoje, vis dėlto yra abejotini. Juk tokios kvalifikuotos daugumos nustatymas sudarytų prielaidas situacijoms, kai Teismo mažuma (4 teisėjai) nulemtų bylos baigtį, nes, 5 teisėjams balsavus „už“ tokį nutarimą ir 4 – „prieš“, toks nutarimas negalėtų būti priimtas, nors Teismo dauguma buvo kitokios nuomonės. Tokiais atvejais iškyla grėsmė paneigti Konstitucinio Teismo teisėjų daugumos valią, juk tokiu atveju teisės aktas, kuris net 5 Konstitucinio Teismo teisėjų nuomone prieštarauja Konstitucijai, būtų pripažintas jai neprieštarujančiu ir toliau galėtų būti taikomas.

Tęsiant šios problematikos nagrinėjimą vis dėlto kyla neaiškumų. Panaikinus ankstesnės redakcijos KTĮ 19 str. nuostatą, kad, Konstitucinio Teismo teisėjų balsams pasiskirsčius po lygiai, lemia Konstitucinio Teismo pirmininko balsas, nebėra aišku, kaip tokiais atvejais Konstitucinis Teismas turės elgtis. Pažymėtina, kad Europos valstybėse ši problema sprendžiama dviem būdais: 1) konstitucinio teismo teisėjų balsams pasiskirsčius po lygiai, lemia Konstitucinio Teismo pirmininko balsas (*inter alia*, Austrija, Belgija, Ispanija, Vengrija); 2) nesurinkus konstitucinio teismo sprendimų priėmimui reikalingos daugumos atitinkamas pareiškėjo prašymas yra netenkinamas (*inter alia*, Latvija⁵⁵², Slovakija⁵⁵³, Vokietija⁵⁵⁴). Žinoma, tikėtina, kad tokiais atvejais Konstitucinio Teismo teisėjai priims tam tikrą kompromisinį aktą,

⁵⁵² Pagal Latvijos Konstitucinio Teismo įstatymo 30 str., jei Konstitucinio Teismo teisėjų balsai pasiskirsto po lygiai, priimamas sprendimas, kad ginčijama teisės norma atitinka aukštesnės galios teisės aktą.

⁵⁵³ Slovakijos Respublikos Konstitucijos 131 str. nustatyta, kad jei nesusidaro reikalaujama sprendimų priėmimo dauguma, Teismui pateiktas prašymas netenkinamas.

⁵⁵⁴ Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymo 15 str. nustatyta, kad, balsams kolegijose pasiskirsčius po lygiai, laikoma, kad Pagrindinis Įstatymas nėra pažeistas.

kuris surinks reikalingą teisėjų balsų daugumą. Štai E. Kūrio tvirtinimu, per jo, kaip Konstitucinio Teismo teisėjo, devynerius darbo metus bylą, kuriose balsų santykis būtų 6:3, buvo vos viena, o 5:4 – nebuvo niekada⁵⁵⁵. Tačiau ką daryti tais išimtiniais atvejais, kai teisėjams vis dėlto nepavyktų susitarti, o balsai liktų pasiskirstę po lygiai (pvz., jei dėl tam tikrų priežasčių vieno teisėjo įgaliojimai nutrūktų anksčiau laiko ir į jo vietą nebūtų paskirtas kitas teisėjas arba vienas iš teisėjų nusišalintų ar būtų nušalintas ir kt., taigi tam tikru laikotarpiu Teismą sudarytų 8 arba 6 teisėjai), juk pagal KTĮ 55 str. 1 d. Konstitucinio Teismo nutarimas turi būti priimtas ne vėliau kaip per vieną mėnesį baigus nagrinėti bylą, taigi Konstitucinio Teismo teisėjai negali diskutuoti be galo – Konstitucinio Teismo aktas negali būti nepriimtas. KTĮ 19 str. atsisakius nuostatos dėl pirmininko lemiamo balso, matyt, lieka tik antrasis variantas – atitinkamas pareiškėjo prašymas yra netenkinamas, t. y. būtų konstatuojama, kad: ginčijamas teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai ar kitam aukštesnės galios teisės aktui; rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo rinkimus nebuvo pažeisti; Respublikos Prezidento sveikatos būklė jam ir toliau leidžia eiti pareigas; tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai; Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai neprieštarauja Konstitucijai. Tokiu atveju nėra visiškai aišku, kaip turėtų būti su sprendimais dėl Konstitucinio Teismo aktų išaiškinimo, tačiau situacija, kad Konstitucinis Teismas nesusitartų dėl atitinkamo savo akto išaiškinimo, yra sunkiai įsivaizduojama.

II.2.7.3. Konstitucinio Teismo teisėjų nusišalinimas ir nušalinimas

Dar vienas bendras visoms konstitucinės justicijos proceso teisenoms elementas ir daug sąsajų su Konstitucinio Teismo teisėjų *kvorumu* ir *sprendimų priėmimo dauguma* turintis konstitucinės justicijos proceso institutas yra Konstitucinio Teismo teisėjų nusišalinimas ir nušalinimas. Iki 2007 m. birželio mėn. KTĮ 48 str. „Konstitucinio Teismo teisėjo nusišalinimas ir nušalinimas“ buvo numatyti tik du Konstitucinio Teismo nusišalinimo ir nušalinimo

⁵⁵⁵ KŪRIS, E. Apie Konstitucinio Teismo teisėjų <...>, p. 1037.

pagrindai: 1) teisėjas yra dalyvaujančių byloje asmenų giminaitis, kai svarstomi paklausimai personaliniais klausimais; 2) teisėjas yra viešai pareiškęs, kaip turi būti išspręsta Teisme nagrinėjama byla.

Taigi pirmasis nusišalinimo ir nušalinimo pagrindas galėjo būti taikomas daugiausia paklausimo dėl išvadų nagrinėjimo teisenoje, o antrasis – visose konstitucinės justicijos proceso teisenose. Tačiau 2007 m. KTĮ pakeitimo įstatymu⁵⁵⁶ buvo išplėstas KTĮ 48 str. nustatytų Konstitucinio Teismo teisėjo nusišalinimo ir nušalinimo pagrindų sąrašas, t. y. pirmoji šio KTĮ straipsnio dalis papildyta 3 punktu, kuriame nustatyta, kad Konstitucinio Teismo teisėjas nusišalinina ar gali būti nušalintas nuo bylos nagrinėjimo ne tik jeigu jis yra dalyvaujančių byloje asmenų giminaitis, kai svarstomi paklausimai personaliniais klausimais arba jis yra viešai pareiškęs, kaip turi būti išspręsta Teisme nagrinėjama byla (kaip buvo nustatyta ankstesnėje šio KTĮ straipsnio redakcijoje), bet ir tais atvejais, kai yra kitų aplinkybių, keliančių abejonių teisėjo nešališkumu. Šio pakeitimo įstatymo projekto aiškinamajame rašte⁵⁵⁷, *inter alia*, tvirtinta, kad „net ir esant aplinkybėms, kurios keltų pagrįstą abejonių teisėjo nešališkumu, teisėjas, vadovaudamasis Konstitucinio Teismo įstatyme nurodytais pagrindais, neturėtų pareigos nusišalinti, o šalis, abejojanti teisėjo šališkumu, neturėtų teisės reikalauti teisėjo nušalinimo, tokiu atveju išlieka galimybė, jog byla gali būti išnagrinėta šališko teismo, t. y. dalyvaujant šališkam teisėjui. Todėl atsižvelgiant į ypatingą Konstitucinio Teismo statusą ir išskirtinę kompetenciją, teikiamu įstatymu siekiama užtikrinti Konstitucinio Teismo, taip pat teisėjų, nešališkumą ir nepriklausomumą“.

KTĮ 48 str. 1 d. 3 p. nurodytas nusišalinimo ir nušalinimo pagrindas „yra kitų aplinkybių, keliančių pagrįstą abejonių teisėjo nešališkumu“ suformuluotas labai aptakiai, kaip apimantis beveik bet kokią situaciją, kai galima suabejoti (šiuo atveju žodis „pagrįstą“ padėties nepagerina, nes abejonės pagrįstumo įvertinimas iš esmės priklauso nuo subjektyvaus požiūrio)

⁵⁵⁶ Konstitucinio Teismo įstatymo 48 straipsnio papildymo įstatymas. *Žin.*, 2007, Nr. 77-3187.

⁵⁵⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 48 straipsnio papildymo įstatymo projekto Nr. XP-478 aiškinamasis raštas. Prieiga per internetą: <<https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.255032?positionInSearchResults=13&searchModeIUUID=baabea2b-e667-4044-b378-82cdd0713f9f>> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].

teisėjo nešališkumu. Tačiau reikia pažymėti, kad ir iki minėto KTĮ pakeitimo Konstitucinis Teismas buvo linkęs plečiamai interpretuoti KTĮ 48 str. 1 d. nustatytus teisėjų nusišalinimo pagrindus. Štai, pvz., bylą, kurioje priimtas Konstitucinio Teismo 2005 m. birželio 2 d. nutarimas⁵⁵⁸, nagrinėjo septyni teisėjai: teisėjas R. K. Urbaitis nedalyvavo dėl to, kad buvo ginčijami teisės aktai, kuriais jis buvo atleistas iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų ir paskirtas Konstitucinio Teismo teisėju, o teisėja T. Birmontienė – dėl to, kad kaip Respublikos Prezidento patarėja teisės klausimams buvo prisidėjusi rengiant kai kuriuos toje konstitucinės justicijos byloje ginčytus teisės aktus⁵⁵⁹. Akivaizdu, kad aptariamam atveju nė vienas iš ankstesnėje KTĮ 48 str. 1 d. nustatytų nusišalinimo pagrindų netiko, taigi tam tikras nusišalinimo pagrindų išplėtimas buvo reikalingas, tačiau naujai įvestas pagrindas sudaro prielaidas piktnaudžiauti teisėjo nušalinimo institutu.

Pvz., Konstituciniam Teismui priėmus 2011 m. gruodžio 22 d. nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymo (2009 m. balandžio 30 d. redakcija) nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“⁵⁶⁰ kai kurie politinės valdžios atstovai tvirtino, jog teisėjai galėjo supainioti privačius ir viešuosius interesus. Konstituciniam Teismui pradėjus nagrinėti šią bylą Seimo atstovai byloje M. Adomėnas ir A. Skaistys pareikalavo nusišalinti šešis Konstitucinio Teismo teisėjus, „atsižvelgiant į universalų teisės principą *nemo iudex in propria causa* (niekas negali būti teisėju savo byloje)“, jų nuomone, šio prašymo pagrindas – „pagrįstos abejonės dėl galimybės užtikrinti nešališkumą esant darbo santykiams su akademinėmis institucijomis, kurios yra tiesiogiai suinteresuotos šios bylos baigtimi“. Tačiau Konstitucinis Teismas nusprendė šį prašymą atmesti, motyvuodamas tuo, kad „dėl nušalinimo, numatyto Konstitucinio Teismo įstatymo 48 straipsnio 3 dalyje, tai yra kai yra kitų aplinkybių, keliančių pagrįstų abejonių teisėjo nešališkumu, pareikšti

⁵⁵⁸ Konstitucinio Teismo 2005 m. birželio 2 d. nutarimas. *Žin.*, 2005, Nr. 71-2561.

⁵⁵⁹ KŪRIS, E. Apie Konstitucinio Teismo teisėjų atskirasias <...>, p. 1040.

⁵⁶⁰ Konstitucinio Teismo 2011 m. gruodžio 22 d. nutarimas. *Žin.*, 2011, Nr. 156-7405.

argumentai, kad jie atitinkamų aukštųjų mokyklų dėstytojai, yra nepakankami ir nepagrįsti⁵⁶¹.

Dėl šio atvejo kai kurie Seimo nariai, tvirtindami, kad „minėtieji teisėjai, sprendžiant tiesiogiai su jų darbovietėmis susijusius klausimus, sudarė absoliučią daugumą ir todėl buvo sudarytos palankios sąlygos daryti esminę įtaką bylos baigčiai“, net kreipėsi į Vyriausiąją tarnybinės etikos komisiją (toliau – VTEK)⁵⁶². Tačiau VTEK konstatavo, kad, kilus abejonių dėl konkrečių Konstitucinio Teismo teisėjų veiklos, jų elgesys gali būti vertinamas vieninteliu Konstitucijoje ir KTĮ numatytu būdu – per apkaltos procesą, kurį pradėti turi teisę Seimas, ir šio skundo nevertino⁵⁶³.

Konstituciniam Teismui priėmus 2010 m. birželio 29 d. nutarimą „Dėl teisėjų valstybinių pensijų“ taip pat buvo tvirtinama, jog „iš devynių šių sprendimą priėmusių teisėjų trys yra pensininkai, per artimiausius 10–15 metų pensinio amžiaus sulauks ir kiti ši sprendimą priėmę KT teisėjai, faktiškai sprendę dėl savo ateities, jie padėjo pamatus savo didesnėms pensijoms“⁵⁶⁴. Panašių kaltinimų viešojoje erdvėje girdėjosi ir po Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 1 d. nutarimo „Dėl valstybės tarnautojų ir teisėjų atlyginimo sumažinimo“ ir kt. Tačiau juk visi asmenys, *inter alia*, teisėjai, kažkada sulauks pensinio amžiaus, visi naudojasi gydytojų paslaugomis ir kt., tačiau tai negali reikšti, kad niekas negali nagrinėti su šiais klausimais susijusių konstitucinės justicijos bylų.

6 iš 9 Konstitucinio Teismo teisėjų, o tuo labiau visi 9 Konstitucinio Teismo teisėjai negali nusišalinti nuo atitinkamos konstitucinės justicijos bylos nagrinėjimo. KTĮ 19 str. 1 d. nustatyta, kad Konstitucinis Teismas bylas nagrinėja ir nutarimus, išvadas ar sprendimus priima kolegialiai, dalyvaujant

⁵⁶¹ Konstitucinio Teismo 2011 m. lapkričio 17 d. teismo posėdžio protokolas Nr. 13/2010-140/2010.

⁵⁶² *Seimo nariai etikos komisijai skundžia Konstitucinio Teismo teisėjus*. Prieiga per internetą: <<http://zebra.15min.lt/lt/naujienos/lietuva/seimo-nariai-etikos-komisijai-skundzia-konstitucinio-teismo-teisejus-252953.html>> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].

⁵⁶³ *VTEK nevertins Konstitucinio Teismo teisėjų elgesio*. Prieiga per internetą: <<http://lietuvosdiena.lrytas.lt/-13262038931324859600-vtek-nevertins-konstitucinio-teismo-teis%C4%97j%C5%B3-elgesio.htm>> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].

⁵⁶⁴ *Konstitucinio Teismo teisėjai pasirūpino savo pensijomis*. Prieiga per internetą: <<http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/konstitucinio-teismo-teisejai-pasirupino-savo-pensijomis-56-106258>> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].

ne mažiau kaip 2/3 visų Konstitucinio Teismo teisėjų. Taigi 6 teisėjams nusišalinus nuo bylos nagrinėjimo nesusidarytų reikalingas 6 teisėjų kvorumas ir konstitucinės justicijos byla būtų neišnagrinėta. Pažymėtina, kad Konstitucija nenumato jokių išimčių, kad kurie nors įstatymai negalėtų būti konstitucingumo patikros objektais. Kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, Konstitucijoje nėra nustatyta, jog Konstitucinis Teismas gali netirti kurių nors įstatymų ar kitų teisės aktų; jis privalo nagrinėti visų Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalyje nurodytų teisės aktų atitiktį Konstitucijai, taigi ir tų, kuriais nustatomos Lietuvos Respublikos teismų teisėjų socialinio (materialinio) pobūdžio garantijos, *inter alia*, teisėjų valstybinės pensijos; tokie Konstitucinio Teismo įgaliojimai kyla iš Konstitucijos ir yra susiję su jo konstitucine pareiga užtikrinti Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje. Tokius įgaliojimus Konstitucinis Teismas turi net ir tada, kai ginčijamas teisinis reguliavimas yra skirtas paties Konstitucinio Teismo įgaliojimams, bylų procesui Konstituciniame Teisme, Konstitucinio Teismo statuso bendriesiems elementams (būdingiems ir kitų teismų teisėjams) bei ypatumams (*inter alia*, įgaliojimams, garantijoms) įtvirtinti⁵⁶⁵.

Taigi tokia situacija, kai nesusidarytų byloms nagrinėti ir sprendimams priimti reikalingas teisėjų kvorumas ir konstitucinės justicijos byloje negalėtų būti priimtas sprendimas, prieštarautų Konstitucijai. Pažymėtina ir tai, kad Konstitucinis Teismas, kaip teisminė institucija, neinicijuoja savo nagrinėjamų konstitucinės justicijos bylų – jos pradamos tik pagal Konstitucijoje nurodytų subjektų, turinčių teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą, prašymus. Būtent pareiškėjų keliamos abejonės, formuluojamos problemos lemia konstitucinės justicijos bylų problematiką.

KTĮ 48 str. 1 d. 3 p. formulotė „yra kitų aplinkybių, keliančių pagrįstų abejonų dėl teisėjo nešališkumo“ pasiskolinta iš Civilinio proceso kodekso 64 str. „Teisėjo ir kitų proceso dalyvių nusišalinimas“. Įvedant tokį Konstitucinio Teismo teisėjų nušalinimo ir nusišalinimo pagrindą visiškai neatsižvelgta į tai, kad Konstitucinį Teismą sudaro tik 9 teisėjai ir, priešingai

⁵⁶⁵ *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas. *Žin.*, 2007, Nr. 110-4511.

nei bendrosios kompetencijos teismuose, nėra jokios kito teisėjo paskyrimo galimybės. Kitaip tariant, neatsižvelgta į tai, kad konstitucinės justicijos proceso teisė turi savo specifiką ir gali būti modeliuojama pagal savo paties, bet ne kitų (procesinių) teisės šakų, logiką.

II.2.7.4. Konstitucinio Teismo pasitarimų kambario ir balsavimo rezultatų slaptumo užtikrinimas

Esama dviejų konstitucinės justicijos institucijų aktų rengimo procedūrinės praktikos tipų. Bendrosios teisės tradicijos kraštuose iš konstitucinės kontrolės institucijos baigiamojo akto visuomet aišku, kuris teisėjas yra atitinkamos doktrinos („nuomonės“) autorius, o kurie teisėjai prie jo prisijungė. Kontinentinės teisės tradicijos kraštuose teismų sprendimų (taip pat ir konstitucinės justicijos bylose) autorystė kur kas labiau maskuojama nei bendrosios teisės tradicijos kraštuose. Tokiose jurisdikcijose beveik neįmanoma išsiaiškinti atskiro teisėjo indėlio į konkrečios bylos (iš)sprendimą⁵⁶⁶.

Pasitarimų kambario slaptumas yra svarbus proceso teisės principas. Konstitucinio Teismo teisėjai turi turėti galimybę laisvai reikšti savo nuomonę kiekvienu nagrinėjamos bylos klausimu nerizikuodami, kad tas jų „tarpines“ nuomones kas nors už Teismo sienų panaudos kokiems nors anaiptol su sprendimo byloje paieška (nes ši paieška jau baigta – sprendimas priimtas!) nesusijusiems tikslams⁵⁶⁷.

Su pasitarimų kambario slaptumu betarpiškai susijęs ir balsavimo rezultatų priimant konstitucinės justicijos institucijų sprendimus slaptumas. Šiuo aspektu ES valstybes galima suskirstyti į tris pagrindines grupes: 1) valstybės, kuriose laikomasi absoliutaus pasitarimų kambario ir balsavimo rezultatų slaptumo principo ir konstitucinių teismų teisėjai neturi galimybės reikšti atskirųjų nuomonių; 2) valstybės, kuriose balsavimo rezultatai yra

⁵⁶⁶ KŪRIS, E. Atskiroji nuomonė <...>, p. 169.

⁵⁶⁷ KŪRIS, E. Apie Konstitucinio Teismo teisėjų <...>, p. 1042.

slapti, bet Konstitucinio Teismo teisėjai turi galimybę pareikšti atskiras nuomones; 3) valstybės, kuriose balsavimo rezultatai nėra slapti.

Pirmajai valstybių grupei priklauso Belgija, kurioje pripažįstama, kad pasitarimų kambario ir balsavimo rezultatų slaptumas yra Belgijos teisės principas ir teisėjai privalo jį saugoti. Bet koks šio principo pažeidimas laikomas nusikaltimu ir už jį baudžiama Baudžiamojo kodekso nustatyta tvarka⁵⁶⁸. Konstitucinis Teismas griežtai laikosi šio principo, balsavimo rezultatai laikomi paslapyje, neskelbiant teisėjų pavardžių, atskirosios nuomonės institutas nepripažįstamas⁵⁶⁹. Prancūzijoje taip pat laikomasi absoliutaus pasitarimų kambario slaptumo principo. Prancūzijos Konstitucinė Taryba yra konstatavusi, kad pasitarimų kambario slaptumo principas yra Prancūzijos viešosios teisės principas, kuris net draudžia pristatyti Tarybos sprendimus kaip priimtus vieningai, nes tai gali sudaryti galimybę atskleisti, kaip teisėjai balsavo. Konstitucinės Tarybos teisėjai savo priesaikoje prisiekia saugoti pasitarimų kambario slaptumą ir balsavimo rezultatus. Nėra galimybės paskelbti atskirosios nuomonės⁵⁷⁰. Italijoje pasitarimų kambario slaptumo ir balsavimo rezultatų paviešinimas laikomas nusikaltimu. Konstitucinio Teismo ir ordinarinių teismų teisėjai negali skelbti atskirųjų nuomonių⁵⁷¹. Liuksemburge laikomasi pasitarimų kambario ir balsavimo slaptumo tradicijos. Šis principas interpretuojamas ir kaip draudžiantis teisėjų atskiras nuomones⁵⁷². Maltoje visi teismai laikosi pasitarimų kambario ir balsavimo slaptumo principo: sprendimai priimami daugumos ir pristatomi kaip priimti viso teismo, atskirosios nuomonės neleidžiamos⁵⁷³. Pagal Austrijos Konstitucinio Teismo įstatymo 30 str., balsavimo rezultatai nėra vieši. Nėra galimybės pateikti atskirosios nuomonės.

⁵⁶⁸ DIREKTORATE GENERAL FOR INTERNAL POLICIES, POLICY DEPARTMENT C: CITIZENS RIGHTS AND CONSTITUTIONAL AFFAIRS. *Dissenting opinions in the Supreme Courts of the Member States*. Prieiga per internetą: <<http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201304/20130423ATT64963/20130423ATT64963EN.pdf>> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].

⁵⁶⁹ LAFFRANQUE, J. *Dissenting Opinion* <...>.

⁵⁷⁰ DIREKTORATE GENERAL FOR INTERNAL POLICIES, POLICY DEPARTMENT C: CITIZENS RIGHTS AND CONSTITUTIONAL AFFAIRS. *Dissenting opinions* <...>.

⁵⁷¹ *Ibid.*

⁵⁷² *Ibid.*

⁵⁷³ *Ibid.*

Antrąją grupę sudaro valstybės, kurių konstitucinės justicijos institucijų veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose įtvirtintas pasitarimų kambario ir balsavimo rezultatų slaptumo reikalavimas, tačiau konstitucinio teismo teisėjai turi galimybę pareikšti atskiras nuomones, t. y. šiose valstybėse atskirosios nuomonės pareiškimas nėra laikomas pasitarimų kambario ir balsavimo rezultatų slaptumo principo pažeidimu. Estijoje, kurioje konstitucinę kontrolę vykdo Aukščiausiojo Teismo skyrius, sprendimai priimami laikantis pasitarimų kambario slaptumo principo. Tačiau yra galimybė pareikšti atskirą nuomonę (Konstitucinės kontrolės teismo proceso įstatymo 57 str. 5 d. ir 59 str. 5 d.). Rumunijoje pasitarimai ir balsavimas yra slapti (Konstitucinio Teismo įstatymo 58 str. 1 d.), tačiau teisėjas, balsavęs prieš baigiamąjį aktą, gali pareikšti atskirą nuomonę (59 str. 3 d.). Lenkijos Konstitucinio Tribunolo įstatyme nustatyta, kad Tribunolas baigiamuosius aktus priima *in camera* (67 str.), teisėjas, nesutinkantis su daugumos nuomone, gali raštu pateikti savo atskirą nuomonę iki baigiamojo akto paskelbimo (68 str. 3 d.). Ispanijos Konstitucinio Teismo įstatyme nustatyta, kad Konstitucinio Teismo pirmininkas ar teisėjai gali išreikšti savo nepritarimą baigiamajam aktui atskirosios nuomonės forma (90 str.). Portugalijos Konstitucinio Teismo įstatyme nustatyta, kad teisėjai turi teisę pareikšti atskiras nuomones (42 str. 4 d.). Čekijos Konstitucinio Teismo įstatyme nustatytos kategorijos klausimų, dėl kurių balsavimas yra slaptas (12 str. 5 d.). Teisėjas, kuris nesutinka su Teismo sprendimu, turi teisę pareikšti atskirą nuomonę (14 ir 22 str.). Slovakijos Konstitucinio Teismo įstatyme nustatyta, kad balsavime gali dalyvauti tik teisėjai ir Teismo darbuotojas, dėl Konstitucijos 136 straipsnio 2 ir 3 dalyse numatytų klausimų balsuojama slaptu balsavimu; teisėjas, nesutinkantis su plenumo ar senato sprendimu, gali pareikšti atskirą nuomonę (32 str.). Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatyme nustatyta, kad Konstitucinis Teismas priima sprendimus laikydamasis pasitarimų kambario slaptumo principo (30 str. 1 d.), tačiau Teismo senatai gali savo sprendimuose paskelbti balsavimo rezultatus. Yra galimybė pareikšti atskiras nuomones (30 str. 2 d.).

Trečiajai grupei priklauso valstybės, kuriose balsavimo rezultatų slaptumo principo nėra laikomasi. Bulgarijos Konstitucinio Teismo įstatyme nustatyta, kad Teismas didžiąją dalį savo baigiamųjų aktų priima atviru balsavimu: teisėjai, kurie nesutinka su baigiamuoju aktu, jį pasirašo, tačiau turi pateikti savo atskirąją nuomonę (30 str.)⁵⁷⁴. Slovėnijos Konstitucinio Teismo reglamente nustatyta, kad Konstitucinio Teismo baigiamajame akte turi būti įvardinti baigiamąjį aktą priėmusio Teismo sudėtis, balsavimo rezultatai ir teisėjų, balsavusių prieš baigiamąjį aktą, pavardės (66 str. 6 d.), teisėjas, nesutinkantis su Konstitucinio Teismo sprendimu, gali pateikti atskirąją nuomonę (71 str.). Latvijos Konstitucinio Teismo įstatyme nustatyta, kad teisėjas, balsavęs prieš baigiamąjį aktą, turi pareikšti atskirąją nuomonę, kuri bus pridėta prie bylos, tačiau nebus paskelbta teismo posėdyje (30 str.). Vengrijos Konstitucinio Teismo įstatyme nustatyta, kad plenumas priima baigiamuosius aktus atviru balsavimu, balsų dauguma (48 str. 5 d.); teisėjas, balsavęs prieš baigiamąjį aktą, turi pareikšti atskirąją nuomonę (angl. – *dissenting opinion*) (66 str. 2 d.); teisėjas, kuris sutiko su Teismo baigiamuoju aktu, tačiau nesutiko su jo argumentacija, gali pareikšti atskirąją motyvaciją (angl. – *concurring opinion*) (66 str. 3 d.).

Taigi matome, kad Europos valstybių požiūris į pasitarimų kambario ir balsavimo rezultatų slaptumo užtikrinimą yra labai skirtingas. Nuo vieno kraštutinumo, kai bet koks šio principo pažeidimas laikomas nusikaltimu ir už jį baudžiama Baudžiamojo kodekso nustatyta tvarka (Belgija, Italija), o atskirųjų nuomonių paskelbimas laikomas šio principo pažeidimu, iki kito – kai teisėjų, balsavusių prieš atitinkamą teismo aktą, pavardės skelbiamos tame teismo akte ir teisėjas, balsavęs prieš baigiamąjį aktą, ne tik gali, bet ir privalo pareikšti atskirąją nuomonę, kurioje turi atskleisti savo nesutikimo su teismo aktu priežastis (Vengrija). Tačiau vis dėlto didesnė dalis Europos valstybių laikosi tam tikro tarpinio požiūrio šiais klausimais – pasitarimų kambario ir balsavimo rezultatų slaptumo reikalavimo yra laikomasi, tačiau atskirųjų

⁵⁷⁴ DIREKTORATE GENERAL FOR INTERNAL POLICIES, POLICY DEPARTMENT C: CITIZENS RIGHTS AND CONSTITUTIONAL AFFAIRS. *Dissenting opinion* <...>.

nuomonių pareiškimas nėra laikomas šio principo pažeidimu. Taigi, matyt, požiūris į pasitarimų kambario slaptumo principo apimtį ir jo užtikrinimo poreikį apskritai priklauso nuo konkrečios valstybės teisinių tradicijų. Pasitarimų kambario slaptumas yra nulemtas istorinių aplinkybių. Tradiciškai teisėjų vaidmuo buvo susijęs su Karaliaus valios paskelbimu, o Karaliaus valia gali būti tik viena, todėl teismų sprendimai turi būti (ar bent atrodyti) vieningi⁵⁷⁵. Pasitarimų kambario slaptumo principo kilmė taip pat kartais siejama su slaptumu, kylančiu iš valstybės ir religijos ryšio⁵⁷⁶. Aptarus užsienio valstybių teisinį reguliavimą šiais klausimais, matyti, kad liberalesnio požiūrio pasitarimų kambario slaptumo užtikrinimo klausimu laikomasi Rytų ir Vidurio Europos valstybėse – t. y. santykinai naujose demokratijose.

Kokio požiūrio į pasitarimų kambario slaptumo principą laikomasi Lietuvoje? Iki 2008 m. pabaigos šis principas Lietuvos konstitucinės justicijos procese buvo beveik absoliutus. KTĮ 53 str. nustatyta, kad pasitarimo ir nutarimo ar išvados priėmimo metu pasitarimų kambaryje gali būti tik Konstitucinio Teismo teisėjai (2 dalis). Nei Konstitucinio Teismo teisėjai, nei posėdyje dalyvavęs tarnautojas neturi teisės paskelbti nei nuomonių, pareikštų pasitarimų kambaryje, nei kaip kas balsavo (3 dalis). Iki 2008 m. KTĮ nenumatė ir galimybės Konstitucinio Teismo teisėjams reikšti atskirosios nuomonės. Kuriant lietuviškąjį konstitucinės justicijos modelį šis institutas nebuvo numatytas, nes KTĮ projekto autoriai įvertino Lietuvos visuomenės netoleranciją, susipriešinimą, kitaip tariant, gana žemą teisinę ir politinę kultūrą, t. y. buvo baiminamasi, kad Lietuvoje nebus rasta pakankamai socialinių, psichologinių ir kitokių saugiklių prieš teisėjų skirstymą į „gerus“ ir „blogus“ pagal tai, ar jie tam tikroje byloje buvo „su dauguma“, ar turėjo savo nuomonę⁵⁷⁷. Taigi iki 2008 m. pabaigos Lietuvą būtų buvę galima priskirti prie pirmosios valstybių grupės, kurioje laikomasi absoliutaus pasitarimų kambario

⁵⁷⁵ LAFFRANQUE, J. Dissenting opinion <...>, p. 162–172.

⁵⁷⁶ DIREKTORATE GENERAL FOR INTERNAL POLICIES, POLICY DEPARTMENT C: CITIZENS RIGHTS AND CONSTITUTIONAL AFFAIRS. *Dissenting opinions* <...>.

⁵⁷⁷ KŪRIS, E. Atskiroji nuomonė <...>, p. 163–182.

ir balsavimo rezultatų slaptumo principo ir konstitucinių teismų teisėjai neturi galimybės reikšti atskirųjų nuomonių.

Tačiau 2008 m. pakeitimais⁵⁷⁸ KTĮ, *inter alia*, įtvirtinus iki tol Lietuvoje neegzistavusį Konstitucinio Teismo teisėjo atskirosios nuomonės institutą – padėtis pasikeitė. Šiuo pakeitimo įstatymu KTĮ 55 str. papildytas 5 d., kurioje nustatyta, kad „Konstitucinio Teismo teisėjas, nesutinkantis su Teismo priimtu aktu, turi teisę ne vėliau kaip per 3 darbo dienas po atitinkamo akto paskelbimo Teismo posėdžių salėje raštu išdėstyti motyvuotą savo atskirąją nuomonę. Teisėjo atskiroji nuomonė pridedama prie bylos ir apie tai pranešama byloje dalyvaujantiems asmenims ir visuomenės informavimo priemonėms. Susipažinimo su teisėjo atskirąja nuomone tvarka nustatoma Konstitucinio Teismo reglamente“. Taigi šiuo metu Lietuva priskirtina antrajai valstybių grupei, kurioje konstitucinės justicijos institucijų veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose įtvirtintas pasitarimų kambario slaptumo ir balsavimo rezultatų reikalavimas, tačiau atskirosios nuomonės pareiškimas nėra laikomas pasitarimų kambario ir balsavimo rezultatų slaptumo principo pažeidimu.

Tokią poziciją įrodo ir minėtais pakeitimais taip pat įtvirtinta KTĮ 53 str. 3 d. nuostata: „Nuomonės paskelbimu nelaikomas atskirosios nuomonės pareiškimas.“ Tačiau ar tikrai taip? Nors atskirosios nuomonės pareiškimas savaime („šimtu procentų“) nereiškia, kad ją pareiškęs teisėjas iš tikrųjų balsavo „prieš“, kaip ir jos nepareiškimas savaime nereiškia, kad teisėjas balsavo „už“, be abejojimo, labiau tikėtina, kad atskirąją nuomonę pareiškęs teisėjas (ypač jei ta nuomonė yra ne atskiroji motyvacija, o atskiroji nuomonė siaurąja prasme, t. y. nuomonė dėl nutarimo rezoliucijos, ir ypač jei rezoliuciją sudaro tik vienas ar keli tarp savęs tiesiogiai susiję punktai) balsavo prieš⁵⁷⁹, o ne už Teismo baigiamąjį aktą⁵⁸⁰. Taip pat labiau tikėtina, kad atskirųjų nuomonių nepareiškę teisėjai balsavo ne „prieš“, bet „už“. Kad atskiroji

⁵⁷⁸ Konstitucinio Teismo įstatymo 5, 8, 10, 15, 16, 53, 55 straipsnių pakeitimo ir papildymo 16¹ straipsniu įstatymas. *Žin.*, 2008, Nr. 134-5179.

⁵⁷⁹ Tai puikiai iliustruoja paskutinė iki šiol pareikšta E. Šileikio 2016 m. gruodžio 23 d. atskiroji nuomonė dėl Konstitucinio Teismo 2016 m. gruodžio 22 d. nutarimo, kurioje net 7 kartus pavartota frazė „nesutinku su Nutarimu“.

⁵⁸⁰ KŪRIS, E. Apie Konstitucinio Teismo teisėjų atskirąsias <...>, p. 1042.

nuomonė gali ir ganėtinai nedviprasmiškai atskleisti balsavimo rezultatus, įrodė ir jau minėta 4 teisėjų bendra atskiroji nuomonė dėl Konstitucinio Teismo 2013 m. gruodžio 11 d. nutarimo⁵⁸¹, kuri atskleidė, kad šis nutarimas buvo priimtas 4 Konstitucinio Teismo teisėjams balsavus „prieš“ ir 4 (tarp jų ir Konstitucinio Teismo pirmininkui, turinčiam lemiamą balsą (angl. – *casting vote*)) – „už“ minėtą nutarimą. Taigi vis dėlto reikėtų pripažinti, kad atskirosios nuomonės pareiškimas sudaro sąlygas netiesioginiam balsavimo rezultatų atkleidimui.

Svarbu paminėti, kad 2014 m. Seime buvo įregistruoti KTĮ pakeitimo projektai, kuriais buvo siekiama visiškai atsisakyti balsavimo rezultatų slaptumo konstitucinės justicijos procese⁵⁸², kuriais buvo siūloma nustatyti, kad Konstitucinio Teismo balsavimo rezultatai dėl Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų būtų skelbiami viešai. Šių projektų aiškinamuosiuose raštuose tvirtinama, kad „viešojoje erdvėje pasirodė faktų, kad, svarstydami labai svarbius klausimus, Konstitucinio Teismo teisėjai ne visada bendru sutarimu priima sprendimus, todėl kyla abejonių dėl skaidraus proceso, todėl šiais projektais siekiama užtikrinti Lietuvos Respublikos Konstituciniame Teisme vykstančių procesų skaidrumą ir viešumą“⁵⁸³.

Tačiau panašaus pobūdžio siūlymai dėl balsavimo rezultatų slaptumo principo atsisakymo turėtų būti labai gerai apsvarstyti. Svarbu pažymėti, kad pasitarimų kambario ir balsavimo rezultatų slaptumas laikytini svarbia priemone, siekiant išvengti galimos įtakos teisėjams ir taip užtikrinti Konstitucinio Teismo nepriklausomumą (KTĮ 5¹, 17 str.). Tai ypač svarbi priemonė saugant teisėjų išorinį nepriklausomumą, kurio esmė – draudimas bet kokiems asmenims kištis į teisingumo vykdymą. Balsavimo rezultatų

⁵⁸¹ Konstitucinio Teismo teisėjų T. Birmontienės, G. Mesonio, A. Taminsko, D. Žalimo 2013 m. gruodžio 11 d. atskiroji nuomonė. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2015/02/2013-12-11_n_atrk_nuomone.pdf> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].

⁵⁸² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 19 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-1134. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=458441&p_tr2=2> [žiūrėta 2017 m. sausio 16 d.].

⁵⁸³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 19, 53, 56 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIP-1815(2) aiškinamasis raštas. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=483050> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].

slaptumas garantuoja, kad teisėjai gali nesibaiminti dėl jiems gresiančių pasekmių dėl priimtų sprendimų (pvz., kad pasibaigus teisėjo kadencijai nebus paskirti į kitas pareigas, nes tam tikroje byloje balsavo už politinei valdžiai neparankų Konstitucinio Teismo sprendimą) ir balsuoti pagal savo įsitikinimus. Pasitarimų kambario slaptumas taip pat svarbus teismo nepriklausomumo regimybei visuomenėje, nes jei balsavimo rezultatai neskelbiami, visuomenė turi mažiau pagrindų abejoti tuo, kad teisėjai priima sprendimus remdamiesi teisiniais argumentais, o ne politinėmis preferencijomis, tokiu būdu išvengiama nepagrįsto teismo sprendimų politizavimo. Atsižvelgiant į šiuos argumentus vis dėlto nesiūlytina atsisakyti balsavimo rezultatų slaptumo konstitucinės justicijos procese, nes įvairūs iššūkiai teismų išoriniam nepriklausomumui Lietuvoje pasireiškia ne taip jau retai, ypač jie sustiprėjo ekonomikos krizės laikotarpiu. Konstituciniam Teismui šiuo laikotarpiu teko patirti itin paaštrėjusią ir paprastai teisiniu požiūriu nepagrįstą politikų kritiką, padaugėjo politinių iniciatyvų, kuriomis siekiama riboti Teismo galias, kitaip apsunkinti Teismo veiklą. Politinis spaudimas Konstituciniam Teismui ir jo teisėjams dėl jau priimtų bei būsimų sprendimų konstitucinės justicijos bylose yra gerokai stipresnis nei kitiems teismams, nes Konstitucinis Teismas yra pagrindinė politinės valdžios veiksmų konstitucingumo kontrolės priemonė⁵⁸⁴. Esant tokiai politinei terpei konstitucinės justicijos procese tikslinga turėti kuo daugiau Konstitucinio Teismo nepriklausomumą užtikrinančių priemonių.

Žinoma, kaip minėta, jau pati atskirosios nuomonės pareiškimo galimybė sudaro sąlygas netiesioginiam balsavimo rezultatų atskleidimui. Tačiau galimybė pareikšti atskirąją nuomonę pasinaudojama toli gražu ne visose konstitucinės justicijos bylose. Paskutiniaisiais metais šiuo institutu Konstituciniame Teisme naudojamosi pakankamai santūriai⁵⁸⁵. Taigi atskirosios nuomonės institutas atveria kur kas mažesnes grėsmes

⁵⁸⁴ Plačiau apie tai žr.: MASNEVAITĖ, E.; PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D.; ŽALIMAS, D. Teismų nepriklausomumas <...>, p. 453.

⁵⁸⁵ Plačiau apie atskirųjų nuomonių pareiškimo statistiką Konstituciniame Teisme žr. disertacijos II.2.7.5 skyriuje.

Konstitucinio Teismo nepriklausomumui, nei balsavimo rezultatų dėl Konstitucinio Teismo aktų paskelbimas visais atvejais.

*II.2.7.5. Atskirosios nuomonės institutas*⁵⁸⁶

Iš pradžių teisėjo atskirosios nuomonės institutas buvo pripažintas tik JAV, taip pat kitose bendrosios teisės tradicijos valstybėse. Po daugelio politinių ir teorinių ginčų atskirosios nuomonės institutas palaipsniui įsitvirtino ir kontinentinėje Europoje. Nors Europos konstitucinės kontrolės sistemos kilo iš austriškojo modelio, kai kuriose Europos valstybėse buvo įvestas ir amerikietiškosios konstitucinės kontrolės bruožas – atskirosios nuomonės institutas (ypač naujosiose demokratijose)⁵⁸⁷. Pažymėtina, kad konstitucinio teismo teisėjo atskirosios nuomonės institutas įtvirtintas ne visose Europos valstybėse. Austrijos, Belgijos, Prancūzijos, Italijos, Liuksemburgo, Maltos konstitucinės kontrolės sistemose atskirosios nuomonės institutas nepripažįstamas, balsavimo rezultatai laikomi paslapyje, neskelbiant nei balsavimo rezultatų, nei teisėjų pavardžių. Italijoje yra manoma, kad atskiroji nuomonė nesuderinama su teismo kolegialumo principu⁵⁸⁸. Prancūzijoje manoma, kad teisėjų nuomonės individualizavimas suteiktų teismų sistemai per daug įtakos⁵⁸⁹.

Konstitucinio teismo teisėjo atskirosios nuomonės institutas yra įtvirtintas Bulgarijoje, Čekijoje, Estijoje, Ispanijoje, Kroatijoje, Latvijoje, Lenkijoje, Portugalijoje, Rumunijoje, Slovakijoje, Slovėnijoje, Vengrijoje, Vokietijoje.

Taigi konstitucinio teismo teisėjo atskiroji nuomonė nėra visuotinai paplitęs institutas ir turbūt negalima teigti, kad Austrijos, Belgijos, Prancūzijos,

⁵⁸⁶ Kai kurie atskirosios nuomonės instituto aspektai buvo atskleisti ir ankstesniame II.2.7.4 disertacijos skyriuje.

⁵⁸⁷ EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Black sea regional conference on „The importance of dissenting and concurring opinions in the development of judicial review“*, 2010. Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/docs/2010/CDL-JU\(2010\)016-e.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2010/CDL-JU(2010)016-e.pdf)> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].

⁵⁸⁸ Informacija iš Italijos Konstitucinio Teismo svetainės. Prieiga per internetą: <http://www.cortecostituzionale.it/ActionPagina_324.do#titolo6_11> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].

⁵⁸⁹ EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Black sea regional conference on „The importance of dissenting <...>“*.

Italijos konstitucinės justicijos institucijų autoritetas visuomenės akyse yra menkesnis nei tų valstybių konstitucinės justicijos institucijų, kuriose šis institutas yra įtvirtintas. Nesiplečiant į išsamesnį jų aptarimą reikėtų pažymėti, kad pagrindiniai argumentai prieš atskirosios nuomonės įvedimą yra šie: teismų ir jų sprendimų autoriteto saugojimas; teisėjų išorinio nepriklausomumo nuo politinio spaudimo saugojimas; teismo sprendimo aiškumo ir neginčijamumo užtikrinimas; teismo kolegialumo saugojimas. Tuo tarpu pagrindiniai argumentai už atskirosios nuomonės institutą – teisėjų vidinio nepriklausomumo ir saviraiškos laisvės saugojimas; teismų sprendimų kokybės ir įtikinamumo gerinimas; skaidrumo skatinimas; dialogo su ateities teismo sudėtimis plėtotė.

Nors nuomonės dėl atskirosios nuomonės reikalingumo skiriasi, ES valstybių praktiką atskirosios nuomonės instituto klausimais apibendrinančioje studijoje tvirtinama, kad atskirosios nuomonės institutas pasiekia jam keliamus tikslus tik tada, kai juo naudojamos išimtiniais atvejais, atskirosios nuomonės tarp teisėjų išplatintos iš anksto ir yra parašytos pagarbiu stiliumi⁵⁹⁰. Taip pat kartais tvirtinama, kad jeigu teise pareikšti atskirąją nuomonę naudojamos santūriai, apsiribojant esminės svarbos klausimais, ji iš esmės yra pozityvus dalykas: skatina diskusiją ir kompromiso paiešką, o nepavykus pasiekti sutarimo verčia teisėjų daugumą atsižvelgiant į mažumos argumentus stiprinti savo argumentaciją, taigi šiuo požiūriu taip pat gali pagerinti sprendimų kokybę⁵⁹¹.

Iki 2008 m. pabaigoje padaryto KTĮ pakeitimo atskirosios nuomonės Lietuvos Respublikos Konstituciniame Teisme nebuvo teikiamos, todėl akivaizdu, kad įvedus aptariamą novelą galėjo iškilti kai kurie tobulinimo reikalaujantys šį institutą reguliuojančių nuostatų aspektai. Tik įvedus aptariamą institutą viešojoje erdvėje (taip pat ir teisės mokslo atstovų darbuose⁵⁹²) pasigirdo kritikos Konstitucinio Teismo teisėjo atskirosios

⁵⁹⁰ DIREKTORATE GENERAL FOR INTERNAL POLICIES, POLICY DEPARTMENT C: CITIZENS RIGHTS AND CONSTITUTIONAL AFFAIRS. *Dissenting opinions* <...>.

⁵⁹¹ STAUGAITYTĖ, V. Atskiroji nuomonė <...>, p. 129.

⁵⁹² KŪRIS, E. Konstitucinės justicijos proceso <...>, p. 20.

nuomonės instituto teisiniam reguliavimui, *inter alia*, ir iki 2013 m. galiojusiai KTĮ 55 str. 5 d. nuostatai, kad su Konstitucinio Teismo priimtu aktu nesutinkantis teisėjas atskirąją nuomonę gali pareikšti per tris darbo dienas. 2012 m. Seime buvo įregistruoti net du projektai, kuriais siekiama tobulinti teisėjo atskirosios nuomonės institutą⁵⁹³, o Teisingumo ministerijos tinklalapio skiltyje „Teisėkūros iniciatyvos“ taip pat gautas piliečio siūlymas keisti Konstitucinio Teismo teisėjo atskirosios nuomonės instituto teisinį reguliavimą⁵⁹⁴. Apibendrinant šiuos projektus, pažymėtina, kad visus juos sieja tas pats siūlymas keisti KTĮ 55 str. 5 d., nustatant, kad Konstitucinio Teismo teisėjo atskiroji nuomonė būtų skelbiama kartu su Konstitucinio Teismo priimtu aktu (ar net pačiame baigiamajame akte). Vieno iš projektų aiškinamajame rašte tvirtinama, kad tokia situacija, kai Konstitucinio Teismo teisėjas atskirąją nuomonę gali pareikšti per 3 dienas nuo sprendimo priėmimo, gali sukelti pagrįstų abejonų, jog atskirosios nuomonės argumentacija galimai yra paveikta po Teismo nutarimo kilusios diskusijos ar kritikos, o Konstitucinio Teismo sprendimas nėra išsamiai išdiskutuotas, siekiant atremti teisėjo, turinčio atskirąją nuomonę, argumentus. Todėl būtina įstatymu įtvirtinti, jog būtų labiau atsižvelgiama į atskirąją nuomonę priimant sprendimą bei ją skelbiant, taip pagerinant Konstitucinio Teismo akto kokybę. Tai yra svarbu, nes Konstitucinio Teismo aktai neskundžiami, todėl visuomenei svarbu žinoti, jog ir mažumos argumentai buvo rimtai išdiskutuoti, o atskiroji nuomonė gerbiama taip pat, kaip ir daugumos nuomonė ir šia prasme skelbiama kartu, taip pat ir „Valstybės žiniuose“⁵⁹⁵.

⁵⁹³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 55 straipsnio pakeitimo, 56, 57, 84 straipsnių papildymo įstatymo projektas XIP-4058. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc?p_id=417492&p_query=&tr2=2> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.]; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 55 straipsnio 5 dalies pakeitimo įstatymo projektas XIP-4095. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc?p_id=418652&p_query=&tr2=2> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].

⁵⁹⁴ Informacija iš Teisingumo ministerijos tinklalapio skilties „Teisėkūros iniciatyvos“. Prieiga per internetą: <<http://www.tm.lt/teisini/vienas/157>> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].

⁵⁹⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 55 straipsnio pakeitimo, 56, 57, 84 straipsnių papildymo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc?p_id=417495&p_query=&tr2=2> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].

Tačiau 2013 m. KTĮ pakeitimais⁵⁹⁶ Konstitucinio Teismo teisėjo atskirosios nuomonės pareiškimo tvarka pakeista taip, kad pagal KTĮ 55 str. (2013 m. lapkričio 7 d. redakcija) 5 d. teisėjas, turintis kitą nuomonę dėl Konstitucinio Teismo priimto akto, gali ją raštu išdėstyti ne per 3 darbo dienas, kaip buvo nustatyta ankstesnėje šio straipsnio dalies redakcijoje, o per 5 darbo dienas po atitinkamo akto paskelbimo Teismo posėdžių salėje. KTĮ 55 str. (2013 m. lapkričio 7 d. redakcija) 5 d. taip pat nustatyta, kad jeigu tokia nuomonė gauta ne vėliau kaip iki Konstitucinio Teismo akto paskelbimo Teismo posėdžių salėje, posėdžio pirmininkas apie tai praneša Teismo posėdžių salėje paskelbus Konstitucinio Teismo priimtą aktą, KTĮ 55 str. (2013 m. lapkričio 7 d. redakcija) 6 d. taip pat nustatyta, kad teisėjo atskiroji nuomonė skelbiama Konstitucinio Teismo interneto svetainėje, atsisakant ankstesnėje šio straipsnio redakcijoje nustatyto reikalavimo susipažinimo su teisėjo atskirąja nuomone tvarką nustatyti KTR. Taigi tokia įstatymo pataisa padėties nė kiek nepagerino, tačiau priešingai – įstatymų leidėjas dar labiau pailgino terminą, per kurį Konstitucinio Teismo teisėjas gali būti paveiktas po Teismo nutarimo kilusios diskusijos ar kritikos ir atitinkamai sureaguoti reikšdamas atskirąją nuomonę.

Daugumoje ES valstybių, kuriose yra įtvirtintas konstitucinio teismo teisėjo atskirosios nuomonės institutas, atskiroji nuomonė turi būti pareiškama iki atitinkamo akto paskelbimo ir paskelbiama kartu su atitinkamu aktu ar net kaip jo dalis. Bulgarijos Konstitucinio Teismo reglamente nustatyta, kad Konstitucinio Teismo sprendimai yra skelbiami kartu su dėl jų pareikštomis atskirosiomis nuomonėmis per 15 dienų nuo jo priėmimo (32 p.)⁵⁹⁷. Čekijos Konstitucinio Teismo įstatyme nustatyta, kad atskiroji nuomonė pridedama prie atitinkamo Konstitucinio Teismo sprendimo (14, 22 str.). Tačiau atskirosios nuomonės nėra oficialiai skelbiamos Teisės aktų registre kartu su atitinkamu teismo sprendimu, jos skelbiamos atskirame Teismo leidinyje⁵⁹⁸.

⁵⁹⁶ Konstitucinio Teismo įstatymo 55 straipsnio pakeitimo įstatymas. *Žin.*, 2013, Nr. 120-6053.

⁵⁹⁷ DIREKTORATE GENERAL FOR INTERNAL POLICIES, POLICY DEPARTMENT C: CITIZENS RIGHTS AND CONSTITUTIONAL AFFAIRS. *Dissenting opinions <...>*.

⁵⁹⁸ *Ibid.*

Estijos konstitucinės kontrolės proceso įstatyme nustatyta, kad atskiroji nuomonė turi būti pareikšta iki sprendimo paskelbimo (57 str. 5 d.). Pagal Ispanijos Konstitucinio Teismo įstatymą, teisėjai ir pirmininkas gali pareikšti atskirąją nuomonę, kuri yra sprendimo dalis ir yra skelbiama kartu su Konstitucinio Teismo sprendimu oficialiame leidinyje (90 str. 2 d.). Lenkijos Konstitucinio Tribunolo įstatyme nustatyta, kad teisėjas gali pareikšti atskirąją nuomonę iki atitinkamo Konstitucinio Tribunolo akto paskelbimo. Apie atskirosios nuomonės pareiškimą nurodoma atitinkamame Konstitucinio Tribunolo akte (68 str.). Slovakijos Konstitucinio Teismo įstatyme nustatyta, kad atskiroji nuomonė skelbiama kartu su atitinkamu sprendimu kaip jo dalis (32 str. 1 d.). Slovėnijos Konstitucinio Teismo reglamente nustatyta, kad atskiroji nuomonė turi būti pateikta per 7 d. nuo tos dienos, kai Konstitucinio Teismo teisėjai gauna Redakcijos komisijos patvirtintą bei generalinio sekretoriaus pasirašytą sprendimo tekstą. Iš karto po paskutinio balsavimo Konstitucinio Teismo teisėjai gali nuspręsti sutrumpinti arba pailginti šį terminą. Konstitucinio Teismo teisėjai, gavę atskirąją nuomonę, gali pateikti savo komentarus dėl jos per 3 dienas, teisėjas, pateikęs atskirąją nuomonę, gali atsakyti į šiuos komentarus per 3 d. (72 p.). Atskiroji nuomonė yra siunčiama kartu su sprendimu, dėl kurio ji buvo pateikta. Jeigu sprendimas yra skelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimų rinkinyje, teismo tinklalapyje ar kompiuterinėse duomenų bazėse, atskirosios nuomonės yra skelbiamos kartu su sprendimu (73 p.). Rumunijos Konstitucinio Teismo organizavimo ir veiklos įstatyme nustatyta, kad tik teisėjas, kuris balsavo prieš atitinkamą aktą, gali pareikšti atskirąją nuomonę, tačiau visi teisėjai gali pareikšti atskirąją motyvaciją (angl. – *concurring opinion*), jei nesutinka su sprendimo argumentais. Atskiroji nuomonė oficialiai skelbiama kartu su Konstitucinio Teismo sprendimu (59 str.). Vengrijos Konstitucinio Teismo įstatyme nustatyta, kad atskiroji nuomonė gali būti pareikšta per 4 d. nuo atitinkamo sprendimo priėmimo, o sprendimas paskelbiamas tik pasibaigus šiam terminui, kad atskiroji nuomonė galėtų būti skelbiama kartu su juo (66 str.). Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatyme nustatyta, kad teisėjas gali pareikšti

atskirąją nuomonę dėl viso sprendimo arba kai nesutinka su sprendimo argumentais, atskiroji nuomonė yra pridedama prie sprendimo (30 str. 2 d.). Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo reglamente nustatyta, kad atskiroji nuomonė gali būti pareikšta per 3 savaites nuo atitinkamo sprendimo priėmimo, Senatas gali pratęsti šį terminą. Jeigu dėl atitinkamo akto yra pareikšta atskiroji nuomonė, posėdžiui pirmininkaujantis teisėjas praneša šį faktą skelbdamas tam tikrą skelbimą. Sprendimas ir dėl jo pareikšta atskiroji nuomonė skelbiamos kartu (55 p.).

Vienintelę išimtį ES valstybių kontekste sudaro Latvijos teisinis reguliavimas dėl atskirosios nuomonės pareiškimo laiko. Latvijos Konstitucinio Teismo reglamente nustatyta, kad teisėjas gali pareikšti atskirąją nuomonę per dvi savaites nuo Konstitucinio Teismo sprendimo paskelbimo (145 p.). Latvijos Konstitucinio Teismo įstatyme nustatyta, kad jeigu byloje yra pridėta atskiroji nuomonė, ji oficialiai paskelbiama ne vėliau kaip per 2 mėnesius nuo Konstitucinio Teismo sprendimo priėmimo (sprendimas oficialiai skelbiamas ne vėliau kaip per 5 d. nuo priėmimo) (33 str. 1 d.). Taigi, kaip ir Lietuvoje, Latvijoje atskirąją nuomonę galima pareikšti po atitinkamo akto paskelbimo, tik nustatytas dar ilgesnis jos paskelbimo terminas – 2 savaitės po atitinkamo Teismo akto paskelbimo, tačiau Latvijos kontekste situaciją kiek keičia faktas, kad atskiroji nuomonė gali būti paskelbiama per 2 mėnesius nuo atitinkamo akto priėmimo, t. y. kai aistros dėl atitinkamo akto turinio visuomenėje jau yra kiek atslūgusios. Pažymėtina, kad iki 2009 m. pabaigos galiojusios Latvijos Konstitucinio Teismo įstatymo nuostatos leido dar ilgesnį atskirosios nuomonės paskelbimo terminą – visos atskirosios nuomonės buvo skelbiamos tik kartą per metus oficialiame Teismo leidinyje. Pažymėtina, kad Venecijos komisija vertindama 2009 m. pabaigos Latvijos Konstitucinio Teismo įstatymo pakeitimus pažymėjo, kad toks paskelbimo termino sutrumpinimas yra sveikintinas, tačiau taip pat atkreipė dėmesį į tai, kad šie pakeitimai vis tiek leidžia atskirasias nuomones skelbti po atitinkamo

akto paskelbimo, ir pabrėžė, kad atskiroji nuomonė turėtų būti skelbiama kartu su aktu, dėl kurio ji buvo pareikšta⁵⁹⁹.

Šiuo Venecijos komisijos patarimu turėtų pasinaudoti ir Lietuva, kuri kartu su Latvija sudaro išimtį ES valstybių teisinio reguliavimo dėl atskirosios nuomonės paskelbimo laiko kontekste. Nors visuotinai pripažįstama, kad Konstitucinio Teismo teisėjo atskiroji nuomonė neturi sprendimo galios, ji gali būti naudojama kaip galingas įrankis, sukviečiantis konstitucinio teismo teisėjus iš naujo apsvarstyti visas aplinkybes, dėl kurių jie pasirinko tam tikrą poziciją konstitucinės justicijos byloje, tačiau pagal dabartinį teisinį reguliavimą, kai su Konstitucinio Teismo priimtu aktu nesutinkantis teisėjas atskirąją nuomonę gali pareikšti per 5 darbo dienas po atitinkamo akto paskelbimo Konstitucinio Teismo posėdžių salėje (KTI 55 str. 5 d.), ši atskirosios nuomonės instituto funkcija netenka prasmės, nes, nuomonę pareiškus per 5 d. po baigiamojo akto paskelbimo Konstitucinio Teismo posėdžių salėje, jokios kompromiso paieškos jau nebėra įmanomos. Neretai akcentuojama, kad tai yra destruktivus, pavojingas reguliavimas. Tai, kad teisėjas gali atskirąją nuomonę išdėstyti ir paskelbti po Teismo akto paskelbimo, kai jau žinoma politinės klasės bei visuomenės reakcija į viešai paskelbtą Konstitucinio Teismo aktą ir jis galbūt jau analizuojamas ir komentuojamas teisės profesionalų, politikos ir žiniasklaidos, sudaro prielaidas tokiai situacijai, kad kada nors kuris nors teisėjas susigundys galimybe pareikšti atskirąją nuomonę siekdamas geresnės pozicijos sau pasibaigus teisėjo kadencijai⁶⁰⁰.

Tačiau kaip pataisyti tokį teisinį reguliavimą? Esama siūlymų, kad toks KTI nustatytas teisinis reguliavimas taisytinai sistemiskai – būtina atskirti Teismo baigiamojo akto priėmimą nuo jo viešo paskelbimo: antroji procedūra neturi būti atliekama iškart po pirmosios. Reikia arba išvis panaikinti Konstitucinio Teismo įstatyme nustatytą vieno mėnesio terminą, per kurį Konstitucinio Teismo baigiamasis aktas turi būti ne tik priimtas, bet ir viešai

⁵⁹⁹ EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. Draft Opinion on Amendments to the Law on the Constitutional Court of Latvia <...>.

⁶⁰⁰ KŪRIS, E. Atskiroji nuomonė <...>, p. 178.

paskelbtas (tai mažai tikėtina ir, matyt, netikslinga), arba nustatyti gerokai ilgesnį jo viešo paskelbimo terminą: nustatytinas toks laiko tarpas tarp Konstitucinio Teismo sprendimo (nutarimo, išvados) priėmimo iki paskelbimo, kad atskirąją nuomonę pareikšti ketinantis teisėjas turėtų pakankamai laiko surašyti ją kokybiškai⁶⁰¹. Taigi ši problema gali būti išspręsta dviem būdais. Pirmą, sutrumpinant akto priėmimui nustatytą vieno mėnesio terminą iki, pavyzdžiui, 20 dienų, o likusias 1 mėnesio dienas palikti atskirosios nuomonės surašymui, kad ši vėliau būtų skelbiama kartu su atitinkamu aktu. Antra, aktui priimti skirtą vieno mėnesio terminą palikti nepakeistą ir pridėti papildomai dienų (pvz., 10 darbo dienų) atskirajai nuomonei surašyti ir atitinkamam aktui paskelbti. Pirmuoju atveju sutrumpėtų terminas, per kurį reikėtų priimti sprendimą (nutarimą, išvadą), taigi liktų šiek tiek mažiau laiko teisėjų diskusijoms ir akto parengimui, antruoju – byloje dalyvaujantiems asmenims ir visuomenei apskritai tektų šiek tiek ilgiau palaukti atitinkamo Konstitucinio Teismo akto pavišimo. Manytina, kad antrasis atvejis keltų mažiau nepatogumų, nes tai, kad Konstitucinio Teismo aktas būtų visapusiškai išdiskutuotas ir išsamiai parengtas, yra ypač svarbu. Taip pat svarbus aspektas, kad teisėjas, ketinantis reikšti atskirąją nuomonę, apie šią savo intenciją turėtų pareikšti iki balsavimo dėl atitinkamo Teismo akto pabaigos, kad kiti teisėjai turėtų galimybę sureaguoti į išsakomus argumentus, nes kitu atveju teisėjas po akto priėmimo gali pareikšti, kad su juo nesutinka, nors prieš tai jokių savo poziciją grindžiančių argumentų šiuo klausimu nedėstė ir galbūt net balsavo už atitinkamą aktą.

Tačiau vienos rūšies Teismo aktams – išvados dėl rinkimų įstatymų pažeidimų – tokia atskirųjų nuomonių pareiškimo tvarka netinka. Paklausimai dėl rinkimų įstatymų pažeidimų turi būti išnagrinėti ne vėliau kaip per 120 val. nuo jo įteikimo Konstituciniam Teismui, akivaizdu, kad ir paskelbti šie aktai turėtų būti kuo greičiau. Taigi, matyt, atskirosios nuomonės pareiškimo tvarka dėl šių išvadų turėtų numatyti išimtį. Dėl šių Teismo aktų atskirosios nuomonės ir toliau turėtų būti reiškiamos po jų paskelbimo.

⁶⁰¹ KŪRIS, E. Apie Konstitucinio Teismo teisėjų atskirąsias nuomones <...>, p. 1051.

Be jau minėto atskirosios nuomonės paskelbimo laiko yra dar vienas aspektas, kuris be atitinkamų KTĮ pataisų negali būti ištaisytas. KTĮ 55 str. 4 d. nustatyta, kad Konstitucinio Teismo teisėjas, turintis kitą nuomonę dėl Konstitucinio Teismo priimto akto, turi teisę ne vėliau kaip per 5 darbo dienas *po atitinkamo akto paskelbimo Teismo posėdžių salėje* raštu išdėstyti motyvuotą atskirąją nuomonę. Taigi formuluotė *po atitinkamo akto paskelbimo Teismo posėdžių salėje* reiškia, kad atskiroji nuomonė gali būti reiškiamą tik dėl tų Konstitucinio Teismo aktų, kurie yra skelbiami Teismo posėdžių salėje. Minėta, kad ankstesnės redakcijos KTR nuostata, kad atskiroji nuomonė gali būti skelbiama dėl Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų, neatitiko KTĮ 55 str. 4 d. nustatyto teisinio reguliavimo, nes ne visi baigiamieji aktai yra viešai skelbiami Teismo posėdžių salėje. Atsižvelgiant į šią neatitiktį, naujos redakcijos KTR 145 p. įtvirtinta, kad atskiroji nuomonė gali būti reiškiamą dėl šių Konstitucinio Teismo aktų: nutarimų, išvadų, sprendimų dėl konstitucinės justicijos bylos nutraukimo (kai byla buvo išnagrinėta teismo posėdžių salėje) ir sprendimų dėl nutarimų, išvados, sprendimų išaiškinimo ar peržiūrėjimo (t. y. tik dėl tų aktų, kurie yra skelbiami Teismo posėdžių salėje). Toks reguliavimas atitinka šiuo metu galiojančios redakcijos KTĮ nustatytą teisinį reguliavimą ir nepalieka neaiškumų, dėl kurių aktų gali būti reiškiamą Konstitucinio Teismo teisėjo atskiroji nuomonė. Tačiau ar tikrai pagrįsta taip išskirti tuos Konstitucinio Teismo aktus, kurie skelbiami Teismo posėdžių salėje, iš kitų Konstitucinio Teismo aktų rato, t. y. ar tikslinga KTĮ įtvirtinti, kad atskiroji nuomonė gali būti reiškiamą tik dėl Teismo posėdžių salėje skelbiamų aktų?

Štai, pavyzdžiui, sprendimai nutraukti bylą ir sprendimai nutraukti teiseną pagal savo esmę skiriasi tik tuo, kad pirmieji priimami, kai konstitucinės justicijos byla jau buvo išnagrinėta Konstitucinio Teismo posėdyje, o antrieji – kai atitinkamas prašymas buvo priimtas Konstituciniame Teisme ir konstitucinės justicijos byla buvo pradėta rengti Konstitucinio

Teismo posėdžiui⁶⁰². Tačiau pirmieji yra skelbiami Teismo posėdžių salėje, o antrieji – ne. Taigi dėl sprendimų nutraukti bylą gali būti reiškiamas atskiroji nuomonė, o dėl sprendimų nutraukti teiseną – ne. Abejotina, ar toks skirstymas pagrįstas kokiomis nors objektyviomis priežastimis. Galima kelti klausimą, ar neturėtų būti sudarytos galimybės reikšti atskiras nuomones ir dėl sprendimų, priimamų kreipimusi priimtumo srityje. Juk kai kurie iš šių sprendimų net Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje įvardyti kaip baigiamieji aktai (pvz., sprendimai atsisakyti nagrinėti prašymą⁶⁰³). Taigi siūlytina KTĮ tiesiogiai įtvirtinti, dėl kurių Teismo aktų atskiroji nuomonė gali būti reiškiamas, nes dabartinė KTĮ formuluotė *po atitinkamo akto paskelbimo Teismo posėdžių salėje* palieka daug abejonių dėl savo pagrįstumo.

Paminėtina, kad mokslinėje literatūroje buvo teikiama ir daugiau siūlymų tobulinti šį konstitucinės justicijos proceso institutą, pvz., nustatyti tam tikrus reikalavimus atskirosios nuomonės turiniui ir formai⁶⁰⁴. Pažymėtina, kad atskirosios nuomonės institutas, *inter alia*, šiais aspektais buvo patobulintas Konstitucinio Teismo 2015 m. rugpjūčio 31 d. sprendimu patvirtintame naujos redakcijos KTR. Štai KTR 144 punkte nustatyta, kad atskirąją nuomonę gali pareikšti Konstitucinio Teismo teisėjas, kuris dalyvavo svarstant konstitucinės justicijos bylą. KTR 145 punkte nustatyta, kad atskirojoje nuomonėje gali būti reiškiamas nesutikimas, dėstomi argumentai tik dėl atitinkamoje byloje priimto akto, pateikiama tik tiesiogiai su priimtu aktu ir išnagrinėta byla susijusi informacija. Naujos redakcijos KTR taip pat nustatyta, kad: 1) atskirojoje nuomonėje turi būti aiškiai nurodytos tos Konstitucinio Teismo akto dalys ar nuostatos, dėl kurių teisėjas nesutinka su teisėjų daugumos pozicija (147 p.); 2) atskiroji nuomonė gali būti pareiškiamas dėl Konstitucinio Teismo akto motyvų ir (arba) rezoliucinės dalies (148 p.); 3) atskiroji nuomonė rašoma laikantis bendrinės lietuvių kalbos normų, teisėjo atskiroji nuomonė įforminama pagal Konstitucinio Teismo pirmininko įsakymu patvirtintos Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų,

⁶⁰² Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas. *Žin.*, 2006, Nr. 88-3475.

⁶⁰³ Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas. *Žin.*, 2006, Nr. 88-3475.

⁶⁰⁴ KŪRIS, E. Atskiroji nuomonė <...>, p. 180.

išvadų ir sprendimų įforminimo tvarkos reikalavimus (149 p.). Įtvirtinti šiuos reikalavimus KTR paskatino ir internete išplatinta Konstitucinio Teismo teisėjo E. Šileikio 2014 m. kovo 14 d. atskiroji nuomonė⁶⁰⁵. Ši nuomonė nebuvo paskelbta Konstitucinio Teismo interneto svetainėje, nes, kaip minėta, pagal galiojantį teisinį reguliavimą, teisėjas neturi teisės pareikšti atskirosios nuomonės dėl Konstitucinio Teismo sprendimo atsisakyti nagrinėti prašymą (nes šie sprendimai neskelbiami Teismo posėdžių salėje). Paminėtina ir tai, kad teisėjas E. Šileikis nedalyvavo priimant Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 20 d. sprendimą⁶⁰⁶, taip KTR 144 p. atsirado nuostata „atskirąją nuomonę gali pareikšti Konstitucinio Teismo teisėjas, kuris dalyvavo svarstant konstitucinės justicijos bylą“. Kalbant apie šios nuomonės turinį, paminėtina, kad didelėje nuomonės teksto dalyje oponuojama ne priimtam sprendimui ar jo argumentams, o 2014 m. kovo 19 d. Konstitucinio Teismo pirmininko įsakymui Nr. 3B-31 „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjo paskyrimo laikinai eiti Konstitucinio Teismo pirmininko pareigas“, tai paskatino KTR 145 p. įtvirtinti, kad atskirojoje nuomonėje gali būti reiškiamas nesutikimas, dėstomi argumentai tik dėl atitinkamoje byloje priimto akto, pateikiama tik tiesiogiai su priimtu aktu ir išnagrinėta byla susijusi informacija.

Paminėtina, kad pastaraisiais metais šiuo institutu naudojamosi kur kas santūriau nei jo įvedimo konstitucinės justicijos procese pradžioje. Nuo šio instituto įvedimo 2008 m. iš viso Konstitucinio Teismo teisėjai pareiškė 33 atskiras nuomones: 2008 m. pateiktos – 1⁶⁰⁷, 2009 m. – 5⁶⁰⁸, 2010 m. – 8⁶⁰⁹,

⁶⁰⁵ Žr.: RAČAS, A. Atskiroji E. Šileikio nuomonė, kurios KT kažkodėl skelbti nenori. Prieiga per internetą: <<http://racas.lt/atskiroji-sileikio-kazkodėl/>> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.]; CHOCHRIN, T. Cenzūra demokratinėje visuomenėje neturėtų būti pateisinama (dėl E. Šileikio atskirosios nuomonės). Prieiga per internetą: <<http://jurisprudencija.wordpress.com/2014/03/28/cenzura-nera-demokratineje-visuomeneje-neturetubuti-pateisinama/>> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].

⁶⁰⁶ Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 20 d. sprendimas Nr. KT12-S8/2014. Žr. sprendimo pabaigoje tarp jį pasirašiusių teisėjų pavardžių E. Šileikio pavardės nėra.

⁶⁰⁷ Konstitucinio Teismo teisėjo E. Šileikio 2008 m. gruodžio 4 d. atskiroji nuomonė (internetinės nuorodos į Konstitucinio Teismo teisėjų atskiras nuomones pateikiamos literatūros ir šaltinių sąrašė). Pirmoji Konstitucinio Teismo teisėjo atskiroji nuomonė buvo viešai paskelbta Konstitucinio Teismo interneto svetainėje tik 2013 m. kovo mėnesį. Pražioje kvestionuotas tokios nuomonės pareiškimo teisėtumas, nes ši buvo pareikšta iki KTR pakeitimų, reglamentuojančių šį institutą, įsigaliojimo.

⁶⁰⁸ Konstitucinio Teismo teisėjų T. Birmontienės ir A. Taminsko 2009 m. kovo 31 d. atskiroji nuomonė. Konstitucinio Teismo teisėjo E. Šileikio 2009 m. birželio 22 d. atskiroji nuomonė; Konstitucinio Teismo teisėjų T. Birmontienės ir A. Taminsko 2009 m. rugsėjo 2 d. atskiroji nuomonė;

2011 m. – 4⁶¹⁰, 2012 m. – 8⁶¹¹, 2013 m. – 2⁶¹², 2014 m. – 1⁶¹³, 2015 m. – 2⁶¹⁴, 2016 m. – 2⁶¹⁵ atskirosios nuomonės. 2009–2016 m. Konstitucinio Teismo aktai, dėl kurių buvo pareikštos atskirosios nuomonės, sudarė 18,6 proc. nuo visų Konstitucinio Teismo aktų (dėl kurių atskirosios nuomonės galėjo būti pareikštos). Tačiau šis procentas labai kito: 2009 m. jis sudarė 26,6 proc., 2010 m. – 35, 2011 m. – 26,6, 2012 m. – 33,3, o nuo 2013 m. šis procentas pradėjo ženkliai mažėti – 7,4, 2014 m. – 4, 2015 m. – 8,7, 2016 m. – 11,8 proc.

27 atskirosios nuomonės buvo pateiktos dėl Konstitucinio Teismo nutarimų, 3 – dėl išvadų, 3 – dėl sprendimų, kuriuose aiškintos ankstesnių Konstitucinio Teismo aktų nuostatos. Iš 33 atskirųjų nuomonių 5 nuomonės buvo pateiktos ne vieno, bet dviejų ar daugiau Konstitucinio Teismo teisėjų. 7 atskirosios nuomonės buvo pateiktos ne dėl akto rezoliucinės dalies, bet dėl jo argumentų (vadinamosios atskirosios motyvacijos, angl. – *concurring opinion*), likusios 25 – tiek dėl akto rezoliucinės dalies, tiek dėl ją pagrindžiančių argumentų.

Konstitucinio Teismo teisėjo E. Šileikio 2009 m. rugsėjo 2 d. atskiroji nuomonė; Konstitucinio Teismo teisėjos R. Ruškytės 2009 m. gruodžio 16 d. atskiroji nuomonė.

⁶⁰⁹ Konstitucinio Teismo teisėjų T. Birmontienės ir A. Taminsko 2010 m. vasario 5 d. atskiroji nuomonė; Konstitucinio Teismo teisėjo E. Šileikio 2010 m. vasario 12 d. atskiroji nuomonė; Konstitucinio Teismo teisėjo E. Šileikio 2010 m. kovo 1 d. atskiroji nuomonė; Konstitucinio Teismo teisėjo E. Šileikio 2010 m. liepos 2 d. atskiroji nuomonė; Konstitucinio Teismo teisėjos R. Ruškytės 2010 m. liepos 9 d. atskiroji nuomonė; Konstitucinio Teismo teisėjo E. Šileikio 2010 m. rugsėjo 7 d. atskiroji nuomonė; Konstitucinio Teismo teisėjo E. Šileikio 2010 m. spalio 27 d. atskiroji nuomonė; Konstitucinio Teismo teisėjos R. Ruškytės 2010 m. lapkričio 2 d. atskiroji nuomonė.

⁶¹⁰ Konstitucinio Teismo teisėjų T. Birmontienės ir A. Taminsko 2011 m. sausio 10 d. atskiroji nuomonė; Konstitucinio Teismo teisėjos T. Birmontienės 2011 m. vasario 17 d. atskiroji nuomonė; Konstitucinio Teismo teisėjos R. Ruškytės 2011 m. spalio 3 d. atskiroji nuomonė; Konstitucinio Teismo teisėjo E. Šileikio 2011 m. spalio 28 d. atskiroji nuomonė.

⁶¹¹ Konstitucinio Teismo teisėjo E. Šileikio 2012 m. vasario 8 d. atskiroji nuomonė; Konstitucinio Teismo teisėjos R. Ruškytės 2012 m. birželio 22 d. atskiroji nuomonė; Konstitucinio Teismo teisėjo G. Mesonio 2012 m. rugsėjo 5 d. atskiroji nuomonė; Konstitucinio Teismo teisėjo E. Šileikio 2012 m. rugsėjo 8 d. atskiroji nuomonė; Konstitucinio Teismo teisėjo E. Šileikio 2012 m. spalio 24 d. atskiroji nuomonė; Konstitucinio Teismo teisėjo E. Šileikio 2012 m. lapkričio 13 d. atskiroji nuomonė.

⁶¹² Konstitucinio Teismo teisėjos R. Ruškytės 2013 m. gegužės 6 d. atskiroji nuomonė; Konstitucinio Teismo teisėjų T. Birmontienės, G. Mesonio, A. Taminsko, D. Žalimo 2013 m. gruodžio 11 d. atskiroji nuomonė.

⁶¹³ Konstitucinio Teismo teisėjo E. Šileikio 2014 m. sausio 26 d. atskiroji nuomonė.

⁶¹⁴ Konstitucinio Teismo teisėjo E. Šileikio 2015 m. sausio 14 d. atskiroji nuomonė; Konstitucinio Teismo teisėjo E. Šileikio 2015 m. vasario 6 d. atskiroji nuomonė.

⁶¹⁵ Konstitucinio Teismo teisėjo E. Šileikio 2016 m. sausio 26 d. atskiroji nuomonė; Konstitucinio Teismo teisėjo E. Šileikio 2016 m. gruodžio 23 d. nuomonė.

III. KONSTITUCINĖS JUSTICIJOS PROCESO STRUKTŪRA: DABARTINĖ BŪKLĖ IR OPTIMIZAVIMO PRIELAIDOS BEI GALIMYBĖS

III.1. Prašymų ištirti teisės aktų atitikti Konstitucijai teiseną

Iš Konstitucijoje suformuluotos Konstitucinio Teismo kompetencijos kyla svarbiausia išvada – pagrindinė Teismo funkcija yra tikrinti, ar teisės aktai neprieštarauja Konstitucijai. Prašymų ištirti teisės aktų atitikti Konstitucijai teiseną laikytina pagrindine, bazine konstitucinės justicijos proceso teiseną. Tokia pozicija pagrįstina visų pirma tuo, kad, kaip minėta, teisės aktų konstitucingumo kontrolė yra pagrindinė konstitucinės justicijos institucijų įgaliojimų grupė, tai yra konstitucinės justicijos institucijų *raison d'être*, be kurios konstitucinė justicija būtų apskritai neįmanoma. Antra, teisenų apimties įvertinimu. Absoliuti dauguma bylų Konstituciniame Teisme inicijuojamos kaip tik dėl teisės aktų atitikties aukštesnės galios teisės aktams, pirmiausia Konstitucijai. Štai iš Konstitucinio Teismo interneto svetainėje pateikiamos statistinės informacijos matyti, kad 1993–2015 m. į Konstitucinį Teismą kreiptasi 1107 kartus: gauti 1045 prašymai ištirti teisės aktų konstitucingumą, 16 paklausimų dėl išvados ir 46 prašymai išaiškinti Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų nuostatas⁶¹⁶. Tokią statistiką lemia bent kelios aplinkybės. Visų pirma, aptariamos teisenos objektų ratas ganėtinai platus. Nors Konstitucinio Teismo kompetenciją kontroliuojant teisės aktų konstitucingumą apibrėžiančių Konstitucijos straipsnių nuostatos labai lakoniškos, tačiau Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucijos 102 straipsnio negalima aiškinti kaip esą pateikiančio išsamų, baigtinį teisės aktų, kurių atitikties aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia*, (ir pirmiausia) Konstitucijai, tyrimas ir atitinkamų sprendimų priėmimas Konstitucijoje yra priskirtas Konstitucinio Teismo jurisdikcijai, sąrašą⁶¹⁷. Konstitucinis Teismas

⁶¹⁶ Statistiniai duomenys apie Konstituciniame Teisme gautus prašymus ir paklausimus 1993–2015 m. Prieiga per internetą: http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2016/03/20160301_statistiniai_duomenys.pdf [žiūrėta 2016 m. birželio 1 d.].

⁶¹⁷ Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Žin.*, 2006, Nr. 32-1292.

yra suformulavęs plačią oficialiąją konstitucinę doktriną, atskleidžiančią, kokių įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai gali tirti Konstitucinis Teismas, tuo tarpu išvadas Konstitucinis Teismas teikia tik keturiais, Konstitucijos 105 str. 3 d. numatytais klausimais (šis sąrašas yra baigtinis). Šiame kontekste pažymėtina, kad šią teiseną inicijuoti galinčių subjektų ratas (Seimas, Seimo narių grupė, Prezidentas, Vyriausybė, teismai) taip pat yra platesnis, nei galinčių inicijuoti paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo teiseną (Seimas ir Prezidentas). Tai, kad prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teiseną yra pagrindinė, rodo ir šioje teisenoje priimamų aktų teisinė galia. Konstitucinio Teismo atliekama konstitucinė kontrolė yra nustatomoji (sprendžiamoji) Konstituciniam Teismui atliekant įstatymų, kitų Seimo priimtų aktų, vykdomosios valdžios teisės aktų konstitucingumo tikrinimo funkciją, o Konstituciniam Teismui teikiant išvadas Konstitucijos 105 str. 3 d. numatytais klausimais, galutinai sprendžia Seimas⁶¹⁸. Apie tai, kad ši teiseną laikytina pagrindine, leidžia samprotauti ir tai, kad Konstitucijoje Konstitucinio Teismo įgaliojimai spręsti dėl įstatymų ir kitų Seimo aktų, Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktų konstitucingumo įtvirtinti net du kartus (102 str. 1 d. ir 105 str. 1 ir 2 d.), tuo tarpu Konstitucinio Teismo įgaliojimai teikti išvadas įtvirtinti tik Konstitucijos 105 str.

III.1.1. Teisės aktų konstitucingumo (teisėtumo) patikros objektai

Kaip minėta, Lietuvos konstitucinės kontrolės modelyje Konstitucinio Teismo atliekamos konstitucingumo patikros **objektai** yra: Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai, vykdomosios valdžios teisės aktai, t. y. tik aukščiausių valstybės valdžios institucijų priimti aktai. Teismo konstitucingumo patikros objektų spektrui nepriklauso ministrų, kitų valdymo institucijų, vietos savivaldos teisės aktai. Bylas dėl norminių administracinių aktų teisėtumo, kurių atitiktis Konstitucijai ir įstatymams užtikrinimas

⁶¹⁸ Požiūris į išvadų teisinę galią kito plėtojantis Konstitucinio Teismo oficialiajai doktrinai: anksčiau buvo tvirtinama, kad Konstitucinio Teismo išvados tik išreiškia Teismo poziciją svarstomu klausimu ir neturi Konstitucinio Teismo nutarimams būdingos savybės – visuotinio privalumumo, o vėliau tokia pozicija buvo kritikuojama tvirtinant, kad toks požiūris galimas tik skaitant Konstitucijos tekstą pažodžiui, plačiau apie tai žr. disertacijos III.2 dalyje.

nepatenka į Konstitucinio Teismo kompetenciją, nagrinėja administraciniai teismai. Iki administracinių teismų įsteigimo 1999 m. teisės sistemoje buvusios spragos, neleidusios iš jos pašalinti poįstatyminių aktų, kuriuose nustatytas teisinis reguliavimas prieštarauja Konstitucijai ar kitam aukštesnės galios teisės aktui, nebėra. Norminių administracinių aktų teisėtumo tyrimas administraciniuose teismuose panašus į Konstitucinio Teismo vykdomą įstatymų, Respublikos Prezidento, Vyriausybės ir referendumu priimtų aktų konstitucingumo kontrolę, tik žemesnės teisinės galios aktų atžvilgiu. Reikia pažymėti, kad kartais viešojoje erdvėje pasigirsta pamąstymų apie tai, kad galimai reikėtų naikinti administracinius teismus, kaip esą nepigiai kainuojančią atskirą teismų sistemą, o jų atliekamą norminių administracinių aktų teisėtumo kontrolę perduoti Konstituciniam Teismui⁶¹⁹. Šis klausimas kartais keliamas ir mokslinėje literatūroje. Juk tikrinant norminių aktų teisėtumą konstitucinė ir administracinė justicija supanašėja. Todėl visai pagrįstai gali iškilti abejonė, ar Konstitucinio ir administracinių teismų įgaliojimai vertinti teisės aktų atitiktį aukštesnės galios teisės aktams tokie skirtingi, kad būtų patikėti skirtingoms teisminėms institucijoms? Dar M. Romeris buvo įsitikinęs, kad „esminio funkcinio skirtumo tarp Seimo leidžiamo įstatymo ir kurių nors, pavyzdžiui, Sveikatos departamento išleistų „taisyklių kirpykloms“ – nėra. Skirtumas tarp jų yra dirbtinis, formalus. Jis reiškiasi pirma tuo, kad juos leidžia ne tie patys valdžios organai, ir, antra, tuo, kad vieni jų kvalifikuojami kaip aukštesnė, o kiti – kaip žemesnė teisė“⁶²⁰. Tačiau atsižvelgiant į norminių aktų rūšį ir vietą teisės normų sistemoje bei jas priimančio subjekto statusą, teisės normų teisėtumo kontrolė istoriškai kontinentinės teisės tradicijos valstybėse padalyta tarp konstitucinės ir administracinės justicijos⁶²¹. Taip pat tvirtinama, kad Konstitucinio Teismo

⁶¹⁹ *Mintys metų sandūroje. Apie teisingumą ir biurokratėjančią teisę.* Prieiga per internetą: <<http://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwjMm8StjobNAhWEFywKHaMuDsoQFggaMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.lsd.lt%2Fdocuments%2FT.Bakucionis-Mintys%2520metu%2520sanduroje.doc&usq=AFQjCNHhEIKWFDrsShIduJ0ut4jqxL3sMwg&sig2=AIfENwhGwJoZVmh5jgckUw>> [žiūrėta 2017 m. birželio 1 d.].

⁶²⁰ ROMERIS, M. *Administracinis teismas* <...>, p. 32.

⁶²¹ PAUŽAITĖ-KULVINSKIENĖ, J. *Administracinė justicija* <...>, p. 101.

kompetencija teisės aktų konstitucingumo kontrolės objektų aspektu yra optimali, nes Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus vertinti tik aukščiausios teisės galios teisės aktų konstitucingumą⁶²². Pavyzdžiui, Latvijoje įstatymų leidėjas Konstitucinio Teismo įstatyme įtvirtino teisę Konstituciniam Teismui vertinti ne tik aukščiausiųjų šalies institucijų teisės aktų, bet ir kitų norminių teisės aktų atitikties Konstitucijai klausimą, tačiau manytina, kad tokiu atveju Konstitucinio Teismo kompetencija būtų pernelyg išplėsta ir pernelyg apkrautų teismo darbą kartais ir nelabai reikšmingų bylų nagrinėjimu. Venecijos komisijos nuomone, žemesnės galios teisės aktų konstitucinė kontrolė turėtų priklausyti administracinių teismų kompetencijai⁶²³. Tokios nuomonės yra ir H. Steinbergeris, kurio nuomone, apibrėžiant teisės aktų konstitucingumo patikros objektų sąrašą reikia atsižvelgti į jų vietą teisės normų hierarchijoje ir konstitucinio teismo galimybes susidoroti su darbo krūviais, todėl protingiausias sprendimas būtų konstitucinio teismo kompetencijai priskirti tik aukščiausios galios teisės aktus⁶²⁴.

Tačiau, kalbant apie Konstitucinio Teismo kompetenciją kontroliuojant teisės aktų konstitucingumą, iškyla kita problema – kaip minėta, ją apibrėžiančių Konstitucijos straipsnių nuostatų formulavimas labai lakoniškas, jose nedetalizuojama, kokie konkrečiai įstatymai (be paprastųjų) ir kiti teisės aktai gali būti konstitucinės kontrolės objektais. H. Steinbergerio nuomone, kuriant konstitucinės kontrolės modelį, svarbu apsispręsti, kokie įstatymai įeis į konstitucinės kontrolės objektų sąrašą, t. y. ar į šį sąrašą įeis Konstitucijos pakeitimo įstatymai, organiniai arba konstituciniai įstatymai; referendumu priimti įstatymai; įstatymai, kuriais ratifikuojamos tarptautinės sutartys; įstatymai, priimti iki Konstitucijos įsigaliojimo; parlamentų reglamentai ir kt.⁶²⁵ Tačiau esama nuomonės, kad Konstitucijos nuostatų lakoniškumas kaip tik išplečia konstitucinės kontrolės galimybes⁶²⁶. Taip pat tvirtinama, kad

⁶²² BIRMONTIENĖ, T. *et al. Lietuvos konstitucinė <...>*, p. 736.

⁶²³ EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Study on individual access <...>*.

⁶²⁴ STEINBERGER, H. *Models of constitutional jurisdiction <...>*.

⁶²⁵ *Ibid.*

⁶²⁶ KŪRIS, E. (sud. ir moksl. red.) *Konstitucinis Teismas <...>*, p. 83.

abstraktus terminas „aktai“ Konstitucijos 102 str. ir 105 str. vartojamas sąmoningai, sudarant Konstituciniam Teismui galimybę prirėikus vertinti ir Konstitucijoje tiesiogiai neįvardytų aktų konstitucingumą, jei tuo sprendžiama akivaizdi konstitucinė problema⁶²⁷.

Minėta, kad Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucijos 102 straipsnio negalima aiškinti kaip esą pateikiančio išsamų, baigtinį teisės aktų, kurių atitiktis aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia*, (ir pirmiausia) Konstitucijai, tyrimas ir atitinkamų sprendimų priėmimas Konstitucijoje yra priskirtas Konstitucinio Teismo jurisdikcijai, sąrašą⁶²⁸.

Konstitucinio Teismo plėtotą oficialioji doktrina teisės aktų konstitucingumo (teisėtumo) objektų klausimu gali būti suskirstyta įvairiais pūjūviais, pvz.: 1) pagal teisės aktų teisinę galią; 2) pagal jų priėmimo ir paskelbimo būdą; 3) pagal jų (įsi)galiojimo laiką; 4) pagal Konstitucinio Teismo *ex officio* ir teisinio reguliavimo spragų tyrimo ribas.

Teisės aktų konstitucingumo patikros objektai jų teisinės galios aspektu. Konstitucijos 102 ir 105 str. *expressis verbis* nepaminėti Konstitucijos keitimo įstatymai, konstituciniai įstatymai, įstatymai, kuriais ratifikuotos tarptautinės sutartys, Seimo statutas.

Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje yra tyręs Seimo priimto *įstatymo dėl Konstitucijos pakeitimo* atitiktį Konstitucijai. 2014 m. sausio 24 d. nutarimu⁶²⁹ pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai Seimo 2006 m. balandžio 25 d. priimtas įstatymas dėl Konstitucijos 125 straipsnio pakeitimo, nes įstatymo dėl Konstitucijos pakeitimo projektą Seimui pateikė Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas, t. y. subjektas, kuris pagal Konstituciją tokios teisės neturi. Konstitucinis Teismas nutarė, kad Seimo priimtas įstatymas dėl Konstitucijos 125 straipsnio pakeitimo prieštarauja Konstitucijai pagal priėmimo tvarką. Paminėtina ir tai, kad KTR (2015 m. rugpjūčio 31 d. redakcija) 54.1. p. nustatyta, kad Konstituciniam Teismui gali būti paduodami prašymai iširti Konstitucijos keitimo įstatymų atitiktį Konstitucijai.

⁶²⁷ ŠILEIKIS, E. *Alternatyvi konstitucinė <...>*, p. 496.

⁶²⁸ Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Žin.*, 2006, Nr. 32-1292.

⁶²⁹ Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas. *TAR*, 2014-01-24, Nr. 478.

Ankstesnės redakcijos KTR tokios nuostatos nebuvo. Minėta, kad kai kuriose užsienio valstybių konstitucijose įgaliojimai konstituciniams teismams vertinti konstitucijos pataisų konstitucingumą nustatyti konstitucijose. Pvz., Rumunijos Konstitucijoje nustatyta, kad Konstitucinis Teismas gali vertinti inicijuojamų Konstitucijos pataisų konstitucingumą (146 str.), Moldovos Konstitucijoje įtvirtinta, kad, prieš pateikiant įstatymų leidėjui, visi Konstitucijos pakeitimai turi būti patvirtinti Konstitucinio Teismo (141 str.). Ukrainoje Konstitucinis Teismas vertina siūlomus Konstitucijos pakeitimus ta apimtimi, ar jie nepažeidžia konstitucinių teisių ir laisvių bei Ukrainos teritorijos vientisumo ir nepriklausomybės (tokie pakeitimai yra draudžiami Konstitucijos 157 ir 159 str.). Taigi šiose valstybėse įtvirtinta išankstinės konstitucijos pataisų kontrolės galimybė.

Atsižvelgdamas į tai, kad *konstituciniai įstatymai* yra aukštesnės galios negu „paprastieji“ įstatymai, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad jie negali prieštarauti konstituciniams įstatymams. Vadinasi, Konstitucinis Teismas gali nagrinėti bylas dėl „paprastųjų“ įstatymų atitikties ne tik Konstitucijai, tačiau ir konstituciniams įstatymams. Konstitucinis Teismas taip pat gali tirti, ar konstitucinis įstatymas neprieštarauja Konstitucijai⁶³⁰. Paminėtina, kad kitose valstybėse taip pat pripažįstama konstitucinių teismų kompetencija konstitucinių įstatymų kontrolės atžvilgiu (pvz., Vokietijoje)⁶³¹.

Pagal Konstitucijos 105 str. 3 d. 3 p., Konstitucinis Teismas teikia išvadas, ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai, tačiau ne mažiau svarbus klausimas, ar Teismas gali vertinti tik pačios tarptautinės sutarties tekstą? Tačiau ar gali Konstitucinis Teismas tirti *įstatymo dėl tarptautinės sutarties ratifikavimo*, kuriuo buvo patvirtinta tarptautinė sutartis, konstitucingumą? Šie teisės aktai taip pat neminimi Konstitucijos 102 ir 105 str. Viena vertus, tarptautinės sutarties tekstas ir ją aprobuojantis teisės aktas yra tartum neatskiriami. Kita vertus, bet koks įstatymas (ir dėl tarptautinės sutarties ratifikavimo) yra vidaus teisės sistemos

⁶³⁰ Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d. nutarimas. *Žin.*, 2001, Nr. 29-938.

⁶³¹ NAVICKAITĖ, J. *Europos konstitucinių teismų <...>*, p. 30.

dalis. Esama nuomonės, kad įmanoma ginčyti įstatymo, kuriuo sutartis buvo ratifikuota, atitiktį Konstitucijai ir tai gali daryti ne vien Seimas *in corpore* ar Respublikos Prezidentas, bet ir Seimo narių grupė, Vyriausybė bei teismai, pateikdami prašymą (ne paklausimą)⁶³². Tvirtinama, kad tokio tipo kontrolė galima visada, nes konstituciniai teismai turi kompetenciją nagrinėti nacionalinių įstatymų konstitucingumo klausimus⁶³³. Tačiau kyla klausimas dėl tokių įgaliojimų apimties, t. y. ar jie apima tik prisijungimo akto nuostatas, ar ir sutarties nuostatų konstitucingumo patvirtinimą? Pvz., Vokietijoje Konstituciniam Teismui nenumatyti įgaliojimai vertinti tarptautinių sutarčių konstitucingumą, tačiau šis Teismas yra išplėtojęs netiesioginės kontrolės metodą, kai ratifikuojančio akto nuostatų vertinimas apima ir tarptautinės sutarties nuostatų vertinimą⁶³⁴.

Konstitucinio Teismo jurisprudencijos šiuo klausimu dar nėra. Lietuvos konstitucionalistų nuomone, toks įstatymas ir tarptautinė sutartis yra neatsiejamai susiję, todėl Teismas nėra ribojamas prašymo dėl ratifikuojančio įstatymo ir gali tirti tarptautinės sutarties nuostatų atitiktį Konstitucijai⁶³⁵. Tačiau jeigu tarptautinės sutarties konstitucingumas gali būti vertinamas prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenos tvarka, pagrįstai gali kilti Konstitucinio Teismo įgaliojimų teikti išvadas dėl tarptautinių sutarčių konstitucingumo reikalingumo klausimas⁶³⁶.

Minėta, kad tarp konstitucingumo patikros objektų Konstitucijoje nėra *expressis verbis* įrašytas ir Seimo statutas. Nors Konstitucinio Teismo oficialiojoje doktrinoje tai, kad Konstitucinis Teismas turi išimtinę teisę tirti ir spręsti, ar <...> Seimo statutas (jo dalis) neprieštaruja Konstitucijai ir konstituciniams įstatymams, pirmą kartą konstatuota tik 2006 m.⁶³⁷, tačiau Seimo statuto nuostatų konstitucingumas tirtas jau viename iš pirmųjų

⁶³² KŪRIS, E. (sud. ir moksl. red.) Konstitucinis Teismas <...>, p. 103.

⁶³³ NAVICKAITĖ, J. *Europos konstitucinių teismų <...>*, p. 45.

⁶³⁴ GARLICKI, L. *Verification of the constitutionality of treaties by the Constitutional Courts prior to their signature or ratification*. Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU\(1998\)031-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU(1998)031-e)> [žiūrėta 2017 m. birželio 1 d.].

⁶³⁵ SINKEVIČIUS, V. *The Jurisdiction <...>*, p. 117.

⁶³⁶ Plačiau apie tai žr. disertacijos III.2 skyriuje.

⁶³⁷ Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Žin.*, 2006, Nr. 36-1292.

Konstitucinio Teismo nutarimų⁶³⁸, taip pat dar 6 kartus⁶³⁹ iki šių nuostatų įtvirtinimo oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje. Paminėtina, kad KTR (2015 m. rugpjūčio 31 d. redakcija) 54.3. punkte taip pat įtvirtinta, kad Konstituciniam Teismui gali būti paduodami prašymai iširti Seimo statuto atitiktą Konstitucijai ir konstituciniams įstatymams, ankstesnės redakcijos KTR tokios nuostatos nebuvo.

Plėtodamas poįstatyminių teisės aktų konstitucingumo doktriną, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad pagal Konstituciją jis turi įgaliojimus tirti Seimo priimtų poįstatyminių aktų atitiktą Konstitucijai, konstituciniams įstatymams, įstatymams ir Seimo statutui, taip pat Respublikos Prezidento, Vyriausybės aktų atitiktą Konstitucijai, konstituciniams įstatymams, įstatymams nepriklausomai nuo to, ar šie aktai yra *individualūs, ar norminiai, ar jie yra vienkartinio (ad hoc) taikymo, ar nuolatinio galiojimo*⁶⁴⁰.

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad pagal Konstituciją negali būti tokių Respublikos Prezidento aktų, išleistų įgyvendinant jam, kaip valstybės vadovui, Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytus įgaliojimus, kurių Konstitucinis Teismas negalėtų tirti⁶⁴¹.

Aptardamas Seimo nenorminių aktų (t. y. rezoliucijų ir koncepcijų) konstitucingumo vertinimą, Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad šių aktų nuostatos, kuriose nėra įtvirtinta teisinio reguliavimo (teisės normų), tiesiogiai darančio įtaką teisiniams santykiams, konstitucingumas vertintinas jų turinio, kurio pagrindu turėtų vykti teisėkūros procesai, atitikties Konstitucijai aspektu⁶⁴².

Konstitucinis Teismas yra vertinęs ir į Vyriausybės posėdžio protokolą įrašyto sprendimo atitiktą Konstitucijai. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad

⁶³⁸ Konstitucinio Teismo 1993 m. lapkričio 26 d. nutarimas. *Žin.*, 1993, Nr. 66-1260.

⁶³⁹ Konstitucinio Teismo 1994 m. vasario 24 d. nutarimas. *Žin.*, 1994, Nr. 16-271; Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas. *Žin.*, 1999, Nr. 42-1345, atitaisymas – 1999-05-19, Nr. 43; Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio 25 d. nutarimas. *Žin.*, 2001, Nr. 10-295; Konstitucinio Teismo 2002 m. liepos 11 d. nutarimas. *Žin.*, 2002, Nr. 72-3080; Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 15 d. nutarimas. *Žin.*, 2004, Nr. 56-1948; Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas. *Žin.*, 2004, Nr. 105-3894.

⁶⁴⁰ Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas. *Žin.*, 2003, Nr. 124-5643.

⁶⁴¹ Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas. *Žin.*, 2003, Nr. 124-5643.

⁶⁴² Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimas. *Žin.*, 2009, Nr. 115-4888.

Vyriausybės sprendimu buvo išspręstas valstybės valdymo reikalas, kuris pagal Konstitucijos 95 straipsnį turi būti sprendžiamas priimant nutarimus, todėl ginčijamas Vyriausybės sprendimas pagal formą ir pasirašymo tvarką prieštarauja Konstitucijos 95 straipsniui, o pagal skelbimo ir įsigaliojimo tvarką – Konstitucijoje įtvirtintam teisinės valstybės principui⁶⁴³.

Teisės aktų konstitucingumo patikros objektai jų priėmimo ir paskelbimo būdo aspektu. Konstitucijos 102 ir 105 str. neminimi ir *referendumu priimti aktai*, Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad jis turi įgaliojimus tirti *referendumu priimtų įstatymų* atitiktį Konstitucijai. Šis Konstitucinio Teismo įgaliojimas kyla iš Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalies nuostatos „negalioja joks įstatymas ar kitas teisės aktas, priešingas Konstitucijai“⁶⁴⁴. Nors Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje nėra konstatuota, jog Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti *referendumu priimtų konstitucinių įstatymų* atitiktį Konstitucijai, iš minėtos konstitucinės nuostatos „negalioja joks įstatymas ar kitas teisės aktas, priešingas Konstitucijai“ kyla ir tai, jog ir referendumu priimti konstituciniai įstatymai patenka į konstitucinės kontrolės sritį ir gali būti pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai⁶⁴⁵. Palyginimui įdomu pažymėti, kad Prancūzijos Konstitucinė Taryba 1962 m. lapkričio 6 d. nutarime konstatavo, kad ji netiria referendumu priimtų įstatymų konstitucingumo⁶⁴⁶.

Konstitucinis Teismas savo oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje yra konstatavęs, kad pagal Konstituciją Konstitucinis Teismas turi išimtinę kompetenciją tirti ir spręsti, ar bet kuris Seimo, Respublikos Prezidento arba Vyriausybės aktas, taip pat bet kuris referendumu priimtas aktas (jo dalis) neprieštarauja bet kuriam aukštesnės galios aktui, *inter alia*, (ir pirmiausia) Konstitucijai, būtent: ar bet kuris konstitucinis įstatymas (jo dalis) neprieštarauja Konstitucijai, ar bet kuris įstatymas (jo dalis), taip pat Seimo

⁶⁴³ Konstitucinio Teismo 2001 m. lapkričio 29 d. nutarimas. *Žin.*, 2001, Nr. 102-3636.

⁶⁴⁴ Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Žin.*, 2006, Nr. 36-1292.

⁶⁴⁵ SINKEVIČIUS, V. Kokių įstatymų ir kitų teisės <...>, p. 909.

⁶⁴⁶ ŽILYS, J.; SINKEVIČIUS, V. (red.) *et al. Europos Sąjungos valstybių narių konstitucinės sistemos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, p. 733.

statutas⁶⁴⁷ (jo dalis) neprieštarauja Konstitucijai ir konstituciniams įstatymams, ar bet kuris Seimo poįstatyminis teisės aktas (jo dalis) neprieštarauja Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams, Seimo statutui, ar bet kuris Respublikos Prezidento aktas (jo dalis) neprieštarauja Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams, ar bet kuris Vyriausybės aktas (jo dalis) neprieštarauja Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams⁶⁴⁸.

Taigi Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje nėra *expressis verbis* konstatuota, kad Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti *referendumu priimto įstatymo dėl Konstitucijos pakeitimo* atitiktį Konstitucijai. Tačiau reikėtų sutikti su nuomone, kad Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. ir 2014 m. liepos 11 d.⁶⁴⁹ nutarimų nuostatos leidžia teigti, kad Konstitucinis Teismas *netiesiogiai* konstatavo, kad jis turi įgaliojimus tirti ir ar referendumu priimtu įstatymu dėl Konstitucijos pakeitimo padarytomis Konstitucijos pataisomis nėra paneigiamos Konstitucijoje įtvirtintos pamatinės vertybės, kuriomis grindžiamas visuomenės ir valstybės gyvenimas, ar nėra paneigiami Lietuvos tarptautiniai įsipareigojimai, kylantys iš Lietuvos narystės Europos Sąjungoje, bei kiti Lietuvos valstybės tarptautiniai įsipareigojimai, kylantys iš Lietuvos tarptautinių sutarčių⁶⁵⁰. Tokius referendumu priimtus įstatymus dėl Konstitucijos pakeitimo Konstitucinis Teismas gali pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai.

Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti, ar Konstitucijai neprieštarauja bet kuris įstatymas ar kitas Seimo priimtas aktas, taip pat ar konstitucijai ir įstatymams neprieštarauja bet kuris Respublikos Prezidento aktas ar Vyriausybės aktas nepriklausomai nuo to, *ar teisės aktas yra (ar būtų)*

⁶⁴⁷ Pažymėtina, kad 2015 m. rugpjūčio 31 d. Konstitucinio Teismo sprendimu Nr. 17B-3 patvirtame Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo reglamento 54.3. punkte nustatyta, kad Konstituciniam Teismui gali būti paduodami prašymai iširti Seimo statuto atitiktį Konstitucijai ir konstituciniams įstatymams, ankstesnės redakcijos Reglamente tokios nuostatos nebuvo.

⁶⁴⁸ Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Žin.*, 2006, Nr. 36-1292.

⁶⁴⁹ Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarimas. *TAR*, 2014-07-11, Nr. 10117.

⁶⁵⁰ SINKEVIČIUS, V. Kokių įstatymų ir kitų <...>, p. 921.

*pažymėtas visiško slaptumo, slaptumo, konfidencialumo ar kokia nors kita žyma*⁶⁵¹.

Teisės aktų konstitucingumo patikros objektai jų (iši)galiojimo laiko aspektu. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje konstatuota, kad Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti ir *iki Konstitucijos įsigaliojimo priimtų teisės aktų* atitiktį aukštesnės galios teisės aktams, pirmiausia Konstitucijai, tačiau tik tų, kurie nebuvo nustoję galios dar iki Konstitucijos įsigaliojimo⁶⁵². Dėl iki Konstitucijos įsigaliojimo išleistų Lietuvos Respublikos įstatymų, kitų Aukščiausiosios Tarybos priimtų aktų, Vyriausybės aktų, taip pat dėl atitinkamos teisinės galios teisės aktų, išleistų iki nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimo, tačiau likusių galioti atkūrus nepriklausomą Lietuvos valstybę ir reguliuojančių Seimo arba Vyriausybės reguliavimo sričiai priskirtus santykius, atitikties Konstitucijai pagal Konstituciją sprendžia Konstitucinis Teismas⁶⁵³. Paminėtina, kad, pvz., Ispanijoje, Italijoje konstituciniai teismai taip pat turi įgaliojimus vertinti iki galiojančios Konstitucijos priimtų teisės aktų atitiktį Konstitucijai, o Vokietijoje, vykdant abstrakčiąją kontrolę, nėra svarbu, ar teisės aktas buvo priimtas iki įsigaliojant Pagrindiniam Įstatymui, o konkrečioji kontrolė vykdoma tik tų teisės aktų atžvilgiu, kurie buvo priimti po Pagrindinio Įstatymo įsigaliojimo⁶⁵⁴.

Ar Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti *negaliojančių (panaikintų)* įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai? Savo veiklos pradžioje Konstitucinis Teismas laikėsi pozicijos, kad pagal Konstituciją jis turi įgaliojimus tirti tik galiojančių įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai. Tačiau ši Konstitucinio Teismo pozicija Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje laipsniškai kito. Iki 1999 m. liepos 9 d. nutarimo Konstitucinis Teismas KTĮ 69 str. 4 d. nuostata, jog ginčijamo teisės akto panaikinimas yra pagrindas priimti sprendimą pradėti teisenai nutraukti, interpretavo kaip nustatančią teismo *pareigą* nutraukti teiseną, kai ginčijamas

⁶⁵¹ Konstitucinio Teismo 2000 m. balandžio 5 d. nutarimas. *Žin.*, 2000, Nr. 30-840.

⁶⁵² Konstitucinio Teismo 2007 m. sausio 17 d. sprendimas. *Žin.*, 2007, Nr. 8-329.

⁶⁵³ Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas. *Žin.*, 2003, Nr. 103-4611.

⁶⁵⁴ NAVICKAITĖ, J. *Europos konstitucinių teismų <...>*, p. 26.

teisės aktas yra panaikintas, t. y. kai jis negalioja⁶⁵⁵. 2000 m. balandžio 5 d. Konstitucinis Teismas konstatavo, jog formuluotė „yra pagrindas pradėti teisei nutraukti“ aiškintina kaip nustatanti Konstitucinio Teismo *teisę*, atsižvelgiant į bylos aplinkybes, nutraukti pradėtą teiseną, bet ne kaip nustatanti, jog kiekvienu atveju, kai ginčijamas teisės aktas yra panaikintas, pradėta teiseną turi būti nutraukta⁶⁵⁶. Formuluojęs „yra pagrindas pradėti teisei nutraukti“ sampratą buvo patikslinta Konstitucinio Teismo 2002 m. rugpjūčio 21 d. nutarime, kuriame Konstitucinis Teismas suformulavo tokią doktriną: Konstitucinis Teismas privalo tirti negaliojančių įstatymų atitikties Konstitucijai, taip pat negaliojančių poįstatyminių aktų atitikties Konstitucijai ir įstatymams, jeigu dėl įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucingumo į Konstitucinį Teismą kreipėsi teismai. Tais atvejais, kai su prašymu ištirti negaliojančių įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucingumą į Konstitucinį Teismą kreipiasi ne teismai, bet kiti Konstitucijos 106 straipsnyje nurodyti subjektai, Konstitucinis Teismas, atsižvelgdamas į bylos aplinkybes, *gali* pradėtą teiseną byloje nutraukti⁶⁵⁷. Tačiau 2007 m. lapkričio 13 d. sprendime Konstitucinis Teismas konstatavo, kad net ir tais atvejais, kai į Konstitucinį Teismą kreipiasi teismai, kuriems abejonių dėl žemesnės galios teisės akto atitikties aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia*, (ir pirmiausia) Konstitucijai, kyla vykdant teisingumą, Konstitucinis Teismas neprivalo išnagrinėti bylos tada, kai atitinkamas teisės aktas ne tik negalioja (nes negaliojančių teisės aktų atitiktis aukštesnės galios teisės aktams gali būti tiriama ir paprastai yra tiriama), bet ir apskritai (t. y. ne tik atitinkamo teismo, kuris kreipėsi į Konstitucinį Teismą su atitinkamu prašymu, nagrinėjamoje byloje) negali būti taikomas. Ši aplinkybė (kaip ir visos kitos atitinkamai bylai turinčios reikšmės aplinkybės) turi būti visuomet įvertinama tada, kai yra ginčijamas valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų įstatymas arba kitas aktas, skirtas tam tikram biudžetiniam laikotarpiui⁶⁵⁸.

⁶⁵⁵ Konstitucinio Teismo 1999 m. liepos 9 d. nutarimas. *Žin.*, 1999, Nr. 61-2015.

⁶⁵⁶ Konstitucinio Teismo 2000 m. balandžio 5 d. nutarimas. *Žin.*, 2000, Nr. 30-840.

⁶⁵⁷ Konstitucinio Teismo 2002 m. rugpjūčio 21 d. nutarimas. *Žin.*, 2002, Nr. 82-3529.

⁶⁵⁸ Konstitucinio Teismo 2007 m. lapkričio 13 d. sprendimas. *Žin.*, 2007, Nr. 118-4830.

Konstitucinio Teismo praktikoje yra buvę atvejų, kai byla buvo nutraukta dėl to, kad teisės aktas nebegaliojo (pareiškėjas buvo ne teismai), tačiau vėliau, kai dėl to paties negaliojančio akto konstitucingumo kreipėsi teismai, toks prašymas buvo priimtas. Pvz., Konstitucinio Teismo 2014 m. lapkričio 19 d. sprendimu nutraukta teiseną byloje pagal pareiškėjos – Seimo narių grupės prašymą ištirti Vyriausybės nutarimu patvirtintų Advokatams už antrinės teisinės pagalbos teikimą ir koordinavimą mokamo užmokesčio dydžių ir mokėjimo taisyklių atitikimą Konstitucijai⁶⁵⁹. Sprendimas dėl teisenos byloje nutraukimo priimtas atsižvelgiant į tai, kad ginčijamas teisės aktas nebegalioja. Tačiau 2015 m. kovo 4 d. Konstitucinio Teismo pirmininko potvarkiu tuo pačiu klausimu priimtas kito pareiškėjo – Klaipėdos miesto apylinkės teismo prašymas⁶⁶⁰.

Pažymėtina, kad, V. Sinkevičiaus nuomone, Konstitucinio Teismo suformuluota doktrina, kad jis gali atsisakyti tirti negaliojančio (panaikinto) įstatymo ar kito teisės akto atitikimą Konstitucijai vien dėl to, kad į jį kreipiasi ne teismai, o Seimo narių grupė, Vyriausybė, Respublikos Prezidentas, nelaikytina konstituciškai pagrįsta, ji yra koreguotina⁶⁶¹. Jo nuomone, Konstitucinis Teismas turėtų tirti visų įstatymų ir kitų teisės aktų atitikimą Konstitucijai, nesvarbu, ar jie galioja ar ne, ir nepriklausomai nuo to, kas kreipėsi į Konstitucinį Teismą: teismai ar kiti Konstitucijos 106 straipsnyje nurodyti subjektai (Seimo narių grupė, Vyriausybė, Respublikos Prezidentas). Tačiau tokiai pozicijai gali būti oponuojama: 1) remiantis tokia galima Teismo įgaliojimų samprata, kyla grėsmė Teismą apkrauti savitikslių prašymų nagrinėjimu; 2) gavęs kitų subjektų prašymą dėl negaliojančio akto konstitucingumo Teismas, atsižvelgdamas į bylos aplinkybes, gali tokį prašymą nagrinėti, taigi Teismui nėra užkirstas kelias nagrinėti tokius prašymus. Atsižvelgiant į tai, manytina, kad Konstitucinis Teismas šiuo klausimu turėtų turėti diskrecijos laisvę.

⁶⁵⁹ Konstitucinio Teismo 2014 m. lapkričio 19 d. sprendimas Nr. KT49-S33/2014, bylos Nr. 20/2012.

⁶⁶⁰ Konstitucinio Teismo pirmininko 2015 m. kovo 4 d. potvarkis Nr. 2B-10.

⁶⁶¹ Plačiau apie tai žr.: SINKEVIČIUS, V. Kokių įstatymų ir kitų teisės <...>, p. 910–914.

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs ir tai, kad jis turi įgaliojimus tirti *Seimo priimtų ir oficialiai paskelbtų* įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai *nepriklausomai nuo to, kokia yra nustatyta šių įstatymų ar kitų aktų taikymo pradžios data*⁶⁶².

Teisės aktų konstitucingumo patikros objektai ex officio ir teisinio reguliavimo spragų tyrimo ribų aspektu. Konstitucinis Teismas savo doktrinoje yra pagrindęs ir savo įgaliojimus tirti *teisės aktų, kurių atitikties Konstitucijai pareiškėjas neginčija*; tai daroma, kai: 1) tame neginčijamame akte nustatytas teisinis reguliavimas įsiterpia į ginčijamą teisinį reguliavimą – tokiu atveju sistemiškai neištyrus susijusių nuostatų nebūtų galima ne formaliai, bet pagal teisę išspręsti konstitucinės justicijos bylos⁶⁶³; 2) kai poįstatyminis aktas, kurio atitiktis Konstitucijai ir (arba) įstatymui ginčijama, yra grindžiamas įstatymu, – jei poįstatyminis aktas neprieštarauja įstatymui, bet pats įstatymas prieštarauja Konstitucijai, reikalavimas, kad poįstatyminis aktas atitiktų tą antikonstitucinį įstatymą, iškreiptų pačią konstitucinės justicijos esmę⁶⁶⁴.

Konstitucijos nuostatose taip pat nepamínėtas ir *teisinio reguliavimo spragų klausimas*. Oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje teigiama, jog tuo atveju, kai įstatymuose (jų dalyse) nenustatytas tam tikras teisinis reguliavimas, Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti tų įstatymų (jų dalių) atitiktį Konstitucijai tais atvejais, kai tuo, kad teisinis reguliavimas nėra nustatytas būtent tuose įstatymuose (jų dalyse), gali būti pažeidžiami konstituciniai principai ir (arba) normos. Šiuo klausimu pradinė Konstitucinio Teismo pozicija labai reikšmingai pakito. Savo veiklos pradžioje Teismas yra konstatavęs nesprenžiąs įstatymų spragų klausimų, nes tai esą yra įstatymų leidėjo prerogatyva⁶⁶⁵. Vėliau doktrina evoliucionavo ta linkme, kad ypatingą teisės spragos rūšį – legislatyvinę omisiją Konstitucinis Teismas ėmė traktuoti kaip patenkančią į jo jurisdikciją, jei į jo jurisdikciją patenka pats ginčijamas

⁶⁶² Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas. *Žin.*, 2002, Nr. 93-4000.

⁶⁶³ *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutarimas. *Žin.*, 2002, Nr. 5-186.

⁶⁶⁴ *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 2001 m. lapkričio 29 d. nutarimas. *Žin.*, 2001, Nr. 102-3636.

⁶⁶⁵ Konstitucinio Teismo 1994 m. balandžio 21 d. nutarimas. *Žin.*, 1994, Nr. 31-562; Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimas. *Žin.*, 1995, Nr. 106-2379.

teisės aktas⁶⁶⁶. Pažymėtina, kad daugelyje Europos valstybių konstitucinių teismų veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose nėra tiesiogiai įtvirtinta konstitucinių teismų įgaliojimai konstatuoti legislatyvinę omisiją, tačiau Vengrijos Konstitucinio Teismo įstatymas suteikia Konstituciniam Teismui įgaliojimus *ex officio* arba gavus atitinkamą kreipimąsi konstatuoti legislatyvinę omisiją ir nustatyti, kad teisės aktai, kuriuose konstatuota legislatyvinė omisija, pripažįstami prieštaraujančiais Konstitucijai, taip pat būtinybę keisti arba pildyti teisės aktus. Vengrijos Konstitucinis Teismas nustato terminus, per kiek laiko turėtų būti pakeistas teisės aktas, taip pat pareiškia nuomonę dėl trūkstamo teisinio reguliavimo turinio⁶⁶⁷. Konstitucinio Teismo įgaliojimai konstatuoti legislatyvinę omisiją taip pat *expressis verbis* įtvirtinti Portugalijos Konstitucijos 283 str.

Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje yra išaiškinęs ir tai, kokių klausimų jis netiria, pvz.: įstatymo ar kito teisės akto taikymo klausimų⁶⁶⁸, normų kolizijų klausimų⁶⁶⁹, tos pačios galios teisės aktų suderinamumo klausimų⁶⁷⁰, Seimo komisijų, kitų Seimo struktūrinių padalinių priimtų teisės aktų⁶⁷¹.

Taigi esant lakoniškoms Konstitucijos formuluotėms, Konstituciniam Teismui teko pačiam formuluoti plačią oficialiąją konstitucinę doktriną, atskleidžiančią, kokių įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai gali tirti Konstitucinis Teismas. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „būtent šitokiu Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalies aiškinimu grindžiamą Konstitucinio Teismo konstitucinių įgaliojimų sprendžiant dėl teisės aktų atitikties aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia*, Konstitucijai, sampratą įkūnija Konstitucinio Teismo jurisprudencija, kurią nuo pat savo veiklos pradžios pagal Konstituciją formavo Konstitucinis Teismas, *inter alia*, tie Konstitucinio Teismo nutarimai, kuriais pagal pareiškėjų prašymus buvo sprendžiama dėl tokios teisės aktų

⁶⁶⁶ KŪRIS, E. (sud. ir moksl. red.) Konstitucinis Teismas <...>, p. 100.

⁶⁶⁷ ŽILYS, J.; SINKEVIČIUS, V. (red.) *et al. Europos Sąjungos valstybių <...>*, p. 940.

⁶⁶⁸ *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 20 d. sprendimas. *Žin.*, 2010, Nr. 136-6944.

⁶⁶⁹ *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 2010 m. lapkričio 16 d. sprendimas. *Žin.*, 2010, Nr. 136-6944.

⁶⁷⁰ *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas. *Žin.*, 2006, Nr. 126-4805.

⁶⁷¹ Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 16 d. sprendimas. *Žin.*, 2004, Nr. 57-2006.

atitikties aukštesnės galios teisės aktams, kuri nėra *expressis verbis* paminėta nei Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalyje, nei kituose Konstitucijos VIII skirsnio „Konstitucinis Teismas“ straipsniuose (jų dalyse) <...>. Kitoks pažodinis Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalies aiškinimas reikštų, kad Konstitucija esą toleruoja savo pačios nepaisymą, kai leidžiami tam tikri teisės aktai (pavyzdžiui, konstituciniai įstatymai arba Seimo statutas), kad pagal Konstituciją esą galima nepaisyti konstitucinių įstatymų, kai leidžiami įstatymai, ir nepaisyti įstatymų ir konstitucinių įstatymų, kai leidžiami tam tikri (pavyzdžiui, Seimo) poįstatyminiai teisės aktai, taip pat pagal Konstituciją esą galima nepaisyti Konstitucijos, kai įstatymai (jų nuostatos) ar kiti teisės aktai yra priimami referendumu. Seimo, Respublikos Prezidento arba Vyriausybės išleisti vienkartinio (*ad hoc*) taikymo žemesnės galios teisės aktai (jų dalys) apskritai išvengtų jų atitikties aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia*, (ir pirmiausia) Konstitucijai, patikros. Pažodinis (juolab siaurinamasis) Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalies aiškinimas būtų visiškai nepagrįstas, nes paneigtų Konstitucijos viršenybės principą, konstitucinį teisinės valstybės principą, iš Konstitucijos kylančią visų teisės aktų hierarchiją (suponuojančią *inter alia* poįstatyminių teisės aktų atitiktį įstatymams), Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalies nuostatą, kad negalioja joks įstatymas ar kitas teisės aktas, priešingas Konstitucijai, Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalies nuostatą, kad valdžios galias riboja Konstitucija, taip pat Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalies nuostatą, kad kiekvienas savo teises gali ginti remdamasis Konstitucija. Jeigu būtų vadovaujamas tokiu vien pažodiniu Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalies aiškinimu, būtų sudarytos prielaidos pažeisti ir kitas Konstitucijoje įtvirtintas, jos ginamas ir saugomas vertybes, *inter alia*, asmens konstitucines teises⁶⁷².

Tai, kad Konstitucijoje *expressis verbis* nėra paminėti prieš tai aptarti teisės aktų konstitucingumo patikros objektai, gali atrodyti kaip konstitucinio reguliavimo spragos, tačiau Konstitucija, kitaip nei ordinarinė teisė, neturi spragų. Konstitucijoje neįmanoma sureguliuoti visko. Kai Konstitucija tam tikrų santykių *expressis verbis* nereguliuoja, laikytina, kad ji nustato

⁶⁷² Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Žin.*, 2006, Nr. 36-1292.

įgaliojimus teisėkūros subjektams tuos santykius pagal kompetenciją reguliuoti savo teisės aktais⁶⁷³. Šiame kontekste kartais keliamas klausimas dėl prieš tai aptartų teisės aktų konstitucingumo patikros objektų išvardinimo KTĮ, vis dėlto manytina, kad jeigu būtų nuspręsta taip padaryti, šis sąrašas neturėtų būti baigtinis.

Konstitucinės justicijos bylų pagrindas. Su teisės aktų konstitucingumo kontrolės objektais betarpiškai susiję parametrai, pagal kuriuos Konstitucinis Teismas tiria, ar įstatymas arba kitas teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai. Konstitucijoje šie parametrai *expressis verbis* nėra nurodyti. Šie parametrai nustatyti KTĮ 64 str. 1 d., pagal kurią Konstitucinis Teismas tiria įstatymo ar kito teisės akto atitiktį Konstitucijai pagal: 1) normų turinį; 2) reguliavimo apimtį; 3) formą; 4) Konstitucijoje nustatytą priėmimo, pasirašymo, paskelbimo ar įsigaliojimo tvarką.

Įstatymo ar kito teisės akto konstitucingumo vertinimas pagal *normų turinį* reiškia tai, kad yra išsiaiškinama, ar įstatymo (kito teisės akto) normose nustatytas teisinis reguliavimas (teisinių santykių subjektų teisės ir pareigos, atitinkama elgesio taisyklė) atitinka Konstitucijoje nustatytą teisinį reguliavimą. Konstitucinis Teismas tiria ir tą teisinį reguliavimą, kuris įstatymo ar kito teisės akto normose įtvirtintas *eksplicitiškai*, ir tą, kuris teisės normose įtvirtintas *implicitiškai* ir aiškinant teisę yra išvedamas iš *eksplicitinių* teisės nuostatų⁶⁷⁴. Šiuo pagrindu pareiškėjai remiasi absoliučioje daugumoje teismui pateikiamų prašymų.

Įstatymo ar kito teisės akto konstitucingumo vertinimas pagal *reguliavimo apimtį* reiškia tai, kad yra tiriama, ar įstatymo (kito teisės akto) leidėjas pagal Konstituciją turėjo įgaliojimus reguliuoti tuos visuomeninius santykius, kuriuos jis sureguliuojo savo priimto įstatymo, kito teisės akto normomis⁶⁷⁵. Kitaip tariant, būtina išsiaiškinti, ar teisėkūros subjektas neperžengė jam nustatytos kompetencijos ribų, – jeigu jis nustatė taisykles, kurių nustatymas nepriklauso jo kompetencijai, tokiais atvejais įstatymas ar

⁶⁷³ KŪRIS, E. (sud. ir moksl. red.) Konstitucinis Teismas <...>, p. 82.

⁶⁷⁴ Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas. *Žin.*, 2006, Nr. 88-3475.

⁶⁷⁵ SINKEVIČIUS, V. Teisinės pasekmės, kurias sukelia Konstitucinio Teismo <...>, p. 943.

kitas teisės aktas pripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai⁶⁷⁶. Reikėtų konstatuoti, kad šis pagrindas yra pats nekonkrečiausias, apimantis tiek teisės akto reguliavimo turinio, tiek formos konstitucingumo vertinimą. Nors pareiškėjai kartais prašo ištirti, ar teisės aktas, *inter alia*, pagal reguliavimo apimtį neprieštarauja Konstitucijai⁶⁷⁷, tačiau nė vieno nutarimo rezoliucinėje dalyje niekada nebuvo konstatuota, kad aktas Konstitucijai prieštarauja būtent pagal reguliavimo apimtį.

Įstatymo ar kito teisės akto konstitucingumo vertinimas pagal *formą* reiškia, kad būtina ištirti, ar atitinkamas teisinis reguliavimas nustatytas *tokios formos teisės akte, kurios reikalauja Konstitucija*. Antai Konstitucijos 47 str. 3 d. nustatyta, kad „žemę, vidaus vandenį ir miškus išigyti nuosavybėn Lietuvos Respublikoje užsienio subjektai gali pagal *konstitucinį įstatymą*“, vadinasi, nurodytus santykius įstatymų leidėjas gali reguliuoti tik konstituciniu įstatymu, o ne paprastu įstatymu, kurio galia yra mažesnė, ar koku nors kitu dar žemesnės galios teisės aktu; Konstitucijos 55 str. 3 d. nurodoma, kad „Seimo narių rinkimo tvarką nustato įstatymas“, tai reiškia, kad būtent įstatymu, o ne koku nors kitu teisės aktu turi būti reguliuojami visi svarbiausi Seimo narių rinkimų santykiai⁶⁷⁸.

Įstatymo ar kito teisės akto konstitucingumo vertinimas pagal Konstitucijoje nustatytą *priėmimo, pasirašymo, paskelbimo ar įsigaliojimo tvarką* reiškia tai, kad yra tirama, ar priimant, pasirašant, paskelbiant įstatymą ar kitą teisės aktą buvo laikomasi Konstitucijoje nustatytų reikalavimų, ar buvo nustatyta tokia įstatymo ar kito teisės akto įsigaliojimo tvarka, kuri įtvirtinta Konstitucijoje. Reikalavimai, kurių būtina paisyti *priimant, pasirašant, paskelbiant* įstatymą ar kitą teisės aktą, nustatyti ne tik Konstitucijoje, bet ir įstatymuose. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs ir tai, kad Seimo pareiga laikytis Seimo statute apibrėžtų įstatymų priėmimo taisyklių – jo konstitucinė

⁶⁷⁶ Žr., pvz., Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 3 d. nutarimą. *Žin.*, 2002, Nr. 55-2199.

⁶⁷⁷ *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 1994 m. sausio 19 d. nutarimas. *Žin.*, 1994, Nr. 7-116; Konstitucinio Teismo 2016 m. vasario 17 d. nutarimas. *TAR*, 2016, Nr. 2985.

⁶⁷⁸ SINKEVIČIUS, V. Teisinės pasekmės, kurias sukelia Konstitucinio Teismo <...>, p. 944.

pareiga⁶⁷⁹. Seimas, leisdamas teisės aktus, privalo laikytis Seimo statute nustatytos tvarkos ir negali savarankiškai nuspręsti ja nesivadovauti, nes taip viršytų savo įgaliojimus ir pažeistų Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalį⁶⁸⁰. Jeigu Konstitucijoje ar įstatymuose yra nustatyti atitinkami reikalavimai, kurių turi būti laikomasi leidžiant įstatymus, kitus Seimo aktus, Vyriausybės aktus, Respublikos Prezidento aktus, Konstitucinis Teismas, sprenddamas, ar įstatymai ir kiti teisės aktai neprieštarauja Konstitucijai, *tiria ir tai, ar tokių reikalavimų buvo laikomasi (tiria faktines aplinkybes)*, nes nenustačius šių faktinių aplinkybių būtų neįmanoma iširti įstatymų ir kitų teisės aktų atitikties Konstitucijai⁶⁸¹.

III.1.2. Prašymų iširti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenos subjektai

III.1.2.1. Subjektai, galintys inicijuoti teisės aktų konstitucingumo patikrą

Konstitucinė kontrolė turi visam teisingumo vykdymui bendrą savybę, kad ji pradedama tam tikrų įgaliotų subjektų iniciatyva. Tiesa, ši taisyklė turi ir tam tikrų išimčių, Albanijoje, Juodkalnijoje ir Serbijoje (praeityje Lenkijoje ir Rusijoje) egzistuoja galimybė patiems konstituciniams teismams inicijuoti konstitucinę kontrolę. Tačiau tokie įgaliojimai konstitucinės teisės mokslo doktrinoje nėra vertinami palankiai, vyrauja nuomonė, kad tokie įgaliojimai gali įvesti disbalansą valstybės valdžių sistemoje. Minėta, kad pareiškėjų, turinčių teisę kreiptis į konstitucinį teismą, spektras yra vienas iš esminių valstybės konstitucinės justicijos modelį apibūdinančių elementų, todėl Konstitucinio Teismo atliekamos teisės aktų konstitucingumo patikros funkcijos, neanalizuojant subjektų, įgaliotų kreiptis į šį Teismą dėl ginčijamų aktų konstitucingumo, išsamiai atskleisti neįmanoma.

Kaip minėta, Konstitucijos VIII skirsnyje įtvirtintas pakankamai ribotas subjektų, galinčių kreiptis į Konstitucinį Teismą, ratas. Konstitucijos teksto autoriai, baimindamiesi galimos konstitucinių skundų griūties, kuri

⁶⁷⁹ *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 1993 m. lapkričio 8 d. nutarimas. *Žin.*, 1993, Nr. 61-1166.

⁶⁸⁰ Konstitucinio Teismo 2012 m. gegužės 2 d. nutarimas. *Žin.*, 2012, Nr. 52-2583.

⁶⁸¹ *Žr.*, pvz., Konstitucinio Teismo 2001 m. birželio 28 d. nutarimą. *Žin.*, 2001, Nr. 56-1997.

galėtų sutrikdyti naujos institucijos veiklą, apsiribojo tik pačiom būtiniausiom konstitucinės kontrolės priemonėm⁶⁸². Lietuva yra priskiriama prie ribotą subjektų, galinčių kreiptis į Konstitucinį Teismą, ratą turinčių valstybių ir užsienio teisės mokslo literatūroje⁶⁸³. Reikėtų pabrėžti ir tai, kad netgi esant tokiam siauram teisės aktų konstitucingumo kontrolę galinčių inicijuoti subjektų ratui, šie subjektai papildomai diferencijuojami daliai jų suteikiant įgaliojimus kreiptis į Konstitucinį Teismą tik dėl dalies jo jurisdikcijai priklausančių teisės aktų konstitucingumo tyrimo.

Minėta, kad subjektus, galinčius inicijuoti teisės aktų konstitucingumo patikrą, galima suskirstyti į keturias stambesnes grupes: 1) aukščiausios valstybės institucijos; 2) bendrosios kompetencijos ir specializuoti teismai; 3) fiziniai ir juridiniai asmenys; 4) konstituciniai teismai *ex officio*.

Lietuvoje teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl teisės aktų konstitucingumo patikros turi tik pirmoji ir antroji subjektų grupės: tik aukščiausiosios valstybės institucijos (jų nariai) ir bendrosios kompetencijos bei specializuoti teismai.

III.1.2.1.1. Aukščiausiosios valstybės institucijos ir jų nariai

Vykdomosios valdžios institucijos. Pirmojoje subjektų grupėje į akis pirmiausia krenta ganėtinai siauros *Respublikos Prezidento* galimybės kreiptis dėl teisės aktų konstitucingumo patikros, jis gali kreiptis tik dėl Vyriausybės aktų atitikties Konstitucijai. Respublikos Prezidentas Konstituciniame Teisme negali ginčyti įstatymų ir kitų Seimo priimtų teisės aktų konstitucingumo. Rengiant Konstitucijos projektą buvo nuspręsta, kad *Respublikos Prezidentui* pakaks įstatymų leidybos iniciatyvos ir atidedamojo veto teisių (Konstitucijos 68, 71, 72 str., 84 str. 24 p.)⁶⁸⁴. Diskusijoje dėl valstybės vadovo galių buvo prieita prie išvados, kad Respublikos Prezidento teisė dėl įstatymų konstitucingumo kreiptis į Konstitucinį Teismą šalia jau minėtųjų įgaliojimų galėtų destabilizuoti įstatymų leidybą, pažeisti parlamentinėje demokratijoje

⁶⁸² JARAŠIŪNAS, E. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir žmogaus <...>, p. 206.

⁶⁸³ SADURSKI, W. *Rights Before Courts* <...>, p. 6.

⁶⁸⁴ KŪRIS, E. (sud. ir moksl. red.) Konstitucinis Teismas <...>, p. 85.

pripažintus valstybės valdžios galių subalansavimo principus⁶⁸⁵. Tačiau, kaip anksčiau minėta, šioje srityje Lietuva laikytina savotiška išimtimi, nes kitose Rytų ir Vidurio Europos valstybėse valstybės vadovams suteikti kur kas platesni įgaliojimai kreiptis į konstitucinius teismus. Be to, yra buvę atvejų, kai Respublikos Prezidentas vetuoja, jo manymu, antikonstitucinį įstatymą, Seimas tokį veto įveikia, o vėliau to įstatymo nuostatos pripažįstamos prieštaraujančiomis Konstitucijai⁶⁸⁶. Reikėtų pažymėti, kad šiame kontekste atrodo įdomus Lietuvos konstitucinės kontrolės modelio kūrėjų pasirinkimas suteikti įgaliojimus dėl įstatymų ir kitų Seimo priimtų teisės aktų konstitucingumo į Konstitucinį Teismą kreiptis kitai vykdomąją valdžią įgyvendinančiai institucijai – *Vyriausybei*. Jau formuojant konstitucinės kontrolės modelį turėjo būti aišku, kad, atsižvelgiant į Lietuvos konstitucinėje sistemoje įtvirtintą Vyriausybės atsakingumo Seimui principą, tokie kreipimaisi bus labai reti. Vyriausybė tokia savo teise pasinaudojo vos tris kartus, Prezidentas dėl Vyriausybės aktų konstitucingumo kreipėsi taip pat tik tris kartus⁶⁸⁷. Manytina, kad įgaliojimų ginčyti taip pat ir Seimo priimtų aktų konstitucingumą suteikimas Prezidentui sudarytų prielaidas efektyvesniam Konstitucijos viršenybės užtikrinimo mechanizmo įgyvendinimui. Visa tai sudaro prielaidas diskutuoti apie Prezidento galimybių kreiptis į Konstitucinį Teismą išplėtimą. Šiame kontekste pažymėtina ir tai, kad pagal Konstituciją Prezidento kreipimaisi dėl Vyriausybės akto konstitucingumo specifiniai tuo aspektu, kad sustabdo šio teisės akto galiojimą.

Įstatymų leidžiamosios valdžios institucija ir jos nariai. Kaip minėta, Konstitucijoje nėra tiesiogiai įtvirtinta, kad *Seimas (in corpore)* gali kreiptis į Konstitucinį Teismą. Tokie įgaliojimai išvestini sistemiškai aiškinant Konstitucijos 106 str. 4 d. ir KTĮ 26 str. 1 d. Seimas nutarimu gali kreiptis į Konstitucinį Teismą šiais klausimais: ar Lietuvos Respublikos įstatymas, kitas

⁶⁸⁵ ŽILYS, J. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas konstitucinėje <...>, p. 262–294.

⁶⁸⁶ Žr. Konstitucinio Teismo 1999 m. kovo 4 d. nutarimą. *Žin.*, 1999, Nr. 23-666.

⁶⁸⁷ Statistiniai duomenys apie Konstituciniame Teisme gautus prašymus ir paklausimus 1993–2015 m. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2016/03/20160301_statistiniai_duomenys.pdf> [žiūrėta 2016 m. spalio 12 d.].

Seimo priimtas aktas atitinka Konstituciją; ar Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai atitinka Konstituciją ir įstatymus. Svarbu paminėti, kad pagal Konstituciją Seimo (*in corpore*), kaip ir Prezidento, kreipimaisi sustabdo ginčijamo teisės akto galiojimą.

Dėl tų pačių aktų konstitucingumo patikros kaip ir *Seimas (in corpore)* gali kreiptis ir *Seimo narių grupė* (Konstitucijoje ir KTĮ nurodyta, kad tokią grupę gali sudaryti ne mažiau kaip 1/5 Seimo narių). Minėta, kad 1993 m. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad šią proporciją sudaro ne 28, bet 29 Seimo nariai⁶⁸⁸ (t. y. nors 1/5 nuo 141 Seimo narių yra 28,2, tačiau šis skaičius turi būti apvalinamas į didesnę pusę, taip pat kad šis skaičius visada turi būti skaičiuojamas nuo 141 Seimo nario, nepriklausomai nuo to, ar tuo metu dėl kokių nors aplinkybių Seimą sudaro mažiau narių). Galimybė Seimo narių grupei kreiptis dėl teisės aktų konstitucingumo yra svarbus demokratijos institutas, užtikrinantis politinės opozicijos teises. Šia galimybe naudojamosi gana aktyviai. Konstitucinio Teismo interneto svetainėje pateikiamoje statistinėje informacijoje⁶⁸⁹ nurodoma, jog iš 1045 prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai (1993–2015 m.) 187 prašymus pateikė *Seimo narių grupė*, palyginimui *Seimas in corpore* pateikė tik 16 prašymų.

Kitos centrinės valdžios institucijos. Esama ir kitų centrinių valstybės valdžios institucijų, kurioms Europos valstybėse yra suteikti įgaliojimai kreiptis į konstitucinius teismus. Lietuvoje į Konstitucinį Teismą neturi teisės kreiptis ombudsmenai. Tokia galimybė yra įtvirtinta Latvijoje, Lenkijoje, Slovakijoje, Slovėnijoje, Portugalijoje, Ispanijoje, Ukrainoje ir kitose valstybėse. Venecijos komisijos parengtoje studijoje „Dėl individualaus kreipimosi į konstitucinės justicijos institucijas“⁶⁹⁰ itin akcentuojamas ombudsmenų vaidmuo ginant žmogaus teises demokratinėje visuomenėje. Venecijos komisijos nuomone, ombudsmenai turėtų turėti galimybę kreiptis į

⁶⁸⁸ Konstitucinio Teismo 1993 m. rugpjūčio 26 d. sprendimas Nr. 3.

⁶⁸⁹ Statistiniai duomenys apie Konstituciniame Teisme gautus prašymus ir paklausimus <...>.

⁶⁹⁰ EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Study on individual access* <...>.

konstitucinės justicijos institucijas⁶⁹¹. Paminėtina, kad Lietuvoje ombudsmenai (t. y. Seimo kontrolieriai, vaiko teisių apsaugos ir lygių galimybių kontrolieriai) gali kreiptis tik dėl žemesnės teisinės galios norminių administracinių teisės aktų teisėtumo į administracinius teismus.

Kai kuriose Europos valstybėse į konstitucinius teismus suteikta teisė kreiptis ir generaliniam prokurorui (pvz., Bulgarijoje, Latvijoje, Moldovoje, Slovakijoje ir Lenkijoje), tačiau Lietuvoje generalinis prokuroras tokių įgaliojimų neturi. Kaip ir ombudsmenai, Lietuvoje prokurorai gali inicijuoti tik žemesnės teisinės galios norminių administracinių teisės aktų teisėtumo patikrą administraciniuose teismuose. Lietuvoje generalinis prokuroras taip pat gali kreiptis į Konstitucinį Teismą prašydamas išaiškinti Konstitucinio Teismo nutarimą, išvadą ar sprendimą (KTĮ 61 str. 1 d., 60 str. 1 d. 3 p.).

Manytina, kad teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl teisės aktų konstitucingumo patikros ombudsmenams (t. y. Seimo kontrolieriams, vaiko teisių apsaugos ir lygių galimybių kontrolieriams) bei generaliniam prokurorui galėtų būti suteikta ir Lietuvoje. Šiame kontekste svarbu pažymėti, kad aptariamais klausimais palanki ir Lietuvos teisininkų bendruomenės nuomonė. Į klausimą „Ar sutinkate, kad individualaus kreipimosi į Konstitucinį Teismą įtvirtinimas Lietuvoje turėtų būti derinamas su ombudsmenų, prokurorų, Prezidento (dėl įstatymų ir kitų Seimo priimtų teisės aktų) galių kreiptis į Konstitucinį Teismą išplėtimu?“ tarp teisininkų teigiamai atsakė net 55 proc. apklaustųjų⁶⁹². Tokie apklausų duomenys bei anksčiau aptarti argumentai liudija apie poreikį plėsti teisės aktų konstitucingumo patikros procedūrą galinčių inicijuoti subjektų ratą, įtraukiant į jį paminėtus subjektus.

Kartais teisė kreiptis į konstitucinį teismą suteikiama ne vien centrinėms, bet ir vietinės valdžios institucijoms. Pvz., Vokietijoje į Konstitucinį Teismą gali kreiptis savivaldybės ar savivaldybių asociacijos dėl

⁶⁹¹ *Ibid.*

⁶⁹² Kiekybinė reprezentatyvi Lietuvos visuomenės bei atskirų tikslinių grupių apklausa: tyrimo ataskaita-pristatymas. Lietuvos mokslo tarybos visuotinės dotacijos projektas VP1-3.1-ŠMM07-K-03-085 „Ekonominės krizės (recesijos) iššūkiai teisės viešpatavimui ir žmogaus teisėms“. Vykdytojas – viešosios nuomonės ir rinkos tyrimų kompanija „Factus“, Kaunas, 2014, p. 77. Prieiga per internetą: <http://www.tf.vu.lt/images/dotacija/Ataskaita_Factus.pptx> [žiūrėta 2017 m. sausio 12 d.].

jų savivaldos teisių pažeidimų įstatymais (Pagrindinio Įstatymo 93 str. 1 d. 4b p.). Svarstyтина galimybė suteikti teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą ir šiems subjektams, tačiau reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad tokios teisės suteikimas savivaldybėms Europos valstybėse yra pakankamai retas atvejis ir veikiau gali būti pavadintas išimtimi nei tam tikra tendencija, taip pat į tai, kad neribotas subjektų, galinčių kreiptis į Konstitucinį Teismą, rato išplėtimas taip pat turi savo trūkumą, pvz., per didelis Konstitucinio Teismo apkrovimas darbu, todėl bet kokie siūlymai plėsti šį ratą turi būti teikiami tik esant neabejotinam poreikiui.

III.1.2.1.2. Bendrosios kompetencijos ir specializuoti teismai

Išskirtinis subjektas, galintis inicijuoti aptariamą teiseną Konstituciniame Teisme, yra Lietuvos Respublikos teismai. Teismų pateikiamų prašymų unikalumas pasižymi tuo, kad jie gali inicijuoti teisės aktų konstitucingumo kontrolę ne abstrakčiai, kaip anksčiau aptartos institucijos, bet tik neatsietai nuo nagrinėjamo ginčo, t. y. jie gali kreiptis į Konstitucinį Teismą tik su prašymu ištirti, ar Konstitucijai ir įstatymams neprieštarauja teisės aktas, kurį besikreipiantis teismas turėtų taikyti jo nagrinėjamoje civilinėje, baudžiamojoje ar administracinėje byloje. Reikėtų pažymėti, kad, nepaisant šio apribojimo, būtent teismų prašymai sudaro didžiąją dalį Konstituciniame Teisme gautų prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai. Iš Konstitucinio Teismo interneto svetainėje pateikiamos statistinės informacijos⁶⁹³ matyti, kad iš 1045 (1993–2015 m.) Konstituciniam Teismui pateiktų prašymų iš teismų gauti net 837 prašymai.

Kitas šių teisės aktų konstitucingumo patikros iniciatorių išskirtinis bruožas yra tas, kad, skirtingai nei kiti šiuos įgaliojimus turintys subjektai, teismai turi ne vien teisę, bet ir pareigą tais atvejais, kai nagrinėjant bylą kyla abejonų, ar įstatymas (kitas teisės aktas), kuris turėtų būti taikomas toje byloje, neprieštarauja Konstitucijai, kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu spręsti, ar šis įstatymas (kitas teisės aktas) atitinka Konstituciją. Šiame kontekste

⁶⁹³ Statistiniai duomenys apie Konstituciniame Teisme gautus prašymus ir paklausimus <...>.

abejonių dėl savo konstitucingumo kelia CPK 3 str. 3 d. (2011 m. birželio 21 d. redakcija) nuostata „Teismas taip pat nutartimi sustabdo bylos nagrinėjimą, kai Konstitucinis Teismas yra priėmęs nagrinėti kito teismo nutartyje suformuluotą paklausimą tuo pačiu teisės klausimu ir teismas neturi kitų teisinių argumentų dėl įstatymo arba teisės akto atitikties Konstitucijai ar įstatymams. Šiuo atveju teismas bylos į Konstitucinį Teismą nesiunčia“. Tačiau oficiali konstitucinė doktrina šiuo klausimu vienareikšmė: „Konstitucija netoleruoja tokių situacijų, kai kuris nors teismas, turintis nagrinėjamoje byloje taikyti teisės aktą (jo dalį), dėl kurio atitikties aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, į Konstitucinį Teismą jau yra kreipęsis kitas pareiškėjas (pavyzdžiui, kitas teismas), nei (jeigu jis pats abejoja to teisės akto (jo dalies) atitiktimi aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai) sustabdo atitinkamos bylos nagrinėjimą ir kreipiasi į Konstitucinį Teismą, kad tos abejonės būtų pašalintos, nei (jeigu jis pats neabejoja to teisės akto (jo dalies) atitiktimi aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai) taiko šį teisės aktą (jo dalį), bet, turėdamas informacijos, kad dėl to teisės akto (jo dalies) atitikties aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, į Konstitucinį Teismą jau yra kreipęsis kitas pareiškėjas (pavyzdžiui, kitas teismas), sustabdo bylos nagrinėjimą ir nesprenžia bylos iš esmės tol, kol Konstitucinis Teismas išnagrinėja atitinkamą konstitucinės justicijos bylą pagal to kito pareiškėjo prašymą.“⁶⁹⁴ Papildomai paminėtina, kad toks CPK įtvirtintas reguliavimas kelia ir kai kurių praktinių problemų. Pvz., KTR 103 p. nustatyta, kad Konstituciniame Teisme paprastai paankstinamas bylą, kuriose sujungta daug pareiškėjų prašymų ištirti žemesnės galios teisės aktų atitiktį Konstitucijai ar kitam aukštesnės galios teisės aktui, nagrinėjimas. Taigi jeigu dėl atitinkamo teisės akto kreipiasi vienas teismas, o kiti teismai, turintys byloje taikyti tą patį teisės aktą, tiesiog sustabdo bylos nagrinėjimą, į Konstitucinį Teismą nesikreipia ir tiesiog laukia Konstitucinio Teismo nutarimo, tokios bylos nagrinėjimas užtruks ilgiau nei

⁶⁹⁴ Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas. *Žin.*, 2006, Nr. 7-254; Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas. *Žin.*, 2007, Nr. 111-4549.

tuo atveju, jei į Konstitucinį Teismą kreiptųsi visi atitinkamo akto konstitucingumu suabejoję teismai. Taip pat gali būti situacijų, kai prašymas atšaukiamas, tokiu atveju kitos sustabdytosios bylos būtų nepagrįstai vilkinamos.

Kiti teismų įgaliojimus kreiptis į Konstitucinį Teismą apibūdinantys bruožai yra: 1) tokie įgaliojimai yra suteikti visiems teismams, nepriklausomai nuo jų padėties teismų sistemoje⁶⁹⁵; 2) teismai, sprendami, ar kreiptis į Konstitucinį Teismą, yra nepriklausomi nuo bylos šalių nuomonės šiuo klausimu, jie gali kreiptis į Konstitucinį Teismą tiek savo paties, tiek bylos šalių iniciatyva; 3) sustabdytosios bylos šalis nedalyvauja atitinkamos konstitucinės justicijos bylos nagrinėjime⁶⁹⁶.

III.1.2.1.3. Individualaus konstitucinio skundo įvedimo klausimas

Individualaus konstitucinio skundo instituto paplitimas Europoje ir jo įvedimo iniciatyvos Lietuvoje. Individualus kreipimasis į konstitucinės justicijos institucijas yra svarbi priemonė, padedanti apsaugoti žmogaus teises konstituciniu lygmeniu. Svarbu pažymėti ir tai, kad individualaus konstitucinio skundo institutas ne tik sudaro sąlygas individams ginti savo teises ir laisves, bet ir padeda įgyvendinti tokius konstitucinius principus kaip konstitucijos viršenybė bei valdžių padalijimas ir įtraukia individus į valstybės valdymo procesus. Taigi pasitelkdamas šį institutą individas tampa aktyviu nacionalinės teisės sistemos konstitucionalizacijos⁶⁹⁷ proceso dalyviu.

⁶⁹⁵ Pavyzdžiui, Ukrainoje teismai, kuriems nagrinėjant bylą iškyla abejonių dėl byloje taikytino teisės akto konstitucingumo, negali tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą, jie tai gali padaryti tik per tarpininką – Aukščiausiąjį Teismą. Moldovoje tokie įgaliojimai suteikti taip pat tik Aukščiausiam Teismui. Manytina, kad tiesioginio teismų kreipimosi į konstitucinius teismus modelis yra veiksmingesnis Konstitucijos viršenybės užtikrinimo instrumentas. Tai ypač aktualu valstybėse, kuriose individams nėra suteikta teisė tiesiogiai kreiptis į konstitucinius teismus.

⁶⁹⁶ Plačiau apie tai žr.: ŽALIMAS, D. *Preliminary Requests Before Constitutional Courts* <...>.

⁶⁹⁷ Konstitucionalizacijos sąvoka turi daugybę aspektų; vienas jų neabejotinai yra konstitucijos, kaip aukščiausiosios galios teisės akto ir visų kitų teisės aktų teisiškumo matas, reikšmės didėjimas, kurį lemia konstitucinės kontrolės mechanizmų įtvirtinimas, galimybė tiesiogiai taikyti konstituciją ir ginti savo teises tiesiogiai remiantis konstitucija, konstitucinių standartų (pirmiausia žmogaus teisių srityje) adresavimas ir žemesnės galios teisės aktams (KŪRIS, E. Konstitucijos dvasia. *Jurisprudencija*, 2002, Nr. 30(22), p. 20).

Europoje pastebimas vis didėjantis jautrumas žmogaus teisėms, ši reiškinį, be abejonės, skatina ir galimybė kreiptis į Europos Žmogaus Teisių Teismą bei šio Teismo jurisprudencija. Tuo tarpu vidinis valstybių atsakas į šias tendencijas buvo plėsti konstitucinių teismų kompetenciją stiprinant asmeninį aktyvumą. Taigi Europos valstybių konstitucinėje teisinėje praktikoje konstitucinis skundas, kaip specifinis konstitucijos saugomų asmens teisių ir laisvių apsaugos procesinis instrumentas, tampa vis labiau priimtina, taikoma ir pasiteisinusi priemonė. Žvelgiant plačiau manytina, kad šios tendencijos susijusios apskritai su asmens statuso modernioje visuomenėje pasikeitimu.

Neretai teigiama, kad individualus konstitucinis skundas, kaip asmens konstitucinių teisių apsaugos instrumentas, neturi alternatyvos, o konstitucinės teisminės kontrolės mechanizmas be šio instituto yra nevisavertis, nes visa apimtimi negali įgyvendinti savo pagrindinės funkcijos – užtikrinti konstitucijos viršenybės. Kartais netgi tvirtinama, kad konstitucinės justicijos institucijų prieinamumas yra vienas iš esminių, jų efektyvumą nulemiančių faktorių. Dėl šių priežasčių Europos valstybėse konstitucinis skundas, kaip specifinis konstitucijos saugomų asmens teisių ir laisvių apsaugos procesinis instrumentas, tampa vis labiau priimtina, taikoma ir pasiteisinusi priemonė.

Nors konstitucinis skundas nėra visiškai naujas institutas, jo pirmtaką galima aptikti Aragono teisėje tarp XIII ir XVI amžių, taip pat Vokietijoje nuo XV a. Šveicarijos 1874 m. Konstitucijoje įtvirtintas specialus konstitucinis skundas, Austrija įtvirtino konstitucinį skundą 1868 m. (Konstitucinio *Reichsgericht* įstatymo 3 str.), Lichtenšteinas įtvirtino konstitucinį skundą 1921 m. Konstitucijoje⁶⁹⁸, tačiau šis konstitucinių teisių gynimo mechanizmas neabejotinai atspindi tolesnę konstitucionalizmo plėtrą ir jo modernėjimą. Tai įrodo ir jo paplitimas pasaulyje. Nors konstitucinis skundas yra įtvirtintinas ir kai kuriose Azijos⁶⁹⁹ bei Afrikos valstybėse⁷⁰⁰, akivaizdu, kad kalbant apie

⁶⁹⁸ MAVČIČ, A. M. Individual complaint <...>.

⁶⁹⁹ Azerbaidžane, Gruzijoje, Kirgizijoje, Mongolijoje ir kt.

⁷⁰⁰ Centrinėje ir Pietų Amerikoje vienintelis konstitucinio skundo atvejis yra Brazilijos *mandato de injuncao* (įstatymų leidžiamosios valdžios neveikimo atveju).

konstitucionalizmo modernumą mums aktualiausias jo gausus paplitimas Europoje.

Siauresnis ar platesnis konstitucinio skundo modelis įtvirtintas Albanijoje, Andoroje, Austrijoje, Belgijoje, Bosnijoje ir Hercegovinoje, Kroatijoje, Čekijoje, Kipre, Makedonijoje, Vokietijoje⁷⁰¹, Vengrijoje, Latvijoje, Lichtenšteine, Maltoje, Juodkalnijoje, Lenkijoje, Portugalijoje, Rumunijoje, Rusijoje, Serbijoje, Slovakijoje, Ispanijoje, Šveicarijoje.

Šios tendencijos gali nulemti tai, kad ateityje teisės mokslo literatūroje individualaus konstitucinio skundo mechanizmo paplitimas gali būti įvardijamas kaip dar vienas konstitucionalizmo raidos etapas. Panašių tendencijų inspiuruotoje Lietuvos Respublikos Seimo 2007 m. liepos 4 d. nutarimu⁷⁰² patvirtintoje Individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo koncepcijoje (toliau – Koncepcija) teigiama, jog politinių santvarkų demokratiškumo „lygis“ nustatomas pagal žmogaus teisių apimtį ir jų įgyvendinimo lygį, tuo tarpu konstitucinis skundas laikomas vienu iš pagrindinių asmens teisių ir laisvių gynimo instrumentų.

Koncepcijoje numatytais pagrindiniais teisinio reguliavimo principais ir priemonėmis susistemintos ankstesnių Konstitucijos ir KTĮ koregavimų ir papildymų pasiūlymų idėjos. Koncepcijoje siūlomas Lietuvos konstitucinio skundo modelis gali būti apibūdinamas kaip norminio konstitucinio skundo modelis. Koncepcijoje taip pat įtvirtinta, kad asmuo (fizinis ir juridinis), kurio konstitucinės teisės ir laisvės pažeidžiamos, gali kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl įstatymo ar kito Seimo akto (ar jo dalies), Respublikos Prezidento ar Vyriausybės akto (ar jo dalies), kurių pagrindu buvo priimtas sprendimas, pažeidžiantis asmens konstitucines teises ir laisves. Asmuo su individualiu konstituciniu skundu gali kreiptis į Konstitucinį Teismą tik pasinaudojęs visomis teisinės gynybos priemonėmis, nenumatant šios kreipimosi sąlygos išimčių. Kreipimosi į Konstitucinį Teismą terminas ne ilgesnis kaip 3 mėn. nuo galutinio valstybės institucijos sprendimo, nenumatant išimčių; konstitucinį

⁷⁰¹ Vokietijoje konstitucinis skundas egzistuoja tiek federaliniu, tiek žemių lygmeniu.

⁷⁰² Lietuvos Respublikos Seimo 2007 m. liepos 4 d. nutarimas „Dėl individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcijos patvirtinimo“. *Žin.*, 2007, Nr. 77-3061.

skundą surašo advokatas, nebent pareiškėjas turi aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą.

Tačiau 2009 m. dėl valstybėje susiklosčiusios sunkios ekonominės-finansinės situacijos neskirta papildomų valstybės biudžeto lėšų individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimui ir nuspręsta „įvertinant valstybėje susiklosčiusią sunkią ekonominę-finansinę situaciją, ne tik pakeisti, bet ir atidėti šio instituto įgyvendinimui reikalingus terminus“⁷⁰³. Inicijatyvos dėl individualaus konstitucinio skundo įvedimo atsinaujino tik 2017 m., 38 Seimo nariams pateikus Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektą⁷⁰⁴, kartu su juo pateiktas ir KTĮ pakeitimo įstatymo projektas⁷⁰⁵, kuriame numatyti kreipimosi į Konstitucinį Teismą terminas, prašymo surašymo, turinio, priedų, pateikimo tvarkos reikalavimai. Šiais projektais siūlytas individualaus konstitucinio skundo modelis iš esmės analogiškas Konceptijoje siūlytam modeliui. Tačiau per 2017 m. birželio 29 d. vykusį pirmąjį balsavimą dėl minėtos Konstitucijos pataisos nepavyko surinkti 2/3 visų Seimo narių balsų, už pataisą balsavo 90 Seimo narių (pritrūko 4 balsų). Taigi, kaip numato Konstitucijos 148 straipsnio 4 dalis, ši Konstitucijos pataisa Seimui iš naujo svarstyti gali būti teikiama tik ne anksčiau kaip po metų.

Nors konstitucinės teisės doktrinoje nėra universalus ir visuotinai vartojamas konstitucinio skundo apibrėžimas, tačiau bene tiksliausiai šio instituto esmę atskleidžia L. Beliūnienė. Šios autorės nuomone, konstitucinis skundas yra papildoma teisinė priemonė, kuria kreipiamasi į konstitucinį teismą ar kitą panašią instituciją, ja ginamos asmens konstitucinės teisės ir laivės; šios teisės ir laisvės galimai pažeidžiamos tam tikrų valdžios institucijų aktais⁷⁰⁶. Toks konstitucinio skundo apibrėžimas bent iš dalies leidžia atsakyti į

⁷⁰³ Lietuvos Respublikos Seimo 2009 m. gruodžio 17 d. nutarimas „Dėl individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcijos patvirtinimo pakeitimo“. *Žin.*, 2009, Nr. 152-6823.

⁷⁰⁴ Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIIIP-431. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/942a6100057411e78352864fdc41e502?jfwid=-4cu9uagrq> [žiūrėta 2017 m. birželio 8 d.].

⁷⁰⁵ Konstitucinio Teismo įstatymo 31, 65, 66, 68, 72 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas Nr. XIIIIP-432. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/fb70ddc0057511e78352864fdc41e502?jfwid=-4cu9uagrq> [žiūrėta 2017 m. birželio 8 d.].

⁷⁰⁶ BELIŪNIENĖ, L. *Žmogaus teisių apsaugos stiprinimas <...>*, p. 34.

vieną iš individualaus konstitucinio skundo skeptikų dažnai pateikiamų klausimų – ar dabartinis konstitucinės kontrolės modelis nėra pakankamai veiksmingas, ar nepakanka šiandien Lietuvos teisės sistemoje esančių asmens konstitucinių teisių ir laisvių apsaugos priemonių? Juk yra pakankamai plati sistema institucijų, į kurias gali kreiptis asmuo, manantis, kad jo teisės yra pažeistos: bendrosios kompetencijos ir administraciniai teismai, taip pat prokuratūra, Seimo kontrolierių įstaiga ir kitos institucijos. Šiose institucijose vienu ar kitu aspektu sprendžiami klausimai, susiję, *inter alia*, su asmens teisių, taip pat ir konstitucinių teisių bei laisvių gynimu. Tačiau būtent tai, kad konstitucinis skundas apibūdinamas kaip papildoma asmens teisių apsaugos priemonė, leidžia pabrėžti, kad individualaus konstitucinio skundo egzistavimas nepaneigia kitų žmogaus teisių apsaugos galimybių. Juk individualaus konstitucinio skundo mechanizmas yra pasitelkiamas, kai neįmanoma užkirsti kelio žmogaus teisių pažeidimui bendrosiomis teisių apsaugos priemonėmis. Taigi pagrindiniu asmens teisių ir laisvių gynėju išlieka ordinariniai teismai⁷⁰⁷.

Konstitucinio skundo vaidmuo neapsiriboja konkrečių asmens teisių gynimu. Vienas iš konstitucinio skundo bruožų – tai, kad jis pateikiamas būtent konstitucinės justicijos institucijai, leidžia samprotauti apie platesnę jo reikšmę. Juk europietiška konstitucinės justicijos modelyje konstitucinius ginčus nagrinėja specialiai įkurtas konstitucinis teismas ar kita panaši institucija, turinti įgaliojimus ne tik pripažinti teisės aktų nekonstitucingumą *inter partes* (kaip yra amerikietiška modelyje, kuriam giminingas konstitucinės justicijos sistemas Europoje pasirinko Danija, Švedija ir Norvegija), bet priimti *erga omnes* galią turinčius sprendimus. Todėl individualaus konstitucinio skundo reikšmė neapsiriboja individualaus intereso apsauga, taip pat šis institutas saugo viešąjį interesą ir visą konstitucinę tvarką. Suteikiant individams teisę tiesiogiai kreiptis į konstitucinės justicijos

⁷⁰⁷ Plačiau apie konstitucinį skundą kaip subsidiarią teisinės gynybos priemonę žr.: BELIŪNIENĖ, L. Žmogaus teisių apsaugos stiprinimas konstitucinio skundo institutu. Vilnius: Justitia, 2014, p. 117–145.

instituciją visuomenė integruojama į nacionalinės teisės sistemos konstitucionalizacijos procesą.

Argumentai už ir prieš individualaus konstitucinio skundo instituto įvedimą Lietuvoje. Abejojant individualaus konstitucinio skundo tikslingumu tvirtinama ir tai, kad dabartinis konstitucinės kontrolės modelis yra visai pakankamas, ypač atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje egzistuoja netiesioginio kreipimosi į konstitucinės justicijos instituciją galimybė (kai asmuo gali kreiptis į konstitucinės justicijos instituciją per tarpinę instituciją, Lietuvos atveju per teismus). Pabrėžiama, kad tokio netiesioginio kreipimosi privalumas yra tai, kad ordinariniai teismai „tarnauja“ tarsi sargai, saugantys konstitucinės justicijos instituciją nuo nepagrįstų ar pasikartojančių skundų. Atkreiptinas dėmesys, kad būtent teismų prašymai ir sudaro didžiąją dalį Konstituciniame Teisme gautų prašymų ištirti teisės aktų atitikimą Konstitucijai. Tačiau reikėtų sutikti su Venecijos komisijos pateikiama nuomone, kad netiesioginis kreipimasis į konstitucinės justicijos institucijas nėra pakankama priemonė užtikrinant konstitucines žmogaus teises, nes tokio mechanizmo efektyvumas per daug priklauso nuo šių tarpinių institucijų gebėjimo ir geranoriškumo identifikuoti potencialiai antikonstitucinius teisės aktus bei kreiptis į konstitucinės justicijos institucijas. Todėl toks netiesioginis kreipimasis turėtų būti derinamas su galimybe asmeniui tiesiogiai kreiptis į konstitucinės justicijos instituciją⁷⁰⁸. Pažymėtina ir tai, kad gali būti ir kitokių ordinarinių teismų sprendimo nesikreipti į Konstitucinį Teismą priežasčių. Štai vienoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bylų, kasatorei išreiškus abejonę, ar Civiliniame kodekse įtvirtintas neveiksnumo institutas neprieštarauja Konstitucijai, Teismas konstatavo, kad kasaciniame skunde pateikti svarūs motyvai dėl kreipimosi į Konstitucinį Teismą tikslingumo, tačiau nepriėmė sprendimo kreiptis į Konstitucinį Teismą. Teismas rėmėsi argumentu, kad pirmiausia nagrinėtoje byloje reikia užtikrinti konkreto asmens, t. y. D. S., kuri laikoma neveiksniu, teisėtus interesus įgyvendinant jos teisę į apeliaciją ir

⁷⁰⁸ EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Study on individual access <...>*, p. 30.

pirmosios instancijos teismo sprendimo dėl pripažinimo neveiksnia peržiūrėjimą⁷⁰⁹.

Dar vienas iš argumentų, pateikiamų grindžiant neigiamą požiūrį į asmens konstitucinio skundo instituto reikalingumą, esą didelėmis sąnaudomis pasiekama mažų rezultatų, t. y. kaip rodo tų valstybių, kuriose šis institutas veikia, praktika, paprastai yra patenkinama tik labai maža asmenų konstitucinių skundų dalis (2–5 proc.)⁷¹⁰. Tačiau šiame kontekste reikėtų pritarti nuomonei, kad gautų ir išnagrinėtų skundų santykis – tik statistika, svarbiausia, kad dažnai individualus skundas lemia visai visuomenei reikšmingų nuostatų anuliavimą⁷¹¹. Mažas individualių konstitucinių skundų patenkinimo procentas vis tiek reiškia, jog yra apginamos tam tikrų asmenų konstitucinės teisės, o politikai, pareigūnai ir teisėjai labiau apgalvoja savo sprendimus, išplėtojamoms asmens konstitucinių teisių sąvokos, iškeliami fundamentalūs teisės klausimai.

Pagrindžiant individualaus konstitucinio skundo tikslingumą reikėtų paminėti ir tai, kad Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) statistiniai duomenys rodo, kad iš tų valstybių, kuriose egzistuoja individualaus konstitucinio skundo mechanizmas, EŽTT pasiekia mažesnis kiekis skundų (kurie atitinka priimtino reikalavimus, nepagrįstų skundų skaičius nepriklauso nuo individualaus konstitucinio skundo mechanizmo buvimo)⁷¹². Todėl galimybė asmeniui tiesiogiai kreiptis į konstitucinės justicijos instituciją gali būti vertinama ir kaip efektyvi priemonė saugant nuo per didelio krūvio EŽTT. Reikia pažymėti, kad EŽTT jurisprudencijoje laikomasi pozicijos, kad individualus konstitucinis skundas yra veiksminga vidaus teisinės gynybos priemonė, kuri turi būti išnaudota prieš kreipiantis į EŽTT⁷¹³. Pažymėtina ir tai, kad EŽTT bylų prieš Lietuvą statistika verčia sunerinti. Štai iš Lietuvos

⁷⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. kovo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-166/2012.

⁷¹⁰ ABRAMAVIČIUS, A. Konstitucinio skundo <...>, p. 17.

⁷¹¹ JURČYS, P. Ar jau laikas įtvirtinti <...>, p. 14–15.

⁷¹² EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Study on individual access <...>*, p. 5.

⁷¹³ Pavyzdžiui, žr.: Europos Žmogaus Teisių Teismo 2014 m. lapkričio 25 d. sprendimas dėl priimtino bylose *Larionovs v. Latvia* ir *Tess v. Latvia*, pareiškimų Nr. 45520/04 ir Nr. 19363/05.

Respublikos Vyriausybės atstovo EŽTT interneto svetainėje pateikiamos informacijos matyti, kad nuo 2000 m. 96 bylose prieš Lietuvą EŽTT nustatė Konvencijos pažeidimą(-us)⁷¹⁴, tuo tarpu bylų, kuriose nenustatyta Konvencijos pažeidimų, buvo tik 21⁷¹⁵.

Disertacijos autorės nuomone, konstitucinio skundo įtvirtinimo reikalingumas kyla iš Konstitucijos ir Konstitucinio Teismo suformuluotos oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatų, pagal kurias: 1) asmuo, kurio konstitucinės teisės ir laisvės yra pažeistos, turi teisę kreiptis į teismą (Konstitucijos 30 str. 1 d.); 2) Konstitucinis Teismas – teisminės valdžios institucija⁷¹⁶; 3) Konstitucija yra tiesiogiai taikomas aktas (Konstitucijos 6 str. 1 d.); 4) kiekvienas savo teises gali ginti remdamasis Konstitucija (Konstitucijos 6 str. 2 d.). Tačiau tai nereiškia, kad norint įvesti šį institutą užtenka atitinkamai pakeisti KTĮ, tam tikri Konstitucijos VII skirsnio pakeitimai taip pat yra būtini.

Už individualaus konstitucinio skundo įvedimą pasisako daugybė Lietuvos ir užsienio teisinės minties atstovų. Štai E. Jarašiūnas tvirtina, kad būtent individualus skundas konstitucinę asmens teisių apsaugos sistemą padarytų iki galo teisiškai nuoseklią⁷¹⁷. Anot A. Abramavičiaus, siekis įtvirtinti asmens konstitucinio skundo institutą yra neatsiejamas nuo šiuo metu stiprėjančios tendencijos konstitucionalizuoti teisę⁷¹⁸. Nepraėjus nė metams po individualaus konstitucinio skundo įvedimo Latvijoje 2001 m., tuometinis Latvijos Konstitucinio Teismo pirmininkas E. Endzinšas tvirtino, kad net per tokį trumpą laiką pasidarė aišku, kad šis institutas yra itin svarbus ugdant teisinę valstybę⁷¹⁹. Kartais netgi tvirtinama, kad konstitucinis skundas – tai

⁷¹⁴ Bylos, kuriose EŽTT nustatė Konvencijos pažeidimus. Prieiga per internetą: <http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/APZVALGOS_pazeidimai_2016-07-01.pdf> [žiūrėta 2016 m. spalio 13 d.].

⁷¹⁵ Bylos, kuriose EŽTT nenustatė Konvencijos pažeidimų. Prieiga per internetą: <http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/2015-12-02_APZVALGOS_be_pazeidimu.pdf> [žiūrėta 2016 m. spalio 13 d.].

⁷¹⁶ *Inter alia*, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 6 d. nutarimas. *Žin.*, 2012, Nr. 142-7457.

⁷¹⁷ SAKALAUSKAS, J. Individualus konstitucinis <...>, p. 14–15.

⁷¹⁸ ABRAMAVIČIUS, A. Konstitucinio skundo <...>, p. 15.

⁷¹⁹ ENDZINŠ, A. Konstitucinio skundo institutas Latvijoje <...>, p. 81.

aukščiausias teisinės valstybės pasiekimas⁷²⁰. Už galimybę asmeniui tiesiogiai kreiptis į konstitucinės justicijos instituciją aktyviai pasisakoma ir minėtoje Venecijos komisijos parengtoje studijoje.

Tačiau esama ir ne tokių pakylėtų nuomonių šio instituto įvedimo klausimu. Štai O. Pfersmannas tvirtina, jog individualaus konstitucinio skundo koncepcija yra idealistinio-utopinio teisinės valstybės modelio pasekmė⁷²¹. Vienas iš individualaus konstitucinio skundo skeptikų prancūzų konstitucionalistas L. Favoreu, aptardamas individualaus konstitucinio skundo įvedimo galimybę Prancūzijoje, rašė, kad suteikus asmenims tokią teisę susilpnėtų parlamento autonomija⁷²². N. Tsereteli tvirtinimu, neretai nuogaštaujama, kad, suteikus individams teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą, pasikeis nusistovėjusi konstitucinio teismo ir parlamento galių pusiausvyra⁷²³. Juk tokiu atveju valdžios galių ribojimas žmogaus teisių apsaugos atžvilgiu įgytų dar didesnę apimtį – įvedus individualaus konstitucinio skundo mechanizmą, prašymų Konstituciniame Teisme skaičius neabejotinai pagausėtų, o drauge padidėtų ir politinės valdžios priimtų teisės aktų ar jų dalių, kurie būtų pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai, skaičius. Juk ne veltui teigiama, kad konstitucinių teismų prieinamumas yra vienas iš esminių, jų efektyvumą nulemiančių, veiksnių. Taigi galbūt delsimas Lietuvoje įtvirtinti individualaus konstitucinio skundo mechanizmą buvo teorinių diskusijų apie konstitucionalizmo ir demokratijos (mažoritarinės) supriešinimą atspindys?

Nors tai, kad būtent šis supriešinimas lėmė delsimą įtvirtinti individualaus konstitucinio skundo institutą Lietuvoje, vienareikšmiškai įrodyti sunku, tačiau šią prielaidą bent iš dalies patvirtina jau minėti kai kurių politikų

⁷²⁰ ДАНИЕЛЯН, А. Современные европейские тенденции развития института индивидуальной конституционной жалобы. *Конституционное правосудие*, 2012, Nr. 4(58), p. 94.

⁷²¹ ПФЕРСМАНН, О. Селективное правовое государство и конституционная жалоба. *Конституционное право: восточноевропейское обозрение*, 2003, Nr. 3(44), p. 175.

⁷²² FAVOREU, L. Sur l'introduction hypothétique du recours individuel direct devant le Conseil constitutionnel, 2001. Prieiga per internetą: <<http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/nouveaux-cahiers-du-conseil/cahier-n-10/sur-l-introduction-hypothetique-du-recours-individuel-direct-devant-le-conseil-constitutionnel.52373.html>> [žiūrėta 2017 m. vasario 20 d.].

⁷²³ TSERETELI, N. Mechanism of Individual Complaints – German, Spanish and Hungarian Constitutional Courts – Comparative Analysis, 2007, p. 3. Prieiga per internetą: <http://www.etd.ceu.hu/2007/tsereteli_nino> [žiūrėta 2017 m. sausio 8 d.].

pasisakymai ir iniciatyvos dėl Konstitucinio Teismo kompetencijos siaurimo, kurios ypač paaštrėjo ekonominės krizės laikotarpiu. Konstitucinės justicijos institucijoms tokiu laikotarpiu tenka užduotis neleisti pažeisti žmogaus teisių trumparegiškais ir vienadienės politinės naudos motyvais grindžiamais kitų valdžios šakų sprendimais. Kita vertus, ši konstitucinių teismų priedermė užprogramuoja tam tikrą įtampą tarp konstitucinio teismo ir politinės valdžios. Taigi ekonominė krizė, kai visuomenė būna kupina įtampos, paaštrino konstitucionalizmo ir demokratijos supriešinimo tendencijas. Todėl ekonominės krizės ir pokriziniu laikotarpiu susidarė nepalanki terpė kalbėti apie galimybę dar labiau išplėsti subjektų, galinčių kreiptis į Konstitucinį Teismą, ratą (t. y. suteikti galimybę asmenims tiesiogiai kreiptis į šią instituciją) ir tokiu būdu dar labiau sustiprinti valdžios galių ribojimą žmogaus teisių apsaugos atžvilgiu⁷²⁴.

Konstitucinės justicijos procesas, kreipimosi į konstitucinį teismą teisė nėra vien techniniai, bet ir ideologiniai klausimai. Konstitucinės justicijos procesą reglamentuojančių teisės aktų nuostatos gali būti formuojamos pagal tai, ar siekiama, kad pagrindinė konstitucinės justicijos institucijos funkcija būtų spręsti konfliktus tarp valdžios šakų ar žmogaus teisių apsauga. Kartais tvirtinama, kad valstybėse, kuriose į konstitucinės justicijos instituciją pirmiausia žiūrima kaip į arbitrą ginčiuose tarp valdžios šakų, dažniausiai nėra įtvirtinta individualaus konstitucinio skundo galimybė⁷²⁵.

Tačiau, kaip ne sykį pabrėžė Konstitucinis Teismas, Lietuvos Respublikos konstitucinė santvarka grindžiama žmogaus ir piliečio teisių bei laisvių, kaip didžiausios vertybės, prioritetu⁷²⁶. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs ir tai, kad Konstitucija – antimažoritarinis aktas; ji gina individą.

⁷²⁴ Tai patvirtina ir po 2017 m. birželio 29 d. įvykusio nerezultatyvaus balsavimo dėl Konstitucijos pataisos, kuria buvo siekiama įtvirtinti individualų konstitucinį skundą, žiniasklaidoje pateikti kai kurių politikų pasisakymai. Pvz., R. Dagys tvirtino, kad „išplėtus galinčiųjų kreiptis į KT sąrašą, Teismas praktiškai perims Seimo funkcijas“. M. Adomėnas tvirtino, kad „Jeigu mums rūpi sergėti Konstituciją, neturėtume sudaryti pagrindo papildomam konstituciniam aktyvizmui“. Žr. *Seimui nepavyko įveikti pirmojo barjero įteisinant individualų skundą KT*. Prieiga per internetą: <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/seimui-nepavyko-iveikti-pirmojo-barjero-iteisinant-individualu-skunda-kt-56-819384> [žiūrėta 2017 m. liepos 12 d.].

⁷²⁵ ШАЙО, А. Конституционализм и конституционный контроль в посткоммунистической Европе. *Конституционное право восточноевропейское обозрение*, 1999, Nr. 3(28), p. 78.

⁷²⁶ Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimas. *Žin.*, 2009, Nr. 115-4889.

<...> valstybė yra konstituciškai įpareigota teisinėmis, materialinėmis, organizacinėmis priemonėmis užtikrinti žmogaus teisių ir laisvių gynimą nuo neteisėto kėsinosi ar ribojimo, nustatyti pakankamas žmogaus teisių ir laisvių apsaugos ir gynimo priemones⁷²⁷. Taigi ar šiame kontekste žmogaus teisių ir laisvių apsauga neturėtų būti viena iš esminių Konstitucinio Teismo funkcijų?

Turbūt pagrindinis argumentas prieš individualaus konstitucinio skundo įvedimą Lietuvoje yra sklandžiai funkcionuojančio Konstitucinio Teismo ir efektyvaus žmogaus teisių gynimo mechanizmo išsprendimo dilema. Tvirtinama, esą taip Teismas būtų per daug apkrautas darbu, suprastėtų darbo efektyvumas. Šiuo metu pasaulyje egzistuoja dvi tendencijos: valstybėse, kuriose konstitucinės justicijos institucijoms nėra suteikti įgaliojimai nagrinėti individualius konstitucinius skundus, rimtai svarstoma apie šio instituto įvedimą, o valstybėse, kuriose konstitucinės justicijos institucijoms tokie įgaliojimai suteikti, dėl per didelio darbo krūvio problemos svarstomi būdai, kaip individualaus kreipimosi galimybę apriboti. Taigi, viena vertus, toks individualių konstitucinių skundų srautas suteikia individams galimybę apginti savo pažeistas teises, bet, antra vertus, per didelis skundų srautas gali pakenkti sklandžiam konstitucinės justicijos institucijos funkcionavimui. Vokietijos Federaliniame Konstituciniame Teisme bylos, kuriose svarstomi asmenų konstituciniai skundai, sudaro 97 proc. svarstomų bylų. Kitas pavyzdys – Slovėnijos Konstitucinis Teismas, kuris, atsižvelgdamas į tai, kad jam tenka apie 4000 individualių konstitucinių skundų per metus, kreipėsi į įstatymų leidėją prašydamas apriboti individams galimybę kreiptis į Teismą⁷²⁸. Tačiau net ir tose valstybėse, kuriose konstitucinės justicijos institucijas pasiekia itin didelis konstitucinių skundų skaičius, pripažįstama, kad individai vis tiek turėtų turėti galimybę kreiptis dėl savo konstitucinių teisių apsaugos konstitucinio skundo forma. Buvusi Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo pirmininkė J. Limbach teigia, kad „teisinės valstybės principas

⁷²⁷ *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas. *Žin.*, 2006, Nr. 90-3529.

⁷²⁸ EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Study on individual access <...>*, p. 3.

Vokietijoje nebūtų užtikrinamas, jeigu nebūtų konstitucinio skundo galimybės. Konstitucinis skundas daro didelį poveikį ateities sprendimams, kuriuos priiminės politikai, valstybės valdžios institucijų atstovai, taip pat teisėjai“⁷²⁹. Vokietijos teisės moksle leidimas asmeniui įsitraukti į konstitucinio teisingumo vykdymą traktuojamas kaip savaime suprantamas konstitucinės teisinės valstybės požymis, aukščiausias tokios valstybės pasiekimas⁷³⁰. A. M. Mavčičas iš Slovėnijos tvirtina, kad asmeniškasis priėjimas prie Konstitucinio Teismo skatina teisinės tvarkos demokratizaciją, nes individai turi galimybę inicijuoti tiesioginę ir neatidėliotiną įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės (priklausomai nuo individualaus skundo modelio) valdžios kontrolę, todėl per didelio skundų srauto problemą įstatymų leidėjas turėtų spręsti kitais būdais, tačiau ne apskritai atimant individams teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą⁷³¹. Šiame kontekste įdomu pažymėti, kad Lietuvoje net 53,1 proc. respondentų mano, kad įvedus individualaus konstitucinio skundo institutą Konstituciniame Teisme dar pailgėtų bylų nagrinėjimo trukmė, tarp teisininkų su šiuo teiginiu sutinka net 81,4 proc. apklaustųjų⁷³².

Šią problemą valstybės sprendžia įvairiai: kai kurios apskritai atsisakė konstitucinio skundo įvedimo minties, o kitos įveda įvairius skundų filtrus, kurie sudaro galimybes atmesti nepagrįstus, pasikartojančius, potencialiai nesėkmingus skundus. Manytina, kad tinkamai parinkti filtrai ir teismo darbo organizavimo pokyčiai gali padėti susidoroti su šiomis problemomis.

Individualaus konstitucinio skundo modelis. Siekiant išvengti konstitucinės justicijos institucijos darbo paralyžiavimo, reikia labai atsakingai pasirinkti individualaus konstitucinio skundo modelį. Nesiūlytina Lietuvoje įvesti *actio popularis*, kurio pagrindinis skiriamasis bruožas nuo konstitucinio skundo yra tas, kad asmuo gali kreiptis į konstitucinės justicijos institucijas ne tik tuomet, kai jo paties pagrindinės teisės ir laisvės yra pažeistos, bet ir vedamas viešojo intereso. *Actio popularis* neigiamai vertino Lietuvos

⁷²⁹ LIMBACH, J. On the Role of the Federal Constitutional Court of Germany. Prieiga per internetą: <http://www.festokyo.com/limbachtext_e.htm> [žiūrėta 2017 m. sausio 8 d.].

⁷³⁰ ABRAMAVIČIUS, A. Konstitucinio skundo <...>, p. 16.

⁷³¹ MAVČIČ, A. M. Individual complaint <...>.

⁷³² Kiekybinė reprezentatyvi Lietuvos visuomenės bei atskirų tikslinių grupių apklausa <...>.

konstitucinės teisės mokslininkai, tvirtinę, kad pasirinkus šį modelį išauga konstitucinio teismo darbo krūvis ir apsunkinamas teismo darbo organizavimas⁷³³. Taip pat kad didžiausi neigiami padariniai įtvirtinus individualaus kreipimosi į Konstitucinį Teismą institutą Lietuvoje atsirastų pasirinkus netinkamą jo modelį, t. y. *actio popularis*⁷³⁴. Neigiamai apie tokį individualaus kreipimosi į konstitucinės justicijos institucijas modelį⁷³⁵ atsiliepia⁷³⁶ ir Venecijos komisija.

Esminis konstitucinio skundo bruožas – konstitucinį skundą galima paduoti, jeigu pareiškėjo, bet ne trečiojo asmens, teisės ir laisvės pažeidžiamos Konstitucijai prieštaraujančiu teisės aktu. Tokia skundo rūšis Europos valstybėse, kurios savo teisinėje sistemoje įtvirtinusios individualaus kreipimosi galimybę, yra labiausiai paplitusi dėl to, kad skundai paduoti nustatomi tam tikri formalūs, procedūriniai ir kitokie apribojimai. Šie apribojimai ne tik sumažina paduodamų skundų skaičių, bet ir nustato aiškias taisykles, kokius valstybės valdžios ar kitų institucijų aktus galima skųsti. Dažniausiai skiriami du modeliai: plataus dalyko konstitucinio skundo modelis ir siauro dalyko konstitucinio skundo modelis.

Nors kartais tvirtinama, kad platesnis individualaus konstitucinio skundo modelis labiau atitiktų Konstitucijos dvasią⁷³⁷ ir jos 30 str., kuris garantuoja absoliučią teisę kreiptis į teismą, turinį, galvojant apie sklandų

⁷³³ JURČYS, P. Ar jau laikas įtvirtinti <...>, p. 2–4.

⁷³⁴ SAKALAUSKAS, J. Individualus konstitucinis skundas <...>, p. 14–15.

⁷³⁵ Šiame kontekste reikėtų pažymėti, kad, pvz., Graikijoje egzistuoja *quasi actio popularis* institutas, užimantis tam tikrą tarpinę poziciją tarp *actio popularis* ir individualaus konstitucinio skundo. Pareiškėjas turi įrodyti, kad jis turi tam tikrą interesą dėl ginčijamos teisės normos, tačiau jis neturi įrodinėti, kad ji daro jam tiesioginį poveikį.

⁷³⁶ Paminėtina, kad užsienio teisės mokslo atstovų darbuose esama ir ne tokių kritiškų nuomonių *actio popularis* atžvilgiu. Pavyzdžiui, tvirtinama, kad 2012 m. Vengrijoje įtvirtinta nauja skirtingų rūšių konstitucinių skundų sistema, kuri pakeitė anksčiau buvusį *actio popularis*, neatstoja ankstesniojo *actio popularis* veiksmingumo. Plačiau apie tai žr.: GÁRDOS-OROSZ, F. The Hungarian constitutional court in transition – from *actio popularis* to constitutional complaint. *Acta Juridica Hungarica*, 2012, Nr. 4, p. 302–315.

⁷³⁷ Mokslinėje literatūroje pabrėžiama, kad tiems, kuriems terminas „Konstitucijos dvasia“ atrodo nepriimtinas kaip pernelyg abstraktus ir neteisinis (filosofinis), jame slypinčią idėją gali išreikšti kitais žodžiais (pvz., „sisteminis normų ryšys“), tačiau neturėtų apskritai neigti objektyvaus pagrindo papildomai (giliau) suvokti teisės aktų formuluočių turinį pagal jose istoriškai, logiškai, sistemiškai ar teleologiškai išvelgiamą esmę ir prasmę (atitinkamo norminio potencialo plėtojimo ar jo ribų patikslinimo labui). Plačiau žr.: ŠILEIKIS, E. Konstitucijos dvasia: idėja fiks, „juodoji“ technologija ar išgryninta teisė? *Justitia*, 2008, Nr. 3, p. 17.

Konstitucinio Teismo darbą ateityje nesiūlytina pasirinkti ir plataus dalyko konstitucinio skundo modelio. Skiriamasis šio modelio bruožas yra tai, kad individualus konstitucinis skundas gali būti paduodamas ne tik dėl teisės normos, kuri yra konkretaus sprendimo pagrindas, atitiktis Konstitucijai, bet ir dėl to, kaip teisminės ar kitos valstybės valdžios institucijos šią teisės normą taiko. Tuo tarpu siauro dalyko konstitucinio skundo modelis savo ruožtu skiriamas dar į dvi rūšis: konstituciniai skundai dėl individualių sprendimų (tokį modelį pasirinkusios Čekija, Slovakija, Slovėnija) bei konstituciniai skundai dėl teisės norminių aktų.

Plataus dalyko konstitucinio skundo modelis, taip pat ir pirmasis iš minėtų siauro dalyko konstitucinio skundo modelių atmetini, nes, Konstituciniam Teismui suteikus galimybę naikinti bendrosios kompetencijos teismų sprendimus, būtų pernelyg išplėstos Konstitucinio Teismo galios kitų teisminės valdžios institucijų atžvilgiu ir sukurtų įtampą tarp teismų. Minėtoje Venecijos komisijos studijoje teigiama, kad santykiai tarp konstitucinių ir ordinarinių teismų yra mažiau konfliktiški tose sistemose, kuriose pasirinktas toks konstitucinio skundo modelis, kai konstituciniai teismai priima sprendimus tik dėl norminių teisės aktų, nes konstituciniai teismai tiesiogiai nevertina, kaip ordinarinis teismas taikė tam tikrą aktą⁷³⁸. Venecijos komisijos siūlymu, siekiant išvengti įtampos tarp konstitucinių teismų ir bendrosios kompetencijos teismų (ypač aukščiausiųjų teismų), reikėtų vengti tokių sprendimų, kai konstituciniai teismai veiktų kaip „superaukščiausieji teismai“. Konstituciniai teismai turėtų vertinti tik „konstitucinius klausimus“, palikdami ordinarinių teisės aktų interpretavimą bendrosios kompetencijos teismams⁷³⁹. Tačiau teismo apkrovimo rizika turi būti subalansuota su poreikiu užtikrinti efektyvų individualų kreipimąsi į konstitucinį teismą⁷⁴⁰.

Lieka konstitucinio skundo dėl teisės norminio akto, kuriuo remiantis yra priimtas individualus sprendimas, galimybė, kai konstitucinis skundas gali

⁷³⁸ EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Study on individual access <...>*, p. 53.

⁷³⁹ *Ibid.*, p. 54.

⁷⁴⁰ *Ibid.*, p. 58.

būti paduodamas, jeigu valstybės valdžios įgaliojimus turinti institucija priėmė sprendimą, remdamasi (galimai) Konstitucijai prieštaraujančiu teisės aktu. Konstitucinio Teismo kompetencijai turėtų priklausyti ne visų norminių teisės aktų konstitucingumo kontrolė, o tik aukščiausiųjų šalies institucijų priimtų teisės aktų.

Tokia siauro modelio konstitucinio skundo rūšis dažnai pavadinama „imitaciniu“ konstituciniu skundu, nes asmenims suteikta galimybė ginti savo pažeistas teises gana ribota. Pavyzdžiui, Lenkijoje, kurioje įtvirtinant asmens konstitucinio skundo institutą buvo remtasi siauresne šio skundo samprata, yra diskutuojama, ar asmeniui suteikta teisė ginčyti tik teisės normą užtikrina veiksmingą asmens konstitucinių teisių apsaugą, kadangi galimi atvejai, kai tokios asmens teisės pažeidžiamos ne dėl konstitucijai prieštaraujančios teisės normos, bet dėl netinkamo šios normos taikymo⁷⁴¹. Minėtoje Venecijos komisijos studijoje tvirtinama, kad pasirinkus tokį konstitucinio skundo modelį gali iškilti problema identifikuojant konstitucinius klausimus teisės į teisingą teismą kontekste, kai bet koks procesinis pažeidimas, padarytas bendrosios kompetencijos teismų, gali atrodyti kaip teisės į teisingą teismą pažeidimas. Kai kurie autoriai nesutinka su tuo, kad Lietuvai tinkamiausias būtų norminio konstitucinio skundo modelis, tvirtindami, kad tokiu konstitucinio skundo modeliu nebūtų suteikta Lietuvai aktuali papildoma apsauga procesinio pobūdžio teisėms ir jų garantijoms, kadangi priemonių, kurios nukreipiamos prieš norminį aktą, o ne jo taikymą individualiu atveju, šių teisių apsaugai nepakanka, dažnai žmogaus teisių pažeidimai yra nekonstitucinio individualaus akto, kuris gali, bet nebūtinai turi būti pagrįstas atitinkančiu konstituciją įstatymu, rezultatas⁷⁴². Tačiau neabejotinas tokios rūšies konstitucinio skundo privalumas – sumažėjusi įtampa tarp aukščiausiojo ir konstitucinio teismo, konstituciniai teismai netampa „superaukščiausieji teismai“, be to, konstitucinės justicijos institucijos nėra perkraunamos darbu. Lietuvos teisininkų bendruomenėje 30 proc. apklaustųjų mano, kad Lietuvai

⁷⁴¹ ABRAMAVIČIUS, A. Konstitucinio skundo <...>, p. 19.

⁷⁴² BELIŪNIENĖ, L. *Žmogaus teisių apsaugos stiprinimas* <...>, p. 184.

tinkamiausias būtų siauro dalyko konstitucinio skundo modelis dėl teisės norminių aktų, ir 25 proc. pasisakytų už plataus dalyko konstitucinio skundo modelį⁷⁴³.

Koncepcijoje ir minėtu 2017 m. pateiktu Konstitucijos pakeitimo įstatymo projektu siūlytas įtvirtinti konstitucinio skundo modelis kaip tik ir atitiktų aptariamą modelį. Kalbant apie šio modelio ribotumą pažeistų teisių gynybos atžvilgiu, manytina, kad tai kompensuotų galimybė individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimą derinti su jau minėtų ombudsmenų institucijų, generalinio prokuroro, taip pat Prezidento galimybių kreiptis į Konstitucinį Teismą išplėtimu. Taigi būtent toks modelis atitiktų Venecijos komisijos siūlymą atrasti balansą tarp per didelio konstitucinio teismo darbo krūvio ir efektyvaus individualaus kreipimosi į konstitucinės justicijos institucijas. Paminėtina, kad 2017 m. įregistruotu Konstitucijos pakeitimo projektu siūlyta individualaus konstitucinio skundo institutą derinti tik su ombudsmenų institucijų galimybėmis kreiptis į Konstitucinį Teismą, apie Prezidento galimybių kreiptis į Konstitucinį Teismą išplėtimą, taip pat tokios teisės suteikimą generaliniam prokurorui šiame projekte nekalbama.

Nepagrįstų skundų skaičių sumažinantys filtrai. Sumažinti nepagrįstų skundų skaičių padeda reikalavimas išnaudoti visas gynybos priemones (šis filtras yra siūlytas minėtame Konstitucijos pakeitimo įstatymo projekte), jis padeda pasiekti ir kitų svarbių tikslų: 1) pabrėžia bendrosios kompetencijos teismų atsakomybę saugant konstitucines teises ir laisves; 2) Konstituciniam Teismui nereikia nustatinėti faktinių ir (ar) teisinių bylos aplinkybių, todėl jis gali tinkamai įgyvendinti savo pagrindinę funkciją – įvertinti skundžiamo teisės akto konstitucingumą.

Paprastai konstitucinis skundas gali būti paduodamas įsigaliojus paskutinės instancijos sprendimui. Tuo yra siekiama užkirsti kelią asmeniui piktnaudžiauti kreipiantis į Konstitucinį Teismą ir vengti vykdyti teismo sprendimą. Štai Lenkijoje pagrindinė sąlyga kreiptis į Konstitucinį Tribunalą skundžiant įstatymo ar kito norminio teisės akto atitiktį Konstitucijai yra

⁷⁴³ Kiekybinė reprezentatyvi Lietuvos visuomenės bei atskirų tikslinių grupių apklausa <...>.

paskutinės instancijos institucijos priimtas sprendimas. Šiame kontekste reikėtų pažymėti, kad atsižvelgiant į tai, kad tokiu būdu asmens galimybės ginti savo pažeistas konstitucines teises nebūtų pernelyg susiaurintos, gali būti numatyta ir kai kurių išimčių. Pvz., teigiamai vertintina Latvijos Konstitucinio Teismo įstatymo 19.2 str. 3 d. įtvirtinta svarbi galimybė pareiškėjui kreiptis į Konstitucinį Teismą neišnaudojus visų teisinės gynybos priemonių, jei konstitucinio skundo išnagrinėjimas yra visuomeniškai reikšmingas arba jeigu teisių gynimas bendrosiomis gynimo priemonėmis negali užkirsti kelio skundo autoriaus patiriamai žalai, Konstitucinis Teismas gali priimti sprendimą dėl skundo nagrinėjimo nelaukdamas, kol pareiškėjas įgyvendins visas kitas savo teisės gynybos priemones. Lietuvoje net 36,1 proc. apklaustųjų sutiktų su reikalavimu išnaudoti visas teisinės gynybos priemones⁷⁴⁴.

Kitas svarbus filtras – skundo padavimo terminas. Lenkijoje nustatytas 3 mėnesių terminas po paskutinės instancijos, sprendusios bylą, galutinio sprendimo (Lenkijos KTĮ 46 str. 1 d.). Pažymėtina, kad Konceptijos kūrėjai joje taip pat įtvirtino 3 mėnesių nuo galutinio valstybės institucijos sprendimo terminą, toks pats terminas siūlytas ir 2017 m. įregistruotame KTĮ pakeitimo projekte. Tuo tarpu Latvijoje pasirinktas kiek ilgesnis – 6 mėnesių po paskutinės instancijos priimto sprendimo įsigaliojimo – terminas. Vokietijoje konstituciniai skundai dėl teismo ir administracinių sprendimų, kad būtų priimtini, turi būti pateikti per 1 mėn.; Čekijoje konstitucinis skundas pateikiamas per 60 d. nuo galutinio sprendimo priėmimo, Slovėnijoje per 60 d. nuo dienos, kai priimtas individualus aktas, dėl kurio konstitucinis skundas yra priimtinas⁷⁴⁵. Venecijos komisija minėtoje studijoje rekomenduoja, kad skundo padavimo terminai būtų protingi, kad asmuo turėtų galimybę parengti skundą, o teismas turėtų galimybę pratęsti terminą tais atvejais, kai terminas buvo praleistas ne dėl pareiškėjo kaltės. Tokia galimybė įtvirtinta Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymo 93(2) str. bei Slovėnijos Konstitucinio Teismo įstatymo 52(3) str. Tačiau galimybė pratęsti šį terminą

⁷⁴⁴ Kiekybinė reprezentatyvi Lietuvos visuomenės bei atskirų tikslinių grupių apklausa <...>.

⁷⁴⁵ BELIŪNIENĖ, L. *Žmogaus teisių apsaugos stiprinimas* <...>, p. 108.

minėtame KTĮ pakeitimo įstatymo projekte nėra aptarta, manytina, kad Lietuvoje taip pat būtų tikslinga suteikti tokią galimybę, jeigu terminas buvo praleistas dėl objektyviai svarbių priežasčių. Lietuvoje daugiausia respondentų tarp teisininkų pritartų 3 mėnesių skundo padavimo terminui (dažnis 6 iš 20)⁷⁴⁶.

Dar viena ne mažiau reikšminga priemonė, kiek pristabdanti konstitucinių skundų (ypač teisiškai nepagrįstų) srautą, būtų reikalavimas, kad skundą pagal nustatytus reikalavimus galėtų parengti advokatas. Lenkijos Konstitucinio Tribunolo įstatymo 18 str. 1 d. nustatytas reikalavimas, kad skundą pagal nustatytus reikalavimus turi parengti advokatas arba juriskonsultas. Išimtis taikoma juristo išsilavinimą turintiems pareiškėjams: teisėjams, prokurorams, notarams, teisės mokslų profesoriams bei habilituotiems daktarams. Čekijoje, Ispanijoje taip pat reikalaujamas privalomasis pareiškėjo advokato atstovavimas⁷⁴⁷. Konceptijoje, taip pat ir 2017 m. pateiktame KTĮ pakeitimo įstatymo projekte siūlyta nustatyti, kad pareiškėjas neturėtų teisės pats surašyti skundą ir pateikti skundą jis galėtų tik pasinaudojęs advokato paslaugomis. Jeigu pareiškėjas yra fizinis asmuo, turintis aukštąjį teisinį išsilavinimą, surašyti skundą teisę turėtų jis pats. Tačiau, pvz., Vokietijoje konstitucinį skundą gali surašyti pats pareiškėjas. Nereikalaujama teisinio atstovavimo konstitucinio skundo pareiškėjui Slovėnijoje, Latvijoje. Buvusio Latvijos Konstitucinio Teismo pirmininko E. Endzinšo nuomone, pareiga naudotis advokato pagalba nėra garantija, kad konstitucinis skundas bus įformintas kokybiškai. Anot jo, patirtis rodo, kad prisiekę advokatai ne itin nusimano apie Konstitucinio Teismo veiklos specifiką⁷⁴⁸. Tačiau manytina, kad, jeigu ši priemonė ir negarantuoja, tai bent jau kur kas padidina skundo kokybiškumo tikimybę. Net 60 proc. apklaustųjų tarp teisininkų pritartų reikalavimui, kad skundą turėtų parengti advokatas⁷⁴⁹. Šiame kontekste reikėtų pažymėti ir tai, kad toks reikalavimas kai kuriais

⁷⁴⁶ Kiekybinė reprezentatyvi Lietuvos visuomenės bei atskirų tikslinių grupių apklausa <...>.

⁷⁴⁷ BELIŪNIENĖ, L. *Žmogaus teisių apsaugos stiprinimas* <...>, p. 108.

⁷⁴⁸ ENDZINŠ, A. Konstitucinio skundo institutas Latvijoje <...>, p. 79.

⁷⁴⁹ Kiekybinė reprezentatyvi Lietuvos visuomenės bei atskirų tikslinių grupių apklausa <...>.

atvejais gali sudaryti per dideles finansines kliūtis kreiptis dėl galimai pažeistų konstitucinių teisių. Todėl tokiu atveju, atsižvelgiant į pareiškėjo materialinę padėtį, turėtų būti suteikiama nemokama teisinė pagalba, tačiau tokia galimybė nei Konceptijoje, nei 2017 m. pateiktame KTĮ pakeitimo įstatymo projekte nebuvo numatyta.

Kartais tvirtinama, kad didelio Konstitucinio Teismo darbo krūvio problemą padėtų išspręsti ir aiškiai apibrėžtos konkrečios konstitucinės teisės ir laisvės, kurios galėtų būti ginamos konstituciniu skundu. Pavyzdžiui, Lenkija numatė tik vieną išimtį (dėl kokių teisių negalima teikti konstitucinio skundo) – užsieniečių teisę gauti prieglobstį ir pabėgėlio statusą, o Vokietijoje, atvirkščiai, išvardytos konkrečios teisės, dėl kurių gali būti paduodamas skundas⁷⁵⁰, Ispanijoje egzistuoja savita konstitucinio skundo rūšis *recursos de amparo*, pagal kurią pilietis gali paduoti skundą tik dėl kai kurių Konstitucijoje įtvirtintų teisių ir laisvių pažeidimų⁷⁵¹. Dažnai diskutuojama, ar konstitucinio skundo pagrindu galėtų būti programinio pobūdžio ekonominės, socialinės ir kultūrinės teisės. Kaip pastebi Venecijos komisija, šiuo metu skirtingose valstybėse jaučiama tendencija nagrinėti konstitucinius skundus ne tik dėl konstitucijose, bet ir dėl tarptautinėse sutartyse įtvirtintų galimai pažeistų teisių⁷⁵². Su tuo, jog reikėtų aiškiai apibrėžti konstituciniu skundu galimų ginčyti teisių ratą, sutinka ne visi autoriai, tvirtina, kad žmogaus teisių apsaugos požiūriu tiksliausias ir su konstitucinio skundo paskirtimi, tikslu labiausiai suderinamas neapibrėžtas konstituciniu skundu galimų ginčyti teisių ratas⁷⁵³. Tarp teisininkų net 60 proc. apklaustųjų pritaria, kad turi būti apibrėžtos konkrečios konstitucinės teisės ir laisvės, kurios galėtų būti

⁷⁵⁰ STAUGAITYTĖ, V. Konstitucinis skundas <...>, p. 32–43.

⁷⁵¹ KŪRIS, E. Субъекты с правом обращения в Конституционный Суд. *Конституционное правосудие*, 2005, Nr. 2(28), p. 89.

⁷⁵² EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. Introduction to the report of the Venice commission on individual access to constitutional justice. 2013, p. 5. Prieiga per internetą: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-JU\(2013\)003-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-JU(2013)003-e) [žiūrėta 2017 m. birželio 8 d.].

⁷⁵³ BELIŪNIENĖ, L. *Žmogaus teisių apsaugos stiprinimas <...>*, p. 155.

ginamos konstituciniu skundu⁷⁵⁴. Lietuvoje siūlytame įvesti individualaus konstitucinio skundo modelyje šis filtras nenumatytas.

Taigi šio instituto priešininkų nuogąstavimai, esą ir taip apkrautas darbu Teismas nesusidoros su naujais iškeltais uždaviniais, yra išsprendžiami. Galbūt individualaus konstitucinio skundo įvedimas kaip tik taptų pretekstu optimizuoti Konstitucinio Teismo darbą ir peržiūrėti taip pat ir kitas konstitucinės justicijos procesą reglamentuojančias nuostatas, kurios padėtų Teismui sklandžiau ir greičiau susidoroti su darbo krūviais.

Šiai prielaidai pagrįsti pateiksime buvusio Latvijos Konstitucinio Teismo pirmininko G. Kūtris poziciją šiais klausimais. G. Kūtris dalina Latvijos Konstitucinio Teismo gyvavimo istoriją į tris stadijas⁷⁵⁵. Pirmoji, kai nei asmenys, nei paprastieji teismai neturėjo teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą. Tuo periodu Teismas per metus priimdavo vidutiniškai 5 sprendimus. Antroje stadijoje, įvedus konstitucinį skundą bei suteikus teisę į Konstitucinį Teismą kreiptis teismams, absoliuti dauguma bylų buvo inicijuojama konstituciniais skundais, šiuo periodu per metus Teismas priimdavo 13–17 sprendimų. Ir trečioji stadija, kai skundų skaičius gerokai išaugo. Šioje stadijoje Teismas priima 27–34 sprendimus per metus. Tačiau G. Kūtris skundų skaičiaus išaugimą vertina ne kaip problemą, o kaip stimulą, padėjusį Konstitucinio Teismo veiklai išaugti ne tik kiekybiškai, bet ir kokybiškai.

Nėra jokių objektyvių aplinkybių, kodėl iš tokių pozicijų negalėtų būti pažiūrėta į individualaus konstitucinio skundo įvedimo galimybę, taip pat ir kitų subjektų, galinčių kreiptis į Konstitucinį Teismą, rato išplėtimą ir Lietuvoje. Lietuvos visuomenės nuomonė individualaus konstitucinio skundo įvedimo klausimu yra palanki, net 33,2 proc. apklaustųjų pritarė individualaus kreipimosi į Konstitucinį Teismą įvedimui, o 25,5 proc. nepritarė⁷⁵⁶, pateikti užsienio valstybių pavyzdžiai rodo, kad esama priemonių, kaip susidoroti su išaugusiais darbo krūviais. Taigi yra poreikis, prielaidos ir galimybės kalbėti apie šio instituto įvedimą nacionalinėje teisės sistemoje.

⁷⁵⁴ Kiekybinė reprezentatyvi Lietuvos visuomenės bei atskirų tikslinių grupių apklausa <...>.

⁷⁵⁵ KŪTRIS, G.; JURCENA, L. Characteristics of work of the <...>, p. 48.

⁷⁵⁶ Kiekybinė reprezentatyvi Lietuvos visuomenės bei atskirų tikslinių grupių apklausa <...>.

III.1.2.2. Dalyvaujantys byloje asmenys

Anksčiau minėta, kad konstitucinės justicijos proceso subjektų sąvoka yra platesnė nei konstitucinės justicijos proceso inicijavimo subjektų. Į šią sąvoką taip pat įeina proceso Konstituciniame Teisme dalyviai (byloje dalyvaujantys asmenys ir kiti proceso dalyviai), Konstitucinis Teismas (*in corpore*) ir teisėjai.

Teisės aktų konstitucingumo patikros teisenoje dalyvaujančiais byloje asmenimis laikomi: pareiškėjas – valstybės institucija, Seimo narių grupė, kuriems įstatymai suteikia teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu iširti teisės akto atitiktį Konstitucijai ar įstatymams, bei jų atstovai; suinteresuotas asmuo – valstybės institucija, priėmusi teisės aktą, kurio atitiktį Konstitucijai ar įstatymams reikia iširti, bei jos atstovas.

Taigi šioje teisenoje pareiškėjais gali būti: Respublikos Prezidentas, Vyriausybė, Seimo narių grupė, Seimas (*in corpore*) ir teismai. Suinteresuotais asmenimis šioje teisenoje gali būti: Seimas (*in corpore*), Respublikos Prezidentas, Vyriausybė.

Jų atstovais gali būti: 1) atitinkamų institucijų vadovai, veikiantys pagal įstatymo jiems suteiktus įgaliojimus, Seimo narių grupei atstovaujantis Seimo narys, nutartį kreiptis į Konstitucinį Teismą priėmęs teisėjas (arba kolegijos pirmininkas) (KTI 32 str. 2 d.); 2) advokatai, mokslo laipsnius turintys teisininkai, teisinio darbo aukščiausiose valstybės institucijose patirties turintys teisininkai, kiti institucijos vadovo įpareigoti institucijos specialistai (KTI 32 str. 3 d.).

Be jokios abejonės, šis ratas turėtų būti plečiamas Konstitucijoje išplėtus subjektų, galinčių kreiptis į Konstitucinį Teismą, ratą, t. y. jei būtų nuspręsta šią teisę, esant tam tikroms sąlygoms, suteikti fiziniams ir juridiniams asmenims, ombudsmenams, generaliniam prokurorui ar kt., šie subjektai turėtų būti įrašyti ir į dalyvaujančių byloje asmenų (pareiškėjų) sąrašą. Tačiau ar dalyvaujančių byloje asmenų sąrašas negalėtų būti išplėstas ir

esant dabartiniam subjektų, galinčių kreiptis dėl teisės aktų konstitucingumo patikros, ratui?

Pvz., neretai diskutuojama, ar neturėtų konstitucinės justicijos procese dalyvauti ir bendrosios kompetencijos teisme nagrinėjamos bylos šalys, kurią nagrinėdamas teismas nusprendė kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl byloje taikytino akto konstitucingumo⁷⁵⁷? Šie subjektai negali būti priskirti dalyvaujančių byloje asmenų kategorijai, nes pareiškėju šiuo atveju pripažįstamas pats teismas – bylos šalių abejonės dėl tokio teisės akto konstitucingumo teismo neįpareigoja, būtent teismui iškilusi abejonė dėl nagrinėjamoje byloje taikytino teisės akto konstitucingumo yra tokio kreipimosi pagrindas. Taigi bylos šalys negali būti priskirtos pareiškėjų kategorijai. Šie subjektai negali būti priskirti ir suinteresuotų asmenų kategorijai, nes pagal KTĮ nustatytą teisinį reguliavimą prašymų ištirti teisės aktų atitiktį teisenoje suinteresuotais asmenimis laikytinos tik valstybės institucijos, priėmusios teisės aktą, kurio atitiktį Konstitucijai ar įstatymams reikia ištirti, bei jų atstovai. Tačiau reikėtų sutikti su tuo, kad sustabdytos bylos šalims Konstitucinio Teismo nutarimas dėl toje byloje taikytino teisės akto konstitucingumo gali turėti lemiamą reikšmę ir atitinkamos ordinarinės bylos baigčiai, taigi ir įtakos minėtų asmenų teisėms ir pareigoms.

Atsižvelgiant į tai, kad norminių administracinių aktų teisėtumo tyrimas administraciniuose teismuose panašus į Konstitucinio Teismo vykdomą įstatymų, Respublikos Prezidento, Vyriausybės ir referendumu priimtų aktų konstitucingumo kontrolę, tik žemesnės teisinės galios aktų atžvilgiu, šiame kontekste aktualu panagrinti, koks yra bylos, kurioje teismas nusprendė kreiptis į administracinį teismą dėl byloje taikytino norminio administracinio teisės akto teisėtumo, šalių statusas administraciniame teisminiame procese dėl norminių aktų teisėtumo. Pagal ABTĮ 48 str. 2 d. administracinės bylos proceso šalys yra: pareiškėjas (skundą, prašymą padavęs subjektas; teismas, priėmęs nutartį); atsakovas (institucija, įstaiga, tarnyba, tarnautojas, kurių aktai

⁷⁵⁷ RAGAUSKAS, P. *Amicus curiae* institutas užsienio šalių ir tarptautinėje teisėje: (dis)kvalifikuojantys požymiai ir gretimi institutai. *Teisės problemos*, 2011, Nr. 2(72), p. 21.

ar veiksmai skundžiami); tretieji suinteresuoti asmenys (t. y. tie, kurių teisėms ar pareigoms bylos išsprendimas gali turėti įtakos)⁷⁵⁸. Taigi norminių administracinių teisės aktų teisėtumo patikros teisenoje administraciniame teisminiame procese minėti subjektai laikytini trečiaisiais suinteresuotais asmenimis. Tai liudija ir administracinių teismų praktika⁷⁵⁹.

Tačiau konstitucinės justicijos procese trečiųjų suinteresuotų asmenų instituto nėra. Be dalyvaujančių byloje asmenų ir jų atstovų, proceso dalyviais taip pat yra laikomi: 1) liudytojai; 2) ekspertai; 3) pakviesti specialistai; 4) vertėjai (KTĮ 33 str.). Nė viena iš šių proceso dalyvių kategorijų neatitinka trečiųjų suinteresuotų asmenų statuso.

Pažymėtina, kad Europos valstybių konstitucinių teismų veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose aptariamas klausimas sprendžiamas skirtingai. Pvz., Latvijos ir Lenkijos konstitucinių teismų veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose trečiųjų suinteresuotų asmenų institutas taip pat nėra įtvirtintas: Latvijos Konstitucinio Teismo įstatyme nustatyta, kad byloje dalyvaujančiais asmenimis yra laikomi pareiškėjas ir ginčijamą teisės aktą priėmusi institucija (23 str. 1 d.), Lenkijos Konstitucinio Tribunolo įstatyme aptariami subjektai taip pat nėra įtraukti į proceso dalyvių sąrašą (Konstitucinio Tribunolo įstatymo 56 str.). Tačiau Ispanijoje, Portugalijoje, Čekijoje trečiųjų suinteresuotų asmenų institutas konstitucinės justicijos procese yra įtvirtintas: Ispanijos Konstitucinio Tribunolo įstatyme nustatyta, kad fiziniai ir juridiniai *asmenys, turintys teisėtą interesą procese būti papildoma šalimi* (angl. – *additional party*), turi būti atstovaujami advokato (81 str.). Portugalijos ir Čekijos konstitucinių teismų įstatymuose taip pat įtvirtintas trečiųjų suinteresuotų asmenų institutas.

Tačiau jeigu abi sustabdytosios bylos šalys dalyvautų konstitucinės justicijos bylos nagrinėjime, ši byla tarsi būtų perkeliama į Konstitucinį Teismą, taip lyg ir būtų perimtos bendrosios kompetencijos teismo funkcijos. Be to, šalys gali ir neturėti suinteresuotumo dalyvauti konstitucinės justicijos

⁷⁵⁸ Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas. *Žin.*, 1999, Nr. 13-308.

⁷⁵⁹ Pvz., žr.: Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. balandžio 22 d. nutartį byloje Nr. P-43-822/2015.

procese, pvz., kai teismas suabejojęs teisės akto konstitucingumu nusprendžia kreiptis į Konstitucinį Teismą nesant nė vienos iš šalių prašymų. Svarbu pažymėti ir tai, kad kai kuriais atvejais tokia galimybė gali turėti neigiamos įtakos bylos nagrinėjimo trukmei. Neretai pasitaiko atvejų, kai vienoje konstitucinės justicijos byloje yra sujungiamas nemenkas skaičius teismų prašymų ištirti to paties akto konstitucingumą. Štai, pvz., Konstitucinio Teismo 2014 m. gruodžio 22 d. nutarimu⁷⁶⁰ išspręstoje konstitucinės justicijos byloje buvo sujungtas 21 teismų prašymas, Konstitucinio Teismo 2012 m. vasario 6 d. nutarimu – net 39 teismų prašymai⁷⁶¹.

Taigi galimybė visų sustabdytųjų bylų šalims dalyvauti konstitucinės justicijos proceso teisenoje dėl teisės akto konstitucingumo sukurtų nemažai problemų – užtruktą konstitucinės justicijos bylų nagrinėjimas, o kai kuriais atvejais (kai sujungtų teismų prašymų skaičius itin didelis) kiltų grėsmė paralyžiuoti Teismo darbą. Be to, prie teismo nutarties, kuria ordinariniai teismai kreipiasi į Konstitucinį Teismą, pridedama sustabdytoji teismo byla (KTĮ 67 str. 3 d. 1 p.), iš kurios Konstitucinis Teismas gali susidaryti nuomonę apie sustabdytosios bylos šalių poziciją bylai reikšmingais klausimais. KTĮ 36 str. 1 d. taip pat nustatyta, kad kiekvienas asmuo, kuris gali žinoti kokių nors su byla susijusių aplinkybių, gali būti liudytoju. Taigi, esant poreikiui išsamiau išsiaiškinti atitinkamos sustabdytos ordinarinės bylos aplinkybes, Konstitucinis Teismas gali sustabdytosios bylos šalis iškviesti liudyti Konstituciniame Teisme. Pažymėtina, kad tokia galimybe Konstitucinis Teismas yra pasinaudojęs. Byloje, kurioje Konstitucinis Teismas, *inter alia*, tyrė Respublikos Prezidento dekreto „Dėl apygardos teismo teisėjo atleidimo“ atitiktį Konstitucijai, iki viešo Konstitucinio Teismo posėdžio buvo apklaustas liudytojas – atleistasis Vilniaus apygardos teismo teisėjas G. Baziulis. Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 17 d. nutarime⁷⁶² konstatuota, kad G. Baziulis pateikė parodymus ir paaiškinimus, iš esmės tapачius pateiktiesiems Lietuvos apeliacinio teismo nagrinėjamoje civilinėje byloje,

⁷⁶⁰ Konstitucinio Teismo 2014 m. gruodžio 22 d. nutarimas. *TAR*, 2014-12-22, Nr. 20411.

⁷⁶¹ Konstitucinio Teismo 2012 m. vasario 6 d. nutarimas. *Žin.*, 2012, Nr. 109-5528.

⁷⁶² Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 17 d. nutarimas. *Žin.*, 2007, Nr. 134-5427.

kurioje buvo nutarta kreiptis į Konstitucinį Teismą ir kuri buvo pridėta prie šio pareiškėjo prašymo ištirti Respublikos Prezidento dekreto atitiktį Konstitucijai ir Teismų įstatymo straipsniams (jų dalims).

III.1.2.3. Kiti proceso dalyviai – liudytojai, ekspertai, specialistai, vertėjai

Liudytojai. Konstitucinis Teismas galimybe iškviesti liudytoją prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenoje naudojasi retai. Be anksčiau minėto pavyzdžio, Konstitucinis Teismas šia galimybe iki šiol pasinaudojo 13 kartų⁷⁶³. Konstitucinis Teismas liudytojo institutu dažniau naudojasi tų kategorijų bylose, kuriose faktų tyrimas turi didesnę reikšmę, t. y. konstitucinės justicijos bylose, kurias inicijavo ordinariniai teismai (6 kartus)⁷⁶⁴, bylose, kuriose tikrinamas individualių teisės aktų konstitucingumas (2 kartus)⁷⁶⁵, taip pat bylose, kuriose teisės akto atitiktis Konstitucijai vertinama pagal priėmimo, pasirašymo, paskelbimo ir įsigaliojimo tvarkos parametą (2 kartus)⁷⁶⁶.

Reikia pabrėžti, kad galimybe iškviesti liudytoją Konstitucinis Teismas daug aktyviau naudojasi paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo teisenoje⁷⁶⁷. Ši tendencija susijusi su specifiniais paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo teisenos objektais, kurie suponuoja, kad šioje teisenoje faktų tyrimas ir jo teisinis įvertinimas yra ne pagalbinis, bet pirminis ir svarbiausias uždavinys. Šiose

⁷⁶³ Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 10 d. nutarimas. *Žin.*, 2000, Nr. 14-370; Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d. nutarimas. *Žin.*, 2001, Nr. 29-938, atitaisymas – 2001-04-06, Nr. 30; Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas. *Žin.*, 2003, Nr. 24-1004; Konstitucinio Teismo 2003 m. rugsėjo 30 d. nutarimas. *Žin.*, 2003, Nr. 24-1004; Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas. *Žin.*, 2003, Nr. 124-5643; Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas. *Žin.*, 2005, Nr. 63-2235; Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 8 d. nutarimas. *Žin.*, 2005, Nr. 87-3274; Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas. *Žin.*, 2006, Nr. 141-5430; Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 27 d. nutarimas. *Žin.*, 2007, Nr. 72-2865; Konstitucinio Teismo 2010 m. rugsėjo 7 d. nutarimas. *Žin.*, 2010, Nr. 106-5466; Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 22 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 22-1068; Konstitucinio Teismo 2015 m. birželio 11 d. nutarimas. *TAR*, 2016-01-01, Nr. 1; Konstitucinio Teismo 2016 m. liepos 8 d. nutarimas. *TAR*, 2016-07-08, Nr. 19478.

⁷⁶⁴ Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 10 d. nutarimas. *Žin.*, 2000, Nr. 14-370; Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas. *Žin.*, 2003, Nr. 24-1004; Konstitucinio Teismo 2003 m. rugsėjo 30 d. nutarimas. *Žin.*, 2003, Nr. 24-1004; Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 8 d. nutarimas. *Žin.*, 2005, Nr. 87-3274; Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 22 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 22-1068; Konstitucinio Teismo 2015 m. birželio 11 d. nutarimas. *TAR*, 2016-01-01, Nr. 1.

⁷⁶⁵ Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas. *Žin.*, 2003, Nr. 124-5643; Konstitucinio Teismo 2010 m. rugsėjo 7 d. nutarimas. *Žin.*, 2010, Nr. 106-5466.

⁷⁶⁶ Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 27 d. nutarimas. *Žin.*, 2007, Nr. 72-2865; Konstitucinio Teismo 2016 m. liepos 8 d. nutarimas. *TAR*, 2016-07-08, Nr. 19478.

⁷⁶⁷ Plačiau apie tai žr. disertacijos III.2.3.3 skyriuje.

konstitucinės justicijos bylų kategorijose Teismas tiria ir vertina tam tikrus faktus. Faktų tyrimas – tokių bylų esmė⁷⁶⁸. Tuo tarpu prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenoje vertinamos konkretaus teisės akto nuostatos, o ne realūs („gyvenimo“) atvejai arba veiksmai, kaip yra 3 iš 4 rūšių išvadų teikimo atvejais. Todėl faktinių aplinkybių tyrimas, o kartu ir liudytojų apklausa, prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenoje yra tik pagalbinė priemonė, kuria esant reikalui galima pasinaudoti. Vis dėlto Konstitucinis Teismas galėtų dažniau pasinaudoti liudytojo institutu ir prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenoje, ypač tų kategorijų bylose, kuriose, kaip minėta, faktų tyrimas turi didesnę reikšmę.

Ekspertai. Konstitucinis Teismas savo procesinėje praktikoje nesinaudoja ir dar viena galimybe – eksperto institutu. Tokia galimybė nustatyta KTĮ 37–38 str. Pagal KTĮ 37 str. 1 d., ekspertu gali būti skiriamas asmuo, turintis reikiamų žinių išvadai duoti, pažymėtina, kad, pvz., Baudžiamojo proceso kodekse⁷⁶⁹ ekspertas apibūdinamas kiek kitaip: „asmuo, turintis reikiamų specialių žinių ir įrašytas į Lietuvos Respublikos ekspertų sąrašą“ (BPK 84 str. 1 d.), tačiau KTĮ ekspertui nėra nustatytas reikalavimas būti įtrauktam į šį sąrašą. Konstitucinis Teismas eksperto paslaugomis šioje teisenoje nepasinaudojo nė vienoje konstitucinės justicijos byloje, todėl sunku vertinti, ar ir Konstitucinis Teismas ekspertais pripažintų tik asmenis, įtrauktus į Lietuvos Respublikos ekspertų sąrašą. Reikėtų pažymėti, kad galimybė pasinaudoti eksperto paslaugomis, kaip ir anksčiau minėta galimybė apklausti liudytojus, prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenoje nėra tokia aktuali, nes faktinių aplinkybių tyrimas šioje teisenoje yra tik pagalbinė priemonė. Šioje teisenoje sunku įsivaizduoti atvejį, kai reikėtų atlikti konkretaus objekto ekspertizę. Manytina, kad eksperto, kaip ir anksčiau aptartas liudytojo, institutas aktualesnis paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo teisenoje, kurioje, kaip minėta, faktų tyrimas yra pirminis ir pagrindinis uždavinys. Tačiau neatmestina galimybė, kad kai kuriais atvejais pasinaudoti

⁷⁶⁸ JARAŠIŪNAS, E. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir aukštųjų <...>, p. 36.

⁷⁶⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Žin.*, 2002, Nr. 37-1341.

eksperto paslaugomis gali tekti ir prašymų ištirti teisės aktų atitikti Konstitucijai teisenoje, pvz., bylose, kuriose tikrinamas individualių teisės aktų konstitucingumas.

Specialistai. Šiame kontekste pagrįstai gali iškilti ir kitas klausimas – kaip elgiasi Konstitucinis Teismas, kai kokioje nors konstitucinės justicijos byloje prireikia specialių žinių turinčių asmenų nuomonės? KTĮ 33 str., be jau minėtų liudytojų ir ekspertų, paminėta dar viena proceso dalyvių kategorija – specialistai. Tačiau išsamiau KTĮ ši proceso dalyvių kategorija nėra apibūdinta. KTĮ 40 str. 2 d. įtvirtinta galimybė Konstituciniam Teismui skirti baudą specialistui, kai šis neatvyksta, atsisako atvykti arba nepraneša apie negalėjimą atvykti į Konstitucinį Teismą arba pas teisėją⁷⁷⁰, 27 str. 2 d. 5 p. nustatyta, kad teisėjas rengdamas bylą Konstitucinio Teismo posėdžiui skiria ekspertizes, iškviečia ir apklausia specialistus, *nesuinteresuotus bylos baigimi*. Tačiau nepaisant šiam institutui skirto teisinio reguliavimo lakoniškumo galimybe apklausti specialistus konstitucinės justicijos procese naudojamosi itin dažnai. Štai iš 2015 metais priimtų 21 Konstitucinio Teismo nutarimo 6 nutarimuose⁷⁷¹ paminėta, kad rengiant bylą Konstitucinio Teismo posėdžiui buvo apklausti arba Konstitucinio Teismo posėdyje paaiškinimus pateikė tam tikri specialistai. Specialistais laikytini asmenys, turintys tam tikrų specialių žinių, reikalingų konstitucinės justicijos byloje. Pvz., Konstitucinio Teismo posėdžiui rengiant konstitucinės justicijos bylą dėl žemės gelmių tyrimo ir naudojimo taikant hidraulinių ardymą paaiškinimus pateikė specialistai – Lietuvos geologijos tarnybos prie Aplinkos ministerijos Teisės ir personalo skyriaus vedėjas, šios tarnybos Giluminių tyrimų skyriaus vedėja, Vilniaus universiteto Gamtos mokslų fakulteto Geologijos ir mineralogijos katedros profesorius⁷⁷².

⁷⁷⁰ Tokia galimybė atsirado tik įsigaliojus 2015 m. KTĮ pakeitimams. Pagal ankstesnės redakcijos KTĮ 40 str. 2 d., Konstitucinis Teismas galėjo skirti baudą tik liudytojui ar ekspertui.

⁷⁷¹ Konstitucinio Teismo 2015 m. vasario 26 d. nutarimas. *TAR*, 2015-02-27, Nr. 3023; Konstitucinio Teismo 2015 m. birželio 11 d. nutarimas. *TAR*, 2016-01-01, Nr. 1; Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 22 d. nutarimas. *TAR*, 2015-09-22, Nr. 14100; Konstitucinio Teismo 2015 m. spalio 20 d. nutarimas. *TAR*, 2015-10-20, Nr. 15777; Konstitucinio Teismo 2015 m. lapkričio 4 d. nutarimas. *TAR*, 2015-11-04, Nr. 17587; Konstitucinio Teismo 2015 m. gruodžio 16 d. nutarimas. *TAR*, 2015-12-16, Nr. 19859.

⁷⁷² Konstitucinio Teismo 2015 m. gruodžio 16 d. nutarimas. *TAR*, 2015-12-16, Nr. 19859.

Pažymėtina, kad šių proceso dalyvių procesinė padėtis nuo liudytojų ir ekspertų skiriasi dar ir tuo, kad KTĮ nėra numatyta, kad už specialistų dalyvavimo Konstitucinio Teismo posėdyje išlaidas apmokama iš Konstitucinio Teismo lėšų, tuo tarpu liudytojų ir ekspertų išlaidų apmokėjimo galimybė yra nustatyta atitinkamai KTĮ 36 str. 5 d. ir 37 str. 7 d. Galbūt tai viena iš priežasčių, kodėl Konstitucinis Teismas šiuo institutu naudojasi dažniau nei eksperto ar liudytojo institutais. Vis dėlto KTĮ turėtų būti numatyta galimybė apmokėti specialistui išlaidas, susijusias su dalyvavimu konstitucinės justicijos procese, ypač atsižvelgiant į tai, kad specialistui, kaip ir liudytojui ir ekspertui, Konstitucinis Teismas turi teisę paskirti baudą už atsisakymą atvykti į Konstitucinį Teismą ar pas teisėją (KTĮ). Paminėtina ir tai, kad, priešingai nei ekspertams (KTĮ 37 str. 6 d.) ar liudytojams (KTĮ 36 str. 3 d.), specialistams nėra nustatyta atsakomybė už melagingų parodymų ar išvados davimą, tai taip pat rodo specialistų instituto teisinio reguliavimo neišsamumą ir neišbaigtumą KTĮ.

Vertėjai. KTĮ 33 str. tarp kitų proceso dalyvių nurodyti ir vertėjai. KTĮ 20 str. taip pat nustatyta, kad posėdžio dalyviams, nemokantiems lietuvių kalbos, garantuojama teisė naudotis vertėjo paslaugomis. KTĮ 42 str. 1 d. taip pat nurodyta, kad vertėjai, kaip ir liudytojai bei ekspertai, į Teismo posėdį kviečiami šaukimais. Išsamiau vertėjo statusas KTĮ nėra reglamentuojamas. Vertėjo paslaugomis konstitucinės justicijos procese teko pasinaudoti tik 1 kartą – nagrinėjant bylą dėl Respublikos Prezidento dekreto, kuriuo Lietuvos Respublikos pilietybė išimties tvarka suteikta J. Borisovui. J. Borisovas šioje byloje buvo apklaustas kaip liudytojas, apklausiant jį vertė vertėjas⁷⁷³.

III.1.2.4. Amicus curiae

Svarbu pažymėti, kad specialistais Konstitucinio Teismo aktuose įvardijami tik tie asmenys, kurie teikė paaiškinimus Konstituciniame Teisme (teismo posėdyje arba iki jo). Tačiau tie asmenys, kurie rengiant bylą pateikė rašytines nuomones atitinkamoje konstitucinės justicijos byloje, Konstitucinio

⁷⁷³ Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas. *Žin.*, 2003, Nr. 124-5643.

Teismo nutarimuose nėra įvardijami specialistais, šie asmenys Konstitucinio Teismo nutarimuose nėra įvardijami niekaip. Konstitucinio Teismo nutarimuose tiesiog pažymima apie rengiant bylą teismo posėdžiui gautas tam tikrų asmenų nuomones. 2015 metais iš 21 nutarimo net 11-oje nutarimų pažymėta apie rengiant bylą teismo posėdžiui gautas nuomones.

Taigi gali kilti visai pagrįstas klausimas – kuriai konstitucinės justicijos proceso dalyvių grupei priskiriami šie asmenys? Ar tai yra dar viena KTĮ *expressis verbis* neįvardyta proceso dalyvių grupė? Paminėtina, kad Konstitucinio Teismo teisėjų raštuose, kuriuose rengiant bylą Konstitucinio Teismo posėdžiui atitinkamų asmenų prašoma pateikti nuomones konstitucinės justicijos byloje, remiamasi KTĮ 27 str., tačiau nenurodoma, kokiu šio straipsnio punktu. Matyt, konkretaus punkto nenurodoma neatsitiktinai, nes šiame straipsnyje *expressis verbis* neįtvirtinta galimybė prašyti nuomonių konstitucinės justicijos byloje. Galbūt tokia Konstitucinio Teismo teisė galėtų būti kildinama iš KTĮ 27 str. 2 d. 4 p., kuriame nustatyta, kad teisėjas išreikalauja iš valstybės institucijų, kitų organizacijų bei asmenų rašytinius ir daiktinius įrodymus bei kitą reikalingą medžiagą, tačiau abejotina, ar tam tikro asmens nuomonė dėl konstitucinės justicijos bylos baigties negali būti įvardyta įrodymais ar medžiaga. Tokia teisė negali būti kildinama ir iš KTĮ 27 str. 2 d. 5 p., pagal kurį teisėjas skiria ekspertizes, iškviečia ir apklausia specialistus, nesuinteresuotus bylos baigtimi. Visų pirma, minėti asmenys nėra iškviečiami ar apklausiami, jie tik pateikia rašytinę nuomonę dėl pareiškėjo argumentų ar kitais susijusiais su konkrečia konstitucinės justicijos byla klausimais, be to, kaip minėta, jie nėra įvardijami kaip specialistai ir Konstitucinio Teismo nutarimuose. Taip pat reikėtų pažymėti, kad dažnai jų negalima įvardyti nesuinteresuotais bylos baigtimi asmenimis. Štai, pvz., konstitucinės justicijos byloje, kurioje nagrinėta, *inter alia*, privalomojo sveikatos draudimo lėšų paskirstymo sveikatos priežiūros įstaigoms (taip pat ir privačioms) problematika, rengiant bylą Konstitucinio Teismo posėdžiui buvo gauti Lietuvos privačių sveikatos priežiūros įstaigų asociacijos prezidento rašytiniai

paaškinimai⁷⁷⁴. Be jokios abejonės, privačių sveikatos priežiūros įstaigų asociacijos prezidentas negali būti laikomas nesuinteresuotu šios bylos baigtimi specialistu. Šiame kontekste įdomu pažymėti, kad šis asmuo šiuos savo rašytinius paaškinimus, kurių jo prašė byla rengianti Konstitucinio Teismo teisėja, vėliau dar kartą papildė savo iniciatyva⁷⁷⁵, šiame rašte, *inter alia*, pateikiama papildoma informacija apie privačių sveikatos priežiūros įstaigų diskriminavimą skiriant ES struktūrinių fondų ir valstybės investicijų programų lėšas. Paprastai aptariamai subjektai pildo savo pateiktas nuomones tik prašomi byla rengiančio teisėjo. Galimai Konstitucinio Teismo teisė prašyti tam tikrų asmenų nuomonės konstitucinės justicijos byloje kyla iš KTĮ 27 str. 2 d. 7 p., kuriame nustatyta, kad teisėjas rengdamas byla Konstitucinio Teismo posėdžiui atlieka kitus būtinus veiksmus bylai parengti teisminiam posėdžiui. Tačiau šiame kontekste taip pat gali kilti abejonė, ar tam tikrų asmenų nuomonė dėl bylos baigties gali būti įvardyta kaip būtinas veiksmas konstitucinės justicijos bylai parengti.

Manytina, kad KTĮ *expressis verbis* neįtvirtinta galimybė prašyti tam tikrų fizinių ar juridinių asmenų nuomonės konstitucinės justicijos byloje labiau primena Lietuvoje ganėtinai mažai žinomą *amicus curiae* institutą. Šiuo institutu daugiausia naudojamos bendrosios teisės tradicijos valstybėse, paskutiniaisiais dešimtmečiais taip pat ir tarptautiniuose teismuose, tačiau paskutiniaisiais metais imta kalbėti ir apie platesnį šio instituto naudojimą ir kontinentinėje Europoje⁷⁷⁶.

Nėra vienos bendros sąvokos, kuri glaustai apibūdintų atitinkamo teisinio instituto sampratą. Vienas problemiškesnių klausimų, kylančių apibūdinant *amicus curiae* institutą – galimas suinteresuotumas. Tvirtinama, kad skirtingose jurisdikcijose koncepcijos *amicus curiae* suinteresuotumo požiūriu yra gana prieštaringos – nuo būtinų sąlygų iki neigimo, o pats

⁷⁷⁴ Konstitucinio Teismo 2013 m. gegužės 16 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 52-2604.

⁷⁷⁵ Lietuvos privačių sveikatos priežiūros įstaigų asociacijos prezidento L. Paškevičiaus 2013 m. balandžio 3 d. pateikta papildoma informacija prie 2013 m. kovo 29 d. pateikto rašto dėl nuomonės pateikimo byloje Nr. 47/2009 bei 131/2010.

⁷⁷⁶ KOCHEVAR, S. Amici Curiae in Civil Law Jurisdictions. *The Yale Law Journal*, 2013, Vol. 122, p. 1653.

suinteresuotumas gali pasireikšti bet kuriuo iš kelių tipų: 1) rūpestis tiesiogiai su ginčo dalyku susijusiais savo interesais; 2) rūpestis su ginčo dalyku tiesiogiai nesusijusiais savo interesais; 2) rūpestis vienos iš proceso šalių interesais; 4) rūpestis viešuoju interesu⁷⁷⁷. *Amici* nėra šalys, nėra tretieji asmenys, nėra liudytojai, nėra ekspertai. *Amicus curiae* vaidmenį gali atlikti patys įvairiausi subjektai: nuo valstybės institucijų iki individų, nuo religinių organizacijų iki profesinių sąjungų, įmonių, mokslo įstaigų, tarptautinių organizacijų ir t. t. Neretai *amicus curiae* nuomones konstituciniams teismams jų pačių prašymu teikia ir Venecijos komisija⁷⁷⁸.

Tvirtinama, kad *amicus* atlieka lobistinei veiklai artimą informacinės sklaidos kanalo funkciją, padedančią teismą informuoti apie galimą platesnį jo priimamų sprendimų poveikį⁷⁷⁹. Taigi manytina, kad intereso turėjimas savaime nepaneigia *amicus curiae* statuso, priešingai – dažniau šios rūšies proceso dalyviai turi tam tikrą tiesioginį ar netiesioginį suinteresuotumą bylos baigtimi. Tai ir yra jų pagrindinis skirtumas nuo ekspertų, specialistų ir liudytojų.

Amicus curiae kartais apibūdinama kaip viena universaliausių, paprasčiausių ir bene mažiausiai kainuojančių teismo atsivėrimo formų⁷⁸⁰, todėl Konstitucinio Teismo procesinėje praktikoje naudojama tam tikra šio instituto atmaina yra sveikintina. Turint omenyje Konstitucinio Teismo priimamų sprendimų reikšmingumą, informacija apie galimą platesnį jo priimamų sprendimų poveikį yra labai svarbi. Tačiau manytina, kad ši proceso dalyvių kategorija turėtų būti griežčiau atribota nuo kitų proceso dalyvių (ypač specialistų), būtent vadovaujantis suinteresuotumo bylos baigtimi kriterijumi,

⁷⁷⁷ RAGAUSKAS, P. *Amicus curiae* institutas užsienio šalių <...>, p. 18.

⁷⁷⁸ Pvz., žr.: EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Amicus curiae brief for the Constitutional Court of „ the Former Yugoslav Republic of Macedonia“ on amendments to several laws relating to the system of salaries and remunerations of elected and appointed officials*, 2010. Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2010\)038-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2010)038-e)> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.]; EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Amicus curiae brief for the Constitutional Court of Moldova on certain provisions of the law on profesional integrity testing*, 2014. Prieiga per internetą: <<file:///C:/Users/DPuraitė/Downloads/ro-Opinia-Comisiei-de-la-Venetiaenga128a.pdf>> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].

⁷⁷⁹ RAGAUSKAS, P. *Amicus curiae* institutas užsienio šalių <...>, p. 18.

⁷⁸⁰ *Ibid.*, p. 8.

bet ne pagal tai, ar atitinkamas asmuo buvo apklaustas Konstituciniame Teisme, ar tik pateikė rašytinę nuomonę atitinkamoje konstitucinės justicijos byloje. Neretai pasitaiko, kad vienoje konstitucinės justicijos byloje tas pats asmuo buvo pateikęs rašytinę nuomonę ir į klausimus (jau kaip specialistas) atsakinėjo Konstitucinio Teismo posėdyje. Kaip antai rengiant konstitucinės justicijos bylą dėl skirtingų rinkėjų skaičiaus vienmandatėse apygardose buvo gauta VRK pirmininko rašytinė nuomonė, tačiau jis taip pat atsakė į teisėjų klausimus Konstitucinio Teismo posėdyje⁷⁸¹. Taigi manytina, kad specialistams ir *amicus curiae* konstitucinės justicijos procese turėtų būti suteikta galimybė tiek pateikti rašytinę nuomonę, tiek pateikti paaiškinimus Konstituciniame Teisme. Tačiau, atsižvelgiant į galimą *amicus curiae* suinteresuotumą konstitucinės justicijos bylos baigtimi, šiems subjektams neturėtų būti apmokamos su dalyvavimu konstitucinės justicijos procese susijusios išlaidos. Taip pat siūlytina šiems subjektams suteikti teisę įsitraukti į konstitucinės justicijos procesą savo iniciatyva, žinoma, paliekant Konstituciniam Teismui savo nuožiūra spręsti, ar tokių subjektų dalyvavimas procese reikalingas. Mokslinėje literatūroje tvirtinama, kad leidimas dalyvauti procese *amicus curiae* teisėmis visada priklausė nuo teismo diskrecijos⁷⁸².

III.1.3. Prašymų ištirti teisės aktų atitikimą Konstitucijai teisenos padariniai

III.1.3.1. Konstitucinio Teismo aktai, kuriais užbaigiama prašymų ištirti teisės aktų atitikimą Konstitucijai teiseną

KTĮ 71 str. 1 d. nustatyta, kad Konstitucinis Teismas baigęs nagrinėti bylą dėl teisės akto atitikimo Konstitucijai priima nutarimą. Taigi prašymų ištirti teisės aktų atitikimą Konstitucijai teiseną užbaigiama priimant ir paskelbiant nutarimus. Tačiau prašymų ištirti teisės aktų atitikimą Konstitucijai teiseną gali būti užbaigiama ne tik nutarimais. Tais atvejais, kai byla nėra išnagrinėjama iš esmės, ši teiseną taip pat gali būti užbaigiama tokiais aktais: Konstitucinio Teismo sprendimais atsisakyti nagrinėti prašymą, Konstitucinio

⁷⁸¹ Konstitucinio Teismo 2015 m. spalio 20 d. nutarimas. TAR, 2015-10-20, Nr. 15777.

⁷⁸² SHELTON, D. The participation of Nongovernmental Organizations in International Judicial Proceedings. *American Journal of International Law*, 1994, Vol. 88, p. 616.

Teismo pirmininko potvarkiais dėl prašymo grąžinimo, Konstitucinio Teismo sprendimais grąžinti prašymą pareiškėjui, Konstitucinio Teismo sprendimais nutraukti teiseną ir Konstitucinio Teismo sprendimais nutraukti bylą. Šioje teisenoje gali būti priimami ir daliniai Konstitucinio Teismo sprendimai⁷⁸³ arba Konstitucinio Teismo pirmininko potvarkiai⁷⁸⁴. Kaip minėta, šie Konstitucinio Teismo aktai (išskyrus Konstitucinio Teismo pirmininko potvarkius) kaip ir nutarimai gali būti pavadinti *jurisprudenciniais Konstitucinio Teismo aktais*.

Sprendimai atsisakyti nagrinėti prašymą ir sprendimai grąžinti prašymą pareiškėjui bei Konstitucinio Teismo pirmininko potvarkiai dėl prašymo grąžinimo priimami sprendžiant prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai priimtinumą klausimus⁷⁸⁵. Atsisakymo nagrinėti prašymą pagrindai nustatyti KTĮ 69 str. 1 d. Prašymas grąžinamas pareiškėjui, jeigu prašymas ar jo priedai neatitinka KTĮ 66 ir 67 str. nustatytų reikalavimų (KTĮ 70 str. 1 d.). Pažymėtina, kad Konstitucinio Teismo pirmininko potvarkiais dėl prašymo grąžinimo ar sprendimais grąžinti prašymą pareiškėjui prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teiseną nebūtinai užbaigiama: KTĮ 70 str. 2 d. nustatyta, kad prašymo grąžinimas neatima teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą bendra tvarka, kai bus pašalinti buvę trūkumai, taigi jei pareiškėjas ištaiso prašymo ar jo priedų trūkumus ir iš naujo kreipiasi į Konstitucinį Teismą, ši teiseną gali būti tęsiama toliau arba pradedama iš naujo. Tuo tarpu priėmus sprendimą atsisakyti nagrinėti prašymą – tokios galimybės nėra. Taigi šių Teismo aktų teisiniai padariniai skirtingi, sprendimas atsisakyti nagrinėti prašymą užkerta kelią pareiškėjui dar kartą kreiptis su tokiu pačiu prašymu į Konstitucinį Teismą, o sprendimas grąžinti prašymą pareiškėjui ir Konstitucinio Teismo pirmininko potvarkis dėl prašymo grąžinimo – ne, jei bus pašalinti įvardyti trūkumai.

Ganėtinai painus skirtumas tarp dviejų kitų minėtų Konstitucinio Teismo sprendimų rūšių – sprendimų nutraukti teiseną ir sprendimų nutraukti

⁷⁸³ Sprendimai dėl prašymo dalies priėmimo ir jo dalies grąžinimo, sprendimai dėl prašymo dalies priėmimo ir atsisakymo nagrinėti jo dalį, sprendimai dėl prašymo dalies grąžinimo ir atsisakymo nagrinėti jo dalį, sprendimai dėl prašymo dalies priėmimo, grąžinimo ir atsisakymo nagrinėti jo dalį.

⁷⁸⁴ Konstitucinio Teismo pirmininko potvarkiai dėl prašymo dalies priėmimo ir jo dalies grąžinimo.

⁷⁸⁵ Plačiau apie tai žr. disertacijos III.1.4 skyriuje.

bylą. KTĮ 69 str. 3 d. nustatyta, kad jeigu atsisakymo nagrinėti prašymą pagrindai buvo nustatyti *pradėjus nagrinėti bylą Konstitucinio Teismo posėdyje, priimamas sprendimas nutraukti bylą*. KTĮ 69 str. 4 d. nustatyta, kad ginčijamo akto panaikinimas yra pagrindas *priimti sprendimą pradėti teisenai nutraukti*. Jeigu tai paaiškėja iki teismo posėdžio pradžios, Konstitucinis Teismas šį klausimą sprendžia pasitarimų kambaryje. Taigi darytina išvada, kad *sprendimas dėl bylos nutraukimo* priimamas, kai byla pradėta nagrinėti Konstitucinio Teismo posėdyje. Tačiau KTĮ 69 str. 4 d. paminėtas ir kitos rūšies sprendimas – *pradėti teisenai nutraukti*. Iš KTĮ 69 str. 4 d. nuostatos „jeigu tai paaiškėja iki teismo posėdžio pradžios, Konstitucinis Teismas šį klausimą sprendžia pasitarimų kambaryje“, galima spręsti, kad šios rūšies sprendimai priimami, kai byla dar nebuvo pradėta nagrinėti teisminiame posėdyje.

Skirtumas tarp Konstitucinio Teismo *sprendimų dėl bylos nutraukimo* ir *sprendimų dėl teisenos byloje nutraukimo* išsamiau atskleidžiamas Konstitucinio Teismo oficialiojoje doktrinoje. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai yra ir tokie jo teisės aktai, kuriais konstitucinės justicijos byla išnagrinėjama iš esmės, ir tokie, kurie yra priimti ginčijamo teisės akto (jo dalies) atitikties Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui) netyrus iš esmės, o deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuotu sprendimu atsisakius nagrinėti prašymą arba *nutraukus pradėtą teiseną* (jeigu atitinkamas prašymas buvo priimtas Konstituciniame Teisme ir konstitucinės justicijos byla buvo pradėta rengti Konstitucinio Teismo posėdžiui), arba *nutraukus bylą* (jeigu konstitucinės justicijos byla jau buvo išnagrinėta Konstitucinio Teismo posėdyje)⁷⁸⁶.

Taigi pagal oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatas *Konstitucinio Teismo sprendimai dėl teisenos (teisenos byloje) nutraukimo* priimami tais atvejais, kai atitinkamas prašymas buvo priimtas Konstituciniame Teisme ir konstitucinės justicijos byla buvo pradėta rengti

⁷⁸⁶ Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Žin.*, 2006, Nr. 36-1292; Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas. *Žin.*, 2006, Nr. 90-3529, atitaisymas – 2006-12-16, Nr. 137.

Konstitucinio Teismo posėdžiui, o *Konstitucinio Teismo sprendimai dėl bylos nutraukimo* priimami konstitucinės justicijos bylą išnagrinėjus Konstitucinio Teismo posėdyje.

Tokios procesinės praktikos Konstituciniame Teisme visada ir buvo laikomasi, išskyrus 2 Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 9 d. priimtus sprendimus dėl bylos nutraukimo⁷⁸⁷ ir 8 Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 9 d. priimtus sprendimus dėl bylos dalies nutraukimo⁷⁸⁸, kurie, atsižvelgiant į tai, kad buvo priimti iki bylos išnagrinėjimo Konstitucinio Teismo posėdyje (t. y. jie buvo priimti Konstitucinio Teismo tvarkomajame posėdyje), pagal Konstitucinio Teismo oficialiąją doktriną ir nusistovėjusią procesinę praktiką turėtų atitinkamai vadintis *sprendimais dėl teisenos (byloje) nutraukimo*. Taigi Konstitucinis Teismas ir pats ne visada laikosi šios savo procesinės praktikos šių sprendimų rūšių diferencijavimo klausimu. Pagrindinis kriterijus atskiriant šias sprendimų rūšis yra konstitucinės justicijos proceso stadija, kurioje jie yra priimami – bylos rengimo teisminiam nagrinėjimui ar pasibaigus teismo nagrinėjimo stadijai. Dar vienas skirtumas tarp šių sprendimų rūšių yra tai, kad sprendimai dėl konstitucinės justicijos bylos nutraukimo (kai byla buvo išnagrinėta Konstitucinio Teismo posėdyje) visada skelbiami Teismo posėdžių salėje viešai juos perskaitant (KTR 130 p.), o sprendimai dėl teisenos nutraukimo, atsižvelgiant į tai, kad priimami tvarkomuosiuose Teismo posėdžiuose bylos rengimo teisminiam nagrinėjimui stadijoje, Teismo posėdžių salėje neskelbiami. Dar vienas skirtumas tarp šių sprendimų, kuris, atsižvelgiant į KTĮ 55 str. 4 d. nuostatą „teisėjas <...> turi teisę ne vėliau kaip per 5 darbo dienas po atitinkamo akto *paskelbimo Teismo posėdžių salėje* raštu išdėstyti motyvuotą savo atskirąją nuomonę“, buvo įtvirtintas KTR 145 p. – dėl sprendimų dėl konstitucinės justicijos bylos nutraukimo gali būti pareiškiamas Konstitucinio Teismo teisėjo atskiroji nuomonė, o dėl sprendimų nutraukti

⁷⁸⁷ Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 9 d. sprendimai: Nr. KT23-S14/2014, bylos Nr. 14/2014; Nr. KT22-S13/2014, bylos Nr. 13/2014.

⁷⁸⁸ Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 9 d. sprendimai: Nr. KT31-S22/2014, bylos Nr. 27/2014; Nr. KT29-S20/2014, bylos Nr. 22/2014; Nr. KT30-S21/2014, bylos Nr. 23/2014; Nr. KT28-S19/2014, bylos Nr. 21/2014; Nr. KT27-S18/2014, bylos Nr. 11/2014; Nr. KT26-S17/2014, bylos Nr. 9/2014; Nr. KT25-S16/2014, bylos Nr. 7/2014; Nr. KT24-S15/2014, bylos Nr. 6/2014.

teiseną atskiroji nuomonė negali būti reiškiamas. Nes pirmieji yra skelbiami Teismo posėdžių salėje, o antrieji – ne. Taigi šie sprendimai sukelia skirtingus padarinius Konstitucinio Teismo teisėjo atskirosios nuomonės instituto srityje.

Siūlytina atsisakyti skirtingų pavadinimų šioms sprendimų grupėms, nes iš esmės pagrindinis skirtumas tarp sprendimų dėl teisenos nutraukimo ir sprendimų dėl bylos nutraukimo yra konstitucinės justicijos proceso stadija, kurioje jie yra priimami. Šių aktų padariniai vienodi – Teismas dėl tam tikrų KTĮ nustatytų pagrindų atsisako vertinti teisės akto konstitucingumą (teisėtumą), tik ne prašymų priimtinumą, bet vėlesnėse proceso stadijose. Bylos rengimo teisminei posėdžiui stadijoje priimami sprendimai taip pat turėtų vadintis sprendimais dėl bylos nutraukimo, nes jais ir yra nutraukiama konstitucinės justicijos byla, kuri buvo pradėta rengti Konstitucinio Teismo posėdžiui, o teisenos sąvoka, kaip minėta, turi visai kitą prasmę. Teisenos sąvoka reiškia skirtingas konstitucinės justicijos bylų nagrinėjimo atmainas.

III.1.3.2. Konstitucinio Teismo aktų paviėšinimas ir paskelbimas

Taigi prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenas gali būti uėbaigiama: 1) *pasibaigus prašymų išankstinio tyrimo stadijai* (Konstitucinio Teismo sprendimais atsisakyti nagrinėti prašymą, Konstitucinio Teismo pirmininko potvarkiais dėl prašymo grąžinimo arba Konstitucinio Teismo sprendimais grąžinti prašymą pareiškėjui); 2) *bylos rengimo teisminei posėdžiui stadijoje* (Konstitucinio Teismo sprendimais dėl teisenos (teisenos byloje) nutraukimo); 3) *pasibaigus teismo nagrinėjimo stadijai* (Konstitucinio Teismo sprendimais dėl bylos nutraukimo); 4) *baigiamojo akto priėmimo stadijoje konstitucinės justicijos bylą išnagrinėjus iš esmės* (Konstitucinio Teismo nutarimais).

Šie aktai ne tik sukelia skirtingus teisinius padarinius, bet skiriasi ir jų paviėšinimo ir oficialaus paskelbimo tvarka. Iš šioje teisenoje priimamų aktų tik Konstitucinio Teismo nutarimai ir sprendimai dėl konstitucinės justicijos bylos nutraukimo (kai byla buvo išnagrinėta Konstitucinio Teismo posėdyje) visada skelbiami Teismo posėdžių salėje (KTR 130 p.). Konstitucinis Teismas

gali nuspręsti, kad bus skaitoma tik akto rezoliucinė dalis arba akto rezoliucinė dalis ir dalis motyvuojamosios dalies, Teismo posėdžio pirmininkas gali nuspręsti akto motyvuojamosios dalies argumentus pristatyti laisva forma (KTR 134 p.). Ši nuostata atsirado tik 2015 m. patvirtinus naujos redakcijos KTR. Teismo praktika šiuo klausimu palaipsniui kito, Konstitucinio Teismo veiklos pradžioje posėdžių salėje buvo perskaitomas visas nutarimas, nutarimams ilgėjant vėliau pradeda skaityti tik akto rezoliucinę dalį, o paskutiniaisiais metais įsitvirtino praktika skaityti ne tik rezoliucinę dalį, bet ir svarbesnes motyvuojamosios dalies nuostatas.

Oficialiai Teisės aktų registre iš šioje teiseinoje priimamų Teismo aktų yra skelbiami tik Konstitucinio Teismo nutarimai (KTĮ 84 str. 1 d.), jie taip pat skelbiami ir Konstitucinio Teismo interneto svetainėje (KTR 137 p.). Kiti šią teiseną užbaigiantys aktai skelbiami tik Konstitucinio Teismo interneto svetainėje (KTR 139 p.). Pažymėtina, kad iki 2014 m. sausio 1 d. galiojusioje KTĮ 84 str. redakcijoje buvo nustatyta, kad oficialiai („Valstybės žiniuose“) skelbiami ne tik nutarimai, bet ir sprendimai atsisakyti nagrinėti prašymą, sprendimai nutraukti bylą (teiseną). Tačiau KTĮ 84 str. buvo pakeistas 2012 m. KTĮ pakeitimo įstatymu⁷⁸⁹, kuris buvo parengtas siekiant suderinti KTĮ nuostatas su Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymo nuostatomis⁷⁹⁰, t. y. Teisėkūros pagrindų įstatyme numačius, kad teisės aktai ir informacija skelbiama nebe leidinyje „Valstybės žinios“, šio leidinio priede „Informaciniai pranešimai“, o Teisės aktų registre, internete, atsižvelgiant į Teisėkūros pagrindų įstatymo 6 str. 2 d. 19 ir 20 p., KTĮ įtvirtinta, kad Teisės aktų registre oficialiai skelbiami tik Konstitucinio Teismo nutarimai ir sprendimai dėl Konstitucinio Teismo nutarimų išaiškinimo. 2015 m. pakeitimais KTĮ 84 str. 1 d., *inter alia*, nustatyta, kad Teisės aktų registre taip pat skelbiami ir Konstitucinio Teismo pirmininko pranešimai dėl ginčijamo akto galiojimo sustabdymo ir dėl sustabdyto akto galiojimo atnaujinimo. KTĮ

⁷⁸⁹ Konstitucinio Teismo įstatymo 18, 26 ir 84 straipsnių pakeitimo įstatymas. *Žin.*, 2012, Nr. 132-6657.

⁷⁹⁰ Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymo lydinčiųjų įstatymų projektų. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=434380> [žiūrėta 2017 m. birželio 1 d.].

pakeitimo įstatymo projektą rengusioje darbo grupėje vyko diskusijos dėl poreikio į oficialiai skelbiamų Konstitucinio Teismo aktų sąrašą gražinti ir kitus baigiamuosius Teismo aktus, *inter alia*, minėtus Konstitucinio Teismo sprendimus, kuriais užbaigiama prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teiseną, tačiau darbo grupėje buvę Seimo nariai šiuo klausimu buvo kategoriški: jų požiūriu, Teisės aktų registre turi būti skelbiami tik tie Teismo aktai, kurie turi tiesioginį poveikį teisės sistemai – tai nutarimai, kuriais tam tikras teisės aktas pašalinamas iš teisės sistemos arba juo patvirtinamas ginčijamo teisės akto konstitucingumas, sprendimai dėl šių aktų išaiškinimo, taip pat Konstitucinio Teismo pirmininko pranešimai dėl ginčijamo akto galiojimo sustabdymo ir dėl sustabdyto akto galiojimo atnaujinimo. Tačiau toks požiūris yra per daug formalus, kaip minėta, ne tik nutarimuose, bet ir kituose Konstitucinio Teismo baigiamuosiuose aktuose yra formuluojama oficialioji konstitucinė doktrina⁷⁹¹, kuri turi Konstitucijos galią, taigi ir jos poveikis teisės sistemai neturėtų kelti abejonių. Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad teisę kuriančias ir teisę taikančias institucijas (pareigūnus) savo turiniu saisto ne tik Konstitucinio Teismo nutarimai, bet ir išvados bei sprendimai – visi jo aktai, kuriuose yra aiškinama Konstitucija, t. y. formuojama oficialioji konstitucinė doktrina⁷⁹². Galima paminėti keletą itin reikšmingų Konstitucinio Teismo sprendimų, priimtų šioje teisenoje, kuriais konstitucinės justicijos byla nebuvo išnagrinėta iš esmės, tačiau juose buvo suformuluota itin reikšminga konstitucinė doktrina: jau minėtas Konstitucinio Teismo 1993 m. rugpjūčio 26 d. sprendimas dėl atsisakymo nagrinėti prašymą, kuriame konstatuota, kad 1/5 Seimo narių grupė, kuri gali kreiptis į Konstitucinį Teismą, turi sudaryti ne 28, bet 29 Seimo nariai⁷⁹³; Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas dėl teisenos nutraukimo, kuriame

⁷⁹¹ Pvz., Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendime dėl bylos nutraukimo buvo suformuluota pakankamai išsami taisyklės, kad Konstitucinio Teismo sprendimų galia yra nukreipiama į ateitį, išimčių oficialioji konstitucinė doktrina. *Žin.*, 2012, Nr. 152-7779.

⁷⁹² Žr.: Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimą. *Žin.*, 2005, Nr. 113-4132; Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimą. *Žin.*, 2006, Nr. 32-1292.

⁷⁹³ Konstitucinio Teismo 1993 m. rugpjūčio 26 d. sprendimas Nr. 3.

suformuluota plati precedento kaip teisės šaltinio doktrina⁷⁹⁴; Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas dėl bylos nutraukimo, kuriame suformuluota taisyklės, kad Konstitucinio Teismo sprendimų galia yra nukreipiama į ateitį, išimčių doktrina⁷⁹⁵.

Dar vienas su Konstitucinio Teismo aktų paviėšinimu susijęs konstitucinės justicijos proceso institutas – Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados ir sprendimo išsiuntimas (KTĮ 60 str.). KTR 141 p. nustatyta, kad Konstitucinio Teismo nutarimus, išvadas ir sprendimus dėl konstitucinės justicijos bylos nutraukimo (kai byla buvo išnagrinėta Konstitucinio Teismo posėdyje), sprendimus dėl Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados ar sprendimo išaiškavimo ar peržiūrėjimo paskelbus viešame Konstitucinio Teismo posėdyje, ne vėliau kaip per 2 kalendorines dienas nuo šių aktų priėmimo dienos jų kopijos išsiunčiamos Konstitucinio Teismo teisėjams, dalyvavusiems byloje asmenims, jų atstovams, Seimui, Respublikos Prezidentui, Vyriausybei, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmininkui, generaliniam prokurorui ir teisingumo ministrui. Taigi tik šiems aktams taikomas išsiuntimo institutas. Pažymėtina, kad su šiuo institutu susietas kitas itin reikšmingas konstitucinės justicijos proceso institutas – Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados ir sprendimo aiškimas: KTĮ 61 str. nustatyta, kad Konstitucinio Teismo nutarimą, išvadą ir sprendimą oficialiai gali aiškinti tik pats Konstitucinis Teismas pagal 60 straipsnio pirmojoje dalyje nurodytų asmenų prašymą⁷⁹⁶.

Po Konstitucinio Teismo akto paskelbimo seka jo įsigaliojimas. KTĮ 84 str. 2 d. nustatyta, kad Konstitucinio Teismo nutarimai įsigalioja jų oficialaus paskelbimo Teisės aktų registre dieną. Kiti šią teiseną užbaigiantys Teismo aktai įsigalioja jų paskelbimo Konstitucinio Teismo interneto svetainėje dieną (KTĮ 84 str. 4 d.). KTR 139 p. detalizuota, kokie konkrečiai aktai įsigalioja jų paskelbimo Konstitucinio Teismo interneto svetainėje dieną.

⁷⁹⁴ Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas. *Žin.*, 2006, Nr. 88-3475, atitaisymas – 2006-12-16, Nr. 137.

⁷⁹⁵ Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas. *Žin.*, 2012, Nr. 152-7779.

⁷⁹⁶ Išsamiau apie tai disertacijos III.3 dalyje „Prašymų išaiškinti Konstitucinio Teismo nutarimą, išvadą ar sprendimą teiseną“.

Iš aptariamą teiseną užbaigiančių aktų tai – sprendimai atsisakyti nagrinėti prašymą arba grąžinti jį pareiškėjui, sprendimai nutraukti bylą ar teiseną, Konstitucinio Teismo potvarkiai dėl prašymo grąžinimo pareiškėjui.

III.1.3.3. Prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenos padariniai ratione personae

Kaip minėta aptariant konstitucinės justicijos tipologiją pagal jos teisinius padarinius, pirmoji galima klasifikacija yra tarp *inter partes* ir *erga omnes* sprendimų teisinės galios, t. y. ar teismo sprendimas privalomas tik ginčo šalims, sprendimas teisės normos nepanaikina (*inter partes*) ar jis yra visuotinai privalomas (*erga omnes*), jo pasekmė – akto anuliavimas ar pašalinimas iš teisės sistemos. Lietuvoje, kaip ir kitose centralizuotą konstitucinės kontrolės sistemą pasirinkusiose valstybėse, kuriose konstitucinės justicijos įgaliojimai sukonzentruoti specializuoto Konstitucinio Teismo rankose, šios institucijos nutarimai turi visuotinę (*erga omnes*) galią. Konstitucijos 107 str. nustatyta, kad Lietuvos Respublikos įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas (ar jo dalis) negali būti taikomi nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad atitinkamas aktas (ar jo dalis) prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. KTĮ 72 str. 2 d. nustatyta, kad Konstitucinio Teismo nutarimai yra privalomi visoms valstybės valdžios institucijoms, teismams, visoms įmonėms, įstaigoms bei organizacijoms, pareigūnams ir piliečiams. Paminėtina, kad kai kuriose Europos valstybėse konstitucinių teismų sprendimų dėl teisės aktų atitikties konstitucijai teisinė galia *ratione personae* aspektu skiriasi priklausomai nuo to, ar atitinkama nuostata pripažįstama prieštaraujančia Konstitucijai ar ne. Pavyzdžiui, Austrijoje, Rumunijoje ir Ispanijoje konstituciniai teismai, priėmę sprendimą, kad teisės aktas neprieštarauja konstitucijai, ateityje nepriims nagrinėti prašymų dėl to paties akto konstitucingumo tuo pačiu aspektu, jei kreipiasi tas pats subjektas, tačiau kiti subjektai gali kreiptis dėl to paties akto

konstitucingumo⁷⁹⁷, taigi tam tikra apimtimi tokie sprendimai turi *inter partes* poveikį. Kai kuriose valstybėse tokie klausimai negali būti iš naujo keliami tam tikrą laikotarpį (Turkija, Armėnija). Tačiau Lietuvoje, kaip ir daugelyje kitų Europos valstybių, Konstitucinio Teismo nutarimai, kuriais patvirtinamas teisės akto konstitucingumas, negali būti įveikti, taigi kaip ir nutarimai, kuriais pripažįstama, kad teisės aktas prieštarauja Konstitucijai, turi *erga omnes* galią. Pagal KTĮ 69 str. 1 d. Konstitucinis Teismas savo sprendimu atsisako nagrinėti prašymą ištirti teisės akto atitikimą Konstitucijai, jeigu prašyme nurodyto teisės akto atitikimas Konstitucijai jau buvo tirtas Konstituciniame Teisme ir tebegalioja tuo klausimu priimtas Konstitucinio Teismo nutarimas.

Tačiau galima diskutuoti, ar Lietuvos konstitucinės justicijos modelis taip pat neturi tam tikrų *inter partes* sprendimų teisinės galios elementų. Pvz.: 1) Konstitucinio Teismo nutarimai, priimti konstitucinės justicijos bylose, kuriose buvo ginčyti individualūs teisės aktai. Juk tokio nutarimo padariniai aktualūs daugiausia ginčo šalims, taip pat tam asmeniui, dėl kurio buvo priimtas individualus teisės aktas. Galima kelti klausimą, ar tokių nutarimų teisinės galios negalima pavadinti iš dalies *inter partes*, tačiau tokios diskusijos galimos tik dėl nutarimo rezoliucinės dalies, nutarimo motyvuojamoji dalis ir ypač joje suformuluota oficialioji konstitucinė doktrina turi daug platesnę reikšmę. Konstitucinis Teismas ne kartą yra pažymėjęs, kad visi teisę kuriantys ir taikantys subjektai, įskaitant ir teismus, taikydami Konstituciją privalo paisyti oficialiosios konstitucinės doktrinos, jie negali aiškinti Konstitucijos nuostatų kitaip, nei savo aktuose yra išaiškinęs Konstitucinis Teismas⁷⁹⁸; 2) Konstitucinio Teismo nutarimai, priimti konstitucinės justicijos bylose dėl negaliojančių teisės aktų konstitucingumo, kurios buvo inicijuotos teismų. Konstitucinis Teismas yra ne kartą konstatavęs, kad tais atvejais, kai į Konstitucinį Teismą kreipėsi bylą nagrinėjantis teismas, kuriam kyla abejonių dėl toje byloje taikytino įstatymo atitikties Konstitucijai, taip pat dėl kito Seimo priimto akto, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės

⁷⁹⁷ EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Study on individual access <...>*, p. 47.

⁷⁹⁸ *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimas. *Žin.*, 2012, Nr. 105-5330.

akto atitiktis Konstitucijai ar įstatymams, Konstitucinis Teismas turi pareigą išnagrinėti teismo prašymą nepriklausomai nuo to, ar ginčijamas įstatymas arba kitas teisės aktas galioja, ar ne, nes teismui kreipusis su prašymu ištirti įstatymo ar kito teisės akto, kuris turi būti taikomas jo nagrinėjamoje byloje, atitiktį Konstitucijai, o Konstituciniam Teismui neišsprendus šio klausimo iš esmės, nebūtų pašalintos teismui kilusios abejonės dėl įstatymo ar kito teisės akto konstitucingumo ir pritaikius tokį įstatymą ar kitą teisės aktą sprendžiant bylą galėtų būti pažeistos asmens konstitucinės teisės bei laisvės⁷⁹⁹. Taigi nors Lietuva patenka į tą valstybių grupę, kurioje teisės akto pripažinimas prieštaraujančiu Konstitucijai teismų inicijuotose bylose turi visuotinę galią, tačiau galima diskutuoti, ar tais atvejais, kai Konstitucinis Teismas pripažįsta, kad tam tikras nebegaliojantis teisės aktas prieštaravo Konstitucijai, tokio Konstitucinio Teismo nutarimo rezoliucinės dalies teisinė galia taip iš dalies negali būti pavadinta *inter partes*. Konstitucinis Teismas tokio akto nepašalina iš teisės sistemos, nes ginčytas teisės aktas jau yra panaikintas arba pakeistas, todėl jo konstitucingumas daugiau aktualus tik konkrečios sustabdytos bylos/bylų šalims.

III.1.3.4. Prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenos padariniai ratione temporis

Kaip minėta, konstitucinių teismų sprendimai, kuriais pripažįstama, kad atitinkamas teisės aktas prieštarauja konstitucijai, skiriasi pagal jų padarinius laiko požiūriu. Tradiciškai teismų sprendimų galiojimas laiko aspektu skirstomas į tris grupes: *ex tunc*⁸⁰⁰, *ex nunc*⁸⁰¹ ir *pro futuro*⁸⁰².

Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą konstatavo, kad Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalies nuostata, jog teisės aktas (ar jo dalis) negali būti taikomi nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad atitinkamas teisės aktas (jo dalis) prieštarauja

⁷⁹⁹ Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Žin.*, 2006, Nr. 32-1292.

⁸⁰⁰ *Liet. nuo pradžios*. Tai yra retroaktyvus teisės galiojimas.

⁸⁰¹ *Liet. nuo dabar*. Tai yra teisės galiojimas nuo priėmimo momento.

⁸⁰² *Liet. į ateitį*. Tai yra teisės galiojimas nuo tam tikro momento ateityje.

Konstitucijai, reiškia, kad tol, kol Konstitucinis Teismas nėra priėmęs sprendimo, jog atitinkamas teisės aktas (jo dalis) prieštarauja Konstitucijai, preziumuojama, kad toks teisės aktas (jo dalis) atitinka Konstituciją ir kad tokio teisės akto (jo dalies) pagrindu atsiradusios teisinės pasekmės yra teisėtos⁸⁰³. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs ir tai, kad Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtinta bendra taisyklė, jog Konstitucinio Teismo sprendimų dėl teisės aktų atitikties Konstitucijai galia nukreipiama į ateitį⁸⁰⁴. Taigi Lietuvoje įtvirtintas *ex nunc* Konstitucinio Teismo nutarimų teisinės galios modelis.

Neretai tvirtinama, kad *ex nunc* modelis Lietuvoje pasirinktas dėl to, kad kitoks modelis, t. y. *ex tunc* modelis, gali sukelti teisės sistemos nestabilumą: bet kokio teisės akto pritaikymas negalėtų būti laikomas galutiniu, nes taikant *ex tunc* modelį atsirastų galimybė kada nors ateityje, net praėjus daugeliui metų po teisės akto pritaikymo, kvestionuoti teisės akto pritaikymą remiantis vien tuo, kad dabar šis teisės aktas pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai. Teisės sistemos nestabilumas būtų didesnė blogybė negu tai, kad teisės akto pripažinimas prieštaraujančiu Konstitucijai nėra pagrindas pakeisti ar panaikinti jau priimtų ir baigtų įvykdyti institucijų sprendimų (taip pat ir teismų), kurie buvo priimti vadovaujantis antikonstituciniu pripažintu teisės aktu⁸⁰⁵. Lietuvoje vyraujančio *ex nunc* modelio pranašumu prieš *ex tunc* modelį galėtų būti įvardijamas užtikrinamas teisinis tikrumas⁸⁰⁶.

Tačiau Konstitucinis Teismas yra konstatavęs ir tai, kad Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta bendra taisyklė, kad Konstitucinio Teismo sprendimų galia yra nukreipiama į ateitį; tačiau ši taisyklė nėra absoliuti⁸⁰⁷.

Pastaraisiais metais Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje⁸⁰⁸ ne kartą buvo nagrinėjami klausimai dėl Konstitucinio Teismo nutarimų galiojimo laiko

⁸⁰³ *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 2011 m. spalio 25 d. nutarimas. *Žin.*, 2011, Nr. 129-6116.

⁸⁰⁴ *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 2011 m. spalio 25 d. nutarimas. *Žin.*, 2011, Nr. 129-6116.

⁸⁰⁵ SINKEVIČIUS, V. Konstitucinės pasekmės, kurias sukelia Konstitucinio Teismo <...>, p. 947.

⁸⁰⁶ ŠILEIKIS, E. *Alternatyvi konstitucinė <...>*, p. 526.

⁸⁰⁷ *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas. *Žin.*, 2003, Nr. 124-5643.

požiūriu. Vienoje konstitucinės justicijos byloje buvo tirta, ar KTĮ 72 str. tiek, kiek jame nėra nustatyta, kad Konstitucijai prieštaraujančiu pripažintas teisės aktas negalioja nuo jo įsigaliojimo, taip pat šio straipsnio 4 d., pagal kurią neturi būti vykdomi sprendimai, pagrįsti teisės aktais, kurie pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai ar įstatymams, jeigu tokie sprendimai nebuvo įvykdyti iki atitinkamo Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo, tiek, kiek joje eksplicitiškai nėra nustatyta, kokie sprendimai yra įtvirtinti formuluotėse „neturi būti vykdomi sprendimai“, „jeigu tokie sprendimai nebuvo įvykdyti“, neprieštarauja Konstitucijai.

Konstitucinio Teismo 2011 m. spalio 25 d. nutarimu KTĮ 72 str. atitinkama apimtimi pripažintas neprieštaraujančiu Konstitucijai. Kaip pažymėta Konstitucinio Teismo nutarime, pagal Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalį iki Konstitucinio Teismo sprendimo, kad atitinkamas teisės aktas prieštarauja Konstitucijai, oficialaus paskelbimo preziumuojama, kad toks teisės aktas atitinka Konstituciją ir kad teisinės pasekmės (kaip antai pagal atitinkamą institucijos sprendimą, priimtą vadovaujantis šiuo teisės aktu, asmuo įgijo tam tikras teises ar atitinkamą teisinį statusą arba asmeniui atitinkamu institucijos sprendimu nebuvo suteikta tam tikrų teisių ar atitinkamo teisinio statuso), atsiradusios tokio teisės akto pagrindu, yra teisėtos.

Konstitucinis Teismas taip pat konstatavo, kad įstatymų leidėjui nekyla pareigos nustatyti teisinio reguliavimo, pagal kurį Konstitucinio Teismo sprendimų dėl teisės aktų atitikties Konstitucijai galia būtų nukreipiama retroaktyviai. Tačiau tai nereiškia, kad įstatymų leidėjas apskritai negali reguliuoti santykių, atsiradusių iki tos dienos, kai oficialiai buvo paskelbtas Konstitucinio Teismo sprendimas, kuriuo įstatymas buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai. Konstitucija nepaneigia Seimo teisės nustatyti tokį naują teisinį reguliavimą, pagal kurį būtų pašalinamos neigiamos teisinės pasekmės, kilusios taikant teisės aktą, kurį Konstitucinis Teismas savo sprendimu pripažino prieštaraujančiu Konstitucijai, t. y. naują teisinį

⁸⁰⁸ Žr. Konstitucinio Teismo 2011 m. spalio 25 d. nutarimas. *Žin.*, 2011, Nr. 129-6116; Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas. *Žin.*, 2012, Nr. 152-7779; Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 18 d. sprendimas, Nr. KT23-S10/2015.

reguliavimą taikyti ir santykiams, kurie atsirado iki tos dienos, kai oficialiai buvo paskelbtas minėtas Konstitucinio Teismo sprendimas. Tokiu teisiniu reguliavimu turi būti paisoma Konstitucijos, juo negali būti pažeistas viešasis interesas, jis turi atitikti, *inter alia*, konstitucinio teisinės valstybės principo reikalavimus: negali būti sudaryta prielaidų paneigti teisingumą, teisinį tikrumą, teisinį saugumą, juo turi būti apsaugotos kitų asmenų sąžiningai įgytos teisės.

Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad KTĮ 67 str. 1 d. (kurioje nustatyta, kad jei yra pagrindo manyti, jog įstatymas ar kitas teisės aktas, kuris turėtų būti taikomas konkrečioje byloje, prieštarauja Konstitucijai, teismas (teisėjas) sustabdo šios bylos nagrinėjimą ir, atsižvelgdamas į Konstitucinio Teismo kompetenciją, kreipiasi į jį su prašymu spręsti, ar šis įstatymas ar kitas teisės aktas atitinka Konstituciją) yra įtvirtinta viena iš Konstitucinio Teismo nutarimų galios nukreipimo į ateitį išimčių.

Kitoje konstitucinės justicijos byloje pareiškėjas prašė ištirti, ar ABTĮ 153 str. 2 d. nuostata „Procesas gali būti atnaujinamas esant šiems pagrindams: <...> 11) panaikinamas kaip neteisėtas teisės aktas, kuriuo remdamasis teismas išsprendė bylą“ tiek, kiek, pasak pareiškėjo, administracinėje byloje procesas yra atnaujinamas Konstituciniam Teismui pripažinus teisės aktą prieštaraujančiu Konstitucijai ar įstatymams, neprieštarauja Konstitucijai.

Esama nuomonės, kad Konstitucijai prieštarauja ne minėta ABTĮ nuostata, tačiau tai, kad galimybės atnaujinti procesą tokiais atvejais nėra nustatyta nei CPK, nei BPK, tvirtinama, kad esama pagrindo svarstyti, ar šiuo atžvilgiu procesinės teisės sistemoje nėra legislatyvinės omisijos – teisės spragos, kurią draudžia Konstitucija⁸⁰⁹.

Nors Konstitucinis Teismas šios konstitucinės justicijos bylos neišnagrinėjo iš esmės (ji buvo nutraukta⁸¹⁰), tačiau šiame sprendime buvo suformuluota pakankamai išsami oficialioji konstitucinė doktrina dėl taisyklės, kad Konstitucinio Teismo sprendimų galia yra nukreipiama į ateitį, išimčių.

⁸⁰⁹ KŪRIS, E. (sud. ir moksl. red.) Konstitucinis Teismas <...>, p. 90.

⁸¹⁰ Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas. *Žin.*, 2012, Nr. 152-7779.

Necituojant visos šiame sprendime suformuluotos plačios konstitucinės doktrinos, koncentruotai galima įvardyti, kad jame išskirtos tokios taisyklės, kad Konstitucinio Teismo sprendimų galia yra nukreipiama į ateitį, išimtys:

- 1) konstitucinės justicijos byloje nustačius, kad ginčijamas teisės aktas (jo dalis) vertintinas kaip konstitucinio draudimo įveikti Konstitucinio Teismo baigiamojo akto galią pažeidimas, Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus įvertinęs visas aplinkybes konstatuoti, kad antikonstituciniais galėtų būti laikomi tokio teisės akto (jo dalies) taikymo padariniai, *inter alia*, padariniai, atsiradę iki Konstituciniam Teismui priimant sprendimą, kad šis teisės aktas (jo dalis) prieštarauja Konstitucijai;
- 2) konstitucinės justicijos byloje nustačius, kad ginčijamas teisės aktas (jo dalis) ne tik prieštarauja Konstitucijai, bet ir iš esmės paneigia pamatines konstitucines vertybes – Lietuvos valstybės nepriklausomybę, demokratiją, respubliką ar prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių pobūdį, toks aktas (jo dalis) negali galioti nuo pat jo priėmimo ir tokio teisės akto (jo dalių) taikymo padariniai turi būti laikomi antikonstituciniais;
- 3) taisyklės, kad Konstitucinio Teismo sprendimų galia nukreipiama į ateitį, išimtis taip pat įtvirtinta Konstitucijos 110 str., pagal kurią nagrinėjamoje byloje teismas negali taikyti teisės akto (jo dalies), kurį Konstitucinis Teismas, įgyvendindamas Konstitucijos 102 str. 1 d. nustatytus įgaliojimus, pripažino prieštaraujančiu Konstitucijai.

Pastebėtina, kad antroji išimtis oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje suformuluota ganėtinai abstrakčiai ir reikalauja tam tikro tikslinimo ją interpretuojant visų Konstitucinio Teismo išnagrinėtų bylų kontekste. Pvz., nekyla abejonių, kad Baudžiamojo kodekso nuostata, kurioje buvo numatyta mirties bausmė ir kuri Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimu buvo pripažinta prieštaraujančia Konstitucijai, kartu iš esmės paneigė prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių pobūdį. Tačiau vadovaujantis minėta nuostata mirties bausmė įvykdyta 9 asmenims, taigi šiuo atveju reikalavimo,

kad toks aktas negaliotų nuo pat jo priėmimo ir kad tokio akto padariniai būtų laikomi antikonstituciniais, įgyvendinimas yra problemiškas.

Trečioji išimtis taip pat kelia daug neaiškumų. Vienų autorių nuomone, pažeistas teisės gali apginti tik tie asmenys, kurie, nesutikdami, kad jų atžvilgiu būtų taikomas antikonstitucinis teisės aktas, kreipėsi į teismą prašydami apginti jų pažeistas teises, o teismas kreipėsi į Konstitucinį Teismą, prašydamas iširti teisės akto atitiktį Konstitucijai – Konstituciniam Teismui pripažinus teisės aktą, kuris turėjo būti taikomas byloje, prieštaraujančiu Konstitucijai, toks teisės aktas jau negali būti taikomas byloje, taigi tik nurodytų asmenų teisės gali būti apgintos⁸¹¹. Tačiau kartais pateikiama ir abejonių tokios pozicijos pagrįstumu. Tvirtinama, kad galima įsivaizduoti situaciją, kai asmuo „nepasipriešino“ atitinkamo teisės akto taikymui jo atžvilgiu iki atitinkamo Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo, t. y. jo valios atžvilgiu atsitiktinio teisinio fakto, tačiau pagal galiojančius įstatymus turėjo teisę tai padaryti vėliau. Jei tokie asmenys negalėtų apginti savo pažeistos teisės, tektų konstatuoti absurdišką padėtį: Konstitucinis Teismas būtų pripažinęs, kad ir jų teisė buvo pažeista, bet kaip tik dėl to, kad Konstitucinis Teismas tai pripažino ir kad jis tai padarė dar asmenims nespėjus (galbūt dėl labai gerbtinų priežasčių) pasinaudoti valstybės garantuota procesine teise ginti savo pažeistą materialiąją teisę, jie negali tos teisės apginti⁸¹².

Taip pat galimos probleminės situacijos, kai teismas nesuabejoja taikomo teisės akto konstitucingumu, jį pritaiko, nors bylos šalis prašė teismo dėl teisės akto atitikties Konstitucijai kreiptis į Konstitucinį Teismą, o vėliau Konstitucinis Teismas tą aktą kito subjekto inicijuotoje konstitucinės justicijos byloje pripažino prieštaraujančiu Konstitucijai. Kaip minėta, procesiniai įstatymai nenumato galimybės atnaujinti proceso tokiais atvejais, išskyrus

⁸¹¹ SINKEVIČIUS, V. Konstitucinės pasekmės, kurias sukelia Konstitucinio Teismo konstatavimas <...>, p. 947.

⁸¹² KŪRIS, E. (sud. ir moksl. red.) Konstitucinis Teismas <...>, p. 90.

ABTĮ nuostata, dėl kurios konstitucingumo buvo kreiptasi į Konstitucinį Teismą⁸¹³.

Su nagrinėjama tematika susijęs Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 18 d. sprendimas⁸¹⁴, kuriuo Konstitucinis Teismas atsisakė nagrinėti pareiškėjo prašymą ištirti, ar CK 6.271 str. 1 d. tiek, kiek pagal ją valstybė iš valstybės biudžeto ne tik tam tikrais ypatingais (išimtiniais), o iš esmės visais atvejais privalo atlyginti žalą, atsiradusią dėl Seimo priimtų teisės aktų (*inter alia*, įstatymų) tuo atveju, kai Konstitucinis Teismas savo baigiamuosiuose aktuose pripažįsta juos antikonstituciniais, neprieštaruja Konstitucijai. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad pareiškėjas savo prašyme iš esmės kėlė ne ginčijamos nuostatos konstitucingumo, o jos aiškinimo ir taikymo teismuose (teismų praktikoje) klausimą.

Šiame sprendime Konstitucinis Teismas, pasirėmęs Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendime suformuluota oficialiaja konstitucine doktrina bendros Konstitucijoje įtvirtintos Konstitucinio Teismo nutarimų galiojimo į ateitį taisyklės išimčių klausimu, apibendrintai konstatavo, kad Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalies nuostatas aiškinant kartu su kitomis konstitucinėmis nuostatomis yra apibrėžti tam tikri atvejai (bendros Konstitucijoje įtvirtintos Konstitucinio Teismo nutarimų galiojimo tik į ateitį taisyklės išimtys), kada Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia gali būti nukreipiama atgal (Konstitucinio Teismo nutarimas veikia reatroaktyviai).

Konstitucinis Teismas šiame sprendime taip pat konstatavo, kad teismas, nagrinėjantis bylą dėl žalos, atsiradusios dėl valstybės valdžios institucijų neteisėtų aktų, atlyginimo, kiekvienu konkrečiu atveju atsižvelgia į visas turinčias reikšmės bylos aplinkybes ir, vadovaudamasis teise, *inter alia*, nenusižengdamas iš Konstitucijos kylantiems teisingumo, protingumo

⁸¹³ Tokios situacijos, *inter alia*, patvirtina ir individualaus konstitucinio skundo instituto įvedimo Lietuvoje reikalingumą, asmuo galėtų pasinaudoti šiuo institutu išnaudojęs visas kitas teisinės gynybos priemones (net jeigu jos bylą nagrinėjęs teismas nesuabejojo taikomo akto konstitucingumu) ir tokiu būdu atkurti savo pažeistas teises.

⁸¹⁴ Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 18 d. sprendimas Nr. KT23-S10/2015.

imperatyvams, priima sprendimą, ar tuo konkrečiu atveju yra pagrindas valstybei atlyginti žalą, atsiradusią dėl valstybės valdžios institucijos neteisėto akto.

Tačiau šis Konstitucinio Teismo sprendimas atskleidė kitą problemą – tam tikrą prieštarumą LVAT formuojamoje praktikoje dėl Konstitucinio Teismo nutarimų galiojimo laiko atžvilgiu. Pareiškėjo prašyme nurodyta, kad „taikant ir aiškinant CK 6.271 str. 1 d., *inter alia* LVAT formuojamoje praktikoje, pripažįstama, kad į jos turinį patenka valstybės pareiga atlyginti turtinę žalą, kuri atsiranda taikant Seimo priimtus įstatymus (jų nuostatas), kuriuos vėliau Konstitucinis Teismas savo nutarimais pripažįsta prieštaravusiais Konstitucijai“. Tačiau minėtame Konstitucinio Teismo sprendime taip pat pažymėta, kad LVAT, formuojančio administracinių teismų praktiką, nutartyse nurodoma ir kitokia pozicija – būtent tai, kad „Konstitucinio Teismo nutarimas, kuriuo atitinkama teisės akto norma pripažįstama prieštaraujančia Konstitucijai, <...> savaime nėra pagrindas taikyti valstybei CK 6.271 straipsnyje numatytą atsakomybę, kadangi šios atsakomybės taikymą kiekvienoje individualioje byloje lemia tik tai bylai reikšmingų aplinkybių visuma⁸¹⁵“. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad ginčijamos normos aiškinimo ir taikymo praktika teismuose nėra nusistovėjusi.

Pažymėtina, kad LVAT jurisprudencijoje yra konstatuota ir tai, kad Konstitucijoje įtvirtintos bendros taisyklės, jog Konstitucinio Teismo sprendimų galia yra nukreipiama į ateitį, išimtis taikytina ne tik tais atvejais, kai yra pagrindo manyti, kad įstatymas ar kitas teisės aktas, kuris turėtų būti taikomas konkrečioje byloje, prieštarauja Konstitucijai, ir teismas sustabdo šios bylos nagrinėjimą bei kreipiasi į Konstitucinį Teismą, prašydamas spręsti, ar šis įstatymas ar kitas teisės aktas atitinka Konstituciją. Teismas pažeistų Konstitucijos 29 str. įtvirtintą lygiateisiškumo principą, jeigu minėta išimtis būtų rezervuota tik Konstitucijos 110 str. 2 d. ir ABTĮ 4 str. 2 d. nurodytiems atvejams ir nebūtų taikoma tuo atveju, kai asmuo kreipiasi į teismą dėl pažeistų

⁸¹⁵ Pvz., Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. sausio 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A146-69/2012.

teisių gynimo jau po to, kai yra priimtas tam tikras Konstitucinio Teismo nutarimas⁸¹⁶.

Kaip matyti, kai kurios Konstitucinio Teismo nutarimų galios nukreipimo į ateitį išimčių oficialios doktrinos nuostatos suformuluotos labai abstrakčiai ir mokslo doktrinoje ir teismų praktikoje suprantamos skirtingai. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad oficialioji konstitucinė doktrina formuojama byla po bylos, manytina, kad Konstitucinis Teismas ateityje turėtų išplėtoti išsamesnę doktriną aptariamais klausimais.

Taigi Lietuvos konstitucinės justicijos modelyje esama ir kai kurių *ex tunc* modelio elementų, kurie susiformavo Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, Konstitucijoje apie juos *expressis verbis* nesakoma nieko⁸¹⁷.

Tas pats pasakytina apie *pro futuro* elementus. Atsižvelgdamas į konkrečias bylos aplinkybes, Konstitucinis Teismas gali nustatyti kitą, vėlesnę, Konstitucinio Teismo nutarimo, kuriuo tam tikras teisės aktas (jo dalis) pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai ar įstatymams, paskelbimo dieną (KTĮ 84 str. 3 d.). KTR 140 p. konkretizuota, kokiais atvejais Konstitucinis Teismas gali tai padaryti: jeigu tai būtina, kad teisėkūros subjektas turėtų laiko pašalinti teisinio reguliavimo spragoms, kurių atsirastų, jeigu atitinkamas Konstitucinio Teismo nutarimas būtų oficialiai paskelbtas tuoj pat po viešo paskelbimo Konstitucinio Teismo posėdyje ir jeigu jos sudarytų prielaidas iš esmės paneigti tam tikras Konstitucijos ginamas, saugomas vertybes.

Iki 2015 m. pakeitimų įsigaliojimo KTĮ tokia galimybė nebuvo įtvirtinta. Ši priemonė susiformavo jurisprudenciniu keliu. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje ne kartą konstatuota, kad Konstitucinio Teismo nutarimo (*inter alia*, nutarimo, kuriuo tam tikras įstatymas (jo dalys) pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai) oficialaus paskelbimo atidėjimas – iš Konstitucijos kylanti prielaida išvengti tam tikrų visuomenei ir valstybei, žmonių teisėms ir laisvėms nepalankių padarinių, kurių galėtų atsirasti, jeigu atitinkamas Konstitucinio Teismo nutarimas būtų oficialiai paskelbtas tuoj pat

⁸¹⁶ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. kovo 12 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵⁵²-519/2013.

⁸¹⁷ Plačiau apie tai žr. disertacinio darbo III.1.3.4 skyriuje.

po jo viešo paskelbimo Konstitucinio Teismo posėdyje ir tą jo oficialaus paskelbimo dieną įsigaliojū⁸¹⁸.

Kaip minėta, termino atidėjimo institutas yra įtvirtintas ir kitose Europos valstybėse, tačiau dažniausiai tokia galimybė yra įtvirtinta konstitucijų tekstuose. Juo siekiama, kad Konstitucijai prieštaraujantį teisės aktą nedelsiant pašalinus iš teisės sistemos nekiltų nepageidaujamų padarinių, pvz., teisinio reguliavimo vakuomo, kuris sukeltų pavojų tam tikriems svarbiems visuomenės, valstybės ar asmenų interesams, susidarymas; poveikis valstybės finansų pusiausvyrai, kai sprendimui įgyvendinti reikia didelių valstybės biudžete nenumatytų finansinių lėšų. Per nukėlimo laiką teisėkūros subjektas turi galimybę teisinį reguliavimą suderinti su Konstitucija (Teismo posėdžių salėje viešai paskelbto nutarimo tekstas visiems prieinamas, *inter alia*, Teismo interneto tinklalapyje).

Šia galimybe iki minėtos KTĮ pataisos įsigaliojimo Konstitucinis Teismas pasinaudojo tik išimtiniais atvejais, t. y. tik 7⁸¹⁹ kartus ir 1⁸²⁰ kartą po šios pataisos įsigaliojimo. Šiuos atvejus santykinai galima sugrupuoti pagal tai, kokių nepageidaujamų padarinių siekta išvengti atidedant Konstitucinio Teismo nutarimo oficialaus paskelbimo terminą: 1) siekiant išvengti teisinio reguliavimo vakuomo, kuris sukeltų pavojų tam tikriems svarbiems visuomenės, valstybės ar asmenų interesams, susidarymo atidėtas Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. ir 2011 m. birželio 9 d. nutarimų oficialus paskelbimas⁸²¹; 2) atsižvelgiant į poveikį valstybės finansų

⁸¹⁸ *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 2005 m. rugpjūčio 23 d. nutarimas.

⁸¹⁹ Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas. *Žin.*, 2003, Nr. 19-828; Konstitucinio Teismo 2005 m. rugpjūčio 23 d. nutarimas. *Žin.*, 2005, Nr. 152-5605; Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d. nutarimas. *Žin.*, 2010, Nr. 134-6860; Konstitucinio Teismo 2011 m. birželio 9 d. nutarimas. *Žin.*, 2011, Nr. 111-5228; Konstitucinio Teismo 2012 m. vasario 6 d. nutarimas. *Žin.*, 2012, Nr. 109-5528; Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 1 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 103-5079; Konstitucinio Teismo 2015 m. birželio 11 d. nutarimas. *TAR*, 2016-01-01, Nr. 1.

⁸²⁰ Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 29 d. nutarimas Nr. KT26-N15/2015, bylos Nr. 19/2013.

⁸²¹ Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarime konstatuota, kad jeigu Konstitucinio Teismo nutarimas šioje byloje būtų oficialiai paskelbtas iškart po jo viešo paskelbimo Konstitucinio Teismo posėdyje, vietos savivaldos teisiniame reguliavime susidarytų vakuumas, kuris iš esmės sutrikdytų vietos savivaldos mechanizmo funkcionavimą ir valstybės valdymą. Konstitucinio Teismo 2011 m. birželio 9 d. nutarime konstatuota, kad jeigu Konstitucinio Teismo nutarimas šioje byloje būtų oficialiai paskelbtas iškart po jo viešo paskelbimo Konstitucinio Teismo posėdyje, susidarytų teisinio reguliavimo neapibrėžtumas, kuris iš esmės sutrikdytų Nekilnojamojo turto registre saugomų duomenų teikimo tvarką ir kuriam pašalinti reikalingas tam tikras laikas.

pusiausvyrai, kai sprendimui įgyvendinti reikia didelių valstybės biudžete nenumatytų finansinių lėšų, atidėtas Konstitucinio Teismo 2005 m. rugpjūčio 23 d., 2010 m. birželio 29 d., 2012 m. vasario 6 d., 2013 m. liepos 1 d., 2015 m. birželio 11 d., 2015 m. rugsėjo 29 d. nutarimų oficialus paskelbimas⁸²², dauguma šių nutarimų priimta ekonomikos krizės laikotarpiu.

Kaip minėta, Europos valstybėse šis institutas reiškia, kad Konstitucinio Teismo sprendimu tam tikram laikui pratęsimas Konstitucijai prieštaraujančių nuostatų galiojimas, todėl neretai išreiškiama abejonė, ar tokia situacija suderinama su konstitucinio teisingumo samprata, taigi Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje susiformavusi, vėliau KTĮ įtvirtinta išėitis – atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes, atidėti oficialų savo nutarimo paskelbimą ir įsigaliojimą – yra netgi priimtinesnė priemonė nei nekonstitucinėmis pripažintų normų galiojimo pratęsimas, nes neduoda pagrindo kontroversijoms, kurių neišvengiamai sukeltų Konstitucijai prieštaraujančiomis pripažintų teisės normų tolesnis taikymas.

⁸²² Konstitucinio Teismo 2005 m. rugpjūčio 23 d. nutarime šiuo institutu pasinaudota atsižvelgiant į tai, kad įstatymų pakeitimams ir (arba) papildymams padaryti reikia tam tikro laiko, kad valstybės finansinių įsipareigojimų asmenims, kuriems nuosavybės teisės į išlikusį nekilnojamąjį turtą yra atkuriamos mokant pinigines kompensacijas, vykdymas yra susijęs su valstybės biudžeto sudarymu, valstybės finansinių išteklių atitinkamu persikirstymu. Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d. nutarimo paskelbimo terminas atidėtas konstatavus, kad jeigu Konstitucinio Teismo nutarimas šioje byloje būtų oficialiai paskelbtas iškart po jo viešo paskelbimo Konstitucinio Teismo posėdyje, susidarytų teisėjų valstybinių pensijų teisinio reguliavimo vakuumas, kuris iš esmės sutrikdytų teisėjų valstybinių pensijų skyrimą. Konstitucinio Teismo 2012 m. vasario 6 d. nutarime konstatuota, kad jeigu Konstitucinio Teismo nutarimas šioje byloje būtų oficialiai paskelbtas iškart po jo viešo paskelbimo Konstitucinio Teismo posėdyje, atsirastų kai kurių valstybinių pensijų teisinio reguliavimo neapibrėžtumas, dėl kurio galėtų būti iš esmės sutrikdytas ar net laikinai nutrauktas valstybinių pensijų mokėjimas. Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 1 d. nutarime atsižvelgta į tai, kad šiam Konstitucinio Teismo nutarimui įgyvendinti, t. y. atitinkamai persikirstyti valstybės finansinius išteklius ir pakeisti teisinį reguliavimą, kuriuo nustatyti valstybės biudžeto asignavimai asmenų, kuriems už darbą apmokama iš valstybės ar savivaldybės biudžeto lėšų, darbo užmokesčiui, ir (arba) priimti įstatymų pakeitimus, pagal kuriuos būtų nustatytas toks asmenų, kuriems už darbą apmokama iš valstybės ar savivaldybės biudžeto lėšų, atlyginimų mažinimo mastas, kuriuo nebūtų iškreiptos iki itin sunkios ekonominės, finansinės padėties susidarymo valstybėje nustatytų atlyginimų dydžių proporcijos, įstatymų leidėjui reikalingas tam tikras laikas. Konstitucinio Teismo 2015 m. birželio 11 d. nutarime konstatuota, kad jeigu Konstitucinio Teismo nutarimas šioje byloje būtų oficialiai paskelbtas iškart po jo viešo paskelbimo Konstitucinio Teismo posėdyje, atsirastų savivaldybių finansavimo teisinio reguliavimo neapibrėžtumas, dėl kurio galėtų būti iš esmės sutrikdytas lėšų skyrimas savivaldybėms. Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 29 d. nutarime konstatuota, kad jeigu Konstitucinio Teismo nutarimas šioje byloje būtų oficialiai paskelbtas iškart po jo viešo paskelbimo Konstitucinio Teismo posėdyje, atsirastų biudžetinių įstaigų ir organizacijų darbuotojų, tarp jų valstybinių ir savivaldybių mokyklų pedagogų, darbo apmokėjimo teisinio reguliavimo neapibrėžtumas, dėl kurio galėtų būti iš esmės sutrikdytas šių darbuotojų darbo apmokėjimas.

Pažymėtina, kad šia galimybe įstatymų leidėjas ne visada pasinaudoja. Kol Konstitucinio Teismo nutarimas, kuriuo tam tikras teisinis reguliavimas pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai, nėra įsigaliojęs, jis formaliai neįpareigoja įstatymų leidėjo imtis atitinkamų legislatyvinių veiksmų, taigi iš esmės priklauso tik nuo jo geros valios⁸²³. Pavyzdžiui, nors Konstitucinis Teismas atidėjo 2010 m. birželio 29 d. nutarimo oficialų paskelbimą daugiau nei keturiems mėnesiams, įstatymų leidėjas nei per šį terminą, nei iki šiol nesiėmė veiksmų pakoreguoti įstatymus taip, kad jie atitiktų Konstituciją⁸²⁴. Tokiais atvejais įstatymų leidėjo neveikimas sukuria teisinio reguliavimo vakuumą.

III.1.3.5. Teisinės galios netekusio, tačiau nepanaikinto teisės akto formalus statuso klausimas

Minėta, kad kalbant apie konstitucinės justicijos institucijų sprendimų teisinės galios tipologiją, yra dar viena galima, su šių sprendimų įgyvendinimu susijusi, klasifikacija, t. y. ar konstituciniam teismui pripažinus teisės aktą prieštaraujančiu konstitucijai, šis aktas negali būti taikomas, šį teisės aktą priėmęs teisėkūros subjektas įpareigojamas jį panaikinti arba pakeisti / papildyti taip, kad šis atitiktų konstituciją, ar toks teisės aktas yra *panaikinamas*.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (kitais atvejais, pvz., Vengrijos, Latvijos, Slovėnijos konstituciniai teismai, kurie nusprendę, kad įstatymas prieštarauja Konstitucijai, panaikina tokį įstatymą ar jo dalį nuo sprendimo priėmimo) priklauso pirmajai valstybių grupei, Konstitucijos nustatyta, kad įstatymas ar kitas teisės aktas negali būti taikomi nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas dėl šio akto nekonstitucingumo (107 str. 1 d.).

⁸²³ STAUGAITYTĖ, V. Konstitucijai prieštaraujančių teisės aktų pašalinimo <...>, p. 100–111.

⁸²⁴ 2015 m. Konstitucinio Teismo veiklos metinis pranešimas. Prieiga per internetą: <www.lrkt.lt/data/public/uploads/2016/03/lrkt-metinis-pranesimas.pdf> [žiūrėta 2017 m. balandžio 18 d.].

Taigi tokioje situacijoje neišvengiamai kyla teisinės galios netekusio, tačiau nepanaikinto teisės akto formalaus statuso klausimas. Konstituciniam Teismui pripažinus, kad tam tikras teisės aktas (jo dalis) prieštarauja Konstitucijai, tą teisės aktą priėmusiam teisėkūros subjektui – Seimui, Prezidentui, Vyriausybei – kyla konstitucinė pareiga pripažinti tokį teisės aktą (jo dalį) netekusiu galios arba – jeigu tuos visuomeninius santykius būtina teisiškai sureguliuoti – priimti naują teisinį reguliavimą nustatantį (-ius) teisės aktą (-us), kad naujai nustatytas teisinis reguliavimas neprieštarautų Konstitucijai, kitiems aukštesnės galios teisės aktams.

Pastaroji pareiga ypač aktuali tada, kai įsigaliojus Konstitucinio Teismo nutarimui, kuriuo teisės aktas (jo dalis) pripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai, teisės sistemoje atsiranda neapibrėžčių, teisės spragų ar net atitinkamo teisinio reguliavimo vakuumas (tuomet būtina teisinį reguliavimą pataisyti taip, kad būtų pašalintos teisės spragos, kitos neapibrėžtys, kad jis taptų aiškus, darnus).

Taigi teisėkūros subjektai – Seimas, Prezidentas, Vyriausybė, įgyvendindami Konstitucinio Teismo nutarimus, kuriais jų priimti teisės aktai (jų dalys) pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai, privalo: 1) panaikinti (pripažinti netekusiais galios) tuos teisės aktus (jų dalis) (vadinamoji negatyvioji pareiga) arba 2) priimti naują teisinį reguliavimą nustatantį (-ius) teisės aktą (-us) (vadinamoji pozityvioji pareiga). Bet kuriuo atveju, kol ši konstitucinė pareiga nėra įvykdyta, atitinkamas teisės aktas (jo dalis) jokiais aplinkybėmis negali būti taikomas – šiuo atžvilgiu jo teisinė galia yra panaikinta⁸²⁵.

Įgyvendinant Konstitucinio Teismo nutarimus mažiau problemų kyla tuomet, kai teisės akto pripažinimas prieštaraujančiu Konstitucijai nereikalauja naujo teisinio reguliavimo. Jeigu įsigaliojus Konstitucinio Teismo nutarimui, kuriuo pripažinta, kad tam tikras teisės aktas (jo dalis) prieštarauja Konstitucijai, teisės spragų ar kitų neapibrėžčių teisės sistemoje neatsiranda, tą

⁸²⁵ 2014 m. Konstitucinio Teismo veiklos metinis pranešimas, p. 96. Prieiga per internetą: <<http://lrkt.lt/data/public/uploads/2015/04/metinis-pranesimas-2014.pdf>> [žiūrėta 2017 m. sausio 18 d.].

teisės aktą priėmusiai teisėkūros institucijai nereikia jo taisyti – siekiant įgyvendinti Konstitucinio Teismo nutarimą pakanka Konstitucijai prieštaraujantį teisinį reguliavimą formaliai panaikinti (pripažinti netekusiu galios). Jeigu teisėkūros subjektas nepripažįsta atitinkamo teisės akto netekusiu galios, – turime teisinį lavoną, kuris gal ir teršia teisės sistemą, bet jokios praktinės reikšmės jau neturi⁸²⁶.

Tačiau įgyvendinant šios kategorijos nutarimus kyla kai kurių problemų. Pvz., paminėtina kuriozinė situacija, kai po to, kai Konstitucinis Teismas 2001 m. birželio 28 d. nutarimu pripažino Administracinių teritorinių vienetų ir jų ribų įstatymo 4, 5, 14 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymą prieštaraujančiu Konstitucijai pagal priėmimo tvarką, taigi šis įstatymas buvo pašalintas iš teisės sistemos, įstatymo leidėjas padarė šio įstatymo pataisas⁸²⁷?! Šiuo atveju kyla gana sudėtingas klausimas, kaip turėtų būti įgyvendinami Konstitucinio Teismo nutarimai, kuriais teisės aktai pripažįstami prieštaraujančiais Konstitucijai pagal priėmimo tvarką? Manytina, kad šiuo atveju norint grąžinti į teisės sistemą įstatymą (jeigu pagal normų turinį šis įstatymas nebuvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai), kurį Konstitucinis Teismas pripažino prieštaraujančiu Konstitucijai pagal priėmimo tvarką, visas įstatymas turėtų būti priimtas iš naujo laikantis nustatytos jo priėmimo tvarkos.

Kai kurie autoriai pastebi, kad teisės akto pripažinimas prieštaraujančiu Konstitucijai pagal priėmimo tvarką reiškia, jog ištisa visuomeninių santykių sritis staiga lieka nesureguliuota, ta santykių sritis gali būti labai reikšminga; gali būti ir taip, kad ta sritis nė akimirkos negali būti nesureguliuota, ir kritikuoja KTĮ 64 str., kuriame nustatytas teisinis reguliavimas, kuris leidžia bet kada ginčyti įstatymo ar kito teisės akto atitiktį Konstitucijai pagal jo priėmimo tvarką, t. y. nepaisant jokių terminų, praėjusių nuo įstatymo ar kito teisės akto priėmimo. Esama nuomonės, kad Konstitucijoje įtvirtinti teisinio tikrumo ir teisinio saugumo principai, kitos konstitucinės nuostatos suponuoja

⁸²⁶ KŪRIS, E. On the Implementation of the Decisions of the Constitutional Court: The Case of Lithuania. In *L'aplicació de les decisions de les jurisdiccions constitucionals. Andorra la Vella: Tribunal Constitucional del Principat d'Andorra*, 2006, p. 92.

⁸²⁷ SINKEVIČIUS, V. Konstitucinio Teismo nutarimų įgyvendinimas <...>, p. 504.

tam tikrą *protingą terminą*, per kurį Konstitucijoje nurodyti subjektai gali kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu iširti, ar įstatymas ir kitas teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai pagal priėmimo tvarką, ir siūloma, kad šis terminas neturėtų būti ilgas, pavyzdžiui, pusės metų ar metų po įstatymo oficialaus paskelbimo⁸²⁸.

Tokie siūlymai tikrai turi pagrindo, ypač sudėtingos situacijos susiklosto, kai pagal priėmimo tvarką Konstitucijai prieštaraujančiomis pripažįstamos pačios Konstitucijos pataisos, kaip įvyko priėmus Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimą⁸²⁹, kuriuo pripažinta, kad Konstitucijos 125 str. pakeitimo įstatymas pagal priėmimo tvarką prieštarauja Konstitucijai. Konstitucinio Teismo nutarime pabrėžta, kad Konstitucijos 125 str. pakeitimo įstatymo pripažinimas prieštaraujančiu Konstitucijai nereiškia, jog įsigalioja Konstitucijos 125 str. redakcija, galiojusi iki šio įstatymo įsigaliojimo. Tačiau manytina, kad šis terminas turėtų būti ilgesnis nei pusė metų ir šis apribojimas tiktų tik politinėms institucijoms ar jų nariams, teismams neturėtų būti nustatyti panašūs apribojimai, nes tai gali sutrukdyti vykdyti teisingumą nagrinėjamoje byloje.

Dar problemiškesnis antrosios nutarimų kategorijos įgyvendinimo klausimas – jis susijęs su neapibrėžčių, teisės spragų ar atitinkamo teisinio reguliavimo vakuomo šalinimu.

Teisėkūros subjektas, kurio priimtas teisės aktas (jo dalis) pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai, turi pozityviąją pareigą priimti naują teisinį reguliavimą tais atvejais, kai: 1) įsigaliojus Konstitucinio Teismo nutarimui, teisės sistemoje atsiranda teisinio reguliavimo spraga; 2) teisinis reguliavimas būtent dėl to ir yra pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai, kad jame yra Konstitucijos draudžiama teisės spraga (legislatyvinė omissija); 3) įsigaliojus Konstitucinio Teismo nutarimui, teisinis reguliavimas tampa itin neaiškus⁸³⁰. Konstitucinio Teismo nutarimų, kuriems įgyvendinti gali būti būtini tokie

⁸²⁸ *Ibid.*, p. 510.

⁸²⁹ Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas. *TAR*, 2014-01-24, Nr. 478.

⁸³⁰ 2014 m. Konstitucinio Teismo veiklos metinis pranešimas, p. 96. Prieiga per internetą: <<http://lrkt.lt/data/public/uploads/2015/04/metinis-pranesimas-2014.pdf>> [žiūrėta 2017 m. sausio 18 d.].

pozityvūs teisėkūros institucijų veiksmai, rezoliucinėse dalyse neretai būna nurodyta tam tikra teisinio reguliavimo apimtis, kuria jis neatitinka Konstitucijos: pripažįstama, kad teisės aktas prieštarauja Konstitucijai „tiek, kiek jame nustatyta...“ arba „tiek, kiek jame nenustatyta...“.

Šiame kontekste tikslinga pateikti tokių Konstitucinio Teismo nutarimų rezoliucinių dalių pavyzdžių:

1) pripažinti, kad Seimo statuto 206 straipsnio 5 dalies nuostatos „komitetas parengia <...> nutarimo projektą“, „Seimas priima nutarimą dėl institucijos vadovo ataskaitos“ *tiek, kiek pagal jas* Lietuvos Respublikos Seimas turi įgaliojimus priimti nutarimą, pritarti ar nepritarti valstybės institucijos vadovo pateiktai metinei institucijos veiklos ataskaitai, prieštarauja Konstitucijai⁸³¹;

2) pripažinti, kad Seimo rinkimų įstatymo 9 straipsnio 1 dalies nuostata „rinkėjų skaičius apygardoje turi būti nuo 0,8 iki 1,2 vidutinio rinkėjų visose vienmandatėse rinkimų apygardose skaičiaus“ *tiek, kiek pagal ją* leidžiamas iki 20 proc. rinkėjų vienmandatėje rinkimų apygardoje skaičiaus nuokrypis nuo vidutinio rinkėjų visose vienmandatėse rinkimų apygardose skaičiaus, prieštarauja Konstitucijai⁸³²;

3) pripažinti, kad Seimo statuto 170 straipsnis *tiek, kiek jame nenustatytas* draudimas Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetui iš esmės keisti Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalyje nustatytą sumanymo keisti Konstituciją subjektų pateiktą Konstitucijos keitimo įstatymo projektą, *taip pat nenustatytas* draudimas pateikti pirmajam balsavimui iš esmės pakeistą Konstitucijos keitimo įstatymo projekto tekstą, prieštarauja Konstitucijai⁸³³.

Tais atvejais, kai atitinkamas teisėkūros subjektas nėra įvykdęs savo konstitucinės pareigos – nėra išleidęs teisės akto, kuriuo vietoj pripažintojo prieštaraujančiu Konstitucijai būtų nustatytas naujas, su Konstitucija suderintas, teisinis reguliavimas, teisės spragas gali *ad hoc* užpildyti teismai, pagal savo kompetenciją sprendami individualias bylas ir taikydami

⁸³¹ Konstitucinio Teismo 2015 m. gruodžio 30 d. nutarimas. *TAR*, 2015-12-30, Nr. 21030.

⁸³² Konstitucinio Teismo 2015 m. spalio 20 d. nutarimas. *TAR*, 2015-10-20, Nr. 15777.

⁸³³ Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas. *TAR*, 2014-01-24, Nr. 478.

(ir aiškindami) teisę. Tačiau šiuo – teisės taikymo – būdu teisės spragos yra pašalinamos tik individualiam visuomeniniam santykiui, dėl kurio sprendžiamas ginčas teisme nagrinėjamoje byloje, o galutinai jas pašalinti gali (ir privalo) teisę kuriančios institucijos, išleisdamos atitinkamus teisės aktus.

III.1.3.6. Įpareigojimų atitinkamiems teisėkūros subjektams nustatymo klausimas

Konstitucinis Teismas ne kartą yra pažymėjęs, kad, leidžiant naujus, keičiant, papildant jau priimtus įstatymus, kitus teisės aktus, juos leidžiančias valstybės institucijas saisto Konstitucinio Teismo nutarimo motyvuojamojoje dalyje išdėstyta Konstitucijos nuostatų samprata, kiti teisiniai argumentai⁸³⁴, kad įstatymų leidėjas negali neatsižvelgti į Konstitucinio Teismo nutarime išdėstytą Konstitucijos nuostatų sampratą, kitus teisinius argumentus, antraip galėtų būti sudarytos prielaidos įstatymus, jeigu dėl jų konstitucingumo būtų kreiptasi į Konstitucinį Teismą, pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai⁸³⁵, taip pat kad teisę kuriančias ir teisę taikančias institucijas (pareigūnus) savo turiniu saisto ne tik Konstitucinio Teismo nutarimai, bet ir išvados bei sprendimai – visi jo aktai, kuriuose yra aiškinama Konstitucija, t. y. formuojama oficialioji konstitucinė doktrina⁸³⁶.

Tačiau kartais Konstitucinis Teismas, argumentuodamas savo aktus, pateikia gaires, koks teisinis reguliavimas neprieštarautų Konstitucijai ar būtų reikalingas jos reikalavimams įgyvendinti. Tokių gairių Konstitucinis Teismas yra suformulavęs ne kartą.

Pavyzdžiui, iki šiol neįgyvendintos Konstitucinio Teismo aktuose išdėstytos doktrininės nuostatos dėl Seimo narių kasmetinių mokamų atostogų. Konstitucinis Teismas 2004 m. liepos 1 d. nutarime⁸³⁷ yra pažymėjęs, kad iš Konstitucijos 49 straipsnio 1 dalies, kurioje nustatyta, jog kiekvienas dirbantis

⁸³⁴ *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 2011 m. gruodžio 22 d. nutarimas. *Žin.*, 2011, Nr. 160-7591.

⁸³⁵ Žr. Konstitucinio Teismo 2005 m. sausio 19 d. nutarimą. *Žin.*, 2005, Nr. 9-289; Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 3 d. sprendimą. *Žin.*, 2013, Nr. 72-3595.

⁸³⁶ Žr. Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimą. *Žin.*, 2005, Nr. 113-4132; Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimą. *Žin.*, 2006, Nr. 32-1292.

⁸³⁷ Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas. *Žin.*, 2004, Nr. 105-3894.

žmogus turi teisę turėti poilsį ir laisvalaikį, taip pat kasmetines mokamas atostogas, ir iš Konstitucijos 60 straipsnio 4 dalies, kurioje nustatyta, kad Seimo nario pareigas, teises ir veiklos garantijas nustato įstatymas, įstatymų leidėjui kyla pareiga įstatymu nustatyti Seimo nario kasmetinių mokamų atostogų trukmę, kitas sąlygas; Seimo nario atostogų įtvirtinimas įstatymu užtikrintų ir tai, kad nebūtų prielaidų laiką tarp Seimo sesijų konstituciškai nepagrįstai traktuoti kaip laiką, prilygstantį Seimo narių atostogoms ar kitokiam poilsiui. Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 10 d. sprendime, kuriuo aiškintos 2004 m. liepos 1 d. nutarimo nuostatos, pabrėžta, kad Seimo narių atostogos turi būti nustatytos ne bet kokių Seimo išleistu teisės aktu, o būtent įstatymu, pažymėta, kad tokiaime įstatyme turi būti nustatyta Seimo nario kasmetinių mokamų atostogų trukmė, atostogų apmokėjimo dydis, kitos esminės atostogų sąlygos, taip pat atskleisti tam tikri konstituciniai reikalavimai, kurių įstatymų leidėjas, reguliuodamas su Seimo nario kasmetinėmis mokamomis atostogomis susijusius santykius, turi paisyti. Paminėtina, kad 2011 m. sausio 19 d. sudaryta darbo grupė Seimo narių darbo sąlygų įstatymo projektui parengti. Darbo grupės vadovas buvo V. Sinkevičius, Darbo grupei buvo pavesta iki 2011 m. gegužės 1 d. pateikti Seimo valdybai Seimo narių darbo sąlygų įstatymo projektą. Įstatymo projektas buvo parengtas, tačiau taip ir nebuvo priimtas.

Pakankamai naujos rūšies Konstitucinio Teismo nutarimuose įtvirtintas nurodymas įstatymų leidėjui buvo įtvirtintas Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 1 d. nutarimo⁸³⁸, kuriuo pripažinta, kad Konstitucijai prieštaravo neproporcingas valstybės tarnautojų ir teisėjų atlyginimų mažinimas, motyvuojamojoje dalyje. Šiame nutarime konstatuota, kad įstatymų leidėjui iš Konstitucijos kyla pareiga nustatyti nurodytų asmenų dėl tokio mažinimo patirtų praradimų kompensavimo mechanizmą, t. y. tvarką, kuria valstybė per *protingą laikotarpį teisingai* – tiek, kiek patirtieji praradimai buvo neproporcingi, – juos kompensuos; toks teisinis reguliavimas nustatytinas be nepagrįsto delsimo. Kaip konstatuota Konstitucinio Teismo 2014 m. balandžio

⁸³⁸ Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 1 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 103-5079.

16 d. sprendime⁸³⁹, įstatymų leidėjas gali atidėti dėl neproporcingo atlyginimų mažinimo patirtų praradimų kompensavimo mechanizmą ir (ar) jo įgyvendinimą protingam laikotarpiui, kuris nustatytinas įvertinus valstybėje susiklosčiusią ekonominę, finansinę padėtį, atsižvelgus į ypatingos situacijos padarinius ir valstybės išgales, įskaitant ir įvairius valstybės priimtus įsipareigojimus, susijusius su finansine drausme. Panašus įpareigojimas nustatytas ir 2014 m. gruodžio 22 d. nutarimo⁸⁴⁰ motyvuojamojoje dalyje, kuriuo pripažinta, kad neproporcingas prokurorų ir kai kurių kitų valstybės pareigūnų pareiginės algos koeficientų mažinimas valstybėje susiklosčius itin sunkiai ekonominei, finansinei padėčiai prieštaravo Konstitucijai.

Pažymėtina, kad mokslinėje literatūroje šie kompensavimo mechanizmai vertinami kaip *ex nunc* režimui lankstumą suteikianti priemonė, tačiau taip pat išskiriami ir kai kurie neigiami šios priemonės aspektai: 1) socialinių padarinių požiūriu protingo laikotarpio sąvoka gali kelti nemažai klausimų subjektams, kuriems aktualus sprendimas (valstybės tarnautojai ir valstybė), jie nėra tikri dėl momento, kada jiems atsiranda teisė ir pareiga dėl buvusių atlyginimų kompensavimo įvykdymo; 2) neatsižvelgiama į galimą suinteresuotų ir nesuinteresuotų valstybės tarnautojų diferencijavimą – sprendimas tiesiog kompensuoti visiems sulygina visus valstybės tarnautojus ir skatina pasyviai visų pažeidimų atvejais tikėtis kompensavimo, nesiimant aktyvių veiksmų, t. y. nesikreipiant į teismus dėl individualių pažeidimų⁸⁴¹.

III.1.4. Specifiniai procesiniai prašymų ištirti teisės aktų atitikti Konstitucijai teisenos elementai

III.1.4.1. Prašymų priimtinumai

III.1.4.1.1. Prašymų pateikimo būdai

Iki 2015 m. KTĮ pakeitimų įsigaliojimų šiame įstatyme buvo nustatyta, kad prašymą teikiantys pareiškėjai turi pateikti 30 prašymo ir ginčijamo akto

⁸³⁹ Konstitucinio Teismo 2014 m. balandžio 16 d. sprendimas Nr. KT14-S9/2014, bylos Nr. 125/2010-26/2011-21/2012-6/2013-8/2013-10/2013.

⁸⁴⁰ Konstitucinio Teismo 2014 m. gruodžio 22 d. nutarimas. *TAR*, 2014-12-22, Nr. 20411.

⁸⁴¹ MURAUSKAS, D. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir laikas <...>, p. 202.

kopijų, prašymą buvo galima pateikti tik popierine forma. Įsigaliojus 2015 m. KTĮ pakeitimams, prašymą Konstituciniam Teismui galima pateikti ir elektroninių ryšių priemonėmis elektronine forma, juos pasirašius saugiu elektroniniu parašu (KTĮ 66 str. 2 d., 67 str. 3 d.). Kreipimūsi pateikimo elektroninių ryšių priemonėmis elektronine forma tvarka detalizuota KTR 71–73 p. Tokiu būdu teikiant prašymą netaikomas reikalavimas pateikti papildomus prašymo nuorašo egzempliorius (KTĮ 66 str. 5 d. 67 str. 4 d.). Tikėtasi, kad toks prašymų padavimo būdas pareiškėjams bus patogesnis, prašymai Konstituciniam Teismui galės būti paduodami paprasčiau. Tačiau pareiškėjai šiuo pažangiu prašymų pateikimo būdu nesinaudoja, nuo šių įstatymo pakeitimų įsigaliojimo nė vienas prašymas nebuvo pateiktas elektroninių ryšių priemonėmis elektronine forma. Minėtais KTĮ pakeitimais įprastu būdu prašymą teikiantiems pareiškėjams taip pat nustatyti paprastesni reikalavimai: reikalaujama pateikti tik 9 prašymo ir ginčijamo akto kopijas vietoj anksčiau reikalautų 30. Pažymėtina, kad tokiu būdu prašymų dauginimo sąnaudos buvo perkeltos pačiam Konstituciniam Teismui, bet ne pareiškėjams (kaip buvo anksčiau), nes bet kokių atveju popierinės kopijos bus reikalingos teisėjams, teisėjų padėjėjams, raštinei ir kt.

III.1.4.1.2. Išankstinis tyrimas

Prašymų paskirstymas. KTĮ 13 str. 1 d. 5 p. nustatyta, kad Konstitucinio Teismo pirmininkas paskirsto darbus teisėjams. KTR 79 p. nustatyta, kad Konstitucinio Teismo pirmininkas darbą tolygiai paskirsto teisėjams, paprastai abėcėlės tvarka pagal teisėjų pavardes. Atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes, byla gali būti skiriama ir kitokia tvarka.

Galima kelti klausimą, ar tikslinga nusistovėjusi praktika paskirstyti teisėjams prašymus abėcėlės tvarka, galbūt reikėtų prašymus paskirstyti pagal teisėjų mokslinio ar profesinio domėjimosi sritį? Vis dėlto, skirstant bylas tokiu principu, gali iškilti teisėjų darbo krūvio netolygumo problema, todėl skirstymas abėcėlės tvarka atrodo objektyvesnis. Ankstesnės teisėjų specializavimosi praktikos, kai, pavyzdžiui, teisėjams, turintiems daugiau

patirties privatinės teisės srityje, būdavo pavedama rengti daugiausia bylas, kuriose būdavo ginčijamas civilinės, civilinio proceso ar darbo teisės aktų nuostatų konstitucingumas, teisėjams, anksčiau dirbusiems baudžiamosios teisės srityje, būdavo pavedamos bylos dėl baudžiamųjų ar baudžiamojo proceso įstatymų nuostatų atitikties Konstitucijai, o teisėjams, kurie iki paskyrimo į Konstitucinį Teismą dirbo konstitucinės teisės *per se* ar su ja artimiau susijusiose srityse, būdavo dažniau pavedama rengti bylas dėl valstybinės ar administracinės teisės aktų atitikties aukštesnės galios teisės aktams, buvo atsisakyta 2002 m. pradžioje⁸⁴². Atkreiptinas dėmesys, kad čia rašoma apie bylos rengimo, bet ne apie išankstinio tyrimo stadiją, kurioje ne visada iš karto aišku, kuriai teisės sričiai atitinkamą ginčijamą teisės aktą priskirti. Bylų paskirstymo abėcėlės principu tvarka nesvetima ir užsienio valstybėms, pavyzdžiui, Slovėnijos Konstitucinio Teismo reglamente nustatyta, kad bylos paskirstomos teisėjams abėcėlės tvarka (11 p.). Paminėtina ir tai, kad KTĮ nėra numatyta galimybė Konstitucinio Teismo pirmininkui pačiam atlikti išankstinį tyrimą. Net tais atvejais, kai pasibaigus išankstinio tyrimo stadijai Konstitucinio Teismo pirmininkas skiria rengti Konstitucinio Teismo posėdžiui bylą pačiam sau⁸⁴³, išankstinį tyrimą atlikti pavedama kitam teisėjui⁸⁴⁴.

Išankstinio tyrimo pradėjimo ir atlikimo terminai. KTĮ 29 str. 1 d. nustatyta, kad Konstitucinis Teismas, gavęs šio įstatymo nustatyta tvarka jam žinybingą kreipimąsi – prašymą ar paklausimą, – turi ne vėliau kaip per 7 dienas pradėti tyrimą, t. y. pavesti konkrečiam Konstitucinio Teismo teisėjui pradėti išankstinį tyrimą. KTR 80 p. nustatyta, kad Konstitucinio Teismo įstatymo 29 str. 1 d. nustatytas 7 dienų terminas, per kurį Konstitucinio Teismo teisėjui turi būti pavesta pradėti išankstinį tyrimą, skaičiuojamas darbo dienomis; šio termino pradžia yra kita diena po tos dienos, kurią Konstitucinis Teismas gauna prašymą ar paklausimą. KTR 81 p. nustatyta, kad Konstitucinio Teismo pirmininkas, pavesdamas vienam arba keliems teisėjams atlikti

⁸⁴² KŪRIS, E. Apie Konstitucinio Teismo teisėjų atskirasias <...>, p. 1046.

⁸⁴³ Žr. Konstitucinio Teismo pirmininko 2015 m. gegužės 5 d. potvarkis Nr. 2B-24.

⁸⁴⁴ Žr. Konstitucinio Teismo pirmininko 2015 m. balandžio 27 d. potvarkis Nr. 2B-18.

išankstinį kreipimosi tyrimą, nustato šio darbo terminą, kuris paprastai yra ne ilgesnis kaip 10 dienų. Atlikęs išankstinį tyrimą, teisėjas surašo pažymą.

Taigi išankstinis tyrimas turi būti pradėtas ne vėliau kaip per 7 darbo dienas nuo kitos dienos po tos dienos, kurią Konstitucinis Teismas gauna prašymą. Išankstinio tyrimo atlikimo terminas KTĮ nėra apibrėžtas, KTR nustatyta, kad Konstitucinio Teismo pirmininkas gali savo nuožiūra nustatyti išankstinio tyrimo atlikimo terminą ir nurodytas orientacinio pobūdžio terminas (paprastai ne ilgesnis nei 10 d.), reikia pažymėti, kad paprastai praktikoje šio orientacinio termino yra laikomasi.

Tačiau ar galvojant apie proceso koncentruotumą⁸⁴⁵ išankstinio tyrimo atlikimo terminas neturėtų būti griežčiau apibrėžiamas? Štai Latvijos Konstitucinio Teismo įstatymo nustatyta, kad sprendimas dėl prašymo priimtumo priimamas per 1 mėnesį nuo prašymo gavimo dienos ir gali būti pratęsiamas iki 2 mėnesių (20 str.). Moldovos Konstitucinio Teismo įstatyme nustatyta, kad išankstinis tyrimas turi būti užbaigtas per 60 dienų nuo prašymo įregistravimo (terminas gali būti pratęsiamas). Šiose valstybėse išankstinio tyrimo atlikimo terminas yra tiksliau apibrėžtas įstatymų lygmeniu, paminėtina ir tai, kad jis yra santykinai ilgas, taip pat yra numatyta jo pratęsimo galimybė. Taigi užsienio valstybių teisinio reguliavimo kontekste išankstinio tyrimo atlikimo termino neapibrėžtumas neatrodo išskirtinai. Be to, reikėtų pažymėti, kad vienos šioje teisejoje gautų prašymų kategorijos išankstinio tyrimo atlikimo terminas yra apibrėžtas itin tiksliai – KTĮ 26 str. 1 d. nustatyta, kad tais atvejais, kai Konstitucinis Teismas gauna Seimo nutarimą, kuriame prašoma ištirti, ar Lietuvos Respublikos įstatymas, kitas Seimo priimtas aktas atitinka Konstituciją, ar Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas atitinka Konstituciją ir įstatymus, ne vėliau kaip per 3 dienas turi būti atliktas išankstinis tos medžiagos tyrimas ir tvarkomajame Konstitucinio Teismo posėdyje išspręstas klausimas, ar priimti prašymą nagrinėti Konstituciniame

⁸⁴⁵ Proceso koncentruotumo principas yra kildinamas iš socialinės proceso funkcijos bei visuomenės suinteresuotumo, kad ginčas būtų kuo greičiau išspręstas ir tarp šalių įsivyratų teisinė taika. Proceso koncentruotumo principas turi būti derinamas su būtinumu teisingai išspręsti bylą. Plačiau žr. NEKROŠIUS, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo <...>*, p. 241.

Teisme. KTR 82 p. nurodyta, kad šis 3 dienų terminas skaičiuojamas kalendorinėmis dienomis; šio termino pradžia yra kita po tos dienos, kurią Konstitucinis Teismas gauna Respublikos Prezidento arba Seimo kreipimąsi.

III.1.4.1.3. Teisės akto galiojimo sustabdymas

Pagal Konstitucijos 106 str. 4 d., Respublikos Prezidento teikimas Konstituciniam Teismui ar Seimo nutarimas ištirti, ar aktas sutinka su Konstitucija, sustabdo šio akto galiojimą. KTĮ 26 str. šią nuostatą sukonkretina. Minėta, kad šis KTĮ straipsnis keistas net 5 kartus⁸⁴⁶. Dabar galiojančios redakcijos KTĮ 26 str. nustatyta, kad, gavus atitinkamą Respublikos Prezidento teikimą ar Seimo nutarimą, ne vėliau kaip per tris dienas turi būti nuspręsta, ar priimti prašymą nagrinėti; jei prašymas priimamas nagrinėti, Konstitucinio Teismo pirmininkas tuoj pat apie tai paskelbia Konstitucinio Teismo interneto svetainėje ir Teisės aktų registro tvarkytojui pateikia pranešimą, kuriame nurodo tikslų ginčijamo akto pavadinimą, jo priėmimo datą ir tai, kad pagal Konstitucijos 106 str. minėto akto galiojimas sustabdomas nuo šio pranešimo oficialaus paskelbimo Teisės aktų registre dienos iki Konstitucinio Teismo nutarimo dėl šios bylos paskelbimo.

Šios nuostatos vertos išsamesnio aptarimo. Visai pagrįstai gali iškilti klausimas – kokia tokio reguliavimo prasmė ir kodėl būtent tik šių subjektų kreipimaisi sukelia tokius teisinius padarinius – stabdo ginčijamo akto galiojimą? Kodėl tokių teisinių padarinių nesukelia 1/5 Seimo narių grupės, teismų ar Vyriausybės kreipimaisi į Konstitucinį Teismą? Juk Konstituciniam Teismui pripažinus, jog atitinkamoje konstitucinės justicijos byloje ginčijamas teisės aktas prieštarauja Konstitucijai ar kitam aukštesnės galios teisės aktui, tokio nutarimo teisiniai padariniai bus vienodi nepriklausomai nuo subjekto, inicijavusio teisės akto konstitucingumo patikros procedūrą. Galbūt įtvirtindami tokią nuostatą Konstitucijos kūrėjai siekė parodyti išskirtinę pagarbą Prezidentui ir Seimui kaip aukščiausioms valstybės institucijoms. Tokiu būdu taip pat tikriausiai tam tikra prasme siekta užtikrinti valdžios

⁸⁴⁶ Plačiau apie šiuos pakeitimus žr. disertacijos I.3.2 skyriuje.

padalijimo principą. Pvz., Seimas neturi jokių įgaliojimų dalyvauti Vyriausybės ar Prezidento aktų tesėkūros procese, tačiau kreipdamasis į Konstitucinį Teismą jis gali sustabdyti atitinkamo Vyriausybės ar Prezidento akto galiojimą. Tai galima vertinti kaip tam tikrą stabdžių ir atsvarų mechanizmo elementą.

Paminėtina, kad kai kuriais atvejais nėra visiškai aišku, ką teisės akto galiojimo sustabdymas konkrečiai reiškia. Pvz., Konstituciniam Teismui teko „suktis iš situacijos“ gavus Seimo prašymą ištirti, ar Konstitucijos 125 str. pakeitimo įstatymas pagal priėmimo tvarką neprieštarauja Konstitucijai. Konstituciniam Teismui 2013 m. lapkričio 13 d. sprendimu⁸⁴⁷ priėmus pareiškėjo – Seimo prašymą ištirti, ar Konstitucijos 125 str. pakeitimo įstatymas pagal priėmimo tvarką neprieštarauja Konstitucijai, pagal Konstitucijos 106 str. 4 d., buvo sustabdytas būtent 2006 m. priimto Konstitucijos 125 str. pakeitimo įstatymo galiojimas. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad ginčijamo įstatymo galiojimo sustabdymas nereiškia, kad kartu įsigalioja Konstitucijos 125 straipsnio redakcija, galiojusi iki ginčijamo Konstitucijos 125 straipsnio pakeitimo įstatymo įsigaliojimo; tai taip pat nereiškia, kad suvaržomas iš Konstitucijos 67 straipsnio 2 punkto kylantis Seimo įgaliojimas įstatymu reguliuoti Lietuvos banko veiklą ir šio straipsnio 11 punkte nustatytas įgaliojimas skirti ir atleisti Lietuvos banko valdybos pirmininką.

Konstituciniam Teismui gavus Respublikos Prezidentės 2016 m. kovo 18 d. prašymą ištirti Vyriausybės nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1992 m. gegužės 12 d. nutarimo Nr. 343 „Dėl Specialiųjų žemės ir miško naudojimo sąlygų patvirtinimo“ pakeitimo“ atitiktį Konstitucijai ir įstatymams pagal priėmimo tvarką, šio teisės akto galiojimas buvo sustabdytas. Tačiau rengiant bylą Konstitucinio Teismo posėdžiui, nepaisant to, kad šio akto galiojimas buvo sustabdytas, Vyriausybė šį aktą pripažino netekusiu galios.

⁸⁴⁷ Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 13 d. sprendimas. *Žin.*, 2013, Nr. 118-5945.

Taigi iškyla pagrįstas klausimas, ar galima teisės aktą, kurio galiojimas sustabdytas, pripažinti netekusiu galios arba keisti? Jeigu taip, tuomet apskritai neaišku, kokia šio instituto prasmė. Šio darbo autorės nuomone, teisės akto galiojimo sustabdymas apima ir tai, kad to teisės akto negalima jokių būdu modifikuoti, t. y. keisti ar naikinti. Antai aptariamoje byloje suinteresuotam asmeniui panaikinus ginčijamą teisės aktą, Konstitucinis Teismas, pasirėmęs savo ankstesne pozicija dėl negaliojančių aktų tyrimo, konstatavo, kad kadangi ginčijamas teisės aktas yra pašalintas iš teisės sistemos, jo atitikties Konstitucijai ir įstatymams tyrimas pagal priėmimo tvarką būtų savitikslis, ir konstitucinės justicijos bylą šioje dalyje nutraukė⁸⁴⁸. Tačiau tyrimas šioje byloje iki šio akto panaikinimo jau buvo pasistūmėjęs, eikvojami Konstitucinio Teismo resursai ir kt., taip pat tokiu būdu subjektui, priėmusiam atitinkamą teisės aktą, sudaromos sąlygos išsisukti nuo bylos nagrinėjimo Konstituciniame Teisme. Paminėtina, kad ankstesnė Konstitucinio Teismo praktika šiuo klausimu buvo kitokia, pvz., Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 8 d. sprendime, kuriuo priimtas nagrinėti Seimo prašymas ištirti Respublikos Prezidento dekreto nuostatų konstitucingumą, konstatuota, kad šio prašymo priėmimas sustabdo minėto Respublikos Prezidento dekreto atitinkamų nuostatų galiojimą, tačiau nepanaikina ir nepakeičia minėtų jau įvykusių teisinių padarinių. Vadinasi, tol, kol nebus priimtas atitinkamas Konstitucinio Teismo nutarimas dėl šio Respublikos Prezidento dekreto nuostatų atitikties Konstitucijai (galimai – ir įstatymams) ir apie tai nebus oficialiai paskelbta, Respublikos Prezidentas tuo metu negali pakeisti, papildyti ar panaikinti sustabdyto teisinio reguliavimo⁸⁴⁹.

Grįžtant prie padarinių, kurių siekiama išvengti teisės akto galiojimo sustabdymo instituto panaudojimu, aptarimo paminėtina, kad Slovakijos Konstitucijos 125 str. 2 d. nustatyta, kad Konstitucinis Teismas priėmęs prašymą ištirti teisės akto konstitucingumą gali sustabdyti ginčijamų teisės aktų, jų dalių arba kai kurių nuostatų galiojimą, jeigu tolesnis jų taikymas

⁸⁴⁸ Konstitucinio Teismo 2016 m. liepos 8 d. nutarimas. *TAR*, 2016-07-08, Nr. 19478.

⁸⁴⁹ Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 8 d. sprendimas. *Žin.*, 2008, Nr. 5-173.

galėtų pažeisti pagrindines teises ir laisves, jeigu yra didelė ekonominės žalos arba kitų didelių nepataisomų pasekmių grėsmė. Atkreiptinas dėmesys, kad pagal šias Slovakijos Konstitucijos nuostatas Konstituciniam Teismui paliekama diskrecijos laisvė nuspręsti, ar stabdyti atitinkamo akto galiojimą. Diskrecijos laisvė šiuo klausimu taip pat palikta, *inter alia*, Austrijos, Albanijos, Armėnijos, Belgijos, Bosnijos-Hercegovinos, Kroatijos, Gruzijos, Vokietijos, Lenkijos, Serbijos, Slovėnijos, Ispanijos konstituciniams teismams⁸⁵⁰. Manytina, kad toks teisinis reguliavimas yra racionalesnis nei įtvirtintas Lietuvos konstitucinės justicijos modelyje, nes kriterijus, lemiantis teisės akto galiojimo sustabdymo poreikį, turėtų būti tam tikros neigiamos pasekmės, kurios grėstų ir toliau taikant atitinkamą teisės aktą, bet ne subjektai, kurie kreipėsi dėl tam tikro akto konstitucingumo, be to, svarbu ir tai, kad teismui palikta teisė kiekvienu atveju įvertinti, ar tikrai tokia priemonė yra būtina. Pažymėtina ir tai, kad Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad apskritai įstatymų galiojimo sustabdymas yra nebūdingas įstatymų leidybai ir gali sukelti visuomenėje nestabilumo, nepasitikėjimo teisine sistema būseną, sudaryti prielaidas atsirasti teisės spragoms, tad taikomas tik retais, išimtiniais, Konstitucijoje numatytais atvejais⁸⁵¹. Taigi siūlytina šį Konstitucijoje ir KTĮ įtvirtintą institutą modifikuoti atsižvelgiant į tai, kad kriterijus, lemiantis teisės akto galiojimo sustabdymą, turėtų būti tam tikros neigiamos pasekmės, kurios grėstų ir toliau taikant atitinkamą teisės aktą, taip pat paliekant Konstituciniam Teismui diskrecijos laisvę nuspręsti, kada šio instituto panaudojimas yra reikalingas.

III.1.4.1.4. Sprendimai atlikus išankstinį tyrimą

Pagal KTĮ 24 str. „Išankstinis tyrimas“ trečiąją dalį teisėjas, pradėdamas tirti jam perduotą medžiagą: 1) išsiaiškina, ar nėra šio įstatymo 69 ir 80 straipsniuose nustatytų pagrindų atsisakyti nagrinėti prašymą ar paklausimą; 2) išsiaiškina, ar nėra šio įstatymo 70 ir 81 straipsniuose nustatytų pagrindų

⁸⁵⁰ EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Study on individual acces <...>*, p. 38.

⁸⁵¹ Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d. nutarimas. *Žin.*, 1997, Nr. 104-2644.

sugrąžinti prašymą ar paklausimą; 3) nustato, kokius klausimus būtina išsiaiškinti iki bylos rengimo posėdžiui.

KTI 25 str. nustatyta, kad, atlikęs išankstinį tyrimą ir reikalingus parengiamuosius veiksmus, teisėjas surašo pažymą su pasiūlymais ir praneša apie ją: 1) Konstitucinio Teismo pirmininkui, siūlydamas priimti prašymą ar paklausimą ir pradėti rengti bylą Konstitucinio Teismo posėdžiui šio įstatymo 27 straipsnio nustatyta tvarka, jeigu prašymas ar paklausimas yra žinybingas Konstituciniam Teismui ir atitinka kitus šio įstatymo reikalavimus; 2) Konstitucinio Teismo pirmininkui, siūlydamas sugrąžinti prašymą ar paklausimą pareiškėjui, jeigu medžiaga atitinka šio įstatymo 70 ir 81 straipsniuose nurodytas sąlygas; 3) Konstitucinio Teismo tvarkomajam posėdžiui, siūlydamas priimti sprendimą atsisakyti nagrinėti prašymą ar paklausimą, jeigu medžiaga atitinka šio įstatymo 69 ir 80 straipsniuose nurodytas sąlygas.

Sprendamas šio straipsnio pirmosios dalies 1 ir 2 p. nurodytus klausimus, Konstitucinio Teismo pirmininkas priima potvarkius. Jei dėl minėtų klausimų tarp teisėjo ir Konstitucinio Teismo pirmininko kyla nesutarimų, tokie klausimai perduodami svarstyti ir spręsti Konstitucinio Teismo tvarkomajam posėdžiui.

KTR 84 p. nustatyta, kad, atlikęs išankstinį tyrimą ir reikalingus parengiamuosius veiksmus, teisėjas surašo pažymą su pasiūlymais ir pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 25 straipsnį praneša apie ją Konstitucinio Teismo pirmininkui, jei siūlo priimti prašymą ar paklausimą arba siūlo Konstitucinio Teismo įstatymo 70 ir 81 straipsniuose nustatytais pagrindais grąžinti jį pareiškėjui.

KTR 85 p. nustatyta, kad tais atvejais, kai teisėjas konstatuoja, kad yra Konstitucinio Teismo įstatymo 69 arba 80 str. nustatyti pagrindai atsisakyti nagrinėti prašymą ar paklausimą, jis tai nurodo pažymoje ir siūlo Konstitucinio Teismo tvarkomajame posėdyje priimti sprendimą atsisakyti nagrinėti prašymą ar paklausimą. KTR 86 p. nustatyta, kad jeigu dėl šio Reglamento 84 p. nurodytų klausimų tarp teisėjo ir Konstitucinio Teismo pirmininko kyla

nesutarimų, tokie klausimai perduodami svarstyti ir spęsti Konstitucinio Teismo tvarkomajame posėdyje.

Pažymėtina, kad KTR (2015 m. rugpjūčio 31 d. redakcija) 86 p. atsirado nauja nuostata, kurios nebuvo ankstesnės redakcijos KTR: „Reglamento 84 punkte nurodyti klausimai taip pat gali būti perduoti svarstyti ir spęsti Konstitucinio Teismo tvarkomajame posėdyje Konstitucinio Teismo pirmininko siūlymu.“ Šios nuostatos atsiradimą KTR tikslinga aptarti išsamiau.

KTĮ ir KTR prašymų priimtinumą reglamentuojančių nuostatų analizė rodo, kad Konstitucinis Teismas kolegialiai išsprendžia prašymo priimtumo klausimus tik tais atvejais, kai: 1) išankstinį tyrimą atlikęs teisėjas tvarkomajame posėdyje siūlo priimti sprendimą atsisakyti nagrinėti kreipimąsi (KTĮ 25 str. 1 d. 3 p.); 2) tais atvejais, kai tarp teisėjo ir Konstitucinio Teismo pirmininko kyla nesutarimų kreipimūsi priimtumo klausimais (KTĮ 25 str. 2 d.); 3) tais atvejais, kai su prašymu ištirti žemesnės galios teisės akto atitiktį Konstitucijai ar kitam aukštesnės galios teisės aktui kreipiasi Respublikos Prezidentas arba Seimas *in corpore* (KTĮ 26 str. 1 d.).

Tačiau paprastai prašymų priimtumo klausimą Konstitucinio Teismo pirmininkas išsprendžia vienasmeniškai potvarkiais (KTĮ 25 str. 1 ir 2 p.). Taigi kreipimūsi priimtumo srityje Konstitucinio Teismo pirmininkas turi pakankamai plačią diskreciją, ypač tais atvejais, kai teisėjo, atliekančio išankstinį tyrimą, nuomonė ir Konstitucinio Teismo pirmininko nuomonė prašymų priimtumo klausimais sutampa. Šiame kontekste visai pagrįstai gali iškilti abejonių, ar tokia prašymų priimtumo tvarka visiškai dera su Konstitucinio Teismo veiklos kolegialumo principu (KTĮ 19 str.). Juk jeigu teisėjo, atliekančio išankstinį tyrimą, ir Konstitucinio Teismo pirmininko nuomonė prašymo priimtumo klausimais sutampa, dar nereiškia, kad ir likusių Konstitucinio Teismo teisėjų nuomonė šiais klausimais tokia pati.

Reikia pažymėti, kad pastaraisiais metais toks teisinis reguliavimas buvo švelninamas – KTĮ 25 str. 1 d. 2 p. nurodyti klausimai (t. y. dėl prašymo gražinimo visa apimtimi) buvo sprendžiami Teismo tvarkomuosiuose posėdžiuose, nors šio straipsnio 2 d. tokia galimybė numatyta tik tais atvejais,

kai dėl šių klausimų tarp teisėjo, atlikusio išankstinį tyrimą, ir Konstitucinio Teismo pirmininko kyla nesutarimų. Visi klausimai dėl prašymų gražinimo visa apimtimi 2014–2015 m. buvo išspręsti Teismo tvarkomuosiuose posėdžiuose sprendimais⁸⁵², todėl sunku patikėti, kad visais šiais klausimais tarp minėtų subjektų buvo kilę nesutarimų. Tokia Konstitucinio Teismo procesinė praktika veikia rodo, kad Konstitucinis Teismas linkęs šioje srityje įvesti daugiau kolegialumo elementų. Tokiu būdu KTR (2015 m. rugpjūčio 31 d. redakcija) 86 p. atsirado minėtoji nuostata.

Nors tokia procesinė praktika ir atitinkamai KTR atsiradusi nuostata vertintina teigiamai – kaip sudarančios galimybes konstitucinės justicijos procese įvesti daugiau kolegialumo, tačiau reikia pabrėžti, kad atitinkamai turėtų būti pataisytos ir KTĮ nuostatos, reglamentuojančios prašymų priimtinumą klausimus. Galima svarstyti ir apie platesnes kolegialumo principo įgyvendinimo galimybes prašymų priimtinumą srityje, žinoma, turint omenyje, kad didesnis kolegialumas neretai lemia lėtesnį sprendimų priėmimo procesą. Taigi tokia praktika yra sunkiai įsivaizduojama, jei Lietuvoje būtų nuspręsta įvesti individualaus konstitucinio skundo institutą.

Užsienio valstybių konstitucinių teismų veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose sprendžiant kreipimūsi priimtinumą klausimus dažniausiai yra nustatytas platesnis kolegialumo mastas. Štai, pvz., Slovakijos ir Moldovos konstitucinių teismų įstatymuose nustatyta, kad *sprendimus dėl priimtinumą priima visos sudėties teismas*. Tačiau galvojant apie konstitucinės justicijos proceso operatyvumą, toks sprendimas gali būti ne visada sveikintinas, ypač tose valstybėse, kuriose įtvirtintas individualaus konstitucinio skundo institutas.

⁸⁵² Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 2 d. sprendimas Nr. KT16-S11/2014; Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 18 d. sprendimas Nr. KT33-S24/2014; Konstitucinio Teismo 2014 m. rugpjūčio 28 d. sprendimas Nr. KT38-S27/2014; Konstitucinio Teismo 2014 m. rugsėjo 2 d. sprendimas Nr. KT40-S29/2014; Konstitucinio Teismo 2014 m. rugsėjo 5 d. sprendimas Nr. KT41-S30/2014; Konstitucinio Teismo 2015 m. sausio 14 d. sprendimas Nr. KT1-S1/2015, bylos Nr. 06/2008-18/2008-24/2010; Konstitucinio Teismo 2015 m. sausio 16 d. sprendimas Nr. KT5-S4/2015; Konstitucinio Teismo 2015 m. balandžio 7 d. sprendimas Nr. KT11-S5/2015; Konstitucinio Teismo 2015 m. birželio 12 d. sprendimas Nr. KT18-S7/2015; Konstitucinio Teismo 2015 m. rugpjūčio 28 d. sprendimas Nr. KT22-S9/2015.

Esama ir priešingą tendenciją atspindinčių pavyzdžių – Lenkijos Konstitucinio Tribunolo įstatyme prašymų priimtinumui srityje nustatyti *pakankamai platūs įgaliojimai teisėjui, atliekančiam išankstinį tyrimą*. Tribunolo pirmininkas paskiria teisėją atlikti išankstinį tyrimą. Jei teisėjas mato, kad kreipimasis neatitinka formalių reikalavimų, teisėjas nurodo juos pareiškėjui ištaisyti per 7 d. Jei kreipimasis yra akivaizdžiai nepagrįstas arba trūkumai neištaisomi, teisėjas priima sprendimą atsisakyti nagrinėti tokį prašymą. Tačiau pareiškėjas gali skųsti šį sprendimą visos sudėties teismui per 7 d. nuo tokio sprendimo priėmimo (36 str.). Taigi kolegialumas šiuo atveju atsiranda tik apskundus išankstinį tyrimą atlikusio teisėjo sprendimą atsisakyti nagrinėti prašymą. Tokio teisinio reguliavimo kontekste taip pat gali iškilti abejonė, ar tokia apskundimo procedūra neapkraus Teismo papildomu darbu, tačiau galbūt padėtų kiek pataiso griežti sprendimo apskundimo ir skundo ištaisymo terminai.

Dar vienas galimas būdas spręsti prašymų priimtinumui klausimus – užsienio valstybių konstituciniuose teismuose ganėtinai paplitusi procesinė praktika, kai sprendimus dėl priimtinumui priima teisėjų kolegija. Pavyzdžiui, Latvijos Konstitucinio Teismo įstatyme nustatyta, kad sprendimus dėl prašymų priimtinumui priima trijų teisėjų kolegija. Jeigu sprendimas nėra priimamas vienbalsiai, šis klausimas perduodamas spręsti visos sudėties teismui. Jeigu kolegija priima sprendimą atsisakyti priimti prašymą, šį sprendimą pareiškėjas gali apskųsti visos sudėties teismui (20 str.). Panašus reguliavimas yra nustatytas Albanijos Konstitucinio Teismo įstatyme (27, 31 str.). Nors Teismo pirmininkas paskiria teisėją, atliekantį išankstinį tyrimą, tačiau prašymo priimtinumui klausimą sprendžia trijų teisėjų kolegija (kartus su teisėju, atlikusiu išankstinį tyrimą). Jei šiais klausimais kolegijoje nėra vieningos nuomonės, klausimas perduodamas spręsti visos sudėties Teismui. Panašiu būdu priimtinumui klausimas sprendžiamas ir Vokietijos Federaliniame Konstituciniame Teisme. Šį Teismą sudaro dvi sekcijos, neretai vaizdžiai apibūdinama, kad iš tiesų tai yra du teismai, nes viena iš sekcijų atlieka specifinę užduotį – nagrinėja individualius konstitucinius skundus. Vokietijos

Federalinio Konstitucinio Teismo įstatyme nustatyta, kad kiekvienoje sekcijoje yra iš trijų teisėjų sudaryta komisija, kuri sprendžia kreipimusi priimtino klausimus, tačiau jeigu komisija priima sprendimą atsisakyti nagrinėti kreipimasi, sprendimas turi būti priimtas vienbalsiai. Jei šiais klausimais komisijoje nėra vieningos nuomonės, klausimas perduodamas spręsti atitinkamai sekcijai (15 str.). Taigi sprendimų dėl prašymų priimtino priėmimas teisėjų kolegijose yra tam tikras kompromisas derinant dvi vertybes: teismo kolegialumą ir proceso greitumą. Galvojant apie individualaus konstitucinio skundo įvedimo galimybę, tokia prašymų priimtino forma galėtų būti taikoma ir Lietuvoje.

Atsisakymas nagrinėti prašymus. Pagal KTĮ 69 str. Konstitucinis Teismas motyvuotu sprendimu atsisako nagrinėti prašymą ištirti teisės akto atitiktį Konstitucijai, jeigu: 1) prašymas paduotas institucijos ar asmens, neturinčių teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą; 2) prašymo nagrinėjimas yra nežinybingas Konstituciniam Teismui; 3) prašyme nurodyto teisės akto atitiktis Konstitucijai jau tirta Konstituciniame Teisme ir tebegalioja tuo klausimu priimtas Konstitucinio Teismo nutarimas; 4) Konstitucinis Teismas yra pradėjęs nagrinėti bylą dėl to paties dalyko; 5) prašymas grindžiamas ne teisiniais motyvais.

Pažymėtina, kad paprastai Konstituciniame Teisme atsisakoma nagrinėti ne itin didelę gautų prašymų dalį. 1993–2015 m. atsisakyta nagrinėti apie 7 proc. Konstituciniame Teisme gautų kreipimusi, tačiau pastaraisiais metais Konstitucinis Teismas atsisako nagrinėti didesnę gautų kreipimusi dalį: 2011–2015 m. Konstitucinis Teismas atsisakė nagrinėti 11 proc. gautų kreipimusi⁸⁵³.

Iš 2009–2015 m. gautų prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai 3 prašymus atsisakyta nagrinėti⁸⁵⁴ kaip paduotus teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą neturinčio subjekto (KTĮ 69 str. 1 d. 1 p.), 12 – kaip nežinybingus Konstituciniam Teismui (KTĮ 69 str. 1 d. 2 p.), dar 3 – remiantis abiem šiais

⁸⁵³ Konstituciniam Teismui teikiamų prašymų ir paklausimų priimtino praktikos apžvalga. Prieiga per internetą: <<http://www.lrkt.lt/lt/prasymai/prasymu-priimtino-praktika/639>> [2016 m. birželio 2 d.].

⁸⁵⁴ Žr. priedai, lentelė Nr. 1 „Atsisakymo nagrinėti Konstituciniame Teisme gautus prašymus ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai pagrindai“.

pagrindais (KTĮ 69 str. 1 d. 1 p. ir 2 p.), 7 – tuo pagrindu, kad ginčyto teisės akto atitiktis Konstitucijai Konstitucinio Teismo jau buvo tirta (KTĮ 69 str. 1 d. 3 p.), 2 – tuo pagrindu, kad Konstitucinis Teismas yra pradėjęs nagrinėti bylą dėl to paties dalyko (KTĮ 69 str. 1 d. 4 p.), 2 – tuo pagrindu, kad prašymas grindžiamas ne teisiniais motyvais (KTĮ 69 str. 1 d. 5 p.), taip pat 1 – remiantis šiuo pagrindu ir kaip nežinybingus Konstituciniam Teismui (KTĮ 69 str. 1 d. 2 p. ir 5 p.), 1 remiantis šiuo pagrindu ir tuo, kad ginčyto teisės akto atitiktis Konstitucijai Konstitucinio Teismo jau buvo tirta (KTĮ 69 str. 1 d. 3 p. ir 5 p.), 1 – remiantis tuo pagrindu, kad prašymo nagrinėjimas yra nežinybingas Konstituciniam Teismui ir kad prašyme nurodyto teisės akto atitiktis Konstitucijai jau tirta Konstituciniame Teisme ir tebegalioja tuo klausimu priimtas Konstitucinio Teismo nutarimas (KTĮ 69 str. 1 d. 2 p. ir 3 p.).

Taigi Konstitucinis Teismas dažniausiai atsisako nagrinėti prašymus dėl jų nežinybingumo. Taip yra todėl, kad Konstitucinis Teismas savo procesinėje praktikoje gana plačiai išaiškinęs, kokie prašymai yra laikomi jam nežinybingais. Konstitucinio Teismo 2014 m. metiniame veiklos pranešime tvirtinama, kad Konstitucinio Teismo praktikoje jam nežinybingais laikomi: 1) prašymai, kuriuose ginčijami teisės aktai, kurių atitikties aukštesnės galios teisės aktams vertinimas nepriskirtas Konstitucinio Teismo kompetencijai (pvz., savivaldybių institucijų, ministerijų, kitų valdymo institucijų, Seimo struktūrinių padalinių priimti teisės aktai); 2) prašymai išspręsti vienodos galios teisės aktų suderinamumo, normų konkurencijos klausimus; 3) prašymai išaiškinti, kaip turi būti aiškinamos ir taikomos įstatymo (ar kito teisės akto) nuostatos (Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad pagal Konstituciją ir Konstitucinio Teismo įstatymą jis nesprenžia teisės aktų taikymo klausimų ir kad tokius klausimus sprendžia institucija, turinti įgaliojimus taikyti teisės aktus; jei įstatymuose yra neaiškumų, dviprasmybių, spragų, juos pašalinti yra įstatymų leidėjo pareiga, o įstatymų leidėjo neišspręsti teisės taikymo klausimai yra teismų praktikos dalykas); 4) prašymai įvertinti teisėkūros subjektų neveikimą (teisėkūros sprendimų nepriėmimą); 5) prašymai, kuriuose nėra tyrimo dalyko (t. y. kai pareiškėjo ginčijamoje teisės

akto nuostatoje iš tiesų nėra nustatyta tai, ką jis teigia esant nustatyta); 6) fiktyvūs prašymai (grindžiami ne tais motyvais, kuriuos eksplicitiškai nurodo pareiškėjas); 7) savitiksliai prašymai ir kt.⁸⁵⁵

2009–2015 m. prašymus atsisakyta priimti nagrinėti dėl jų nežinybingumo dėl to, kad: 1) prašyta ištirti tos pačios galios aktų suderinamumą (3 prašymai); 2) nebuvo tyrimo dalyko (3 prašymai); 3) prašyta ištirti teisės aiškinimo ir taikymo klausimą (7 prašymai); 4) prašymas buvo fiktyvus (2 prašymai); 5) prašymas savitikslis (1 prašymai)⁸⁵⁶. Taigi dažniausiai prašymus atsisakoma priimti nagrinėti dėl jų nežinybingumo, kai pareiškėjas prašo ištirti teisės aiškinimo ir taikymo klausimą; neretai – kai prašo ištirti tos pačios galios teisės aktų suderinamumą arba prašyme nėra tyrimo dalyko.

Taip pat dažnai atsisakoma nagrinėti prašymus dėl to, kad prašomo ištirti teisės akto atitiktis Konstitucijai jau ištirta ir tebegalioja tuo klausimu priimtas Konstitucinio Teismo nutarimas. Taip pat neretai atsisakoma nagrinėti prašymą dėl to, kad prašymas paduotas institucijos, neturinčios teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą (pareiškėjai – teismai neturi *locus standi*, į Konstitucinį Teismą kreipiasi mažesnė nei 1/5 Seimo narių grupė).

Prašymų grąžinimas. KTĮ 70 str. 1 d. nustatyta, kad Konstitucinio Teismo pirmininkas savo iniciatyva arba teisėjo siūlymu grąžina pareiškėjui prašymą, jeigu prašymas arba jo priedai neatitinka šio įstatymo 66 ir 67 str. nustatytų reikalavimų. KTĮ 67 str. nustatyti reikalavimai teismų, o 66 str. – kitų subjektų, turinčių teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą, prašymams. Paminėtina ir tai, kad šio straipsnio 2 d. nustatyta, kad prašymo grąžinimas neatima teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą bendra tvarka, kai bus pašalinti buvę trūkumai.

2011 m. pareiškėjams grąžinta 21 proc., 2012 m. – 17 proc., 2013 m. – 16 proc., 2014 m. – 8 proc., 2015 m. – 25 proc. tais metais gautų prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai. Dar viena svarbi detalė – 2011–2013 m.

⁸⁵⁵ 2014 m. Konstitucinio Teismo veiklos metinis pranešimas. Prieiga per internetą: <<http://lrkt.lt/data/public/uploads/2015/04/metinis-pranesimas-2014.pdf>> [žiūrėta 2016 m. sausio 18 d.].

⁸⁵⁶ Žr. priedai, lentelė Nr. 2 „Atsisakymas nagrinėti Konstituciniame Teisme gautus prašymus ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai dėl jų nežinybingumo“.

prašymų grąžinimas (visa apimtimi) Konstitucinio Teismo sprendimu buvo labai retas atvejis, tačiau 2014–2015 m. padėtis pasikeitė kardinaliai: prašymai grąžinami Konstitucinio Teismo sprendimais⁸⁵⁷.

Dažniausiai prašymai grąžinami pareiškėjams dėl to, kad pareiškėjai nepateikė teisinių argumentų arba jie buvo nepakankami pareiškėjo abejonėms pagrįsti (KTĮ 66 str. 1 d. 8 p., 67 str. 2 d. 5 p.). Pagal KTĮ 66 str. 1 d. 8 p., 67 str. 2 d. 5 p. reikalaujama, kad pareiškėjas Konstituciniam Teismui pateiktame prašyme pateiktų teisinius argumentus savo pozicijai (abejonėms dėl ginčijamo teisės akto atitikties Konstitucijai) pagrįsti. Aiškindamas KTĮ 66 str. 1 d. 8 p. ir 67 str. 2 d. 5 p. nuostatas, Konstitucinis Teismas yra ne kartą konstatavęs, kad pareiškėjo pozicija dėl teisės akto (jo dalies) atitikties Konstitucijai turi būti nurodyta aiškiai, nedviprasmiškai, prašyme turi būti išdėstyti argumentai ir motyvai, pagrindžiantys pareiškėjo abejonę dėl kiekvieno konkrečiai nurodyto ginčijamo teisės akto (jo dalies) straipsnio (jo dalies) ar punkto, kurio atitiktimi konkrečiai nurodytoms Konstitucijos nuostatomis pareiškėjas abejoja⁸⁵⁸. Šių reikalavimų neatitinkantį prašymą priėmus nagrinėti Konstituciniame Teisme ir pagal jį pradėjus bylą būtų suvaržytos ir suinteresuoto asmens – valstybės institucijos, išleidusios ginčijamą teisės aktą, teisės, nes suinteresuotam asmeniui taptų sunkiau teikti paaiškinimus dėl pareiškėjo argumentų ir rengtis teisminiam nagrinėjimui⁸⁵⁹. Taip pat neretai prašymai grąžinami pareiškėjams dėl KTĮ 67 str. 2 d. 5 p. nustatyto pagrindo kartu su KTĮ 67 str. 3 d. 2 punktu (reikalavimas prie prašymo pridėti ginčijamo teisės akto viso teksto nuorašą) ir/arba pridėti reikalaujamą nuorašų egzempliorių skaičių (KTĮ 67 str. 4 d.)⁸⁶⁰. Tačiau vien dėl šių pagrindų atskirai prašymai paprastai nėra grąžinami pareiškėjams. Minėta, kad 2015 m. KTĮ pakeitimais pridedamų ginčijamo teisės akto egzempliorių skaičius sumažintas nuo 30 iki 9 egzempliorių, o tais atvejais, kai

⁸⁵⁷ Žr. priedai, lentelė Nr. 3 „Konstituciniame Teisme gautų prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai grąžinimas“.

⁸⁵⁸ *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 2009 m. spalio 29 d. sprendimas. *Žin.*, 2009, Nr. 130-5653.

⁸⁵⁹ *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 2016 m. sausio 5 d. sprendimas Nr. KT2-S2/2016.

⁸⁶⁰ Žr. priedai, lentelė Nr. 4 „Konstituciniame Teisme gautų prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai grąžinimo pagrindai“.

dėl to paties dalyko jau yra priimtas prašymas arba prašymas teikiamas elektroninių ryšių priemonėmis – reikalavimas Konstituciniam Teismui pateikti 9 ginčijamo teisės akto nuorašus netaikomas.

Neatitinkančiais KTĮ nustatyto reikalavimo prašymą pagrįsti teisiniais argumentais laikomi prašymai, kuriuose: 1) nepateikiama argumentų dėl ginčijamo teisinio reguliavimo prieštaravimo aukštesnės galios teisės aktams; 2) pateiktais teiginiais nepagrindžiama pareiškėjo pozicija, nepateikiama konstitucinių argumentų; 3) neatskleidžiamas ginčijamos nuostatos turinys; 4) argumentuojant neatsižvelgiama į svarbias oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatas arba jomis remiamasi netinkamai; 5) esama kitų argumentavimo trūkumų⁸⁶¹.

Tačiau šiame kontekste gali iškilti klausimas, koks šio prašymų gražinimo pagrindo santykis su KTĮ 69 str. 1 d. 5 p. nustatytu pagrindu atsisakyti nagrinėti prašymą, kai prašymas grindžiamas ne teisiniais motyvais? Remiantis šiuo pagrindu prašymus atsisakoma nagrinėti pakankamai retai. 2009–2015 m. remiantis šiuo pagrindu atsisakyta nagrinėti tik 4 prašymus ar jų dalis⁸⁶². Du iš šių sprendimų atsisakyti nagrinėti prašymą buvo priimti remiantis ir kitais KTĮ 69 str. 1 d. nustatytais pagrindais⁸⁶³. Taigi aptariamu laikotarpiu buvo priimti tik 2 sprendimai atsisakyti nagrinėti pareiškėjo prašymą, remiantis vien tuo pagrindu, kad prašymas grindžiamas neteisinais motyvais.

Konstitucinio Teismo 2012 m. balandžio 25 d. sprendime pažymėta, kad pareiškėjas abejojo Valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymo pakeitimo įstatymo atitiktimi Konstitucijai pagal priėmimo tvarką. Pareiškėjo teigimu, Seimas, priimdamas šį įstatymą, nesilaikė nustatytos įstatymų priėmimo procedūros (Konstitucijos 69 str. 1 d.), nes Seimo Teisės departamento

⁸⁶¹ 2014 m. Konstitucinio Teismo veiklos metinis pranešimas, p. 23. Prieiga per internetą: <<http://lrkt.lt/data/public/uploads/2015/04/metinis-pranesimas-2014.pdf>> [žiūrėta 2016 m. sausio 18 d.].

⁸⁶² Konstitucinio Teismo 2010 m. liepos 2 d. sprendimas. *Žin.*, 2010, Nr. 80-4182; Konstitucinio Teismo 2012 m. balandžio 25 d. sprendimas. *Žin.*, 2012, Nr. 50-2487; Konstitucinio Teismo 2012 m. liepos 5 d. sprendimas. *Žin.*, 2012, Nr. 80-4185; Konstitucinio Teismo 2015 m. liepos 10 d. sprendimas Nr. KT21-S8/2015.

⁸⁶³ Konstitucinio Teismo 2010 m. liepos 2 d. sprendimas. *Žin.*, 2010, Nr. 80-4182; Konstitucinio Teismo 2012 m. liepos 5 d. sprendimas. *Žin.*, 2012, Nr. 80-4185.

priimtoje išvadoje, pasak pareiškėjo, buvo nurodyti galimi priimamo įstatymo projekto prieštaravimai Konstitucijai. Pagal Seimo statuto 138 str. 2 d., jeigu Teisės departamentas pateikia išvadą, kad projektas prieštarauja Konstitucijai, Teisės ir teisėtvarkos komitetas privalo preliminariai apsvarstyti šį projektą. Tačiau ginčijamo įstatymo projektas nebuvo preliminariai apsvarstytas Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitete.

Konstitucinis Teismas atkreipė dėmesį, kad pareiškėjo minimoje Seimo Teisės departamento priimtoje išvadoje iš tiesų nebuvo nurodyta, kad priimamas teisės aktas gali prieštarauti Konstitucijai, o buvo pateiktos kitos pastabos. Taigi pareiškėjo prašymas ištirti Valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymo pakeitimo įstatymo atitiktį Konstitucijai pagal priėmimo tvarką yra grindžiamas ne tais motyvais, kuriuos pareiškėjas eksplicitiškai nurodo. Atsižvelgiant į tai, Konstitucinis Teismas nusprendė atsisakyti nagrinėti pareiškėjo prašymo dalį, remiantis KTĮ 69 str. 1 d. 5 p.

Konstitucinio Teismo 2015 m. liepos 10 d. sprendime, kuriuo, remiantis minėtu pagrindu, atsisakyta nagrinėti kitą pareiškėjo prašymą, konstatuota, kad yra pagrindas pareiškėjo prašymą vertinti iš esmės kaip prašymą atlikti jo nurodytu aspektu, be kita ko, valstybės ekonominės politikos turinio (*inter alia*, prioritetų), priemonių, pagrįstumo ir tikslingumo vertinimą. Vadinas, pareiškėjui poziciją dėl ginčijamo teisinio reguliavimo atitikties Konstitucijai grindžiant ne teisiniais motyvais, o minėtais argumentais, susijusiais, be kita ko, su valstybės ekonominės politikos vertinimu, yra pagrindas atsisakyti nagrinėti tokį prašymą.

Kaip minėta, Konstitucinio Teismo sprendimai, kuriais atsisakoma nagrinėti pareiškėjo prašymą, bei sprendimai, kuriais prašymas grąžinamas pareiškėjui, turi skirtingus padarinius. Pastarieji – neužkerta kelio kreiptis į Konstitucinį Teismą bendra tvarka, kai bus pašalinti buvę trūkumai. Taigi sprendimai atsisakyti nagrinėti pareiškėjo prašymą turi griežtesnes pasekmes, todėl manytina, kad kriterijai, kuriais remiantis atsisakoma nagrinėti prašymą arba prašymas grąžinamas pareiškėjui, turėtų būti griežčiau atskirti, ypač tais atvejais, kada prašymas grindžiamas ne teisiniais motyvais (KTĮ 69 str. 1 d.

5 p.) arba prašymas grindžiamas ne teisiniais argumentais (KTĮ 66 str. 1 d. 8 p. ir 67 str. 2 d. 5 p.).

III.1.4.2. Prašymų sujungimas ir išskyrimas

Iki 2011 m. pabaigos KTĮ 41 str. buvo įtvirtinta galimybė sujungti prašymus į vieną bylą tik tais atvejais, kai yra du ar daugiau prašymų ištirti to paties teisės akto atitiktį Konstitucijai. Į tokį šiame straipsnyje nustatyto teisinio reguliavimo nepakankamumą buvo atkreipiamas dėmesys ir mokslinėse publikacijose⁸⁶⁴. Tačiau KTĮ 41 str. buvo pakeistas ir papildytas 2011 m. pabaigoje priimtomis KTĮ pataisomis⁸⁶⁵.

Dabar galiojančios redakcijos KTĮ 41 str. „Prašymų išskyrimas ir sujungimas“ nustatyta, kad Konstituciniame Teisme gautas prašymas iki teismo nagrinėjimo pradžios gali būti išskirtas į atskiras bylas, jeigu pareiškėjas prašo ištirti kelių teisės aktų ar kelių nuostatų atitiktį Konstitucijai ar įstatymams. Konstitucinis Teismas, nustatęs, kad yra du ar daugiau prašymų ištirti to paties teisės akto ar susijusių teisės aktų atitiktį Konstitucijai ar įstatymams, iki teismo nagrinėjimo pradžios gali juos sujungti į vieną bylą. Šiais atvejais Konstitucinis Teismas priima motyvuotus sprendimus.

Taigi šiais pakeitimais numatyta galimybė ne tik sujungti prašymus į vieną bylą (kaip buvo nustatyta ankstesnėje šio straipsnio redakcijoje), bet ir iki teismo nagrinėjimo pradžios išskirti prašymą į atskiras bylas, taip pat nustatyta galimybė sujungti prašymus ir dėl susijusių teisės aktų atitikties Konstitucijai. Šis pakeitimas vertintinas teigiamai, kaip praplečiantis galimybes spartinti konstitucinės justicijos bylų nagrinėjimą ir kai kuriais atvejais leidžiantis nuodugniau ir kompleksiskai išnagrinėti tam tikrą problemą. Prašymų sujungimą ir išskyrimą taip pat reglamentuoja KTR (2015 m. rugpjūčio 31 d. redakcija) 83, 87, 94, 95, 96 p.

Šiame kontekste reikėtų paminėti, kad ir iki minėtų pakeitimų priėmimo Konstitucinis Teismas šio straipsnio nuostatų neaiškino pažodžiui, t. y.

⁸⁶⁴ KŪRIS, E. Konstitucinės justicijos proceso <...>, p. 19.

⁸⁶⁵ Konstitucinio Teismo įstatymo 27, 41, 44 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir įstatymo papildymo 53¹ straipsniu įstatymas. *Žin.*, 2011, Nr. 154-7262.

Konstitucinis Teismas sujungdavo į vieną bylą ne vien prašymus dėl to paties teisės akto konstitucingumo, bet ir dėl kitų susijusių aktų konstitucingumo⁸⁶⁶. Taigi tai yra dar vienas pavyzdys, kaip atitinkama susiformavusi Konstitucinio Teismo procesinė praktika vėliau įtvirtinama KTĮ.

Pažymėtina, kad prašymų sujungimo praktika Konstituciniame Teisme naudojama labai plačiai. Pvz., iš 22 2015 m. priimtų Konstitucinio Teismo nutarimų net 7-iuose paminėta apie tai, kad iki Konstitucinio Teismo posėdžio Konstitucinio Teismo sprendimu atitinkami prašymai buvo sujungti į vieną bylą⁸⁶⁷.

Tačiau galimybe išskirti prašymą į atskiras bylas naudojama itin retai. Nuo šios galimybės įtvirtinimo KTĮ 2011 m. pabaigoje ja pasinaudota tik du kartus – Konstitucinio Teismo 2013 m. birželio 11 d. sprendimu prašymas Nr. 1B-10/2013 išskirtas į du savarankiškus prašymus, kitu Konstitucinio Teismo 2013 m. birželio 11 d. sprendimu prašymas Nr. 1B-15/2013 taip pat išskirtas į du savarankiškus prašymus. Paminėtina ir tai, kad galimybe išskirti prašymus į atskiras bylas Konstitucinis Teismas yra pasinaudojęs ir iki minėto KTĮ 41 str. pakeitimo⁸⁶⁸.

III.1.4.3. Prašymų atšaukimas

KTĮ 68 str. nustatyta, kad, Konstitucinio Teismo pirmininkui sutinkant, prašymą ištirti teisės akto atitikimą Konstitucijai gali atšaukti jį padavusi institucija tol, kol ta byla nepaskirta nagrinėti teisminiame posėdyje.

⁸⁶⁶ Pvz., žr.: Konstitucinio Teismo 2008 m. kovo 20 d. nutarimas. *Žin.*, 2008, Nr. 34-1224, atitaisyimas – 2008-04-17, Nr. 44.

⁸⁶⁷ Konstitucinio Teismo 2015 m. gruodžio 30 d. nutarimas. *TAR*, 2015-12-30, Nr. 21030; Konstitucinio Teismo 2015 m. lapkričio 19 d. nutarimas. *TAR*, 2015-11-19, Nr. 18423; Konstitucinio Teismo 2015 m. spalio 29 d. nutarimas. *TAR*, 2015-11-19, Nr. 18423; Konstitucinio Teismo 2015 m. liepos 9 d. nutarimas. *TAR*, 2015-07-09, Nr. 11196; Konstitucinio Teismo 2015 m. birželio 11 d. nutarimas. *TAR*, 2016-01-01, Nr. 1. Konstitucinio Teismo 2015 m. gegužės 14 d. nutarimas. *TAR*, 2015-05-15, Nr. 7361; Konstitucinio Teismo 2015 m. balandžio 3 d. nutarimas. *TAR*, 2015-04-03, Nr. 5147.

⁸⁶⁸ Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 14 d. sprendimu Vilniaus apygardos teismo 2004 m. vasario 6 d. (byla Nr. 10/04), 2004 m. vasario 18 d. (byla Nr. 12/04) ir 2004 m. kovo 25 d. (byla Nr. 18/04) prašymai ta apimtimi, kuria prašoma ištirti, ar Teismų įstatymo 90 straipsnio 8 dalis neprieštarauja Konstitucijos 31 straipsnio 2 daliai, Konstitucijos preambulėje įtvirtintam teisinės valstybės principui, išskirti į atskirą bylą, suteikiant jai numerį Nr. 10/04-12/04-18/04A.

Paminėtina, kad savo sutikimą atšaukti prašymą Konstitucinio Teismo pirmininkas išreiškia priimdamas potvarkius dėl sutikimo atšaukti prašymą. Taigi Konstitucinio Teismo pirmininkui prašymų atšaukimo srityje suteikta ganėtinai plati diskrecijos laisvė.

Pažymėtina, kad galimybe atšaukti prašymus pareiškėjai naudojami ganėtinai retai. 2000–2015 m. priimti 8 Konstitucinio Teismo pirmininko potvarkiai⁸⁶⁹ dėl sutikimo atšaukti prašymą. Iš jų trys priimti 2015 m. Vienas iš 2015 m. priimtų potvarkių buvo priimtas, kai byla jau buvo pradėta rengti Konstitucinio Teismo posėdžiui⁸⁷⁰, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas priėmė nutartį, kuria nutarta atšaukti pareiškėjo prašymą, nes sustabdytoje administracinėje byloje buvo atsiimtas apeliacinis skundas ir apeliacinis procesas nutrauktas. Kiti du potvarkiai 2015 m. buvo priimti prašymo išankstinio tyrimo stadijoje⁸⁷¹, tačiau juose nenurodomi motyvai, dėl kurių Vilniaus apygardos administracinis teismas Konstitucinio Teismo pirmininkui sutinkant atšaukia prašymus. 2013 m. potvarkis dėl sutikimo atšaukti prašymą⁸⁷² priimtas, kai byla buvo rengiama teisminiam posėdžiui; Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas priėmė nutartį, kuria nutarta atšaukti prašymą, nes sustabdytoje administracinėje byloje atsakovas pateikė teismui pareiškimą, kuriame nurodė, kad atsisako apeliacinio skundo. 2000–2010 m. priimti 4 Konstitucinio Teismo pirmininko potvarkiai dėl sutikimo atšaukti pareiškėjų prašymus. Trys iš šių prašymų buvo pateikti teismų ir vienas – Seimo narių grupės.

Taigi dažniausiai atšaukti prašymus prašo teismai (aptariamam laikotarpiu 7 atvejai iš 8), tuo pagrindu, kad nutraukiama sustabdytoji byla, kurioje nutarta kreiptis į Konstitucinį Teismą. Diskutuotina, ar kiekvienu atveju tai tikrai yra

⁸⁶⁹ Konstitucinio Teismo pirmininko 2015 m. balandžio 30 d. potvarkis Nr. 2B-22; Konstitucinio Teismo pirmininko 2015 m. balandžio 30 d. potvarkis Nr. 2B-21; Konstitucinio Teismo pirmininko 2015 m. kovo 3 d. potvarkis Nr. 2B-9; Konstitucinio Teismo pirmininko 2013 m. gruodžio 24 d. potvarkis Nr. 2B-102; Konstitucinio Teismo pirmininko 2007 m. liepos 4 d. potvarkis Nr. 2B-80; Konstitucinio Teismo pirmininko 2005 m. kovo 16 d. potvarkis Nr. 2B-23; Konstitucinio Teismo pirmininko 2004 m. balandžio 13 d. potvarkis Nr. 2B-65; Konstitucinio Teismo pirmininko 2003 m. rugpjūčio 11 d. potvarkis Nr. 2B-69.

⁸⁷⁰ Konstitucinio Teismo pirmininko 2015 m. kovo 3 d. potvarkis Nr. 2B-9.

⁸⁷¹ Konstitucinio Teismo pirmininko 2015 m. balandžio 30 d. potvarkis Nr. 2B-22; Konstitucinio Teismo pirmininko 2015 m. balandžio 30 d. potvarkis Nr. 2B-21.

⁸⁷² Konstitucinio Teismo pirmininko 2013 m. gruodžio 4 d. potvarkis Nr. 2B-102.

pagrindas nutraukti ir pradėtą teiseną Konstituciniame Teisme (ypač kai prašymas jau yra priimtas ir byla pradėta rengti Konstitucinio Teismo posėdžiui, tyrimas gali būti jau gerokai pasistūmėjęs), pareiškėjo kelti klausimai gali būti aktualūs ne tik sustabdytosios ordinarinės bylos kontekste, bet turėti daug platesnę reikšmę. Tačiau, kaip minėta, Konstitucinio Teismo pirmininkas turi galimybę neduoti sutikimo atšaukti prašymo, taigi šia prasme KTĮ 68 str. nustatytas teisinis reguliavimas yra pagrįstas. Galima kelti klausimą, ar nepažeidžiamas Konstitucinio Teismo kolegialumo principas dėl to, kad sutikimo atšaukti prašymą teisė suteikta vien Konstitucinio Teismo pirmininkui, bet ne visam Konstituciniam Teismui, tačiau, galvojant apie konstitucinės justicijos proceso operatyvumą, tokios teisės suteikimas išimtinai Konstitucinio Teismo pirmininkui pateisinamas. KTĮ 68 str. galėtų būti tobulinamas tik vienu aspektu. Šiame straipsnyje nurodyta, kad „prašymą ištirti teisės akto atitikimą Konstitucijai gali atšaukti jį padavusi institucija“, kaip minėta, Konstitucinio Teismo potvarkiu buvo atšauktas ir vienas Seimo narių grupės prašymas, o Seimo narių grupė negali būti pavadinta institucija. Siūlytina keisti šio straipsnio formuluotę į „jį padavęs subjektas“, ypač jeigu ateityje bus nuspręsta teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą suteikti ir fiziniams bei juridiniams asmenims.

III.1.4.4. Bylų nagrinėjimo eiliškumas ir trukmė

KTĮ 29 str. „Kreipimūsi nagrinėjimo Konstituciniame Teisme terminai ir eiliškumas“ 2 dalyje nustatyta, kad bylos išnagrinėjimas turi būti užbaigtas ir Konstitucinio Teismo nutarimas priimtas ne vėliau kaip per 4 mėnesius nuo prašymo gavimo Konstituciniame Teisme dienos. Tačiau Konstitucinio Teismo procesinėje praktikoje šis terminas visada pratęsiamas. 2011 m. pataisomis⁸⁷³ KTĮ 29 str. 2 d. buvo papildyta išimtimi, kada šis terminas negali būti pratęsiamas: kai nagrinėjama byla dėl įstatymo ar kito teisės akto, reglamentuojančio žemės paėmimą visuomenės poreikiams įgyvendinant

⁸⁷³ Konstitucinio Teismo įstatymo 29 straipsnio pakeitimo įstatymas. *Žin.*, 2011, Nr. 49-2366.

ypatingos valstybinės svarbos projektus. Paminėtina, kad šia nuostata Konstituciniam Teismui iki šiol dar neteko pasinaudoti ir turbūt mažai tikėtina, kad teks, todėl tokios išimties įtvirtinimas šiame KTĮ straipsnyje neatrodo labai pagrįstas. Manytina, kad esama gerokai svarbesnių kategorijų konstitucinės justicijos bylų, kurioms galėtų būti nustatyti griežtesni bylos išnagrinėjimo terminai.

Iš prašymų ištirti teisės aktų atitikties Konstitucijai teisenoje nagrinėjamų bylų KTĮ 29 str. taip pat išskirtos bylos pagal Respublikos Prezidento dekretus, kuriuose prašoma ištirti, ar Vyriausybės aktas atitinka Konstituciją ir įstatymus, arba pagal Seimo nutarimo, kuriame prašoma ištirti, ar Lietuvos Respublikos įstatymas, kitas Seimo priimtas aktas atitinka Konstituciją, ar Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas atitinka Konstituciją ir įstatymus. KTĮ 29 str. 4 d. nustatyta, kad šios kategorijos bylų nagrinėjimas paankstinamas, tačiau jokie konkretūs terminai nenurodomi. Akivaizdu, kad šių bylų nagrinėjimo paankstinimas siejamas su Konstitucijos 106 str. 4 d. nustatyta ir KTĮ 26 str. detalizuota pareiga gavus Respublikos Prezidento ar Seimo pateiktus prašymus ištirti, ar žemesnės galios teisės aktas atitinka Konstituciją ar kitą aukštesnės galios teisės aktą, sustabdyti šio akto galiojimą. Turint omenyje, kad teisės akto galiojimo sustabdymas gali sukelti visuomenėje nestabilumo, nepasitikėjimo teisine sistema būseną, sudaryti prielaidas atsirasti teisės spragoms, tokios teisinės priemonės taikymas turėtų trukti kuo trumpiau. Tačiau, kaip anksčiau minėta, tokios priemonės taikymas siejant ją tik su prašymą pateikusiaisiais subjektais nėra laikytinas pagrįstu, taigi atitinkamai pakoregavus Konstitucijos ir KTĮ nuostatas teisės aktų galiojimo sustabdymo aspektu, turėtų būti pakoreguotos ir bylų nagrinėjimo eiliškumą reglamentuojančios nuostatos, nes kitų priežasčių, kodėl būtent Seimo ir Respublikos Prezidento prašymai turėtų būti nagrinėjami greičiau nei kitų subjektų, nėra.

KTĮ 29 str. 3 d. nustatyta, kad bylos paprastai nagrinėjamos eilės tvarka – pagal prašymų ar paklausimų gavimo Konstituciniame Teisme laiką.

Prireikus Konstitucinis Teismas, atsižvelgdamas į bylos pobūdį ir kitas aplinkybes, gali paankstinti bylos nagrinėjimą arba nukelti jį vėlesniam laikui.

KTR (2015 m. rugpjūčio 31 d. redakcija) ketvirtajame skirsnyje „Bylų nagrinėjimo eiliškumas“ nustatytos kiek išsamesnės gairės, kokių kategorijų bylų prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teismoje nagrinėjimas gali būti paankstinamas. Be anksčiau minėtų bylų dėl įstatymo ar kito teisės akto, reglamentuojančio žemės paėmimą visuomenės poreikiams įgyvendinant ypatingos valstybinės svarbos projektus (KTR 101 p.), ir bylų pagal Seimo ar Respublikos Prezidento pateiktus prašymus ištirti, ar žemesnės galios teisės aktas atitinka Konstituciją ar kitą aukštesnės galios teisės aktą (KTR 99 p.), KTR 103 p. išskirtos ir kitų kategorijų bylos, kurių nagrinėjimas paprastai gali būti paankstinamas: 1) bylų dėl Konstitucijos keitimo įstatymų atitikties Konstitucijai; 2) bylų, kuriose sujungta daug pareiškėjų prašymų ištirti žemesnės galios teisės aktų atitiktį Konstitucijai ar kitam aukštesnės galios teisės aktui; 3) bylų dėl rinkimų įstatymų atitikties Konstitucijai; 4) bylų dėl terminuotai galiojančių ir terminuotai taikomų teisės aktų atitikties Konstitucijai ar kitam aukštesnės galios teisės aktui arba kitų bylų, kurias nagrinėjant eilės tvarka pagal kreipimosi gavimo Konstituciniame Teisme laiką tyrimas taptų savitikslis. Manytina, kad greitesnis šių kategorijų bylų išnagrinėjimas tikrai ne mažiau svarbus (tikriausiai svarbesnis), nei KTĮ 29 str. 2 d. nustatytos kategorijos bylų dėl įstatymo ar kito teisės akto, reglamentuojančio žemės paėmimą visuomenės poreikiams įgyvendinant ypatingos valstybinės svarbos projektus, kurios turi būti išnagrinėtos per pakankamai griežtą 4 mėnesių terminą, tačiau minėtoms byloms jokie griežti išnagrinėjimo terminai nėra nustatyti. KTR 103 p. išskirtos kategorijos bylų, kurių nagrinėjimo paankstinimo praktika susiformavo Konstitucinio Teismo procesinėje praktikoje. Tai patvirtina ir bylų išnagrinėjimo trukmės statistika.

Kalbant apie bylų išnagrinėjimo trukmę prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teismoje (tais atvejais, kai prašymai išnagrinėti iš esmės – t. y. priimtas nutarimas) reikėtų pažymėti, kad nuo Teismo veiklos pradžios ji palaipsniui augo (1993 m. vidutinė prašymo išnagrinėjimo trukmė buvo

91,6 d., 1994 m. – 136,6 d., 1995 m. – 205,7 d., 1996 m. – 236,25 d., 1997 m. – 218,5 d., 1998 m. – 302 d., 1999 m. – 367,5 d., 2000 m. – 546,26 d., 2001 m. – 558,88 d., 2002 m. – 624,16 d., 2003 m. – 590,69 d.; 2004 m. – 633,3 d., 2005 m. – 910,84 d., 2006 m. – 898,63 d., 2007 m. – 1759,95 d., 2008 m. – 605 d., 2009 m. – 705,3 d., 2010 m. – 837,38 d., 2011 m. – 785,64 d., 2012 m. – 996,88 d., 2013 m. – 1085,08 d., 2014 m. – 717,71 d., 2015 m. – 771,85 d.). Taigi ilgiausiai šioje teisenoje bylos buvo nagrinėjamos 2012–2013 m., kai ekonomikos krizės laikotarpiu itin išaugo gautų prašymų skaičius, ypač tų, kuriose prašyta iširti valdžios taikytų taupymo priemonių konstitucingumą, tačiau 2014–2015 m. bylų išnagrinėjimo trukmė grįžo į ikikrizinį lygį. Paminėtina, kad trumpiausiai buvo nagrinėjama byla, kurioje priimtas pats pirmasis – Konstitucinio Teismo 1993 m. rugsėjo 17 d. nutarimas⁸⁷⁴ (47 d.); ilgiausiai – byla, kurioje priimtas Konstitucinio Teismo 2008 m. gruodžio 4 d. nutarimas (1493 d.), tačiau reikia paminėti, kad šioje byloje 2007 m. gegužės 7 d. buvo kreiptasi prejudicinio sprendimo į Europos Bendrijų Teisingumo Teismą (dabar Europos Sąjungos Teisingumo Teismas), šis sprendimas priimtas 2008 m. spalio 9 d.⁸⁷⁵ Būtent tai ir lėmė ilgesnę nei įprastai bylos nagrinėjimo trukmę.

Tačiau tam tikros bylos buvo išnagrinėtos gerokai greičiau už paminėtą vidurkį. Pvz.: nors 2014 m. vidutinė bylos išnagrinėjimo trukmė buvo – 717,71 d., tačiau Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas⁸⁷⁶ dėl Konstitucijos 125 str. pakeitimo įstatymo Konstitucijai buvo priimtas praėjus vos 75 d. (2 mėn. 14 d.) nuo prašymo registracijos dienos; Konstitucinio Teismo 2014 m. spalio 13 d. nutarimas⁸⁷⁷ dėl visuomeninių rinkimų komitetų pavadinimų priimtas praėjus 228 d. (7 mėn. 16 d.) nuo prašymo registracijos dienos, Konstitucinio Teismo 2014 m. gruodžio 22 d. nutarimas⁸⁷⁸, kuriuo išnagrinėtas net 21 pareiškėjų prašymas, priimtas praėjus 312 d. (10 mėn. 9 d.)

⁸⁷⁴ Konstitucinio Teismo 1993 m. rugsėjo 17 d. nutarimas. *Žin.*, 1993, Nr. 47-949.

⁸⁷⁵ Konstitucinio Teismo 2008 m. gruodžio 4 d. nutarimas. *Žin.*, 2008, Nr. 140-5569.

⁸⁷⁶ Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas. *TAR*, 2014-01-24, Nr. 478.

⁸⁷⁷ Konstitucinio Teismo 2014 m. spalio 13 d. nutarimas. *TAR*, 2014-10-13, Nr. 13988.

⁸⁷⁸ Konstitucinio Teismo 2014 m. gruodžio 22 d. nutarimas. *TAR*, 2014-12-22, Nr. 20411.

nuo pirmojo prašymo registracijos dienos. 2015 m. vidutinė bylos išnagrinėjimo trukmė buvo 771,85 d., tačiau Konstitucinio Teismo 2015 m. lapkričio 19 d. nutarimas⁸⁷⁹, kuriuo išnagrinėti 16 prašymų, priimtas praėjus 386 d. (1 m. 21 d.) nuo pirmojo prašymo registracijos dienos. Visi šie paminėti atvejai, kuriais bylų išnagrinėjimo trukmė buvo gerokai trumpesnė už vidutinę bylos išnagrinėjimo trukmę ir atitinka KTR 103 p. išvardytas bylų kategorijas: bylos dėl Konstitucijos keitimo įstatymų atitikties Konstitucijai; bylos dėl rinkimų įstatymų atitikties Konstitucijai; bylos, kuriose sujungta daug pareiškėjų prašymų ištirti žemesnės galios teisės aktų atitiktį Konstitucijai.

Paminėtina, kad Konstitucinis Teismas neretai sulaukia kritikos dėl ilgos bylų nagrinėjimo trukmės. Tvirtinama, kad Lietuva yra vienintelė Europos Sąjungos valstybė, kurioje Konstitucinis Teismas per metus išnagrinėja tiek mažai bylų, todėl siūlyta įvesti galimybę konstitucinės justicijos bylas nagrinėti kolegijose bei platesnius apribojimus pratęsiant KTĮ 29 str. 2 d. nustatytą 4 mėn. bylos nagrinėjimo terminą⁸⁸⁰.

Tačiau šiame kontekste reikia pažymėti, kad paskutiniaisiais metais bylų išnagrinėjimo trukmė yra gerokai sutrumpėjusi. Tam buvo sudarytos sąlygos 2011 m. pabaigoje pakeitus KTĮ. Įstatymų leidėjas reaguodamas į ekonomikos krizės laikotarpio išaugusius darbo krūvius Konstituciniame Teisme (2008 m. gauti 48, 2009 m. – 67, o per krizę kilusių teisinių ginčų apogėjuje 2010 m. – net 157 prašymai ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai) priėmė KTĮ pataisas⁸⁸¹, kuriomis siekta paspartinti konstitucinės justicijos bylų nagrinėjimą, užtikrinti operatyvesnį konstitucinį teisminį procesą⁸⁸². Šiais pakeitimais buvo sudaryta galimybė konstitucinės justicijos bylas, kuriose tiriamas teisės akto atitiktis Konstitucijai ar įstatymams, nagrinėti rašytinio proceso tvarka bei panaikintas teisinis reguliavimas, pagal kurį Konstitucinis Teismas neturi teisės tuo pačiu metu nagrinėti kelių bylų (t. y. pradėjus

⁸⁷⁹ Konstitucinio Teismo 2015 m. lapkričio 19 d. nutarimas. *TAR*, 2015-11-19, Nr. 18423.

⁸⁸⁰ SINKEVIČIUS, V. Konstitucinio Teismo nutarimų įgyvendinimas <...>, p. 511.

⁸⁸¹ Konstitucinio Teismo įstatymo 27, 41, 44 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir įstatymo papildymo 53¹ straipsniu įstatymas. *Žin.*, 2011, Nr. 154-7262.

⁸⁸² Aiškinamasis raštas. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=404623&p_query=&p_tr2=2> [žiūrėta 2017 m. sausio 16 d.].

nagrinėti konkrečią bylą, imtis dar ir kitos). Šie pakeitimai buvo veiksmingi⁸⁸³: 2013 m. (t. y. tais metais, kai Teismas minėjo savo veiklos dvidešimtmetį) Konstitucinis Teismas priėmė 25 nutarimus⁸⁸⁴ – tai didžiausias nutarimų skaičius per metus per visą Konstitucinio Teismo veiklą⁸⁸⁵. Kaip minėta, 2014–2015 m. bylų išnagrinėjimo trukmė grįžo į ikikrizinį lygį. 2015 m. Konstitucinio Teismo veiklos pranešime teigiama, kad 2016 m. pradžioje nebebuvo likę bylų pagal prašymus, gautus anksčiau nei 2014 m., 2016 m. sausio 1 dienos duomenimis, bendras neišnagrinėtų prašymų skaičius buvo 21, o juos sujungus pagal turinį (prašymai dėl tų pačių ar susijusių teisės aktų atitikties Konstitucijai) bendras neišnagrinėtų bylų skaičius buvo 17. Konstitucinio Teismo pirmininko įžanginiame šio metinio pranešimo žodyje tvirtinama, kad tai leidžia pagrįstai manyti, kad 2016 metais vidutinė bylų nagrinėjimo trukmė bus vieni metai⁸⁸⁶.

Taigi šiuo laikotarpiu bylų išnagrinėjimo trukmė nėra labai aktuali problema, veikiau priešingai – matoma Konstituciniame Teisme gaunamų prašymų ir atitinkamai konstitucinės justicijos bylų skaičiaus mažėjimo tendencija. 2015 m. Konstitucinio Teismo veiklos pranešime pabrėžiama ir tai, kad nemažą įtaką mažėjančiam bylų skaičiui turi išlaikytas spartus darbo tempas bei aplinkybė, kad iš esmės nebeliko bylų, kuriose ginčijamas ekonomikos krizei įveikti skirtas teisinis reguliavimas, o tai atveria galimybę grįžti prie dar 2007 m. Seimo patvirtintos Individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo koncepcijos, kuri dėl ekonomikos krizės buvo primiršta⁸⁸⁷. Taigi šiuo metu reikėtų kelti diskusijas ne apie bylų išnagrinėjimo trukmės trumpinimo galimybes konstitucinės justicijos procese, bet apie subjektų rato,

⁸⁸³ Greitesniam bylų nagrinėjimui daugiau įtakos turėjo galimybė nagrinėti kelias bylas tuo pat metu, o ne rašytinio proceso įvedimas.

⁸⁸⁴ Plg.: 2012 m. Konstitucinis Teismas priėmė 16, 2011 m. – 14 nutarimų.

⁸⁸⁵ 2013 m. taip pat priimti 2 sprendimai dėl Konstitucinio Teismo nutarimų išaiškinimo ir 3 sprendimai atsisakyti nagrinėti prašymą ištirti teisės akto atitiktį Konstitucijai ar įstatymui arba pradėtą teiseną byloje nutraukti.

⁸⁸⁶ 2015 m. Konstitucinio Teismo veiklos metinis pranešimas. Prieiga per internetą: <www.lrkt.lt/data/public/uploads/2016/03/lrkt-metinis-pranesimas.pdf> [žiūrėta 2017 m. balandžio 18 d.].

⁸⁸⁷ 2015 m. Konstitucinio Teismo veiklos metinis pranešimas. Prieiga per internetą: <lrkt.lt/data/public/uploads/2016/03/lrkt-metinis-pranesimas.pdf> [žiūrėta 2017 m. balandžio 18 d.].

galinčio kreiptis į Konstitucinį Teismą, ar kitas Konstitucinio Teismo kompetencijos išplėtimo galimybes.

Žinoma, praplėtus subjektų, galinčių kreiptis į Konstitucinį Teismą, ratą, prašymų skaičius neabejotinai turėtų išaugti ir, kaip minėta, gali sukurti per didelio Konstitucinio Teismo apkrovimo problemą. Pagal EŽTT jurisprudenciją, pareiga organizuoti savo teisminę sistemą tokiu būdu, kad ji atitiktų Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies reikalavimus, taip pat taikoma ir konstituciniams teismams⁸⁸⁸.

Tai reiškia, kad jeigu valstybė ruošiasi įtvirtinti savo nacionalinėje teisėje individualaus skundo mechanizmą, tai turi būti padaryta tokiu būdu, kad toks procesas neužtruktų labai ilgai, o teismas turėtų įgaliojimų ir išteklių tinkamai susidoroti su padidėjusiais darbo krūviais⁸⁸⁹. Su šia problema susidūrė ir Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas, pvz., 1997 m. liepos 1 d. EŽTT priėmė sprendimus dviejose bylose⁸⁹⁰, kur buvo nustatyta, jog Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas pažeidė asmens teisę dėl bylos išnagrinėjimo per kuo trumpesnę laiką.

Paminėtina, kad bylos išnagrinėjimo trukmė, *inter alia*, Konstituciniame Teisme vertinta ir vienoje EŽTT byloje prieš Lietuvą, kurioje pareiškėjas kreipėsi, *inter alia*, dėl per ilgo savo civilinės bylos nagrinėjimo Lietuvos teismuose. EŽTT konstatavo, kad nagrinėjamos bylos procesas Konstituciniame Teisme buvo glaudžiai susijęs su procesais civiliniuose teismuose; jo sprendimas ne tik turėjo lemiamą reikšmę pareiškėjo civilinei teisei, tačiau taip pat, atsižvelgiant į tai, kad procese buvo sprendžiamas konstitucingumo klausimas, Panevėžio apygardos teismas privalėjo laukti Konstitucinio Teismo sprendimo ir tik tuomet galėjo priimti savo sprendimą. Todėl EŽTT priėjo prie išvados, kad Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis taip pat yra taikoma tai proceso daliai, kuri vyko Konstituciniame Teisme. EŽTT,

⁸⁸⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2000 m. vasario 25 d. sprendimas byloje *Gast ir Popp prieš Vokietiją*, pareiškimo Nr. 29357/95.

⁸⁸⁹ EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY FOR LAW. *Study on individual access <...>*, p. 26.

⁸⁹⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1997 m. liepos 1 d. sprendimas byloje *Pammel prieš Vokietiją*, pareiškimo Nr. 17820/91; Europos Žmogaus Teisių Teismo 1997 m. liepos 1 d. sprendimas byloje *Probstemeier prieš Vokietiją*, pareiškimo Nr. 20950/92.

atkreipęs dėmesį į tai, kad iš viso procesas truko apie 7 metus ir 8 mėnesius (kartu su tuo laikotarpiu, kol byla buvo sustabdyta ir teismas laukė Konstitucinio Teismo nutarimo), nusprendė, kad Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje nustatytas „įmanomai trumpiausias laikas“ buvo viršytas ir todėl ši nuostata buvo pažeista⁸⁹¹.

Kalbant apie bylos nagrinėjimo terminą, įvedus individualaus konstitucinio skundo institutą, Venecijos komisijos nuomone, siekiant sudaryti tinkamas sąlygas teismui išsamiai įsigilinti į bylą, tokie terminai neturėtų būti per trumpi, tačiau neturi būti ir per ilgi, kad individualus kreipimasis į konstitucinės justicijos institucijas būtų efektyvi žmogaus teisių gynimo priemonė. Venecijos komisijos siūlymu, konstitucinis teismas turi turėti galimybę pratęsti nustatytus terminus išimtiniais atvejais⁸⁹². Pavyzdžiui, Armėnijos Konstitucinio Teismo įstatyme nustatyta, kad Konstitucinis Teismas turi priimti sprendimą per 6 mėnesius nuo skundo įregistravimo, tačiau motyvuotu sprendimu Teismas gali pratęsti bylos nagrinėjimo terminą, bet ne ilgiau nei 3 mėnesiams⁸⁹³. Taigi manytina, kad, suteikus teisę asmenims kreiptis į Konstitucinį Teismą, šios kategorijos bylos turėtų būti išnagrinėjamos per tam tikrus griežtesnius terminus.

III.1.4.5. Posėdžio forma ir eigos fiksavimas

Teismo posėdžio forma. Iki 2011 m. pabaigos visos konstitucinės justicijos bylos galėjo būti nagrinėjamos tik žodinio proceso tvarka. Galimybė bylas dėl teisės aktų konstitucingumo nagrinėti taip pat ir rašytinio proceso tvarka atsirado 2011 m. pabaigoje priėmus atitinkamas KTĮ pataisus⁸⁹⁴,

⁸⁹¹ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2009 m. liepos 7 d. sprendimas byloje *Padalevičius prieš Lietuvą*, pareiškimo Nr. 12278/03.

⁸⁹² EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Study on individual access <...>*, p. 26.

⁸⁹³ *Ibid.*

⁸⁹⁴ Konstitucinio Teismo įstatymo 27, 41, 44 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir įstatymo papildymo 53¹ straipsniu įstatymas. *Žin.*, 2011, Nr. 154-7262.

kuriomis siekta paspartinti konstitucinės justicijos bylų nagrinėjimą, užtikrinti operatyvesnę konstitucinį teisminį procesą⁸⁹⁵.

Rašytinis procesas yra ganėtinai plačiai paplitęs Europos konstitucinės justicijos institucijose, tačiau tikrai negalima konstatuoti, kad bylų nagrinėjimas rašytinio proceso tvarka yra būdingas konstitucinės justicijos institucijų bruožas⁸⁹⁶. Žodinio proceso privalumas yra tiesioginė požiūrių konfrontacija ir tai, kad kartais šalims paprasčiau išreikšti savo poziciją žodžiu, iš kitos pusės, žodinis procesas paprastai užima daugiau laiko. Venecijos komisijos nuomone, konstituciniams teismams turėtų būti suteikta galimybė bylas nagrinėti ne vien žodinio proceso tvarka, nes tai padeda užtikrinti efektyvesnę konstitucinės justicijos procesą (laiko ir išlaidų taupymo prasme)⁸⁹⁷.

Europos valstybių konstituciniuose teismuose esama skirtingų bylos nagrinėjimo formų derinimo būdų: 1) bylos nagrinėjamos tik žodinio proceso tvarka (Italija); 2) bylos nagrinėjamos tik rašytinio proceso tvarka (Vengrija ir Portugalija); 3) derinamos abi bylos nagrinėjimo formos (pvz., Albanija, Austrija, Čekija, Slovėnija, Vokietija)⁸⁹⁸.

Vokietijos atvejį tikslinga aptarti detaliau, nes šis pavyzdys rodo, kokią įtaką konstitucinės justicijos procesui gali turėti paties konstitucinio teismo interpretacija tam tikrais procesiniais klausimais. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatyme nustatyta, kad kiekviena byla turi būti nagrinėjama žodinio proceso tvarka, išskyrus atvejus, kai visos proceso šalys atsisako šios teisės (25 str.). Nors ši bendra taisyklė nustato pakankamai griežtą reikalavimą beveik visas bylas nagrinėti žodinio proceso tvarka, tačiau kitos Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymo nuostatos ir šio Teismo interpretacija pavertė šią taisyklę išimtimi. Pagal Vokietijos Federalinio

⁸⁹⁵ Aiškinamasis raštas. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=404623&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2017 m. sausio 16 d.].

⁸⁹⁶ EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY FOR LAW. *Comments on the introduction of a written procedure at the Constitutional Court of the Russian Federation*, 2004. Prieiga per internetą: [http://www.venice.coe.int/docs/2004/CDL\(2004\)075-e.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2004/CDL(2004)075-e.pdf) [žiūrėta 2017 m. birželio 2 d.]

⁸⁹⁷ EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Study on individual access* <...>, p. 29.

⁸⁹⁸ *Ibid.*

Konstitucinio Teismo siaurą proceso šalių sąvokos interpretaciją – procesuose dėl teisės aktų konstitucingumo kontrolės (abstrakčios ar konkrečios) nėra proceso šalių – nebent Federalinė vyriausybė, Federalinis parlamentas aiškiai pareiškia norą dalyvauti tokiaame procese⁸⁹⁹. Taigi, kadangi pagal Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo interpretaciją nėra proceso šalių, Konstitucinis Teismas turi diskrecijos teisę nuspręsti, ar byla bus nagrinėjama žodinio proceso tvarka. Ši taisyklė dar labiau apribojama kitų šio įstatymo nuostatų. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatyme nustatyta, kad konstitucinį skundą pateikiantis pareiškėjas neturi teisės reikalauti žodinio bylos nagrinėjimo (93 d (1) ir 94 (5)(2) str.), paminėtina, kad 97 procentai bylų Vokietijos Federaliniame Konstituciniame Teisme yra inicijuojami konstituciniais skundais.

Lietuva priklauso trečiajai valstybių grupei – konstitucinės justicijos bylos gali būti nagrinėjamos žodinio ir rašytinio proceso tvarka. KTĮ 44 str. 3 d. nustatyta, kad Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas bylą žodinio proceso tvarka, privalo tiesiogiai ištirti įrodymus: išklaudyti dalyvaujančių byloje asmenų, specialistų paaiškinimus, liudytojų parodymus, ekspertų išvadas, susipažinti su rašytiniais įrodymais ir apžiūrėti kitus įrodymus, o nagrinėdamas bylą rašytinio proceso tvarka, – ištirti rašytinius dalyvaujančių asmenų, specialistų paaiškinimus, ekspertų išvadas, kitus rašytinius įrodymus. KTĮ 53(1) str. „Bylos nagrinėjimas rašytinio proceso tvarka“ 1 ir 2 d. nustatyta, kokiais atvejais byla gali būti nagrinėjama rašytinio proceso tvarka: 1) bylą teismui nagrinėjimui rengiantis teisėjas tvarkomajame posėdyje turi pasiūlyti priimti sprendimą skirti nagrinėti bylą rašytinio proceso tvarka; 2) Konstitucinio Teismo motyvuotu sprendimu byla gali būti nagrinėjama rašytinio proceso tvarka, jeigu iki šio sprendimo priėmimo dalyvaujantys byloje asmenys raštu nepateikia prašymo nagrinėti bylą viešame Konstitucinio Teismo posėdyje žodinio proceso tvarka.

⁸⁹⁹ EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY FOR LAW. *Comments on the introduction of a written procedure <...>*.

Paminėtina, kad iki 2015 m. rugsėjo 1 d. galiojusioje KTĮ 53(1) str. 3 d. redakcijoje buvo nustatytas pakankamai ilgas terminas (14 d. iki teismo posėdžio pradžios), kada byloje dalyvaujantiems asmenims turi būti pranešta apie sprendimą skirti nagrinėti bylą rašytinio proceso tvarka. Tai trukdė rašytinio proceso galimybe naudotis kaip proceso greitumą skatinančia priemone, nes bylas nagrinėjant žodinio proceso tvarka teismo šaukimai į posėdį dalyvaujantiems byloje asmenims turi būti išsiųsti ne vėliau kaip prieš 7 dienas iki posėdžio pradžios (KTĮ 42 str. 3 d.), dėl šios priežasties Konstitucinis Teismas dažnai rinkdavosi bylą nagrinėti žodinio proceso tvarka, norėdamas greičiau pradėti teisminį bylos nagrinėjimą. Tačiau 2015 m. rugsėjo 1 d. įsigaliojusiomis KTĮ pataisomis šis terminas sutrumpintas iki 7 kalendorinių dienų ir kliūčių naudotis rašytinio proceso galimybe siekiant proceso greitumo nebeliko.

Bylos nagrinėjimą rašytinio proceso tvarka detalizuojančios KTR nuostatos (122–126 p.) buvo priimtos tik 2015 m. rugpjūčio 31 d. patvirtinus naujos redakcijos KTR. Šiomis KTR nuostatomis buvo reglamentuoti kai kurie klausimai, kurie nebuvo visiškai aiškūs vien iš KTĮ 53(1) str. nustatyto teisinio reguliavimo. Pvz., nebuvo aišku, kiek laiko reikėtų laukti dalyvaujančių byloje asmenų prašymo nagrinėti bylą žodinio proceso tvarka. Tai taip pat sudarė kliūtis konstitucinės justicijos proceso operatyvumui. KTR 122 p. nustatyta, kad rengiantis bylą Konstitucinio Teismo teisėjas, manydamas, kad byla pakankamai parengta Konstitucinio Teismo posėdžiui ir kad yra pakankamas pagrindas ją nagrinėti rašytinio proceso tvarka, išsiunčia bylos medžiagą dalyvaujantiems asmenims ir nurodo, kad jie turi teisę prašyti nagrinėti bylą žodinio proceso tvarka, taip pat tai, kad jeigu per 7 kalendorines dienas toks prašymas nebus gautas, jis siūlys Konstituciniam Teismui bylą nagrinėti rašytinio proceso tvarka.

Nors rašytinio proceso galimybės įvedimo konstitucinės justicijos procese pradžioje ja buvo naudojamosi gana nedrąsiai (2012 m. šioje teisenoje

12⁹⁰⁰ konstitucinės justicijos bylų buvo išnagrinėta žodinio proceso tvarka ir tik 6⁹⁰¹ rašytinio proceso tvarka), tačiau vėlesniais metais šia galimybe buvo naudojamosi vis dažniau: 2013 m. 14⁹⁰² konstitucinės justicijos bylų prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenoje buvo išnagrinėtos žodinio proceso tvarka ir 11⁹⁰³ – rašytinio proceso tvarka, 2014 m. jau tik 5⁹⁰⁴ konstitucinės justicijos bylos išnagrinėtos žodinio proceso tvarka ir net 11 – rašytinio proceso tvarka, 2015 m. 7⁹⁰⁵ – žodinio proceso tvarka, 15⁹⁰⁶ –

⁹⁰⁰ Konstitucinio Teismo 2012 m. vasario 6 d. nutarimas. *Žin.*, 2012, Nr. 109-5528; Konstitucinio Teismo 2012 m. vasario 27 d. nutarimas. *Žin.*, 2012, Nr. 26-1200; Konstitucinio Teismo 2012 m. kovo 29 d. nutarimas. *Žin.*, 2012, Nr. 40-1973; Konstitucinio Teismo 2012 m. balandžio 18 d. nutarimas. *Žin.*, 2012, Nr. 47-2309; Konstitucinio Teismo 2012 m. gegužės 2 d. nutarimas. *Žin.*, 2012, Nr. 52-2583; Konstitucinio Teismo 2012 m. birželio 29 d. nutarimas. *Žin.*, 2012, Nr. 78-4063; Konstitucinio Teismo 2012 m. spalio 11 d. nutarimas. *Žin.*, 2012, Nr. 120-6031; Konstitucinio Teismo 2012 m. spalio 24 d. nutarimas. *Žin.*, 2012, Nr. 125-6284; Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 6 d. nutarimas. *Žin.*, 2012, Nr. 142-7341; Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 14 d. nutarimas. *Žin.*, 2012, Nr. 149-7634; Konstitucinio Teismo 2012 m. gegužės 11 d. sprendimas. *Žin.*, 2012, Nr. 56-2786; Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas. *Žin.*, 2012, Nr. 152-7779.

⁹⁰¹ Konstitucinio Teismo 2012 m. birželio 4 d. nutarimas. *Žin.*, 2012, Nr. 64-324; Konstitucinio Teismo 2012 m. birželio 19 d. nutarimas. *Žin.*, 2012, Nr. 70-3612; Konstitucinio Teismo 2012 m. liepos 3 d. nutarimas. *Žin.*, 2012, Nr. 79-4110; Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 25 d. nutarimas. *Žin.*, 2012, Nr. 113-5737; Konstitucinio Teismo 2012 m. spalio 31 d. nutarimas. *Žin.*, 2012, Nr. 127-6406; Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 10 d. nutarimas. *Žin.*, 2012, Nr. 145-7457.

⁹⁰² Konstitucinio Teismo 2013 m. sausio 25 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 11-520; Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 15 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 19-938; Konstitucinio Teismo 2013 m. kovo 5 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 25-1222; Konstitucinio Teismo 2013 m. balandžio 2 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 36-1748; Konstitucinio Teismo 2013 m. balandžio 30 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 45-2230; Konstitucinio Teismo 2013 m. gegužės 9 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 50-2502; Konstitucinio Teismo 2013 m. gegužės 16 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 52-2604; Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 1 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 103-5079; Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 5 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 73-3679; Konstitucinio Teismo 2013 m. rugsėjo 11 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 97-4815; Konstitucinio Teismo 2013 m. spalio 10 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 107-5297; Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 6 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 116-5807; Konstitucinio Teismo 2013 m. gruodžio 11 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 128-6529; Konstitucinio Teismo 2013 m. gruodžio 16 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 130-6682.

⁹⁰³ Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 7 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 16-790; Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 20 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 20-975; Konstitucinio Teismo 2013 m. balandžio 12 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 40-1950; Konstitucinio Teismo 2013 m. gegužės 24 d. *Žin.*, 2013, Nr. 55-2760; Konstitucinio Teismo 2013 m. gegužės 30 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 58-2930; Konstitucinio Teismo 2013 m. spalio 9 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 107-5296; Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas. *Žin.*, Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 20 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 119-6005; Konstitucinio Teismo 2013 m. gruodžio 6 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 126-6421; Konstitucinio Teismo 2013 m. gruodžio 20 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 133-6792.

⁹⁰⁴ Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. *TAR*, 2014-01-24, Nr. 478; 2014 m. gegužės 8 d. *TAR*, 2014-05-08, Nr. 5188; 2014 m. gegužės 27 d. *TAR*, 2014-05-27, Nr. 5709; 2014 m. liepos 11 d. *TAR*, 2014-07-11, Nr. 10117; 2014 m. spalio 30 d. *TAR*, 2014-10-30, Nr. 15163 nutarimai.

⁹⁰⁵ Konstitucinio Teismo 2015 m. balandžio 3 d. *TAR*, 2015-04-03, Nr. 5147, 2015 m. birželio 11 d. *TAR*, 2016-01-01, Nr. 1; 2015 m. rugsėjo 22 d. *TAR*, 2015-09-22, Nr. 14100, 2015 m. rugsėjo 29 d., 2015 m. spalio 20 d. *TAR*, 2015-10-20, Nr. 15777, 2015 m. lapkričio 4 d. *TAR*, 2015-11-04, Nr. 17587, 2015 m. gruodžio 30 d. *TAR*, 2015-12-30, Nr. 21030 nutarimai.

⁹⁰⁶ Konstitucinio Teismo 2015 m. sausio 15 d. *TAR*, 2015-01-16, Nr. 683; 2015 m. vasario 6 d. *TAR*, 2015-02-06, Nr. 1856; 2015 m. vasario 24 d. *TAR*, 2015-02-24, Nr. 2853; 2015 m. vasario 26 d. *TAR*, 2015-02-27, Nr. 3023; 2015 m. kovo 5 d. *TAR*, 2015-03-05, Nr. 3412; 2015 m. balandžio 16 d. *TAR*,

rašytinio proceso tvarka. Taigi palaipsniui konstitucinės justicijos procese dominuojanti teismo posėdžio forma tampa rašytinė.

Posėdžio eigos fiksavimas. Iki KTĮ pataisų įsigaliojimo 2015 m. rugsėjo 1 d. Teismo posėdžiai galėjo būti fiksuojami vieninteliu būdu – Konstitucinio Teismo posėdžio protokolu. Tačiau minėtomis pataisomis buvo įvestos permainos ir Konstitucinio Teismo posėdžio eigos fiksavimo srityje: KTĮ 52 str. 1 d. nustatyta, kad, nagrinėjant bylą žodinio proceso tvarka, daromas Konstitucinio Teismo posėdžio garso įrašas, kuris yra laikomas Konstitucinio Teismo posėdžio protokolu ir yra sudedamoji bylos dalis. Nustatyta ir tai, kad, Konstituciniam Teismui nutarus, rašomas ir Konstitucinio Teismo protokolas. Taigi pagal šiuo metu galiojančioje KTĮ 52 str. redakcijoje nustatytą teisinį reguliavimą, pagrindinis posėdžio eigos fiksavimo būdas yra posėdžio garso įrašas, o posėdžio protokolas gali būti rašomas tik Konstituciniam Teismui nutarus. Nuo šių pakeitimų įsigaliojimo Konstituciniame Teisme vykę vieši teismo posėdžiai buvo fiksuojami tik garso įrašu, tačiau rašytiniai teismo posėdžiai ir toliau fiksuojami teismo posėdžių protokolu.

KTR 120 p. nustatyta, kad Konstitucinio Teismo posėdžių garso įrašų darymo ir saugojimo tvarka nustatoma Konstitucinio Teismo pirmininko įsakymu tvirtinamame Konstitucinio Teismo posėdžių garso įrašų darymo ir saugojimo tvarkos apraše. Šis KTĮ pakeitimas taip pat neabejotinai atspindi siekį konstitucinės justicijos procese įvesti daugiau koncentruotumo ir veiksmingumo. Tiek rašytinio bylos nagrinėjimo galimybių išplėtimas, tiek rašytinio posėdžių protokolavimo atsisakymas pastaraisiais metais buvo taikomas ir kituose teisminiuose procesuose. 2011 m. padarytos didelės apimties CPK ir Administracinių bylų teisenos įstatymo pataisai⁹⁰⁷, 2013 m.

2015-04-16, Nr. 5851; 2015 m. gegužės 6 d. *TAR*, 2015-05-06, Nr. 6809; 2015 m. gegužės 14 d. *TAR*, 2015-05-15, Nr. 7361; 2015 m. gegužės 26 d. *TAR*, 2015-05-26, Nr. 8081; 2015 m. birželio 16 d. *TAR*, 2015-06-16, Nr. 9641; 2015 m. liepos 9 d. *TAR*, 2015-07-09, Nr. 11196; 2015 m. spalio 29 d. *TAR*, 2015-10-29, Nr. 17072; 2015 m. lapkričio 19 d. *TAR*, 2015-11-19, Nr. 18423; 2015 m. lapkričio 26 d. *TAR*, 2015-11-26, Nr. 18786; 2015 m. gruodžio 16 d. *TAR*, 2015-12-16, Nr. 19859 nutarimai.

⁹⁰⁷ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Žin.*, 2011, Nr. 85-4126; Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 11, 12, 21, 22, 23, 24, 34, 37, 39, 50, 51, 53, 57, 61, 62, 64, 66, 68, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 77, 78, 82, 83, 85, 87, 93, 101, 105, 106, 107, 110, 118, 119, 121, 129, 130, 131, 132, 134, 135, 137, 138, 142, 150, 155, 156, 157 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Žin.*, 2011, Nr. 85-4131.

padarytos BPK pataisos⁹⁰⁸. Visi šie pakeitimai atspindi įstatymų leidėjo reakciją į ekonomikos krizės laikotarpiu išaugusius teismų darbo krūvius. Tai taip pat įrodo, kad egzistuoja tam tikros bendros teismo proceso raidos tendencijos bendrosios kompetencijos teismuose, administraciniuose teismuose ir Konstituciniame Teisme.

III.1.4.6. Įrodymų tyrimas

Įrodinėjimą konstitucinės justicijos procese daugiausia reglamentuoja KTĮ 34–35 str., taip pat KTĮ 50 str. „Įrodymų tyrimas“.

KTĮ 34 str. 1 d. įtvirtinta įrodymų konstitucinės justicijos procese samprata: įrodymais pripažįstami bet kokie faktiniai duomenys, kuriais remdamasis Konstitucinis Teismas konstatuoja esant aplinkybių, pagrindžiančių dalyvaujančių byloje asmenų reikalavimus bei atsikirtimus, arba jų nesant. Tačiau kalbant apie įrodymus prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenoje iškyla kai kurių probleminių klausimų. Visuotinai sutinkama, kad faktinių aplinkybių tyrimas turi esminę reikšmę paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo teisenoje, tačiau kalbant apie faktinių aplinkybių tyrimą prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenoje – vieningos nuomonės nėra. Šiame kontekste paminėtinas KTĮ 30 str., kuriame nustatyta, kad Konstitucinis Teismas tiria ir sprendžia tik teisės klausimus⁹⁰⁹. Tai palieka tam tikrų neaiškumų, ar Konstitucinis Teismas turi nagrinėdamas šios kategorijos bylas apsiriboti teisės klausimų nagrinėjimu ir įrodinėjimu, ar šioje teisenoje turi būti tiriami ir fakto klausimai, faktiniai įrodymai. Teisės mokslo doktrinoje tvirtinama, kad, nagrinėjant bylas dėl teisės aktų teisėtumo, įrodymais laikytini byloje dalyvaujančių asmenų motyvai ir argumentai, susiję su tiriamo teisės

⁹⁰⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 71, 75, 120, 121, 126, 132, 139, 179, 183, 218, 219, 233, 236, 261, 273, 279, 285, 286, 317, 319, 426, 427, 428, 429, 432 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir Kodekso papildymo 131-1, 430-1 straipsniais įstatymas. *Žin.*, 2013, Nr. 75-3769.

⁹⁰⁹ Taip pat pabrėžiama, kad KTĮ 30 str. nuostata „tiria ir sprendžia tik teisės klausimus“ yra: a) pernelyg mįslinga ir negatyvi, savitai primityvi (pernelyg elementari), iš esmės netinkanti nei minėtam įstatymui, nei Teismų įstatymui CPK(BPK); b) draudžia tirti ir spręsti politikos ar tiesiog „teisės politikos“ klausimus, jei jie pagal bylos šalių nurodytas ar Teismo nustatytas aplinkybes akivaizdžiai turi (gali turėti) esminę reikšmę įvertinti atitinkamo tiriamo teisės akto inicijavimo, svarstymo, priėmimo ar promulgavimo, ar „konkreto veiksmo“ konstitucingumą (ŠILEIKIS, E. Aukščiausiasis Teismas prieš Konstitucinį Teismą? Galvosūkis dėl juridinio fakto. *Justitia*, 2006, Nr. 1, p. 25).

akto turinio aiškinimu, jų pasitelkiamos įvairių sričių mokslo žinios, doktrina ir lyginamoji teisė⁹¹⁰, tuo tarpu teikiant išvadas (išskyrus išvadą dėl tarptautinių sutarčių konstitucingumo) daug didesnę reikšmę turi ir yra laikytinos įrodymais įvairios faktinės aplinkybės. Tačiau ar tikrai faktinės aplinkybės visai neturi jokios reikšmės bylose dėl teisės aktų atitikties Konstitucijai?

Galima išskirti bent kelias aplinkybes, kurios pagrindžia, kad faktų tyrimas gali turėti pakankamai didelę reikšmę ir aptariamojoje teisenoje: 1) vykdant *a posteriori* konstitucinę kontrolę labai svarbu ištirti akto, kurio konstitucingumas ginčijamas, taikymo praktiką; 2) faktiniai duomenys taip pat itin svarbūs nagrinėjant individualių teisės aktų konstitucingumą⁹¹¹; 3) faktiniai duomenys turi didelę reikšmę tiriant teisės aktų konstitucingumą pagal Konstitucijoje nustatytą jų priėmimo, pasirašymo, paskelbimo ar įsigaliojimo tvarką⁹¹²; 4) Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas bylas, *inter alia*, naudojasi teleologiniu metodu, tai reiškia, kad tiriant teisės akto konstitucingumą teismas turi atskleisti įstatymų leidėjo tikslą priimant ginčijamą teisės aktą, manytina, kad tokio tikslo atskleidimas yra neįmanomas, neatsižvelgiant į ginčijamo teisės akto priėmimo faktines aplinkybes.

Taigi KTĮ 30 str. formuluotė negali būti suprantama formaliai, kaip draudžianti bet kokių faktinių aplinkybių tyrimą. Konstitucinis Teismas negali būti ribojamas tik teisės klausimų tyrimu, fakto ir teisės klausimai dažnai yra

⁹¹⁰ BIRMONTIENĖ, T. *et al. Lietuvos konstitucinė <...>*, p. 437–442.

⁹¹¹ Pvz., nagrinėdamas konstitucinės justicijos bylą dėl Seimo nutarimo „Dėl G. Vilkelio atleidimo iš Seimo kanclerio pareigų atitikties Konstitucijai, Valstybės tarnybos įstatymui“, Konstitucinis Teismas vertino tokius faktinius duomenis kaip tai, kad G. Vilkelis tuo metu, kai buvo svarstomas jo atleidimo iš pareigų klausimas, buvo laikinai nedarbingas ir posėdyje, kuriame buvo svarstomas jo atleidimo klausimas – nedalyvavo (Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 20 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 20-975).

⁹¹² Respublikos Prezidentės 2016 m. kovo 17 d. dekretu Nr. 1K-599, kuriame prašyta ištirti, ar Vyriausybės nutarimas Nr. 1025 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1992 m. gegužės 12 d. nutarimo Nr. 343 „Dėl specialiųjų žemės ir miško naudojimo sąlygų patvirtinimo“ pakeitimo“ pagal priėmimo tvarką neprieštarauja Konstitucijai, nurodytos įvairios Nutarimo rengimo bei priėmimo faktinės aplinkybės, *inter alia*, kad Nutarimo projektas nebuvo derintas su jokiais suinteresuotomis kompetentingomis valstybės institucijomis ir įstaigomis; kad nebuvo atliktas Nutarimo projekto antikorporacinis vertinimas, kad Nutarimo projektas vizuotas tik paties Aplinkos ministro K. Trečioko, kad dėl projekto nebuvo pateikta Vyriausybės kanceliarijos Teisės departamento išvada dėl Nutarimo ir kt. Nors konstitucinės justicijos bylos dalis dėl šio nutarimo buvo nutraukta, tačiau Konstitucinis Teismas konstatavo, kad iš bylos medžiagos ir byloje nustatytų aplinkybių matyti, kad priimant ginčijamą Vyriausybės nutarimą galėjo būti padaryti tam tikri įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatytos Vyriausybės teisės aktų rengimo, derinimo, svarstymo ir priėmimo tvarkos pažeidimai (Konstitucinio Teismo 2016 m. liepos 8 d. nutarimas. *TAR*, 2016-07-08, Nr. 19478).

tiesiogiai susiję, faktinių klausimų tyrimas turėtų būti vertinamas kaip viena iš priemonių, naudojamų siekiant atsakyti į teisės klausimą. Todėl prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenoje faktų tyrimas yra pagalbinė priemonė, kuri neretai yra būtina siekiant įvertinti teisės akto konstitucingumą.

Teisės doktrinoje tvirtinama, kad įrodinėjimo tikslas yra šalių teiginių teisingumo nustatymas, t. y. įrodinėjant siekiama įtikinti teismą, kad šalies teiginiai yra teisingi: kad jos nurodytos aplinkybės tikrai yra (buvo) būtent tokios, kokios nurodytos⁹¹³. KTĮ 31 str. 2 d. yra išskirtos tam tikros konstitucinės justicijos procese galimų įrodymų grupės: 1) dalyvaujančių byloje asmenų paaiškinimai; 2) liudytojų parodymai; 3) rašytiniai įrodymai; 4) daiktiniai įrodymai; 4) ekspertų išvados.

Ganėtinais sunku įsivaizduoti, kokie galėtų būti daiktiniai įrodymai prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenoje. Taip pat minėta, kad šioje teisenoje pakankamai retai naudojamos liudytojo institutu bei tai, kad Konstitucinis Teismas nė vienoje šios rūšies konstitucinės justicijos byloje nėra pasinaudojęs eksperto paslaugomis⁹¹⁴. Taigi pagrindinės įrodymų grupės šioje teisenoje yra dalyvaujančių byloje asmenų paaiškinimai ir rašytiniai įrodymai.

KTĮ 50 str. 2 d. reglamentuoja dalyvaujančių byloje asmenų paaiškinimų teikimą teismo posėdžio metu. Žinoma, šios nuostatos aktualios tik žodinio bylos nagrinėjimo metu, nagrinėdamas bylą rašytinio proceso tvarka Konstitucinis Teismas privalo ištirti tik rašytinius byloje dalyvaujančių asmenų, specialistų paaiškinimus, ekspertų išvadas, kitus rašytinius įrodymus (KTĮ 44 str. 3 d.), bylą nagrinėjant rašytinio proceso tvarka, proceso dalyviai į teismo posėdį nekviečiami ir jame nedalyvauja (KTĮ 53(1) str. 4 d.). Šios įrodinėjimo priemonės ypatumas yra tas, kad dalyvaujantys byloje asmenys yra suinteresuoti bylos baigtimi, todėl jie turi būti vertinami tik kartu su kitais byloje esančiais įrodymais.

Rašytiniai įrodymai paprastai kyla iš asmenų, nesančių byloje dalyvaujančiais asmenimis ar ekspertais, toks būtų šios įrodymų grupės

⁹¹³ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso <...>*, p. 406.

⁹¹⁴ Apie liudytojo ir eksperto institutus aptariamoje teisenoje plačiau žr. disertacijos III.1.2.3 skyriuje.

atribojimas nuo dalyvaujančių byloje asmenų paaiškinimų, ekspertų išvadų. Dominuojantis rašytinis įrodymas prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenoje yra konstitucinės justicijos bylose pateiktos rašytinės nuomonės⁹¹⁵.

Įrodymai bylą rengiančio teisėjo prašymu pateikiami bylos rengimo Konstitucinio Teismo posėdžiui stadijoje (KTĮ 27 str. 2 d.). Būtent ši proceso stadija yra skirta įrodomajai informacijai byloje surinkti. KTĮ įtvirtinta galimybė pateikti įrodymus ir teismo posėdžio metu: kai išnagrinėti visi įrodymai, posėdžio primininkas paklausia dalyvaujančių byloje asmenų, ar jie nori papildyti bylos medžiagą, prašymus Teismas išsprendžia, priimdamas dėl jų sprendimus (KTĮ 50 str. 9 d.), KTĮ 51 str. 4 d. nustatyta, kad jeigu Konstitucinis Teismas teisminių ginčų metu pripažįsta, jog reikia išsiaiškinti naujas aplinkybes, turinčias reikšmės bylai, arba ištirti naujus įrodymus, jis priima sprendimą atnaujinti įrodymų tyrimą. Literatūroje, skirtoje civilinio proceso teisei, tvirtinama, kad vykstant teisminiam nagrinėjimui įrodymai gali būti pateikiami tik išimtiniais atvejais, nes naujų įrodymų pateikimas esant šiai stadijai reikalauja atidėti bylos nagrinėjimą, o tai prieštarauja proceso koncentruotumo ir ekonomiškumo principams⁹¹⁶. Tas pats pasakytina ir dėl šios galimybės panaudojimo konstitucinės justicijos procese, vienas iš KTĮ 49 str. įtvirtintų bylos nagrinėjimo atidėjimo pagrindų yra būtinybė išreikalauti naujus įrodymus. Tačiau įrodymų pateikimas bylos rengimo teisminiam nagrinėjimui stadijoje garantuoja, kad kiekvienas dalyvaujantis byloje asmuo dar prieš prasidedant teisminiam nagrinėjimui žinotų, kokių įrodymų pateikė kita šalis, ir su jais susipažins, tokiu būdu užtikrinamas procesinis dalyvaujančių byloje asmenų lygiateisiškumas, taigi galimybė pateikti įrodymus teismo nagrinėjimo metu šiuo aspektu yra problemiška.

⁹¹⁵ Plačiau apie tai rašyta aptariant *amicus curiae* institutą, žr.: disertacijos III.1.2.1.4 skyriuje.

⁹¹⁶ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso <...>*, p. 409.

III.1.4.7. Teismo nagrinėjimo atidėjimas ir atnaujinimas

Teismo nagrinėjimo atidėjimas. KTĮ 49 str. nustatyti bylos nagrinėjimo atidėjimo pagrindai: 1) klausimas nepakankamai parengtas ir reikia papildomo tyrimo; 2) būtina išreikalauti naujų įrodymų; 3) atsiranda kitų svarbių priežasčių. 2015 m. birželio 11 d. priimtais šio straipsnio pakeitimais⁹¹⁷ šis sąrašas papildytas nauju pagrindu: Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas bylą, nusprendžia kreiptis į Europos Žmogaus Teisių Teismą su prašymu pateikti konsultacinę išvadą dėl principinių klausimų, susijusių su Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje ar jos protokoluose apibrėžtų teisių ir laisvių aiškinimu ar taikymu⁹¹⁸. Šis pakeitimas įsigalioja nuo Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos protokolo Nr. 16 įsigaliojimo Lietuvos Respublikai dienos. Taigi įstatymas Konstituciniam Teismui numato itin plačias galimybes atidėti bylos nagrinėjimą, trečiasis pagrindas „atsiranda kitų svarbių priežasčių“ gali apimti beveik visas aplinkybes, kurioms esant gali būti pasinaudota šiuo institutu.

Kitose KTĮ 49 str. dalyse taip pat nustatyta, kad: 1) Konstitucinis Teismas, atidėdamas bylos nagrinėjimą, gali paskirti kito posėdžio laiką ir apie tai pasirašytinai paskelbti atvykusiems asmenims; 2) atidėdamas pradėtos bylos nagrinėjimą, Teismas gali apklausti liudytojus, kurie iš naujo paprastai nebešaukiami; 3) atnaujinęs atidėtos bylos nagrinėjimą, Teismas nusprendžia, ar ją pradėti nagrinėti iš pradžių, ar nuo tos teismo proceso vietos, kurioje bylos nagrinėjimas buvo atidėtas.

Būtent trečiuoju pagrindu („atsiranda kitų svarbių priežasčių“) atidėdamas bylos nagrinėjimą Konstitucinis Teismas savo procesinėje praktikoje dažniausiai ir remiasi. Pvz., 2005 m. vasario 10 d. Konstitucinio Teismo posėdyje Teismas nutarė bylos nagrinėjimą atidėti iki vasario 17 d.

⁹¹⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 28 ir 49 straipsnių pakeitimo įstatymas. TAR, 2015, Nr. 2015-09619.

⁹¹⁸ Konstitucinių teismų kreipimais į supranacionalinius teismus dėl konsultacinės nuomonės, kaip, pvz., ir taikos sutarties sudarymas konstitucinės justicijos byloje, kaip savarankiški procesiniai institutai šiuo metu sulaukia nemažai dėmesio užsienio valstybių teisės mokslo atstovų darbuose, tačiau dėl ribotos darbo apimties šioje disertacijoje nėra nagrinėjami.

atsižvelgiant į tai, kad į Teismo posėdį neatvyko nei pareiškėjo, nei suinteresuoto asmens atstovai⁹¹⁹. Šiame kontekste pažymėtina, kad dalyvaujančių byloje asmenų ar jų atstovų neatvykimas į Teismo posėdį nėra kliūtis bylai nagrinėti (KTĮ 44 str. 1 d.), tačiau šioje konstitucinės justicijos byloje Teismas nusprendė, kad bylai išnagrinėti reikia išklausti byloje dalyvaujančius asmenis. 2007 m. vasario 14 d. Konstitucinio Teismo posėdyje Konstitucinis Teismas nusprendė atidėti posėdžio stadiją – teisminius ginčus iki 2007 m. vasario 19 d., atsižvelgiant į tai, kad pareiškėjo atstovas pranešė, kad posėdyje galės dalyvauti iki 10.45 val., tačiau toliau byla buvo nagrinėjama nuo įrodymų tyrimo stadijos⁹²⁰. 2009 m. gegužės 21 d. Konstitucinio Teismo teisminiame posėdyje bylos nagrinėjimas atidėtas atsižvelgiant į Seimo narių grupės atstovo prašymą atidėti bylos nagrinėjimą, kadangi suinteresuoto asmens atstovų paaiškinimai buvo gauti tik teismo posėdžio dienos rytą, todėl suinteresuotas asmuo ir jo advokatas neturėjo galimybių su jais susipažinti⁹²¹. 2013 m. gruodžio 3 d. Konstitucinio Teismo teisminiame posėdyje bylos nagrinėjimas atidėtas iki gruodžio 5 d., nes nedalyvavo suinteresuoto asmens – Seimo – atstovas, kuris nepranešė savo nedalyvavimo priežasčių. Konstitucinis Teismas nusprendė, kad negali nagrinėti bylos Seimo atstovui nedalyvaujant⁹²². 2015 m. vasario 25 d. Konstitucinio Teismo teisminiame posėdyje nuspręsta tenkinti suinteresuoto asmens atstovių prašymą atidėti bylos nagrinėjimą ir bylos nagrinėjimą atidėti iki 2015 m. kovo 17 d. Vyriausybės atstovės prašė atidėti bylos nagrinėjimą, norėdamos pridėti prie bylos papildomą medžiagą, Konstitucinis Teismas nusprendė, kad Vyriausybės atstovių prašyme nurodytuose dokumentuose esanti informacija gali turėti reikšmės nagrinėjamai konstitucinės justicijos

⁹¹⁹ Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 10 d. teismo posėdžio protokolas konstitucinės justicijos byloje Nr. 11/02.

⁹²⁰ Konstitucinio Teismo 2007 m. vasario 14 d. teismo posėdžio protokolas konstitucinės justicijos byloje Nr. 32/03-49/06-57/06-58/06-59/06-60/06-61/06-62/06-65/06/66/06.

⁹²¹ Konstitucinio Teismo 2009 m. gegužės 21 d. teismo posėdžio protokolas konstitucinės justicijos byloje Nr. 34/2008-36/2008-40/2008-1/2009-4/2009-5/2009-6/2009-7/2009-9/2009-9/2009-12/2009-12/2009-13/2009-14/2009-17/2009-18/2009-19/2009-20/2009-22/2009.

⁹²² Konstitucinio Teismo 2013 m. gruodžio 3 d. teismo posėdžio protokolas konstitucinės justicijos byloje Nr. 138/2010.

bylai. Kadangi dokumentai neišversti į lietuvių kalbą, jų pateikimo laikas nustatytas iki 2015 m. kovo 10 d.⁹²³.

Taigi KTĮ 49 str. 1 d. nustatytas bylos nagrinėjimo atidėjimo pagrindas „kai atsiranda kitų svarbių priežasčių“ Konstitucinio Teismo procesinėje praktikoje taikomas gana plačiai, tokia nuostata ir jos taikymas konstitucinės justicijos procese vertintina teigiamai, kaip paliekanti Konstituciniam Teismui daugiau diskrecijos vertinti, ar kiekvienu konkrečiu atveju bylos nagrinėjimo atidėjimas yra reikalingas. Kita vertus, akivaizdu, kad bylos nagrinėjimo atidėjimo institutas gali turėti įtakos bylų išnagrinėjimo trukmei. Tačiau apžvelgus procesinę praktiką dėl šio instituto panaudojimo matyti, kad Konstitucinis Teismas šiuo institutu naudojasi ypač retai, tik išimtiniais atvejais. Taigi jokios ypatingos įtakos proceso koncentruotumo ir ekonomiškumo principo įgyvendinimui konstitucinės justicijos procese šio instituto panaudojimas neturi. Esama pavyzdžių ir kai Konstitucinis Teismas atsisako tenkinti prašymus dėl bylos nagrinėjimo atidėjimo. Štai 2015 m. kovo 17 d. Konstitucinio Teismo posėdyje pareiškėjo atstovas prašė išreikalauti bylai aktualius įrodymus iš Energetikos ministerijos ir atidėti bylos nagrinėjimą iki bus pateikti nurodyti įrodymai ir leista pareiškėjui per protingą terminą susipažinti ir tinkamai pasiruošti bylos nagrinėjimui. Tačiau Konstitucinis Teismas, pažymėjęs, kad jam pakanka byloje turimų duomenų ir kitų įrodymų išvadoms dėl ginčijamų teisės aktų nuostatų atitikties Konstitucijai daryti, pareiškėjo atstovo prašymą išreikalauti papildomus įrodymus įvertino kaip perteklinį, todėl atmetė⁹²⁴. Šioje konstitucinės justicijos byloje bylos nagrinėjimas jau buvo atidėtas (2015 m. vasario 25 d. posėdyje), todėl šis pavyzdys rodo, kad Teismas vertindamas šio instituto panaudojimo reikalingumą atsižvelgia į tai, kokią įtaką tai turės proceso koncentruotumui ir ekonomiškumui.

⁹²³ Konstitucinio Teismo 2015 m. vasario 25 d. posėdžio protokolas konstitucinės justicijos byloje Nr. 23/2012-38/2014-54/2014.

⁹²⁴ Konstitucinio Teismo 2015 m. kovo 17 d. teismo posėdžio protokolas konstitucinės justicijos byloje Nr. 23/2012-38/2014-54/2014.

Bylos nagrinėjimo atnaujinimas. KTĮ 54 str. 3 d. nustatyta, kad Teismas, pasitarimo metu pripažinęs, jog būtina išaiškinti naujas aplinkybes arba ištirti naujus įrodymus, priima sprendimą atnaujinti bylos nagrinėjimą ir nustato, kuriuos procesinius veiksmus reikia papildomai atlikti. Taigi teismo nagrinėjimo atidėjimo ir bylos nagrinėjimo atnaujinimo institutais gali būti pasinaudota skirtingose bylos nagrinėjimo stadijose: teismo nagrinėjimo atidėjimo institutu – teismo nagrinėjimo stadijoje, bylos nagrinėjimo atidėjimo – pasibaigus teismiam nagrinėjimui, baigiamojo akto priėmimo stadijoje. Konstituciniam Teismui savo procesinėje praktikoje teko pasinaudoti bylos nagrinėjimo atnaujinimo institutu. Pvz., 2005 m. gegužės 10 d. Konstitucinio Teismo teisminiame posėdyje Konstitucinis Teismas konstatavo, kad sprendžiant, ar ginčijamos Medžioklės įstatymo nuostatos neprieštarauja Konstitucijai, būtina papildomai gauti suinteresuoto asmens paaiškinimus. Poreikis atnaujinti bylos nagrinėjimą kilo jau rengiant nutarimą šioje konstitucinės justicijos byloje, teisminis posėdis jau buvo įvykęs, buvo išklausti šalių paaiškinimai, šalys atsakė į teisėjų klausimus, taip pat buvo apklausti specialistai ir Teismas pradėjo rengti nutarimą, tačiau jį rengiant paaiškėjo, kad reikia dar kartą išsiaiškinti suinteresuoto asmens – Seimo atstovų poziciją kai kuriais klausimais⁹²⁵. Akivaizdu, kad šio instituto panaudojimas taip pat gali kelti grėsmę proceso koncentruotumo ir ekonomiškumo principo įgyvendinimui konstitucinės justicijos procese. Manytina, kad šio instituto panaudojimą, *inter alia*, gali skatinti KTĮ 55 str.1 d. nustatytas pakankamai griežtas 1 mėnesio terminas, per kurį baigus nagrinėti bylą turi būti priimtas nutarimas. Tačiau Konstitucinio Teismo procesinėje praktikoje šiuo institutu naudojamosi itin retai.

III.1.4.8. Konstitucinio Teismo nutarimo peržiūrėjimas

Nors Konstitucijoje nėra *expressis verbis* nurodyta, kad Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus peržiūrėti savo nutarimus, išvadas, sprendimus, taip

⁹²⁵ Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 10 d. teismo posėdžio protokolas konstitucinės justicijos byloje Nr. 14/02.

pat nėra *expressis verbis* nurodyti pagrindai, kuriems esant Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus peržiūrėti savo nutarimus, išvadas, sprendimus, tai nereikia, jog minėti Konstitucinio Teismo įgaliojimai bei pagrindai Konstitucijoje apskritai nėra nustatyti. Konstitucinio Teismo įgaliojimai peržiūrėti savo nutarimus, išvadas, sprendimus kyla iš Konstitucinio Teismo konstitucinės paskirties vykdyti konstitucinį teisingumą, garantuoti Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir konstitucinį teisėtumą⁹²⁶.

Konstitucinio Teismo nutarimų, išvadų ir sprendimų peržiūrėjimo institutas įtvirtintas KTĮ 62 str. „Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados ir sprendimo peržiūrėjimas“. Apibendrinant šiame KTĮ straipsnyje nustatyta teisinį reguliavimą Konstitucinio Teismo nutarimų ir kitų šioje teisenoje priimamų baigiamųjų aktų peržiūrėjimo srityje išskirtini tokie pagrindiniai šį institutą apibūdinantys elementai: 1) Konstitucinis Teismas gali peržiūrėti ne tik nutarimus, bet ir šioje teisenoje priimamus sprendimus, kuriais yra baigiama konstitucinės justicijos byla; 2) Konstitucinio Teismo nutarimo ar kito akto peržiūrėjimą galintis inicijuoti subjektas yra tik pats Konstitucinis Teismas; 3) Konstitucinio Teismo nutarimo ar kito akto peržiūrėjimo pagrindas – naujai paaiškėjusios esminės aplinkybės, kurios, jeigu būtų buvusios žinomos Konstituciniam Teismui nutarimo priėmimo metu, būtų galėjusios lemti kitokį priimto nutarimo turinį; 4) nutaręs peržiūrėti savo nutarimą ar kitą aktą Konstitucinis Teismas priima sprendimą ir pradeda bylą nagrinėti iš naujo.

Peržiūrėjimo objektai. Kalbant apie galimybę peržiūrėti šioje teisenoje priimamus aktus, reikėtų atkreipti dėmesį, kad iki 2015 m. rugsėjo 1 d. galiojusioje KTĮ 62 str. redakcijoje buvo kalbama tik apie galimybę peržiūrėti Konstitucinio Teismo nutarimus. Tačiau Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarime, kuriame buvo vertinama KTĮ 62 str. nuostatų atitiktis Konstitucijai, buvo konstatuota, kad Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio formuluotė „nutarimas gali būti peržiūrėtas“ negali būti aiškinama pažodžiui, kaip esą reiškianti, kad Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus peržiūrėti tik savo nutarimus (t. y. tik tuos savo teisės aktus, kurie turi nutarimo

⁹²⁶ Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Žin.*, 2006, Nr. 32-1292.

formą). Ši formuluo­te aiškintina ir kituose Konstitucijos straipsniuose (jų dalyse) nustatyto teisinio reguliavimo, *inter alia*, Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalies bendrinės sąvokos „sprendimai“, <...> apimančios visus Konstitucinio Teismo nutarimus, išvadas, sprendimus, kuriais baigiama konstitucinės justicijos byla (t. y. Konstitucinio Teismo baigiamuosius aktus), kontekste, taip pat kituose Konstitucinio Teismo įstatymo straipsniuose (jų dalyse) nustatyto teisinio reguliavimo, *inter alia*, Konstitucinio Teismo įstatymo 62 str. 3 d. sąvokos „sprendimas dėl <...> nutarimo aiškinimo“, kontekste. Taigi, pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 62 str., Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus peržiūrėti ne tik savo nutarimus, bet ir kitus baigiamuosius aktus.

Konstitucinio Teismo nutarimai, išvados, sprendimai, kuriais baigiama konstitucinės justicijos byla, t. y. Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai, yra galutiniai ir neskundžiami nepriklausomai nuo to, ar tuos aktus Konstitucinis Teismas atitinkamoje konstitucinės justicijos byloje priėmė, iš esmės ištyręs teisės akto (jo dalies) atitiktį Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui), ar teisės akto (jo dalies) atitikties Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui) iš esmės netyręs, o deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuotu sprendimu atsisakęs nagrinėti prašymą arba nutraukęs pradėtą teiseną (bylą) (jeigu atitinkamas prašymas buvo priimtas Konstituciniame Teisme ir konstitucinės justicijos byla buvo pradėta rengti Konstitucinio Teismo posėdžiui arba jau buvo išnagrinėta Konstitucinio Teismo posėdyje).

Taigi peržiūrėjimo objektais iš aptariamojoje teisenoje priimamų teisės aktų gali būti: Konstitucinio Teismo nutarimai, sprendimai dėl atsisakymo nagrinėti prašymą, sprendimai dėl teisenos nutraukimo, sprendimai dėl bylos nutraukimo. Šiame kontekste galima kelti klausimą, ar neturėtų būti įtvirtinta galimybė peržiūrėti ir Konstitucinio Teismo sprendimus dėl prašymų gražinimo. Tačiau, kaip minėta, sprendimu dėl pareiškėjo prašymo gražinimo konstitucinės justicijos byla nebūtinai turi būti užbaigiama, prašymų gražinimas neatima teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą, kai bus pašalinti buvę trūkumai, prašymai gražinami ne vien Konstitucinio Teismo sprendimais, bet ir Konstitucinio Teismo pirmininko potvarkiais, taigi į peržiūrėjimo objektų

sąrašą įtraukti ir sprendimus dėl prašymų grąžinimo objektyvios būtinybės nėra, šiuo atveju konstitucinės justicijos byla gali būti „atnaujinta“ pareiškėjams pašalinus sprendime dėl prašymo grąžinimo nustatytus prašymo trūkumus. Atsižvelgiant į Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje įvardytus galimus peržiūrėjimo objektus, 2015 m. pakeitimais KTĮ 62 str. *expressis verbis* nustatyta galimybė peržiūrėti ne tik nutarimus, bet ir sprendimus bei išvadas. Tiesa, naujos redakcijos KTĮ 62 str. nedetalizuota, kokie konkrečiai Konstitucinio Teismo sprendimai gali būti peržiūrėti, tačiau manytina, kad šios sprendimų grupės gana aiškiai atskleistos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje.

Konstitucinio Teismo nutarimų ar kitų aktų peržiūrėjimą galintys inicijuoti subjektai. Nors KTĮ 62 str. 1 d. nustatyta, kad nutarimas ar kitas aktas gali būti peržiūrėtas tik paties Konstitucinio Teismo iniciatyva, tačiau kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, ši nuostata nereiškia, kad įvairūs teisės subjektai, *inter alia*, tie, kurie pagal Konstituciją <...> gali kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu ar paklausimu dėl klausimų, priskirtų Konstitucinio Teismo jurisdikcijai, negali Konstituciniame Teisme kelti Konstitucinio Teismo baigiamojo akto peržiūrėjimo klausimo, tačiau pagal Konstituciją <...> sprendamas, ar tai daryti, Konstitucinis Teismas turi plačią diskreciją. Vadinasi, į Konstitucinį Teismą su siūlymu peržiūrėti atitinkamą Konstitucinio Teismo aktą gali kreiptis praktiškai bet kas, tačiau Konstitucinis Teismas dėl tokio kreipimosi nepriims jokio procesinio sprendimo (t. y. priimti tokį prašymą ar atsisakyti jį nagrinėti arba grąžinti jį pareiškėjui), tačiau tokiam siūlyme įžvelgęs pagrindą peržiūrėti atitinkamą savo aktą Konstitucinis Teismas gali pradėti peržiūrėjimo procedūrą savo iniciatyva.

Konstitucinio Teismo nutarimo ar kito akto peržiūrėjimo pagrindai. Originalioje KTĮ 62 str. redakcijoje buvo nustatyti du Konstitucinio Teismo nutarimo peržiūrėjimo pagrindai: 1) paaiškėjo naujų esminių aplinkybių, kurios buvo nežinomos Konstituciniam Teismui nutarimo priėmimo metu; 2) pasikeitė Konstitucijos norma, kurios pagrindu nutarimas buvo priimtas. Tačiau Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimu pripažinta, kad KTĮ

62 str. 1 d. 2 p. prieštarauja Konstitucijai⁹²⁷. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Konstitucija nesuteikia pagrindo „atgaline data“ grąžinti į Lietuvos teisės sistemą teisinio reguliavimo, kuris Konstitucinio Teismo buvo pripažintas prieštaraujančiu aukštesnės galios teisiniam reguliavimui, *inter alia*, (ir pirmiausia) nustatytam Konstitucijoje, taip pat kvestionuoti ir anuliuoti atitinkamų Konstitucinio Teismo nutarimų, išvadų, sprendimų, kurie buvo konstituciškai pagrįsti tuo metu, kai buvo priimti. Kitaip aiškinant, būtų ne tik nepaisoma Konstitucijos nuostatų, įtvirtinančių konstitucinės justicijos – konstitucinės teisminės kontrolės – institutą, *inter alia*, Konstitucinio Teismo sprendimų neskundžiamumą ir galutinumą, bet ir paneigiama Konstitucijos stabilumas, Konstitucinio Teismo sprendimų prognozuojamumas, įvairių teisės subjektų teisėti lūkesčiai, kurie tokiais sprendimais yra sukuriami.

Konstitucinis Teismas šiame nutarime aptarė ir kitus atvejus, kurie negali būti pagrindas peržiūrėti ankstesnėse konstitucinės justicijos bylose priimtus nutarimus, išvadas, sprendimus, kuriais buvo baigta konstitucinės justicijos byla, ar jų argumentavimą (pagrindimą), tai oficialios konstitucinės doktrinos plėtojimas, ankstesnėse konstitucinės justicijos bylose priimtuose Konstitucinio Teismo aktuose pateiktos Konstitucijos nuostatų sampratos papildymas naujais elementais (fragmentais), taip pat toks anksčiau suformuluotų oficialių konstitucinių doktrininių nuostatų reinterpretaivimas, kai oficiali konstitucinė doktrina yra pakoreguojama.

Konstitucijai prieštaraujančiu pripažintas KTĮ 62 str. 1 d. 2 p. netekusiu galios pripažintas tik 2015 m. gegužės 14 d. priimtais KTĮ pakeitimais. Šiais pakeitimais taip pat patikslintas vienintelis likęs Konstitucinio Teismo aktų peržiūrėjimo pagrindas, t. y. KTĮ 62 str. 1 d. papildyta joje nustatant, kad Konstitucinio Teismo nutarimas, išvada ir sprendimas gali būti peržiūrėti, jeigu paaiškėjo naujų esminių aplinkybių, kurios, jeigu būtų buvusios žinomos

⁹²⁷ Šiame kontekste pažymėtina, kad šioje konstitucinės justicijos byloje pareiškėjas prašė ištirti KTĮ 69 straipsnio 4 dalies nuostatos „ginčijamo teisės akto panaikinimas yra pagrindas priimti sprendimą pradėti teisenai nutraukti“ konstitucingumą. Konstitucinis Teismas pripažino, kad ši nuostata neprieštarauja Konstitucijai, tačiau *ex officio* ėmėsi vertinti KTĮ 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto atitiktį Konstitucijai.

Konstituciniam Teismui nutarimo, išvados ar sprendimo priėmimo metu, būtų galėjusios lemti kitokį priimto nutarimo, išvados ar sprendimo turinį.

Konstitucinio Teismo nutarimo ar kito akto peržiūrėjimo procedūra.

Dar nė vienas Konstitucinio Teismo aktas niekada nebuvo peržiūrėtas, todėl nėra susiformavusi šio instituto taikymo procesinė praktika. KTĮ 62 str. 2 d. nustatyta, kad nutaręs peržiūrėti savo aktą Konstitucinis Teismas priima sprendimą ir pradeda bylą nagrinėti iš naujo. Taigi, matyt, priklausomai nuo to, koks aktas peržiūrimas, byla būtų nagrinėjama iš naujo pagal atitinkamos konstitucinės justicijos proceso teisenos taisyklės, tačiau šiame kontekste konstatuotina, kad gali būti peržiūrimas ir labai seniai priimtas Konstitucinio Teismo aktas, tokiu atveju sudėtinga būtų atkurti to laikmečio aplinkybes. Diskutuotina, ar peržiūrėjimo procese pareiškėju turėtų būti laikomas Konstitucinis Teismas, kuris inicijavo atitinkamo akto peržiūrėjimą, ar atitinkamą konstitucinės justicijos bylą, kurioje buvo priimtas peržiūrimas aktas, inicijavęs subjektas.

KTĮ 19 str. 3 d. nustatyta, kad sprendimai dėl Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados ar sprendimo peržiūrėjimo priimami visų Konstitucinio Teismo teisėjų balsų dauguma. Taigi ši nuostata reglamentuoja atitinkamam baigiamajam aktui priimti reikalingą sprendimo priėmimo daugumą, tačiau neaišku, kokia teisėjų dauguma reikalinga norint inicijuoti atitinkamo akto peržiūrėjimo procedūrą, manytina, kad šį teisėjų balsų daugumos reikalavimą reglamentuoja KTĮ 19 str. 4 d., pagal kurią kiti Konstitucinio Teismo aktai priimami posėdyje dalyvaujančių Konstitucinio Teismo teisėjų balsų dauguma. Kai kurios su Konstitucinio Teismo aktų peržiūrėjimo procesu susijusios nuostatos įtvirtintos KTR (2015 m. rugpjūčio 31 d. redakcija): 1) sprendimai dėl nutarimo, išvados, sprendimo peržiūrėjimo priimami pasitarimų kambaryje (KTR 127 p.); 2) sprendimai dėl Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados ar sprendimo peržiūrėjimo visada skelbiami Teismo posėdžių salėje viešai juos perskaitant (KTR 130 p.); 3) sprendimai dėl nutarimo, išvados, sprendimo peržiūrėjimo skelbiami Konstitucinio Teismo interneto svetainėje ir įsigalioja jų paskelbimo dieną (KTR 139 p.); dėl sprendimų dėl nutarimo, išvados,

sprendimo peržiūrėjimo gali būti pareiškama atskiroji nuomonė (KTR 145 p.). Ankstesnės redakcijos KTR nuostatų, susijusių su Konstitucinio Teismo aktų peržiūrėjimu, nebuvo.

Pagal KTĮ 84 str. 1 d., oficialiai Teisės aktų registre skelbiami tik Konstitucinio Teismo nutarimai ir sprendimai dėl Konstitucinio Teismo nutarimo išaiškinimo, manytina, kad tarp oficialiai skelbiamų Konstitucinio Teismo aktų turėtų būti ir Konstitucinio Teismo sprendimai dėl nutarimo peržiūrėjimo, nes jais iš naujo išsprendžiamas klausimas dėl tam tikro teisės akto konstitucingumo, taigi KTĮ 84 str. nuostatos taisytinės šiuo aspektu, atitinkamai taisytinės ir KTR nuostatos dėl Konstitucinio Teismo aktų paskelbimo.

Taigi šiam institutui skirtas teisinis reguliavimas yra labai lakoniškas, tik 2015 m. KTĮ ir KTR pakeitimais kiek detaliau reglamentuoti kai kurie šio instituto aspektai. Tačiau Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarime suformuluota pakankamai išsami šiam institutui skirta oficialioji konstitucinė doktrina, kuri, kaip minėta, vėliau turėjo lemiamą vaidmenį ir keičiant šiam institutui skirtas KTĮ nuostatas.

III.2. Paklausimų dėl Konstitucinio Teismo išvados nagrinėjimo teiseną

Paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo teiseną gali būti pavadinta fakultatyvine konstitucinės justicijos proceso teiseną. Šią prielaidą visų pirma pagrindžia šios teisenos apimties įvertinimas – per visą savo veiklos laikotarpį šioje teisenoje Konstitucinis Teismas priėmė tik 13 baigiamųjų aktų – 9 išvadas ir 4 sprendimus dėl atsisakymo nagrinėti paklausimą.

Tokią statistiką lemia tai, kad išvadas Konstitucinis Teismas teikia tik keturiais, Konstitucijos 105 str. 3 d. numatytais klausimais (šis sąrašas yra baigtinis), taip pat itin siauras subjektų, galinčių inicijuoti šią teiseną, ratas (prašyti išvados visais Konstitucijos 105 str. 3 d. nustatytais klausimais gali Seimas *in corpore*, o dėl Seimo rinkimų ir tarptautinių sutarčių – ir Respublikos Prezidentas (Konstitucijos 106 str. 5 d.).

Šios konstitucinės justicijos proceso teiseną specifinė tuo aspektu, kad egzistuoja keturios šios rūšies teisenos atmainos. Paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo teisenos objektai – klausimai nustatyti Konstitucijos 105 str. 3 d.: 1) ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimus; 2) ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas; 3) ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai; 4) ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai. Pabrėžtina, kad šioje teisenoje procesinės taisyklės skiriasi priklausomai nuo to, kokių klausimų Konstitucinis Teismas teikia išvadą.

Daugiausia baigiamųjų aktų šioje teisenoje Konstitucinis Teismas yra priėmęs rinkimų teisėtumo srityje – 5 išvadas⁹²⁸ ir 3⁹²⁹ sprendimus dėl atsisakymo nagrinėti paklausimą. Konstitucinis Teismas taip pat yra priėmęs 3⁹³⁰ išvadas dėl Seimo narių ir kitų valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, veiksmų konstitucingumo ir 1⁹³¹ sprendimą dėl atsisakymo nagrinėti paklausimą šiuo klausimu, taip pat 1⁹³² išvadą dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių konstitucingumo. Konstituciniam Teismui nė karto neteko spręsti klausimo dėl to, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas.

⁹²⁸ Konstitucinio Teismo 1996 m. lapkričio 23 d. išvada. *Žin.*, 1996, Nr. 114-2644; Konstitucinio Teismo 2004 m. lapkričio 5 d. išvada. *Žin.*, 2004, Nr. 163-5955; Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 7 d. išvada. *Žin.*, 2008, Nr. 130-4992; Konstitucinio Teismo 2012 m. spalio 26 d. išvada. *Žin.*, 2012, Nr. 125-6285; Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvada. *Žin.*, 2012, Nr. 131-6607.

⁹²⁹ Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 8 d. sprendimas. *Žin.*, 2008, Nr. 130-4993; Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 10 d. sprendimas. *Žin.*, 2008, Nr. 130-4994; Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 8 d. sprendimas Nr. KT21-S12/2014.

⁹³⁰ Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada. *Žin.*, 2004, Nr. 49-1600; Konstitucinio Teismo 2010 m. spalio 27 d. išvada. *Žin.*, 2010, Nr. 128-6545; Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 3 d. išvada. *TAR*, 2014-06-05, Nr. 7164.

⁹³¹ Konstitucinio Teismo 2016 m. gegužės 10 d. sprendimas Nr. KT13-S6/2016.

⁹³² Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada. *Žin.*, 1995, Nr. 9-199.

III.2.1. Paklausimų dėl Konstitucinio Teismo išvados nagrinėjimo teisenos objektai

III.2 1.1. Ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimus

Konstitucijos 105 str. 3 d. nustatyta, kad Konstitucinis Teismas teikia išvadas, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo rinkimus. Tokia pati nuostata pakartota ir KTĮ 73 str. 1 p. Prašyti Konstitucinio Teismo išvados dėl Prezidento ir Seimo narių rinkimų gali Seimas (KTĮ 74 str. 1 d.), Respublikos Prezidentas gali kreiptis su paklausimu į Konstitucinį Teismą dėl Seimo narių rinkimų (KTĮ 74 str. 2 d.). Remdamasis Konstitucinio Teismo išvadomis šiuos klausimus galutinai sprendžia Seimas (Konstitucijos 107 str. 3 d.).

Dabar galiojančios redakcijos KTĮ 77 str. „Paklausimas dėl rinkimų įstatymų pažeidimo“ nustatyta: 1) su šios rūšies paklausimais galima kreiptis ne vėliau kaip per 3 dienas po to, kai oficialiai paskelbiami galutiniai rinkimų rezultatai toje rinkimų apygardoje arba Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimas dėl laisvos Seimo nario vietos atsiradimo ar užėmimo; 2) Konstitucinis Teismas tiria ir vertina tik Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimus arba jos atsisakymą nagrinėti skundus dėl rinkimų įstatymų pažeidimų tais atvejais, kai sprendimai buvo priimti ar kita šios komisijos veika buvo padaryta pasibaigus balsavimui renkant Seimo narius ar Respublikos Prezidentą; 3) šios rūšies paklausimas turi būti išnagrinėtas ne vėliau kaip per 120 valandų nuo jo įteikimo Konstituciniam Teismui. Į šiame straipsnyje nurodytus terminus įskaitomos ir ne darbo dienos.

Šiame kontekste paminėtinos ir Seimo rinkimų įstatymo⁹³³ (86 str. 5 d., 95 str.) bei Prezidento rinkimų įstatymo⁹³⁴ (77 str.) nuostatos, reglamentuojančios Seimo ir Respublikos Prezidento įgaliojimus su

⁹³³ Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas. *Lietuvos aidas*, Nr. 139; 1992, Nr. 22-635; *Žin.*, 1996, Nr. 62-1467; 2000, Nr. 59-1760.

⁹³⁴ Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas. *Lietuvos aidas*, Nr. 253; 1993, Nr. 2-29; *Žin.*, 2008, Nr. 71-2721; 2013, Nr. 120-6055.

paklausimu kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl Seimo rinkimų įstatymo pažeidimo, taip pat Seimo įgaliojimus su paklausimu kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo pažeidimo.

Minėta, kad būtent rinkimų teisėtumo srityje priimta daugiausia baigiamųjų aktų paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo teisenoje: 5 išvados⁹³⁵ ir 3⁹³⁶ sprendimai dėl atsisakymo nagrinėti paklausimą. Visi šie aktai priimti sprendžiant būtent dėl Seimo narių rinkimų teisėtumo ir nė vieno sprendžiant dėl Prezidento rinkimų teisėtumo. Iš penkių Konstitucinio Teismo pateiktų išvadų tik vienoje – 2012 m. lapkričio 10 d. išvadoje Konstitucinis Teismas pripažino, kad VRK sprendimais buvo pažeistos Seimo rinkimų įstatymo nuostatos (kitose priimtose išvadose Konstitucinis Teismas pripažino, kad VRK sprendimais Seimo rinkimų įstatymo nuostatos nebuvo pažeistos).

Konstitucinis Teismas vykdo tik Seimo narių ir Prezidento rinkimų teisėtumo kontrolę, Konstitucinis Teismas nevykdo savivaldybių tarybų ir Europos Parlamento narių rinkimų teisėtumo kontrolės. Pagal Administracinių bylų teisenos įstatymą Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra galutinė instancija byloms pagal skundus dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimų ir neveikimo, išskyrus tuos, kurie priskirti Konstitucinio Teismo kompetencijai (20 str. 1 d. 4 p.)⁹³⁷. Savivaldybių tarybų rinkimų įstatyme nustatyta, kad kandidatų sąrašus iškėlusios partijos, rinkimų komitetai, kandidatai, išrinkti savivaldybės tarybos nariai po galutinių rinkimų rezultatų oficialaus paskelbimo iki pirmojo naujai išrinktos savivaldybės tarybos posėdžio bet kurį Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimą ar kitą jos veiką per 5 dienas po Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimo įsigaliojimo ar po to, kai paaiškėjo apie ginčijamą veiką, gali apskųsti Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas šiuos

⁹³⁵ Konstitucinio Teismo 1996 m. lapkričio 23 d. išvada. *Žin.*, 1996, Nr. 114-2644; Konstitucinio Teismo 2004 m. lapkričio 5 d. išvada. *Žin.*, 2004, Nr. 163-5955; Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 7 d. išvada. *Žin.*, 2008, Nr. 130-4992; Konstitucinio Teismo 2012 m. spalio 26 d. išvada. *Žin.*, 2012, Nr. 125-6285; Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvada. *Žin.*, 2012, Nr. 131-6607.

⁹³⁶ Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 8 d. sprendimas. *Žin.*, 2008, Nr. 130-4993; Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 10 d. sprendimas. *Žin.*, 2008, Nr. 130-4994; Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 8 d. sprendimas Nr. KT21-S12/2014.

⁹³⁷ Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas. *Žin.*, 1999, Nr. 13-308.

skundus išnagrinėja per 5 dienas (81 str. 5 d.)⁹³⁸. Rinkimų į Europos Parlamentą įstatyme nustatyta, kad partijos, rinkimų komitetai, iškėlę kandidatus, jų atstovai rinkimams Vyriausiojoje rinkimų komisijoje Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimus arba jos atsisakymą nagrinėti skundus dėl šio įstatymo pažeidimų ne vėliau kaip per 3 dienas po to, kai paskelbti oficialūs rinkimų rezultatai, gali apskųsti Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas šiuos skundus išnagrinėja per 3 dienas. Jo sprendimas įsiteisėja nuo paskelbimo (88 str.)⁹³⁹.

Taigi VRK sprendimai, kuriais nustatyti galutiniai savivaldybių tarybų ir Europos Parlamento rinkimų rezultatai, gali būti skundžiami LVAT. Šiame kontekste gali kilti klausimas, ar nereikėtų Konstituciniam Teismui priskirti ir šių rinkimų teisėtumo kontrolės funkcijos, tačiau pažymėtina, kad panašus kompetencijos padalijimas rinkimų teisėtumo kontrolės srityje būdingas ir kitoms valstybėms. Prancūzijos Konstitucijoje nustatyta, kad Konstitucinė Taryba prižiūri, ar teisingai renkamas Respublikos Prezidentas, nagrinėja skundus ir tvirtina rinkimų rezultatus (58 str.), Konstitucinė Taryba priima sprendimus dėl deputatų ir senatorių rinkimų teisingumo, jeigu yra ginčijami rinkimų rezultatai (59 str.). Taigi Prancūzijoje Konstitucinė Taryba nagrinėja skundus dėl nacionalinių rinkimų, o Valstybės Taryba – skundus dėl vietos ir administracinių rinkimų⁹⁴⁰. Paminėtina ir tai, kad teisės mokslo doktrinoje siūloma, kad konstituciniams teismams būtų suteikti tik aukščiausiųjų valstybės organų formavimo teisminės kontrolės įgaliojimai⁹⁴¹. Šiame kontekste paminėtina ir tai, kad dauguma konstitucinių teismų, turinčių įgaliojimus rinkimų teisėtumo srityje, sprendžia klausimus dėl parlamento rinkimų, o prezidento rinkimų klausimai sprendžiami rečiau⁹⁴². Savivaldos

⁹³⁸ Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas. *Žin.*, 1994, Nr. 53-996; *TAR*, 2014-07-11, Nr. 2014-10139.

⁹³⁹ Lietuvos Respublikos rinkimų į Europos Parlamentą įstatymas. *Žin.*, 2003, Nr. 115-5192; 2013, Nr. 121-6116.

⁹⁴⁰ GHEVONTIAN, R. Teisė ir faktai bylose dėl rinkimų skundų. In *Teisė ir faktas konstitucinėje jurisprudencijoje*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2005, p. 112.

⁹⁴¹ STEINBERGER, H. *Models of constitutional <...>*, p. 66.

⁹⁴² NAVICKAITĖ, J. *Europos konstitucinių teismų <...>*, p. 73.

institucijų rinkimų teisėtumo kontrolę atlieka tik Austrijos bei Slovakijos konstituciniai teismai. Rinkimų į Europos Parlamentą teisėtumo klausimas konstituciniams teismams priskiriamas taip pat ganėtinai retai (Austrija, Slovakija, Slovėnija⁹⁴³). Taigi Europos valstybių kompetencijos rinkimų teisėtumo klausimų srityje Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo rinkimų teisėtumo kontrolės objektų sąrašas tikrai negali būti pavadintas siauru, turint omenyje, kad šiam Teismui priklauso ir Prezidento rinkimų teisėtumo kontrolė, šis sąrašas gali būti laikomas platesniu nei daugumos Europos valstybių. Todėl manytina, kad kompetencijos pasidalijimas tarp Konstitucinio Teismo ir Vyriausiojo administracinio teismo rinkimų teisėtumo kontrolės srityje laikytinas optimaliu ir atitinkančiu Europos valstybių praktiką šioje srityje.

Pažymėtina, kad 2015 m. gegužės 14 d. priimtomis KTĮ pataisomis paklausimų dėl rinkimų įstatymų nagrinėjimo tvarkoje įvesta ganėtinai reikšmingų permainų. KTĮ 77 str. 1 d. papildyta tuo aspektu, kad su šios rūšies paklausimais galima kreiptis ne vėliau kaip per 3 dienas ne tik po to, kai oficialiai paskelbiami galutiniai rinkimų rezultatai toje rinkimų apygardoje (kaip buvo nustatyta ankstesnėje šios straipsnio dalies redakcijoje), bet ir kai paskelbiamas Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimas dėl laisvos Seimo nario vietos atsiradimo ar užėmimo. Anksčiau tokia galimybė buvo nustatyta tik Seimo rinkimų įstatymo 95 str. 1 d., tačiau KTĮ galimybė vertinti VRK sprendimus dėl laisvos Seimo nario vietos atsiradimo ar užėmimo nebuvo nustatyta. Konstituciniam Teismui vieną kartą teko nagrinėti paklausimą, kuris buvo paduotas remiantis būtent Seimo rinkimų įstatymo 95 str. 1 d.⁹⁴⁴. Šiame sprendime Konstitucinis Teismas lyg suabejojęs tokios nuostatos konstitucingumu pažymėjo, kad Seimo rinkimų įstatymo 95 str. 1 d. konstitucingumas nėra tyrimo dalykas sprendžiant dėl pareiškėjo paklausimo. Tačiau vėliau, kaip minėta, ši nuostata įtvirtinta ir KTĮ 77 str. Minėtais

⁹⁴³ Austrijos Konstitucinio Teismo įstatymo 67 str. 1 d.; Slovakijos Konstitucinio Teismo įstatymo 56 p.

⁹⁴⁴ Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 8 d. sprendimas Nr. KT21-S12/2014.

pakeitimais šiame straipsnyje įvesta ir kitų permainų – nuo 72 val. iki 120 val. pailgintas šios rūšies paklausimų išnagrinėjimo terminas.

Mokslinėje literatūroje esama siūlymų modifikuoti Konstitucinio Teismo įgaliojimus nagrinėjant paklausimus dėl rinkimų įstatymų pažeidimų, KTĮ nustatant, kad Konstitucinis Teismas galėtų teikti išvadą dėl rinkimų įstatymų pažeidimų ir tais atvejais, kai tokios aplinkybės nustatomos, kai tam tikras asmuo jau yra davęs Seimo nario priesaiką. Tvirtinama, kad tokiu atveju Seimas, taip pat Prezidentas, nepaisant to, kada paaiškėjo nurodytos aplinkybės, turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą, kad jis pateiktų išvadą, ar per Seimo narių rinkimus nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai. Jeigu Konstitucinis Teismas padaro išvadą, kad per Seimo narių rinkimus buvo šiurkščiai pažeistas Seimo rinkimų įstatymas, Seimas turėtų priimti sprendimą dėl neteisėtai išrinktų Seimo narių įgaliojimų nutraukimo⁹⁴⁵. Iš tiesų jeigu tam tikros aplinkybės, dėl kurių toks asmuo apskritai negalėjo būti renkamas Seimo nariu, nes jis neatitiko kurio nors Konstitucijoje nurodyto reikalavimo, paaiškėja tokiam asmeniui jau davus Seimo nario priesaiką, nėra jokio teisinio mechanizmo nutraukti tokio Seimo nario įgaliojimus, todėl minėtų įgaliojimų suteikimas Konstituciniam Teismui būtų logiškas.

III.2.1.2. Ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas

Konstitucijos 105 str. 3 d. nustatyta, kad Konstitucinis Teismas teikia išvadas, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas. Prašyti šios rūšies Konstitucinio Teismo išvados gali tik Seimas (Konstitucijos 106 str. 5 d.). Paklausimas turi būti patvirtintas nutarimu, priimtu Seimo statuto nustatyta tvarka (KTĮ 78 str. 1 d.). Toks Seimo nutarimas turi būti priimtas daugiau kaip pusės visų Seimo narių dauguma (Seimo statuto 29 (1) str.). Prie paklausimo ir atitinkamo Seimo nutarimo turi būti pridėta Seimo patvirtintos gydytojų komisijos išvada (KTĮ 78 str. 2 d.). Sprendžiant klausimą, ar Respublikos Prezidento sveikata leidžia jam eiti savo

⁹⁴⁵ SINKEVIČIUS, V. Šiurkštus Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymų <...>, p. 150.

pareigas, Seimas nutarimu patvirtina ne mažiau kaip penkių narių gydytojų komisija, kuri pateikia Seimui išvadą dėl Respublikos Prezidento sveikatos būklės (Seimo statuto 29 (3) str.). Bylos pagal Seimo paklausimus, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam eiti pareigas, nagrinėjamos skubos tvarka (KTĮ 29 str. 5 d.). Remdamasis Konstitucinio Teismo išvadomis šiuos klausimus galutinai sprendžia Seimas (Konstitucijos 107 str. 3 d.). Konstituciniam Teismui niekada neteko nagrinėti šios rūšies konstitucinės justicijos bylos.

Paminėtina, kad panašūs konstitucinių teismų įgaliojimai nėra dažnai pasitaikantis reiškinys, tačiau kai kurių valstybių konstitucijose yra įtvirtinta, kad konstituciniai teismai dalyvauja konstatuojant faktą dėl valstybės vadovo sveikatos būklės, t. y. dėl šio pareigūno galėjimo vykdyti savo funkcijas. Pvz., Portugalijos Konstitucijoje nustatyta, kad Konstitucinis Teismas yra įgaliotas padaryti pareiškimą, kad Respublikos Prezidentas negali vykdyti savo pareigų dėl nuolatinės fizinės būklės (223 str.).

III.2.1.3. Ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai

Konstitucinis Teismas teikia išvadas, ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai (Konstitucijos 105 str. 3 d.). Prašyti Konstitucinio Teismo išvados šiuo klausimu gali Seimas ir Respublikos Prezidentas (Konstitucijos 106 str. 5 d.). Prašyti išvados dėl tarptautinės sutarties galima ir iki jos ratifikavimo Seime (KTĮ 73 str. 3 p.). Paklausimai dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių atitikties Konstitucijai nagrinėjami pagal teisės aktų atitikties Konstitucijai tyrimo bendras taisykles (KTĮ 82 str. 1 d.). Bylos pagal Seimo ir Respublikos Prezidento paklausimus (*inter alia*, aptariamoms rūšies) nagrinėjamos skubos tvarka (KTR 100 p.). Remdamasis Konstitucinio Teismo išvadomis šiuos klausimus galutinai sprendžia Seimas (Konstitucijos 107 str. 3 d.). Seimo statute nustatyta, kad Seimas, gavęs Konstitucinio Teismo išvadą, jog Lietuvos Respublikos tarptautinė sutartis prieštarauja Konstitucijai, iki sutarties ratifikavimo Seime paskiria Seimo

komitetus, atsakingus už jos suderinimą su Konstitucija ir šio klausimo pateikimą svarstyti Seime (181(3) str.). Kol kas dėl tarptautinės sutarties atitikties Konstitucijai į Konstitucinį Teismą buvo kreiptasi tik vieną kartą – iki jos ratifikavimo⁹⁴⁶.

Konstitucijos 105 str. nurodytos Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys, todėl paklausimai Konstituciniam Teismui dėl ministerijų, Vyriausybės įstaigų, kitų valstybės institucijų vardu pagal jų kompetenciją sudaromų susitarimų su užsienio valstybių ar organizacijų institucijomis konstitucingumo negalimi (pagal Tarptautinių sutarčių įstatymo 1 straipsnį, jie nėra Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys)⁹⁴⁷. Paminėtina, kad ir kitose Europos valstybėse konstituciniuose teismuose dažniausiai galima vertinti tik tų tarptautinių sutarčių konstitucingumą, kurias reikia ratifikuoti⁹⁴⁸. Siauresnis tarptautinių sutarčių konstitucingumo patikros sąrašas numatytas Čekijoje – tai sutartys, kurioms reikalingas Parlamento pritarimas – kai Čekijos valstybės valdžios kompetencijų dalis perduodama tarptautinei organizacijai, institucijai, kurias ratifikavusi Čekija tampa tarptautinės organizacijos dalimi, bendros ekonominės prigimties, susijusios su asmenų teisėmis ir pareigomis, sąjungos, taikos ar kitos politinės prigimties sutartys⁹⁴⁹. Taigi Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo kompetencija vertinti tik tas tarptautines sutartis, kurias reikia ratifikuoti, atitinka Europos konstitucinių teismų konstitucines tradicijas.

Šis paklausimų dėl išvados nagrinėjimo teisenos objektas yra išskirtinis likusių šios teisenos objektų sąrašė. Kaip minėta, 3 iš 105 str. 3 d. įvardytų konstitucinės justicijos proceso objektų, t. y. visi, išskyrus Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių konstitucingumą, gali būti priskirti vienai iš disertacijos I dalyje išskirtų įgaliojimų grupių – veiksmų konstitucinei kontrolei. Šie konstitucinės justicijos proceso objektai suponuoja, kad šioje teisenoje faktų tyrimas ir jo teisinis įvertinimas yra ne pagalbinis, bet pirminis ir svarbiausias uždavinys. Kitokio pobūdžio šios konstitucinės justicijos

⁹⁴⁶ Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada. *Žin.*, 1995, Nr. 9-199.

⁹⁴⁷ KŪRIS, E. (sud. ir moksl. red.) Konstitucinis Teismas <...>, p. 83.

⁹⁴⁸ NAVICKAITĖ, J. *Europos konstitucinių teismų <...>*, p. 43.

⁹⁴⁹ *Ibid.*, p. 44.

proceso teisenos objektas yra Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių konstitucingumas. Pagal savo esmę jis artimesnis prašymų ištirti teisės aktų atitikimą Konstitucijai teisenos objektams, nes, Konstituciniam Teismui vertinant tarptautinių sutarčių konstitucingumą, vertinamos konkretaus teisės akto – tarptautinės sutarties – nuostatos, o ne realūs („gyvenimo“) atvejai arba veiksmai, kaip yra kitais Konstitucinio Teismo išvadų teikimo atvejais. Taigi šis konstitucinės justicijos proceso objektas priskirtinas pirmajai konstitucinės kontrolės įgaliojimų grupei – teisės aktų konstitucingumo kontrolei. Tokį šio konstitucinės justicijos proceso objekto išskirtinumą paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo teisenos objektų grupėje liudija ir KTĮ nuostatos. KTĮ 82 str. nustatyta, kad paklausimai dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių atitikimo Konstitucijai nagrinėjami pagal teisės aktų atitikimo Konstitucijai bendras taisykles (1 d.), kiti paklausimai nagrinėjami Konstitucinio Teismo nuožiūra laikantis paprastesnės procedūros (2 d.).

Tačiau ši Konstitucinio Teismo prerogatyva turi tam tikrų ypatumų lyginant su Konstitucinio Teismo įgaliojimais vertinti Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų Seimo priimtų aktų, vykdomosios valdžios teisės aktų atitikimą Konstitucijai ar kitam aukštesnės galios teisės aktui. Visų pirma, dėl tarptautinių sutarčių konstitucingumo gali kreiptis kur kas siauresnis subjektų ratas: Seimas ir Prezidentas. Antra, KTĮ 73 str. 3 p. nustatyta, kad prašyti išvados dėl tarptautinės sutarties galima ir iki jos ratifikavimo Seime. Mokslinėje literatūroje tvirtinama, kad po Seimo ratifikuotos tarptautinės sutarties pripažinimo prieštaraujant Konstitucijai atsiradę padariniai būtų rimta konstitucinės ir tarptautinės teisės problema: viena vertus, Lietuvos Respublikos sudaryta tarptautinė sutartis turi neprieštarauti Konstitucijai, kita vertus, pagal 1969 m. Vienos konvenciją dėl tarptautinių sutarčių teisės sutarties dalyvis negali remtis savo vidaus teisės nuostatomis tam, kad pateisintų sutarties nevykdymą⁹⁵⁰. L. Garlickio tvirtinimu, tokios problemos galima išvengti teikiant norimas sudaryti tarptautines sutartis išankstinei

⁹⁵⁰ KŪRIS, E. (sud. ir moksl. red.) Konstitucinis Teismas <...>, p. 102.

kontrolei ir gauti patvirtinimą dėl jų konstitucingumo iki prisiimant tarptautinius įsipareigojimus⁹⁵¹.

Europos valstybių konstituciniuose teismuose vykdoma tarptautinių sutarčių konstitucingumo kontrolė pagal jos įgyvendinimo laiką gali būti suskirstyta į tris grupes: 1) *a priori* konstitucinė kontrolė (Prancūzija, Bulgarija, Rumunija, Slovėnija, Čekija); 2) *a posteriori* (Austrija); 3) derinamos abi šios kontrolės formos (Lietuva, Ispanija, Lenkija, Vengrija). Vis dėlto manytina, kad atsižvelgiant į tai, kad išankstinės kontrolės atveju gali būti sprendžiamas esminis klausimas, ar tarptautinė sutartis, ar jos kai kurios nuostatos neprieštarauja Konstitucijai, o antruoju, t. y. vėlesniosios kontrolės, atveju gali iškilti ir pirmoji problema, ir kita, t. y. ar buvo laikomasi tarptautinės sutarties sudarymo, ratifikavimo, paskelbimo tvarkos, *a priori* ir *a posteriori* konstitucinės kontrolės formų derinimas šioje srityje yra tinkamas pasirinkimas.

III.2.1.4. Ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai

Konstitucinis Teismas teikia išvadas, ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai (Konstitucijos 105 str. 3 d.). Prašyti Konstitucinio Teismo išvados šiuo klausimu gali tik Seimas (Konstitucijos 106 str. 5 d.). Remdamasis Konstitucinio Teismo išvadamis šiuos klausimus galutinai sprendžia Seimas (Konstitucijos 107 str. 3 d.). Apkaltos proceso tvarką taip pat reglamentuoja Konstitucijos 63, 74, 86, 88, 89, 108, 116 str. Apkaltos proceso tvarką nustato Seimo statutas (Konstitucijos 74 str.). Ši tvarka reglamentuojama Seimo statuto VIII dalyje „Apkaltos procesas“. Seimo statuto 239 str. įtvirtintos nuostatos susijusios su Seimo įgaliojimais kreiptis į Konstitucinį Teismą išvados, ar asmens, kuriam pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai, Seimo statuto 240 str. reglamentuojama apkaltos procedūros tolesnė eiga įsigaliojus Konstitucinio

⁹⁵¹ GARLICKI, L. *Verification of the constitutionality of treaties <...>*.

Teismo išvadai, kiti su Konstitucinio Teismo išvadamis, priimtomis apkaltos bylose, susiję klausimai taip pat reglamentuojami Seimo statuto 241 str. 3 d. ir 242 str.

Konstitucinis Teismas yra priėmęs 3⁹⁵² išvadas dėl Seimo narių ir kitų valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, veiksmų konstitucingumo. Visose šiose išvadose Konstitucinis Teismas nusprendė, kad pareigūnų veiksmai prieštarauja Konstitucijai. Vienoje išvadoje pripažinta, kad Konstitucijai prieštaravo Respublikos Prezidento veiksmai, taip pat kad šiais veiksmais buvo šiurkščiai pažeista Konstitucija⁹⁵³, kitose dviejose – Konstitucijai prieštaraujančiais pripažinti Seimo narių veiksmai, taip pat pripažinta, kad šiais Seimo narių veiksmais buvo sulaužyta priesaika ir šiurkščiai pažeista Konstitucija⁹⁵⁴. Konstitucinis Teismas taip pat yra atsisakęs teikti 1 išvadą dėl Seimo nario veiksmų konstitucingumo⁹⁵⁵. Lietuvoje buvo inicijuoti ir kiti apkaltos procesai, kuriuose Konstitucinis Teismas išvadų neteikė, tačiau savaip dalyvavo priimdamas nutarimus dėl atitinkamų Seimo nutarimų⁹⁵⁶ ar Prezidento dekretų⁹⁵⁷ konstitucingumo.

⁹⁵² Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada. *Žin.*, 2004, Nr. 49-1600; Konstitucinio Teismo 2010 m. spalio 27 d. išvada. *Žin.*, 2010, Nr. 128-6545; Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 3 d. išvada. *TAR*, 2014-06-05, Nr. 7164.

⁹⁵³ Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada. *Žin.*, 2004, Nr. 49-1600.

⁹⁵⁴ Konstitucinio Teismo 2010 m. spalio 27 d. išvada. *Žin.*, 2010, Nr. 128-6545; Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 3 d. išvada. *TAR*, 2014-06-05, Nr. 7164.

⁹⁵⁵ Konstitucinio Teismo 2016 m. gegužės 10 d. sprendimas Nr. KT13-S6/2016.

⁹⁵⁶ 1998 m. spalio mėn. apkaltos procesas inicijuotas Seimo nariui A. Butkevičiui, tačiau šis pasiūlymas buvo atmetas. Seimo narių grupė kreipėsi į Konstitucinį Teismą dėl Seimo nutarimo, kuriame motyvuojant tuo, kad Seimas jau pasirinko vieną iš galimų procedūrų – sutikimą patraukti baudžiamojon atsakomybėn Seimo narį A. Butkevičių ir todėl negali nagrinėti apkaltos proceso inicijavimo klausimo, atsisakyta inicijuoti apkaltą, konstitucingumo. Konstitucinis Teismas 2000 m. kovo 30 d. nutarimu (*Žin.*, 2000, Nr. 28-784) nusprendė, kad ginčijami Seimo nutarimai neprieštaravo Konstitucijai. Nutarime konstatuota, kad Seimas, priėmęs rezoliuciją leisti Seimo narį patraukti baudžiamojon atsakomybėn, negalėjo pradėti apkaltos proceso parengiamųjų veiksmų, kol Seimo nario baudžiamosios atsakomybės klausimo neišsprendė teisinės institucijos – tardymas ir teismas. 1998 m. lapkričio mėn. A. Butkevičius nuteistas už sukčiavimą stambiu mastu. 1999 m. birželio mėn. apkalta A. Butkevičiui buvo surengta, tačiau A. Butkevičius Seimo nario mandato neprarado.

⁹⁵⁷ Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 15 d. nutarime (*Žin.*, 2004, Nr. 56-1948) vertintas Prezidento dekreto „Dėl siūlymo pradėti apkaltos procesą Lietuvos Respublikos Seimo nariui Artūriui Paulauskui“ konstitucingumas. Konstitucinis Teismas nutarė, kad Seimo statuto 230 str. 1 dalis ta apimtimi, kuria nustatyta, kad siūlyti Seimui pradėti apkaltos procesą konkrečiam asmeniui turi teisę Respublikos Prezidentas, o dėl Aukščiausiojo Teismo teisėjų bei Apeliacinio teismo pirmininko ir teisėjų – taip pat ir teisėjų garbės teismas, taip pat ir minėtas Prezidento dekretas prieštarauja Konstitucijai.

Konstitucijos 74 str. nustatyti apkaltos pagrindai: šiurkštus Konstitucijos pažeidimas, priesaikos sulaužymas, nusikaltimo padarymas. Du iš nurodytų apkaltos pagrindų – šiurkštus Konstitucijos pažeidimas ir priesaikos sulaužymas – sutampa: šiurkštus Konstitucijos pažeidimas visada reiškia, kad buvo sulaužyta priesaika, o priesaikos sulaužymas yra šiurkštus Konstitucijos pažeidimas⁹⁵⁸. Savarankiškas apkaltos pagrindas – nusikaltimo padarymas. Konstitucinis Teismas yra išaiškinęs, kad šiuo pagrindu apkaltos procesas gali vykti ir Teismui nepateikiant atitinkamos išvados, nes nusikaltimo padarymo faktą nustato kitos teisinės institucijos⁹⁵⁹. Tačiau vėlesniuose Konstitucinio Teismo nutarimuose buvo konstatuota, kad kai įsiteisėja apkaltinamasis nuosprendis atitinkamo asmens atžvilgiu, Seimas privalo išsiaiškinti, ar nusikaltimo padarymo metu nebuvo šiurkščiai pažeista Konstitucija ir sulaužyta priesaika⁹⁶⁰.

Seimo statuto 227 str. buvo nustatyta, kad apkaltos procesas yra parlamentinė procedūra, kurią Seimas taiko Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytiems asmenims dėl Konstitucijai prieštaraujančių jų veiksmų, *padarytų einant pareigas*, siekdamas išspręsti tokių asmenų konstitucinės atsakomybės klausimą. Taigi pagal šią Seimo statuto nuostatą nusikaltimas turėjo būti padarytas tam asmeniui einant atitinkamas pareigas, o ne iki tol. Tačiau 2016 m. kovo 2 d. Konstituciniame Teisme priimtas Seimo narių grupės prašymas ištirti Seimo statuto 227 str. atitiktį Konstitucijai tiek, kiek, pasak pareiškėjos, pagal ją galimybė taikyti apkaltą kaip konstitucinės atsakomybės priemonę siejama su Konstitucijai prieštaraujančių veiksmų padarymu einant Konstitucijos 74 straipsnyje išvardytas pareigas, atitikties Konstitucijos 74 straipsniui⁹⁶¹. Seimas nesulaukė Konstitucinio Teismo nutarimo šiuo klausimu ir kreipėsi į Konstitucinį Teismą išvados, ar Konstituciją atitinka tie įsiteisėjusiu teismo apkaltinamuoju nuosprendžiu nustatyti Seimo nario V. Gapšio veiksmai, kurie buvo atlikti iki jam duodant Seimo nario priesaiką.

⁹⁵⁸ KŪRIS, E. (sud. ir moksl. red.) Konstitucinis Teismas <...>, p. 104.

⁹⁵⁹ Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio 25 d. nutarimas. *Žin.*, 2001, Nr. 10-295.

⁹⁶⁰ Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas. *Žin.*, 2004, Nr. 85-3094.

⁹⁶¹ Konstitucinio Teismo pirmininko 2016 m. kovo 2 d. potvarkis Nr. 2B-12.

Konstitucinis Teismas 2016 m. gegužės 10 d. sprendimu atsisakė nagrinėti Seimo paklausimą dėl Seimo nario Vytauto Gapšio veiksmų atitikties Konstitucijai⁹⁶². Konstitucinis Teismas šiame sprendime konstatavo, kad apkaltos pagrindo „paaikšėjus, jog padarytas nusikaltimas“ taikymas nesuponuoja Seimo įgaliojimų kreiptis į Konstitucinį Teismą su paklausimu, ar Seimo nario, kuriam pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai, tais atvejais, kai tokiais veiksmais negalėtų būti šiurkščiai pažeista Konstitucija ir sulaužyta priesaika dėl to, kad jie atlikti iki duodant Seimo nario priesaiką. Konstitucinis Teismas atitinkamai neturi įgaliojimų vertinti atitikties Konstitucijai požiūriu tokių atitinkamų veiksmų, kuriais negalėtų būti šiurkščiai pažeista Konstitucija ir sulaužyta priesaika dėl to, kad jie atlikti iki duodant Seimo nario priesaiką. Sprendime konstatuota, kad šio klausimo nagrinėjimas nežinybingas Konstituciniam Teismui. Vis dėlto Konstitucinio Teismo 2017 m. vasario 24 d. nutarime pripažinta, kad Seimo statuto 227 straipsnis tiek, kiek pagal jį apkaltą galima taikyti paaikšėjus tik tokiam nusikaltimui, kuris padarytas einant Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytas pareigas, prieštarauja Konstitucijai. Nutarime konstatuota, kad apkalta gali būti taikoma ir už nusikaltimą, padarytą iki asmeniui pradėdant eiti minėtas pareigas. Kitoks Konstitucijos nuostatų aiškinimas būtų nesuderinamas su konstitucine apkaltos paskirtimi, nes sudarytų prielaidas eiti pareigas tiems aukščiausiesiems valstybės pareigūnams, kurie, paaikšėjus nusikaltimams, padarytiems iki jiems pradėdant eiti pareigas, diskredituotų valstybės valdžią ir dėl to prarastų piliečių pasitikėjimą. Kiekvienu atveju tik Seimas gali pašalinti konkretų asmenį iš jo užimamų pareigų (panaikinti jo Seimo nario mandatą) paaikšėjus, jog jis padarė nusikaltimą. Svarbu pažymėti, kad nutarime konstatuota ir tai, kad pagal Konstituciją, taikant apkaltą jos 74 straipsnyje nurodytam asmeniui už nusikaltimą, padarytą iki jam duodant priesaiką (t. y. prieš pradėdant vykdyti pareigas), į Konstitucinį Teismą su paklausimu, ar asmens, kuriam pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai, neturi būti kreipiamasi. Konstitucinis Teismas taip pat pažymėjo,

⁹⁶² Konstitucinio Teismo 2016 m. gegužės 10 d. sprendimas Nr. KT13-S6/2016.

kad įsigaliojus šiam nutarimui Seimui atitinkamai kyla pareiga koreguoti visuminį apkaltos proceso teisinį reguliavimą⁹⁶³.

Pabrėžtina, kad dažniausias apkaltos pagrindas Europos valstybėse yra Konstitucijos (Vokietija, Austrija, Slovakija, Bulgarija, Slovėnija), taip pat įstatymų (Vokietija, Slovėnija) pažeidimai, apkaltos pagrindais taip pat gali būti valstybės išdavimas (Italija, Slovakija, Bulgarija, Čekija), siekis pažeisti Konstituciją (Italija)⁹⁶⁴. Taigi šiame kontekste galima konstatuoti, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nustatytas ganėtinai platus apkaltos pagrindų sąrašas.

Konstitucijos 74 str. nustatytas ir gana platus pareigūnų, kurie gali būti pašalinti iš užimamų pareigų apkaltos proceso tvarka, sąrašas: Respublikos Prezidentas, Konstitucinio Teismo pirmininkas ir teisėjai, Aukščiausiojo Teismo pirmininkas ir teisėjai, Apeliacinio teismo pirmininkas ir teisėjai, Seimo nariai.

2014 m. savotiška apkaltos instituto atmaina – mero ar savivaldybės nario įgaliojimų netekimo procedūra – įtvirtinta Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo 25(1) str.⁹⁶⁵ Ši procedūra taikoma dėl Konstitucijai ir įstatymams prieštaraujančių jų veiksmų, padarytų einant savivaldybės tarybos nario ar savivaldybės tarybos nario – mero pareigas, siekiant išspręsti tokių asmenų atsakomybės klausimą (25(1) str. 1 d.). Procedūrą gali inicijuoti ne mažesnė kaip 1/3 savivaldybės tarybos narių grupė. Savivaldybės taryba, apsvarsčiusi komisijos pateiktą išvadą, priima sprendimą kreiptis į Lietuvos vyriausiąjį administracinį teismą su prašymu pateikti išvadą, ar savivaldybės tarybos narys ar savivaldybės tarybos narys – meras sulaužė priesaiką ir (arba) nevykdė (prašyme nurodytų) jam šiame ir kituose įstatymuose nustatytų įgaliojimų (25(1) str. 7 d.). Jeigu Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas pateikia išvadą, kad savivaldybės tarybos narys ar savivaldybės tarybos narys – meras nesulaužė priesaikos ir (arba) tinkamai vykdė jam šiame ir kituose įstatymuose nustatytus įgaliojimus, savivaldybės tarybos nario ar savivaldybės

⁹⁶³ Plačiau žr. Konstitucinio Teismo 2017 m. vasario 24 d. nutarimą. TAR, 2017-02-24, Nr. 3068.

⁹⁶⁴ NAVICKAITĖ, J. *Europos konstitucinių teismų <...>*, p. 62.

⁹⁶⁵ Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas. *Žin.*, 1994, Nr. 55-1049.

tarybos nario – mero įgaliojimų netekimo procedūra nutraukiama (25(1) str. 9 d.). Jeigu Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas pateikia išvadą, kad savivaldybės tarybos narys ar savivaldybės tarybos narys – meras sulaužė priesaiką ir (arba) nevykdė jam šiame ir kituose įstatymuose nustatytų įgaliojimų, savivaldybės taryba 3/5 visų savivaldybės tarybos narių balsų dauguma priima sprendimą, kad savivaldybės tarybos narys ar savivaldybės tarybos narys – meras neteko savo įgaliojimų. Jeigu balsuojant šiame straipsnyje nustatyta tvarka nepriimamas sprendimas, kad savivaldybės tarybos narys ar savivaldybės tarybos narys – meras neteko savo įgaliojimų, laikoma, kad savivaldybės taryba nepritarė savivaldybės tarybos nario ar savivaldybės tarybos nario – mero įgaliojimų netekimui. Savivaldybės tarybos narys ar savivaldybės tarybos narys – meras gali toliau vykdyti savo įgaliojimus (25(1) str. 10 d.). ABTĮ 121 str. 1 d. nustatyta, kad LVAT tokią išvadą pateikia per 2 mėnesius nuo prašymo pateikti išvadą gavimo. LVAT jau teko nagrinėti dvi šios kategorijos bylas prieš tą patį Raseinių rajono merą A. Gričių, abiejose išvadose konstatuota, kad Raseinių rajono meras priesaikos nesulaužė ir teisės aktų nepažeidė⁹⁶⁶.

Europos valstybėse, kuriose konstitucinės justicijos institucijoms suteikti įgaliojimai vertinti valstybės pareigūnų veiksmų konstitucingumą, beveik visada į šį pareigūnų sąrašą įtraukiamas Prezidentas (Austrija, Vokietija, Italija, Čekija, Slovakija, Kroatija, Slovėnija, Bulgarija ir kt.). Austrijos ir Slovėnijos konstituciniuose teismuose taip pat sprendžiami ir vyriausybės narių konstitucinės atsakomybės klausimai. Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas sprendžia teisminės valdžios konstitucinės atsakomybės klausimus. Vis dėlto svarstyтина, ar Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nustatytas pareigūnų, kurie gali būti pašalinti iš užimamų pareigų apkaltos proceso tvarka, sąrašas negalėtų būti plečiamas į jį įtraukiant ir Vyriausiojo administracinio teismo pirmininką ir teisėjus. Administraciniai teismai Lietuvoje pradėjo veikti 1999 m., nuo 2001 m. pradėjo veikti ir Lietuvos

⁹⁶⁶ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2016 m. birželio 17 d. išvada, bylos Nr. I-17-438/2016; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2016 m. liepos 7 d. išvada, bylos Nr. I-19-143/2016.

vyriausiasis administracinis teismas, taigi tuo metu, kai buvo kuriama Konstitucija, jos kūrėjai negalėjo numatyti poreikio įtraukti į pareigūnų, kurie gali būti pašalinti iš užimamų pareigų apkaltos proceso tvarka, sąrašą ir Vyriausiojo administracinio teismo teisėjų. Pagal savo statusą šio teismo teisėjai tikrai nenusileidžia Apeliacinio teismo teisėjams, todėl jų įtraukimas į aptariamą sąrašą būtų logiškas.

Svarstyтина, ar nereikėtų bylose dėl Seimo narių ir kitų valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, veiksmų konstitucingumo Konstituciniam Teismui suteikti įgaliojimų taikyti laikinąją apsaugos priemonę – atitinkamo pareigūnų įgaliojimų sustabdymo. KTĮ 10 str. nustatyta, kad Konstitucinio Teismo teisėjo įgaliojimai gali būti sustabdyti Konstitucinio Teismo sprendimu, kai Seimo nutarimu po specialiosios tyrimo komisijos išvados pradedamas Seime apkaltos procesas Konstitucinio Teismo teisėjui (1 d. 2 p.), tačiau kitiems subjektams, kuriems gali būti taikoma apkaltos procedūra, tokia priemonė nėra nustatyta. Tačiau pareigūnas, kuriam pradėtas apkaltos procesas, naudoja administracinius resursus, neretai priima ir valstybinės reikšmės sprendimus (Respublikos Prezidentas, Seimo nariai), vykdo teisingumą (Aukščiausiojo Teismo, Apeliacinio teismo teisėjai), taigi įgaliojimų sustabdymo institutas būtų veiksminga priemonė, galinti užkirsti kelią tam tikrų neigiamų padarinių atsiradimui.

III.2.2. Poreikis, prielaidos ir galimybės išplėsti objektų, dėl kurių gali būti teikiama Konstitucinio Teismo išvada, sąrašą

Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui nėra priskirti tokie Europos konstituciniams teismams būdingi įgaliojimai kaip referendumų teisėtumo kontrolė, politinių partijų veiklos teisėtumo kontrolė, konfliktų tarp aukščiausių valstybės institucijų bei tarp centrinės ir vietinės valdžios sprendimas. Šiame skyriuje bus aptarti poreikis, prielaidos ir galimybės išplėsti Konstitucinio Teismo kompetenciją šiais įgaliojimais.

III.2.2.1. Referendumų teisėtumo kontrolė

Europos konstitucinių teismų kompetencija nacionalinių referendumų teisėtumo srityje gali būti klasifikuojama pagal jos įgyvendinimo laiką: 1) *a priori* referendumų teisėtumo kontrolė – konstituciniam teismui suteikiama teisė spręsti dėl referendumo iniciatyvos teisėtumo; 2) referendumo teisėtumo kontrolė vykdoma per patį referendumo procesą; 3) *a posteriori* referendumo teisėtumo kontrolė dėl referendumu priimto teksto⁹⁶⁷.

A priori referendumų teisėtumo kontrolė. Slovakijos ir Kroatijos konstituciniai teismai sprendžia, ar norimas pateikti klausimas atitinka Konstituciją ir konstitucinius įstatymus, ar įvykdyti konstituciniai reikalavimai, Slovėnijos Konstituciniam Teismui yra pateikiamas referendumą inicijuojančių asmenų skundas dėl Nacionalinės Asamblėjos sprendimo neskelbti referendumo, jei, jos nuomone, klausimas neatitinka reikalavimų, ir jis tokį sprendimą gali panaikinti, Italijos Konstitucinis Teismas taip pat sprendžia, ar klausimai gali būti keliami referendume⁹⁶⁸. Kriterijus nustatyti klausimo tinkamumą yra Konstitucijos 75 str. įtvirtintas draudimas rengti referendumus dėl mokesčių ir biudžeto įstatymų, dėl amnestijos, malonės bei tarptautinių sutarčių įsigaliojimo ar ratifikavimo. Tačiau Italijos Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje yra išaiškinęs, kad galimi ir kiti kriterijai, išvedami iš Konstitucijos principų, referendume keliami klausimai turi būti nedviprasmiški, racionalūs ir nuoseklūs, taip pat tai, kad Teismas gali atmesti klausimus, kurie neatitinka šių reikalavimų⁹⁶⁹. Tvirtinama, kad Italijos Konstitucinio Teismo jurisprudencija suteikia šiam Teismui visišką referendumuose keliamų klausimų kontrolę, todėl didelė dalis siūlomų klausimų galiausiai nėra iškeliami referendume⁹⁷⁰. Pagal Vengrijos Pagrindinį Įstatymą, siūlymai surengti referendumą turi būti teikiami Parlamentui, kuris

⁹⁶⁷ EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Referendums in Europe* <...>.

⁹⁶⁸ NAVICKAITĖ, J. *Europos konstitucinių teismų* <...>, p. 78–79.

⁹⁶⁹ Italijos Konstitucinio Teismo 1978 m. vasario 2 d. sprendimas Nr. 16/1978.

⁹⁷⁰ MANDEL, M. *Legal Politics Italian Style*. In TATE, C.; VALLINDER, T. *The Global Expansion of Judicial Power*. New York, 1995, p. 280.

turi teisę nuspręsti, ar referendumas bus rengiamas⁹⁷¹. Vengrijos Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus nuspręsti, ar Parlamento rezoliucijos dėl sutikimo arba atsisakymo rengti referendumą atitinka Pagrindinį Įstatymą⁹⁷².

Minėta, kad Vyriausybė svarstė Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui suteikti teisę spręsti dėl referendumų iniciatyvos teisėtumo⁹⁷³. Atitinkamas Konstitucijos pataisas buvo parengusi Teisingumo ministerija. Ministerija siūlė, kad „Seimo ekspertų grupei nusprendus, jog referendumu siūlomas sprendimas neatitinka Konstitucijos, parlamentas turėtų kreiptis į Konstitucinį Teismą“. Teisingumo ministerijos pažymoje rašoma, kad „tik Konstitucinis Teismas gali pateikti išvadą, kad piliečių reikalavime paskelbti referendumą teikiamas sprendimo tekstas neatitinka Lietuvos Respublikos Konstitucijos. Seimas, priimdamas sprendimą neskelbti referendumo, turėtų vadovautis Konstitucinio Teismo išvada“. Ministerijos atstovų tvirtinimu, siūlymai plėsti Konstitucinio Teismo kompetenciją teikiami atsižvelgiant į 2014 m. liepą Teismo paskelbtą išaiškinimą, kad „Seimui kyla pareiga neskelbti referendumo tais atvejais, jei referendumu siūlomas sprendimas neatitiktų iš Konstitucijos kylančių reikalavimų“. Tačiau tolesnių šios iniciatyvos įgyvendinimo veiksmų nebuvo. Taigi esama tam tikrų prielaidų išplėsti Konstitucinio Teismo kompetenciją *a priori* referendumų teisėtumo kontrolės srityje. Paminėtina ir tai, kad *a priori* referendumo teisėtumo kontrolei įgyvendinti konstituciniams teismams paprastai nustatomi labai trumpi terminai – Kroatijoje ir Slovėnijoje 30 d., Slovakijoje 60 d.⁹⁷⁴ Į tai turėtų atsižvelgti ir minėtų Konstitucijos pataisų iniciatoriai.

Referendumo teisėtumo kontrolė dėl referendumo proceso. Prancūzijos Konstitucinei Tarybai pavesta tiesiogiai užtikrinti referendumo vykdymo, balsų skaičiavimo priežiūrą, nagrinėti ir priimti sprendimus dėl visų skundų, Konstitucinė Taryba gali visiškai ar iš dalies panaikinti rezultatus,

⁹⁷¹ Vengrijos Pagrindinio Įstatymo 8(1) straipsnis.

⁹⁷² DE VISSER, M. *Constitutional Review* <...>, p. 184.

⁹⁷³ Vyriausybė pritaria, kad dėl referendumo spęstų Teismas. Prieiga per internetą: <<http://www.lrytas.lt/lietuvas-diena/aktualijos/vyriausybe-pritaria-kad-del-referendumo-sprestu-teismas.htm>> [žiūrėta 2017 m. birželio 1 d.].

⁹⁷⁴ NAVICKAITĖ, J. *Europos konstitucinių teismų* <...>, p. 78–79.

skelbti referendumo rezultatus (Konstitucijos 60 str.). Tačiau Prancūzijos Konstitucinė Taryba turi tam tikrus įgaliojimus ir *a priori* referendumų teisėtumo kontrolės srityje – Vyriausybės prašymu ji teikia nuomonę dėl referendumo organizavimo ir referendume keliamo klausimo⁹⁷⁵. Prancūzijos Konstitucinė Taryba yra pažymėjusi, kad referendume keliamas klausimas turi atitikti aiškumo ir sąžiningumo reikalavimus, jis negali kelti jokių dviprasmybių⁹⁷⁶. Rumunijos Konstitucinis Teismas sprendžia, ar buvo laikomasi referendumo procedūrinių reikalavimų, taip nusprendamas dėl jo teisėtumo, tvirtina referendumo rezultatus (Konstitucijos 146(i) str.). Paminėtina, kad Lietuvos Respublikos referendumo įstatyme nustatyta, kad VRK sprendimas dėl galutinių referendumo rezultatų ne vėliau kaip per 2 darbo dienas nuo šių rezultatų oficialaus paskelbimo dienos gali būti apskūstas LVAT (74 str. 1 d.). Skundas turi būti išnagrinėtas ne vėliau kaip per 48 val. nuo jo padavimo (74 str. 2 d.)⁹⁷⁷.

A posteriori referendumo teisėtumo kontrolė. Dauguma valstybių, kuriose konstituciniai teismai gali vertinti įstatymų atitiktį konstitucijai, konstituciniai teismai taip pat gali vertinti ir referendumu priimtų įstatymų konstitucingumą⁹⁷⁸. Kaip išimtį galima paminėti Prancūzijos Konstitucinę Tarybą, kuri 1962 m. konstatavo, kad ji netiria referendumu priimtų įstatymų konstitucingumo⁹⁷⁹. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas dar 2006 m. yra konstatavęs, kad jis turi įgaliojimus tirti referendumu priimtų įstatymų atitiktį Konstitucijai⁹⁸⁰. Šis Konstitucinio Teismo įgaliojimas kyla iš Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalies nuostatos „negalioja joks įstatymas ar kitas teisės aktas, priešingas Konstitucijai“. Tačiau šie Konstitucinio Teismo įgaliojimai priskirtini prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenai.

Taigi apibendrintai įvertinant poreikį, prielaidas ir galimybes išplėsti Konstitucinio Teismo kompetenciją referendumo teisėtumo kontrolės srityje,

⁹⁷⁵ DE VISSER, M. *Constitutional Review* <...>, p. 182.

⁹⁷⁶ Prancūzijos Konstitucinės Tarybos 1987 m. birželio 2 d. sprendimas Nr. 87-226 DC.

⁹⁷⁷ Lietuvos Respublikos referendumo įstatymas. *Žin.*, 2002, Nr. 64-2570.

⁹⁷⁸ EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Referendums in Europe* <...>.

⁹⁷⁹ ŽILYS, J.; SINKEVIČIUS, V. (red.) *et al. Europos Sąjungos valstybių narių* <...>, p. 733.

⁹⁸⁰ Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Žin.*, 2006, Nr. 36-1292.

konstatuotina, kad atsižvelgiant į tai, kad Konstitucinis Teismas gali vykdyti *a posteriori* referendumo teisėtumo kontrolę, vertindamas referendumu priimto teisės akto konstitucingumą, o LVAT turi įgaliojimus spręsti dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimų dėl galutinių referendumo rezultatų teisėtumo, Konstituciniam Teismui būtų tikslinga suteikti įgaliojimus *a priori* referendumų teisėtumo kontrolės srityje, kurie yra gana dažni Europos valstybių konstituciniuose teismuose. Šie įgaliojimai reikalingi atsižvelgiant į, *inter alia*, tai, kad referendumo organizavimas ir vykdymas valstybei brangiai kainuoja, Konstituciniam Teismui suteikus įgaliojimus vertinti referendume keliamo klausimo konstitucingumą, galėtų būti užkirstas kelias neprotingam valstybės lėšų eikvojimui.

Atsižvelgiant į tai, kad Konstitucinis Teismas 2014 m. liepos 11 d. nutarime⁹⁸¹ konstatavo, kad Konstitucijos 67 straipsnio 3 punkto nuostata, kad Seimas priima nutarimus dėl referendumų, reiškia ne tik Seimo įgaliojimus priimti nutarimą paskelbti referendumą, bet ir jo įgaliojimus priimti nutarimą neskelbti referendumo, prieš tai minėtos iniciatyvos suteikti Seimui galimybę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl referendume keliamo klausimo konstitucingumo atrodo pakankamai pagrįstos. Paminėtina ir tai, kad šiame nutarime Konstitucinis Teismas suformulavo ir kai kuriuos reikalavimus referendume keliamiems klausimams. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad referendumui teikiami svarbiausi Valstybės bei Tautos gyvenimo klausimai turi būti tokie, dėl kurių galėtų būti nustatyta tikroji Tautos valia: be kita ko, jie turi būti suformuluoti aiškiai, neklaidinančiai. Vadinasi, pagal Konstituciją kaip vienas klausimas balsavimui referendume negali būti teikiami keli tarpusavyje savo turiniu ir pobūdžiu nesusiję klausimai, tarpusavyje nesusijusios Konstitucijos pataisos ar įstatymų nuostatos, kitaip būtų paneigta galimybė nustatyti tikrąją Tautos valią dėl kiekvieno referendumui teikiamo klausimo atskirai. Konstitucinis Teismas atkreipė dėmesį ir į tai, kad tam tikri įstatymai pagal Konstituciją referendumu negali būti priimami, nes juos priimti pagal Konstituciją yra Seimo kompetencija, kaip antai: Seimas įstatymu

⁹⁸¹ Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarimas. TAR, 2014-07-11, Nr. 10117.

tvirtina valstybės biudžetą ir prižiūri, kaip jis vykdomas (biudžetinė Seimo funkcija yra klasikinė ir viena svarbiausių demokratinės teisinės valstybės parlamento funkcijų); Seimas nustato valstybinius mokesčius ir kitus privalomus mokėjimus; Seimas 3/5 Seimo narių balsų dauguma nustato konstitucinių įstatymų sąrašą.

III.2.2.2. *Politinių partijų veiklos teisėtumo kontrolė*

Politinių partijų veiklos teisėtumo kontrolės patikėjimas teisminei valdžiai yra gana išplitęs reiškinys Europos valstybėse. Tačiau Europos valstybės šią funkciją savo teismams paskirsto skirtingais būdais: 1) politinių partijų veiklos teisėtumo kontrolę atlieka tik konstituciniai teismai; 2) šiuos įgaliojimus dalijasi ordinariniai ir konstituciniai teismai; 3) šie įgaliojimai suteikti ordinariniams teismams.

Kai kurios Europos valstybės politinių partijų veiklos teisėtumo kontrolę yra patikėjusios konstituciniams teismams. Šios funkcijos priskyrimą konstituciniams teismams lemia tai, kad politinės partijos yra svarbūs politinės demokratinės sistemos elementai ir jie, kaip ir valstybės valdžios institucijos, gali būti subjektai, kurie pažeidžia konstitucines teises⁹⁸². Tokių įgaliojimų suteikimas konstitucinės justicijos institucijoms dažnai susijęs su konkrečios valstybės istorine praeitimi. Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas gali spręsti dėl politinių partijų nekonstitucingumo⁹⁸³. Konstitucinis Teismas gali vertinti tiek partijos tikslus, tiek jos narių elgesį. Iki šiol Vokietijoje buvo priimti tik du sprendimai uždrausti politines partijas (1952 m. uždrausta *Nacionalsocialistų (nacių) partija*, 1956 m. – *Komunistų partija*), vėlesni prašymai pripažinti politines partijas antikonstitucinėmis buvo nesėkmingi⁹⁸⁴.

Lenkijoje Konstitucinis Tribunolas gali dalyvauti politinių partijų veiklos teisėtumo kontrolėje vertindamas partijos įstatų ir jos veiklos konstitucingumą, dėl šių klausimų gali kreiptis tie patys subjektai, kuriems

⁹⁸² NAVICKAITĖ, J. *Europos konstitucinių teismų <...>*, p. 66.

⁹⁸³ Pagrindinio Įstatymo 21(2) straipsnis.

⁹⁸⁴ DE VISSER, M. *Constitutional Review <...>*, p. 176.

suteikta teisė kreiptis dėl įstatymų konstitucingumo⁹⁸⁵. Lenkijos Konstitucinis Tribunalas taip pat yra pažymėjęs, kad jis Varšuvos apygardos teismo prašymu gali vertinti partijų programų konstitucingumą *a priori*⁹⁸⁶. Taigi kai kuriose valstybėse ši kompetencija yra padalyta tarp konstitucinių ir ordinarinių teismų. Pvz., Čekijoje Konstitucinis Teismas yra apeliacinė instancija Aukščiausiojo Teismo ir Aukščiausiojo administracinio teismo sprendimams dėl nesutikimo registruoti politinės partijos ir jos uždraudimo⁹⁸⁷. Bulgarijoje, Slovakijoje įgaliojimus uždrausti partijas turi aukščiausieji teismai, o konstitucinis teismas sprendžia dėl tokio sprendimo konstitucingumo⁹⁸⁸.

Kai kuriose valstybėse politinių partijų veiklos kontrolė priklauso tik ordinarinių teismų kompetencijai. Pvz., Ispanijoje tokie įgaliojimai suteikti specialiai Aukščiausiojo Teismo kolegijai⁹⁸⁹. Prie šios valstybių grupės galima priskirti ir Lietuvą. Bylas dėl politinių partijų, politinių organizacijų ar asociacijų priimtų bendro pobūdžio aktų teisėtumo sprendžia administraciniai teismai (ABTĮ 15 str. 12 p.). Dėl šių aktų teisėtumo turi teisę kreiptis Seimo nariai, Seimo kontrolieriai, Valstybės kontrolės pareigūnai, apskričių viršininkai, bendrosios kompetencijos ir specializuoti teismai, taip pat prokurorai (ABTĮ 110 str. 1 dalis). *A priori* partijų veiklos teisėtumo kontrolę atlieka Teisingumo ministerija. Politinių partijų įstatyme⁹⁹⁰ nustatyta, kad Teisingumo ministerija atsisako patvirtinti pateiktų duomenų tikrumą ir įstatų, programos, jų pakeitimų atitiktį įstatymų nustatytiems reikalavimams, jeigu politinės partijos įstatuose, programoje ar jų pakeitimuose nurodyti politinės partijos tikslai ir uždaviniai, veiklos būdai prieštarauja Konstitucijai (8 str. 3 d.), o toks Teisingumo ministerijos atsisakymas gali būti skundžiamas administraciniam teismui (8 str. 6 d.). Taigi administraciniai teismai Lietuvoje vykdo politinių partijų priimtų bendro pobūdžio aktų teisėtumo kontrolę ir tam tikra *a priori* jų veiklos teisėtumo kontrolę vertindami Teisingumo ministerijos

⁹⁸⁵ *Ibid.*, p. 178.

⁹⁸⁶ Lenkijos Konstitucinio Tribunalo 2000 m. kovo 8 d. sprendimas, Pp 1/99.

⁹⁸⁷ DE VISSER, M. *Constitutional Review* <...>, p. 177.

⁹⁸⁸ NAVICKAITĖ, J. *Europos konstitucinių teismų* <...>, p. 66.

⁹⁸⁹ DE VISSER, M. *Constitutional Review* <...>, p. 179.

⁹⁹⁰ Lietuvos Respublikos politinių partijų įstatymas. *Lietuvos aidas*, 1990, Nr. 91-0; *Žin.*, 1990, Nr. 29-692; 2013, Nr. 128-6513.

atsisakymą patvirtinti pateiktų dokumentų tikrumą ir jų atitiktį įstatymų nustatytiems reikalavimams prieš įregistruojant politinę partiją Juridinių asmenų registre. Konstitucinis Teismas neturi jokių įgaliojimų politinių partijų veiklos ar jų priimamų aktų teisėtumo kontrolės srityje. Konstitucinis Teismas gali dalyvauti šiuose procesuose tik netiesiogiai – vertindamas politinių partijų veiklą reglamentuojančių įstatymų konstitucingumą. Taigi šiame kontekste gali iškilti klausimas: ar nereikėtų politinių partijų veiklos ar jų priimamų aktų teisėtumo kontrolės patikėti Konstituciniam Teismui?

Kaip minėta, Europos valstybėse esama įvairių teisminės valdžios dalyvavimo politinių partijų veiklos teisėtumo kontrolėje formų, viena iš jų – šios funkcijos patikėjimas ordinariniams teismams. Venecijos komisijos parengtose gairėse dėl politinių partijų uždraudimo, išformavimo ir kitų analogiškų priemonių tvirtinama, kad šie klausimai turi būti sprendžiami nepriklausomoje ir nešališkoje teisminėje institucijoje (tai gali būti konstitucinis ar ordinarinis teismas)⁹⁹¹. Taigi, Venecijos komisijos nuomone, nesvarbu, ar tai atliks konstituciniai ar ordinariniai teismai, svarbiausia, kad ši funkcija nebūtų patikėta vien vykdomajai valdžiai, kurios nešališkumas dažnai gali kelti abejonių⁹⁹². Taigi atsižvelgiant į tai, kad šias funkcijas Lietuvoje vykdo administraciniai teismai, darytina išvada, kad nėra ypatingo poreikio šiais įgaliojimais plėsti Konstitucinio Teismo kompetencijos.

III.2.2.3. Konfliktų tarp aukščiausiųjų valstybės institucijų bei tarp centrinės ir vietinės valdžios sprendimas

Kai kurių Europos valstybių konstitucinėse sistemose konstitucinio teismo teisė spręsti valstybės institucijų ginčus formuojama kaip specifinė teismo kompetencijos rūšis. Specialios jurisdikcijos srities skyrimu pabrėžiamas konstitucinio teismo kaip valdžių santykių reguliuotojo, arbitro vaidmuo⁹⁹³. Paminėtina, kad kompetencijų konfliktai gali būti skirstomi į

⁹⁹¹ EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Guidelines on prohibition and dissolution of parties* <...>.

⁹⁹² *Ibid.*

⁹⁹³ JARAŠIŪNAS, E. *Valstybės valdžios institucijų* <...>, p. 62.

pozityviuosius ir negatyviuosius. Pozityvieji – tai tokie kompetencijų konfliktai, kai dvi ar daugiau valdžios institucijų tvirtina turinčios išimtinę jurisdikciją tuo pačiu klausimu, o negatyvieji konfliktai kyla tuomet, kai kelios institucijos neigia turinčios kompetenciją tam tikru klausimu⁹⁹⁴. Konstitucinių teismų funkcijos šioje srityje gali būti skirstomos į: 1) vertikalaus valdžių padalijimo principo užtikrinimo (dažniausiai būdinga federacinėms valstybėms, šiuo atveju sprendžiami ginčai tarp centrinės valdžios ir federacinių vienetų, tačiau reikėtų paminėti, kad Vengrija, Slovėnija, Čekija, Bulgarija, būdamos unitarinės valstybės, konstituciniams teismams taip pat suteikia kompetenciją nagrinėti ginčus tarp savivaldos teisę turinčių regionų, vietinės valdžios, vietinių bendruomenių ir valstybės ir jos institucijų); 2) horizontalaus valdžių padalijimo užtikrinimo (kai sprendžiami konfliktai tarp centrinių valstybės valdžios institucijų)⁹⁹⁵. Vis dėlto pabrėžiama, kad pirmosios funkcijos nauda akivaizdžiai didesnė federacinėse valstybėse ar valstybėse, kurių sudėtyje yra regionai, kur tokių ginčų potencialas didesnis⁹⁹⁶. Todėl, atsižvelgiant į tai, kad Lietuva yra unitarinė valstybė, aktualiau panagrinėti Konstitucinio Teismo kompetencijos išplėtimo poreikį tik konfliktų tarp aukščiausiųjų valstybės institucijų sprendimo aspektu.

Ginčų tarp centrinės valstybės valdžios institucijų procedūra sukurta ir išplėta Vokietijoje⁹⁹⁷. Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas sprendžia Pagrindinio Įstatymo aiškinimo klausimus, kilus nesutarimams tarp konstitucinių Federacijos institucijų dėl jų teisių bei pareigų apimties (Vokietijos Pagrindinio Įstatymo 93 str. 1 d. 1 p.). Tokios institucijos yra Federalinis Prezidentas, Bundestagas, Bundesratas, Federalinė Vyriausybė ir šių institucijų sudedamosios dalys, Teismas savo kompetenciją šioje srityje interpretuoja gana plačiai ir konstitucinėmis institucijomis laiko ir deputatus, jų

⁹⁹⁴ NAVICKAITĖ, J. *Europos konstitucinių teismų <...>*, p. 55.

⁹⁹⁵ DE VISSER, M. *Constitutional Review in Europe <...>*, p. 155.

⁹⁹⁶ NAVICKAITĖ, J. *Europos konstitucinių teismų <...>*, p. 55.

⁹⁹⁷ GARLICKI, L. *The Constitutional Court and the Principle of Separation of Power*, 2001. Prieiga per internetą: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU\(2001\)034-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU(2001)034-e) [žiūrėta 2017 m. birželio 1 d.].

frakcijas, politines partijas⁹⁹⁸. Italijos Konstitucinis Teismas sprendžia konfliktus tarp valstybės institucijų, kai dvi ar daugiau institucijų nesutaria, kurios kompetencijai priskirta priimti aktą tam tikru klausimu, tokie konfliktai gali kilti tarp Parlamento ir Vyriausybės, tarp valstybės vadovo ir Parlamento, tarp teisminės valdžios ir Parlamento. Ispanijoje nagrinėjami ginčai dėl kompetencijų tarp Vyriausybės, Kongreso, Senato, Teismo valdžios generalinės Tarybos. Į Prancūzijos Konstitucinę Tarybą dėl kompetencijų ginčų gali kreiptis tik Ministras Pirmininkas ir Nacionalinės Asamblėjos Pirmininkas⁹⁹⁹. Slovėnijos ir Bulgarijos konstitucijose įtvirtinti įgaliojimai spręsti ginčus tarp Prezidento, parlamento, vyriausybės, Slovakijoje – tarp centrinės valdžios administracijos institucijų, Lenkijoje – tarp centrinių valstybės konstitucinių institucijų¹⁰⁰⁰.

Kitose valstybėse, kaip ir Lietuvoje, šie ginčai nagrinėjami sprendžiant konkretaus teisės akto, kurio turinys lemia konkrečios valdžios institucijos įgaliojimus, konstitucingumo klausimus. Paminėtina, kad tarp Lietuvos konstitucinės teisės mokslo atstovų buvo siūlymų Konstituciniam Teismui suteikti įgaliojimus nagrinėti Konstitucijos 5 str. išvardytų valstybės valdžios institucijų ginčus dėl kompetencijos¹⁰⁰¹. Tvirtinta, kad jeigu Konstitucijoje būtų skirta speciali Konstitucinio Teismo jurisdikcijos sritis, būtų nurodytos valstybės valdžios institucijos, kurios, pažeidus jų kompetenciją, turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą, galėtų tikėtis, kad iškilęs institucijų konfliktas neužsitęs, o iš karto įgis teisinę formą, šalims nereikės grumtis politinėmis priemonėmis¹⁰⁰². Tačiau esama ir tam tikrų tokių įgaliojimų suteikimo konstituciniams teismams trūkumų: tokiu atveju Konstituciniam Teismui tektų veikti politinių aistrų įkarštyje, Teismui reikėtų didelių pastangų, kad pats neįsiveltų į ginčą, nepasiduotų institucijų, visuomenės nuomonės, žiniasklaidos spaudimui. Be to, mokslinėje literatūroje tvirtinama, kad konstitucinės justicijos institucijoms, kurioms suteikti įgaliojimai spręsti ginčus tarp

⁹⁹⁸ NAVICKAITĖ, J. *Europos konstitucinių teismų <...>*, p. 57.

⁹⁹⁹ DE VISSER, M. *Constitutional Review in Europe <...>*, p. 168.

¹⁰⁰⁰ NAVICKAITĖ, J. *Europos konstitucinių teismų <...>*, p. 58.

¹⁰⁰¹ JARAŠIŪNAS, E. *Valstybės valdžios institucijų <...>*, p. 271.

¹⁰⁰² *Ibid.*, p. 65.

aukščiausiųjų valstybės institucijų, šiais įgaliojimais tenka pasinaudoti itin retai. Rimtų nesutarimų tarp aukščiausiųjų valstybės institucijų, kurie galėtų tapti pretekstu pasinaudoti šia procedūra, tikimybė parlamentinėse demokratijose labai maža, dažniausiai politinėje arenoje ginčai išsprendžiami derybų keliu be konstitucinio teismo pagalbos¹⁰⁰³. Be to, Konstitucinis Teismas ginčus tarp Seimo, Respublikos Prezidento, teismų įgaliojimų, jų tarpusavio sąveikos sprendžia nagrinėdamas, ar neprieštarauja Konstitucijai įstatymai, kiti Seimo aktai (kai ginčijamų aktų nuostatos reglamentuoja valdžios institucijų įgaliojimus, funkcijas, institucijų sąveiką); taip pat nagrinėdamas, ar neprieštarauja Konstitucijai ir įstatymams Respublikos Prezidento, Vyriausybės aktai (kai tai susiję su valstybės valdžios institucijų vykdomomis funkcijomis, įgaliojimais bei jų tarpusavio santykiais)¹⁰⁰⁴. Netiesiogiai konfliktai tarp aukščiausiųjų valstybės valdžios institucijų taip pat yra sprendžiami Konstituciniam Teismui teikiant išvadas dėl rinkimų įstatymų pažeidimų, Respublikos Prezidento sveikatos būklės ar valstybės pareigūnų apkaltos.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, manytina, kad aptariamam aspektui plėsti Konstitucinio Teismo kompetenciją ypatingo poreikio nėra, ypač atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje per nepriklausomybės laikotarpį valdžių pusiausvyra yra gana nusistovėjusi, galbūt šios funkcijos suteikimas Konstituciniam Teismui būtų buvęs aktualesnis nepriklausomybės pradžioje.

III.2.3. Paklausimų dėl išvados nagrinėjimo teisenos subjektai

III.2.3.1. Poreikis, prielaidos ir galimybės išplėsti subjektų, galinčių inicijuoti paklausimų dėl išvados nagrinėjimo teiseną, ratą

Paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo teisenos inicijavimo teisę turi gana siauras subjektų ratas – prašyti išvados visais Konstitucijos 105 str. 3 d. nustatytais klausimais gali Seimas *in corpore*, o dėl Seimo rinkimų ir tarptautinių sutarčių – ir Respublikos Prezidentas (Konstitucijos 106 str. 5 d.).

¹⁰⁰³ DE VISSER, M. *Constitutional Review <...>*, p. 168.

¹⁰⁰⁴ JARAŠIŪNAS, E. *Valstybės valdžios institucijų <...>*, p. 64

Taigi šiame skyriuje bus analizuojamas poreikis, prielaidos ir galimybės išplėsti subjektų, galinčių inicijuoti paklausimų dėl išvados nagrinėjimo teiseną, ratą.

Poreikis, prielaidos ir galimybės išplėsti subjektų, galinčių prašyti Konstitucinio Teismo išvados, ar per Respublikos Prezidento ir Seimo narių rinkimus nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai, sąrašą. Dėl šios rūšies išvados gali keiptis Seimas (KTĮ 74 str. 1 d.), Respublikos Prezidentas gali kreiptis su paklausimu į Konstitucinį Teismą dėl Seimo narių rinkimų (KTĮ 74 str. 2 d.).

Europos valstybėse subjektų, galinčių kreiptis dėl parlamento narių rinkimų teisėtumo į Konstitucinį Teismą, ratas yra daug platesnis. Kai kuriose Europos valstybėse tokią teisę turi ne tik parlamentas *in corpore*, bet ir parlamento narių grupė: Vokietijoje – Bundestago mažuma, kurią sudaro bent dešimtadalis deputatų, Slovakijoje – 1/5 Nacionalinės Tarybos narių. Dažnai tokią teisę turi kandidatas, iškėlęs savo kandidatūrą rinkimuose. Slovakijoje kandidatas gali kreiptis į Konstitucinį Teismą, jei surinko bent 10 proc. balsų; Čekijoje, Prancūzijoje, Slovėnijoje – kandidatas ar kandidatų sąrašo atstovas, kuris rinkimų komisijos sprendimu buvo paskelbtas išrinktu, tačiau jo išrinkimas buvo nepatvirtintas¹⁰⁰⁵. Neretai kreipimosi teisė suteikiama ir politinėms partijoms (Kroatija, Slovakija, Austrija, Čekija). Slovakijoje tokia kreipimosi teisė suteikta ir Vyriausybei bei generaliniam prokurorui¹⁰⁰⁶. Kai kur tokia teisė suteikiama tam tikram rinkėjų skaičiui (Vokietija, Slovakija, Kroatija, Prancūzija)¹⁰⁰⁷.

Dėl Prezidento rinkimų teisėtumo Bulgarijoje ir Slovakijoje gali kreiptis ne tik parlamentas, bet ir vyriausybė, generalinis prokuroras, Bulgarijoje – ir Aukščiausiasis administracinis teismas, o Slovakijoje – ir kandidatas, pralaimėjęs rinkimus¹⁰⁰⁸.

Šiame kontekste tikslinga kelti klausimą dėl tokios teisės suteikimo Seimo narių ir Respublikos Prezidento rinkimuose dalyvavusiems kandidatams

¹⁰⁰⁵ NAVICKAITĖ, J. *Europos konstitucinių teismų <...>*, p. 73.

¹⁰⁰⁶ Slovakijos Konstitucinio Teismo įstatymo 59 str.

¹⁰⁰⁷ Plačiau žr.: NAVICKAITĖ, J. *Europos konstitucinių teismų <...>*, p. 73.

¹⁰⁰⁸ Bulgarijos Konstitucijos 150 str.; Slovakijos Konstitucinio Teismo įstatymo 63 str.

ar juos iškėlusiems subjektams ir Lietuvoje. Būtent šie subjektai ir yra labiausiai suinteresuoti šių procesų baigtimi. Šiame kontekste paminėtina, kad Seimo rinkimų įstatymo 86 str. 5 d. nustatyta, kad partijos, iškėlusios kandidatus į Seimo narius, kandidatai į Seimo narius VRK sprendimus arba jos atsisakymą nagrinėti skundus dėl Seimo rinkimų pažeidimų ne vėliau kaip per 24 val. po to, kai oficialiai paskelbiami galutiniai rinkimų rezultatai, gali apskųsti Seimui arba Respublikos Prezidentui. Tokiais atvejais Seimas ar Respublikos Prezidentas ne vėliau kaip per 48 val. kreipiasi į Konstitucinį Teismą su paklausimu dėl rinkimų įstatymų pažeidimų. Pvz., Seimo ir Respublikos Prezidentės paklausimai dėl rinkimų įstatymų pažeidimų per 2012 m. rinkimus buvo pateikti atsižvelgiant į tai, kad su prašymais inicijuoti šią konstitucinės justicijos bylą kreipėsi rinkimuose dalyvavusios partijos (Tautininkų sąjunga, Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjunga, Darbo partija, partija „Tvarka ir teisingumas“)¹⁰⁰⁹.

Tačiau VRK sprendimus, kuriais nustatyti galutiniai savivaldybių tarybų ir Europos Parlamento rinkimų rezultatai, LVAT turi teisę skųsti kandidatų sąrašus iškėlusios partijos, rinkimų komitetai, kandidatai (Savivaldybių tarybų įstatymo 81 str. 5 d.), partijos, rinkimų komitetai, iškėlę kandidatus (Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo 88 str.). Taigi savivaldybių tarybų ir Europos Parlamento narių rinkimuose dalyvavusiems kandidatams arba juos iškėlusiems subjektams yra suteikta teisė tiesiogiai skųsti VRK sprendimus, kuriais nustatyti galutiniai rinkimų rezultatai, o Seimo narių ir Prezidento rinkimuose dalyvavę kandidatai ar juos iškėlusios partijos gali tokią teisę įgyvendinti tik netiesiogiai, per Seimą ir Respublikos Prezidentą. Taigi pakankamai logiška būtų suteikti teisę tiesiogiai kreiptis su paklausimu į Konstitucinį Teismą išvados, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ir Seimo narių rinkimus, ir juose dalyvavusiems kandidatams ar juos iškėlusiems subjektams. Tačiau šiame kontekste reikėtų prisiminti, kad šios rūšies išvadų išnagrinėjimui nustatyti itin griežti terminai.

¹⁰⁰⁹ Žr. Konstitucinio Teismo 2012 m. spalio 26 d. išvada. *Žin.*, 2012, Nr. 125-6285; Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvada. *Žin.*, 2012, Nr. 131-6607.

Poreikis, prielaidos ir galimybės išplėsti subjektų, galinčių prašyti Konstitucinio Teismo išvados, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas, sąrašą. Prašyti šios rūšies išvados gali tik Seimas (Konstitucijos 106 str. 5 d.). Paklausimas turi būti patvirtintas nutarimu, priimtu Seimo statuto nustatyta tvarka (KTĮ 78 str. 1 d.). Toks Seimo nutarimas turi būti priimtas daugiau kaip pusės visų Seimo narių dauguma (Seimo statuto 29 (1) str.). Diskusijoms ir dėl šios rūšies konstitucinės justicijos bylų inicijavimo subjektų rato išplėtimo nėra pagrindo, ypač atsižvelgiant į tai, kad tokios rūšies konstitucinės justicijos bylų Konstituciniam Teismui dar neteko nagrinėti.

Poreikis, prielaidos ir galimybės išplėsti subjektų, galinčių prašyti Konstitucinio Teismo išvados, ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai, sąrašą. Dėl šios rūšies išvados gali kreiptis Seimas ir Respublikos Prezidentas (Konstitucijos 106 str. 5 d.). Daugelyje Europos valstybių kreiptis į konstitucinius teismus dėl tarptautinių sutarčių konstitucingumo turi teisę ne tik prezidentas ar parlamentas *in corpore*, bet ir vyriausybė (Prancūzija, Bulgarija, Slovėnija, Ispanija), parlamento narių grupė (Prancūzijoje – 60 deputatų ar senatorių grupė, Rumunijoje – 50 deputatų ar 20 senatorių, Bulgarijoje – 1/5, Slovėnijoje – 1/3 parlamento narių), parlamento rūmų pirmininkai (Prancūzijoje ir Rumunijoje – abiejų rūmų pirmininkai).

Apie poreikį plėsti subjektų, galinčių kreiptis dėl tarptautinės sutarties konstitucingumo, ratą byloja ir kai kurie Konstituciniame Teisme gauti kreipimaisi. Pvz., 2014 m. gauti du kreipimaisi dėl tarptautinės sutarties konstitucingumo iš subjektų, kurie neturi teisės pateikti paklausimų, – Seimo narių grupės ir teismo, – prašymus nagrinėti atsisakyta¹⁰¹⁰. Seimo narių grupė prašė ištirti Lietuvos Respublikos ir Ukrainos sutarties dėl socialinės apsaugos 33 str. 1 d. atitiktį Konstitucijai, o Klaipėdos apygardos administracinis teismas – šios tarptautinės sutarties nuostatos atitiktį Konstitucijai ir įstatymui. Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad pagal Konstituciją ir Konstitucinio

¹⁰¹⁰ Konstitucinio Teismo 2014 m. vasario 18 d. sprendimas Nr. KT5-S2/2014; Konstitucinio Teismo 2014 m. lapkričio 4 d. sprendimas Nr. KT47-S32/2014.

Teismo įstatymą dėl Lietuvos Respublikos tarptautinės sutarties atitikties Konstitucijai Konstitucinis Teismas teikia išvadas, o tokios išvados gali prašyti Seimas *in corpore* paklausimu, išdėstytu Seimo nutarime arba patvirtintu Seimo nutarimu, taip pat Prezidentas.

Be to, kaip minėta, esama nuomonės, kad įmanoma ginčyti įstatymo, kuriuo sutartis buvo ratifikuota, atitiktį Konstitucijai ir tai gali daryti ne vien Seimas *in corpore* ar Respublikos Prezidentas, bet ir Seimo narių grupė, Vyriausybė bei teismai, pateikdami prašymą (ne paklausimą)¹⁰¹¹. Lietuvos konstitucionalistų darbuose tvirtinama ir tai, kad toks įstatymas ir tarptautinė sutartis yra neatsiejamai susiję, todėl Teismas nėra ribojamas prašymo dėl ratifikuojančio įstatymo ir gali tirti tarptautinės sutarties nuostatų atitiktį Konstitucijai¹⁰¹². Tačiau jeigu tarptautinės sutarties konstitucingumas gali būti vertinamas prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenos tvarka, pagrindai gali kilti Konstitucinio Teismo įgaliojimų teikti išvadas dėl tarptautinių sutarčių konstitucingumo reikalingumo klausimas.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, siūlytina suteikti teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl tarptautinės sutarties konstitucingumo po jos ratifikavimo, taip pat dėl ją ratifikuojančio įstatymo konstitucingumo tiems patiems subjektams, kuriems suteikta teisė kreiptis dėl teisės aktų atitikties Konstitucijai, t. y. ne tik Seimui *in corpore* ir Prezidentui, bet ir Seimo narių grupei, Vyriausybei, teismams, o nutarus išplėsti šių subjektų ratą – ir kitiems subjektams, kuriems būtų suteikta teisė kreiptis dėl teisės aktų konstitucingumo. Tokiu atveju tokie kreipimaisi turėtų būti nagrinėjami ne paklausimų dėl išvados nagrinėjimo teisenos tvarka, o prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenos tvarka. Kitais žodžiais tariant – siūlytina išplėsti prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai objektų sąrašą tarptautinėmis sutartimis bei jas ratifikuojančiais įstatymais. *A priori* tarptautinių sutarčių konstitucingumo kontrolę taip pat siūlytina priskirti prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai objektams, tačiau, manytina,

¹⁰¹¹ KŪRIS, E. (sud. ir moksl. red.) Konstitucinis Teismas <...>, p. 103.

¹⁰¹² SINKEVIČIUS, V. The Jurisdiction <...>, p. 117.

kad tokių bylų inicijavimo subjektų sąrašo nereikėtų plėsti, nes tarptautinės sutarties nuostatos iki jos ratifikavimo kitiems subjektams nėra tokios aktualios (pvz., teismams).

Poreikis, prielaidos ir galimybės išplėsti subjektų, galinčių prašyti Konstitucinio Teismo išvados, ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai, ratą. Dėl šios rūšies išvadų gali kreiptis tik Seimas, nes tik jame galima inicijuoti apkaltą. Teikti Seimui pradėti apkaltos procesą Konstitucijos 74 str. nurodytam asmeniui turi teisę ne mažesnė kaip 1/4 Seimo narių grupė, o Seimo statuto 78 str. 3 d. nustatytu atveju – ir Etikos ir procedūrų komisija (Seimo statuto 228 str. 1 d.). Jeigu teikimą pradėti apkaltos procesą pateikė ne mažesnė kaip 1/4 visų Seimo narių grupė, Seimas sudaro specialiąją tyrimo komisiją pateiktų siūlymų pradėti apkaltos procesą pagrįstumui ištirti ir išvadai dėl pagrindo pradėti apkaltos procesą parengti (Seimo statuto 231 str. 2 d.). Jeigu teikimą pradėti apkaltos procesą pateikė Etikos ir procedūrų komisija, Seimas suteikia jai specialiosios tyrimo komisijos įgaliojimus arba sudaro specialiąją tyrimo komisiją (Seimo statuto 231 str. 3 d.). Seimas, posėdyje dalyvaujančių narių balsų dauguma pritaręs specialiosios tyrimo komisijos išvadai, kad yra pagrindas pradėti apkaltos procesą, priima nutarimą pradėti apkaltos procesą Seime konkrečiam asmeniui ir kreipiasi į Konstitucinį Teismą išvados, ar asmens, kuriam pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai (Seimo statuto 239 str. 1 d.).

Reikėtų paminėti, kad anksčiau siūlyti Seimui pradėti apkaltos procesą galėjo ir kiti subjektai, bet tai leidusi Seimo statuto nuostata buvo pripažinta prieštaraujančia Konstitucijai. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „Seimo statuto <...> nuostatomis, kad siūlyti Seimui pradėti apkaltos procesą konkrečiam asmeniui turi teisę Respublikos Prezidentas, o dėl Aukščiausiojo Teismo teisėjų bei Apeliacinio teismo pirmininko ir teisėjų – ir teisėjų garbės teismas, šioms institucijoms yra nustatyti tokie įgaliojimai, kuriuos įgyvendinant Seimui kyla pareiga pradėti apkaltos procesą, yra įsiterpiama į

Seimo konstitucinę prerogatyvą vykdyti apkaltą ir nukrypstama nuo konstitucinės apkaltos sampratos“¹⁰¹³.

Svarbu paminėti ir tai, kad teisė inicijuoti apkaltą daugelyje Europos valstybių suteikta taip pat išimtinai parlamento nariams. Vokietijoje apkaltos procesas pradedamas, jei to reikalauja ne mažiau kaip $\frac{1}{4}$ narių (Pagrindinio Įstatymo 61 str. 1 d.), Bulgarijoje taip pat reikalinga $\frac{1}{4}$ parlamento narių iniciatyva (Konstitucijos 103 str. 3 d. ir 149 str. 8 d.), Čekijoje – $\frac{3}{5}$ Senato narių dauguma (Konstitucijos 87 str. 1 d. g p. ir 65 str. 2 d.), Portugalijoje – $\frac{1}{5}$ Respublikos Asamblėjos narių iniciatyva (Konstitucijos 129–130 str.), Vengrijoje – $\frac{1}{5}$ Nacionalinės Asamblėjos narių iniciatyva (Pagrindinio Įstatymo 1 str.).

Apkaltos procesui pradėti reikalaujama skirtingos parlamento narių daugumos pritarimo. Vokietijoje į Konstitucinį Teismą gali kreiptis Bundestagas ir Bundesratas, o nutarimas dėl kreipimosi gali būti priimtas, už tai balsavus ne mažiau kaip $\frac{2}{3}$ Bundestago ar Bundesrato narių (Pagrindinio Įstatymo 61 str. 1 d.), Bulgarijoje taip pat reikalingas $\frac{2}{3}$ parlamento narių pritarimas apkaltos procedūrai (Konstitucijos 103 str. 3 d. ir 149 str. 8 d.), Čekijoje – $\frac{3}{5}$ Deputatų rūmų narių sutikimas (Konstitucijos 87 str. 1 d. g p. ir 65 str. 2 d.), Portugalijoje – $\frac{2}{3}$ Respublikos Asamblėjos narių (Konstitucijos 129–130 str.), Vengrijoje – $\frac{2}{3}$ Nacionalinės Asamblėjos narių (Pagrindinio Įstatymo 13 str.). Taigi tiek siūlymas pradėti apkaltos procesą, tiek pritarimas šiam procesui yra iš esmės parlamentų prerogatyva, skiriasi tik šiai procedūrai pradėti reikalingas parlamento narių skaičius, Europos Sąjungos valstybėse vienintelę išimtį sudaro Austrija, kurioje apkaltos procesą žemių gubernatoriams gali inicijuoti Federalinė Vyriausybė (Konstitucijos 142 str.).

Taigi poreikio ar prielaidų plėsti subjektų, galinčių prašyti Konstitucinio Teismo išvados, ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai, ratą – nėra.

¹⁰¹³ Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 15 d. nutarimas. *Žin.*, 2004, Nr. 56-1948.

III.2.3.2. Dalyvaujantys byloje asmenys

Paklausimų dėl išvados nagrinėjimo teisenoje dalyvaujančiais byloje asmenimis laikomi: pareiškėjas – institucija, kuriai įstatymai suteikia teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą su paklausimu dėl išvados (t. y. Seimas *in corpore* arba Respublikos Prezidentas), bei jų atstovai; suinteresuotas asmuo – Seimo narys ar kitas valstybės pareigūnas, kurio veiksmų atitiktį Konstitucijai reikia iširti dėl jam pradėtos apkaltos bylos, bei jo atstovas; Respublikos Prezidentas, kai teikiama išvada dėl jo sveikatos būklės, bei jo atstovas.

Jų atstovais gali būti: 1) atitinkamų institucijų vadovai, veikiantys pagal įstatymo jiems suteiktus įgaliojimus (KTĮ 32 str. 2 d.); 2) advokatai, mokslo laipsnius turintys teisininkai, teisinio darbo aukščiausiose valstybės institucijose patirties turintys teisininkai, kiti institucijos vadovo įpareigoti institucijos specialistai (KTĮ 32 str. 3 d.); 3) Vilniaus valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos paskirti suinteresuoto asmens atstovai¹⁰¹⁴ (KTĮ 32 str. 4 d.).

Šiame kontekste verta panagrinėti klausimą dėl poreikio išplėsti šioje konstitucinės justicijos proceso teisenoje dalyvaujančių asmenų ratą. Be abejonės, šis ratas turėtų būti plečiamas Konstitucijoje išplėtus subjektų, galinčių kreiptis į Konstitucinį Teismą su paklausimu dėl išvados, ratą, t. y. suteikus teisę dėl rinkimų įstatymų pažeidimų kreiptis anksčiau minėtiems Seimo narių ir Prezidento rinkimuose dalyvavusiems kandidatams ar juos iškėlusiams subjektams, šie subjektai turėtų būti įrašyti ir į dalyvaujančių byloje asmenų (pareiškėjų) sąrašą. Tačiau esama prielaidų kalbėti ir apie suinteresuotų asmenų sąrašo išplėtimą.

Minėta, kad KTĮ 32 str. „Dalyvaujantys byloje asmenys“ nuostatos neduoda atsakymo į klausimą – kas laikytinas suinteresuotu asmeniu konstitucinės justicijos bylose dėl rinkimų įstatymų pažeidimų? KTĮ 77 str. 2 d. nustatyta, kad Konstitucinis Teismas tiria ir vertina tik VRK sprendimus

¹⁰¹⁴ Šia atstovų kategorija galima pasinaudoti tik tais atvejais, kai Konstitucinis Teismas teikia išvadas dėl: 1) Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, veiksmų konstitucingumo; 2) Respublikos Prezidento sveikatos būklės pakankamumo eiti valstybės vadovo pareigas.

arba jos atsisakymą nagrinėti skundus dėl rinkimų įstatymų pažeidimų, taigi galbūt suinteresuotu asmeniu reikėtų laikyti VRK ir jos atstovus? Tačiau, antra vertus, tai nėra tokio paties masto suinteresuotumas, kaip KTĮ 31 str. 2 d. nurodytų suinteresuotų asmenų, kitose konstitucinės justicijos bylose dėl išvadų teikimo: t. y. Seimo nario ar kito valstybės pareigūno, kurio veiksmų atitiktį Konstitucijai reikia iširti dėl jam pradėtos Seime apkaltos bylos, ar Respublikos Prezidento, kai teikiama išvada dėl jo sveikatos būklės. Žvelgiant platesniame kontekste galima prielaida, kad šios rūšies konstitucinės justicijos bylose labiausiai suinteresuoti yra tie asmenys, kurie buvo iškėlę kandidatūras tam tikroje rinkimų apygardoje, kurioje, anot pareiškėjo, buvo pažeidinėjami rinkimų įstatymai.

Tačiau Konstituciniam Teismui nagrinėjant šios rūšies bylas linkstama į poziciją suinteresuotu asmeniu laikyti VRK atstovus, t. y. išvados įžanginėje dalyje paprastai nurodoma: „dalyvaujant pareiškėjos – Lietuvos Respublikos Prezidentės atstovėms <...>, pareiškėjo – Lietuvos Respublikos Seimo atstovui <...>, Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos pirmininkui <...>, šios komisijos nariams <...>, remdamasis Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalies 1 punktu, Konstitucinio Teismo įstatymo 1 straipsnio 2 dalimi, 73 straipsnio 1 punktu, 77 straipsniu, viešame Teismo posėdyje 2012 m. lapkričio 8 d. išnagrinėjo bylą Nr. 15/2012-16/2012“¹⁰¹⁵. Taigi nors Konstitucinio Teismo išvadose VRK tiesiogiai nenurodomas kaip suinteresuotas asmuo, tačiau apie jo dalyvavimą viešame Teismo posėdyje pažymima būtent toje išvados vietoje, kurioje Konstitucinio Teismo baigiamuosiuose aktuose paprastai pažymima apie suinteresuoto asmens dalyvavimą. Paminėtina ir tai, kad nagrinėjant šios kategorijos bylas viešų Konstitucinio Teismo posėdžių metu VRK atstovai sėdi toje Teismo posėdžių salės vietoje, kurioje paprastai sėdi suinteresuoto asmens atstovai.

Reikia pažymėti, kad nuo atitinkamo subjekto pripažinimo suinteresuotu asmeniu priklauso nemažai jo procesinių teisių, kaip antai numatytų KTĮ 31 str. 3 d., taip pat ir galimybė ateityje prašyti atitinkamos išvados

¹⁰¹⁵ Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvada. *Žin.*, 2012, Nr. 131-6607.

išaiškinimo. Atsižvelgiant į tai, kad VRK nei KTĮ, nei Konstitucinio Teismo išvadose dėl rinkimų įstatymų pažeidimų nėra įvardijamas suinteresuotu asmeniu, darytina išvada, kad jis negalės prašyti Konstitucinio Teismo išvados išaiškinimo kaip byloje dalyvavęs asmuo (KTĮ 61 str. 1 d.). Taigi siūlytina KTĮ įtvirtinti nuostatą, kad suinteresuotu asmeniu bylose dėl rinkimų įstatymų pažeidimų yra VRK, nes Konstitucinis Teismas tiria ir vertina tik VRK sprendimus arba jos atsisakymą nagrinėti skundus dėl rinkimų įstatymų pažeidimų. Paminėtina ir tai, kad LVAT nagrinėjamosiose bylose dėl rinkimų įstatymų pažeidimų VRK yra laikoma atsakovu¹⁰¹⁶.

Svarbu pažymėti, kad esama nuomonės, kad Konstituciniam Teismui nagrinėjant rinkimų bylas, kuriose, *inter alia*, būtų sprendžiama dėl konkrečių asmenų, kurie buvo iškėlę kandidatūras Seimo ar Respublikos Prezidento rinkimuose, išrinkimo teisėtumo, turi būti įstatymu nustatyta tokių asmenų teisė ir galimybė dalyvauti procese, pateikti savo paaiškinimus ir gintis¹⁰¹⁷. Pvz., Konstitucinis Teismas pripažino VRK sprendimą, kuriuo konkretūs asmenys (Jolanta Gaidutienė, Jonas Pinskus, Živilė Pinskuvienė) buvo pripažinti išrinktais į Seimą daugiamandatėje rinkimų apygardoje, priimtu pažeidus Seimo rinkimų įstatymą¹⁰¹⁸; remdamasis Konstitucinio Teismo išvada Seimas 2012 m. lapkričio 14 d. nutarime konstatavo, kad šie asmenys nėra išrinkti Seimo nariais daugiamandatėje rinkimų apygardoje, o vietoj šių asmenų Seimo nariais yra išrinkti kiti asmenys. Tačiau Konstituciniame Teisme vykusio viešo bylos nagrinėjimo metu šie asmenys neturėjo galimybių dalyvauti procese, gintis, duoti paaiškinimus, būti išklaustyti.

Taigi šiame kontekste galima kelti klausimą dėl poreikio įvesti trečiųjų suinteresuotų asmenų institutą paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo teisenoje¹⁰¹⁹. Minėta, kad administraciniame teisiniame procese tretieji suinteresuoti asmenys yra tie, kurių teisėms ar pareigoms bylos išsprendimas gali turėti

¹⁰¹⁶ Pvz., žr.: Vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. balandžio 3 d. sprendimas, bylos Nr. eR-26-552/2015.

¹⁰¹⁷ PUKANASYTĖ, I. *Rinkimų teisė <...>*, p. 74.

¹⁰¹⁸ Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvada. *Žin.*, 2012, Nr. 131-6607.

¹⁰¹⁹ Poreikis dėl šio instituto įvedimo konstitucinės justicijos procese šiame darbe buvo aptartas prašymų dėl teisės aktų atitikties Konstitucijai teisenos kontekste, žr. disertacinio darbo II.1.2.3 skyriuje.

įtakos (ABTĮ 48 str. 2 d.). LVAT nagrinėjamosiose bylose dėl rinkimų įstatymų pažeidimų per savivaldybių tarybų rinkimus trečiaisiais suinteresuotais asmenimis paprastai būna kitos atitinkamoje rinkimų apygardoje kandidatus iškėlusios partijos, rinkimų komitetai ar patys kandidatai, t. y. ne tos partijos ar kandidatai, kurie Teismui padavė skundą¹⁰²⁰. Atsižvelgiant į tai, kad anksčiau siūlyta suteikti teisę dėl rinkimų įstatymų pažeidimų į Konstitucinį Teismą kreiptis Seimo narių ir Respublikos Prezidento rinkimuose kandidatūras iškėlusiems asmenims ar juos iškėlusiems subjektams, manytina, kad būtų logiška kitiems atitinkamoje rinkimų apygardoje kandidatūras iškėlusiems subjektams ar kitiems kandidatūras iškėlusiems asmenims suteikti trečiųjų suinteresuotų asmenų statusą šios kategorijos bylose. Manytina, kad tokios galimybės įvedimas šioje teisenoje neturėtų ypatingos reikšmės bylų nagrinėjimo trukmės ilgėjimui, nes Seimo rinkimai vyksta tik kas 4 metus, Prezidento – kas 5 metus, paklausimo pateikimo terminai šios kategorijos bylose labai trumpi¹⁰²¹, todėl tokie paklausimai Konstituciniame Teisme gaunami itin retai¹⁰²². Kita vertus, šios kategorijos bylų išnagrinėjimo terminas taip pat labai trumpas¹⁰²³. Gali kilti abejonė, ar bus užtikrinta galimybė tretiesiems suinteresuotiems asmenims dalyvauti šių bylų nagrinėjimo procese. Tačiau reikėtų pabrėžti, kad LVAT skundus dėl savivaldybių tarybų rinkimų išnagrinėja per 5 dienas¹⁰²⁴, o dėl rinkimų į Europos Parlamentą – per 3 dienas¹⁰²⁵. Tačiau trečiųjų suinteresuotų asmenų institutu šiose bylose naudojama.

Konstitucijoje įtvirtinus Seimo įgaliojimus kreiptis dėl referendumo keliamo klausimo konstitucingumo *a priori*, suinteresuotu asmeniu tikriausiai

¹⁰²⁰ Pvz., žr.: Vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. kovo 30 d. sprendimas, bylos Nr. R-24-624/2015.

¹⁰²¹ Ne vėliau kaip per 3 dienas po to, kai oficialiai paskelbiami galutiniai rinkimų rezultatai toje rinkimų apygardoje (KTĮ 77 str. 1 d.).

¹⁰²² Kaip minėta, rinkimų teisėtumo srityje Konstitucinis Teismas yra priėmęs 5 išvadas ir 3 sprendimus dėl atsisakymo nagrinėti paklausimą.

¹⁰²³ Paklausimas turi būti išnagrinėtas ne vėliau kaip per 120 valandų nuo jo įteikimo Konstituciniam Teismui (KTĮ 77 str. 3 d.).

¹⁰²⁴ Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 81 straipsnis. Žr.: Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas. *Žin.*, 1994, Nr. 53-996; *TAR*, 2014-07-11, Nr. 2014-10139.

¹⁰²⁵ Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo 88 straipsnis. Žr.: Lietuvos Respublikos rinkimų į Europos Parlamentą įstatymas. *Žin.*, 2003, Nr. 115-5192; 2013, Nr. 121-6116.

turėtų būti referendumo iniciatorių grupės atstovas. Minėta ir tai, kad KTĮ 31 str. nenurodo ir tai, kas laikytinas suinteresuotu asmeniu ir konstitucinės justicijos byloje dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių konstitucingumo. Manytina, kad KTĮ reikėtų įtvirtinti nuostatą, kad tais atvejais, kai dėl tarptautinės sutarties konstitucingumo kreipiamasi *po* tarptautinės sutarties ratifikavimo Seime, suinteresuotu asmeniu turėtų būti laikomas Seimas, kaip tarptautinę sutartį ratifikavęs subjektas. Tačiau tais atvejais, kai kreipiamasi dėl tarptautinės sutarties konstitucingumo iki jos ratifikavimo – suinteresuoto asmens nėra. Tačiau, kaip minėta, šios kategorijos bylas reikėtų priskirti prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenai.

III.2.3.3. Kitų proceso dalyvių – liudytojų, specialistų, ekspertų, amicus curiae – statuso ypatumai

Liudytojai. Aptariant liudytojo instituto panaudojimą prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenoje, minėta, kad tokia galimybė Konstitucinis Teismas naudojami retai. Tačiau šia galimybė Konstitucinis Teismas procentiškai daug aktyviau naudojami paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo teisenoje. Liudytojo institutu pasinaudota penkiose šios rūšies konstitucinės justicijos bylose¹⁰²⁶. Ši tendencija susijusi su specifiniais šios teisenos objektais, kurie suponuoja, kad šioje teisenoje faktų tyrimas ir jo teisinis įvertinimas yra ne pagalbinis, bet pirminis ir svarbiausias uždavinys.

Liudytojo institutu buvo pasinaudota visose Konstitucinio Teismo nagrinėtose apkaltos byloje (Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d.¹⁰²⁷, 2010 m. spalio 27 d.¹⁰²⁸, 2014 m. birželio 3 d.¹⁰²⁹ išvados). Paprastai

¹⁰²⁶ Žr. Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 3 d. išvada. *TAR*, 2014-06-05, Nr. 7164; Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvada. *Žin.*, 2012, Nr. 131-6607; Konstitucinio Teismo 2012 m. spalio 26 d. išvada. *Žin.*, 2012, Nr. 125-6285; Konstitucinio Teismo 2010 m. spalio 27 d. išvada. *Žin.*, 2010, Nr. 128-6545; Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada. *Žin.*, 2004, Nr. 49-1600.

¹⁰²⁷ Nagrinėjant konstitucinės justicijos bylą dėl Respublikos Prezidento Rolando Pakso, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Konstitucijai Konstitucinio Teismo posėdyje buvo apklausti liudytojai: buvęs Respublikos Prezidento patarėjas nacionalinio saugumo klausimais Remigijus Ačas, advokatas Juozas Gaudutis ir buvusi Respublikos Prezidento patarėja teisės klausimais Ona Buišienė.

¹⁰²⁸ Nagrinėjant konstitucinės justicijos bylą dėl Seimo narių Lino Karaliaus ir Aleksandro Sacharuko, kuriems pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Konstitucijai Konstitucinio Teismo posėdyje buvo apklausti liudytojai: Seimo narys Algimantas Salamakinas, Seimo kanceliarijos Informacijos technologijų ir telekomunikacijų departamento direktorius Jurgis Bridžius, Seimo kanceliarijos Seimo

nagrinėjant šios kategorijos bylas kviečiami liudytojai, galintys patvirtinti arba paneigti tai, kad asmuo, kuriam pradėta apkaltos byla, atliko tam tikrus Konstitucijai prieštaraujančius veiksmus. Taigi šios kategorijos bylose liudytojų parodymai gali turėti itin didelę reikšmę bylos baigčiai.

Liudytojo institutu taip pat pasinaudota dviejose iš penkių iš esmės išnagrinėtų bylų dėl rinkimų įstatymų pažeidimų (Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvada¹⁰³⁰, Konstitucinio Teismo 2012 m. spalio 26 d.¹⁰³¹ išvada). Nagrinėjant šias bylas buvo apklausti atitinkamų rinkimų apygardų komisijos pirmininkai ar sekretoriai. Paminėta, kad ankstesnėse bylose dėl rinkimų įstatymų pažeidimo liudytojo institutu nebuvo naudojama. Ši 2012 m. atsiradusi tendencija vertintina teigiamai, rinkimų pažeidimus patvirtinti arba paneigti galinčių liudytojų parodymai gali turėti lemiamą reikšmę šios rūšies konstitucinės justicijos bylų baigčiai.

Ekspertai. KTĮ 37–38 str. įtvirtinta galimybė konstitucinės justicijos procese naudotis eksperto institutu. Pagal KTĮ 37 str. 1 d. ekspertu gali būti skiriamas asmuo, turintis reikiamų žinių išvadai duoti. Konstitucinis Teismas šioje teisenoje yra pasinaudojęs eksperto išvados institutu. Konstitucinio Teismo teisėjo 2014 m. balandžio 2 d. pavedimu, siekiant nustatyti, ar kai kuriuos 2013 m. birželio 4 d., 2013 m. gruodžio 17 d. ir 2014 m. kovo 4 d.

posėdžių sekretoriato Posėdžių rengimo poskyrio vyresnysis specialistas Arūnas Glavickas, UAB „Irmusta“ direktorė Irena Ozerdam, UAB „Tez Tour“ direktorius Aleksandras Sukovas, UAB „BPC Travel“ direktorius Gvidas Aukštuolis, žurnalo „Žmonės“ vyriausioji redaktorė Daina Lingienė (Žemaitytė), žurnalo „Žmonės“ žurnalistė Laisvė Radzevičienė, LNK televizijos laidos „Žinios“ žurnalistas Aurelijus Griškevičius, televizijos TV3 laidos „Žinios“ žurnalistas Artūras Anužis. Į Konstitucinio Teismo posėdį taip pat buvo kviesta liudytoja Seimo nario L. Karaliaus padėjėja-sekretorė V. Vaičiulienė. Ji informavo, kad Konstitucinio Teismo posėdyje dalyvauti negali, ir pateikė medicinos įstaigos išduotą dokumentą (forma Nr. 113/a).

¹⁰²⁹ Nagrinėjant bylą dėl Seimo narės Neringos Venckienės, kuriai pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Konstitucijai Konstitucinio Teismo posėdyje buvo apklausti liudytojai Seimo nariai Povilas Gyllys, Jonas Varkala, Valdas Vasiliauskas. Jie, be kita ko, paaiškino įstatymų ir Seimo nutarimų projektų, kurių aiškinamuosiuose raštuose nurodyta, jog jų iniciatorė yra ir Seimo narė N. Venckienė, rengimo ir įregistravimo aplinkybes.

¹⁰³⁰ Nagrinėjant bylą dėl Seimo ir Respublikos Prezidentės paklausimų, ar per 2012 m. Seimo rinkimus nebuvo pažeistas Seimo rinkimų įstatymas, Konstitucinio Teismo posėdyje buvo apklausti liudytojai – Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjungos atstovė Vyriausiojoje rinkimų komisijoje Jonė Valčiukienė, Vilniaus–Trakų rinkimų apygardos Nr. 57 rinkimų komisijos pirmininkė Janina Girucka, Pajūrio rinkimų apygardos Nr. 22 rinkimų komisijos pirmininkas Vytautas Krutulius, Pajūrio rinkimų apygardos Nr. 22 rinkimų komisijos sekretorė Rasa Miceikienė.

¹⁰³¹ Nagrinėjant bylą dėl Respublikos Prezidentės paklausimo, ar per 2012 m. Seimo rinkimus nebuvo pažeistas Seimo rinkimų įstatymas, Konstitucinio Teismo posėdyje buvo apklausta liudytoja – Zarasų–Visagino rinkimų apygardos Nr. 52 rinkimų komisijos pirmininkė Daiva Kelečienė.

pateiktus projektus pasirašė N. Venckienė, ar parašas N. Venckienės vardu nėra nukopijuotas techninėmis priemonėmis, taip pat kas anksčiau buvo parašytas – projektų tekstas ar parašas N. Venckienės vardu, buvo paskirta dokumentų ir rašysenos ekspertizė. Šiais klausimais buvo pateikti Lietuvos teismo ekspertizės centro ekspertizės aktai¹⁰³². Tačiau paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo teisenoje, kurioje, kaip minėta, faktų tyrimas yra pirminis ir pagrindinis uždavinys, galėtų būti labai naudingas ir platesnis eksperto instituto panaudojimas.

Specialistai. Atsiradus poreikiui kokioje nors konstitucinės justicijos byloje gauti specialių žinių turinčių asmenų nuomonę, Konstitucinis Teismas naudojami KTĮ 33 str. įtvirtinta dar viena proceso dalyvių kategorija – specialistais. Tačiau specialisto institutu šioje teisenoje naudojama daug rečiau nei prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenoje. Iš 9 Konstitucinio Teismo priimtų išvadų tik vienoje užsiminta apie tai, kad Konstitucinio Teismo posėdyje taip pat buvo apklausti specialistai, t. y. nagrinėjant konstitucinės justicijos bylą dėl Seimo narių Lino Karaliaus ir Aleksandro Sacharuko, kuriems pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Konstitucijai, be jau minėtų liudytojų, Konstitucinio Teismo posėdyje taip pat buvo apklausti specialistai: VRK pirmininkas, Seimo kancleris, Užsienio reikalų ministerijos Konsulinio departamento direktorius¹⁰³³. Liudytojų ir specialistų parodymai skiriasi tuo, kad pirmieji duoda parodymus apie atitinkamų bylai aktualių faktinių aplinkybių buvimą arba nebuvimą, tuo tarpu specialistai pateikia tam tikrą specialių žinių reikalaujantį tokių faktinių aplinkybių vertinimą.

Paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo teisenoje niekada nebuvo pasinaudota vertėjo paslaugomis, šioje teisenoje taip pat nesinaudojama *amicus curiae* institutu, kuriuo, kaip minėta, ganėtinai plačiai naudojama prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenoje¹⁰³⁴.

¹⁰³² Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 3 d. išvada. TAR, 2014-06-05, Nr. 7164.

¹⁰³³ Konstitucinio Teismo 2010 m. spalio 27 d. išvada. Žin., 2010, Nr. 128-6545.

¹⁰³⁴ Apie poreikį tobulinti specialistų bei *amicus curiae* institutus plačiau žr. disertacinio darbo II.1.2.3 skyriuje.

III.2.4. Paklausimų dėl išvados nagrinėjimo teisenos padariniai

III.2.4.1. Konstitucinio Teismo aktai, kuriais užbaigiama paklausimų dėl išvados nagrinėjimo teiseną, jų paviėšinimas ir paskelbimas

Išsprędę bylą iš esmės paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo teisenoje Konstitucinis Teismas priima išvadą. Tačiau paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo teiseną gali būti užbaigiama ne tik išvadomis. Tais atvejais, kai byla nėra išnagrinėjama iš esmės, ši teiseną taip pat gali būti užbaigiama tokiais aktais: Konstitucinio Teismo sprendimais atsisakyti nagrinėti paklausimą, Konstitucinio Teismo pirmininko potvarkiais dėl paklausimo gražinimo, Konstitucinio Teismo sprendimais gražinti paklausimą pareiškėjui, Konstitucinio Teismo sprendimais dėl teisenos/bylos nutraukimo. Iki šiol šioje teisenoje iš minėtų aktų, be išvadų, yra priimti tik vienos rūšies aktai – 4 sprendimai dėl atsisakymo nagrinėti paklausimą¹⁰³⁵.

KTR 130 p. nustatyta, kad Konstitucinio Teismo išvados visada skelbiamos Teismo posėdžių salėje viešai jas perskaitant. Svarbu paminėti, kad nė vienas iš šioje teisenoje priimamų Konstitucinio Teismo aktų nėra oficialiai skelbiamas Teisės aktų registre. KTĮ 84 str. 4 d. nustatyta, kad Konstitucinio Teismo išvados ir kiti Teismo aktai (t. y. išskyrus tuos, kurie paminėti 84 str. 1 d. – nutarimai ir sprendimai dėl nutarimo išaiškinimo) skelbiami Konstitucinio Teismo interneto svetainėje ir įsigalioja jų paskelbimo Konstitucinio Teismo interneto svetainėje dieną. KTR 139 punkte detalizuota, kokie konkrečiai aktai įsigalioja jų paskelbimo Konstitucinio Teismo interneto svetainėje dieną, iš aptariamoje teisenoje priimamų aktų tai: sprendimai priimti nagrinėti paklausimą, sprendimai atsisakyti nagrinėti paklausimą arba gražinti jį pareiškėjui, sprendimai nutraukti bylą ar teiseną. Kitaip nei dėl Konstitucinio Teismo nutarimų, nei KTĮ, nei KTR nėra įtvirtinta galimybė atidėti Konstitucinio Teismo išvados paskelbimo datos.

¹⁰³⁵ Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 8 d. sprendimas. *Žin.*, 2008, Nr. 130-4993; Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 10 d. sprendimas. *Žin.*, 2008, Nr. 130-4994; Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 8 d. sprendimas Nr. KT21-S12/2014; Konstitucinio Teismo 2016 m. gegužės 10 d. sprendimas Nr. KT13-S6/2016.

Pažymėtina, kad iki 2014 m. sausio 1 d. galiojusioje KTĮ 84 str. redakcijoje buvo nustatyta, kad oficialiai („Valstybės žiniuose“) skelbiami ne tik nutarimai ir sprendimai dėl nutarimų išaiškinimo, bet ir išvados, kai kurie kiti šią teiseną užbaigiantys aktai. Tačiau KTĮ 84 str. buvo pakeistas 2012 m. priimtomis pataisomis¹⁰³⁶, kurios buvo parengtos siekiant suderinti KTĮ nuostatas su Teisėkūros pagrindų įstatymo nuostatomis¹⁰³⁷, t. y. Teisėkūros pagrindų įstatyme numatius, kad teisės aktai ir informacija skelbiama nebe leidinyje „Valstybės žinios“, šio leidinio priede „Informaciniai pranešimai“, o Teisės aktų registre, internete, atsižvelgiant į Teisėkūros pagrindų įstatymo nuostatas, KTĮ įtvirtinta, kad Teisės aktų registre oficialiai skelbiami tik Konstitucinio Teismo nutarimai ir sprendimai dėl Konstitucinio Teismo nutarimų išaiškinimo. 2015 m. KTĮ pakeitimų projektą rengusioje darbo grupėje vyko diskusijos dėl poreikio į oficialiai skelbiamų Konstitucinio Teismo aktų sąrašą grąžinti ir išvadas, tačiau darbo grupėje buvę Seimo nariai šiuo klausimu buvo kategoriški: jų požiūriu, Teisės aktų registre turi būti skelbiami tik tie Teismo aktai, kurie turi tiesioginį poveikį teisės sistemai – tai nutarimai, kuriais tam tikras teisės aktas pašalinamas iš teisės sistemos arba juo patvirtinamas ginčijamo teisės akto konstitucingumas, sprendimai dėl šių aktų išaiškinimo, taip pat Konstitucinio Teismo pirmininko pranešimai dėl ginčijamo akto galiojimo sustabdymo ir dėl sustabdyto akto galiojimo atnaujinimo. Tačiau, kaip minėta, ne tik nutarimuose, bet ir kituose Konstitucinio Teismo baigiamuosiuose aktuose yra formuluojama oficialioji konstitucinė doktrina, kuri turi Konstitucijos galią, taigi ir jos poveikis teisės sistemai neturėtų kelti abejonių. Taigi išvados turėtų būti grąžintos į Teisės aktų registre skelbtinų aktų sąrašą.

¹⁰³⁶ Konstitucinio Teismo įstatymo 18, 26 ir 84 straipsnių pakeitimo įstatymas. *Žin.*, 2012, Nr. 132-6657.

¹⁰³⁷ Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymo lydinčiųjų įstatymų projektų. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=434380> [žiūrėta 2016 m. gegužės 31 d.].

III.2.4.2. Išvadų teisinė galia ir jų (ne)galutinumo problema

Konstitucijos 107 str. 3 d. nustatyta, kad, remdamasis Konstitucinio Teismo išvadomis, Konstitucijos 105 straipsnio trečiojoje dalyje nurodytus klausimus galutinai sprendžia Seimas. KTĮ 83 str. 3 d. nustatyta, kad Konstitucinio Teismo pateikta išvada yra galutinė ir neskundžiama.

Aptariant išvadų teisinės galios problematiką, minėta, kad požiūris į išvadų teisinę galią kito plėtojantis Konstitucinio Teismo oficialiajai doktrinai. Anksčiau buvo tvirtinama, kad Konstitucinio Teismo išvados tik išreiškia Teismo poziciją svarstomu klausimu ir neturi Konstitucinio Teismo nutarimams būdingos savybės – visuotinio privalomumo, tačiau vėliau tokia pozicija buvo kritikuojama tvirtinant, kad toks požiūris galimas tik skaitant Konstitucijos tekstą pažodžiui. Išvadų, kaip ir nutarimų, motyvuojamojoje dalyje yra formuojama oficialioji konstitucinė doktrina. Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad teisę kuriančias ir teisę taikančias institucijas (pareigūnus) savo turiniu saisto ne tik Konstitucinio Teismo nutarimai, bet ir išvados bei sprendimai – visi jo aktai, kuriuose yra aiškinama Konstitucija, t. y. formuojama oficialioji konstitucinė doktrina¹⁰³⁸. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs ir tai, kad Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalies nuostata, kad Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami, reiškia ir tai, kad Seimas <...> negali paneigti, negali pakeisti, negali kvestionuoti Konstitucinio Teismo išvados. Konstitucinio Teismo išvada <...> susaisto Seimą tuo atžvilgiu, kad pagal Konstituciją Seimas neturi įgaliojimų spręsti, ar Konstitucinio Teismo išvada yra pagrįsta ir teisėta – teisinį faktą nustato tik Konstitucinis Teismas¹⁰³⁹. Konstitucinis Teismas yra pabrėžęs ir tai, kad tik jis, kaip teisminės valdžios institucija, gali nustatyti, ar per Seimo rinkimus buvo

¹⁰³⁸ Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimas. *Žin.*, 2005, Nr. 113-4132; Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Žin.*, 2006, Nr. 36-1292.

¹⁰³⁹ Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada. *Žin.*, 2004, Nr. 49-1600.

pažeistas rinkimų įstatymas, nes tai yra teisinio, bet ne politinio vertinimo dalykas¹⁰⁴⁰.

Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje konstatuota ir tai, kad jeigu Konstitucinis Teismas padaro išvadą, kad Respublikos Prezidento veiksmai neprieštarauja Konstitucijai, Seimas negali apkaltos proceso tvarka pašalinti Respublikos Prezidento iš pareigų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą¹⁰⁴¹. Konstitucinis Teismas taip pat pažymėjo, kad pagal Konstituciją Seimas turi įgaliojimus priimti galutinį sprendimą dėl Seimo rinkimų rezultatų tik tuo atveju, kai pagal Seimo ar Prezidento paklausimą Konstitucinis Teismas pateikia išvadą, kad per Seimo narių rinkimus buvo pažeistas rinkimų įstatymas¹⁰⁴². Manytina, kad šios oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos taikytinos ir kitų rūšių išvadoms. Jei išvadoje būtų konstatuota, kad Prezidento sveikatos būklė jam ir toliau leidžia eiti pareigas, tarptautinė sutartis neprieštarauja Konstitucijai, Seimas neturėtų pagrindo priimti kokių nors papildomų galutinių sprendimų šiais klausimais.

Kitokia situacija susidaro, kai Konstitucinis Teismas priima išvadą, kad Seimo nario ar kito pareigūno veiksmai pažeidė Konstituciją, rinkimų įstatymai per Seimo ir Prezidento rinkimus buvo pažeisti, Respublikos Prezidento sveikatos būklė jam nebeleidžia eiti pareigų, tarptautinė sutartis prieštarauja Konstitucijai. Tokiu atveju Seimas turi teisę spręsti klausimą: panaikinti mandatą ar pašalinti asmenį iš pareigų, pripažinti rinkimus negaliojančiais, o Respublikos Prezidentą – negalinčiu toliau eiti pareigas ir t. t., ar palikti situaciją nepakeistą ir neišspręstą. Tokiu atveju tiesiogines pasekmes suinteresuotiems asmenims išvados sukelia tik tada, kai Seimas atlieka tolimesnius jo kompetencijai priskiriamus veiksmus.

Pažymėtina, kad yra buvę atvejų, kai Seimas priima kitokį sprendimą nei tas, kuris išplaukia iš Teismo išvados: pvz., 2010 m. Konstituciniam Teismui pateikus išvadą, kad dviejų Seimo narių veiksmai prieštarauja

¹⁰⁴⁰ Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 27 d. nutarimas. *TAR*, 2014-05-27, Nr. 5709.

¹⁰⁴¹ Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada. *Žin.*, 2004, Nr. 49-1600.

¹⁰⁴² Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 27 d. nutarimas. *TAR*, 2014-05-27, Nr. 5709.

Konstitucijai, Seimas apkaltos proceso tvarka panaikino tik vieną iš tų Seimo narių mandatą¹⁰⁴³.

Kitas atvejis – kai Seimui po Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvados teko galutinai spręsti klausimą dėl Seimo rinkimų. Seimas dėl galutinių rinkimų rezultatų daugiamandatėje rinkimų apygardoje sprendė tris kartus priimdamas skirtingus sprendimus. Pirmą kartą Seimo nariai dėl galutinių rinkimų rezultatų daugiamandatėje apygardoje balsavo taip, kad nebuvo atsižvelgta į Konstitucinio Teismo išvadą, kurioje buvo konstatuoti Seimo rinkimų įstatymo nuostatų pažeidimai nustatant rinkimų rezultatus daugiamandatėje rinkimų apygardoje¹⁰⁴⁴. Antrą kartą Seimas nustatė, kad, tvirtinant Seimo rinkimuose daugiamandatėje rinkimų apygardoje galutines kandidatų į Seimo narius sąrašų eiles, į galutinę Darbo partijos kandidatų sąrašo eilę Ž. Pinskuvienė, J. Gaidutienė, J. Pinskus, V. Gričius, V. Ždanovičius įrašyti pažeidžiant Seimo rinkimų įstatymą, ir išbraukė šiuos asmenis iš Darbo partijos kandidatų sąrašo bei patvirtino galutinę Darbo partijos kandidatų į Seimo narius sąrašo eilę, nustatė, kad minėti asmenys nėra išrinkti Seimo nariais, o vietoj šių Seimo narių išrinkti kiti asmenys¹⁰⁴⁵. Trečią kartą, 2013 m. liepos 2 d. nutarimu¹⁰⁴⁶, Seimas pakeitė 2012 m. lapkričio 14 d. nutarimą ir iš naujo nustatė Seimo rinkimų rezultatus daugiamandatėje rinkimų apygardoje, neatsižvelgdamas į Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvadą. Seimas nustatė, kad anksčiau minėti asmenys nepažeidė Seimo rinkimų įstatymo, ir įrašė šiuos asmenis į Darbo partijos kandidatų sąrašą bei patvirtino galutinę Darbo partijos kandidatų į Seimo narius sąrašo eilę jau su šiais asmenimis. Šitaip Seimo 2013 m. liepos 2 d. nutarimu minėtiems asmenims buvo sudarytos prielaidos užimti laisvas Seimo narių vietas.

¹⁰⁴³ Konstitucinio Teismo 2010 m. spalio 27 d. išvada. *Žin.*, 2010, Nr. 128-6545.

¹⁰⁴⁴ Plačiau žr.: Lietuvos Respublikos Seimo IX (rudens) sesijos 2012 m. lapkričio 13 d. nenumatyto vakarinio plenarinio posėdžio Nr. 488 stenograma.

¹⁰⁴⁵ Lietuvos Respublikos Seimo 2012 m. lapkričio 14 d. nutarimas „Dėl 2012 m. spalio 14 d. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų galutinių rezultatų daugiamandatėje rinkimų apygardoje nustatymo“. *Žin.*, 2012, Nr. 133-6768.

¹⁰⁴⁶ Lietuvos Respublikos Seimo 2013 m. liepos 2 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo nutarimo „Dėl 2012 m. spalio 14 d. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų galutinių rezultatų daugiamandatėje rinkimų apygardoje nustatymo“ 1 ir 2 straipsnių pakeitimo“. *Žin.*, 2013, Nr. 73-3659.

Svarbu paminėti, kad Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 27 d. nutarimu Konstitucinis Teismas pripažino, kad Seimo 2013 m. liepos 2 d. nutarimas, kuriuo buvo keičiami galutiniai 2012 m. Seimo rinkimų rezultatai daugiamandatėje rinkimų apygardoje, prieštarauja Konstitucijai. Pabrėžęs, kad iš konstitucinių teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo, teisinio saugumo principų kyla reikalavimas užtikrinti valstybės valdžios sistemos, *inter alia*, Seimo, kaip politinės atstovaujamosios institucijos, stabilumą, Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad pagal Konstitucijos 107 straipsnio 3 dalį Seimo nustatyti galutiniai Seimo rinkimų rezultatai negali būti keičiami, nebent tam atsirastų konstitucinis pagrindas (tokiu atveju jie galėtų būti keičiami tik remiantis kita Konstitucinio Teismo išvada). Kaip antai, jeigu po to, kai buvo nustatyti galutiniai Seimo rinkimų rezultatai, yra nustatomi šiurkštūs demokratiškų, laisvų ir teisingų rinkimų principų pažeidimai, padaryti siekiant tokių kandidatų išrinkimo, kurie neįgijo Seimo nario įgaliojimų ir tik pretenduoja užimti atsirasiančias laisvas Seimo narių vietas, būdami įrašyti kandidatų sąrašuose, ir Konstitucinis Teismas pateikia išvadą, kad per Seimo rinkimus buvo pažeistas rinkimų įstatymas, Seimas, remdamasis šia išvada, gali pakeisti galutinius Seimo rinkimų rezultatus daugiamandatėje rinkimų apygardoje, išbraukdamas iš sąrašų tuos kandidatus, kurių išrinkimo siekiant buvo padaryti minėti pažeidimai.

Minėti problemų, susijusių su Konstitucinio Teismo išvadų vykdymu, pavyzdžiai rodo tai, kad Konstitucijoje įtvirtintas teisinis reguliavimas, pagal kurį Konstitucinis Teismas teikia išvadas Konstitucijoje nurodytais klausimais, o remdamasis Konstitucinio Teismo išvada šiuos klausimus galutinai sprendžia Seimas, yra koreguotinas (keistinas) nustatant tokį konstitucinį reguliavimą, pagal kurį šias funkcijas vykdytų ne dvi institucijos – Seimas ir Konstitucinis Teismas, bet viena institucija – Konstitucinis Teismas.

Šią poziciją sustiprina ir tai, kad Europos valstybėse vyrauja tendencija konstitucinių teismų sprendimams, kuriais išsprendžiami klausimai analogiški ar panašūs klausimams, dėl kurių Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas gali teikti išvadas, suteikti nustatomąją galią. Didžioji dalis Europos valstybių

konstitucinių teismų priima galutinį sprendimą pareigūnų apkaltos procesuose (Vokietija, Austrija, Čekija, Slovėnija, Italija), tarp valstybių, kuriuose Konstitucinis Teismas teikia tik konsultacinę išvadą šiuo klausimu, paminėtina tik Rumunija¹⁰⁴⁷. Bendras konstitucinių teismų įgaliojimų vykdyti išankstinę tarptautinių sutarčių konstitucingumo kontrolę bruožas yra tai, kad nustačius sutarties prieštaravimą Konstitucijai ji negali būti ratifikuojama, o norint ją ratifikuoti tenka keisti Konstituciją¹⁰⁴⁸. Slovakijos, Austrijos, Kroatijos konstituciniai teismai turi teisę anuliuoti rinkimus, jei pažeidimai lėmė jų baigtį¹⁰⁴⁹.

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Seimas savo prigimtimi ir esme yra politinė institucija, kurios sprendimuose atsispindi Seimo narių daugumos politinė valia ir kurios sprendimai grindžiami politiniais susitarimais bei kompromisais¹⁰⁵⁰. Kaip nustatymas, ar per Seimo ar Respublikos Prezidento rinkimus buvo pažeisti rinkimų įstatymai, asmens veiksmai prieštarauja Konstitucijai, Prezidento sveikatos būklė jam nebeleidžia eiti pareigų, tarptautinės sutarties atitikties Konstitucijai vertinimas, yra teisinio, o ne politinio vertinimo dalykas, taip ir galutinių sprendimų priėmimas šiais klausimais turėtų būti teisinio, bet ne politinio vertinimo dalykas. Šie klausimai neturėtų būti sprendžiami remiantis politiniais argumentais, tuo, kas yra naudingiau vienai ar kitai politinei jėgai. Teisė spręsti dėl šių klausimų neturi būti suteikta institucijai, kuri yra tiesiogiai suinteresuota tam tikro klausimo baigtimi (toks suinteresuotumas ypač akivaizdus sprendžiant rinkimų klausimus, kai kuriais atvejais taip pat apkaltos ar Prezidento negalėjimo eiti savo pareigų klausimus). Tokie įgaliojimai turėtų būti suteikti tik nepriklausomai teisminei institucijai – Konstituciniam Teismui.

¹⁰⁴⁷ NAVICKAITĖ, J. *Europos konstitucinių teismų <...>*, p. 64.

¹⁰⁴⁸ Ispanijos Konstitucijos 95 str.; Prancūzijos Konstitucijos 54 str.; Rumunijos Konstitucijos 147 str. 3 d.; Čekijos Konstitucinio Teismo įstatymo 71 str.

¹⁰⁴⁹ Slovakijos Konstitucinio Teismo įstatymo 63 p.; Austrijos Konstitucinio Teismo 70 str., žr.: Constitutional Court act 1953-VFGG 1992; Kroatijos Konstitucinio Teismo įstatymo 89 str.

¹⁰⁵⁰ Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 27 d. nutarimas. *TAR*, 2014-05-27, Nr. 5709.

III.2.5. Specifiniai procesiniai šios teisenos elementai

III.2.5.1. Paklausimų priimtinumai

Iki 2015 m. KTĮ pakeitimų įsigaliojimo šiame įstatyme buvo nustatyta, kad paklausimą teikiantys subjektai turi pateikti 30 paklausimo ir jo priedų egzempliorių, paklausimą buvo galima pateikti tik popierine forma. 2015 m. įsigaliojus KTĮ pakeitimams, paklausimus Konstituciniam Teismui galima pateikti ir elektroninių ryšių priemonėmis elektronine forma, juos pasirašius saugiu elektroniniu parašu (KTĮ 76 str. 6 d.). Tokiu būdu teikiant paklausimą netaikomas reikalavimas pateikti papildomus paklausimo ir jo priedų egzempliorius. Tačiau kaip ir prašymų ištirti teisės aktų atitiktį teisenoje, taip ir šioje, šiuo kreipimusi pateikimo būdu kol kas nebuvo pasinaudota. Minėtais pakeitimais taip pat nustatyti paprastesni reikalavimai įprastu būdu paklausimą teikiantiems subjektams: reikalaujama pateikti tik 9 paklausimo ir jo priedų egzempliorius vietoj anksčiau reikalautų 30 (KTĮ 76 str. 6 d.).

Paklausimus, kaip ir prašymus, teisėjams paskirsto Konstitucinio Teismo pirmininkas (KTR 79 p.). Toks pats ir išankstinio tyrimo pradėjimo terminas – ne vėliau kaip per 7 darbo dienas (KTĮ 29 str. 1 d., KTR 80 p.). Kaip ir prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenoje, taip ir aptariamojoje teisenoje išankstinio tyrimo atlikimo terminas KTĮ nėra apibrėžtas, KTR 81 p. nustatyta, kad Konstitucinio Teismo pirmininkas gali savo nuožiūra nustatyti išankstinio tyrimo atlikimo terminą, nurodomas tik orientacinio pobūdžio terminas (paprastai ne ilgesnis nei 10 d.). Žinoma, minėti terminai netaikomi paklausimams dėl rinkimų įstatymo pažeidimų per Seimo ar Respublikos Prezidento rinkimus, kurie turi būti išnagrinėti ne vėliau kaip per 120 valandų nuo jo įteikimo Konstituciniam Teismui.

KTĮ ir KTR paklausimų priimtinumą reglamentuojančių nuostatų analizė rodo, kad Konstitucinis Teismas kolegialiai išsprendžia paklausimo priimtinumą klausimus tik tais atvejais, kai: 1) išankstinį tyrimą atlikęs teisėjas tvarkomajame posėdyje siūlo priimti sprendimą atsisakyti nagrinėti paklausimą (KTĮ 25 str. 1 d. 3 p.); 2) tais atvejais, kai tarp teisėjo ir Konstitucinio Teismo

pirmininko kyla nesutarimų paklausimo priimtinum klausimais (KTĮ 25 str. 2 d.). Taip pat reikia paminėti, kad KTR (2015 m. rugpjūčio 31 d. redakcija) 86 punkte naujai atsiradusi nuostata: „Reglamento 84 punkte nurodyti klausimai (*inter alia* dėl paklausimo priimtumo) taip pat gali perduoti svarstyti ir spręsti Konstitucinio Teismo tvarkomajame posėdyje Konstitucinio Teismo pirmininko siūlymu.“¹⁰⁵¹ Kitais atvejais paklausimų priimtumo klausimą Konstitucinio Teismo pirmininkas išsprendžia vienasmeniškai potvarkiais (KTĮ 25 str. 1 ir 2 p.). Plačiau apie kreipimūsi priimtumo problematiką ir kai kurias galimybes tobulinti KTĮ nustatytą reguliavimą priimtumo klausimais buvo rašyta aptariant prašymų priimtumo klausimus prašymų ištirti teisės aktų atitiktį teisenoje, kurie iš esmės analogiški paklausimų priimtumo klausimams, todėl šioje disertacijos dalyje dar kartą nebus aptariami¹⁰⁵².

KTĮ yra nustatyti skirtingi reikalavimai prašymams ištirti teisės akto atitiktį Konstitucijai ir paklausimams, taip pat skirtingi atsisakymo nagrinėti prašymus ir paklausimus pagrindai. Reikalavimai paklausimų turiniui bei formai, kurių neatitinkantys paklausimai grąžinami pareiškėjams, nustatyti KTĮ 76, 81 str. Kaip ir prašymo grąžinimo atvejais, paklausimo grąžinimas neatima teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą bendra tvarka, kai bus pašalinti trūkumai (KTĮ 81 str. 2 d.).

Atsisakymo nagrinėti paklausimą pagrindai nustatyti KTĮ 80 str. Konstitucinis Teismas atsisako nagrinėti paklausimą, jeigu: 1) jį pateikė institucija ar asmuo, neturintys teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą; 2) paklausimas grindžiamas ne teisiniais motyvais; 3) konkretaus klausimo nagrinėjimas nežyningas Konstituciniam Teismui; 4) nėra veiksmo ar sprendimo, kurio atitiktį Konstitucijai reikėtų tikrinti; 5) paklausime keliamas klausimas – išskyrus klausimą dėl Prezidento sveikatos būklės – jau tirtas ir tebegalioja tuo klausimu priimta Konstitucinio Teismo išvada.

Paminėtina, kad paklausimo grąžinimo atvejų per Konstitucinio Teismo veiklos istoriją nėra buvę, tačiau Konstitucinis Teismas yra priėmęs 4

¹⁰⁵¹ Plačiau apie tai skaityti disertacijos III.1.4.1 skyriuje.

¹⁰⁵² Plačiau apie tai skaityti disertacijos III.1.4.1 skyriuje.

sprendimus dėl atsisakymo nagrinėti paklausimą¹⁰⁵³. 3 iš šių sprendimų buvo priimti dėl paklausimų dėl rinkimų įstatymų pažeidimų. 2 paklausimus atsisakyta nagrinėti dėl to, kad jie pateikti praleidus Seimo rinkimų įstatymo 95 straipsnio 1 dalyje ir Konstitucinio Teismo įstatymo 77 straipsnyje nustatytus terminus tokiam paklausimui paduoti¹⁰⁵⁴. Nors KTĮ toks atsisakymo nagrinėti paklausimą pagrindas *expressis verbis* nėra nustatytas, tačiau Konstitucinis Teismas nusprendė tokį paklausimą priskirti nežinybingų paklausimų kategorijai (KTĮ 80 str. 1 d. 3 p.).

Šiame kontekste svarbu paminėti Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 8 d. sprendimą¹⁰⁵⁵, kuriuo atsisakyta nagrinėti Seimo paklausimą dėl išvados:

1) ar VRK sprendimu „Dėl Seimo nario Viktoro Uspaskicho įgaliojimų pripažinimo nutrūkusiais ir Seimo nario mandato pripažinimo Gintarui Tamošiūnui“ pripažinus, kad, atsiradus laisvai Seimo nario vietai, Seimo nariu tampa Darbo partijos kandidatų sąrašo, pagal kurį buvo išrinktas buvęs Seimo narys, pirmasis Seimo nario mandato negavęs kandidatas Gintaras Tamošiūnas, nebuvo pažeistas Seimo rinkimų įstatymas;

2) ar nebuvo pažeista tikroji rinkėjų valia Seimo nutarimu „Dėl 2012 m. spalio 14 d. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų galutinių rezultatų daugiamandatėje rinkimų apygardoje nustatymo“ Ž. Pinskuvieni, J. Gaudutienei, J. Pinskiui, V. Gričiui visiškai panaikinus gautus pirmumo balsus ir šiuos kandidatus išbraukus iš Darbo partijos kandidatų sąrašo eilės.

Konstitucinis Teismas konstatavo, kad paklausimas dėl išvados, ar VRK sprendimu nebuvo pažeistos Seimo rinkimų įstatymo nuostatos tiek, kiek šiame paklausime kvestionuojama galutinė Darbo partijos kandidatų į Seimo narius sąrašo eilė, kuri buvo patvirtinta Seimo 2012 m. lapkričio 14 d. nutarimu, traktuotinas kaip prašymas peržiūrėti, *inter alia*, Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvadą. Atsižvelgiant į tai, kad Konstitucinio Teismo 2012 m.

¹⁰⁵³ Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 8 d. sprendimas. *Žin.*, 2008, Nr. 130-4993; Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 10 d. sprendimas. *Žin.*, 2008, Nr. 130-4994; Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 8 d. sprendimas Nr. KT21-S12/2014; Konstitucinio Teismo 2016 m. gegužės 10 d. sprendimas Nr. KT13-S6/2016.

¹⁰⁵⁴ Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 8 d. sprendimas. *Žin.*, 2008, Nr. 130-4993; Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 10 d. sprendimas. *Žin.*, 2008, Nr. 130-4994.

¹⁰⁵⁵ Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 8 d. sprendimas Nr. KT21-S12/2014.

lapkričio 10 d. išvada tebegalioja, Konstitucinis Teismas vadovaudamasis KTĮ 80 str. 1 d. 5 p. (paklausime keliamas klausimas jau buvo tirtas Konstituciniame Teisme ir tebegalioja tuo klausimu priimta Konstitucinio Teismo išvada) konstatavo, kad yra pagrindas atsisakyti nagrinėti pareiškėjo paklausimą.

Konstitucinis Teismas konstatavo ir tai, kad iš pareiškėjo paklausimo šiuo klausimu matyti, kad jis kvestionuoja ir Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 27 d. nutarimą. Pažymėjęs, kad tokių išvadų tikslas yra nustatyti, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai, o ne peržiūrėti Konstitucinio Teismo nutarimus, Konstitucinis Teismas nusprendė, kad toks prašymas nežinybingas Konstituciniam Teismui.

Konstitucinis Teismas taip pat pažymėjo, kad su paklausimu dėl išvados, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimus, Seimas į Konstitucinį Teismą gali kreiptis tik dėl VRK sprendimų arba jos atsisakymo nagrinėti skundus. Konstitucinis Teismas neturi įgaliojimų teikti išvados, ar rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimus nebuvo pažeisti kitais teisės aktais, *inter alia*, Seimo nutarimais. Ir šią paklausimo dalį atsisakė nagrinėti dėl paklausimo nežinybingumo Konstituciniam Teismui.

Taip pat atsisakyta nagrinėti 1 paklausimą dėl Seimo nario veiksmų atitikties Konstitucijai. Konstitucinis Teismas 2016 m. gegužės 10 d. sprendimu atsisakė nagrinėti Seimo paklausimą dėl Seimo nario Vytauto Gapšio veiksmų atitikties Konstitucijai¹⁰⁵⁶. Konstitucinis Teismas šiame sprendime konstatavo, kad apkaltos pagrindo „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“ taikymas nesuponuoja Seimo įgaliojimų kreiptis į Konstitucinį Teismą su paklausimu, ar Seimo nario, kuriam pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai, tais atvejais, kai tokiais veiksmais negalėtų būti šiurkščiai pažeista Konstitucija ir sulaužyta priesaika dėl to, kad jie atlikti iki duodant Seimo nario priesaiką. Konstitucinis Teismas atitinkamai neturi įgaliojimų vertinti atitikties Konstitucijai požiūriu tokių

¹⁰⁵⁶ Konstitucinio Teismo 2016 m. gegužės 10 d. sprendimas Nr. KT13-S6/2016.

atitinkamų veiksmų, kuriais negalėtų būti šiurkščiai pažeista Konstitucija ir sulaužyta priesaika dėl to, kad jie atlikti iki duodant Seimo nario priesaiką. Sprendime konstatuota, kad šio klausimo nagrinėjimas nežinybingas Konstituciniam Teismui. Pareiškėjas taip pat prašė pateikti išvadą, ar V. Gapšys gali eiti Seimo nario pareigas po to, kai jam įsiteisėjo teismo apkaltinamasis nuosprendis. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad pagal Konstituciją Konstitucinis Teismas neteikia išvados dėl to, ar Seimo narys, kuriam pradėta apkaltos procedūra, gali eiti šias pareigas po to, kai jam įsiteisėjo teismo apkaltinamasis nuosprendis. Todėl nagrinėti tokį klausimą nepriklauso Konstitucinio Teismo kompetencijai. Šią paklausimo dalį taip pat atsisakyta nagrinėti dėl nežinybingumo Konstituciniam Teismui.

Taigi nors paklausimų Konstituciniame Teisme gaunama labai retai, dar rečiau atsisakoma juos nagrinėti, tačiau apibendrinant minėtus atsisakymo nagrinėti paklausimus pavyzdžius galima konstatuoti, kad kaip ir prašymus ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai, dažniausiai paklausimus atsisakoma nagrinėti dėl jų nežinybingumo. Kaip ir prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenoje, taip ir paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo teisenoje Konstitucinis Teismas gana plačiai interpretuoja, kokie paklausimai yra laikomi nežinybingais Konstituciniam Teismui. Ar tai reiškia, kad reikėtų detalizuoti atsisakymo nagrinėti paklausimus pagrindus reglamentuojančias KTĮ nuostatas? Manytina, kad tokia intervencija nėra būtina, kol šios nuostatos „pasiduoda“ Konstitucinio Teismo interpretacijai.

III.2.5.1. Paklausimų sujungimas ir išskyrimas

KTĮ 41 str. „Prašymų išskyrimas ir sujungimas“ kalbama tik apie galimybę sujungti arba išskirti prašymus. Prašymų išskyrimo pagrindas – pareiškėjas prašo ištirti kelių teisės aktų ar kelių nuostatų atitiktį Konstitucijai ar įstatymams, sujungimo – du ar daugiau prašymų ištirti to paties teisės akto ar susijusių teisės aktų atitiktį Konstitucijai ar įstatymams. Taigi šiame straipsnyje nėra nustatyta galimybė sujungti ar išskirti paklausimus, šiame straipsnyje nurodyti išskyrimo ar sujungimo pagrindai taip pat susiję tik su

Konstitucinio Teismo įgaliojimais vertinti teisės aktų atitikti Konstitucijai, bet ne su jo įgaliojimais teikti išvadas Konstitucijoje nurodytais klausimais. Apie galimybę sujungti ar išskirti paklausimus neminima ir prašymų sujungimą ir išskyrimą reglamentuojančiuose KTR 83, 87, 94, 95, 96 punktuose. Apie šią galimybę užsimenama tik KTR 99 punkte, kuriame nustatyta, kad kai į vieną bylą sujungiami keli prašymai ar paklausimai, byla nagrinėjama pagal pirmosios iš sujungtų bylų eilę.

Tačiau nors tokia galimybė KTĮ *expressis verbis* nėra nustatyta, Konstitucinis Teismas savo procesinėje praktikoje ja naudojasi. Štai 2012 m. lapkričio 6 d. gautas Seimo paklausimas, taip pat 2012 m. lapkričio 7 d. gautas Respublikos Prezidentės paklausimas dėl rinkimų įstatymų pažeidimų per 2012 m. rinkimus Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 7 d. sprendimu sujungti į vieną bylą¹⁰⁵⁷.

Seimo 2010 m. gegužės 25 d. nutarime „Dėl apkaltos Seimo nariui Aleksandrui Sacharukui pradžios ir kreipimosi į Konstitucinį Teismą“ išdėstytas paklausimas, ar Seimo nario A. Sacharuko konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai ir Seimo 2010 m. gegužės 25 d. nutarime „Dėl apkaltos Seimo nariui L. Karaliui pradžios ir kreipimosi į Konstitucinį Teismą“ išdėstytas paklausimas, ar Seimo nario L. Karaliaus konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai, Konstitucinio Teismo 2010 m. rugsėjo 7 d. sprendimu „Dėl paklausimų sujungimo į vieną bylą“ sujungti į vieną bylą¹⁰⁵⁸.

Šie pavyzdžiai rodo, kad galimybė sujungti paklausimus į vieną bylą yra aktuali ir paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo teisenoje. Juk tokia galimybė sudaro prielaidas spartinti konstitucinės justicijos bylų nagrinėjimą, tai ypač aktualu nagrinėjant paklausimus dėl rinkimų įstatymo pažeidimo, kurių išnagrinėjimo terminas labai trumpas – 120 val. Akivaizdu, kad panašiu metu gautus paklausimus dėl tarpusavyje susijusių klausimų nagrinėti atskirai, rengti atskirus Teismo posėdžius, kai jų išnagrinėjimo terminai tokie trumpi, būtų neprotinga. Svarbu pažymėti ir tai, kad tokia galimybė svarbi ne vien kaip

¹⁰⁵⁷ Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvada. *Žin.*, 2012, Nr. 131-6607.

¹⁰⁵⁸ Konstitucinio Teismo 2010 m. spalio 27 d. išvada. *Žin.*, 2010, Nr. 128-6545.

proceso koncentruotumą ir ekonomiškumą skatinanti priemonė, bet ir kaip kai kuriais atvejais leidžianti nuodugniau ir kompleksiskai išnagrinėti tam tikrą problemą. Tai liudija ir minėtas paklausimų dėl L. Karaliaus ir A. Sacharuko veiksmų atitiktis Konstitucijai sujungimo į vieną bylą atvejis, juk šių asmenų veiksmai, kurių atitiktis Konstitucijai šioje konstitucinės justicijos byloje buvo vertinama, buvo tarpusavyje susiję, todėl sujungti paklausimai leido kompleksiskiau pažvelgti į nagrinėjamą problemą. Kalbant apie galimybę išskirti paklausimą į atskiras bylas, turbūt negalima atmesti galimybės, kad Konstitucinio Teismo praktikoje gali iškilti ir toks poreikis, kai atskirai nagrinėjant tam tikrus paklausime išdėstytus klausimus į juos būtų atsakyta išsamiau.

Atsižvelgiant į prieš tai išdėstytus argumentus siūlytina KTĮ ir KTR *expressis verbis* įtvirtinti ne vien prašymų, bet ir paklausimų sujungimo ir išskyrimo galimybę.

III.2.5.2. Bylų dėl paklausimų nagrinėjimo eiliškumas ir trukmė

KTĮ 29 str. „Kreipimūsi nagrinėjimo Konstituciniame Teisme terminai ir eiliškumas“ 2 d. nustatyta, kad bylos išnagrinėjimas turi būti užbaigtas ir Konstitucinio Teismo išvada priimta ne vėliau kaip per 4 mėnesius nuo paklausimo gavimo Konstituciniame Teisme dienos, jeigu Konstitucinis Teismas nenustato kitaip. Kaip ir prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenoje, šis terminas gali būti pratęsiamas, šia galimybe buvo pasinaudota byloje dėl L. Karaliaus ir A. Sacharuko veiksmų konstitucingumo, taip pat byloje dėl N. Venckienės veiksmų konstitucingumo. Bylos paprastai nagrinėjamos eilės tvarka – pagal paklausimo gavimo Konstituciniame Teisme laiką (KTĮ 29 str. 3 d.). Kai į vieną bylą sujungiami keli paklausimai, byla nagrinėjama pagal pirmosios iš sujungtų bylų eilę (KTR 99 p.).

Žinoma, 4 mėnesių išnagrinėjimo terminas netaikomas paklausimams, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai rengiant ir vykdant rinkimus konkrečioje rinkimų apygardoje per Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimus, kurie išnagrinėjami per KTĮ 77 str. 3 d. nustatytą 120 val. terminą. Tai yra vienintelis

griežtas išnagrinėjimo terminas šioje teisejoje. Paminėtina, kad iki 2015 m. įsigaliojusių KTĮ pakeitimų šis terminas buvo dar trumpesnis – 72 val. Taigi šios rūšies paklausimų išnagrinėjimo terminas pailgintas 48 val. Šios permainos vertintinos teigiamai, kaip suteikiančios Konstituciniam Teismui geresnes galimybes įsigilinti į šios kategorijos bylas. Pabrėžtina, kad į būtinybę ilginti šį terminą buvo atkreipęs dėmesį ir ESBO Demokratinų institucijų ir žmogaus teisių biuras¹⁰⁵⁹. Tačiau paklausimų dėl rinkimų įstatymų pažeidimų pateikimo (ne vėliau kaip per 3 dienas po to, kai oficialiai paskelbiami galutiniai rinkimų rezultatai toje rinkimų apygardoje arba Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimas dėl laisvos Seimo nario vietos atsiradimo ar užėmimo) ir išnagrinėjimo terminai (120 val.), net ir juos truputėlį pailginus, savo griežtumu išsiskiria ne tik paklausimų dėl išvadų išnagrinėjimo teisejoje, bet ir visame konstitucinės justicijos procese.

KTĮ 29 str. 5 d. taip pat nustatyta, kad bylos pagal Seimo paklausimus, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas, ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai, nagrinėjamos skubos tvarka. KTĮ 29 str. neminimi paklausimai dėl tarptautinės sutarties konstitucingumo. Tačiau KTR 100 p. nustatyta, kad visos bylos pagal Seimo ir Respublikos paklausimus nagrinėjamos skubos tvarka.

Paprastai paklausimai išnagrinėjami greitai, paklausimai dėl rinkimų įstatymų pažeidimų – per KTĮ 77 str. 3 d. nustatytą terminą.

Paklausimas dėl Respublikos Prezidento R. Pakso veiksmų atitikties Konstitucijai gautas 2004 m. vasario 23 d., išvada šioje byloje priimta 2004 m. kovo 31 d.¹⁰⁶⁰, taigi paklausimas išnagrinėtas labai greitai – per 1 mėnesį ir 8 d. Paklausimai dėl Seimo narių L. Karaliaus ir A. Sacharuko veiksmų konstitucingumo Konstituciniame Teisme gauti 2010 m. birželio 9 d., išvada

¹⁰⁵⁹ OFFICE FOR DEMOCRATIC INSTITUTIONS AND HUMAN RIGHTS. *Republic of Lithuania, Presidential election 11 May 2014, OSCE/ODHIR Needs Assessment Mission Report*. 2014, Warsaw, p. 11.

¹⁰⁶⁰ Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada. *Žin.*, 2004, Nr. 49-1600.

šioje byloje priimta 2010 m. spalio 27 d.¹⁰⁶¹, taigi šie paklausimai išnagrinėti per 4 mėnesius ir 18 d. Paklausimas dėl Seimo narės N. Venckienės veiksmų konstitucingumo gautas 2013 m. gruodžio 18 d., o išvada priimta 2014 m. birželio 3 d.¹⁰⁶², taigi paklausimas išnagrinėtas per 5 mėnesius ir 16 d. Taigi nors šios rūšies paklausimų išnagrinėjimo terminai varijuoja nuo 1 mėnesio iki beveik pusės metų, jų išnagrinėjimų trukmė bendrame visų Konstitucinio Teismo nagrinėjamų bylų kontekste vis tiek laikytina labai trumpa.

Konstitucinis Teismas yra priėmęs tik vieną išvadą dėl tarptautinių sutarčių konstitucingumo, kuri buvo priimta per 6 mėnesius ir 6 dienas nuo paklausimo gavimo dienos.

Manytina, kad toks mažai apibrėžtas teisinis reguliavimas dėl bylų išnagrinėjimo trukmės šioje teisenoje nėra trūkumas. Pernelyg griežti terminai galėtų lemti tai, kad tam tikros bylos būtų rengiamos skubotai¹⁰⁶³. Be to, kaip matyti iš anksčiau pateiktų pavyzdžių, aptariamoje teisenoje nagrinėjamos bylos bendrame visų Konstitucinio Teismo nagrinėjamų bylų kontekste išnagrinėjamos labai greitai, Konstitucinis Teismas laikosi KTĮ ir KTR nustatytų gairių paklausimus nagrinėti „skubos tvarka“. Todėl manytina, kad nėra poreikio keisti KTĮ ir KTR nustatyto teisinio reguliavimo dėl paklausimų išnagrinėjimo trukmės.

III.2.5.3. Paklausimų atšaukimas

KTĮ 79 str. nustatyta, kad paklausimą dėl išvados teikimo gali atšaukti jį padavusi institucija iki nagrinėjimo Konstitucinio Teismo posėdyje pradžios. Iki šiol nė vienas paklausimas nebuvo atšauktas.

Svarbu pažymėti, kad kitaip nei dėl prašymų atšaukimo, šiame straipsnyje nėra nustatyta, kad paklausimą galima atšaukti tik sutinkant Konstitucinio Teismo pirmininkui. Taigi norint atšaukti paklausimą reikia tik jį pateikusių subjekto valios. Įdomu, kas lėmė tokį KTĮ kūrėjų pasirinkimą – dėl vienos kategorijos kreipimūsi atšaukimo reikalauti Konstitucinio Teismo

¹⁰⁶¹ Konstitucinio Teismo 2010 m. spalio 27 d. išvada. *Žin.*, 2010, Nr. 128-6545.

¹⁰⁶² Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 3 d. išvada. *TAR*, 2014-06-05, Nr. 7164.

¹⁰⁶³ KŪRIS, E. Konstitucinės justicijos proceso <...>, p. 20.

pirmininko sutikimo, dėl kitos – ne. Galbūt tai susiję su anksčiau aptarta išvadų (ne)galutinumo problematika, t. y. su anksčiau vyravusia nuomone, kad išvados tik išreiškia Teismo poziciją svarstomu klausimu, todėl ir norint atšaukti paklausimus nereikia jokios formos sutikimo iš Konstitucinio Teismo. Tačiau juk iki paklausimo nagrinėjimo Teismo posėdyje jo tyrimas gali būti jau gerokai pasistūmėjęs, paklausime gali būti keliami visai valstybei svarbūs klausimai, ypač jeigu būtų nuspręsta išvadoms suteikti nustatomąją galią, todėl manytina, kad vien jį pateikusių subjekto valios norint atšaukti paklausimą nepakanka. Be to, turi būti patikrinta, ar pati atšaukimo procedūra atlikta teisiškai tvarkingai, ar atšaukimas nėra falsifikuotas. Manytina, kad toks teisinis reguliavimas koreguotinas, paklausimus, kaip ir prašymus, turėtų būti galima atšaukti tik Konstitucinio Teismo pirmininkui sutinkant.

III.2.5.4. Posėdžio forma ir eigos fiksavimas

Aptariant teismo posėdžio formą prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teismoje minėta, kad bylos dėl teisės aktų atitikties Konstitucijai gali būti nagrinėjamos žodinio ir rašytinio proceso tvarka (KTĮ 53(1) str., KTR 122–126 p.). Tačiau paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo teismoje bylos yra nagrinėjamos tik žodinio proceso tvarka. Šiame kontekste reikia pažymėti, kad KTĮ tai nėra *expressis verbis* nustatyta. Tačiau tokia išvada darytina, *inter alia*, iš KTĮ pakeitimų¹⁰⁶⁴, kuriais sudaryta galimybė konstitucinės justicijos bylas nagrinėti rašytinio proceso tvarka, *travaux préparatoires*¹⁰⁶⁵, kuriuose tvirtinama, kad šiuo įstatymo projektu siekiama sudaryti galimybę konstitucinės justicijos bylas, *kuriose tirama teisės akto atitiktis Konstitucijai ar įstatymams*, nagrinėti rašytinio proceso tvarka.

Toks įstatymo leidėjo pasirinkimas yra logiškas – žodinio proceso privalumas yra tiesioginė požiūrių konfrontacija ir tai, kad kartais šalims paprasčiau išreikšti savo poziciją žodžiu. Tai ypač aktualu paklausimų dėl

¹⁰⁶⁴ Konstitucinio Teismo įstatymo 27, 41, 44 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir įstatymo papildymo 53¹ straipsniu įstatymas. *Žin.*, 2011, Nr. 154-7262.

¹⁰⁶⁵ Aiškinamasis raštas. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=404623&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2015 m. sausio 16 d.].

išvadų nagrinėjimo teisenoje, kurioje, kaip minėta, faktų tyrimas yra tokių bylų esmė, vertinami realūs („gyvenimo“) atvejai arba veiksmai¹⁰⁶⁶. Minėta, kad šioje teisenoje Konstitucinis Teismas aktyviai naudojasi liudytojo institutu. Be to, pagrindinis rašytinio proceso privalumas yra teismo proceso operatyvumo skatinimas, laiko ir sąnaudų taupymas, tačiau, kaip minėta, paklausimų dėl išvadų Konstituciniame Teisme gaunama labai retai, o gauti – išnagrinėjami gana greitai. Visa tai rodo, kad aptariamoje teisenoje nebūtų tikslinga įvesti rašytinę bylos nagrinėjimo formą.

Aptariant Konstitucinio Teismo posėdžių eigos fiksavimą prašymų ištirti teisės aktų atitiktį teisenoje, minėta, kad 2015 m. įsigaliojusiais KTĮ pakeitimais šioje srityje buvo įvesta permainų: iki šių pakeitimų Konstitucinio Teismo posėdžiai galėjo būti fiksuojami vieninteliu būdu – Konstitucinio Teismo posėdžio protokolu, tačiau minėtais pakeitimais KTĮ 52 str. 1 d. nustatyta, kad, nagrinėjant bylą žodinio proceso tvarka, daromas Konstitucinio Teismo posėdžio garso įrašas, kuris yra laikomas Konstitucinio Teismo posėdžio protokolu ir yra sudedamoji bylos dalis, nustatyta ir tai, kad, Konstituciniam Teismui nutarus, rašomas ir Konstitucinio Teismo protokolas. Taigi pagal šiuo metu galiojančioje KTĮ 52 str. redakcijoje nustatytą teisinį reguliavimą, pagrindinis posėdžio eigos fiksavimo būdas yra posėdžio garso įrašas (taip pat ir paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo teisenoje), o posėdžio protokolas gali būti rašomas tik Konstituciniam Teismui nutarus¹⁰⁶⁷.

III.2.5.5. Įrodymų tyrimas

KTĮ 34 str. 1 d. įtvirtinta įrodymų konstitucinės justicijos procese samprata: įrodymais pripažįstami bet kokie faktiniai duomenys, kuriais remdamasis Konstitucinis Teismas konstatuoja esant aplinkybių, pagrindžiančių dalyvaujančių byloje asmenų reikalavimus bei atsikirtimus,

¹⁰⁶⁶ Paminėtina, kad EŽTT nagrinėtoje byloje *Drakšas prieš Lietuvą* pareiškėjas skundėsi pokalbių su verslo partneriais ir Respublikos Prezidentu paviešinimo apkaltos proceso Konstituciniame Teisme metu. EŽTT nusprendė, kad pokalbių su verslo partneriais ir Respublikos Prezidentu paviešinimas Konvencijos nepažeidė (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2012 m. liepos 31 d. sprendimas byloje *Drakšas prieš Lietuvą*, pareiškimo Nr. 36662/04).

¹⁰⁶⁷ Plačiau apie tai žr. disertacijos III.1.4.5 skyriuje.

arba jų nesant. Minėta, kad teikiant išvadas, kitaip nei prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenoje, daug didesnę reikšmę turi ir yra laikytinos įrodymais įvairios faktinės aplinkybės.

KTĮ 31 str. 2 d. yra išskirtos tam tikros konstitucinės justicijos procese galimų įrodymų grupės: 1) dalyvaujančių byloje asmenų paaiškinimai; 2) liudytojų parodymai; 3) rašytiniai įrodymai; 4) daiktiniai įrodymai; 4) ekspertų išvados.

Kitaip nei prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenoje, kurioje pagrindinės įrodymų grupės yra dalyvaujančių byloje asmenų paaiškinimai ir rašytiniai įrodymai, paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo teisenoje naudojamosi visomis paminėtomis įrodymų grupėmis.

Dalyvaujančių byloje asmenų paaiškinimai. Kaip ir prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenoje svarbia įrodymų grupe laikytini dalyvaujančių byloje asmenų paaiškinimai. Paprastai byloje dalyvaujantys asmenys geriausiai žino bylos aplinkybes, tačiau šios įrodinėjimo priemonės ypatumas yra dalyvaujančių byloje asmenų suinteresuotumas bylos baigtimi, taigi jie gali būti vertinami tik kartu su kitais byloje esančiais įrodymais. Dalyvaujančių byloje asmenų paaiškinimai bylą rengiančio teisėjo prašymu pateikiami bylos rengimo Konstitucinio Teismo posėdžiui stadijoje (KTĮ 27 str. 2 d.), tačiau jie taip pat išklausomi ir bylą nagrinėjant iš esmės iškart po teisėjo pranešėjo pasisakymo apie bylos esmę (KTĮ 50 str. 2 d.).

Liudytojų parodymai. Minėta, kad Konstitucinis Teismas paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo teisenoje daug aktyviau naudojami liudytojo institutu. Šiuo institutu pasinaudota penkiose šios rūšies konstitucinės justicijos bylose¹⁰⁶⁸, taigi šioje teisenoje svarbia įrodymų grupe laikytina liudytojų parodymai. Liudytojas yra įrodymų šaltinis, o liudytojo parodymai (žodiniai jam žinomų aplinkybių paaiškinimai) yra įrodinėjimo priemonė. Liudytojas gali būti apklausiamas bylos rengimo Konstitucinio Teismo posėdžiui metu, jį

¹⁰⁶⁸ Žr. Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 3 d. išvada. TAR, 2014-06-05, Nr. 7164; Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvada. *Žin.*, 2012, Nr. 131-6607; Konstitucinio Teismo 2012 m. spalio 26 d. išvada. *Žin.*, 2012, Nr. 125-6285; Konstitucinio Teismo 2010 m. spalio 27 d. išvada. *Žin.*, 2010, Nr. 128-6545; Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada. *Žin.*, 2004, Nr. 49-1600.

apklausia bylą rengiantis Konstitucinio Teismo teisėjas, jis taip pat nusprendžia, ar šaukti liudytojus į Teismą (KTĮ 27 str. 2 d. 3 p.). Liudytojo teisės, pareigos ir atsakomybė nustatyta KTĮ 36 str. Prieš apklausdamas liudytojus, posėdžio pirmininkas nustato jų asmens tapatybę, pasirašytinai įspėja juos dėl atsakomybės už atsisakymą arba vengimą duoti parodymus bei už žinomai melagingus parodymus (KTĮ 50 str. 3 d.). Po liudytojo parodymų jam gali būti užduodama klausimų (KTĮ 50 str. 4 d.).

Rašytiniai įrodymai. Rašytiniai įrodymai yra tokie materialūs daiktai, kuriuose ženklais išreikšta informacija apie reikšmingas nagrinėjamai bylai aplinkybes¹⁰⁶⁹. Rašytiniai įrodymai paprastai kyla iš asmenų, nesančių byloje dalyvaujančiais asmenimis ar ekspertais, toks būtų šios įrodymų grupės atribojimas nuo dalyvaujančių byloje asmenų paaiškinimų, ekspertų išvadų. Minėta, kad prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai nagrinėjimo teisenoje dominuojančiu rašytiniu įrodymu yra konstitucinės justicijos bylose pateiktos rašytinės nuomonės, tačiau paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo teisenoje naudojama daug daugiau rašytinių įrodymų rūšių. Štai, pvz., nagrinėjant konstitucinės justicijos bylą dėl Seimo narės N. Venckienės veiksmų atitikties Konstitucijai buvo pateikti rašytiniai įrodymai, pagrindžiantys faktus, jog N. Venckienė nedalyvavo Seimo posėdžiuose¹⁰⁷⁰; rašytiniai įrodymai dėl galimai padarytų N. Venckienės nusikalstamų veikų ir jos paieškos¹⁰⁷¹, ir kt. Taigi rašytiniais įrodymais gali būti bet kokie dokumentai ar kita rašytinė informacija, patvirtinanti ar paneigianti šios kategorijos bylose nustatinėjamus faktus.

Daiktiniai įrodymai. Paprastai tai yra materialūs daiktai, kurių buvimas, išorė, kokybė ar kitos savybės, buvimo vieta, taip pat ant jų palikti pėdsakai ir

¹⁰⁶⁹ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. Civilinio proceso <...>, p. 479.

¹⁰⁷⁰ Seimo kanceliarijos Komisijų biuro 2014 m. vasario 13 d. raštas Nr. S-2014-1284 „Dėl paaiškinimų ir medžiagos pateikimo“, prie kurio pridėtos Seimo posėdžių, kuriuos praleido Seimo narė N. Venckienė, protokolų ir registracijos lapų patvirtintos kopijos bei Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto pateiktos šio komiteto posėdžių protokolų priedų kopijos.

¹⁰⁷¹ Šiaulių apygardos prokuratūros Antrojo baudžiamojo persekiojimo skyriaus prokurorės N. Raugienės 2014 m. sausio 16 d. raštas Nr. S5-3378 „Dėl dokumentų pateikimo“, prie kurio pridėtos ikiteisminio tyrimo Nr. 01-2-103-11 medžiagos dokumentų dėl N. Venckienės galimai padarytų nusikalstamų veikų ir jos paieškos kopijos.

kiti požymiai gali patvirtinti arba paneigti tam tikras bylai reikšmingas aplinkybes¹⁰⁷². Daiktiniais įrodymais gali būti ir įvairūs dokumentai. Siekiant atriboti tokius daiktinius įrodymus nuo rašytinių įrodymų, reikėtų atkreipti dėmesį, kad tokiais atvejais įrodomąją reikšmę turi ne rašytinio dokumento turinys, o išoriniai dokumento požymiai. Pvz., konstitucinės justicijos bylos dėl Seimo narės N. Venckienės veiksmų atitikties Konstitucijai medžiagoje yra Kauno apygardos teismo 2014 m. kovo 12 d. raštas Nr. (1.46)-E5-4149 „Dėl įrodymų pateikimo konstitucinės justicijos byloje Nr. 3/2014“, prie kurio pridėti N. Venckienės rašysenos ir parašų pavydžiai, taigi šiuo atveju šie dokumentai laikytini daiktiniu įrodymu, nes bylai svarbus ne šių dokumentų turinys, o jų išorinis požymis – N. Venckienės rašysena. KTĮ 50 str. 6 d. nustatyta, kad daiktinius įrodymus apžiūri Teismas; jie parodomi ir dalyvaujantiems byloje asmenims, o prireikus – ekspertams ir liudytojams, dalyvaujantys byloje asmenys dėl daiktinių parodymų gali duoti paaiškinimus.

Eksperto išvada. Konstitucinis Teismas šioje teisenoje yra pasinaudojęs ir dar viena įrodymų grupe, kuria niekada nebuvo pasinaudojęs prašymų iširti teisės aktų atitiktį Konstitucijai nagrinėjimo teisenoje – eksperto išvada. Konstitucinio Teismo teisėjo 2014 m. balandžio 2 d. pavedimu, siekiant nustatyti, ar kai kuriuos 2013 m. birželio 4 d., 2013 m. gruodžio 17 d. ir 2014 m. kovo 4 d. pateiktus projektus pasirašė N. Venckienė, ar parašas N. Venckienės vardu nėra nukopijuotas techninėmis priemonėmis, taip pat kas anksčiau buvo parašytas – projektų tekstas ar parašas N. Venckienės vardu, buvo paskirta dokumentų ir rašysenos ekspertizė. Šiais klausimais buvo pateikti Lietuvos teismo ekspertizės centro ekspertizės aktai¹⁰⁷³. Reikalavimai eksperto išvadai nustatyti KTĮ 38 str.

¹⁰⁷² LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso <...>*, p. 473.

¹⁰⁷³ Lietuvos teismo ekspertizės centro 2014 m. balandžio 8 d. ekspertizės akte Nr. 11-934 (14) padaryta išvada, jog, įvertinus parašų, esančių tirti pateiktuose dokumentuose, bendrųjų ir specialiųjų požymių sutapimus, nustatyta, kad jie nesudaro požymių visumos, pakankamos pasirašiusiajam asmeniui identifikuoti, todėl nustatyti, ar projektuose N. Venckienės vardu pasirašė N. Venckienė, ar kitas asmuo, negalima. Lietuvos teismo ekspertizės centro 2014 m. balandžio 17 d. ekspertizės akte Nr. 11-937 (14) padaryta išvada, kad parašai N. Venckienės vardu, esantys tirti pateiktuose dokumentuose, pasirašyti rašikliais įprasta rašysena, t. y. jie nėra techniškai padirbti. Taip pat padaryta išvada, kad parašai N. Venckienės vardu tirti pateiktuose dokumentuose (išskyrus vieną, dėl kurio

KTĮ 31 str. 2 d. tarp galimų įrodinėjimo priemonių nėra *expressis verbis* išskirta dar viena svarbi įrodymų grupė, kuri yra išskirta kitus teisinius procesus reglamentuojančiuose įstatymuose (pvz., CPK 177 str. 3 d.) – tai nuotraukos, vaizdo ir garso įrašai. Manytina, kad šios įrodymų grupės negalima priskirti prie daiktinių įrodymų, nes bylai aktualūs ne šių objektų požymiai, bet juose užfiksuota informacija. Paminėtina, kad aptariamoje teisenoje Konstitucinis Teismas gana plačiai naudojami minėtos rūšies įrodymais. Pvz., bylos dėl Seimo narių L. Karaliaus ir A. Sacharuko veiksmų atitikties Konstitucijai medžiagoje yra UAB „Laisvas ir nepriklausomas kanalas“ generalinės direktorės Zitos Sarakienės 2010 m. rugpjūčio 24 d. raštas Nr. 10/282S su priedais (dvi DVD kompaktinės plokštelės su laidos „Žinios“ reportažų įrašais); laikinai einančio TV3 žinių vyr. redaktoriaus pareigas Dariaus Ratauto 2010 m. rugpjūčio 25 d. raštas ir priedas (viena DVD kompaktinė plokštelė su laidos „Žinios“ reportažų įrašais)¹⁰⁷⁴. Byloje dėl Prezidento R. Pakso veiksmų atitikties Konstitucijai kaip įrodymai buvo vertinami Valstybės saugumo departamento techninių priemonių panaudojimo atliekant operatyvinius veiksmus protokolai bei garso įrašai, kuriuose užfiksuoti asmenų, kurių pokalbiai telefonu buvo teisėtai kontroliuojami, pokalbiai, tarp jų ir pokalbiai su Respublikos Prezidentu Rolandu Paksu¹⁰⁷⁵. Bylos pagal Prezidento paklausimą dėl išvados, ar nebuvo pažeistas Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas per 2012 m. Seimo rinkimus, medžiagoje yra vaizdo laikmena, kurioje yra užfiksuota šventė – Lenkų kultūros dienos, ir iš to įrašo matoma, kad yra dalijamos dovanos¹⁰⁷⁶.

Taigi šioje teisenoje Konstitucinis Teismas nustatinėdamas įvairias faktines aplinkybes naudojami visomis įmanomomis įrodinėjimo priemonėmis, net ir *expressis verbis* neįtvirtintomis KTĮ. Atsižvelgiant į tai, kad Konstitucinis Teismas paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo teisenoje įrodymais

atsisakyta teikti išvadą) yra pasirašyti ant spausdintinio teksto, t. y. pirmiau buvo atspausdintas tekstas, o po to pasirašyta (KTb, t. VII, l. 103–110).

¹⁰⁷⁴ Konstitucinio Teismo 2010 m. spalio 6–7 d. teismo posėdžio protokolas Nr. 32/2010-33/2010.

¹⁰⁷⁵ Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada. *Žin.*, 2004, Nr. 49-1600.

¹⁰⁷⁶ Konstitucinio Teismo 2012 m. spalio 24 d. teismo posėdžio protokolas Nr. 14/2012.

pripažįsta ir vaizdo bei garso įrašus, KTĮ 31 str. 2 d. tarp galimų įrodymų grupių turėtų būti nurodyta ir ši įrodymų grupė.

Įrodymai pateikiami kartu su paklausimu, kaip jo priedai (KTĮ 76 str. 3 d. 2 p.), taip pat bylą rengiančio teisėjo prašymu bylos rengimo Konstitucinio Teismo posėdžiui stadijoje (KTĮ 27 str. 2 d.), KTĮ taip nustatyta galimybė pateikti įrodymus ir teisminio posėdžio metu, pasibaigus įrodymų tyrimui: kai išnagrinėti visi įrodymai, posėdžio primininkas paklausia dalyvaujančių byloje asmenų, ar jie nori papildyti bylos medžiagą, prašymus Teismas išsprendžia, priimdamas dėl jų sprendimus (KTĮ 50 str. 9 d.). Štai, pvz., konstitucinės justicijos byloje dėl Prezidento R. Pakso veiksmų atitikties Konstitucijai buvo tenkintas pareiškėjo atstovo prašymas papildyti bylos medžiagą Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos patikrinimo rezultatų medžiaga, susijusia su Respublikos Prezidento patarėjų užklausimais dėl asmenų privataus gyvenimo¹⁰⁷⁷. Konstitucinis Teismas gali nuspręsti, jog reikia ištirti naujus įrodymus ir teisminių ginčų metu, šiuo atveju jis priima sprendimą atnaujinti įrodymų tyrimą (KTĮ 51 str. 4 d.). Konstitucinis Teismas gali nuspręsti, kad būtina ištirti naujus įrodymus ir baigiamojo akto priėmimo metu, tokiu atveju Teismas priima sprendimą atnaujinti bylos nagrinėjimą ir nustato, kuriuos procesinius veiksmus reikia papildomai atlikti (KTĮ 54 str. 3 d.). Tačiau šiomis galimybėmis paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo teisenoje nebuvo pasinaudota.

III.2.5.6. Teisminio nagrinėjimo atidėjimas ir atnaujinimas

KTĮ 49 str. nustatyti bylos nagrinėjimo atidėjimo pagrindai: 1) klausimas nepakankamai parengtas ir reikia papildomo tyrimo; 2) būtina išreikalauti naujus įrodymus; 3) atsiranda kitų svarbių priežasčių. Aptariant šio instituto panaudojimo prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai nagrinėjimo teisenoje, minėta, kad atidėdamas bylos nagrinėjimą Konstitucinis Teismas dažniausiai remiasi trečiuoju bylos nagrinėjimo atidėjimo pagrindu. Paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo teisenoje šiuo institutu nebuvo pasinaudota. Tai galėjo lemti tai, kad paklausimų Konstituciniame Teisme gaunama labai

¹⁰⁷⁷ Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 16 d. teisminio posėdžio protokolas Nr. 14/04.

retai, taip pat trumpesni paklausimų išnagrinėjimo terminai. Pvz., gana sudėtinga įsivaizduoti šio instituto panaudojimą nagrinėjant bylas dėl rinkimų įstatymų pažeidimų, atsižvelgiant į tai, kad šios rūšies paklausimas turi būti išnagrinėtas per 120 val. nuo jo įteikimo Konstituciniam Teismui. Tačiau, kaip minėta, šis terminas 2015 m. priimtais KTĮ pakeitimais buvo pailgintas nuo 72 val. iki 120, taigi sudarytos kiek geresnės sąlygos esant itin ypatingam poreikiui pasinaudoti bylos nagrinėjimo atidėjimo institutu nagrinėjant ir šios kategorijos bylas.

Nors, kaip minėta, šioje teisenoje Konstitucinis Teismas nėra pasinaudojęs galimybe atidėti bylos nagrinėjimą, tačiau nagrinėdamas kai kurias šios kategorijos bylas Konstitucinis Teismas pasinaudojo kitu (giminišku bylos nagrinėjimo atidėjimui) institutu – Teismo posėdžio pertrauka. Nagrinėjant bylą dėl Prezidento Rolando Pakso veiksmų atitikties Konstitucijai Teismo posėdis vyko 2014 m. kovo 16–26 d., buvo daromos 4 pertraukos perkeliant posėdį į kitą dieną (pertraukos darytos iki kovo 17 d., iki kovo 18 d., kovo 19 d., kovo 22 d., kovo 26 d.). Nagrinėjant bylą dėl Seimo narių L. Karaliaus ir A. Sacharuko veiksmų atitikties Konstitucijai Konstitucinio Teismo posėdis vyko 2010 m. spalio 6–7 d., buvo daroma pertrauka iki spalio 7 d. Pažymėtina, kad KTĮ nėra *expressis verbis* įtvirtinta galimybė daryti teismo posėdžio pertrauką. Tačiau, pvz., CPK teismo posėdžio pertraukai ir bylos nagrinėjimo atidėjimui yra skirti atskiri straipsniai (CPK 162(1) ir 162(2) str.). Pagrindinis skirtumas tarp šių institutų civiliniame procese yra tai, kad pertrauka gali trukti ne ilgiau kaip 5 darbo dienas, o atidėdamas bylos nagrinėjimą teismas paskiria kitą teismo posėdžio laiką savo nuožiūra. Taip pat tai, kad po teismo posėdžio pertraukos byla toliau nagrinėjama nuo paskutinio iki pertraukos atlikto veiksmo, o nagrinėjimą atidėjus, byla paprastai nagrinėjama iš pradžių (nebent dalyvaujantys byloje asmenys neprieštaruoja, kad bylos nagrinėjimas gali būti pradėtas nuo to procesinio veiksmo, kurį atlikus bylos nagrinėjimas buvo atidėtas). Pažymėtina, kad konstitucinės justicijos procese nuspręsti, ar pradėti bylą nagrinėti iš pradžių, ar nuo tos teismo proceso vietos, kurioje bylos

nagrinėjimas buvo atidėtas, turi teisę Konstitucinis Teismas. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, manytina, kad tikslinga įtvirtinti teismo posėdžio pertraukos institutą ir KTĮ.

III.2.5.7. Konstitucinio Teismo išvados peržiūrėjimas

Konstitucinio Teismo nutarimų, išvadų ir sprendimų peržiūrėjimo institutas įtvirtintas KTĮ 62 str. „Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados ir sprendimo peržiūrėjimas“. Kalbant apie galimybę peržiūrėti šioje teisenoje priimamus aktus, reikėtų pažymėti, kad iki 2015 m. galiojusioje KTĮ 62 str. redakcijoje buvo kalbama tik apie galimybę peržiūrėti Konstitucinio Teismo nutarimus. Tačiau Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarime, kuriame buvo vertinama KTĮ 62 str. nuostatų atitikties Konstitucijai, buvo konstatuota, kad Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio formuluotė „nutarimas gali būti peržiūrėtas“ negali būti aiškinama pažodžiui, kaip esą reiškianti, kad Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus peržiūrėti tik savo nutarimus (t. y. tik tuos savo teisės aktus, kurie turi nutarimo formą). Ši formuluotė aiškintina ir kituose Konstitucijos straipsniuose (jų dalyse) nustatyto teisinio reguliavimo, *inter alia*, Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalies bendrinės sąvokos „sprendimai“, <...> apimančios visus Konstitucinio Teismo nutarimus, išvadas, sprendimus, kuriais baigiama konstitucinės justicijos byla (t. y. Konstitucinio Teismo baigiamuosius aktus), kontekste, taip pat kituose Konstitucinio Teismo įstatymo straipsniuose (jų dalyse) nustatyto teisinio reguliavimo, *inter alia*, Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 3 dalies sąvokos „sprendimas dėl <...> nutarimo aiškinimo“, kontekste¹⁰⁷⁸.

Konstitucinio Teismo nutarimai, išvados, sprendimai, kuriais yra baigiama konstitucinės justicijos byla, t. y. Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai, yra *galutiniai ir neskundžiami* nepriklausomai nuo to, ar tuos aktus Konstitucinis Teismas atitinkamoje konstitucinės justicijos byloje priėmė iš esmės ištyręs teisės akto (jo dalies) atitiktį Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui), ar teisės akto (jo dalies) atitiktis Konstitucijai (kitam

¹⁰⁷⁸ Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Žin.*, 2006, Nr. 32-1292.

aukštesnės galios teisės aktui) iš esmės netyręs, o deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuotu sprendimu atsisakęs nagrinėti prašymą arba nutraukęs pradėtą teiseną (bylą) (jeigu atitinkamas prašymas buvo priimtas Konstituciniame Teisme ir konstitucinės justicijos byla buvo pradėta rengti Konstitucinio Teismo posėdžiui arba jau buvo išnagrinėta Konstitucinio Teismo posėdyje).

Taigi peržiūrėjimo objektais paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo teisenoje gali būti: Konstitucinio Teismo išvados ir kiti aktai, kuriais užbaigiama ši konstitucinės justicijos proceso teiseną – sprendimai dėl atsisakymo nagrinėti išvadą, sprendimai nutraukti bylą/teiseną.

Atsižvelgiant į Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje įvardytus galimus peržiūrėjimo objektus, 2015 m. priimtomis pataisomis KTĮ 62 str. *expressis verbis* nustatyta galimybė peržiūrėti ne tik nutarimus, bet ir išvadas bei sprendimus.

Kalbant apie išvadų ir kitų šioje teisenoje priimamų aktų peržiūrėjimo galimybę taip pat svarbu pažymėti, kad: 1) Konstitucinio Teismo išvados ar kito šioje teisenoje priimto akto peržiūrėjimą galintis inicijuoti subjektas yra tik pats Konstitucinis Teismas; 2) peržiūrėjimo pagrindas – naujai paaikšėjusios esminės aplinkybės, kurios jeigu būtų buvusios žinomos Konstituciniam Teismui nutarimo priėmimo metu, būtų galėjusios lemti kitokį išvados ar sprendimo turinį; 3) nutaręs peržiūrėti savo išvadą ar kitą šioje teisenoje priimtą aktą Konstitucinis Teismas priima sprendimą ir pradeda bylą nagrinėti iš naujo. Plačiau šie aspektai (kurie taip pat aktualūs ir aptariant šioje teisenoje priimamų aktų peržiūrėjimą) aptarti analizuojant Konstitucinio Teismo nutarimų peržiūrėjimo institutą¹⁰⁷⁹.

Nei viena Konstitucinio Teismo išvada, nei kitas šioje teisenoje priimtas aktas nebuvo peržiūrėti. Tačiau Konstituciniame Teisme buvo priimtas vienas sprendimas atsisakyti nagrinėti Konstitucinio Teismo išvadą, kuris, *inter alia*, susijęs ir su išvadų peržiūrėjimo institutu. Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 8 d. sprendime Konstitucinis Teismas konstatavo, kad paklausimas dėl

¹⁰⁷⁹ Žr. disertacijos III.2.5.7 skyriuje.

išvados, ar VRK sprendimu nebuvo pažeistos Seimo rinkimų įstatymo nuostatos, tiek, kiek šiame paklausime kvestionuojama galutinė Darbo partijos kandidatų į Seimo narius sąrašo eilė, kuri buvo patvirtinta Seimo 2012 m. lapkričio 14 d. nutarimu, traktuotinas kaip prašymas peržiūrėti, *inter alia*, Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvadą. Atsižvelgiant į tai, kad Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvada tebegalioja, Konstitucinis Teismas vadovaudamasis Konstitucinio Teismo įstatymo 80 str. 1 d. 5 p. (paklausime keliamas klausimas jau buvo tirtas Konstituciniame Teisme ir tebegalioja tuo klausimu priimta Konstitucinio Teismo išvada) konstatavo, kad yra pagrindas atsisakyti nagrinėti pareiškėjo paklausimą.

III.3. Prašymų išaiškinti Konstitucinio Teismo nutarimą, sprendimą, išvadą teiseną

Konstitucinio Teismo įgaliojimai aiškinti savo nutarimus, kitus baigiamuosius aktus Konstitucijoje *expressis verbis* nėra įtvirtinti, tačiau kaip ne sykį yra pažymėjęs Konstitucinis Teismas, jie neabejotinai kyla iš Konstitucijos – konstitucinio teisinio reguliavimo visumos (*inter alia*, konstitucinio teisinės valstybės principo), tokius Konstitucinio Teismo įgaliojimus suponuoja pati Konstitucinio Teismo paskirtis vykdyti konstitucinį teisingumą, garantuoti Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir konstitucinį teisėtumą. Tai suponuoja būtinumą nurodytomis aplinkybėmis Konstituciniam Teismui aiškinti atitinkamą Konstitucinio Teismo nutarimą, kitą baigiamąjį aktą¹⁰⁸⁰.

Konstitucinio Teismo nutarimų, kitų baigiamųjų aktų aiškinimo instituto paskirtis – plačiau, išsamiau atskleisti atitinkamų Konstitucinio Teismo nutarimo, kito baigiamojo akto nuostatų turinį, prasmę, jeigu to reikia, kad būtų užtikrintas deramas to Konstitucinio Teismo nutarimo, kito baigiamojo akto vykdymas, kad tuo Konstitucinio Teismo nutarimu, kitu baigiamuoju aktu būtų vadovaujamasi¹⁰⁸¹. Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs ir tai, kad

¹⁰⁸⁰ *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. sprendimas. *Žin.*, 2006, Nr. 30-1051.

¹⁰⁸¹ *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. sprendimas. *Žin.*, 2006, Nr. 30-1051.

Konstitucinio Teismo nutarimo, kito baigiamojo akto aiškinimas galėtų būti reikšmingas siekiant užtikrinti ne tik tai, kad būtų tinkamai įgyvendintas to akto rezoliucinėje dalyje įtvirtintas sprendimas, bet ir tai, kad teisėkūros procese būtų deramai atsižvelgiama į Konstitucinio Teismo formuojamą oficialiąją konstitucinę doktriną¹⁰⁸².

Taigi Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados, sprendimo aiškinimo teiseną laikytina išvestine teisenos rūšimi, tai specifinis konstitucinės justicijos proceso institutas, pratęsiantis (atgaivinantis) jau užbaigtas kitas teisenas. Tačiau nepaisant to, šiais įgaliojimais Konstitucinis Teismas naudojasi ganėtinai plačiai: 1993–2015 m. Konstituciniame Teisme gauta 1045 kreipimaisi, iš jų 46 – prašymai išaiškinti baigiamųjų aktų nuostatas¹⁰⁸³. Taigi šiuo aspektu aptariama teiseną kelis kartus lenkia paklausimų dėl išvados nagrinėjimo teiseną, kurioje gautų paklausimų skaičius aptariamam periodu yra tik 16¹⁰⁸⁴.

Iš viso šioje teisenoje priimti 38 baigiamieji aktai, 24 iš jų – sprendimai išaiškinti Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų nuostatas¹⁰⁸⁵. Šioje teisenoje

¹⁰⁸² Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 29 d. sprendimas. *Žin.*, 2012, Nr. 140-7189.

¹⁰⁸³ Statistiniai duomenys apie Konstituciniame Teisme gautus prašymus ir paklausimus 1993–2015 m.

¹⁰⁸⁴ *Ibid.*

¹⁰⁸⁵ Konstitucinio Teismo 1994 m. gruodžio 30 d. sprendimas. *Žin.*, 1995, Nr. 1-21; Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 17 d. sprendimas. *Žin.*, 1998, Nr. 112-3114; Konstitucinio Teismo 2000 m. sausio 12 d. sprendimas. *Žin.*, 2000, Nr. 4-100; Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 10 d. sprendimas. *Žin.*, 2005, Nr. 21-664; Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. sprendimas. *Žin.*, 2006, Nr. 127-4849; Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 6 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 129-5246; Konstitucinio Teismo 2009 m. sausio 15 d. sprendimas. *Žin.*, 2009, Nr. 6-170; Konstitucinio Teismo 2009 m. gegužės 15 d. sprendimas. *Žin.*, 2009, Nr. 58-2251; Konstitucinio Teismo 2009 m. spalio 28 d. sprendimas. *Žin.*, 2009, Nr. 130-5652; Konstitucinio Teismo 2009 m. lapkričio 6 d. sprendimas. *Žin.*, 2009, Nr. 134-5859; Konstitucinio Teismo 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas. *Žin.*, 2010, Nr. 46-2219; Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 30 d. sprendimas. *Žin.*, 2010, Nr. 79-4078; Konstitucinio Teismo 2010 m. liepos 2 d. sprendimas. *Žin.*, 2010, Nr. 80-4181; Konstitucinio Teismo 2011 m. vasario 23 d. sprendimas. *Žin.*, 2011, Nr. 24-1180; Konstitucinio Teismo 2013 m. kovo 13 d. sprendimas. *Žin.*, 2013, Nr. 28-1333; Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 3 d. sprendimas. *Žin.*, 2013, Nr. 72-3595; Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 16 d. sprendimas. *TAR*, 2014-01-20, Nr. 299; Konstitucinio Teismo 2014 m. vasario 26 d. sprendimas. *TAR*, 2014-02-27, Nr. 2176; Konstitucinio Teismo 2014 m. vasario 27 d. sprendimas. *TAR*, 2014-02-28, Nr. 2336; Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 7 d. sprendimas. *TAR*, 2014-03-10, Nr. 2908; Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 10 d. sprendimas. *TAR*, 2014-03-10, Nr. 2907; Konstitucinio Teismo 2014 m. balandžio 16 d. sprendimas. *TAR*, 2014-04-17, Nr. 4507; Konstitucinio Teismo 2015 m. sausio 14 d. sprendimas. *TAR*, 2015-01-15, Nr. 650; Konstitucinio Teismo 2016 m. gegužės 16 d. sprendimas. *TAR*, 2016-05-16, Nr. 12865.

Konstitucinis Teismas taip pat yra priėmęs 14 sprendimų dėl atsisakymo aiškinti savo aktus¹⁰⁸⁶.

III.3.1. Prašymų išaiškinti Konstitucinio Teismo nutarimą, sprendimą, išvadą teisenos objektai

Konstitucinio Teismo įgaliojimai aiškinti savo aktus nustatyti KTĮ 61 str. „Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados ar sprendimo aiškinimas“. Taigi Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados ar sprendimo aiškinimo teisenos objektai – tai atitinkamoje teisenoje priimto baigiamojo akto (nutarimo, išvados, sprendimo) nuostatos, jų išaiškinimas. Paminėtina, kad iki 2015 m. galiojusioje šio straipsnio redakcijoje *expressis verbis* buvo nurodyta tik galimybė aiškinti Konstitucinio Teismo nutarimus, bet ne kitus jo aktus. Tačiau Konstitucinis Teismas yra ne kartą konstatavęs, kad jis turi įgaliojimus aiškinti ne tik nutarimus, bet ir kitus savo baigiamuosius aktus. Šiame kontekste pažymėtina, jog Konstitucinis Teismas savo aktuose yra konstatavęs ir tai, kad dėl Konstitucinio Teismo nutarimo aiškinimo priimtas sprendimas yra neatskiriamas nuo Konstitucinio Teismo nutarimo, taigi Konstitucinis Teismas gali aiškinti ir savo sprendimus dėl nutarimų (kitų baigiamųjų aktų) išaiškinimo¹⁰⁸⁷. Atsižvelgiant į šias doktrines nuostatas, 2015 m. KTĮ 61 str. papildytas jame *expressis verbis* nustatant galimybę aiškinti ne tik Konstitucinio Teismo nutarimus, bet ir sprendimus bei išvadas.

Paminėtina, kad tik viename iš šios rūšies Konstitucinio Teismo sprendimų aiškintos ne tik nutarimų, bet ir Konstitucinio Teismo sprendimo

¹⁰⁸⁶ Konstitucinio Teismo 1994 m. lapkričio 10 d. sprendimas (medžiaga Nr. 25/94); Konstitucinio Teismo 1997 m. balandžio 9 d. sprendimas, bylos Nr. 14/96; Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 23 d. sprendimas. *Žin.*, 2002, Nr. 94-4048; Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 6 d. sprendimas. *Žin.*, 2004, Nr. 51-1701; Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 2 d. sprendimas. *Žin.*, 2004, Nr. 105-3895; Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. sprendimas. *Žin.*, 2006, Nr. 30-1051; Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 20 d. sprendimas. *Žin.*, 2006, Nr. 126-4805; Konstitucinio Teismo 2010 m. gegužės 3 d. sprendimas. *Žin.*, 2010, Nr. 52-2568; Konstitucinio Teismo 2010 m. gruodžio 22 d. sprendimas. *Žin.*, 2010, Nr. 153-7836; Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 5 d. sprendimas. *Žin.*, 2011, Nr. 111-5228; Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 29 d. sprendimas. *Žin.*, 2012, Nr. 140-7189; Konstitucinio Teismo 2014 m. rugpjūčio 27 d. sprendimas Nr. KT37-S26/2014; Konstitucinio Teismo 2016 m. sausio 13 d. sprendimas Nr. KT3-S3/2016.

¹⁰⁸⁷ Konstitucinio Teismo 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas. *Žin.*, 2010, Nr. 46-2219.

nuostatos¹⁰⁸⁸, nė viename Konstitucinio Teismo sprendime nebuvo aiškintos Konstitucinio Teismo išvadų nuostatos. Tačiau Konstitucinis Teismas yra priėmęs du sprendimus dėl atsisakymo aiškinti išvadas¹⁰⁸⁹. Taigi dominuojantis šios teisenos objektas yra Konstitucinio Teismo nutarimų nuostatos. Kalbant apie Konstitucinio Teismo nutarimus kaip šios teisenos objektus, reikėtų paminėti, kad Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, jog prašymu išaiškinti įgyvendintą Konstitucinio Teismo nutarimą negali būti siekiama, kad būtų įvertinta teisės akto, kuriuo tas Konstitucinio Teismo aktas įgyvendintas, atitiktis aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia*, (ir pirmiausia) Konstitucijai; tai būtų naujos konstitucinės justicijos bylos tyrimo dalykas¹⁰⁹⁰. Aptardamas savo įgaliojimus aiškinti išvadas Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad tais atvejais, kai remiantis Konstitucinio Teismo išvada yra priimtas galutinis Seimo sprendimas, Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus vertinti ir spręsti, ar šios išvados aiškinimas nebūtų beprasmiškas, ir atsisakyti ją aiškinti. Konstitucinio Teismo išvada, kuria remiantis yra priimtas galutinis Seimo sprendimas, galėtų būti aiškinama, *inter alia*, tais atvejais, kai siekiama, kad teisėkūros procese būtų deramai atsižvelgiama į Konstitucinio Teismo formuojamą oficialiąją konstitucinę doktriną¹⁰⁹¹.

Vis dėlto kalbant apie šios teisenos objektus, daugiausia neaiškumų esama dėl vieno iš jų – sprendimų. Kaip minėta, ši Konstitucinio Teismo aktų kategorija labai plati. Ji apima procesinius, organizacinius ir jurisprudencinius Konstitucinio Teismo sprendimus. Atsižvelgiant į tai, kad Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje ne kartą akcentuoti Konstitucinio Teismo įgaliojimai aiškinti būtent *baigiamuosius savo aktus*¹⁰⁹², manytina, kad KTĮ 61 str. nuostatos kalba apie galimybę aiškinti tik tuos Konstitucinio Teismo sprendimus, kurie laikytini baigiamaisiais aktais. Tačiau, kaip minėta,

¹⁰⁸⁸ Konstitucinio Teismo 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas. *Žin.*, 2010, Nr. 46-2219. Šiame sprendime aiškintos ne tik nutarimų, bet ir Konstitucinio Teismo 2009 m. sausio 15 d. sprendimo dėl kai kurių Konstitucinio Teismo nutarimų nuostatų išaiškinimo nuostatos.

¹⁰⁸⁹ Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 6 d. sprendimas. *Žin.*, 2004, Nr. 51-1701; Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 29 d. sprendimas. *Žin.*, 2012, Nr. 140-7189.

¹⁰⁹⁰ *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 29 d. sprendimas. *Žin.*, 2012, Nr. 140-7189.

¹⁰⁹¹ Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 29 d. sprendimas. *Žin.*, 2012, Nr. 140-7189.

¹⁰⁹² *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. sprendimas. *Žin.*, 2006, Nr. 127-4849.

baigiamųjų aktų sąvoka Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje nėra aiškiai apibrėžta. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje baigiamaisiais aktais yra įvardyti ne tik tie, kuriais konstitucinės justicijos byla išnagrinėjama iš esmės (nutarimai ir išvados), bet ir tokie, kurie yra priimti ginčijamo teisės akto (jo dalies) atitikties Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui) netyrus iš esmės, o deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuotu sprendimu atsisakius nagrinėti prašymą arba nutraukus pradėtą teiseną (jeigu atitinkamas prašymas buvo priimtas Konstituciniame Teisme ir konstitucinės justicijos byla buvo pradėta rengti Konstitucinio Teismo posėdžiui), arba nutraukus bylą (jeigu konstitucinės justicijos byla jau buvo išnagrinėta Konstitucinio Teismo posėdyje)¹⁰⁹³.

Taigi pagal Konstitucinio Teismo pateikiamą sampratą baigiamaisiais aktais laikytini: nutarimai, išvados, sprendimai atsisakyti nagrinėti prašymą, sprendimai dėl teisenos nutraukimo, sprendimai dėl bylos nutraukimo. Tačiau, kaip anksčiau minėta, į šią sąvoką taip pat turėtų įeiti ir jau minėti sprendimai dėl Konstitucinio Teismo aktų išaiškinimo, sprendimai atsisakyti nagrinėti paklausimą, sprendimai dėl nutarimo, išvados, sprendimo peržiūrėjimo. Taigi pagal KTĮ 61 str. nuostatas ir Konstitucinio Teismo jurisprudenciją nėra aišku, kurie iš minėtų sprendimų gali būti aptariamoms teisenos objektams.

Manytina, kad KTĮ 61 str. turėtų būti pildomas nurodant, kokie konkrečiai Konstitucinio Teismo sprendimai gali būti aiškinami Konstituciniame Teisme. Siūlytina įrašyti šias sprendimų kategorijas: sprendimai atsisakyti nagrinėti prašymą ar paklausimą, sprendimai dėl bylos (teisenos) nutraukimo, sprendimai dėl nutarimo, išvados, sprendimo aiškinimo, sprendimai dėl nutarimo, išvados, sprendimo peržiūrėjimo.

Svarstant klausimą dėl poreikio įtraukti į aptariamoms teisenos objektų sąrašą ir kitus Konstitucinio Teismo aktus: nebaigiamuosius Konstitucinio Teismo aktus, Konstitucinio Teismo pirmininko aktus, organizacinius Konstitucinio Teismo aktus, pažymėtina, kad teismo sprendimo išaiškinimo institutas kituose teisiniuose procesuose sietinas tik su teismo sprendimais,

¹⁰⁹³ Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas. *Žin.*, 2006, Nr. 88-3475.

kuriais byla išsprendžiama iš esmės, pvz., CPK ir ABTĮ nustatyta, kad teismas gali aiškinti sprendimus, t. y. teismo aktus, kuriais byla išsprendžiama iš esmės (CPK 259, 278 str., ABTĮ 85, 94 str.). Manytina, kad nėra ypatingo poreikio į aptariamą teisenos objektų sąrašą įtraukti nebaigiamuosius Konstitucinio Teismo aktus, Konstitucinio Teismo pirmininko aktus bei organizacinius Teismo aktus, nes tai gali sudaryti prielaidas nepagrįstam Teismo laiko ir resursų eikvojimui, dažnai ne itin reikšmingiems klausimams nagrinėti. Lyginant su kitais teisiniais procesais, kuriuose teismas gali aiškinti tik tuos teismo sprendimus, kuriais byla išsprendžiama iš esmės, Konstitucinio Teismo įgaliojimai šiuo aspektu yra ir taip gana platūs, kadangi į jo baigiamųjų aktų sąvoką, taigi ir aptariamą teisenos objektų sąrašą patenka ne tik tie aktai, kuriais konstitucinės justicijos byla išnagrinėjama iš esmės (nutarimai ir išvados), bet ir kiti minėti aktai. Pažymėtina ir tai, kad Konstitucinis Teismas niekada nėra gavęs prašymo išaiškinti nebaigiamuosius Teismo aktus ar Teismo pirmininko aktus, tai taip pat byloja apie tai, kad plėsti šios teisenos objektų sąrašą nėra poreikio.

III.3.2. Prašymų išaiškinti Konstitucinio Teismo nutarimą, išvadą, sprendimą teisenos subjektai

Iki 2015 m. galiojusioje KTĮ 61 str. redakcijoje buvo įtvirtinta, kad Konstitucinio Teismo nutarimą oficialiai gali aiškinti tik pats Konstitucinis Teismas pagal dalyvavusių byloje asmenų, kitų institucijų ar asmenų, kuriems jis išsiųstas, prašymą, taip pat savo iniciatyva. Asmenų, kuriems nutarimas išsiunčiamas, sąrašas nustatytas KTĮ 60 str. 1 d., tai: Konstitucinio Teismo teisėjai, dalyvavę byloje asmenys, Seimas, Respublikos Prezidentas, Vyriausybė, Aukščiausiojo Teismo pirmininkas, generalinis prokuroras, teisingumo ministras. KTĮ 60 str. 2 d. taip pat nustatyta, kad Konstitucinio Teismo pirmininkas gali nurodyti, kad Konstitucinio Teismo nutarimas būtų išsiųstas kitoms institucijoms, pareigūnams ar piliečiams. Taigi prašyti aiškinti Konstitucinio Teismo aktus pagal anksčiau galiojusį teisinį reguliavimą galėjo Konstitucinis Teismas savo arba bent vieno iš teisėjų iniciatyva, dalyvavę

byloje asmenys, Seimas, Respublikos Prezidentas, Vyriausybė, Aukščiausiojo Teismo pirmininkas, generalinis prokuroras, teisingumo ministras, taip pat asmenys, kuriems nutarimas išsiųstas Konstitucinio Teismo pirmininko nurodymu. Paprastai kiekvienas nutarimas dar siunčiamas Seimo Pirmininkui, Apeliacinio teismo ir Vyriausiojo administracinio teismo pirmininkams, o kai kurie – kitoms institucijoms (pareigūnams), su kurių reguliavimo ar veiklos sritimi jie labiausiai susiję¹⁰⁹⁴.

Tačiau rengiant 2015 m. Konstitucinio Teismo įstatymo pakeitimus buvo nuspręsta šią teiseną inicijuoti galinčių subjektų sąrašą susiaurinti. Konstitucinio Teismo įstatymo 61 str. (2015 m. gegužės 14 d. redakcija) 1 dalyje yra nustatyta, kad Konstitucinis Teismas savo nutarimą, išvadą ir sprendimą oficialiai gali aiškinti pagal dalyvavusių byloje asmenų, *kitų institucijų* ar šio įstatymo 60 str. 1 d. nurodytų asmenų prašymą, taip pat savo iniciatyva. Šio įstatymo 60 str. (2015 m. gegužės 14 d. redakcija) 1 dalyje yra nustatyta, kad Konstitucinio Teismo nutarimas, išvada ir sprendimas turi būti išsiųsti šiems asmenims ir institucijoms: dalyvavusiems byloje asmenims, Seimui, Respublikos Prezidentui, Vyriausybei, Aukščiausiojo Teismo pirmininkui, generaliniam prokurorui, teisingumo ministrui, o pagal 60 str. (2015 m. gegužės 14 d. redakcija) 2 d. Konstitucinio Teismo pirmininkas gali nurodyti, kad Konstitucinio Teismo nutarimas, išvada ir sprendimas būtų išsiųsti kitoms institucijoms, pareigūnams ar piliečiams.

Palyginus Konstitucinio Teismo įstatymo 61 str. 1 d., galiojusioje iki 2015 m., nustatytą teisinį reguliavimą su nustatytuoju šio įstatymo 61 str. 1 d. po 2015 m. gegužės 14 d. redakcijos, matyti, kad juo susiaurintas teisę prašyti oficialiai aiškinti Konstitucinio Teismo nutarimą turinčių asmenų, kuriems jis išsiųstas, ratas: prašyti oficialiai aiškinti Konstitucinio Teismo nutarimą gali KTĮ 60 str. 1 d. nurodyti asmenys, kuriems išsiunčiamas tas nutarimas, o asmenys, kuriems nutarimas išsiunčiamas pagal šio įstatymo 60 str. 2 d., tokios teisės nebeturi.

¹⁰⁹⁴ KŪRIS, E. (sud. ir moksl. red.) Konstitucinis Teismas <...>, p. 107.

Tačiau priimant šiuos KTĮ pakeitimus buvo padarytas tam tikras „brokas“. KTĮ 60 str. (2015 m. gegužės 14 d. redakcija) 1 d. nurodytos „kitos institucijos“ gali būti suprantamos kaip bet kokios kitos institucijos, tačiau ne kaip tos institucijos, kurioms išsiunčiamas Konstitucinio Teismo nutarimas, išvada ar sprendimas. Taip šias KTĮ 60 str. nuostatas suprato ir tuometis vidaus reikalų ministras S. Skvernelis, padavęs prašymą išaiškinti Konstitucinio Teismo 2012 m. vasario 6 d. nutarimo nuostatas ir savo prašyme teigęs, kad Vidaus reikalų ministerija priklauso „kitų institucijų“ kategorijai. Konstitucinio Teismo 2016 m. sausio 13 d. sprendimu¹⁰⁹⁵ buvo atsisakyta nagrinėti šį prašymą. Šiame sprendime Konstitucinis Teismas konstatavo, kad KTĮ 61 str. (2015 m. gegužės 14 d. redakcija) 1 d. formuluotė „kitos institucijos“ aiškintina kaip reiškianti tokias institucijas, kurios nurodytos šio įstatymo 60 str. 1 d., t. y. minėtu pakeitimu susiaurintas ne tik asmenų, bet ir „kitų institucijų“, turinčių teisę prašyti oficialiai aiškinti Konstitucinio Teismo nutarimą, kurioms jis išsiųstas, ratas. Konstitucinis Teismas taip pat pažymėjo, kad prielaida taip aiškinti šią formuluotę yra ir įstatymo, kuriuo pakeistas KTĮ, *inter alia*, 61 str., *travaux préparatoires*.

Taigi pagal KTĮ 61 str. (2015 m. gegužės 14 d. redakcija) 1 d. ir jos nuostatų išaiškinimą Konstitucinio Teismo 2016 m. sausio 13 d. sprendime, Konstitucinis Teismas savo nutarimą, išvadą ar sprendimą gali aiškinti pagal dalyvavusių byloje asmenų, Seimo, Respublikos Prezidento, Vyriausybės, Aukščiausiojo Teismo pirmininko, generalinio prokuroro, teisingumo ministro prašymą, taip pat savo iniciatyva. Pažymėtina ir tai, kad šią teiseną inicijuoti galinčių subjektų sąrašas minėtais KTĮ pakeitimais susiaurintas ir tuo aspektu, kad šios teisės nebeturi atskiri Konstitucinio Teismo teisėjai, nes Konstitucinio Teismo teisėjai buvo išbraukti iš KTĮ 60 str. 1 d. nurodytų asmenų, kuriems siunčiamas Konstitucinio Teismo nutarimas, išvada ar sprendimas. Šiame kontekste pagrįstai gali kilti klausimas: ar tikslinga siaurinti šią teiseną galinčių inicijuoti subjektų ratą? O galbūt priešingai – reikėtų jį plėsti?

¹⁰⁹⁵ Konstitucinio Teismo 2016 m. sausio 13 d. sprendimas, Nr. KT3-S3/2016.

III.3.2.1. Poreikis, prielaidos ir galimybės suteikti įgaliojimus prašyti Konstitucinio Teismo nutarimo, sprendimo, išvados išaiškinimo kitiems subjektams

Visų pirma aptartina gana problemiška galimybė dėl Konstitucinio Teismo aktų išaiškinimo kreiptis teismams. Pagal KTĮ 61 str. 1 d. teismas gali kreiptis dėl Konstitucinio Teismo akto išaiškinimo tik jeigu atitinkamoje konstitucinės justicijos byloje buvo dalyvaujančiu asmeniu (pareiškėju). Tačiau nėra visiškai aišku, ką laikyti teismu KTĮ 61 str. prasme – ar bylą nagrinėjusį teisėją, ar jų kolegiją, ar visą teisminę instituciją? Jeigu teismu laikytina visa teisminė institucija, tada į Konstitucinį Teismą su prašymu išaiškinti jo aktą gali kreiptis bet kurią kitą bylą nagrinėjantis to teismo teisėjas ar jų kolegija. Pažymėtina, kad Konstituciniame Teisme tokios pozicijos ir laikomasi. Tačiau tada neaišku, kodėl įstatymas taip skirsto Lietuvos teisėjus: vieno teismo teisėjams leidžiama kreiptis dėl Konstitucinio Teismo nutarimo išaiškinimo (nes konstitucinės justicijos bylą inicijavo to teismo kolegija ar teisėjas), o visų kitų teismų teisėjai šios teisės neturi¹⁰⁹⁶.

Pajutęs, kad kituose teismuose kyla poreikis išsamesniam atitinkamo Konstitucinio Teismo akto išaiškinimui, į Konstitucinį Teismą taip pat gali kreiptis Aukščiausiojo Teismo pirmininkas, bet tai tik netiesioginio kreipimosi galimybė. Iki 2015 m. įsigaliojusių KTĮ pataisų dėl Konstitucinio Teismo aktų išaiškinimo taip pat galėjo kreiptis Apeliacinio teismo ir Vyriausiojo administracinio teismo pirmininkai, t. y. subjektai, kuriems Konstitucinio Teismo aktas buvo siunčiamas pagal KTĮ 60 str. 2 d. Tačiau pagal dabar galiojančias KTĮ 61 str. 1 d. nuostatas, šie subjektai tokios teisės nebeturi.

Vis dėlto teismų galimybės kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl jo aktų išaiškinimo turėtų būti ne siauriamos, tačiau priešingai – plečiamos. Tokia prielaida darytina visų pirma atsižvelgiant į Konstitucinio Teismo 2010 m. balandžio 22 d. sprendime¹⁰⁹⁷ suformuluotas doktrines nuostatas. Šiame sprendime Konstitucinis Teismas sprendė, ar priimti Šiaulių apygardos teismo

¹⁰⁹⁶ KŪRIS, E. (sud. ir moksl. red.) Konstitucinis Teismas <...>, p. 108.

¹⁰⁹⁷ Konstitucinio Teismo 2010 m. balandžio 22 d. sprendimas. *Žin.*, 2010, Nr. 48-2335.

prašymą išaiškinti kai kurių Konstitucinio Teismo nutarimų nuostatas. Šis teismas nebuvo nei byloje dalyvaujantis asmuo, nei toks subjektas, kuriam pagal KTĮ 60 str. 1 d. turi būti išsiunčiamas Konstitucinio Teismo nutarimas.

Konstitucinis Teismas šiame sprendime konstatavo, kad, nagrinėjančiam bylą teismui kreipusis į Konstitucinį Teismą su prašymu išaiškinti atitinkamas Konstitucinio Teismo nutarimo, kito baigiamojo akto nuostatas ir Konstituciniam Teismui neišaiškinus Konstitucinio Teismo nutarimo, kito baigiamojo akto nuostatų, plačiau, išsamiau neatskleidus jų turinio, prasmės, jeigu to reikia, kad būtų užtikrintas deramas to Konstitucinio Teismo nutarimo, kito baigiamojo akto vykdymas, kad tuo Konstitucinio Teismo nutarimu, kitu baigiamuoju aktu būtų vadovaujama, galėtų būti pažeistos Konstitucijoje įtvirtintos, jos ginamos ir saugomos vertybės, *inter alia*, asmens konstitucinės teisės, o tai reikštų, kad teisingumas liktų neįvykdytas.

Atsižvelgdamas į tai, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad nustačius pareiškėjo – bylą nagrinėjančio teismo konstituciškai pagrįstą interesą pašalinti abejones dėl Konstitucinio Teismo nutarimų, kitų baigiamųjų aktų (jų nuostatų) deramo vykdymo tam, kad teismo nagrinėjamoje byloje būtų tinkamai vykdomas teisingumas, Konstitucinis Teismas gali priimti prašymus išaiškinti Konstitucinio Teismo nutarimo ar kito baigiamojo akto nuostatas, įstatymo nustatyta tvarka šiuos prašymus iširti ir paskelbti atitinkamą sprendimą.

Taigi galimybė teismams kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl jo aktų išaiškinimo tam, kad būtų pašalintos abejonės dėl Konstitucinio Teismo nutarimų, kitų baigiamųjų aktų (jų nuostatų) deramo vykdymo tam, kad teismo nagrinėjamoje byloje būtų tinkamai vykdomas teisingumas, turėtų būti įtvirtinta ir KTĮ, nepriklausomai nuo to, ar atitinkamas teismas buvo byloje dalyvaujančiu asmeniu.

Svarstyтина galimybė į šią teiseną galinčių inicijuoti subjektų ratą įtraukti ir kitus subjektus, nes pagal šiuo metu KTĮ įtvirtintą teisinį reguliavimą sunku suprasti, kodėl pasirinkti būtent tokie, bet ne kiti šios teisenos

inicijavimo subjektai. Pvz., kodėl tokia teisė yra suteikta generaliniam prokurorui, teisingumo ministrui, bet ne Seimo Pirmininkui, Seimo kontrolieriui, kitoms ombudsmeno institucijoms. Šių subjektų atrankos kriterijai nėra aiškūs. Tačiau reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad Konstitucinis Teismas savo nutarimą, išvadą ar sprendimą gali aiškinti ir savo paties iniciatyva, todėl gavęs net ir tokios teisės pagal KTĮ 61 str. neturinčio subjekto prašymą dėl Konstitucinio Teismo aktų išaiškinimo ir tokiaame prašyme įžvelgęs poreikį išsamiau atskleisti savo aktų nuostatas Konstitucinis Teismas galėtų šias nuostatas išaiškinti savo iniciatyva.

III.3.2.2. Dalyvaujantys byloje asmenys, kiti proceso dalyviai

Atkreiptinas dėmesys, kad KTĮ nėra nustatyta, kas prašymų išaiškinti Konstitucinio Teismo nutarimą, išvadą ar sprendimą teisenoje yra dalyvaujantys byloje asmenys. Akivaizdu, kad pareiškėju šioje konstitucinės justicijos proceso teisenoje laikytinas subjektas, kreipęsis dėl atitinkamo Konstitucinio Teismo akto išaiškinimo, taip nurodoma ir Konstitucinio Teismo sprendimuose dėl jo nutarimų, išvadų ar sprendimo išaiškinimo¹⁰⁹⁸. Tačiau ką tokiais atvejais reikėtų laikyti suinteresuotu asmeniu? Patį Konstitucinį Teismą, priėmusį atitinkamą aiškinamą aktą? Subjektą, kuris buvo suinteresuotu asmeniu konstitucinės justicijos byloje, kurioje buvo priimtas atitinkamas aiškinamas aktas? Ar tokiais atvejais konkretaus suinteresuoto asmens nėra? Konstitucinis Teismas savo sprendimuose dėl nutarimo, išvados ar sprendimų išaiškinimo suinteresuoto asmens nenurodo, taigi, matyt, Konstituciniame Teisme laikomasi pozicijos, kad konstitucinės justicijos proceso teisenoje dėl jo paties aktų išaiškinimo konkretaus suinteresuoto asmens nėra.

Paminėtina, kad dėl tam tikros specifinės Konstitucinio Teismo nutarimų, išvadų ar sprendimų aiškinimo teisenos paskirties – tiesiog plačiau, išsamiau atskleisti atitinkamų Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados ar sprendimo nuostatų turinį, prasmę, Konstitucinis Teismas šioje teisenoje

¹⁰⁹⁸ Pvz., Konstitucinio Teismo 2015 m. sausio 14 d. sprendimas Nr. KT1-S1/2015.

nesinaudoja ir liudytojo, specialisto, eksperto, *amicus curiae* institutais. Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad prašymo išaiškinti Konstitucinio Teismo nutarimą, kitą baigiamąjį aktą nagrinėjimas nesuponuoja naujos konstitucinės justicijos bylos¹⁰⁹⁹, todėl ir naudotis šiais institutais aptariamojoje teisenoje nėra poreikio.

III.3.3. Prašymų išaiškinti Konstitucinio Teismo nutarimą, išvadą, sprendimą teisenos padariniai

III.3.3.1. Sprendimų dėl Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados, sprendimo išaiškinimo ir kitų šioje teisenoje priimamų aktų paviėšinimas ir paskelbimas

KTĮ 61 str. 2 d. nustatyta, kad dėl Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados ir sprendimo išaiškinimo priimamas sprendimas – atskiras dokumentas. Jis išsiunčiamas ir skelbiamas šio įstatymo nustatyta tvarka.

KTR 130 p. nustatyta, kad sprendimai dėl Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados ar sprendimo išaiškinimo visada skelbiami Teismo posėdžių salėje viešai juos perskaitant. KTĮ 84 str. 1 d. nustatyta, kad sprendimai dėl Konstitucinio Teismo nutarimo išaiškinimo oficialiai skelbiami Teisės aktų registre Teisėkūros pagrindų įstatymo nustatyta tvarka, šie aktai įsigalioja jų oficialaus paskelbimo Teisės aktų registre dieną (KTĮ 84 str. 2 d.). Tačiau šiose nuostatose kalbama tik apie sprendimus dėl Konstitucinio Teismo nutarimų išaiškinimo, sprendimai dėl Konstitucinio Teismo išvados ar sprendimo išaiškinimo, taip pat kiti šioje teisenoje priimami aktai, pvz., sprendimai priimti nagrinėti prašymą, sprendimai atsisakyti nagrinėti prašymą ir kt., skelbiami Konstitucinio Teismo interneto svetainėje ir įsigalioja jų paskelbimo Konstitucinio Teismo interneto svetainėje dieną (KTĮ 84 str. 4 d., KTR 139 p.). Kitaip nei dėl Konstitucinio Teismo nutarimų, nei KTĮ, nei KTR nėra įtvirtinta galimybė atidėti Konstitucinio Teismo sprendimo dėl jo aktų išaiškinimo paskelbimo datos. Plačiau apie poreikį išplėsti Teisės aktų registre skelbtinų Konstitucinio Teismo aktų sąrašą rašyta analizuojant anksčiau aptartose

¹⁰⁹⁹ *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. sprendimas. *Žin.*, 2006, Nr. 127-4849.

teisenose priimamų aktų paskelbimą¹¹⁰⁰. Poreikis išplėsti šį sąrašą ir šioje teisenoje priimamais Konstitucinio Teismo aktais (sprendimais dėl Konstitucinio Teismo išvados ar sprendimo išaiškinimo, sprendimais priimti nagrinėti prašymą, sprendimais atsisakyti nagrinėti prašymą ir kt.) iš esmės būtų grindžiamas tais pačiais argumentais, todėl čia dar kartą atskirai nebus aptarinėjamas.

III.3.3.2. Sprendimų dėl Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados, sprendimo išaiškinimo teisinė galia

Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados ir sprendimo išaiškinimo priimamas sprendimas – atskiras dokumentas (KTĮ 61 str. 2 d.). Konstitucinis Teismas privalo aiškinti savo nutarimą, išvadą ir sprendimą nekeisdamas jų turinio (KTĮ 61 str. 3 d.). Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad ši nuostata, be kita ko, reiškia, jog aiškindamas savo nutarimą Konstitucinis Teismas negali jo turinio aiškinti taip, kad būtų pakeista nutarimo nuostatų prasmė, *inter alia*, prasminė elementų, sudarančių nutarimo turinį, visuma, argumentai, motyvai, kuriais grindžiamas tas Konstitucinio Teismo nutarimas. Konstitucinio Teismo nutarimas yra vientisas, jo visos sudedamosios dalys yra tarpusavyje susijusios; nutarimo nutariamoji (rezoliucinė) dalis yra grindžiama motyvuojamosios dalies argumentais; aiškindamas savo nutarimą Konstitucinis Teismas yra saistomas tiek nutarimo nutarimosios, tiek motyvuojamosios dalies turinio. Aiškinant KTĮ 61 str. 3 d. Konstitucinio Teismo aktuose ne kartą konstatuota ir tai, kad Konstitucinis Teismas negali aiškinti to, ko jis toje konstitucinės justicijos byloje, kurioje buvo priimtas prašomas išaiškinti nutarimas, netyrė; tai būtų atskiro tyrimo dalykas¹¹⁰¹.

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad dėl Konstitucinio Teismo nutarimo aiškinimo priimtas sprendimas yra neatskiriamas nuo Konstitucinio

¹¹⁰⁰ Žr. disertacijos III.1.3.2 ir III.2.4.1 skyrius.

¹¹⁰¹ *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. sprendimas. *Žin.*, 2006, Nr. 30-1051.

Teismo nutarimo¹¹⁰². Šios nuostatos *mutatis mutandis* taikytinos Konstituciniam Teismui aiškinant ir kitus savo baigiamuosius aktus.

Paminėtina, kad kartais dėl Konstitucinio Teismo akto išaiškinimo gali būti kreipiamasi po daugelio metų, tikintis, kad galbūt Teismo pozicija per tą laiką pakito. Tokią viltį skatina nesuvokimas, kad Teismas sprendime dėl savo nutarimo išaiškinimo „persikelia į praeitį“: jis formuluoja argumentus, papildančius ir paaiškinančius ano nutarimo nuostatas, o ne nagrinėja naują bylą¹¹⁰³. Aiškindamas savo baigiamuosius aktus Konstitucinis Teismas jų neperžiūri, taip pat jis negali remtis kitokiais motyvais nei išdėstytieji aiškinamo baigiamojo akto motyvuojamojoje dalyje ir išaiškinti baigiamojo akto kitaip, nei nuspręsta jo rezoliucinėje dalyje¹¹⁰⁴.

Konstitucinio Teismo oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje taip pat konstatuota, kad Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų aiškinimo negali lemti atsitiktiniai (teisės atžvilgiu) veiksniai (pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo sudėties pasikeitimas); Konstitucinis Teismas savo baigiamųjų aktų negali aiškinti remdamasis, *inter alia*, politinio tikslingumo argumentais, politinių partijų ar kitokių visuomenės organizacijų dokumentais, politikų nuomonėmis ar vertinimais, politologiniais ar sociologiniais tyrimais, visuomenės apklausų rezultatais. Priešingu atveju atsirastų prielaidų abejoti Konstitucinio Teismo nešališkumu, kiltų grėsmė jo nepriklausomumui, pačios Konstitucijos, *inter alia*, oficialiosios konstitucinės doktrinos, stabilumui¹¹⁰⁵.

Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad aiškinant Konstitucinio Teismo aktus, kitus baigiamuosius aktus yra plėtojama oficiali konstitucinė doktrina¹¹⁰⁶. Tačiau kalbant apie oficialiosios konstitucinės doktrinos koregavimą Konstitucinio Teismo pozicija griežta – aiškinant Konstitucinio Teismo nutarimus, kitus baigiamuosius aktus oficialioji konstitucinė doktrina nėra koreguojama; oficialiosios konstitucinės doktrinos koregavimas sietinas su naujų konstitucinės justicijos bylų nagrinėjimu ir naujų Konstitucinio

¹¹⁰² *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 2000 m. sausio 12 d. sprendimas. *Žin.*, 2000, Nr. 4-100.

¹¹⁰³ KŪRIS, E. (sud. ir moksl. red.) Konstitucinis Teismas <...>, p. 107.

¹¹⁰⁴ Konstitucinio Teismo 2013 m. kovo 13 d. sprendimas. *Žin.*, 2013, Nr. 28-1333.

¹¹⁰⁵ *Ibid.*

¹¹⁰⁶ *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. sprendimas. *Žin.*, 2006, Nr. 127-4849.

Teismo precedentų sukūrimu jose, bet ne su Konstitucinio Teismo nutarimų, kitų baigiamųjų aktų nuostatų oficialiu aiškinimu¹¹⁰⁷.

Taigi apibendrinant Konstitucinio Teismo oficialiosios doktrinos nuostatas, susijusias su sprendimų dėl Konstitucinio Teismo nutarimo, sprendimo ar išvados aiškinimo teisine galia, išskirtini šie pagrindiniai ją apibūdinantys bruožai: 1) sprendimai dėl Konstitucinio Teismo nutarimo, sprendimo ar išvados aiškinimo yra neatsiejami nuo atitinkamo nutarimo, išvados ar sprendimo; 2) Konstitucinis Teismas negali aiškinti to, ko jis toje konstitucinės justicijos byloje, kurioje buvo priimtas prašomas išaiškinti aktas, netyrė; 3) sprendimuose dėl Konstitucinio Teismo aktų išaiškinimo plėtojama oficiali konstitucinė doktrina, tačiau šiuose Konstitucinio Teismo aktuose ji negali būti koreguojama.

III.3.4. Specifiniai procesiniai šios teisenos elementai

III.3.4.1. Prašymų priimtinumai

Prašymų išaiškinti Konstitucinio Teismo aktus pateikimo būdai.

Minėta, kad 2015 m. įsigaliojus KTĮ pakeitimams buvo įtvirtinta galimybė prašymus ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai ir paklausimus pateikti ir elektroninių ryšių priemonėmis elektronine forma, juos pasirašius saugiu elektroniniu parašu (KTĮ 66 str. 5 d., 67 str. 4 d., 76 str. 6 d.). Galimybė elektronine forma pateikti prašymus dėl Konstitucinio Teismo aktų išaiškinimo KTĮ *expressis verbis* nėra nustatyta. Tačiau aptariamą teiseną reglamentuojančių nuostatų KTĮ apskritai yra labai mažai. Tai tik KTĮ 61 str. ir su šiuo straipsniu susijusio KTĮ 60 str. nuostatos, kuriame, *inter alia*, nustatyti subjektai, turintys teisę kreiptis dėl Konstitucinio Teismo aktų išaiškinimo. Todėl Konstituciniam Teismui nagrinėjant prašymus išaiškinti Konstitucinio Teismo aktus *mutatis mutandis* tenka taikyti prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teiseną reglamentuojančias KTĮ nuostatas arba aiškinti savo įgaliojimus dėl jo paties aktų aiškinimo savo jurisprudencijoje. Atsižvelgiant į

¹¹⁰⁷ *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 6 d. sprendimas. *Žin.*, 2007, Nr. 129-5246; Konstitucinio Teismo 2014 m. vasario 26 d. sprendimas. *TAR*, 2014-02-27, Nr. 2176.

tai, manytina, kad galimybė pateikti prašymus išaiškinti Konstitucinio Teismo aktus elektronine forma galima *mutatis mutandis* taikant KTĮ 66 str. 5 d. ir 67 str. 4 d. nuostatas. Tas pats pasakytina apie reikalaujamą prašymų ir jų priedų egzempliorių skaičių¹¹⁰⁸.

Reikalavimai prašymams išaiškinti Konstitucinio Teismo aktus. Nors reikalavimai prašymams išaiškinti Konstitucinio Teismo nutarimą, išvadą ar sprendimą KTĮ nėra nustatyti, tačiau kai kurie jų nustatyti KTR. KTR nustatyta, kad Seimas su prašymu išaiškinti Konstitucinio Teismo nutarimą, išvadą ar sprendimą į Konstitucinį Teismą kreipiasi nutarimu, motyvai, kuriais grindžiamas prašymas, gali būti išdėstomi Seimo nutarime (jo priede) arba Seimo nutarimą lydinčiuose dokumentuose (57 p. 2 d.), Vyriausybė su prašymu išaiškinti Konstitucinio Teismo nutarimą, išvadą ar sprendimą į Konstitucinį Teismą kreipiasi nutarimu (61 p.), Respublikos Prezidentas – dekretu (62 p.). Prie prašymų išaiškinti Konstitucinio Teismo nutarimą, išvadą ar sprendimą pridedamas visas Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados ar sprendimo teksto nuorašas. Tokiu nuorašu laikytinas Konstitucinio Teismo nutarimo arba sprendimo dėl Konstitucinio Teismo nutarimo išaiškinimo tekstas, paskelbtas Teisės aktų registre arba kitame oficialiame šaltinyje. Konstitucinio Teismo išvados ar kito Konstitucinio Teismo sprendimo teksto nuorašu laikytinas išvados ar kito Konstitucinio Teismo sprendimo tekstas, paskelbtas Konstitucinio Teismo interneto svetainėje (68 p. 2 d.).

Prašymų išaiškinti Konstitucinio Teismo aktus išankstinis tyrimas. Beveik visais atvejais spręsdamas prašymų priimtinumą klausimus Konstitucinio Teismo aktų aiškinimo teisenoje Konstitucinis Teismas taiko prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teiseną reglamentuojančias KTĮ nuostatas. Pvz., išankstinio tyrimo pradėjimo terminas šioje teisenoje toks pats kaip ir prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenoje – ne vėliau kaip per 7 darbo dienas (KTĮ 29 str. 1 d., KTR 80 p.). Kaip ir prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenoje, taip ir aptariamojoje teisenoje išankstinio tyrimo atlikimo terminas KTĮ nėra apibrėžtas, KTR 81 p. nustatyta, kad

¹¹⁰⁸ Plačiau žr. disertacijos III.1.4.1 skyriuje.

Konstitucinio Teismo pirmininkas gali savo nuožiūra nustatyti išankstinio tyrimo atlikimo terminą, nurodomas tik orientacinio pobūdžio terminas (paprastai ne ilgesnis nei 10 d.).

Kalbant apie išankstinį medžiagos tyrimą, jo rezultatus ir atvejus, kada Konstitucinis Teismas priimtinum klausimą išsprendžia kolegialiai, o kada šie klausimai išsprendžiami vienasmeniškai, t. y. Konstitucinio Teismo pirmininko potvarkiais, paminėtina, kad Konstitucinis Teismas sprenddamas dėl šių klausimų vadovaujasi KTĮ 24, 25 str. nuostatomis, kurios reglamentuoja prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai ir paklausimų išankstinį tyrimą. Plačiau apie kreipimusi priimtinum problematiką ir kai kurias galimybes tobulinti KTĮ nustatytą reguliavimą priimtinum klausimais buvo rašyta aptariant prašymų priimtinum klausimus prašymų ištirti teisės aktų atitiktį teisenoje bei paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo teisenoje, kurie iš esmės analogiški prašymų išaiškinti Konstitucinio Teismo aktus priimtinum klausimams, todėl šioje disertacijos dalyje dar kartą nebus aptariami¹¹⁰⁹.

Atsisakymo aiškinti Konstitucinio Teismo aktus pagrindai.

Atsisakydamas nagrinėti prašymą išaiškinti Konstitucinio Teismo nutarimą, išvadą ar sprendimą Konstitucinis Teismas vadovaujasi prašymų ištirti teisės akto atitiktį Konstitucijai atsisakymo pagrindais¹¹¹⁰ arba savo jurisprudencijoje suformuluotomis nuostatomis dėl šios rūšies prašymų priimtumo. Paminėtina, kad prašymų išaiškinti Konstitucinio Teismo aktus grąžinimo atvejų per Konstitucinio Teismo veiklos istoriją nėra buvę, tačiau Konstitucinis Teismas yra priėmęs 14 sprendimų dėl atsisakymo nagrinėti šios rūšies

¹¹⁰⁹ Plačiau žr. disertacijos III.1.4.1 ir III.2.5.1 skyrius.

¹¹¹⁰ Pvz., Konstitucinio Teismo 2014 m. rugpjūčio 27 d. sprendime Nr. KT37-S26/2014 Konstitucinis Teismas, konstatavęs, kad nutarimo, kito baigiamojo akto aiškinimo paskirtis – nuodugniau paaiškinti tas Konstitucinio Teismo nutarimo, kito baigiamojo akto nuostatas, formuluotes, dėl kurių prasmės yra kilę neaiškumų, o ne tai, kaip konkrečiai jis turėtų būti įgyvendinamas, atsisakė nagrinėti pareiškėjo prašymą remdamasis Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 1 dalies 2 punktu (t. y. prašymas nežinybingas Konstituciniam Teismui). Konstitucinis Teismas konstatavo, kad šio punkto nuostata *mutatis mutandis* taikytina ir Konstitucinio Teismo įstatymo 61 straipsnyje numatytiems prašymams išaiškinti Konstitucinio Teismo aktus

prašymus¹¹¹¹. Konstitucinis Teismas atsisako nagrinėti prašymus aiškinti savo aktus, kai:

1) *juose prašoma išaiškinti, kaip turi būti taikomos teisės akto nuostatos*, remdamasis šiuo pagrindu Konstitucinis Teismas atsisakė nagrinėti 7 prašymus išaiškinti Konstitucinio Teismo aktus¹¹¹². Konstitucinis Teismas tokius prašymus traktuoja kaip nežinybingus Konstituciniam Teismui, dažniausiai remdamasis KTĮ 69 str. 1 d. 2 p., kuriame nustatyta, kad Konstitucinis Teismas savo sprendimu atsisako nagrinėti prašymą ištirti teisės akto atitiktį Konstitucijai, jeigu prašymo nagrinėjimas yra nežinybingas Konstituciniam Teismui¹¹¹³. Konstitucinis Teismas yra ne kartą pažymėjęs, kad ši nuostata *mutatis mutandis* taikytina ir Konstitucinio Teismo 61 str. numatytiems prašymams išaiškinti Konstitucinio Teismo aktus¹¹¹⁴. Paminėta, kad viename iš tokių prašymų buvo prašoma išaiškinti ir kaip turi būti taikomos KTĮ 72 str. nuostatos¹¹¹⁵;

2) *prašoma išaiškinti tai, ko toje konstitucinės justicijos byloje, kurioje buvo priimtas prašomas išaiškinti nutarimas, Konstitucinis Teismas netyrė*¹¹¹⁶;

3) *prašoma ne nuodugniau paaiškinti tas Konstitucinio Teismo nutarimo, kito baigiamojo akto nuostatas, formuluotes, dėl kurių prasmės yra*

¹¹¹¹ Konstitucinio Teismo 1994 m. lapkričio 10 d. sprendimas (medžiaga Nr. 25/94); Konstitucinio Teismo 1997 m. balandžio 9 d. sprendimas, bylos Nr. 14/96; Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 23 d. sprendimas. *Žin.*, 2002, Nr. 94-4048; Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 6 d. sprendimas. *Žin.*, 2004, Nr. 51-1701; Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 2 d. sprendimas. *Žin.*, 2004, Nr. 105-3895; Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. sprendimas. *Žin.*, 2006, Nr. 30-1051; Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 20 d. sprendimas. *Žin.*, 2006, Nr. 126-4805; Konstitucinio Teismo 2010 m. gegužės 3 d. sprendimas. *Žin.*, 2010, Nr. 52-2568; Konstitucinio Teismo 2010 m. gruodžio 22 d. sprendimas. *Žin.*, 2010, Nr. 153-7836; Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 5 d. sprendimas. *Žin.*, 2011, Nr. 111-5228; Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 29 d. sprendimas. *Žin.*, 2012, Nr. 140-7189; Konstitucinio Teismo 2014 m. rugpjūčio 27 d. sprendimas Nr. KT37-S26/2014; Konstitucinio Teismo 2016 m. sausio 13 d. sprendimas Nr. KT3-S3/2016.

¹¹¹² Konstitucinio Teismo 1997 m. balandžio 9 d. sprendimas, bylos Nr. 14/96; Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 23 d. sprendimas. *Žin.*, 2002, Nr. 94-4048; Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 2 d. sprendimas. *Žin.*, 2004, Nr. 105-3895; Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 20 d. sprendimas. *Žin.*, 2006, Nr. 126-4805; Konstitucinio Teismo 2010 m. gegužės 3 d. sprendimas. *Žin.*, 2010, Nr. 52-2568; Konstitucinio Teismo 2010 m. gruodžio 22 d. sprendimas. *Žin.*, 2010, Nr. 153-7836; Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 5 d. sprendimas. *Žin.*, 2011, Nr. 111-5228.

¹¹¹³ *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 5 d. sprendimas. *Žin.*, 2011, Nr. 111-5228.

¹¹¹⁴ *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 20 d. sprendimas. *Žin.*, 2006, Nr. 126-4805.

¹¹¹⁵ Konstitucinio Teismo 1997 m. balandžio 9 d. sprendimas, bylos Nr. 14/96.

¹¹¹⁶ Konstitucinio Teismo 2014 m. rugpjūčio 27 d. sprendimas Nr. KT37-S26/2014; Konstitucinio Teismo 2016 m. sausio 13 d. sprendimas Nr. KT3-S3/2016.

kilę neaiškumu, o tai, kaip konkrečiai jis turėtų būti įgyvendinamas¹¹¹⁷, tokius prašymus Konstitucinis Teismas taip pat vertina kaip nežinybingus;

4) *prašymu siekiama ne atitinkamų Konstitucinio Teismo aktų nuostatų išaiškinimo, bet kad būtų įvertinta teisės akto, kuriuo tas Konstitucinio Teismo aktas įgyvendintas, atitiktis aukštesnės galios teisės aktams*¹¹¹⁸;

5) *prašymu siekiama ne tokio akto išaiškinimo, bet jo peržiūrėjimo*, Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad Konstitucinio Teismo nutarimo (kito baigiamojo akto) aiškinimo institutas iš esmės skiriasi nuo Konstitucinio Teismo nutarimo (kito baigiamojo akto) peržiūrėjimo instituto¹¹¹⁹;

6) *prašoma ne išaiškinti konkrečius akto teiginius, bet pateikti teisinę konsultaciją*, Konstitucinis Teismas šiame kontekste konstatavo, kad Konstitucinis Teismas konsultacijų nei dalyvavusiems byloje asmenims, nei kitiems asmenims neteikia¹¹²⁰;

7) *prašymas savitikslis*, Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad tais atvejais, kai remiantis Konstitucinio Teismo išvada yra priimtas galutinis Seimo sprendimas, Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus vertinti ir spręsti, ar šios išvados aiškinimas nebūtų beprasmiškas, ir atsisakyti ją aiškinti. Konstitucinis Teismas taip pat pažymėjo, kad Konstitucinio Teismo įgaliojimai oficialiai aiškinti savo išvadas negali būti interpretuojami taip, esą jie apima ir Konstitucinio Teismo pareigą aiškinti savo išvadų ar atskirų jų nuostatų įtvirtinimo ir suformulavimo argumentus arba motyvus, kurie nėra nurodyti pačioje Konstitucinio Teismo išvadoje¹¹²¹.

¹¹¹⁷ Konstitucinio Teismo 2014 m. rugpjūčio 27 d. sprendimas Nr. KT37-S26/2014.

¹¹¹⁸ Konstitucinio Teismo 1994 m. lapkričio 10 d. sprendimas (medžiaga Nr. 25/94); Konstitucinio Teismo 2016 m. sausio 13 d. sprendimas Nr. KT3-S3/2016.

¹¹¹⁹ Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. sprendimas. *Žin.*, 2006, Nr. 30-1051.

¹¹²⁰ Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 6 d. sprendimas. *Žin.*, 2004, Nr. 51-1701.

¹¹²¹ Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 29 d. sprendimas. *Žin.*, 2012, Nr. 140-7189.

III.3.4.2. Prašymų išaiškinti Konstitucinio Teismo aktus sujungimas ir išskyrimas

KTĮ 41 str. „Prašymų išskyrimas ir sujungimas“ kalbama apie galimybę sujungti arba išskirti prašymus. Prašymų išskyrimo pagrindas – pareiškėjas prašo ištirti kelių teisės aktų ar kelių nuostatų atitiktį Konstitucijai ar įstatymams, sujungimo – du ar daugiau prašymų ištirti to paties teisės akto ar susijusių teisės aktų atitiktį Konstitucijai ar įstatymams. Taigi šiame straipsnyje nėra nustatyta galimybė sujungti ar išskirti prašymus dėl Konstitucinio Teismo aktų išaiškinimo, šiame straipsnyje nurodyti išskyrimo ar sujungimo pagrindai susiję tik su Konstitucinio Teismo įgaliojimais vertinti teisės aktų atitiktį Konstitucijai, bet ne su jo įgaliojimais aiškinti savo aktus.

Tačiau nors galimybė išskirti ir sujungti prašymus išaiškinti Konstitucinio Teismo aktus KTĮ *expressis verbis* nėra nustatyta, Konstitucinis Teismas savo procesinėje praktikoje ja kartais naudojasi. Pvz., Konstitucinis Teismas 2004 m. sausio 26 d. sprendimu nusprendė Seimo nario P. Papovo 2004 m. sausio 6 d. prašymą išskirti į du savarankiškus prašymus: prašymą išaiškinti kai kurias Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimo nuostatas ir prašymą išaiškinti kai kurias Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimo nuostatas. Konstitucinio Teismo sprendime dėl prašymo išskyrimo nurodoma, kad pareiškėjas vieno prašymo forma pateikė du savarankiškus prašymus: prašymą išaiškinti kai kurias Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimo nuostatas ir prašymą išaiškinti kai kurias Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimo nuostatas, sprendime nurodoma, kad šis prašymas išskiriamas vadovaujantis KTĮ 61 str. 1 d. ir KTĮ 28 str.¹¹²²

Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 26 d. sprendimu¹¹²³ Vilniaus apygardos administracinio teismo 2003 m. liepos 9 d. prašymas (prašymas Nr. 30/2003, byla Nr. 33/03) ta apimtimi, kuria prašoma išaiškinti, kokį vieną

¹¹²² Konstitucinio Teismo 2004 m. sausio 26 d. sprendimas dėl prašymo išskyrimo.

¹¹²³ Konstitucinio Teismo 2006 m. vasario 26 d. sprendimas dėl prašymo dalies išskyrimo į atskirą bylą.

ar kelis iš pareiškėjo nurodytų motyvų reiškia Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimo konstatuojamosios dalies II.1 ir II.2 punktų nuostatos ir rezoliucinės dalies 6 ir 7 punktai, išskirtas į atskirą bylą. Šis atvejis įdomus tuo, kad pareiškėjas viename prašyme prašė: 1) įvertinti kai kurių teisės aktų atitiktį Konstitucijai; 2) išaiškinti Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimo nuostatas, taigi Konstituciniam Teismui teko tokį prašymą išskirti į du savarankiškus prašymus. Taigi vienu prašymu pareiškėjas inicijavo dvi skirtingas teisenas.

Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 14 d. sprendimu dėl prašymų sujungimo buvo sujungti pareiškėjo – Šiaulių apygardos teismo prašymas Nr. 1B-16/2010 ir pareiškėjo – Lietuvos Aukščiausiojo Teismo prašymas Nr. 1B-28/2010 išaiškinti Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimo motyvuojamosios dalies II skyriaus 15.3.1.1 punkto ir Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimo motyvuojamosios dalies IV skyriaus 12.2 punkto kai kurias nuostatas.

Taigi šie pavyzdžiai įrodo, kad tiek prašymų sujungimo, tiek prašymų išskyrimo institutai aktualūs ir aptariamoje teisejoje. Minėta, kad tokia galimybė svarbi ne vien kaip proceso koncentruotumą ir ekonomiškumą skatinanti priemonė (ypač prašymų sujungimo atveju), bet ir kaip kai kuriais atvejais leidžianti nuodugniau ir kompleksiskai išnagrinėti tam tikrą problemą. Kaip anksčiau minėta, dėl prašymų išaiškinti Konstitucinio Teismo aktus reglamentuojančių nuostatų lakoniškumo Konstituciniam Teismui nagrinėjant prašymus išaiškinti Konstitucinio Teismo aktus *mutatis mutandis* tenka taikyti prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teiseną reglamentuojančias KTĮ nuostatas, todėl šiuo atveju kyla klausimas, ar verta KTĮ *expressis verbis* įtvirtinti galimybę sujungti ir išskirti ir šios rūšies prašymus. Jeigu taip, tuomet galbūt reikėtų įtvirtinti ir atskiras nuostatas dėl tokių prašymų priimtimumo ir kitų procesinių institutų. Dar vienas galimas variantas – KTĮ 61 str. įtvirtinti nuostatą, kad prašymai dėl Konstitucinio Teismo nutarimų, išvadų ir sprendimų išaiškinimo nagrinėjami pagal teisės aktų atitikties Konstitucijai taisykles.

III.3.4.3. Prašymų išaiškinti Konstitucinio Teismo nutarimą, išvadą ar sprendimą išnagrinėjimo trukmė

KTĮ nėra nuostatų, reglamentuojančių prašymų dėl Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados ar sprendimo išnagrinėjimo terminus. KTĮ 29 str. 2 d. nuostata dėl bylos išnagrinėjimo ir Konstitucinio Teismo nutarimo ar išvados priėmimo ne vėliau kaip per 4 mėnesius prašymams išaiškinti Konstitucinio Teismo aktus netaikoma, nes šiame straipsnyje kalbama tik apie nutarimo ar išvados, bet ne apie Konstitucinio Teismo sprendimo dėl Konstitucinio Teismo aktų išaiškinimo priėmimą. Tiesiogiai šios rūšies prašymų išnagrinėjimo trukmei skirtas tik KTR 102 p., kuriame nustatyta, kad Konstitucinio Teismo nutarimų, išvadų ir sprendimų aiškinimas paprastai paankstinamas.

Kaip matyti iš disertacijos prieduose pateikiamos informacijos apie prašymų išaiškinti Konstitucinio Teismo nutarimą, išvadą ar sprendimą išnagrinėjimo trukmę¹¹²⁴, greičiausiai šios rūšies prašymai buvo išnagrinėjami Konstitucinio Teismo veiklos pradžioje 1994–2000 m., šiuo laikotarpiu jie buvo išnagrinėjami per 2–18 dienų. 2005–2009 m. vidutinė šios rūšies prašymų išnagrinėjimo trukmė buvo apie 1 mėn. ir 5 d.

Tačiau nuo 2009 m. antrosios pusės gautų prašymų išaiškinti Konstitucinio Teismo nutarimų, išvadų ar sprendimų nuostatas išnagrinėjimo trukmė gerokai išaugo. Vidutinė 2009–2015 m. gautų šios rūšies prašymų išnagrinėjimo trukmė – 4 mėn. ir 24 d. Paminėtina ir tai, kad šiuo laikotarpiu prašymų išaiškinti Konstitucinio Teismo aktus išnagrinėjimo trukmė buvo labai skirtinga, svyravo nuo 1 mėn. 10 d.¹¹²⁵ iki 10 mėn. 27 d.¹¹²⁶

Šiame kontekste gali iškilti klausimas dėl griežtesnių terminų nustatymo šios kategorijos prašymams išnagrinėti. Tačiau visų pirma reikėtų aptarti galimas šios rūšies prašymų išnagrinėjimo trukmės pailgėjimo priežastis. Be jokios abejonės, tokiam šios rūšies prašymų išnagrinėjimo trukmės pailgėjimui

¹¹²⁴ Žr.: priedai, lentelė Nr. 5 „Prašymų išaiškinti Konstitucinio Teismo nutarimą, išvadą ar sprendimą išnagrinėjimo trukmė“.

¹¹²⁵ Konstitucinio Teismo 2011 m. vasario 23 d. sprendimas. *Žin.*, 2011, Nr. 24-1180.

¹¹²⁶ Konstitucinio Teismo 2015 m. sausio 14 d. sprendimas. *TAR*, 2015-01-15, Nr. 650.

turėjo įtakos 2008–2014 m. ekonomikos krizė, per kurią itin išaugo Konstituciniame Teisme gautų prašymų skaičius, ypač tokių, kuriais prašyta įvertinti teisės aktų nuostatų, kuriomis siekta įveikti ekonomikos krizę, atitikti Konstitucijai. Taip pat reikėtų pažymėti, kad šiuo laikotarpiu kur kas daugiau gauta ir prašymų išaiškinti Konstitucinio Teismo aktus: 1993–2000 m. priimti 3¹¹²⁷ Konstitucinio Teismo sprendimai išaiškinti savo aktus, 2001–2008 m. – 4¹¹²⁸, o 2009–2015 m. – net 15¹¹²⁹ šios kategorijos Konstitucinio Teismo sprendimų. Taigi prašymų išaiškinti Konstitucinio Teismo aktus išnagrinėjimo trukmės pailgėjimą lėmė bendras Konstituciniame Teisme gautų kreipimūsi, *inter alia*, aptariamoje teisejoje gautų prašymų, išaugimas. Tačiau, kaip minėta, aptariant kitas konstitucinės justicijos proceso teisenas, šiuo metu Konstituciniame Teisme juntama gaunamų prašymų mažėjimo tendencija, mažėja ir prašymų išaiškinti Konstitucinio Teismo aktus (2015 m. gauti 2 šios rūšies prašymai, vieną iš jų atsisakyta nagrinėti¹¹³⁰). Atsižvelgiant į šias tendencijas, šios kategorijos prašymų išnagrinėjimo trukmė turėtų trumpėti. Be to, bendrame Konstituciniame Teisme gautų kreipimūsi išnagrinėjimo trukmės kontekste šios kategorijos prašymai išnagrinėjami gana greitai. Atsižvelgiant į tai, manytina, kad nėra poreikio KTĮ ir KTR nustatyti griežtesnių aptariamos kategorijos prašymų išnagrinėjimo trukmės terminų, Konstitucinis Teismas

¹¹²⁷ Konstitucinio Teismo 1994 m. gruodžio 30 d. sprendimas. *Žin.*, 1995, Nr. 1-21; Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 17 d. sprendimas. *Žin.*, 1998, Nr. 112-3114; Konstitucinio Teismo 2000 m. sausio 12 d. sprendimas. *Žin.*, 2000, Nr. 4-100.

¹¹²⁸ Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 10 d. sprendimas. *Žin.*, 2005, Nr. 21-664; Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. sprendimas. *Žin.*, 2006, Nr. 127-4849; Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 6 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 129-5246.

¹¹²⁹ Konstitucinio Teismo 2009 m. sausio 15 d. sprendimas. *Žin.*, 2009, Nr. 6-170; Konstitucinio Teismo 2009 m. gegužės 15 d. sprendimas. *Žin.*, 2009, Nr. 58-2251; Konstitucinio Teismo 2009 m. spalio 28 d. sprendimas. *Žin.*, 2009, Nr. 130-5652; Konstitucinio Teismo 2009 m. lapkričio 6 d. sprendimas. *Žin.*, 2009, Nr. 134-5859; Konstitucinio Teismo 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas. *Žin.*, 2010, Nr. 46-2219; Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 30 d. sprendimas. *Žin.*, 2010, Nr. 79-4078; Konstitucinio Teismo 2010 m. liepos 2 d. sprendimas. *Žin.*, 2010, Nr. 80-4181; Konstitucinio Teismo 2011 m. vasario 23 d. sprendimas. *Žin.*, 2011, Nr. 24-1180; Konstitucinio Teismo 2013 m. kovo 13 d. sprendimas. *Žin.*, 2013, Nr. 28-1333; Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 3 d. sprendimas. *Žin.*, 2013, Nr. 72-3595; Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 16 d. sprendimas. *TAR*, 2014-01-20, Nr. 299; Konstitucinio Teismo 2014 m. vasario 26 d. sprendimas. *TAR*, 2014-02-27, Nr. 2176; Konstitucinio Teismo 2014 m. vasario 27 d. sprendimas. *TAR*, 2014-02-28, Nr. 2336; Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 7 d. sprendimas. *TAR*, 2014-03-10, Nr. 2908; Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 10 d. sprendimas. *TAR*, 2014-03-10, Nr. 2907; Konstitucinio Teismo 2014 m. balandžio 16 d. sprendimas. *TAR*, 2014-04-17, Nr. 4507; Konstitucinio Teismo 2015 m. sausio 14 d. sprendimas. *TAR*, 2015-01-15, Nr. 650.

¹¹³⁰ Konstitucinio Teismo 2016 m. sausio 13 d. sprendimas Nr. KT3-S3/2016.

nagrinėja šios rūšies prašymus atsižvelgdamas į bendrą gautų kreipimusių skaičių, jų reikšmingumą ir kitas aplinkybes, todėl griežtų terminų nustatymas kartais galėtų lemti pernelyg skubotą kai kurių prašymų išnagrinėjimą, kuris ne visada turėtų prasmę.

III.3.4.4. Prašymų išaiškinti Konstitucinio Teismo nutarimą, išvadą ar sprendimą atšaukimas

Kaip ir daugeliu kitų prašymų išaiškinti Konstitucinio Teismo aktus teisenos klausimų KTĮ apie galimybę atšaukti prašymus išaiškinti Konstitucinio Teismo aktus nesako nieko. Kaip minėta, KTĮ 68 str. nustatyta, kad, Konstitucinio Teismo pirmininkui sutinkant, prašymą ištirti teisės akto atitiktį Konstitucijai gali atšaukti jį padavusi institucija tol, kol ta byla nepaskirta nagrinėti teisminiame posėdyje. Taip pat minėta, kad KTĮ 79 str. įtvirtinta galimybė atšaukti paklausimą dėl išvados teikimo, tačiau, kitaip nei dėl prašymų ištirti teisės akto atitiktį Konstitucijai atšaukimo, šiame straipsnyje nėra nustatyta, kad paklausimą galima atšaukti tik sutinkant Konstitucinio Teismo pirmininkui.

Tačiau nors KTĮ galimybė atšaukti prašymus išaiškinti Konstitucinio Teismo aktus nėra *expressis verbis* nustatyta, prašymo atšaukimo institutu buvo pasinaudota ir aptariamoje teisenoje. Štai 2003 m. balandžio 16 d. Seimo narių grupės atstovas P. Papovas pateikė prašymą išaiškinti kai kurias Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimo nuostatas, tačiau 2003 m. balandžio 23 d. Konstituciniame Teisme gautas pareiškėjo P. Papovo prašymas nesvarstyti šio prašymo, pareiškėjas šio savo prašymo išsamiau neargumentavo. Konstitucinio Teismo pirmininko 2003 m. balandžio 24 d. potvarkiu Konstitucinio Teismo pirmininkas davė sutikimą atšaukti šį prašymą¹¹³¹. Potvarkyje nurodyta, kad sutikimas duodamas remiantis KTĮ 13, 61, 68 str. Taigi kaip ir daugeliu kitų atvejų, duodamas sutikimą atšaukti prašymą išaiškinti Konstitucinio Teismo aktą Konstitucinis Teismas *mutatis*

¹¹³¹ Konstitucinio Teismo pirmininko 2003 m. balandžio 24 d. potvarkis Nr. 2B-41.

mutandis taiko KTĮ nuostatas, reglamentuojančias prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai atšaukimą, t. y. KTĮ 68 str.

III.3.4.5. Teismo posėdžio forma ir eigos fiksavimas

Posėdžio forma. KTĮ 61 str. 2 d. nustatyta, kad dėl Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados ar sprendimo aiškinimo teismo posėdžio forma yra laisva. Tačiau ką konkrečiai reiškia ši KTĮ nuostata, nėra visiškai aišku. Nagrinėjant prašymus dėl Konstitucinio Teismo aktų išaiškinimo teisminiame posėdyje posėdžio pirmininkas praneša, kad pagal KTĮ 61 str. dėl Konstitucinio Teismo nutarimo aiškinimo teismo posėdžio forma yra laisva. Tai reiškia, kad Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas šio pobūdžio bylas, nėra įpareigotas laikytis visų procesinių formalumų, procesas gali vykti supaprastinta tvarka¹¹³².

Šiame kontekste gali kilti klausimas dėl Konstitucinio Teismo teisės laisvai nuspręsti dėl prašymo išaiškinti Konstitucinio Teismo aktus nagrinėjimo žodinio ar rašytinio proceso tvarka. Ar kaip ir prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teismoje Konstitucinis Teismas gali nuspręsti nagrinėti šios rūšies prašymus rašytinio proceso tvarka tik tuo atveju, jeigu iki šio sprendimo priėmimo dalyvaujantys byloje asmenys raštu nepateikia prašymo nagrinėti bylą viešame Konstitucinio Teismo posėdyje žodinio proceso tvarka? Ar KTĮ 61 str. 2 d. nuostata „dėl Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados ar sprendimo aiškinimo teismo posėdžio forma yra laisva“, *inter alia*, reiškia platesnę Konstitucinio Teismo diskreciją nuspręsti dėl žodinio ar rašytinio proceso? Paminėtina, kad, rengiantis teismui posėdžiui dėl prašymų išaiškinti Konstitucinio Teismo aktus nagrinėjimo, pareiškėjo atsiklausoma nuomonės dėl jo prašymo nagrinėjimo rašytinio proceso tvarka. Pvz., Konstitucinio Teismo teisėjo 2016 m. balandžio 14 d. raštu dėl bylos nagrinėjimo rašytinio proceso tvarka pareiškėja Seimo Pirmininkė L. Graužinienė buvo informuota apie tai, kad ji turi Konstitucinio

¹¹³² Konstitucinio Teismo 2014 m. vasario 13 d. teismo posėdžio protokolas Nr. 14/98 (prašymo Nr. 1B-21/2013).

Teismo įstatymo 53¹ str. 2 d. nustatytą teisę raštu prašyti nagrinėti bylą žodinio proceso tvarka, taip pat kad jeigu per 7 kalendorines dienas toks prašymas nebus gautas, bus siūloma jos prašymą išaiškinti Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimo motyvuojamosios dalies III skyriaus 6 punkto antrosios pastraipos, 2004 m. liepos 1 d. nutarimo motyvuojamosios dalies II skyriaus 13.6 punkto antrosios pastraipos nuostatas Konstituciniam Teismui nagrinėti rašytinio proceso tvarka¹¹³³.

Taigi tokia Konstitucinio Teismo procesinė praktika rodo, kad ir nagrinėdamas prašymus išaiškinti Konstitucinio Teismo aktus Konstitucinis Teismas linkęs vadovautis KTĮ nuostatomis, reglamentuojančiomis teismo posėdžio formą prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenoje.

Tačiau manytina, kad, nagrinėdamas prašymus dėl Konstitucinio Teismo aktų išaiškinimo, Konstitucinis Teismas turėtų turėti daugiau laisvės sprenddamas dėl teismo posėdžio formos, juk vien tai, kad šios teisenos objektas yra paties Konstitucinio Teismo aktų nuostatos, jų išsamesnis paaiškinimas, lemia tai, kad nagrinėjant tokios rūšies prašymus Teismui nereikia vertinti kažkokių naujų aplinkybių. Taigi nagrinėjant šios rūšies prašymus teisė nuspręsti dėl teismo posėdžio formos turėtų būti suteikta Konstituciniam Teismui, nepriklausomai nuo to, kad pareiškėjas prašo prašymą nagrinėti žodinio proceso tvarka.

Nuo rašytinio proceso įvedimo konstitucinės justicijos procese 2011 m. pabaigoje šia tvarka buvo išnagrinėti tik 2 prašymai¹¹³⁴ išaiškinti Konstitucinio Teismo aktus, žodinio proceso tvarka aptariamam laikotarpiu buvo išnagrinėti 7¹¹³⁵ šios rūšies prašymai. Tačiau, atsižvelgiant į šios teisenos specifiką, t. y. kad Konstitucinis Teismas negali aiškinti to, ko jis toje konstitucinės justicijos byloje, kurioje buvo priimtas prašomas išaiškinti nutarimas, netyrė; taip pat

¹¹³³ Konstitucinio Teismo teisėjo 2016 m. balandžio 14 d. raštas Nr. 14B-285(2.4.).

¹¹³⁴ Konstitucinio Teismo 2014 m. balandžio 16 d. sprendimas. *TAR*, 2014-04-17, Nr. 4507; Konstitucinio Teismo 2015 m. sausio 14 d. sprendimas. *TAR*, 2015-01-15, Nr. 650.

¹¹³⁵ Konstitucinio Teismo 2013 m. kovo 13 d. sprendimas. *Žin.*, 2013, Nr. 28-1333; Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 3 d. sprendimas. *Žin.*, 2013, Nr. 72-3595; Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 16 d. sprendimas. *TAR*, 2014-01-20, Nr. 299; Konstitucinio Teismo 2014 m. vasario 26 d. sprendimas. *TAR*, 2014-02-27, Nr. 2176; Konstitucinio Teismo 2014 m. vasario 27 d. sprendimas. *TAR*, 2014-02-28, Nr. 2336; Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 7 d. sprendimas. *TAR*, 2014-03-10, Nr. 2908; Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 10 d. sprendimas. *TAR*, 2014-03-10, Nr. 2907.

kad jis negali remtis kitokiais motyvais nei išdėstyti aiškinamo baigiamojo akto motyvuojamojoje dalyje ir išaiškinti baigiamojo akto kitaip, nei nuspręsta jo rezoliucinėje dalyje, manytina, kad nagrinėjant prašymus dėl Konstitucinio Teismo aktų išaiškinimo dominuojanti posėdžio forma galėtų būti rašytinė, nebent Konstitucinis Teismas nuspręstų, kad reikalinga žodinė forma, pvz., jeigu Konstituciniam Teismui kiltų papildomų klausimų dėl to, kuo konkrečiai pareiškėjui atitinkamo Konstitucinio Teismo akto nuostatos yra neaiškios ir kt. Konstitucinio Teismo teisė nuspręsti dėl teismo posėdžio formos bei rašytinio proceso dominavimas šioje teisenoje sudarytų geresnes sąlygas šios kategorijos prašymo nagrinėjimo operatyvumui.

KTĮ 61 str. 2 d. nuostata dėl Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados ar sprendimo aiškinimo teismo posėdžio formos laisvumo lemia ir kitą šios kategorijos prašymų nagrinėjimo specifiką, pvz., šioje teisenoje nesinaudojama teismo nagrinėjimo atidėjimo institutu.

Posėdžio eigos fiksavimas. Apie permainas Konstitucinio Teismo posėdžio eigos fiksavimo srityje įsigaliojus 2015 m. KTĮ pakeitimams buvo rašyta aptariant šiuos klausimus prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenoje¹¹³⁶. Šiais pakeitimais KTĮ 52 str. 1 d. nustatyta, kad, nagrinėjant bylą žodinio proceso tvarka, daromas Konstitucinio Teismo posėdžio garso įrašas, kuris yra laikomas Konstitucinio Teismo posėdžio protokolu ir yra sudedamoji bylos dalis. Nustatyta ir tai, kad, Konstituciniam Teismui nutarus, rašomas ir Konstitucinio Teismo protokolas. Minėta, kad nuo šių pakeitimų įsigaliojimo Konstituciniame Teisme vykę žodiniai teismo posėdžiai buvo fiksuojami tik garso įrašu, tačiau rašytiniai teismo posėdžiai ir toliau fiksuojami teismo posėdžių protokolu. Nors nuo šių pakeitimų įsigaliojimo nė vienas prašymas išaiškinti Konstitucinio Teismo aktus dar nebuvo nagrinėtas žodinio proceso tvarka, manytina, kad teisminiai posėdžiai dėl šios kategorijos prašymų nagrinėjimo turėtų būti fiksuojami tokia pačia tvarka, kaip ir dėl prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai.

¹¹³⁶ Plačiau žr. disertacijos III.1.4.5 skyriuje.

III.3.4.6. Sprendimo dėl Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados ar sprendimo išaiškinimo peržiūrėjimas

Peržiūrėjimo pagrindai. KTĮ 62 str. 1 d. nustatyta, kad Konstitucinio Teismo nutarimas, išvada ir sprendimas gali būti peržiūrėti paties Konstitucinio Teismo iniciatyva, jeigu paaiškėjo naujų esminių aplinkybių, kurios, jeigu būtų buvusios žinomos Konstituciniam Teismui nutarimo, išvados ar sprendimo priėmimo metu, būtų galėjusios lemti kitokį priimto nutarimo, išvados ar sprendimo turinį. Manytina, kas šiose nuostatose minimi sprendimai apima ir sprendimus dėl Konstitucinio Teismo aktų išaiškinimo. Tačiau KTĮ 63 str. 3 d. papildomai nustatyta, kad sprendimas dėl savo nutarimo, išvados ar sprendimo išaiškinimo gali būti peržiūrėtas ir tuo atveju, kai nutarimas, išvada ar sprendimas buvo išaiškintas ne pagal tikrąjį jo turinį.

Taigi sprendimo dėl Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados ar sprendimo išaiškinimo peržiūrėjimo pagrindų sąrašas yra platesnis nei dėl prašymų ištirti teisės aktų atitiktį teisenoje ir paklausimų dėl išvados nagrinėjimo teisenoje priimamų baigiamųjų aktų: šie aktai gali būti peržiūrimi ne tik dėl naujai paaiškėjusių esminių aplinkybių, kurios jeigu būtų buvusios žinomos Konstituciniam Teismui sprendimo priėmimo metu, būtų galėjusios lemti kitokį priimto sprendimo turinį, bet ir tada, kai nutarimas, išvada ar sprendimas buvo išaiškintas ne pagal tikrąjį jo turinį.

Peržiūrėjimo objektai. Peržiūrėjimo objektais prašymų išaiškinti Konstitucinio Teismo nutarimą, išvadą ar sprendimą teisenoje gali būti ne tik sprendimai dėl Konstitucinio Teismo aktų išaiškinimo, bet ir kiti aktai, kuriais užbaigiama ši konstitucinės justicijos proceso teiseną, pvz., sprendimai dėl atsisakymo aiškinti Konstitucinio Teismo aktus.

Peržiūrėjimą galintis inicijuoti subjektas. Kaip ir dėl kitose teisenose priimamų aktų, sprendimų dėl Konstitucinio Teismo aktų išaiškinimo ir kitų šioje teisenoje priimamų aktų peržiūrėjimą galintis inicijuoti subjektas yra tik pats Konstitucinis Teismas. Paminėtina ir tai, kad nutaręs peržiūrėti šioje teisenoje priimtą aktą Konstitucinis Teismas priima sprendimą ir pradeda

prašymą nagrinėti iš naujo. Plačiau šie ir kiti su Teismo aktų peržiūrėjimo institutu susiję aspektai (kurie taip pat aktualūs ir aptariant šioje teisenoje priimamų aktų peržiūrėjimą) aptarti analizuojant Konstitucinio Teismo nutarimų peržiūrėjimo institutą¹¹³⁷.

Nė vienas Konstitucinio Teismo sprendimas dėl jo paties aktų išaiškinimo ar kitas šioje teisenoje priimtas aktas nebuvo peržiūrėtas. Tačiau Konstitucinis Teismas yra atsisakęs aiškinti Konstitucinio Teismo aktą, konstatavęs, kad tokiu prašymu buvo siekiama ne tokio akto išaiškinimo, bet jo peržiūrėjimo¹¹³⁸. Konstitucinis Teismas šiame sprendime pažymėjo, kad Konstitucinio Teismo nutarimo (kito baigiamojo akto) aiškinimo institutas iš esmės skiriasi nuo Konstitucinio Teismo nutarimo (kito baigiamojo akto) peržiūrėjimo instituto.

¹¹³⁷ Plačiau žr. disertacijos III.1.4.8 skyriuje.

¹¹³⁸ Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. sprendimas. *Žin.*, 2006, Nr. 30-1051.

IŠVADOS

1. Nors Konstitucijoje buvo įtvirtinta gana minimalistinė Konstitucinio Teismo jurisdikcija, tačiau Lietuvos konstitucinės justicijos modelį reglamentuojantis teisinis reguliavimas per daugiau nei du dešimtmečius gyvavimo metų kito ganėtinai nežymiai. Konstitucijos VIII skirsnyje „Konstitucinis Teismas“ nustatytas teisinis reguliavimas nebuvo keistas, o per šį laikotarpį priimti Konstitucinio Teismo įstatymo pakeitimai buvo labiau fragmentinio pobūdžio, daromi atsižvelgiant į neesminius veiksnius, tačiau ne siekiant konstitucinės justicijos modelį patobulinti iš esmės. Taigi Konstitucijos nuostatų lakoniškumas bei Konstitucinio Teismo įstatymo nuostatų neintensyvumas vertė Konstitucinį Teismą ieškoti kitų konstitucinės justicijos modelio raidos mechanizmų. Tai Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje pateikti Konstitucinio Teismo įgaliojimų išaiškinimai, o kai kuriais atvejais ir Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje *expressis verbis* neužfiksuota Konstitucinio Teismo procesinė praktika. Lietuvos konstitucinės justicijos modelis daugiausia plėtojosi jurisprudenciniu keliu.

2. Teisės normos ir kitos nuostatos, reglamentuojančios procedūras, kurių laikydamasis Konstitucinis Teismas tiria teisės aktų atitiktį Konstitucijai ir kitas jo kompetencijai priskirtas bylas, sudaro atskirą teismo proceso rūšį – konstitucinės justicijos procesą. Šios nuostatos taip pat laikytinos sudarančiomis savarankišką procesinės teisės šaką. Konstitucinės justicijos proceso teisę, kaip atskirą procesinės teisės šaką, lygiareikšmę baudžiamojo, civilinio ar administracinio proceso teisei, pagrindžia ne tik sąsajos su kitomis procesinės teisės šakomis, bendri principai, institutai ir kt., bet ir tai, kad ši teisės sritis daugiausia yra reguliuojama ordinarinės teisės aktais. Todėl, nepaisant to, kad ji, kaip ir kitos procesinės teisės šakos, taip pat yra grindžiama Konstitucijos nuostatomis, negali būti laikoma procesiniu konstitucinės teisės segmentu. Šios teisės šakos atskirumą taip pat liudija klasikiniai teisės šakų atribojimo požymiai, t. y. atskiras teisinio reguliavimo dalykas ir metodas. Konstitucinės justicijos proceso teisė savo teisinio

reguliavimo apimtimi stipriai nusileidžia kitoms procesinės teisės šakoms, tačiau ši teisinio reguliavimo lakoniškumą kompensuoja gausios doktrininio pobūdžio nuostatos. Išskirtinis šios teisės šakos požymis – itin ryški tendencija (lyginant su kitomis teisės šakomis) plėtotis augant Konstitucinio Teismo jurisprudencijai. Konstitucinės justicijos proceso teisės šakos išskyrimas turi ne tik teorinę, bet ir praktinę reikšmę – savarankiškos teisės šakos statusas reikštų pripažinimą, kad ši teisės sritis turi savo specifiką ir gali būti modeliuojama pirmiausia pagal savo paties, bet ne kitų (procesinių) teisės šakų, logiką.

3. Konstitucinės justicijos procese galima išskirti tris skirtingas teisenas: prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai nagrinėjimo teiseną, paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo teiseną ir prašymų išaiškinti Konstitucinio Teismo nutarimą, išvadą ar sprendimą nagrinėjimo teiseną. Nurodytos teisenos yra išskirtinos atsižvelgiant į skirtingus aptariamų teisenų objektus, jas inicijuoti galinčius subjektus, baigiamuosius aktus ir jų teisinius padarinius, reikalavimus prašymams ir paklausimams, teismo posėdžio formas, kreipimūsi išnagrinėjimo terminus ir kitus tam tikroms teisenoms būdingus specifinius procesinius elementus. Esama ir tokių konstitucinės justicijos proceso elementų, kurie yra bendri visoms teisenoms: Konstitucinio Teismo sudėtis, konstitucinės justicijos bylų nagrinėjimui reikalingas Konstitucinio Teismo teisėjų kворumas, sprendimų priėmimo dauguma, Konstitucinio Teismo teisėjų nušalinimo ir nusišalinimo institutas, pasitarimų kambario ir balsavimo rezultatų slaptumo užtikrinimas, Konstitucinio Teismo teisėjų atskirosios nuomonės institutas ir kt.

4. Iš bendrųjų konstitucinės justicijos proceso elementų labiausiai problemiškas Konstitucinio Teismo teisėjo atskirosios nuomonės institutas. Konstitucinio Teismo įstatyme įtvirtintas teisinis reguliavimas, pagal kurį teisėjas, turintis kitą nuomonę dėl Konstitucinio Teismo priimto akto, gali ją raštu išdėstyti per 5 darbo dienas po atitinkamo akto paskelbimo Teismo posėdžių salėje, gali sukelti pagrįstų abejonų, jog atskirosios nuomonės argumentacija galimai yra paveikta po Teismo nutarimo kilusios diskusijos ar

kritikos. Šį institutą reglamentuojančiose Konstitucinio Teismo įstatymo nuostatose esama ir kitų netinkamai sureguliuotų aspektų.

5. Teisės aktų konstitucingumo kontrolė yra pagrindinė konstitucinės justicijos institucijų įgaliojimų grupė, tai yra konstitucinės justicijos institucijų *raison d'être*, be kurios konstitucinė justicija būtų apskritai neįmanoma, taigi prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teiseną laikytina pagrindine, bazine konstitucinės justicijos proceso teiseną. Šioje teisenoje išskirtinos šios pagindinės, teisinio reguliavimo koregavimo reikalaujančios, problemos:

5.1. dėl teisės aktų konstitucingumo patikros gali kreiptis pakankamai ribotas subjektų ratas, užsienio valstybių pavyzdžiai, Konstituciniame Teisme gaunamų prašymų mažėjimo tendencija bei visuomenės nuomonės apklausų duomenys rodo, kad esama prielaidų, poreikio ir galimybių šį ratą plėsti;

5.2. nors Konstitucinis Teismas savo procesinėje praktikoje naudojami *amicus curiae* institutu, tačiau Konstitucinio Teismo įstatyme ši konstitucinės justicijos proceso dalyvių kategorija *expressis verbis* nėra įtvirtinta;

5.3. Konstitucinio Teismo praktika dėl teisės akto galiojimo sustabdymo instituto taikymo bei užsienio valstybių teisinio reguliavimo pavyzdžiai rodo, kad subjektai, kurie kreipėsi dėl tam tikro akto konstitucingumo, nėra tinkamas kriterijus, lemiantis teisės akto galiojimo sustabdymo poreikį.

6. Paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo teiseną gali būti pavadinta fakultatyvine konstitucinės justicijos proceso teiseną, ji specifinė tuo aspektu, kad egzistuoja keturios šios rūšies teisenos atmainos ir procesinės taisyklės skiriasi priklausomai nuo to, kokių klausimų Konstitucinis Teismas teikia išvadą. Šioje teisenoje galima išskirti šias pagindines, teisinio reguliavimo koregavimo reikalaujančias, problemas:

6.1. šios teisenos objektų sąrašė nėra Europos valstybių konstitucinės justicijos institucijose gana dažnai aptinkamų įgaliojimų *a priori* vertinti referendume keliamo klausimo konstitucingumą, Konstituciniam Teismui suteikus šiuos įgaliojimus, galėtų būti užkirstas kelias neprotingam valstybės lėšų, skirtų referendumo organizavimui ir vykdymui, eikvojimui;

6.2. bylose dėl rinkimų įstatymų pažeidimų ir Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių konstitucingumo tam tikrų praktinių problemų kelia šią teiseną inicijuoti galinčių subjektų rato ribotumas: Seimo narių ir Respublikos Prezidento rinkimuose dalyvavę kandidatai ar juos iškėlę subjektai yra labiausiai suinteresuoti bylų dėl rinkimų įstatymų pažeidimų baigtimi, todėl tai, kad jie neturi teisės tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl rinkimų įstatymų pažeidimų, sudaro kliūtis jiems veiksmingai ginti savo pažeistas rinkimų teises; Konstituciniame Teisme gauti kreipimaisi bei užsienio valstybių pavyzdžiai rodo, kad reikėtų išplėsti subjektų, turinčių teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl tarptautinių sutarčių konstitucingumo po jų ratifikavimo, taip pat dėl jas ratifikuojančio įstatymo konstitucingumo, ratą;

6.3. Konstitucinio Teismo įstatyme nėra nurodyta, kas yra laikytinas suinteresuotu asmeniu konstitucinės justicijos bylose dėl rinkimų įstatymų pažeidimų, taip pat bylose dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių konstitucingumo, tai kelia tam tikrų praktinių neaiškumų negrinėjant šios rūšies bylas, nes nuo atitinkamo subjekto pripažinimo suinteresuotu asmeniu priklauso nemažai jo procesinių teisių;

6.4. Konstitucijoje įtvirtintas teisinis reguliavimas, pagal kurį Konstitucinis Teismas teikia išvadas Konstitucijoje nurodytais klausimais, o remdamasis Konstitucinio Teismo išvada šiuos klausimus galutinai sprendžia Seimas, sudaro nemažai su Konstitucinio Teismo išvadų įgyvendinimu susijusių problemų; įgaliojimai galutinai išspręsti šiuos klausimus turėtų būti suteikti tik nepriklausomai teisminei institucijai – Konstituciniam Teismui, bet ne institucijai, kuri gali būti tiesiogiai suinteresuota tam tikro klausimo baigtimi;

6.5. Konstitucinio Teismo įstatyme nėra tinkamai reglamentuoti ir kai kurie specifiniai procesiniai šios teisenos institutai: nėra įtvirtinta paklausimų sujungimo ir išskyrimo galimybė; paklausimai, kitaip nei prašymai, gali būti atšaukiami ir be Konstitucinio Teismo pirmininko sutikimo; nors Konstitucinis Teismas paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo teisenoje įrodymais pripažįsta ir vaizdo bei garso įrašus, tarp galimų įrodymų grupių ši įrodymų grupė nėra

įtvirtinta; šioje teisenoje Konstitucinis Teismas naudojami teismo posėdžių pertraukos institutu, tačiau jis taip pat nėra įtvirtintas Konstitucinio Teismo įstatyme.

7. Prašymų išaiškinti Konstitucinio Teismo nutarimą, išvadą ar sprendimą nagrinėjimo teiseną laikytina išvestine teisenos rūšimi, tai specifinis konstitucinės justicijos proceso institutas, pratęsiantis (atgaivinantis) jau užbaigtas kitas teisenas. Šios teisenos objektai – tai atitinkamoje teisenoje priimto baigiamojo akto (nutarimo, išvados, sprendimo) nuostatos. Šioje teisenoje išskirtinos šios pagindinės, teisinio reguliavimo koregavimo reikalaujančios, problemos:

7.1. Konstitucinio Teismo įstatyme nėra nustatyta, kokių konkrečiai Konstitucinio Teismo sprendimų nuostatos gali būti aiškinamos Konstituciniame Teisme;

7.2. šią teiseną galinčių inicijuoti subjektų atrankos kriterijai nėra aiškūs, ypač problemiškas Konstitucinio Teismo įstatymo 61 straipsnio 1 dalyje nustatytas teisinis reguliavimas, pagal kurį teismas gali kreiptis dėl Konstitucinio Teismo akto išaiškinimo tik jeigu atitinkamoje konstitucinės justicijos byloje buvo byloje dalyvaujanti asmeniu (pareiškėju), nes galimybės dėl Konstitucinio Teismo akto išaiškinimo kreiptis ir kitiems teismams nebuvimas gali trukdyti teismams įvykdyti teisingumą, nors Konstitucinio Teismo procesinėje praktikoje nustačius teismo konstituciškai pagrįstą interesą pašalinti abejones dėl Konstitucinio Teismo aktų vykdymo priimami ir kitų teismų prašymai išaiškinti Konstitucinio Teismo aktus, tačiau siekiant išsklaidyti visus neaiškumus tokia galimybė turėtų būti įtvirtinta ir Konstitucinio Teismo įstatyme.

8. Bendra visoms teisenoms problema – Konstitucinio Teismo įstatymo 84 straipsnyje nustatytas teisinis reguliavimas, pagal kurį oficialiai Teisės aktų registre yra skelbiami tik Konstitucinio Teismo nutarimai ir sprendimai dėl Konstitucinio Teismo nutarimų išaiškinimo, kiti Teismo aktai skelbiami tik Konstitucinio Teismo interneto svetainėje. Toks teisinis reguliavimas gali būti įvertintas ir kaip antikonstitucinis, nes teisę kuriančias ir teisę taikančias

institucijas (pareigūnus) savo turiniu saisto ne tik Konstitucinio Teismo nutarimai, bet ir išvados bei sprendimai – visi jo aktai, kuriuose yra aiškinama Konstitucija, t. y. formuojama oficialioji konstitucinė doktrina.

9. Taigi tyrimo hipotezė pasitvirtino visose konstitucinės justicijos proceso teisenose, taip pat bendruosiuose konstitucinės justicijos proceso elementuose esama tam tikrų probleminių, teisinio reguliavimo koregavimo reikalaujančių, aspektų, todėl esama prielaidų optimizuoti Lietuvos konstitucinės justicijos proceso modelį. Pagal pateiktus siūlymus patobulintas konstitucinės justicijos proceso modelis būtų optimaliausias Lietuvai dabartiniu laikotarpiu, nes atitiktų visuomenės ir teisinės bendruomenės lūkesčius, teisinės sistemos galimybes, Europos valstybių konstitucinės justicijos tendencijas, plėstų konstitucinės justicijos galimybes.

SIŪLYMAI

1. Bendrųjų konstitucinės justicijos proceso elementų srityje koreguotinas (taisytinas) Konstitucinio Teismo įstatyme įtvirtintas Konstitucinio Teismo teisėjo atskirosios nuomonės institutas. Siūlytina Konstitucinio Teismo įstatyme nustatyti, kad atskiroji nuomonė turi būti pareiškama iki atitinkamo Konstitucinio Teismo akto paskelbimo ir skelbiama kartu su atitinkamu Konstitucinio Teismo aktu. Konstitucinio Teismo įstatyme nustatytas teisinis reguliavimas taisytinai sistemiskai – būtina atskirti Konstitucinio Teismo baigiamojo akto priėmimą nuo jo viešo paskelbimo: antroji procedūra neturi būti atliekama iškart po pirmosios. Taip pat Konstitucinio Teismo įstatyme turėtų būti nustatyta, kad teisėjas, ketinantis reikšti atskirąją nuomonę, apie šią savo intenciją turėtų pareikšti iki balsavimo dėl atitinkamo Konstitucinio Teismo akto pabaigos, kad kiti teisėjai turėtų galimybę sureaguoti į išsakomus argumentus. Atskirosios nuomonės institutą reglamentuojančios Konstitucinio Teismo įstatymo nuostatos taip pat koreguotinos jose nustatant, dėl kurių konkrečiai Konstitucinio Teismo aktų atskiroji nuomonė gali būti reiškama.

2. Konstitucijoje¹¹³⁹ įtvirtintą teisės aktų konstitucingumo patikrą galinčių inicijuoti subjektų ratą siūlytina plėsti tokią teisę suteikiant ombudsmenams (Seimo kontrolieriams, vaiko teisių apsaugos ir lygių galimybių kontrolieriams) bei generaliniam prokurorui, taip pat Respublikos Prezidentui suteikiant teisę kreiptis dėl įstatymų ir kitų Seimo priimtų aktų konstitucingumo. Šis subjektų ratas taip pat plėstinas įtvirtinant individualaus konstitucinio skundo institutą. Balansą tarp per didelio Konstitucinio Teismo darbo krūvio ir efektyvaus individualaus kreipimosi į konstitucinės justicijos institucijas atitiktų siauro dalyko konstitucinio skundo modelis dėl norminių teisės aktų. Didelio Konstitucinio Teismo darbo krūvio problemą siūlytina spręsti Konstitucinio Teismo įstatyme įtvirtinant reikalavimą išnaudoti visas teisinės gynybos priemones, individualaus konstitucinio skundo padavimo terminą, reikalavimą, kad skundą turėtų parengti advokatas, ir kitus filtrus, kurie sudarytų galimybes atmesti teisiškai nepagrįstus, pasikartojančius, potencialiai nesėkmingus skundus. Siekiant, kad šiais filtrais asmens galimybės ginti savo pažeistas teises nebūtų pernelyg susiaurintos, siūlytina numatyti ir tam tikras išimtis.

3. Konstitucinio Teismo įstatymo nuostatos koreguotinos jame *expressis verbis* įtvirtinant *amicus curiae* institutą, tokiu būdu griežčiau jį atibojant nuo kitų konstitucinės justicijos proceso dalyvių (ypač specialistų). Taip pat siūlytina nustatyti galimybę šiems konstitucinės justicijos proceso dalyviams įsitraukti į konstitucinės justicijos procesą savo iniciatyva.

4. Konstitucijoje įtvirtintą teisės akto galiojimo sustabdymo institutą siūlytina koreguoti nustatant, kad kriterijus, lemiantis teisės akto galiojimo sustabdymo poreikį, būtų tam tikros galimos neigiamos pasekmės, kurios grėstų ir toliau taikant atitinkamą teisės aktą, bet ne subjektai, kurie kreipėsi dėl tam tikro akto konstitucingumo. Taip pat svarbu, kad Konstituciniam Teismui būtų palikta teisė kiekvienu atveju įvertinti, ar tikrai tokia priemonė yra būtina.

¹¹³⁹ Bet kokie Konstitucijoje nustatyto teisinio reguliavimo pakeitimai ir papildymai atitinkamai reikalaus ir Konstitucinio Teismo įstatymo, Konstitucinio Teismo reglamento, taip pat galbūt ir kitų su konstitucinės justicijos procesu susijusių teisės aktų koregavimo.

5. Konstitucijoje nustatytą paklausimų dėl išvados nagrinėjimo teisenos objektų sąrašą tikslinga plėsti Konstituciniam Teismui suteikiant įgaliojimus *a priori* referendumų teisėtumo kontrolės srityje.

6. Konstitucijoje nustatytą paklausimų dėl išvados nagrinėjimo teisenos inicijavimo subjektų ratą siūlytina plėsti: Seimo narių ir Respublikos Prezidento rinkimuose dalyvavusiems kandidatams, kandidatus iškėlusiems subjektams suteikiant teisę kreiptis su paklausimu į Konstitucinį Teismą dėl išvados, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ir Seimo narių rinkimus; teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl tarptautinės sutarties konstitucingumo po jos ratifikavimo, taip pat dėl ją ratifikuojančio įstatymo konstitucingumo suteikiant tiems patiems subjektams, kuriems suteikta teisė kreiptis dėl teisės aktų atitikties Konstitucijai, t. y. ne tik Seimui *in corpore* ir Prezidentui, bet ir Seimo narių grupei, Vyriausybei, teismams, o nutarus išplėsti teisės aktų konstitucingumo patikrą galinčių inicijuoti subjektų ratą – ir kitiems subjektams, kuriems būtų suteikta teisė kreiptis dėl teisės aktų konstitucingumo.

7. Dalyvaujančių byloje asmenų institutą paklausimų dėl išvados nagrinėjimo teiseje reglamentuojančias Konstitucinio Teismo įstatymo nuostatas siūlytina koreguoti:

7.1. įtvirtinant, kad suinteresuotu asmeniu bylose dėl rinkimų įstatymų pažeidimų yra Vyriausioji rinkimų komisija, taip pat tai, kad tais atvejais, kai dėl tarptautinės sutarties konstitucingumo kreipiamasi po tarptautinės sutarties ratifikavimo Seime, suinteresuotu asmeniu turėtų būti laikomas Seimas, kaip tarptautinę sutartį ratifikavęs subjektas;

7.2. Konstitucijoje įtvirtinus Seimo įgaliojimus į Konstitucinį Teismą kreiptis dėl referendume keliamo klausimo konstitucingumo *a priori*, suinteresuotais asmenimis nagrinėjant šios rūšies bylas įvardijant referendumo iniciatyvinės grupės atstovus;

7.3. suteikus teisę į Konstitucinį Teismą dėl rinkimų įstatymų pažeidimų kreiptis Seimo narių ir Respublikos Prezidento rinkimuose dalyvavusiems kandidatams, kandidatus iškėlusiems subjektams, šios kategorijos bylose

suteikiant trečiųjų suinteresuotų asmenų statusą kitiems atitinkamoje rinkimų apygardoje rinkimuose dalyvavusiems kandidatams, kandidatus iškėlusiams subjektams.

8. Konstitucijoje įtvirtintą teisinį reguliavimą, pagal kurį Konstitucinis Teismas teikia išvadas Konstitucijoje nurodytais klausimais, o remdamasis Konstitucinio Teismo išvada šiuos klausimus galutinai sprendžia Seimas, siūlytina koreguoti nustatant tokį konstitucinį reguliavimą, pagal kurį šias funkcijas vykdytų ne dvi institucijos – Seimas ir Konstitucinis Teismas, bet viena institucija – Konstitucinis Teismas.

9. Kai kuriuos specifinius procesinius paklausimų dėl išvados nagrinėjimo teisenos institutus reglamentuojantį Konstitucinio Teismo įstatyme įtvirtintą teisinį reguliavimą siūlytina koreguoti: *expressis verbis* įtvirtinant ne vien prašymų, bet ir paklausimų sujungimo ir išskyrimo galimybę; nustatant, kad paklausimai, kaip ir prašymai, galėtų būti atšaukiami tik sutinkant Konstitucinio Teismo pirmininkui; tarp galimų įrodymų grupių nurodant ir vaizdo bei garso įrašus; įtvirtinant teismo posėdžio pertraukos institutą.

10. Konstitucinio Teismo įstatymo 61 straipsnis turėtų būti koreguojamas jame konkrečiai nustatant, kokių Konstitucinio Teismo sprendimų nuostatos gali būti aiškinamos Konstituciniame Teisme. Siūlytina įrašyti šias sprendimų kategorijas: sprendimai atsisakyti nagrinėti prašymą ar paklausimą, sprendimai dėl bylos (teisenos) nutraukimo, sprendimai dėl nutarimo, išvados, sprendimo aiškinimo, sprendimai dėl nutarimo, išvados, sprendimo peržiūrėjimo.

11. Konstitucinio Teismo įstatyme nustatytą Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados, sprendimo aiškinimo teiseną galinčių inicijuoti subjektų ratą siūlytina plėsti suteikiant galimybę visiems teismams kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl jo aktų išaiškinimo. Ši galimybė turėtų būti suteikta nepriklausomai nuo to, ar tam tikras teismas buvo byloje, kurioje buvo priimtas atitinkamas Konstitucinio Teismo aktas, dalyvaujančiu asmeniu. Taip pat tokią teisę siūlytina suteikti Seimo Pirmininkui, Seimo kontrolieriui, kitoms ombudsmeno institucijoms.

12. Konstitucinio Teismo įstatymo 61 straipsnyje įtvirtintas teisinis reguliavimas galėtų būti koreguojamas jame nustatant, kad prašymai dėl Konstitucinio Teismo nutarimų, išvadų ir sprendimų išaiškinimo nagrinėjami pagal teisės aktų atitikties Konstitucijai tyrimo taisykles.

13. Konstitucinio Teismo įstatyme nustatyta teisinį reguliavimą, pagal kurį oficialiai Teisės aktų registre yra skelbiami tik Konstitucinio Teismo nutarimai ir sprendimai dėl Konstitucinio Teismo nutarimų išaiškinimo, siūlytina koreguoti į oficialiai skelbtinų Teismo aktų sąrašą įtraukiant išvadas, taip pat sprendimus priimti nagrinėti prašymą ar paklausimą, sprendimus atsisakyti nagrinėti prašymą ar paklausimą, sprendimus nutraukti bylą (teiseną), sprendimus dėl Konstitucinio Teismo išvados ar sprendimo išaiškinimo, sprendimus dėl Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados ar sprendimo peržiūrėjimo.

PRIEDAI

Lentelė Nr. 1. Atsisakymo nagrinėti Konstituciniame Teisme gautus prašymus ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai pagrindai 2009–2015 m.

Pagrindas	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Iš viso
69 str. 1 d. 1 p.	1 ¹¹⁴⁰			1 ¹¹⁴¹		1 ¹¹⁴²		3
69 str. 1 d. 2 p.	1 ¹¹⁴³	1 ¹¹⁴⁴	1 ¹¹⁴⁵	4 ¹¹⁴⁶	2 ¹¹⁴⁷	1 ¹¹⁴⁸	2 ¹¹⁴⁹	12
69 str. 1 d. 3 p.	3 ¹¹⁵⁰		2 ¹¹⁵¹			1 ¹¹⁵²	1 ¹¹⁵³	7
69 str. 1 d. 4 p.	1 ¹¹⁵⁴			1 ¹¹⁵⁵				2
69 str. 1 d. 5 p.				1 ¹¹⁵⁶			1 ¹¹⁵⁷	2
69 str. 1 d. 1 p. ir 2 p.		1 ¹¹⁵⁸				2 ¹¹⁵⁹		3
69 str. 1 d. 2 p. ir 3 p.							1 ¹¹⁶⁰	1
69 str. 1 d. 2 p. ir 5 p.		1 ¹¹⁶¹						1
69 str. 1 d. 3 p.				1 ¹¹⁶²				1

¹¹⁴⁰ Konstitucinio Teismo 2009 m. spalio 29 d. sprendimas. *Žin.*, 2009, Nr. 130-5653.

¹¹⁴¹ Konstitucinio Teismo 2012 m. spalio 30 d. sprendimas. *Žin.*, 2012, Nr. 127-6405.

¹¹⁴² Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 7 d. sprendimas Nr. KT35-S25/2014.

¹¹⁴³ Konstitucinio Teismo 2009 m. lapkričio 10 d. sprendimas. *Žin.*, 2009, Nr. 135-5892.

¹¹⁴⁴ Konstitucinio Teismo 2010 m. lapkričio 16 d. sprendimas. *Žin.*, 2010, Nr. 136-6944.

¹¹⁴⁵ Konstitucinio Teismo 2011 m. rugpjūčio 25 d. sprendimas. *Žin.*, 2011, Nr. 106-4995.

¹¹⁴⁶ Konstitucinio Teismo 2012 m. balandžio 12 d. sprendimas. *Žin.*, 2012, Nr. 45-2198; Konstitucinio Teismo 2012 m. balandžio 12 d. sprendimas. *Žin.*, 2012, Nr. 45-2197; Konstitucinio Teismo 2012 m. gegužės 10 d. sprendimas. *Žin.*, 2012, Nr. 55-2727; Konstitucinio Teismo 2012 m. birželio 25 d. sprendimas. *Žin.*, 2012, Nr. 72-3729.

¹¹⁴⁷ Konstitucinio Teismo 2013 m. gegužės 2 d. sprendimas. *Žin.*, 2013, Nr. 45-2229; Konstitucinio Teismo 2013 m. rugpjūčio 27 d. sprendimas. *Žin.*, 2013, Nr. 92-4584.

¹¹⁴⁸ Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 13 d. Nr. KT10-S7/2014 sprendimas.

¹¹⁴⁹ Konstitucinio Teismo 2015 m. sausio 15 d. sprendimas Nr. KT4-S3/2015; Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 18 d. sprendimas Nr. KT23-S10/2015.

¹¹⁵⁰ Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 16 d. sprendimas. *Žin.*, 2009, Nr. 73-2980; Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 16 d. sprendimas. *Žin.*, 2009, Nr. 73-2981; Konstitucinio Teismo 2009 m. lapkričio 20 d. sprendimas. *Žin.*, 2009, Nr. 139-6120.

¹¹⁵¹ Konstitucinio Teismo 2011 m. birželio 9 d. sprendimas. *Žin.*, 2011, Nr. 72-3478; Konstitucinio Teismo 2011 m. birželio 23 d. sprendimas. *Žin.*, 2011, Nr. 78-3823.

¹¹⁵² Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 20 d. sprendimas Nr. KT12-S8/2014.

¹¹⁵³ Konstitucinio Teismo 2015 m. balandžio 15 d. sprendimas Nr. KT12-S6/2015.

¹¹⁵⁴ Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 4 d. sprendimas. *Žin.*, 2009, Nr. 67-2713.

¹¹⁵⁵ Konstitucinio Teismo 2012 m. gegužės 30 d. sprendimas. *Žin.*, 2012, Nr. 62-3128.

¹¹⁵⁶ Konstitucinio Teismo 2012 m. balandžio 25 d. sprendimas. *Žin.*, 2012, Nr. 50-2487.

¹¹⁵⁷ Konstitucinio Teismo 2015 m. liepos 10 d. Nr. KT21-S8/2015 sprendimas.

¹¹⁵⁸ Konstitucinio Teismo 2010 m. lapkričio 16 d. sprendimas. *Žin.*, 2010, Nr. 136-6943.

¹¹⁵⁹ Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 17 d. sprendimas Nr. KT32-S23/2014; Konstitucinio Teismo 2014 m. rugpjūčio 29 d. sprendimas Nr. KT39-S28/2014.

¹¹⁶⁰ Konstitucinio Teismo 2015 m. gruodžio 15 d. sprendimas Nr. KT32-S12/2015.

¹¹⁶¹ Konstitucinio Teismo 2010 m. liepos 2 d. sprendimas. *Žin.*, 2010, Nr. 80-4182.

¹¹⁶² Konstitucinio Teismo 2012 m. liepos 5 d. sprendimas. *Žin.*, 2012, Nr. 80-4185.

ir 5 p.								
Iš viso:	6	3	3	8	2	5	5	32

Lentelė Nr. 2. Atsisakymas nagrinėti Konstituciniame Teisme gautus prašymus ištirti teisės aktų atitikimą Konstitucijai dėl jų nežinybingumo

Problema	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Iš viso
1. Prašo ištirti tos pačios galios teisės aktų suderinamumą	1 ¹¹⁶³	1 ¹¹⁶⁴		1 ¹¹⁶⁵				3
2. Nėra tyrimo dalyko			1 ¹¹⁶⁶		1 ¹¹⁶⁷	1 ¹¹⁶⁸		3
3. Prašo ištirti teisės aiškinimo ir taikymo klausimą		2 ¹¹⁶⁹		1 ¹¹⁷⁰		2 ¹¹⁷¹	2 ¹¹⁷²	7
4. Prašymas fiktyvus				2 ¹¹⁷³				2
5. Prašymas savitikslis					1 ¹¹⁷⁴			1

Lentelė Nr. 3. Konstituciniame Teisme gautų prašymų ištirti teisės aktų atitikimą Konstitucijai grąžinimas 2011–2015 m.

	2011	2012	2013	2014	2015	Iš viso:
1. Gauta prašymų	55	35	30	73	24	217
2. Iš jų priimta	43	21	21	58	14	157
3. Tais metais grąžinta prašymų (visa apimtimi)	11	6	5	6	6	34

¹¹⁶³ Konstitucinio Teismo 2009 m. lapkričio 10 d. sprendimas. *Žin.*, 2009, Nr. 135-5892.

¹¹⁶⁴ Konstitucinio Teismo 2010 m. lapkričio 16 d. sprendimas. *Žin.*, 2010, Nr. 136-6944.

¹¹⁶⁵ Konstitucinio Teismo 2012 m. gegužės 10 d. sprendimas. *Žin.*, 2012, Nr. 55-2727.

¹¹⁶⁶ Konstitucinio Teismo 2011 m. rugpjūčio 25 d. sprendimas. *Žin.*, 2011, Nr. 106-4995.

¹¹⁶⁷ Konstitucinio Teismo 2013 m. gegužės 2 d. sprendimas. *Žin.*, 2013, Nr. 45-2229.

¹¹⁶⁸ Konstitucinio Teismo 2014 m. rugpjūčio 29 d. sprendimas Nr. KT39-S28/2014.

¹¹⁶⁹ Konstitucinio Teismo 2010 m. liepos 2 d. sprendimas. *Žin.*, 2010, Nr. 80-4182; Konstitucinio Teismo 2010 m. lapkričio 16 d. sprendimas. *Žin.*, 2010, Nr. 136-6943.

¹¹⁷⁰ Konstitucinio Teismo 2012 m. birželio 25 d. sprendimas. *Žin.*, 2012, Nr. 72-3729.

¹¹⁷¹ Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 13 d. sprendimas Nr. KT10-S7/2014, Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 17 d. sprendimas Nr. KT32-S23/2014.

¹¹⁷² Konstitucinio Teismo 2015 m. sausio 15 d. sprendimas Nr. KT4-S3/2015; Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 18 d. sprendimas Nr. KT23-S10/2015.

¹¹⁷³ Konstitucinio Teismo 2012 m. balandžio 12 d. sprendimas. *Žin.*, 2012, Nr. 45-2198; Konstitucinio Teismo 2012 m. balandžio 12 d. sprendimas. *Žin.*, 2012, Nr. 45-2197.

¹¹⁷⁴ Konstitucinio Teismo 2013 m. rugpjūčio 27 d. sprendimas. *Žin.*, 2013, Nr. 92-4584.

3.1. iš jų sprendimų	1	0	1	5	6	13
3.2. iš jų potvarkių	10	6	4	1	0	21

Lentelė Nr. 4. Konstituciniame Teisme gautų prašymų ištirti teisės aktų atitikimą Konstitucijai grąžinimo pagrindai 2011–2015 m.

Prašymo grąžinimo pagrindas	2011	2012	2013	2014	2015	Iš viso:
66 str. 1 d. 6 ir 7 punktai			1 ¹¹⁷⁵			1
66 str. 1 d. 8 p.	1 ¹¹⁷⁶	1 ¹¹⁷⁷		2 ¹¹⁷⁸	1 ¹¹⁷⁹	5
66 str. 1 d. 8 ir 9 punktai				1 ¹¹⁸⁰		1
66 str. 1 d. 8 p. 3 d. 1 p. 5 d.				1 ¹¹⁸¹		1
66 str. 3 d. 3 p.			1 ¹¹⁸²			1
67 str. 2 d. 5 p.	8	3 ¹¹⁸³	1 ¹¹⁸⁴	1 ¹¹⁸⁵	4 ¹¹⁸⁶	17
67 str. 2 d. 5 p. ir 3 d. 2 p.	1 ¹¹⁸⁷	1 ¹¹⁸⁸			1 ¹¹⁸⁹	3
67 str. 2 d. 5 p., 6 p. ir 3 d. 2 p.		1 ¹¹⁹⁰	1 ¹¹⁹¹			2
67 str. 2 d. 5 p., 3 d. 2 p., 4 d.	1 ¹¹⁹²			1 ¹¹⁹³		2

¹¹⁷⁵ Konstitucinio Teismo 2013 m. sausio 8 d. sprendimas. *Žin.*, 2013, Nr. 4-113.

¹¹⁷⁶ Konstitucinio Teismo pirmininko 2011 m. rugpjūčio 22 d. potvarkis Nr. 2B-133.

¹¹⁷⁷ Konstitucinio Teismo pirmininko 2012 m. rugsėjo 3 d. potvarkis Nr. 2B-47.

¹¹⁷⁸ Konstitucinio Teismo pirmininko 2014 m. sausio 9 d. potvarkis Nr. 2B-3; Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 18 d. sprendimas Nr. KT33-S24/2014.

¹¹⁷⁹ Konstitucinio Teismo 2015 m. gruodžio 30 d. sprendimas Nr. KT35-S13/2015.

¹¹⁸⁰ Konstitucinio Teismo 2014 m. rugpjūčio 28 d. sprendimas Nr. KT38-S27/2014.

¹¹⁸¹ Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 2 d. sprendimas Nr. KT16-S11/2014.

¹¹⁸² Konstitucinio Teismo pirmininko 2013 m. lapkričio 4 d. potvarkis Nr. 2B-87.

¹¹⁸³ Konstitucinio Teismo pirmininko 2012 m. balandžio 6 d. Nr. 2B-13, 2012 m. balandžio 17 d. Nr. 2B-17, 2012 m. gegužės 7 d. Nr. 2B-26 potvarkiai.

¹¹⁸⁴ Konstitucinio Teismo pirmininko 2013 m. vasario 12 d. potvarkis Nr. 2B-8.

¹¹⁸⁵ Konstitucinio Teismo 2014 m. rugsėjo 5 d. sprendimas Nr. KT41-S30/2014.

¹¹⁸⁶ Konstitucinio Teismo 2015 m. rugpjūčio 28 d. sprendimas Nr. KT22-S9/2015; Konstitucinio Teismo 2015 m. birželio 12 d. sprendimas Nr. KT18-S7/2015; Konstitucinio Teismo 2015 m. sausio 16 d. sprendimas Nr. KT5-S4/2015; Konstitucinio Teismo 2015 m. sausio 14 d. sprendimas Nr. KT2-S2/2015.

¹¹⁸⁷ Konstitucinio Teismo pirmininko 2011 m. birželio 10 d. potvarkis Nr. 2B-114.

¹¹⁸⁸ Konstitucinio Teismo pirmininko 2012 m. lapkričio 26 d. potvarkis Nr. 2B-81.

¹¹⁸⁹ Konstitucinio Teismo 2015 m. balandžio 7 d. sprendimas Nr. KT11-S5/2015.

¹¹⁹⁰ Konstitucinio Teismo pirmininko 2012 m. birželio 25 d. potvarkis Nr. 2B-40.

¹¹⁹¹ Konstitucinio Teismo pirmininko 2013 m. balandžio 30 d. potvarkis Nr. 2B-32.

¹¹⁹² Konstitucinio Teismo pirmininko 2011 m. gegužės 31 d. potvarkis Nr. 2B-113.

¹¹⁹³ Konstitucinio Teismo 2014 m. rugsėjo 2 d. sprendimas Nr. KT40-S29/2014.

Lentelė Nr. 5. Prašymų išaiškinti Konstitucinio Teismo nutarimą, išvadą ar sprendimą išnagrinėjimo trukmė¹¹⁹⁴

Prašymo išaiškinti Konstitucinio Teismo nutarimą, išvadą ar sprendimą gavimo data	Konstitucinio Teismo sprendimo dėl Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados ar sprendimo išaiškinimo data	Išnagrinėjimo trukmė
1994-12-28	1994-12-30	2 d.
1998-11-30	1998-12-17	18 d.
2000-01-05	2000-01-12	7 d.
2000-01-06	2000-01-12	6 d.
2005-01-14	2005-02-10	27 d.
2006-10-16	2006-11-21	1 mėn. 5 d.
2007-11-09	2007-12-06	28 d.
2008-05-19	2008-07-04	1 mėn. 16 d.
2008-12-11	2009-01-15	1 mėn. 4 d.
2009-04-09	2009-05-15	1 mėn. 6 d.
2009-06-19	2009-11-06	4 mėn. 18 d.
2009-06-25	2009-10-28	4 mėn. 3 d.
2009-12-09	2010-04-20	4 mėn. 11 d.
2010-02-20	2010-07-02	4 mėn. 13 d.
2010-03-26	2010-06-30	3 mėn. 4 d.
2010-05-04	2010-06-30	1 mėn. 27 d.
2010-01-14	2011-02-23	1 mėn. 10 d.
2013-01-14	2013-03-13	2 mėn.
2013-02-22	2013-07-03	4 mėn. 12 d.
2013-07-04	2014-02-27	7 mėn. 23 d.
2013-08-13	2014-03-07	6 mėn. 22 d.
2013-09-04	2014-03-10	6 mėn. 6 d.
2013-11-22	2014-01-16	1 mėn. 24 d.
2014-02-18	2015-01-14	10 mėn. 27 d.
2014-02-20	2014-04-16	1 mėn. 24 d.

¹¹⁹⁴ Pateikiama informacija tik apie iš esmės išnagrinėtų prašymų išaiškinti Konstitucinio Teismo aktus išnagrinėjimo trukmę.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

I. Nacionaliniai teisės aktai ir jų *travaux preparatoires*

1. 1920 m. birželio 10 d. Laikinoji Lietuvos Valstybės Konstitucija. *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1920, Nr. 37-407.
2. 1928 m. gegužės 15 d. Lietuvos Valstybės Konstitucija. *Vyriausybės žinios*, 1928, Nr. 275-1778.
3. 1938 m. gegužės 12 d. Lietuvos Konstitucija. *Vyriausybės žinios*, 1938, Nr. 608-4271.
4. 1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Aktas „Dėl Lietuvos Nepriklausomos Valstybės atstatymo“. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1990, Nr. 9-222.
5. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo“. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1990, Nr. 9-224.
6. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Žin.*, 1992, Nr. 33-1014; 1996, Nr. 64-1501; 1996, Nr. 122-2863; 2002, Nr. 65-2629; 2003, Nr. 14-540; 2003, Nr. 32-1315; 2003, Nr. 32-1316; 2004, Nr. 111-1423; 2004, Nr. 111-4124; 2006, Nr. 48-1701.
7. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas. *Žin.*, 1999, Nr. 13-308; *TAR*, 2016, Nr. 2016-16849.
8. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Žin.*, 2002, Nr. 37-1341.
9. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 71, 75, 120, 121, 126, 132, 139, 179, 183, 218, 219, 233, 236, 261, 273, 279, 285, 286, 317, 319, 426, 427, 428, 429, 432 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir Kodekso papildymo 131-1, 430-1 straipsniais įstatymas. *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 75-3769.
10. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Žin.*, 2002, Nr. 36-1340.
11. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Žin.*, 2011, Nr. 85-4126.
12. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 11, 12, 21, 22, 23, 24, 34, 37, 39, 50, 51, 53, 57, 61, 62, 64, 66, 68, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 77, 78, 82, 83, 85, 87, 93, 101, 105, 106, 107, 110, 118, 119, 121, 129, 130, 131, 132, 134, 135, 137, 138, 142, 150, 155, 156, 157 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Žin.*, 2011, Nr. 85-4131.

13. Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos įstatymas. *Lietuvos aidas*, Nr. 67; 1993, Nr. 12-296; *Žin.*, 2002, Nr. 124-5626.
14. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas. *Lietuvos aidas*, Nr. 24; *Žin.*, 1993, Nr. 6-120.
15. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 17 straipsnio pakeitimo“. *Žin.*, 1993, Nr. 68-1277.
16. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Žin.*, 1996, Nr. 73-1749.
17. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 26 straipsnio papildymo įstatymas. *Žin.*, 1998, Nr. 55-1519.
18. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 40 straipsnio pakeitimo įstatymas. *Žin.*, 2001, Nr. 21-691.
19. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 16 straipsnio papildymo ir pakeitimo įstatymas. *Žin.*, 2001, Nr. 39-1335.
20. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 7, 13, 17, 18, 19, 26, 77, 78, 84 ir 86 straipsnių pakeitimo įstatymas. *Žin.*, 2003, Nr. 108-4815.
21. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 48 straipsnio papildymo įstatymas. *Žin.*, 2007, Nr. 77-3187.
22. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 8 straipsnio pakeitimo įstatymas. *Žin.*, 2008, Nr. 81-3187.
23. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 16 straipsnio pakeitimo įstatymas. *Žin.*, 2008, Nr. 131-5024.
24. Konstitucinio Teismo įstatymo 5, 8, 10, 15, 16, 53, 55 straipsnių pakeitimo ir papildymo 16¹ straipsniu įstatymas. *Žin.*, 2008, Nr. 134-5179.
25. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 29 straipsnio pakeitimo įstatymas. *Žin.*, 2011, Nr. 49-2366.
26. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 27, 41, 44 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir įstatymo papildymo 53¹ straipsniu įstatymas. *Žin.*, 2011, Nr. 154-7262.
27. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 18, 26 ir 84 straipsnių pakeitimo įstatymas. *Žin.*, 2012, Nr. 132-6657.
28. Konstitucinio Teismo įstatymo 55 straipsnio pakeitimo įstatymas. *Žin.*, 2013, Nr. 120-6053.
29. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 6, 9, 14, 19, 26, 29, 32, 40, 52, 53-1, 55, 58, 60, 61, 62, 66, 67, 72, 76, 77 ir 84 straipsnių pakeitimo įstatymas. *TAR*, 2015, Nr. 2015-08037.

30. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 28 ir 49 straipsnių pakeitimo įstatymas. *TAR*, 2015, Nr. 2015-09619.
31. Lietuvos Respublikos politinių partijų įstatymas. *Lietuvos aidas*, 1990, Nr. 91-0; *Žin.*, 1990, Nr. 29-692; 2013, Nr. 128-6513.
32. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas. *Lietuvos aidas*, Nr. 253; 1993, Nr. 2-29; *Žin.*, 2008, Nr. 71-2721; 2013, Nr. 120-6055.
33. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo Nr. I-28 74, 76 ir 77 straipsnių pakeitimo įstatymas. *TAR*, 2015-05-27, Nr. 2015-08125.
34. Lietuvos Respublikos referendumo įstatymas. *Žin.*, 2002, Nr. 64-2570.
35. Lietuvos Respublikos rinkimų į Europos Parlamentą įstatymas. *Žin.*, 2003, Nr. 115-5192; 2013, Nr. 121-6116.
36. Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas. *Žin.*, 1994, Nr. 53-996; *TAR*, 2014-07-11, Nr. 2014-10139.
37. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas. *Lietuvos aidas*, Nr. 139; 1992, Nr. 22-635; *Žin.*, 1996, Nr. 62-1467; 2000, Nr. 59-1760.
38. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo Nr. I-2721 6, 40, 45, 86, 93 ir 95 straipsnių pakeitimo įstatymas. *TAR*, 2015-05-27, Nr. 2015-08166.
39. Lietuvos Respublikos Seimo statutas. *Žin.*, 1994, Nr. 15-249; 1999, Nr. 5-97.
40. Lietuvos Respublikos Seimo statutas dėl Seimo statuto 59, 67, 97, 107, 135, 138, 141 straipsnių pakeitimo ir statuto papildymo Dvidešimt aštuntuoju⁽¹⁾ skirsniu. *Žin.*, 2002, Nr. 91-3887.
41. Lietuvos Respublikos Seimo statutas dėl Seimo statuto 29, 30, 32, 86, 99, 217 straipsnių pakeitimo ir statuto papildymo 29-1, 29-2, 29-3 straipsniais. *Žin.*, 2003, Nr. 108-4817.
42. Lietuvos Respublikos Seimo statutas dėl Seimo statuto 4, 9, 10, 12, 15, 44, 46, 49, 61, 68, 78, 113, 135, 136, 137, 138, 145, 149, 151, 152, 155, 156, 162, 163, 164 straipsnių, trisdešimt aštuntojo ir trisdešimt devintojo skirsnių pakeitimo ir papildymo, statuto papildymo 44-1 straipsniu ir dvidešimt septintuoju-1 skirsniu bei keturiasdešimtojo skirsnio pripažinimo netekusiu galios. *Žin.*, 2004, Nr. 165-6025.
43. Lietuvos Respublikos Seimo statutas dėl Seimo statuto 181⁽²⁾ straipsnio pakeitimo. *Žin.*, 2008, Nr. 47-1751.
44. Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymas. *Žin.*, 2012, Nr. 110-5564.
45. Valstybės kontrolės įstatymo, Teismų įstatymo, Konstitucinio Teismo įstatymo, Seimo kontrolierių įstatymo, Seimo narių darbo sąlygų įstatymo, Prokuratūros įstatymo, Tarnybos Lietuvos Respublikos prokuratūroje statuto, Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Žin.*, 2001, Nr. 64-2328.

46. Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas. *Žin.*, 1994, Nr. 55-1049.
47. Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymas. *Žin.*, 1994, Nr. 43-772; 1998, Nr. 41(1)-1131.
48. Lietuvos Respublikos Seimo 2007 m. liepos 4 d. nutarimas „Dėl individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcijos patvirtinimo“. *Žin.*, 2007, Nr. 77-3061.
49. Lietuvos Respublikos Seimo 2009 m. gruodžio 17 d. nutarimas „Dėl individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcijos patvirtinimo pakeitimo“. *Žin.*, 2009, Nr. 152-6823.
50. Lietuvos Respublikos Seimo 2012 m. lapkričio 14 d. nutarimas „Dėl 2012 m. spalio 14 d. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų galutinių rezultatų daugiamandatėje rinkimų apygardoje nustatymo“. *Žin.*, 2012, Nr. 133-6768.
51. Lietuvos Respublikos Seimo 2013 m. liepos 2 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo nutarimo „Dėl 2012 m. spalio 14 d. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų galutinių rezultatų daugiamandatėje rinkimų apygardoje nustatymo“ 1 ir 2 straipsnių pakeitimo“. *Žin.*, 2013, Nr. 73-3659.
52. Lietuvos Respublikos Seimo valdybos 2014 m. balandžio 16 d. sprendimas Nr. SV-S-600 „Dėl darbo grupės Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo pakeitimo įstatymo projektui parengti sudarymo“.
53. Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio steigiamojo suvažiavimo rezoliucija Nr.25 „Dėl Konstitucinio Teismo įsteigimo“. Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio steigiamasis suvažiavimas. Vilnius, 1990.
54. 1990 m. sausio 15 d. Lietuvos TRS Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl TSR įstatymo „Dėl konstitucinės priežiūros TSR Sąjungoje“. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1990, Nr. 4-95.

Konstitucinio Teismo vidaus teisės aktai

55. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo reglamentas. *Žin.*, 2004, Nr. 38-1237; 2007, Nr. 100-4082; 2008, Nr. 139-5513; 2009, Nr. 34-1303; *TAR*, 2015, Nr. 13255.
56. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. lapkričio 10 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo reglamento IV skyriaus 1 skirsnio 3 punkto papildymo ir pakeitimo“. *Žin.*, 2005, Nr. 137-4937.

57. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 14 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo reglamento IV skyriaus 1 skirsnio 3 punkto pakeitimo ir 3, 4 skirsnių papildymo ir pakeitimo“. *Žin.*, 2006, Nr. 126-4804.
58. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. rugsėjo 18 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 5 d. sprendimo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo reglamento patvirtinimo“ pakeitimo“. *Žin.*, 2007, Nr. 100–4082.
59. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 26 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo reglamento pakeitimo ir papildymo“. *Žin.*, 2008, Nr. 139-5513.
60. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. kovo 25 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo reglamento pakeitimo ir papildymo“. *Žin.*, 2009, Nr. 34-1303.
61. Konstitucinio Teismo pirmininko 2013 m. vasario 15 d. įsakymu Nr. 4B-2 „Dėl Konstitucinio Teismo nutarimų, sprendimų ir išvadų įforminimo tvarkos patvirtinimo“ patvirtinta Konstitucinio Teismo nutarimų, sprendimų ir išvadų įforminimo tvarka.
62. Konstitucinio Teismo pirmininko 2013 m. vasario 19 d. įsakymas Nr. 4B-3 „Dėl Konstitucinio Teismo nutarimų, sprendimų ir išvadų įforminimo tvarkos pakeitimo“.
63. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininko 2013 m. kovo 18 d. įsakymu Nr. 4B-7 „Dėl Konstitucinio Teismo nutarimų, sprendimų ir išvadų įforminimo tvarkos patvirtinimo“ patvirtinta Konstitucinio Teismo nutarimų, sprendimų ir išvadų įforminimo tvarka.
64. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 7 d. sprendimas Nr. 17B-2 „Dėl numerių suteikimo Konstitucinio Teismo aktams“.
65. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. balandžio 7 d. sprendimu Nr. 17B-2 „Dėl Konstitucinio Teismo aktų projektų rengimo metodinių rekomendacijų patvirtinimo“ patvirtintos Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo aktų projektų rengimo metodinės rekomendacijos.

Teisės aktų travaux préparatoires

66. Aukščiausiosios Tarybos Laikinosios komisijos Konstitucijos projektui parengti projektas. *Lietuvos aidas*, 1992 m. gegužės 1 d.
67. Lietuvos liberalų sąjungos Konstitucijos projektas. *Lietuvos aidas*, 1992 m. vasario 25 d.

68. LDDP Tarybos sudarytos komisijos, vadovaujamos Lietuvos mokslų akademijos nario korespondento Juozo Bulavo, parengtas Lietuvos Respublikos Konstitucijos projektas. *Tiesa*, 1991 m. balandžio 23 d.
69. Santaros „Už demokratinę Lietuvą“ projektas. Projektas pateiktas kaip Santaros „Už demokratinę Lietuvą“ rinkimų programos dalis. *Lietuvos aidas*, 1992 m. rugsėjo 11 d.
70. Lietuvos Respublikos Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas XP-980 (2).
71. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas XP-980 (3).
72. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIII P-431. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/942a6100057411e78352864fdc41e502?jfwid=-4cu9uagrq>> [žiūrėta 2017 m. birželio 8 d.].
73. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 84 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-1788. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=470667&p_tr2=2> [žiūrėta 2017 m. sausio 16 d.].
74. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 19 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-1815. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=470973&p_tr2=2> [žiūrėta 2017 m. sausio 16 d.].
75. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 19 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-1134. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=458441&p_tr2=2> [žiūrėta 2017 m. sausio 16 d.].
76. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 17 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-664(2). Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=466664&p_tr2=2> [žiūrėta 2017 m. sausio 16 d.].
77. Lietuvos Respublikos Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 55 straipsnio pakeitimo, 56, 57, 84 straipsnių papildymo įstatymo projektas XIP-4058. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=417492&p_query=&p_tr2=2> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].
78. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 55 straipsnio 5 dalies pakeitimo įstatymo projektas XIP-4095. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=418652&p_query=&p_tr2=2> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].
79. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 31, 44, 62, 65, 66, 68, 69, 72 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas XP-

3027. Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=318619>
[žiūrėta 2017 m. birželio 8 d.].
80. Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymo lydinčiųjų įstatymų projektų. Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=434380>
[žiūrėta 2017 m. birželio 8 d.].
81. Įstatymo projektų Reg. Nr. XIIP-2500-XIIP-2502 aiškinamasis raštas. Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=487501>
[žiūrėta 2017 m. birželio 8 d.].
82. Įstatymų projektų Reg. Nr. XIIP-2719-XIIP-2723 aiškinamasis raštas. Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=1004438>
[žiūrėta 2017 m. birželio 8 d.].
83. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 27, 29, 41, 44, 55 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei įstatymo papildymo 53(1) straipsniu įstatymo projekto aiškinamasis raštas. Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=404623&p_query=&p_tr2=2> [žiūrėta 2017 m. sausio 16 d.].
84. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 19 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIP-1134 aiškinamasis raštas. Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=458443>
[žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].
85. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 48 straipsnio papildymo įstatymo projekto Nr. XP-478 aiškinamasis raštas. Prieiga per internetą:
<<https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.255032?positionInSearchResults=13&searchModelUUID=baabea2b-e667-4044-b378-82cdd0713f9f>> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].
86. Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 19, 53, 56 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIP-1815(2) aiškinamasis raštas. Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=483050>
[žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].
87. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 55 straipsnio pakeitimo, 56, 57, 84 straipsnių papildymo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. Prieiga per internetą:

- <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=417495&p_query=&p_tr2=2> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].
88. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 31, 65, 66, 68, 72 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas Nr. XIII P-432. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/fb70ddc0057511e78352864fdc41e502?jfwid=-4cu9uagrq> [žiūrėta 2017 m. birželio 8 d.].

II. Užsienio valstybių teisės aktai

1. Basic Law for the Federal Republic of Germany. Prieiga per internetą: <https://www.bundestag.de/blob/284870/ce0d03414872b427e57fccb703634dcd/basic_law-data.pdf> [žiūrėta 2017 m. gegužės 31 d.].
2. Constitution of Austria. Prieiga per internetą: <https://www.constituteproject.org/constitution/Austria_2009.pdf> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].
3. Constitution of Czech Republic. Prieiga per internetą: <<http://www.ilo.org/dyn/travail/docs/1967/Constitution%20of%20the%20Czech%20Republic.pdf>> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].
4. Constitution of Ireland. Prieiga per internetą: <<http://www.irishstatutebook.ie/eli/cons/en/html>> [žiūrėta 2017 m. birželio 1 d.].
5. Constitution of October 4, 1958. Prieiga per internetą: <<http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/english/constitution/constitution-of-4-october-1958.25742.html>> [žiūrėta 2017 m. gegužės 31 d.].
6. Constitution of the Republic of Bulgaria. Prieiga per internetą: <<http://www.parliament.bg/en/const>> [žiūrėta 2016 m. gegužės 30 d.].
7. Constitution of the Republic of Moldova. Prieiga per internetą: <<http://www.presedinte.md/eng/constitution>> [žiūrėta 2017 m. birželio 1 d.].
8. Constitution of Portuguese Republic. Prieiga per internetą: <<http://www.servat.unibe.ch/icl/po00000.html>> [žiūrėta 2017 m. birželio 1 d.].
9. Constitution of Romania. Prieiga per internetą: <<http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=371>> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].
10. Constitution of Ukraine. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/section/constitutions/country/52>> [žiūrėta 2017 m. birželio 1 d.].

11. The Constitution of the Republic of Poland. Prieiga per internetą <<http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm>> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].
12. Constitution of the Republic of Slovenia. Prieiga per internetą: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/UNTC/UNPA_N014895.pdf> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].
13. The Constitution of Greece. Prieiga per internetą: <<http://www.hri.org/docs/syntaxma/>> [žiūrėta 2017 m. birželio 1 d.].
14. The Constitution of the Slovak Republic. Prieiga per internetą: <<http://www.slovakia.org/sk-constitution.htm>> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].
15. Spanish Constitution. Prieiga per internetą: <http://www.congreso.es/portal/page/portal/Congreso/Congreso/Hist_Normas/Norm/const_espa_texto_ingles_0.pdf> [žiūrėta 2017 m. birželio 1 d.].
16. The Fundamental Law of Hungary. Prieiga per internetą: <<http://www.kormany.hu/download/e/02/00000/The%20New%20Fundamental%20Law%20of%20Hungary.pdf>> [žiūrėta 2017 m. birželio 1 d.].
17. Act n. CLI of 2011 on the Constitutional Court of Hungary. Prieiga per internetą: <<http://www.mkab.hu/jog/ab-torveny>> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].
18. Act on the Organisation of the Constitutional Court of the Slovak Republic, on the proceedings before the Constitutional court and the status of Judges. Prieiga per internetą: <http://portal.concourt.sk/download/attachments/3604914/a_38_1993.pdf> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].
19. Constitutional Court act of the Czech Republic No. 182/1993 Sb [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.concourt.cz/view/const_court_act> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].
20. Constitutional Court act 1953-VFGG 1992. Prieiga per internetą: <<http://www.vfgh.gv.at/cms/vfgh-site/english/downloads/englishvfgg.pdf>> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].
21. Constitutional Court Review Procedure Act. Prieiga per internetą: <http://www.legaltext.ee/text/en/X_X00014.htm> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].
22. Latvian Constitutional Court law. Prieiga per internetą: <<http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=2&mid=9>> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].

23. Law on the Constitutional Court of the Republic of Moldova. Prieiga per internetą: http://www.constcourt.md/public/files/file/Actele%20Curtii/acte_en/Law_on_CC_EN.pdf [2017 m. gegužės 30 d.].
24. Law on the Federal Constitutional Court (Gesetz über das Bundesverfassungsgericht). In the version published on 12 March 1951 (Federal Law Gazette I p. 243) as published on 11 August 1993 (Federal Law Gazette I p. 1473), as last amended by the Act of 16 July 1998 (Federal Law Gazette I p. 1823.). Prieiga per internetą: <http://www.iuscomp.org/gla/statutes/BVerfGG.htm#25> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].
25. Law of the Portuguese Constitutional Court, Law n.º 28/82, of 15 November. Prieiga per internetą: <http://www.tribunalconstitucional.pt/tc/en/tclaw.html> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].
26. Law on the organization and functioning of the Constitutional Court of the Republic of Albania. Prieiga per internetą: http://www.gjk.gov.al/web/law_nr_8577_date_10_02_2000_84.pdf [2017 m. gegužės 30 d.].
27. Ley organica 2/1979, de 3 de octubre, del Tribunal Constitucional de Espana. Prieiga per internetą: <http://www.tribunalconstitucional.es/en/tribunal/normasreguladoras/Lists/NormasRegPDF/LOTC-en.pdf> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].
28. On the Organisation and Operation of the Constitutional Court of Romania, law no. 47/1992. Prieiga per internetą: <http://www.ccr.ro/Legea-nr-471992> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].
29. Organic Law on the Constitutional Court of Belgium. Prieiga per internetą: <http://www.const-court.be/en/common/home.html> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].
30. Slovenian Constitutional Court Act. Prieiga per internetą: <http://www.us-rs.si/en/about-the-court/legal-basis/statutes> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].
31. The Constitutional Act on the Constitutional Court of the Republic of Croatia. Prieiga per internet: <http://www.usud.hr/en/constitutional-act> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].
32. The Constitutional Tribunal act of August 1997. Prieiga per internetą: <http://trybunal.gov.pl/en/about-the-tribunal/legal-basis/the-constitutional-tribunal-act/> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].
33. The rules of procedure of Constitutional court of the Republic of Slovenia. *Official Gazette of the Republic of Slovenia*, No. 86/07, 54/10

and 56/11. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.us-rs.si/en/about-the-court/legal-basis/the-rules-of-procedure-of-the-constitutional-court/>> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].

34. Rules of Procedure of the Federal Constitutional Court. Prieiga per internetą:
<http://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Downloads/EN/Gesetze/GO_BVerfG.pdf;jsessionid=4A2EC9657554FDD89695DBDC650C2C5B.2_cid393?_blob=publicationFile&v=2> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].

III. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai, išvados, sprendimai

1. Konstitucinio Teismo 1993 m. rugpjūčio 26 d. sprendimas Nr. 3.
2. Konstitucinio Teismo 1993 m. rugsėjo 17 d. nutarimas. *Žin.*, 1993, Nr. 47-949.
3. Konstitucinio Teismo 1993 m. spalio 1 d. nutarimas. *Žin.*, 1993, Nr. 51-991.
4. Konstitucinio Teismo 1993 m. lapkričio 8 d. nutarimas. *Žin.*, 1993, Nr. 61-1166.
5. Konstitucinio Teismo 1993 m. lapkričio 26 d. nutarimas. *Žin.*, 1993, Nr. 66-1260.
6. Konstitucinio Teismo 1994 m. sausio 19 d. nutarimas. *Žin.*, 1994, Nr. 7-116.
7. Konstitucinio Teismo 1994 m. vasario 24 d. nutarimas. *Žin.*, 1994, Nr. 16-271.
8. Konstitucinio Teismo 1994 m. balandžio 21 d. nutarimas. *Žin.*, 1994, Nr. 31-562.
9. Konstitucinio Teismo 1994 m. lapkričio 10 d. sprendimas (medžiaga Nr. 25/94).
10. Konstitucinio Teismo 1994 m. gruodžio 30 d. sprendimas. *Žin.*, 1995, Nr. 1-21.
11. Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada. *Žin.*, 1995, Nr. 9-199.
12. Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimas. *Žin.*, 1995, Nr. 106-2379.
13. Konstitucinio Teismo 1996 m. liepos 10 d. nutarimas. *Žin.*, 1996, Nr. 67-1628.
14. Konstitucinio Teismo 1996 m. lapkričio 12 d. nutarimas. *Žin.*, 1996, Nr. 112-2558.
15. Konstitucinio Teismo 1996 m. lapkričio 23 d. išvada. *Žin.*, 1996, Nr. 114-2644.
16. Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas. *Žin.*, 1997, Nr. 15-314.

17. Konstitucinio Teismo 1997 m. balandžio 9 d. sprendimas, bylos Nr. 14/96.
18. Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d. nutarimas. *Žin.*, 1997, Nr. 104-2644.
19. Konstitucinio Teismo 1998 m. lapkričio 11 d. nutarimas. *Žin.*, 1998, Nr. 100-2791.
20. Konstitucinio Teismo 1999 m. kovo 4 d. nutarimą. *Žin.*, 1999, Nr. 23-666.
21. Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas. *Žin.*, 1999, Nr. 42-1345, atitaisymas – 1999-05-19, Nr. 43.
22. Konstitucinio Teismo 1999 m. liepos 9 d. nutarimas. *Žin.*, 1999, Nr. 61-2015.
23. Konstitucinio Teismo 2000 m. sausio 12 d. sprendimas. *Žin.*, 2000, Nr. 4-100.
24. Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 10 d. nutarimas. *Žin.*, 2000, Nr. 14-370.
25. Konstitucinis Teismas 2000 m. kovo 30 d. nutarimu. *Žin.*, 2000, Nr. 28-784.
26. Konstitucinio Teismo 2000 m. balandžio 5 d. nutarimas. *Žin.*, 2000, Nr. 30-840.
27. Konstitucinio Teismo 2000 m. liepos 5 d. nutarimas. *Žin.*, 2000, Nr. 56-1669.
28. Konstitucinio Teismo 2000 m. spalio 18 d. nutarimas. *Žin.*, 2000, Nr. 88-2724.
29. Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio 25 d. nutarimas. *Žin.*, 2001, Nr. 10-295.
30. Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d. nutarimas. *Žin.*, 2001, Nr. 29-938.
31. Konstitucinio Teismo 2001 m. birželio 28 d. nutarimą. *Žin.*, 2001, Nr. 56-1997.
32. Konstitucinio Teismo 2001 m. lapkričio 29 d. nutarimas. *Žin.*, 2001, Nr. 102-3636.
33. Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutarimas. *Žin.*, 2002, Nr. 5-186.
34. Konstitucinio Teismo 2002 m. balandžio 24 d. sprendimas. *Žin.*, 2002, Nr. 44-1678.
35. Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 3 d. nutarimą. *Žin.*, 2002, Nr. 55-2199.
36. Konstitucinio Teismo 2002 m. liepos 11 d. nutarimas. *Žin.*, 2002, Nr. 72-3080.
37. Konstitucinio Teismo 2002 m. rugpjūčio 21 d. nutarimas. *Žin.*, 2002, Nr. 82-3529.
38. Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas. *Žin.*, 2002, Nr. 93-4000.
39. Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 23 d. sprendimas. *Žin.*, 2002, Nr. 94-4048.

40. Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas. *Žin.*, 2003, Nr. 19-828
41. Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas. *Žin.*, 2003, Nr. 24-1004.
42. Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas. *Žin.*, 2003, Nr. 53-2361.
43. Konstitucinio Teismo 2003 m. rugsėjo 30 d. nutarimas. *Žin.*, 2003, Nr. 24-1004.
44. Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas. *Žin.*, 2003, Nr. 124-5643.
45. Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas. *Žin.*, 2003, Nr. 103-4611.
46. Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada. *Žin.*, 2004, Nr. 49-1600.
47. Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 6 d. sprendimas. *Žin.*, 2004, Nr. 51-1701.
48. Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 15 d. nutarimas. *Žin.*, 2004, Nr. 56-1948.
49. Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 16 d. sprendimas. *Žin.*, 2004, Nr. 57-2006.
50. Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas. *Žin.*, 2004, Nr. 105-3894.
51. Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 2 d. sprendimas. *Žin.*, 2004, Nr. 105-3895
52. Konstitucinio Teismo 2004 m. lapkričio 5 d. išvada. *Žin.*, 2004, Nr. 163-5955.
53. Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas. *Žin.*, 2004, Nr. 181-6708, 2004-12-29, Nr. 186.
54. Konstitucinio Teismo 2005 m. sausio 19 d. nutarimas. *Žin.*, 2005, Nr. 9-289.
55. Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 10 d. sprendimas. *Žin.*, 2005, Nr. 21-664.
56. Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas. *Žin.*, 2005, Nr. 63-2235.
57. Konstitucinio Teismo 2005 m. birželio 2 d. nutarimas. *Žin.*, 2005, Nr. 71-2561.
58. Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 8 d. nutarimas. *Žin.*, 2005, Nr. 87-3274.
59. Konstitucinio Teismo 2005 m. rugpjūčio 23 d. nutarimas. *Žin.*, 2005, Nr. 152-5605.
60. Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimas. *Žin.*, 2005, Nr. 113-4132.
61. Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimas. *Žin.*, 2005, Nr. 113-4132.
62. Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas. *Žin.*, 2006, Nr. 7-254.

63. Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. sprendimas. *Žin.*, 2006, Nr. 30-1051.
64. Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Žin.*, 2006, Nr. 36-1292.
65. Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas. *Žin.*, 2006, Nr. 51-1894
66. Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas. *Žin.*, 2006, Nr. 65-2400.
67. Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 15 d. nutarimas. *Žin.*, 2006, Nr. 68-2514
68. Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas. *Žin.*, 2006, Nr. 88-3475.
69. Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas. *Žin.*, 2006, Nr. 90-3529.
70. Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas. *Žin.*, 2006, Nr. 102-3957, atitaisymas – 2006-12-16, Nr. 137.
71. Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 13 d. nutarimas. *Žin.*, 2006, Nr. 123-4650.
72. Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 20 d. sprendimas. *Žin.*, 2006, Nr. 126-4805.
73. Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. sprendimas. *Žin.*, 2006, Nr. 127-4849.
74. Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas. *Žin.*, 2006, Nr. 141-5430.
75. Konstitucinio Teismo 2007 m. sausio 17 d. sprendimas. *Žin.*, 2007, Nr. 8-329.
76. Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 27 d. nutarimas. *Žin.*, 2007, Nr. 72-2866.
77. Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas. *Žin.*, 2007, Nr. 110-4511.
78. Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas. *Žin.*, 2007, Nr. 111-4549.
79. Konstitucinio Teismo 2007 m. lapkričio 13 d. sprendimas. *Žin.*, 2007, Nr. 118-4830.
80. Konstitucinio Teismo 2007 m. lapkričio 23 d. nutarimas. *Žin.*, 2007, Nr. 123-5043.
81. Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 6 d. sprendimas. *Žin.*, 2007, Nr. 129-5246.
82. Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 17 d. nutarimas. *Žin.*, 2007, Nr. 134-5427.
83. Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 8 d. sprendimas. *Žin.*, 2008, Nr. 5-173.
84. Konstitucinio Teismo 2008 m. kovo 20 d. nutarimas. *Žin.*, 2008, Nr. 34-1224, atitaisymas – 2008-04-17, Nr. 44.

85. Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 7 d. išvada. *Žin.*, 2008, Nr. 130-4992.
86. Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 8 d. sprendimas. *Žin.*, 2008, Nr. 130-4993.
87. Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 10 d. sprendimas. *Žin.*, 2008, Nr. 130-4994.
88. Konstitucinio Teismo 2008 m. gruodžio 4 d. nutarimas. *Žin.*, 2008, Nr. 140-5569.
89. Konstitucinio Teismo 2009 m. sausio 15 d. sprendimas. *Žin.*, 2009, Nr. 6-170.
90. Konstitucinio Teismo 2009 m. gegužės 15 d. sprendimas. *Žin.*, 2009, Nr. 58-2251;
91. Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 4 d. sprendimas. *Žin.*, 2009, Nr. 67-2713.
92. Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas. *Žin.*, 2009, Nr. 69-2798.
93. Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 16 d. sprendimas. *Žin.*; 2009, Nr. 73-2980.
94. Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 16 d. sprendimas. *Žin.*, 2009, Nr. 73-2981.
95. Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimas. *Žin.*, 2009, Nr. 115-4889.
96. Konstitucinio Teismo 2009 m. spalio 28 d. sprendimas. *Žin.*, 2009, Nr. 130-5652.
97. Konstitucinio Teismo 2009 m. spalio 29 d. sprendimas. *Žin.*, 2009, Nr. 130-5653.
98. Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimas. *Žin.*, 2009, Nr. 115-4888.
99. Konstitucinio Teismo 2009 m. lapkričio 6 d. sprendimas. *Žin.*, 2009, Nr. 134-5859.
100. Konstitucinio Teismo 2009 m. lapkričio 10 d. sprendimas. *Žin.*, 2009, Nr. 135-5892.
101. Konstitucinio Teismo 2009 m. lapkričio 20 d. sprendimas. *Žin.*, 2009, Nr. 139-6120.
102. Konstitucinio Teismo 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas. *Žin.*, 2010, Nr. 46-2219.
103. Konstitucinio Teismo 2010 m. gegužės 3 d. sprendimas. *Žin.*, 2010, Nr. 52-2568.
104. Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 30 d. sprendimas. *Žin.*, 2010, Nr. 79-4078.
105. Konstitucinio Teismo 2010 m. liepos 2 d. sprendimas. *Žin.*, 2010, Nr. 80-4182.
106. Konstitucinio Teismo 2010 m. spalio 27 d. išvada. *Žin.*, 2010, Nr. 128-6545.
107. Konstitucinio Teismo 2010 m. rugsėjo 7 d. nutarimas. *Žin.*, 2010, Nr. 106-5466.

108. Konstitucinio Teismo 2010 m. rugsėjo 29 d. nutarimas. *Žin.*, 2010, Nr. 117-5967.
109. Konstitucinio Teismo 2010 m. lapkričio 16 d. sprendimas. *Žin.*, 2010, Nr. 136-6944.
110. Konstitucinio Teismo 2010 m. lapkričio 16 d. sprendimas. *Žin.*, 2010, Nr. 136-6943.
111. Konstitucinio Teismo 2010 m. gruodžio 22 d. sprendimas. *Žin.*, 2010, Nr. 153-7836.
112. Konstitucinio Teismo 2011 m. vasario 23 d. sprendimas. *Žin.*, 2011, Nr. 24-1180.
113. Konstitucinio Teismo 2011 m. birželio 9 d. sprendimas. *Žin.*, 2011, Nr. 72-3478.
114. Konstitucinio Teismo 2011 m. birželio 23 d. sprendimas. *Žin.*, 2011, Nr. 78-3823.
115. Konstitucinio Teismo 2011 m. rugpjūčio 25 d. sprendimas. *Žin.*, 2011, Nr. 106-4995.
116. Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 5 d. sprendimas. *Žin.*, 2011, Nr. 111-5228.
117. Konstitucinio Teismo 2011 m. spalio 25 d. nutarimas. *Žin.*, 2011, Nr. 129-6116.
118. Konstitucinio Teismo 2011 m. gruodžio 22 d. nutarimas. *Žin.*, 2011, Nr. 156-7405.
119. Konstitucinio Teismo 2012 m. vasario 6 d. nutarimas. *Žin.*, 2012, Nr. 109-5528.
120. Konstitucinio Teismo 2012 m. vasario 27 d. nutarimas. *Žin.*, 2012, Nr. 26-1200.
121. Konstitucinio Teismo 2012 m. kovo 29 d. nutarimas. *Žin.*, 2012, Nr. 40-1973.
122. Konstitucinio Teismo 2012 m. balandžio 12 d. sprendimas. *Žin.*, 2012, Nr. 45-2198.
123. Konstitucinio Teismo 2012 m. balandžio 12 d. sprendimas. *Žin.*, 2012, Nr. 45-2197.
124. Konstitucinio Teismo 2012 m. balandžio 18 d. nutarimas. *Žin.*, 2012, Nr. 47-2309.
125. Konstitucinio Teismo 2012 m. balandžio 25 d. sprendimas. *Žin.*, 2012, Nr. 50-2487.
126. Konstitucinio Teismo 2012 m. gegužės 2 d. nutarimas. *Žin.*, 2012, Nr. 52-2583.
127. Konstitucinio Teismo 2012 m. gegužės 10 d. sprendimas. *Žin.*, 2012, Nr. 55-2727.
128. Konstitucinio Teismo 2012 m. gegužės 11 d. sprendimas. *Žin.*, 2012, Nr. 56-2786.
129. Konstitucinio Teismo 2012 m. gegužės 30 d. sprendimas. *Žin.*, 2012, Nr. 62-3128.
130. Konstitucinio Teismo 2012 m. birželio 4 d. nutarimas. *Žin.*, 2012, Nr. 64-324.

131. Konstitucinio Teismo 2012 m. birželio 19 d. nutarimas. *Žin.*, 2012, Nr. 70-3612.
132. Konstitucinio Teismo 2012 m. birželio 25 d. sprendimas. *Žin.*, 2012, Nr. 72-3729.
133. Konstitucinio Teismo 2012 m. birželio 29 d. nutarimas. *Žin.*, 2012, Nr. 78-4063.
134. Konstitucinio Teismo 2012 m. liepos 3 d. nutarimas. *Žin.*, 2012, Nr. 79-4110.
135. Konstitucinio Teismo 2012 m. liepos 5 d. sprendimas. *Žin.*, 2012, Nr. 80-4185.
136. Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimas. *Žin.*, 2012, Nr. 105-5330.
137. Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 25 d. nutarimas. *Žin.*, 2012, Nr. 113-5737;
138. Konstitucinio Teismo 2012 m. spalio 11 d. nutarimas. *Žin.*, 2012, Nr. 120-6031.
139. Konstitucinio Teismo 2012 m. spalio 24 d. nutarimas. *Žin.*, 2012, Nr. 125-6284.
140. Konstitucinio Teismo 2012 m. spalio 26 d. išvada. *Žin.*, 2012, Nr. 125-6285.
141. Konstitucinio Teismo 2012 m. spalio 30 d. sprendimas. *Žin.*, 2012, Nr. 127-6405.
142. Konstitucinio Teismo 2012 m. spalio 31 d. nutarimas. *Žin.*, 2012, Nr. 127-6406.
143. Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvada. *Žin.*, 2012, Nr. 131-6607.
144. Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 29 d. sprendimas. *Žin.*, 2012, Nr. 140-7189.
145. Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 6 d. nutarimas. *Žin.*, 2012, Nr. 142-7341.
146. Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 10 d. nutarimas. *Žin.*, 2012, Nr. 145-7457.
147. Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 14 d. nutarimas. *Žin.*, 2012, Nr. 149-7634.
148. Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas. *Žin.*, 2012, Nr. 152-7779.
149. Konstitucinio Teismo 2013 m. sausio 8 d. sprendimas. *Žin.*, 2013, Nr. 4-113.
150. Konstitucinio Teismo 2013 m. sausio 25 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 11-520.
151. Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 7 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 16-790.
152. Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 15 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 19-938.
153. Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 20 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 20-975.

154. Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 22 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 22-1068.
155. Konstitucinio Teismo 2013 m. kovo 5 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 25-1222.
156. Konstitucinio Teismo 2013 m. kovo 13 d. sprendimas. *Žin.*, 2013, Nr. 28-1333.
157. Konstitucinio Teismo 2013 m. balandžio 2 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 36-1748.
158. Konstitucinio Teismo 2013 m. balandžio 12 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 40-1950.
159. Konstitucinio Teismo 2013 m. balandžio 30 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 45-2230.
160. Konstitucinio Teismo 2013 m. gegužės 9 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 50-2502.
161. Konstitucinio Teismo 2013 m. gegužės 2 d. sprendimas. *Žin.*, 2013, Nr. 45-2229.
162. Konstitucinio Teismo 2013 m. gegužės 9 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 50-2502.
163. Konstitucinio Teismo 2013 m. gegužės 16 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 52-2604.
164. Konstitucinio Teismo 2013 m. gegužės 24 d. *Žin.*, 2013, Nr. 55-2760.
165. Konstitucinio Teismo 2013 m. gegužės 30 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 58-2930.
166. Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 1 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 103-5079.
167. Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 3 d. sprendimas. *Žin.*, 2013, Nr. 72-3595.
168. Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 5 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 73-3679.
169. Konstitucinio Teismo 2013 m. rugpjūčio 27 d. sprendimas. *Žin.*, 2013, Nr. 92-4584.
170. Konstitucinio Teismo 2013 m. rugsėjo 11 d. *Žin.*, 2013, Nr. 97-4815.
171. Konstitucinio Teismo 2013 m. spalio 9 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 107-5296.
172. Konstitucinio Teismo 2013 m. spalio 10 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 107-5297.
173. Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 6 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 116-5807.
174. Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 13 d. sprendimas. *Žin.*, 2013, Nr. 118-5945.
175. Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 20 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 119-6005.
176. Konstitucinio Teismo 2013 m. gruodžio 6 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 126-6421.
177. Konstitucinio Teismo 2013 m. gruodžio 11 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 128-6529.

178. Konstitucinio Teismo 2013 m. gruodžio 16 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 130-6682.
179. Konstitucinio Teismo 2013 m. gruodžio 20 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 133-6792.
180. Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 16 d. sprendimas. *TAR*, 2014-01-20, Nr. 299;
181. Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas. *TAR*, 2014-01-24, Nr. 478.
182. Konstitucinio Teismo 2014 m. vasario 18 d. sprendimas Nr. KT5-S2/2014.
183. Konstitucinio Teismo 2014 m. vasario 26 d. sprendimas. *TAR*, 2014-02-27, Nr. 2176.
184. Konstitucinio Teismo 2014 m. vasario 27 d. sprendimas. *TAR*, 2014-02-28, Nr. 2336.
185. Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 7 d. sprendimas. *TAR*, 2014-03-10, Nr. 2908.
186. Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 10 d. sprendimas. *TAR*, 2014-03-10, Nr. 2907.
187. Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 13 d. sprendimas Nr. KT10-S7/2014.
188. Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 20 d. sprendimas Nr. KT12-S8/2014.
189. Konstitucinio Teismo 2014 m. balandžio 16 d. sprendimas. *TAR*, 2014-04-17, Nr. 4507.
190. Konstitucinio Teismo 2014 m. balandžio 16 d. sprendimas Nr. KT14-S9/2014, bylos Nr. 125/2010-26/2011-21/2012-6/2013-8/2013-10/2013.
191. Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 2 d. sprendimas Nr. KT16-S11/2014.
192. Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 2 d. sprendimas Nr. KT16-S11/201.
193. Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 8 d. nutarimas. *TAR*, 2014-05-08, Nr. 5188.
194. Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 27 d. nutarimas. *TAR*, 2014-05-27, Nr. 5709.
195. Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 3 d. išvada. *TAR*, 2014-06-05, Nr. 7164.
196. Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 8 d. sprendimas Nr. KT21-S12/2014.
197. Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 9 d. sprendimas Nr. KT23-S14/2014, bylos Nr. 14/2014.
198. Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 9 d. sprendimas Nr. KT22-S13/2014, bylos Nr. 13/2014.
199. Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 9 d. sprendimas Nr. KT31-S22/2014, bylos Nr. 27/2014.
200. Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 9 d. sprendimas Nr. KT29-S20/2014, bylos Nr. 22/2014.

201. Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 9 d. sprendimas Nr. KT30-S21/2014, bylos Nr. 23/2014.
202. Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 9 d. sprendimas Nr. KT28-S19/2014, bylos Nr. 21/2014.
203. Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 9 d. sprendimas Nr. KT27-S18/2014, bylos Nr. 11/2014.
204. Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 9 d. sprendimas Nr. KT26-S17/2014, bylos Nr. 9/2014.
205. Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 9 d. sprendimas Nr. KT25-S16/2014, bylos Nr. 7/2014;
206. Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 9 d. sprendimas Nr. KT24-S15/2014, bylos Nr. 6/2014.
207. Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 17 d. sprendimas Nr. KT32-S23/2014.
208. Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 18 d. sprendimas Nr. KT33-S24/2014.
209. Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 7 d. sprendimas Nr. KT35-S25/2014.
210. Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarimas. *TAR*, 2014-07-11, Nr. 10117.
211. Konstitucinio Teismo 2014 m. rugpjūčio 27 d. sprendimas Nr. KT37-S26/2014.
212. Konstitucinio Teismo 2014 m. rugpjūčio 28 d. sprendimas Nr. KT38-S27/2014.
213. Konstitucinio Teismo 2014 m. rugpjūčio 29 d. sprendimas Nr. KT39-S28/2014.
214. Konstitucinio Teismo 2014 m. rugsėjo 2 d. sprendimas Nr. KT40-S29/2014.
215. Konstitucinio Teismo 2014 m. rugsėjo 5 d. sprendimas Nr. KT41-S30/2014.
216. Konstitucinio Teismo 2014 m. spalio 13 d. nutarimas. *TAR*, 2014-10-13, Nr. 13988.
217. Konstitucinio Teismo 2014 m. spalio 30 d. nutarimas *TAR*, 2014-10-30, Nr. 15163.
218. Konstitucinio Teismo 2014 m. lapkričio 4 d. sprendimas Nr. KT47-S32/2014.
219. Konstitucinio Teismo 2014 m. lapkričio 19 d. sprendimas Nr. KT49-S33/2014, bylos Nr. 20/2012.
220. Konstitucinio Teismo 2014 m. gruodžio 22 d. nutarimas. *TAR*, 2014-12-22, Nr. 20411.
221. Konstitucinio Teismo 2015 m. sausio 14 d. sprendimas. *TAR*, 2015-01-15, Nr. 650.
222. Konstitucinio Teismo 2015 m. sausio 14 d. sprendimas Nr. KT1-S1/2015, bylos Nr. 06/2008-18/2008-24/2010.
223. Konstitucinio Teismo 2015 m. sausio 15 d. nutarimas *TAR*, 2015-01-16, Nr. 683

224. Konstitucinio Teismo 2015 m. sausio 15 d. sprendimas Nr. KT4-S3/2015.
225. Konstitucinio Teismo 2015 m. sausio 16 d. sprendimas Nr. KT5-S4/2015.
226. Konstitucinio Teismo 2015 m. vasario 6 d. nutarimas. *TAR*, 2015-02-06, Nr. 1856.
227. Konstitucinio Teismo 2015 m. vasario 24 d. nutarimas. *TAR*, 2015-02-24, Nr. 2853
228. Konstitucinio Teismo 2015 m. vasario 26 d. nutarimas. *TAR*, 2015-02-27, Nr. 3023.
229. Konstitucinio Teismo 2015 m. kovo 5 d. nutarimas. *TAR*, 2015-03-05, Nr. 3412.
230. Konstitucinio Teismo 2015 m. balandžio 3 d. nutarimas. *TAR*, 2015-04-03, Nr. 5147.
231. Konstitucinio Teismo 2015 m. balandžio 7 d. sprendimas Nr. KT11-S5/2015.
232. Konstitucinio Teismo 2015 m. balandžio 15 d. sprendimas Nr. KT12-S6/2015.
233. Konstitucinio Teismo 2015 m. balandžio 16 d. nutarimas. *TAR*, 2015-04-16, Nr. 5851;
234. Konstitucinio Teismo 2015 m. gegužės 6 d. nutarimas. *TAR*, 2015-05-06, Nr. 6809.
235. Konstitucinio Teismo 2015 m. gegužės 14 d. nutarimas. *TAR*, 2015-05-15, Nr. 7361.
236. Konstitucinio Teismo 2015 m. gegužės 26 d. nutarimas. *TAR*, 2015-05-26, Nr. 8081.
237. Konstitucinio Teismo 2015 m. birželio 11 d. nutarimas. *TAR*, 2016-01-01, Nr. 1.
238. Konstitucinio Teismo 2015 m. birželio 12 d. sprendimas Nr. KT18-S7/2015.
239. Konstitucinio Teismo 2015 m. birželio 16 d. nutarimas. *TAR*, 2015-06-16, Nr. 9641.
240. Konstitucinio Teismo 2015 m. liepos 9 d. nutarimas. *TAR*, 2015-07-09, Nr. 11196.
241. Konstitucinio Teismo 2015 m. liepos 10 d. sprendimas Nr. KT21-S8/2015.
242. Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 18 d. sprendimas Nr. KT23-S10/2015.
243. Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 22 d. nutarimas. *TAR*, 2015-09-22, Nr. 14100.
244. Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 29 d. nutarimas Nr. KT26-N15/2015, bylos Nr. 19/2013.
245. Konstitucinio Teismo 2015 m. spalio 29 d. nutarimas. *TAR*, 2015-11-19, Nr. 18423.
246. Konstitucinio Teismo 2015 m. liepos 10 d. sprendimas Nr. KT21-S8/2015.

247. Konstitucinio Teismo 2015 m. rugpjūčio 28 d. sprendimas Nr. KT22-S9/2015.
248. Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 22 d. nutarimas. *TAR*, 2015-09-22, Nr. 14100,
249. Konstitucinio Teismo 2015 m. spalio 20 d. nutarimas. *TAR*, 2015-10-20, Nr. 15777.
250. Konstitucinio Teismo 2015 m. spalio 29 d. nutarimas. *TAR*, 2015-11-19, Nr. 18423
251. Konstitucinio Teismo 2015 m. lapkričio 4 d. nutarimas. *TAR*, 2015-11-04, Nr. 17587.
252. Konstitucinio Teismo 2015 m. lapkričio 19 d. nutarimas. *TAR*, 2015-11-19, Nr. 18423.
253. Konstitucinio Teismo 2015 m. lapkričio 26 d. nutarimas. *TAR*, 2015-11-26, Nr. 18786.
254. Konstitucinio Teismo 2015 m. gruodžio 15 d. sprendimas Nr. KT32-S12/2015.
255. Konstitucinio Teismo 2015 m. gruodžio 16 d. nutarimas. *TAR*, 2015-12-16, Nr. 19859.
256. Konstitucinio Teismo 2015 m. gruodžio 30 d. nutarimas. *TAR*, 2015-12-30, Nr. 21030.
257. Konstitucinio Teismo 2015 m. gruodžio 30 d. sprendimas Nr. KT35-S13/2015.
258. Konstitucinio Teismo 2016 m. sausio 5 d. sprendimas Nr. KT2-S2/2016.
259. Konstitucinio Teismo 2016 m. vasario 17 d. nutarimas. *TAR*, 2016, Nr. 2985.
260. Konstitucinio Teismo 2016 m. gegužės 10 d. sprendimas Nr. KT13-S6/2016.
261. Konstitucinio Teismo 2016 m. gegužės 16 d. sprendimas. *TAR*, 2016-05-16, Nr. 12865.
262. Konstitucinio Teismo 2016 m. liepos 8 d. nutarimas. *TAR*, 2016-07-08, Nr. 19478.
263. Konstitucinio Teismo 2017 m. vasario 24 d. nutarimas. *TAR*, 2017-02-24, Nr. 3068.

IV. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisminių posėdžių protokolai, pirmininko potvarkiai, teisėjų atskirosios nuomonės, kita konstitucinės justicijos byloje esanti medžiaga

Konstitucinio Teismo teisminių posėdžių protokolai

1. Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 16 d. teismo posėdžio protokolas konstitucinės justicijos byloje Nr. 14/04.
2. Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 10 d. teismo posėdžio protokolas konstitucinės justicijos byloje Nr. 11/02.

3. Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 10 d. teisminio posėdžio protokolas konstitucinės justicijos byloje Nr. 14/02
4. Konstitucinio Teismo 2007 m. vasario 14 d. teisminio posėdžio protokolas konstitucinės justicijos byloje Nr. 32/03-49/06-57/06-58/06-59/06-60/06-61/06-62/06-65/06/66/06.
5. Konstitucinio Teismo 2009 m. gegužės 21 d. teisminio posėdžio protokolas konstitucinės justicijos byloje Nr. 34/2008-36/2008-40/2008-1/2009-4/2009-5/2009-6/2009-7/2009-9/2009-9/2009-12/2009-12/2009-13/2009-14/2009-17/2009-18/2009-19/2009-20/2009-22/2009.
6. Konstitucinio Teismo 2010 m. spalio 6–7 d. teisminio posėdžio protokolas Nr. 32/2010-33/2010.
7. Konstitucinio Teismo 2011 m. lapkričio 17 d. teisminio posėdžio protokolas Nr. 13/2010-140/2010.
8. Konstitucinio Teismo 2012 m. spalio 24 d. teisminio posėdžio protokolas Nr. 14/2012.
9. Konstitucinio Teismo 2013 m. gruodžio 3 d. teisminio posėdžio protokolas konstitucinės justicijos byloje Nr. 138/2010.
10. Konstitucinio Teismo 2014 m. vasario 13 d. teisminio posėdžio protokolas Nr. 14/98 (prašymo Nr. 1B-21/2013).
11. Konstitucinio Teismo 2015 m. vasario 25 d. posėdžio protokolas konstitucinės justicijos byloje Nr. 23/2012-38/2014-54/2014.
12. Konstitucinio Teismo 2015 m. kovo 17 d. teisminio posėdžio protokolas konstitucinės justicijos byloje Nr. 23/2012-38/2014-54/2014.

Konstitucinio Teismo pirmininko potvarkiai

1. Konstitucinio Teismo pirmininko 2003 m. balandžio 24 d. potvarkis Nr. 2B-41.
2. Konstitucinio Teismo pirmininko 2003 m. rugpjūčio 11 d. potvarkis Nr. 2B-69.
3. Konstitucinio Teismo pirmininko 2004 m. balandžio 13 d. potvarkis Nr. 2B-65.
4. Konstitucinio Teismo pirmininko 2007 m. liepos 4 d. potvarkis Nr. 2B-80.
5. Konstitucinio Teismo pirmininko 2011 m. gegužės 31 d. potvarkis Nr. 2B-113.
6. Konstitucinio Teismo pirmininko 2011 m. birželio 10 d. potvarkis Nr. 2B-114.
7. Konstitucinio Teismo pirmininko 2011 m. rugpjūčio 22 d. potvarkis Nr. 2B-133.

8. Konstitucinio Teismo pirmininko 2012 m. balandžio 6 d. potvarkis Nr. 2B-13.
9. Konstitucinio Teismo pirmininko 2012 m. balandžio 17 d. potvarkis Nr. 2B-17.
10. Konstitucinio Teismo pirmininko 2012 m. gegužės 7 d. potvarkis Nr. 2B-26.
11. Konstitucinio Teismo pirmininko 2012 m. birželio 25 d. potvarkis Nr. 2B-40.
12. Konstitucinio Teismo pirmininko 2012 m. rugsėjo 3 d. potvarkis Nr. 2B-47.
13. Konstitucinio Teismo pirmininko 2012 m. lapkričio 26 d. potvarkis Nr. 2B-81.
14. Konstitucinio Teismo pirmininko 2013 m. vasario 12 d. potvarkis Nr. 2B-8.
15. Konstitucinio Teismo pirmininko 2013 m. balandžio 30 d. potvarkis Nr. 2B-32.
16. Konstitucinio Teismo pirmininko 2013 m. lapkričio 4 d. potvarkis Nr. 2B-87.
17. Konstitucinio Teismo pirmininko 2013 m. gruodžio 24 d. potvarkis Nr. 2B-102.
18. Konstitucinio Teismo pirmininko 2015 m. kovo 3 d. potvarkis Nr. 2B-9.
19. Konstitucinio Teismo pirmininko 2005 m. kovo 16 d. potvarkis Nr. 2B-23.
20. Konstitucinio Teismo pirmininko 2015 m. balandžio 27 d. potvarkis Nr. 2B-18.
21. Konstitucinio Teismo pirmininko 2015 m. balandžio 30 d. potvarkis Nr. 2B-22.
22. Konstitucinio Teismo pirmininko 2015 m. balandžio 30 d. potvarkis Nr. 2B-21.
23. Konstitucinio Teismo pirmininko 2015 m. gegužės 5 d. potvarkis Nr. 2B-24.
24. Konstitucinio Teismo pirmininko 2016 m. kovo 2 d. potvarkis Nr. 2B-12.

Konstitucinio Teismo teisėjų atskirosios nuomonės

1. Konstitucinio Teismo teisėjo E. Šileikio 2008 m. gruodžio 4 d. atskiroji nuomonė. Prieiga per internetą: http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2015/02/2008-12-04_n_atस्क_nuomone.pdf [žiūrėta 2017 m. birželio 8 d.].

2. Konstitucinio Teismo teisėjų T. Birmontienės ir A. Taminsko 2009 m. kovo 31 d. atskiroji nuomonė. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2015/02/2009-03-27_n_atsk_nuomone.pdf> [žiūrėta 2017 m. birželio 8 d.].
3. Konstitucinio Teismo teisėjo E. Šileikio 2009 m. birželio 22 d. atskiroji nuomonė. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2015/02/2009-06-22_n_atsk_nuomone.pdf> [žiūrėta 2017 m. birželio 8 d.].
4. Konstitucinio Teismo teisėjų T. Birmontienės ir A. Taminsko 2009 m. rugsėjo 2 d. atskiroji nuomonė. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2015/02/2009-09-02_n_atsk_nuomone1_1.pdf> [žiūrėta 2017 m. birželio 8 d.].
5. Konstitucinio Teismo teisėjo E. Šileikio 2009 m. rugsėjo 2 d. atskiroji nuomonė. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2015/02/2009-09-02_n_atsk_nuomone2.pdf> [žiūrėta 2017 m. birželio 8 d.].
6. Konstitucinio Teismo teisėjos R. Ruškytės 2009 m. gruodžio 16 d. atskiroji nuomonė. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2015/02/2009-12-11_n_atsk_nuomone.pdf> [žiūrėta 2017 m. birželio 8 d.].
7. Konstitucinio Teismo teisėjų T. Birmontienės ir A. Taminsko 2010 m. vasario 5 d. atskiroji nuomonė. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2015/02/2010-02-03_n_atsk_nuomone.pdf> [žiūrėta 2017 m. birželio 8 d.].
8. Konstitucinio Teismo teisėjo E. Šileikio 2010 m. vasario 12 d. atskiroji nuomonė. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2015/02/2010-02-12_n_atsk_nuomone.pdf> [žiūrėta 2017 m. birželio 8 d.].
9. Konstitucinio Teismo teisėjo E. Šileikio 2010 m. kovo 1 d. atskiroji nuomonė. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2015/02/2010-02-26_n_atsk_nuomone.pdf> [žiūrėta 2017 m. birželio 8 d.].
10. Konstitucinio Teismo teisėjo E. Šileikio 2010 m. liepos 2 d. atskiroji nuomonė. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2015/02/2010-06-30_s_atsk_nuomone.pdf> [žiūrėta 2017 m. birželio 8 d.].
11. Konstitucinio Teismo teisėjos R. Ruškytės 2010 m. liepos 9 d. atskiroji nuomonė. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2015/02/2010-07-02_s_atsk_nuomone.pdf> [žiūrėta 2017 m. birželio 8 d.].
12. Konstitucinio Teismo teisėjo E. Šileikio 2010 m. rugsėjo 7 d. atskiroji nuomonė. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2015/02/2010-09-07_n_atsk_nuomone.pdf> [žiūrėta 2017 m. birželio 8 d.].
13. Konstitucinio Teismo teisėjo E. Šileikio 2010 m. spalio 27 d. atskiroji nuomonė. Prieiga per internetą:

- <http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2015/02/2010-10-27_i_atsk_nuomone11.pdf>[žiūrėta 2017 m. birželio 8 d.].
14. Konstitucinio Teismo teisėjos R. Ruškytės 2010 m. lapkričio 2 d. atskiroji nuomonė. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2015/02/2010-10-27_i_atsk_nuomone22.pdf>[žiūrėta 2017 m. birželio 8 d.].
 15. Konstitucinio Teismo teisėjų T. Birmontienės ir A. Taminsko 2011 m. sausio 10 d. atskiroji nuomonė. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2015/02/2011-01-06_n_atsk_nuomone.pdf>[žiūrėta 2017 m. birželio 8 d.].
 16. Konstitucinio Teismo teisėjos T. Birmontienės 2011 m. vasario 17 d. atskiroji nuomonė. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2015/02/2011-02-14_n_atsk_nuomone.pdf>[žiūrėta 2017 m. birželio 8 d.].
 17. Konstitucinio Teismo teisėjos R. Ruškytės 2011 m. spalio 3 d. atskiroji nuomonė. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2015/02/2011-09-28_n_atsk_nuomone.pdf> [žiūrėta 2017 m. birželio 8 d.].
 18. Konstitucinio Teismo teisėjo E. Šileikio 2011 m. spalio 28 d. atskiroji nuomonė. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2015/02/2011-10-25_n_atsk_nuomone.pdf> [žiūrėta 2017 m. birželio 8 d.].
 19. Konstitucinio Teismo teisėjo E. Šileikio 2012 m. vasario 8 d. atskiroji nuomonė. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2015/02/2012-02-06_n_atsk_nuomone.pdf>[žiūrėta 2017 m. birželio 8 d.].
 20. Konstitucinio Teismo teisėjos R. Ruškytės 2012 m. birželio 22 d. atskiroji nuomonė. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2015/02/2012-06-19_n_atsk_nuomone.pdf>[žiūrėta 2017 m. birželio 8 d.].
 21. Konstitucinio Teismo teisėjo E. Šileikio 2012 m. liepos 2 d. atskiroji nuomonė. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2015/02/2012-06-29_n_atsk_nuomone.pdf>[žiūrėta 2017 m. birželio 8 d.].
 22. Konstitucinio Teismo teisėjo G. Mesonio 2012 m. rugsėjo 5 d. atskiroji nuomonė. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2015/02/2012-09-05_n_atsk_nuomone1.pdf>[žiūrėta 2017 m. birželio 8 d.].
 23. Konstitucinio Teismo teisėjo E. Šileikio 2012 m. rugsėjo 8 d. atskiroji nuomonė. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2015/02/2012-09-05_n_atsk_nuomone2.pdf> [žiūrėta 2017 m. birželio 8 d.].
 24. Konstitucinio Teismo teisėjo E. Šileikio 2012 m. spalio 24 d. atskiroji nuomonė. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2015/02/2012-10-24_n_atsk_nuomone.pdf> [žiūrėta 2017 m. birželio 8 d.].

25. Konstitucinio Teismo teisėjo E. Šileikio 2012 m. lapkričio 13 d. atskiroji nuomonė. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2015/02/2012-11-10_i_atsk_nuomone.pdf> [žiūrėta 2017 m. birželio 8 d.].
26. Konstitucinio Teismo teisėjos R. Ruškytės 2013 m. gegužės 6 d. atskiroji nuomonė. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2015/02/2013-04-30_n_atsk_nuomone.pdf> [žiūrėta 2017 m. birželio 8 d.].
27. Konstitucinio Teismo teisėjų T. Birmontienės, G. Mesonio, A. Taminsko, D. Žalimo 2013 m. gruodžio 11 d. atskiroji nuomonė. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2015/02/2013-12-11_n_atsk_nuomone.pdf> [žiūrėta 2017 m. birželio 8 d.].
28. Konstitucinio Teismo teisėjo E. Šileikio 2014 m. sausio 26 d. atskiroji nuomonė. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2015/01/n140124_atsknuom_es.pdf> [žiūrėta 2016 m. gegužės 30 d.] [žiūrėta 2017 m. birželio 8 d.].
29. Konstitucinio Teismo teisėjo E. Šileikio 2015 m. sausio 14 d. atskiroji nuomonė. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2015/01/2015-01-14_kt1-s1_atsk_nuomone.pdf> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].
30. Konstitucinio Teismo teisėjo E. Šileikio 2015 m. vasario 6 d. atskiroji nuomonė. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2015/02/2015-02-06_kt6-n2_atsk_nuomone.pdf> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].
31. Konstitucinio Teismo teisėjo E. Šileikio 2016 m. sausio 26 d. atskiroji nuomonė. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2016/01/2016-01-26_kt5-n2_atsk_nuomone.pdf> [žiūrėta 2017 m. sausio 26 d.].
32. Konstitucinio Teismo teisėjo E. Šileikio 2016 m. gruodžio 23 d. nuomonė. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2016/12/atskiroji_sileikis.pdf> [žiūrėta 2017 m. sausio 26 d.].

Kita konstitucinės justicijos bylose esanti medžiaga

1. Konstitucinio Teismo 2004 m. sausio 26 d. sprendimas dėl prašymo išskyrimo.
2. Konstitucinio Teismo 2006 m. vasario 26 d. sprendimas dėl prašymo dalies išskyrimo į atskirą bylą.
3. Konstitucinio Teismo 2014 m. balandžio 17 d. sprendimas „Dėl suinteresuoto asmens atstovo paskyrimo“ byloje Nr. 3/2014.
4. Lietuvos privačių sveikatos priežiūros įstaigų asociacijos prezidento L. Paškevičiaus 2013 m. balandžio 3 d. pateikta papildoma informacija

prie 2013 m. kovo 29 d. pateikto rašto dėl nuomonės pateikimo bylose Nr. 47/2009 bei 131/2010.

5. Konstitucinio Teismo teisėjo 2016 m. balandžio 14 d. raštas Nr. 14B-285(2.4.).

V. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai

1. Europos Žmogaus Teisių Komisijos 1978 m. balandžio 25 d. sprendimas byloje *Tyner prieš Jungtinę Karalystę*, pareiškimo Nr. 5856/72.
2. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1997 m. liepos 1 d. sprendimas byloje *Pammel prieš Vokietiją*, pareiškimo Nr. 17820/91.
3. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1997 m. liepos 1 d. sprendimas byloje *Probstemeier prieš Vokietiją*, pareiškimo Nr. 20950/92.
4. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2000 m. vasario 25 d. sprendimas byloje *Gast ir Popp prieš Vokietiją*, pareiškimo Nr. 29357/95.
5. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2009 m. liepos 7 d. sprendimas byloje *Padalevičius prieš Lietuvą*, pareiškimo Nr. 12278/03.
6. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2012 m. liepos 31 d. sprendimas byloje *Drakšas prieš Lietuvą*, pareiškimo Nr. 36662/04.
7. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2014 m. lapkričio 25 d. sprendimas dėl priimtumo bylose *Larionovs prieš Latviją* ir *Tess prieš Latviją*, pareiškimų Nr. 45520/04 ir Nr. 19363/05.

VI. Lietuvos Respublikos bendrosios ir specialiosios kompetencijos teismų sprendimai

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. kovo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-166/2012.
2. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. sausio 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A146-69/2012.
3. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. kovo 12 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵⁵²-519/2013.
4. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. balandžio 22 d. nutartis byloje Nr. P-43-822/2015.
5. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. kovo 30 d. sprendimas byloje Nr. R-24-624/2015.
6. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. balandžio 3 d. sprendimas byloje Nr. R-26-552/2015.

7. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2016 m. birželio 17 d. išvada, bylos Nr. I-17-438/2016.
8. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2016 m. liepos 7 d. išvada, bylos Nr. I-19-143/2016.

VII. Užsienio valstybių konstitucinės justicijos institucijų ir kitų teismų sprendimai

1. Court of Common Pleas sprendimas byloje *Dr. Bonham's Case*, 8 Co. Rep. 114 ([1610].
2. JAV Aukščiausiojo Teismo sprendimas *Marbury v. Madison*, 5 U.S. 1 Cranch 137 137 (1803).
3. JAV Aukščiausiojo Teismo sprendimas *Norton v. Shelby County*, 118 U.S. 425 (1886).
4. JAV Aukščiausiojo Teismo sprendimas *Erie Railroad Co. v. Tompkins* – 304 U.S. 64 (1938).
5. Italijos Konstitucinio Teismo 1978 m. vasario 2 d. sprendimas Nr. 16/1978.
6. Latvijos Konstitucinio Teismo 2009 m. gruodžio 21 d. nutarimas Nr. 2009-43-01.
7. Lenkijos Konstitucinio Tribunolo 2000 m. kovo 8 d. sprendimas, Pp 1/99.
8. Prancūzijos Konstitucinės Tarybos 1987 m. birželio 2 d. sprendimas Nr. 87-226 DC.
9. Vengrijos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 5 d. sprendimas Nr. 62/20003 (XII.15).
10. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 1982 m. lapkričio 3 d. nutarimas Nr. 620/78, 1335/78, 1104/79, 363/80, Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 1998 m. lapkričio 10 d. sprendimas Nr. 1057/91, 1226/91, 980/91.
11. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 6 d. sprendimas Nr. 17/99.
12. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 4 d. sprendimas Nr. 400/98, 1735/00.

VIII. Specialioji literatūra

Monografijos, studijos, disertacijos, vadovėliai

1. BARAK, A. *Hermeneutics and Constitutional interpretation. Constitutionalism, identity, difference and legitimacy. Theoretical perspectives.* Durham, 1994.
2. BARAK, A. *Purposive Interpretation in Law.* Princeton, 2005.
3. BELIŪNIENĖ, L. *Žmogaus teisių apsaugos stiprinimas konstitucinio skundo institutu.* Vilnius: Justitia, 2014.
4. BIRMONTIENĖ, T. et al. *Lietuvos konstitucinė teisė.* Antras leidimas. Vilnius: LTU Leidybos centras, 2002.
5. BIRMONTIENĖ, T. et al. *Lietuvos konstitucinė teisė.* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.
6. BLANCHER, P. *Contrôle de constitutionnalité et volonté générale.* Paris: Presses universitaires de France, 2001.
7. BREWER-CARÍAS, A. R. *Constitutional Courts as Positive Legislators: a Comparative Law study.* Cambridge: Cambridge University Press, 2011.
8. BREWER-CARIAS, A. R. *Judicial Review in Comparative Law.* Cambridge, 1989.
9. BRZEZINSKI, M. Constitutionalism within limits. *East European Constitutional Review*, 1993.
10. BUTKEVIČIUS, L.; KŪRIS, E. Administraciniai teismai. In KŪRIS, E. (sud. ir moksl. red.). *Lietuvos teisinės institucijos.* Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Registrų centras, 2011.
11. CAPPELLETTI, M. *The judicial Process in Perspective.* Clarendon Press, 1989.
12. COTTEREL, R. *Teisės sociologija: įvadas.* Kaunas: Dangerta, 1997.
13. DE VISSER, M. *Constitutional Review in Europe. A Comparative Analysis.* Oxford and Portland: Hart publishing, 2014.
14. DE WITTE, B. Constitutional Aspects of European Union Membership in the Original Six Member States: Model Solutions for the Applicant Countries? In KELLERMANN, A. E. et al. *EU Enlargement: The Constitutional Impact at EU and National Level.* The Hague: Asser, 2001.
15. DICEY, A. V.; MORRIS, J. H. C.; COLLINS, L. A. *Dicey and Morris on the Conflicts of Laws.* London: Sweet and Maxwell, 1998.
16. DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika.* I tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.

17. DIREKTORATE GENERAL FOR INTERNAL POLICIES, POLICY DEPARTMENT C: CITIZENS RIGHTS AND CONSTITUTIONAL AFFAIRS. *Dissenting opinions in the Supreme Courts of the Member States*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201304/20130423ATT64963/20130423ATT64963EN.pdf>> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].
18. EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Draft study on individual access to constitutional justice*, 2010. Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-JU\(2010\)004-e.aspx](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-JU(2010)004-e.aspx)> [žiūrėta 2017 m. rugpjūčio 10 d.].
19. EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Guidelines on prohibition and dissolution of parties and analogous measures*, 1999. Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdf=CDL-INF\(2000\)001-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdf=CDL-INF(2000)001-e)> [žiūrėta 2017 m. birželio 1 d.].
20. EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Referendums in Europe – An analysis of the legal rules in European States - Report adopted by the Council for Democratic Elections at its 14th meeting*, Venice, 2005. Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2005\)034-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2005)034-e)> [žiūrėta 2017 m. birželio 1 d.].
21. FAVOREU, L. *Konstituciniai teismai*. Vilnius: Garnelis, 2001.
22. FERRERES COMELIA, V. The rise of specialized constitutional courts. In GINSBURG, T.; DIXON, R. (sud. ir red.) *Comparative Constitutional Law*. Northampton, 2011.
23. GEOFFREY, C.; HAZARD, JR.; TARUFFO, M. *American civil procedure: an introduction*. Yale University Press, 1993.
24. GHEVONTIAN, R. Teisė ir faktai bylose dėl rinkimų skundų. In *Teisė ir faktas konstitucinėje jurisprudencijoje*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2005.
25. GINSBURG, G. The global spread of constitutional review. In CALDEIRA, G. A.; KELEMAN, D. R.; WHILINGTON, K. E. *Oxford Handbooks on Political Science*. Oxford: Oxford university press, 2008.
26. GINSBURG, T.; ELKINS, Z. *Ancillary Powers of Constitutional Courts*, 2008. Prieiga per internetą: <http://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2439&context=journal_articles> [žiūrėta 2017 m. rugpjūčio 29 d.].
27. GLENDON, M. A.; GORDON, M. W.; OSAKWE, C. *Vakarų teisės tradicijos*. Vilnius: Pradai, 1993.

28. GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; KUČONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: Registrų centras, 2011.
29. HALMAI, G. From the “Rule of Law Revolution” to the Constitutional Counter-Revolution in Hungary. *European yearbook on human rights*, vol. 12. Vienna, 2012.
30. HARUTYUNYAN, G.; MAVČIČ, A. *The Constitutional Review and its development in the modern world*. Yerevan-Ljubljana, 1999.
31. HART, H. L. A. *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai, 1997.
32. HOLMES, S. *Passions and Constraint: On the Theory of Liberal Democracy*. Chicago: University of Chicago Press, 1995.
33. JARAŠIŪNAS, E.; KŪRIS, E. *et al. Constitutional justice in Lithuania*. Vilnius: The Constitutional Court of the Republic of Lithuania, 2003.
34. JARAŠIŪNAS, E. Kelios mintys apie Lietuvos dalyvavimo tarptautiniuose santykiuose konstitucinius pagrindus. In KATUOKA, S. (atsak. red.) *Teisė besikeičiančioje Europoje: Liber Amicorum Pranas Kūris*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008.
35. JARAŠIŪNAS, E. Konstitucinės justicijos studijų įvadas arba L.Favoreu „Konstituciniai teismai“. In FAVOREU, L. *Konstituciniai teismai*. Vilnius: Garnelis, 2001.
36. JARAŠIŪNAS, E. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir žmogaus teisių apsauga. In JARAŠIŪNAS, E., *et al. Žmogaus teisių apsaugos institucijos*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009.
37. JARAŠIŪNAS, E. The Control of Constitutionality of Legal Acts and the establishment of the Constitutional Court in Lithuania. In JARAŠIŪNAS, E. *et al. Constitutional Justice in Lithuania*. Vilnius: Constitutional Court of the Republic of Lithuania, 2003.
38. JARAŠIŪNAS, E. *Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
39. JARUKAITIS, I. *Europos Sąjunga ir Lietuvos Respublika: konstituciniai narystės pagrindai*. Vilnius: Justitia, 2011.
40. KELSEN, H. *Grynoji teisės teorija*. Vertė A. Degutis ir E. Kūris. Vilnius: Eugrimas, 2002.
41. KELSEN, H. La garantie juridictionnelle de la constitution (La justice constitutionnelle). *Revue du droit public et de la science politique en France et a l'étranger*. Paris, 1928.
42. KELSEN, H. Vom Wesen und Wert der Demokratie. In BAUME S. *Hans Kelsen and the Case for Democracy*. Essex, 2012.
43. KŪRIS, E. Atskiroji nuomonė Konstituciniame Teisme. Pirmosios patirtys. In *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis: recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys Liber Amicorum profesoriui*

- Jonui Prapiesčiui*. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Alumni draugija, 2012.
44. KŪRIS, E. Konstitucija, teisėkūra ir konstitucinė kontrolė: retrospekciniai ir metodologiniai svarstymai. In KŪRIS, E. (sud. ir moksl. red.) *Lietuvos Respublikos Konstitucijos dvidešimtmetis: patirtis ir iššūkiai*. Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2012.
 45. KŪRIS, E. Konstitucionalizmas, holizmas ir antilegalizmas. In *Konstitucija ir politikos teorija*. Kaunas: Naujasis lankas, 2003.
 46. KŪRIS, E. (sud. ir moksl. red.) Konstitucinis Teismas. In *Lietuvos teisinės institucijos*. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Registrų centras, 2011.
 47. KŪRIS, E. On Perception of Constitutional Law: a Theoretical Approach to Constitutional Justice. In *New Millenium Constitutionalism: Paradigms of Reality and Chalenges*. Yerevan, 2013.
 48. KŪRIS, E. On the Implementation of the Decisions of the Constitutional Court: The Case of Lithuania. In *L'aplicació de les decisions de les jurisdiccions constitucionals. Andorra la Veja: Tribunal Constitucional del Principat d'Andorra*, 2006.
 49. KŪRIS, E. Teisės ir faktų persipynimas konstitucinės justicijos bylose. In *Teisė ir faktas konstitucinėje jurisprudencijoje*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2005.
 50. KŪRIS, E. The Constitutional Court and Interpretation of the Constitution. In JARAŠIŪNAS, E. et al. *Constitutional Justice in Lithuania*. Vilnius: Constitutional Court of the Republic of Lithuania, 2003.
 51. LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė*, I tomas. Vilnius: Justitia, 2003.
 52. LOPEZ GUERRA, L. The Role and Competences of the Constitutional Court. In EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *The Role of the Constitutional Court in the Consolidation of the Rule of Law*. Strasbourg, 1994.
 53. MANDEL, M. Legal Politics Italian Style. In TATE, C.; VALLINDER, T. *The Global Expansion of Judicial Power*. New York: New York University Press, 1995.
 54. MASNEVAITĖ, E.; PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D.; ŽALIMAS, D. Teismų nepriklausomumas ir teisinių ginčų sprendimas. In KŪRIS, E. (moksl. red.). *Krizė, teisės viešpatavimas ir žmogaus teisės*. Šiauliai: Titnagas, 2015.
 55. MESONIS, G. *Konstitucijos interpretavimo metodologiniai pagrindai*. Vilnius: Registrų centras, 2010.
 56. MIKELĖNAS, V. *Civilinis procesas*. Vilnius: Teisė, 1994.

57. MOTOC, I.; ZIEMELE, I. *The Impact of the ECHR on Democratic Change in Central and Eastern Europe*. Cambridge, 2016.
58. MURAUSKAS, D. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir laikas: optimalaus rezultato beieškant. In MACHOVENKO, J.; ISOKAITĖ, I. (sud.) *Konstitucionalizmo idėja, bendroji Europos teisė ir Lietuvos konstitucinė tradicija*. Vilnius: Vilniaus universitetas: Vilniaus universiteto leidykla, 2016.
59. NAVICKAITĖ, J. *Europos konstitucinių teismų kompetencijų lyginamoji analizė*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas, 2011.
60. NEKROŠIUS, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, 2002.
61. PAINE, T. *Žmogaus teisės*. Iš anglų kalbos vertė D. Stepanienė, E. Morkytė, A. Tijušas. Vilnius: Naujoji Rosma, 2003.
62. PAUŽAITĖ-KULVINSKIENĖ, J. *Administracinė justicija: teorija ir praktika*. Vilnius: Justitia, 2005.
63. PETKEVIČIUS, P. *Administracinių teisės pažeidimų bylų teiseną*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
64. POPELIER, P.; VERSTRAELEN, S.; VANHEULE, D.; VANLERBERGHE, B. *The Effects of Judicial Decisions in Time*. Cambridge, 2014.
65. PORTUESE, A. *et al. The principal of Legal Certainty as a Principal of Economic Efficiency*. University of Westminster School of Law Research Paper, 2013, No. 13-13.
66. PUKANASYTĖ, I. *Rinkimų teisė Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (O1 S). Vilnius, 2014.
67. RAČKAUSKAS, K. *Lietuvos konstitucinės teisės klausimais*. New York, 1967.
68. ROMERIS, M. *Administracinis Teismas*. Kaunas, 1928.
69. ROMERIS, M. Įstatymų konstitucingumas. *Teisė*, 1925, Nr. 7, sausis-birželis.
70. ROMERIS, M. *Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose*. Vilnius: Pozicija, 1994.
71. SADURSKI, W. *Rights Before Courts, a Study of Constitutional Courts in Postcommunist States of Central and Eastern Europe*. Netherlands: Springer, 2008.
72. SCALIA, A. *A matter of interpretation. Federal courts and the law*. Princeton, 1997.
73. SCHMITT, C. *Die Hüter der Verfassung*. Mohr, 1931.

74. SINKEVIČIUS, V. The Jurisdiction of the Constitutional Court. In JARAŠIŪNAS, E. *et al. Constitutional Justice in Lithuania*. Vilnius: Constitutional Court of the Republic of Lithuania, 2003.
75. STAČIOKAS, S. The Principles and Basic Rules of legal proceedings in the Constitutional Court. In JARAŠIŪNAS, E. *et al. Constitutional Justice in Lithuania*. Vilnius: Constitutional Court of the Republic of Lithuania, 2003.
76. STEINBERGER, H. *Models of constitutional jurisdiction*. European Commission for Democracy through Law. Council of Europe Press, 1993.
77. ŠILEIKIS, E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
78. TAUBE, C. *Constitutionalism in Estonia, Latvia and Lithuania. A study in comparative constitutional law*. Uppsala, 2001.
79. ŽALIMAS, D. Europos Sąjungos teisės įtaka nacionalinei konstitucinei jurisprudencijai. In JARAŠIŪNAS, E., *et al. Transnacionalinės teisinės sistemos – santykio ir sąveikos problemos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014.
80. ŽILYS, J. Konstitucinės justicijos ištakos Lietuvoje. In KŪRIS, E. (sud. ir moksl. red.) *Lietuvos Respublikos Konstitucijos dvidešimtmetis: patirtis ir iššūkiai*. Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2012.
81. ŽILYS, J. *Konstitucinis Teismas – teisinės ir istorinės prielaidos*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2001.
82. ŽILYS, J. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas konstitucinėje sistemoje. In *Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2007.
83. ŽILYS, J.; SINKEVIČIUS, V. (red. *et al.*). *Europos Sąjungos valstybių narių konstitucinės sistemos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.
84. ДАВИД, Р. *Основные правовые системы современности*. Москва, 1998.
85. ВИТРУК, Н. В. *Конституционное правосудие*. Москва, 1998.

Straipsniai periodinėje literatūroje

1. ABRAMAVIČIUS, A. Konstitucinio skundo samprata ir reikšmė konstitucinėje teisminėje kontrolėje. *Jurisprudencija*, 2007, Nr. 11(101).
2. AMBRASIENĖ, D. Ar reikalingas Lietuvai Konstitucinis Teismas? *Respublika*, 1990 m. gegužės 4 d.

3. DŽONSONAS, B. Kur konstitucinis teismas, ten konstitucinė krizė. *Justitia*, 1991 m. gegužės 7–14 d.
4. FAVOREU, L. Sur l'introduction hypothétique du recours individuel direct devant le Conseil constitutionnel, 2001. Prieiga per internetą: <<http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/nouveaux-cahiers-du-conseil/cahier-n-10/sur-l-introduction-hypothetique-du-recours-individuel-direct-devant-le-conseil-constitutionnel.52373.html>> [žiūrėta 2017 m. vasario 20 d.].
5. GALGINAITIS, J. Teisinė sistema ir pagrindinės jos sistemos kaip lyginamosios teisėtyros objektas. *Teisė*, 2002, Nr. 44.
6. GÁRDOS-OROSZ, F. The Hungarian constitutional court in transition – from actio popularis to constitutional complaint. *Acta Juridica Hungarica*, 2012, Nr.4.
7. GARLICKI, L. *The Constitutional Court and the Principle of Separation of Power*, 2001. Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU\(2001\)034-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU(2001)034-e)> [žiūrėta 2017 m. birželio 1 d.].
8. GARLICKI, L. *Verification of the constitutionality of treaties by the Constitutional Courts prior to their signature or ratification*. Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU\(1998\)031-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU(1998)031-e)> [žiūrėta 2017 m. birželio 1 d.].
9. GUILÉN CARAMÉS, J. *The role of the Constitutional Court in the state and society in Spain*. Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU\(2001\)033-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU(2001)033-e)> [žiūrėta 2017 m. birželio 1 d.].
10. JURČYS, P. Ar jau laikas įtvirtinti individualaus konstitucinio skundo institutą. *Justitia*, 2005, Nr. 5.
11. JARAŠIŪNAS, E. Aukščiausioji ir ordinarinė teisė: požiūris į Konstituciją pokyčiai. *Jurisprudencija*, 2002, Nr. 33(25).
12. JARAŠIŪNAS, E. Jurisprudencinė konstitucija. *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 12(90).
13. JARAŠIŪNAS, E. Keletas nacionalinių teismų ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo veiksmingo bendradarbiavimo užtikrinimo aspektų. *Konstitucinė jurisprudencija*, 2013, Nr. 4(32).
14. JARAŠIŪNAS, E. Konstitucionalizmo priešistorė: ištakos ar pirmavaizdis. *Jurisprudencija*, 2009, Nr. 4(118).
15. JARAŠIŪNAS, E. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir aukštųjų valstybės pareigūnų apkalta: kelios aktualios problemos. *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 80.

16. JARAŠIŪNAS, E. Žvelgiant į Lietuvos Respublikos 1992 m. Konstituciją platesniame konstitucionalizmo raidos kontekste. *Jurisprudencija*, 2002, Nr. 30(22).
17. JARUKAITIS, I. Europos Bendrijų teisės viršenybė ir valstybių narių bei Lietuvos Respublikos teisė. *Teisė*, 2000, t. 37.
18. KOCHEVAR, S. Amici Curiae in Civil Law Jurisdictions. *The Yale Law Journal*, 2013, Vol. 122.
19. KUHN, Z.; KYSELA, J. Nomination of Constitutional justices in Post-Communist Countries: Trial, Error, Conflict in the Czech Republic. *European Constitutional Law Review*, 2(2006).
20. KŪRIS, E. Apie Konstitucinio Teismo teisėjų atskiras nuomones: keli biheivioristiniai aspektai. *Jurisprudencija*, 2012, Nr. 19(3).
21. KŪRIS, E. Konstitucija kaip teisė be spragų. *Jurisprudencija*, 2006, Nr.12(90).
22. KŪRIS, E. Konstitucijos aiškinimas, konstitucinės teisės šaltiniai ir besikeičianti konstitucinės teisės paradigma. *Teisės problemos*, 2003, Nr. 3(41).
23. KŪRIS, E. Konstitucijos dvasia. *Jurisprudencija*, 2002, Nr. 30(22).
24. KŪRIS, E. Konstitucinės justicijos proceso teisės klausimu. *Teisė*, 2011, t. 78.
25. KŪRIS, E. Konstitucinis Teismas ir įstatymų leidyba: žvilgsnis „iš vidaus“. *Teisės problemos*, 2004, Nr. 1(43).
26. KŪRIS, E. Konstitucinė justicija Lietuvoje: pirmasis dešimtmetis. *Justitia*, 2003, t. 3–4.
27. KŪTRIS, G.; JURCENA, L. Characteristics of work of the Constitutional Court of the Republic of Latvia: case-law of the court in Social Security Matters. *Конституционное правосудие*, 2012, Nr. 1(55).
28. LAFFRANQUE, J. Dissenting opinion and judicial independence. *Juridica international*, 2003. Prieiga per internetą: <<http://www.juridicainternacional.eu/index.php?id=12590>> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].
29. MAKSIMAITIS, M. Konstitucinis Teismas 1938 m. Lietuvos Konstitucijos projekte. *Jurisprudencija*, 2004, Nr. 52(44).
30. MAKSIMAITIS, M. Nepriklausomos Lietuvos konstitucinės santvarkos modeliavimas išėivijos teisininkų darbuose. *Teisė*, 1997, t. 31.
31. MAVČIČ, A. M. Individual complaint as a domestic remedy to be exhausted or effective within the meaning of ECHR: comperative and Slovenian aspect, 2011. Prieiga per internetą: <<http://www.concourts.net/lecture/constitutional%20complaint1.pdf>> [žiūrėta 2017 m. sausio 8 d.].

32. MAVČIČ, A. M. *Models of constitutional jurisdiction*, 2008. Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/WebForms/documents/?pdf=CDL-JU\(2008\)026-e](http://www.venice.coe.int/WebForms/documents/?pdf=CDL-JU(2008)026-e)> [žiūrėta 2017 m. rugpjūčio 10 d.].
33. MESONIS, G. Kai kurie Konstitucijos interpretavimo aspektai: *expressis verbis* ribos. *Jurisprudencija*, 2008, Nr. 5.
34. MESONIS, G. Konstitucijos interpretacinis poreikis. *Jurisprudencija*, 2009, Nr. 4(118).
35. OSIATYNSKI, W. Paradoxes of Constitutional Borrowing. *International Journal of Constitutional Law*, 2003 (1).
36. PIQANI, D. Constitutional Courts in Central and Eastern Europe and their Attitude towards European Integration. Prieiga per internetą: <<http://www.ejls.eu/2/28UK.pdf>> [žiūrėta 2017 m. birželio 1 d.].
37. RAGAUSKAS, P. *Amicus curiae* institutas užsienio šalių ir tarptautinėje teisėje: (dis)kvalifikuojantys požymiai ir gretimi institutai. *Teisės problemos*, 2011, Nr. 2(72).
38. RAULIČKYTĖ, A. Atsakingo valdymo principas ir jo įgyvendinimas. *Politologija*, 2006, t. 1(41).
39. SAKALAUSKAS, J. Individualus konstitucinis skundas. Diskusijos tęsiamos... *Justitia*, 2005, Nr. 5(13).
40. SAUGINTAS, A. Įstatymų konstitucingumas. *Teisė*, 1925, t. 6, gegužė-gruodis.
41. SHELTON, D. The participation of Nongovernmental Organizations in International Judicial Proceedings. *American Journal of International Law*, 1994, Vol. 88.
42. SINKEVIČIUS, V. Kokių įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai tiria Konstitucinis Teismas. *Jurisprudencija*, 2014, Nr. 21(3).
43. SINKEVIČIUS, V. Konstitucinio Teismo nutarimų įgyvendinimas įstatymų leidyboje. *Jurisprudencija*, 2011, Nr. 18(2).
44. SINKEVIČIUS, V. *Seimo galių ribojimo konstituciniai pagrindai: kai kurie teoriniai aspektai*. Prieiga per internetą: <http://www.parlamentostudijos.lt/Nr9/9_teise_1.htm> [žiūrėta 2017 m. birželio 2 d.].
45. SINKEVIČIUS, V. Šiurkštus Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymų pažeidimas – pagrindas nutrukti Seimo nario įgaliojimams. *Jurisprudencija*, 2009, Nr. 1(15).
46. SINKEVIČIUS, V. Teisinės pasekmės, kurias sukelia Konstitucinio Teismo konstatavimas, jog įstatymas ar kitas teisės aktas prieštarauja Konstitucijai. *Jurisprudencija*, 2014, Nr. 21(4).

47. SOLYOM, L. The Role of Constitutional Courts in the Transition to Democracy: With special Reference to Hungary. *International Sociology*, 2003 (18).
48. SOLUM, L. B. *Procedural justice*. Bepress legal series, 2004. Prieiga per internetą: <<http://law.bepress.com/expresso/eps/141/>> [žiūrėta 2017 m. birželio 1 d.].
49. STAČIOKAS, S. Ar reikia Lietuvai konstitucinės priežiūros. *Atgimimas*, 1990, sausio 12–19 d.
50. STAČIOKAS, S. Lietuva verta demokratiškos konstitucijos. *Justitia*, 1991 m. rugpjūčio 1–15 d.
51. STAUGAITYTĖ, V. Atskiroji nuomonė konstitucinėje justicijoje: teismo kolegialumas vs. teisėjo vidinis nepriklausomumas. *Jurisprudencija*, 2008, Nr. 9(111).
52. STAUGAITYTĖ, V. Konstitucijai prieštaraujančių teisės aktų pašalinimo iš teisės sistemos atidėjimas Lietuvos ir užsienio valstybių konstitucinių teismų praktikoje. *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 80.
53. STAUGAITYTĖ, V. Konstitucinis skundas: Lenkijos Respublikos patirtis. *Justitia*, 2006, Nr. 1.
54. STAUGAITYTĖ, V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia laiko požiūriu. *Jurisprudencija*, 2005, Nr. 77(69).
55. STAUGAITYTĖ, V. Konstitucinio Teismo nutarimų tipai ir jų poveikio teisės sistemai bei teisės taikymo praktikai ypatumai. *Konstitucinė jurisprudencija*, 2007, Nr. 4(8), spalį–gruodis.
56. ŠILEIKIS, E. Aukščiausiasis Teismas prieš Konstitucinį Teismą? Galvosūkis dėl juridinio fakto. *Justitia*, 2006, Nr. 1.
57. ŠILEIKIS, E. Konstitucijos dvasia: idėja fiks, „juodoji“ technologija ar išgryninta teisė? *Justitia*, 2008, Nr. 3.
58. TIAŽKIJUS, V. *Darbo ir socialinės teisės santykio problema: teorija ir praktika*, 2010. Prieiga per internetą: <<http://www.vta.ttvam.eu/index.php/vta/article/viewFile/30/46>> [žiūrėta 2017 m. sausio 28 d.].
59. TSERETELI, N. Mechanism of Individual Complaints – German, Spanish and Hungarian Constitutional Courts – Comparative Analysis, 2007. Prieiga per internetą: <http://www.etd.ceu.hu/2007/tsereteli_nino> [žiūrėta 2017 m. sausio 8 d.].
60. URBAITIS, R. K. Konstitucinė kontrolė Lietuvoje ir kai kurie probleminiai jos aspektai. *Konstitucinė jurisprudencija*, 2012, Nr. 2(26).
61. VALANČIUS, V. Kai kurie bendrosios kompetencijos, konstitucinių ir administracinių teismų santykio aspektai. *Jurisprudencija*, 2004, Nr. 51(43).

62. VERSTRAELEN, S. The Temporal Limitation of Judicial Decisions: The Need for Flexibility Versus the Quest for Uniformity. *German Law Journal*, 2013, Vol. 14, No. 9.
63. VINKLERIS, P. Konstitucinės priežiūros elitinės koncepcijos ir žinybinio priklausymo ribų problema Lietuvoje. *Justitia*, 1999, Nr. 5–6.
64. VERSTRAELEN, S. The Temporal Limitation of Judicial Decisions: The Need for Flexibility Versus the Quest for Uniformity. *German Law Journal*, 2013, Vol. 14, No. 9.
65. ŽILYS, J. Konstitucija kaip laisvės raiškos teisinė politinė forma. Parlamento studijos. Prieiga per internetą: <[http://www.parlamentostudijos.lt/Nr6/6 Teise Zilys.htm#Keletas](http://www.parlamentostudijos.lt/Nr6/6_Teise_Zilys.htm#Keletas)> [žiūrėta 2017 m. sausio 8 d.].
66. АРУТЮНЯН, Г. Конституционализм как фундаментальный принцип права в правовом государстве. *Конституционное правосудие*, 2012, Nr. 1(55).
67. БОНДАР, Н. Концепция судебного конституционализма: методология исследования в свете практики конституционно правосудия. *Конституционное правосудие*, 2012, Nr. 1(55).
68. ДАНИЕЛЯН, А. Современные европейские тенденции развития института индивидуальной конституционной жалобы. *Конституционное правосудие*, 2012, Nr. 4(58).
69. KŪRIS, E. Субъекты с правом обращения в Конституционный Суд. *Конституционное правосудие*, 2005, Nr. 2(28).
70. ПФЕРСМАНН, О. Селективное правовое государство и конституционная жалоба. *Конституционное право: восточноевропейское обозрение*, 2003, Nr. 3(44).
71. ШАЙО, А. Конституционализм и конституционный контроль в посткоммунистической Европе. *Конституционное право восточноевропейское обозрение*, 1999, Nr. 3(28).

Konferencijų medžiaga

1. ENDZINŠ, A. Konstitucinio skundo institutas Latvijoje. In *Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas: Baltijos ir Skandinavijos šalių konferencijos medžiaga*. Vilnius, 2002.
2. EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Black sea regional conference on „The importance of dissenting and concurring opinions in the development of judicial review“*, 2010. Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/docs/2010/CDL-JU\(2010\)016-e.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2010/CDL-JU(2010)016-e.pdf)> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.]

3. JARAŠIŪNAS, E. Apie konstitucinės justicijos funkcijas (konferencijos medžiaga). Vilnius, 1998.
4. KŪRIS, E. Konstitucija, tapatumas ir laikas. Pranešimas tarptautinėje konferencijoje „Šiuolaikinės konstitucinės justicijos tendencijos: nacionalinės ir tarptautinės teisės santykis“, skirtoje Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įsteigimo 20-mečiui. Vilnius, 2013 m. rugsėjo 5 d.
5. LAPINSKAS, K. Teisės šaltiniai ir konstitucinės priežiūros institucijų baigiamieji aktai. In *Konstitucinė justicija: dabartis ir ateitis*. Tarptautinė konferencija, skirta Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo penkerių metų sukakčiai. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Vilnius, 1998.
6. SOLYOM, L. Konstitucinis teisingumas: keletas lyginamųjų aspektų. In *Konstitucinis teisingumas ir teisės viešpatavimas* (tarptautinės konferencijos, skirtos Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įsteigimo 10-mečiui, medžiaga). Vilnius, 2004.
7. STAČIOKAS, S. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir kitų Lietuvos teismų santykis. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo šeštoji konferencija „Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje“, Neringa, 2001. Prieiga per internetą: <<http://www.lrkt.lt/PKonferencijose/02.pdf>> [žiūrėta 2017 m. birželio 2 d.].
8. ŽALIMAS, D. *Preliminary Requests Before Constitutional Courts: The Experience of the Constitutional Court of Lithuania*. EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. Seminar on preliminary requests before constitutional courts, 2013. Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdf=C-DL-JU\(2013\)023-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdf=C-DL-JU(2013)023-e)> [žiūrėta 2017 m. birželio 1 d.].

Informacinė literatūra, statistika, kiti šaltiniai

1. Bylos, kuriose EŽTT nustatė Konvencijos pažeidimus. Prieiga per internetą: <http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/APZVALGOS_pazeidimai_2016-07-01.pdf> [žiūrėta 2016 m. spalio 13 d.].
2. Bylos, kuriose EŽTT nenustatė Konvencijos pažeidimų. Prieiga per internetą: <http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/2015-12-02_APZVALGOS_be_pazeidimu.pdf> [žiūrėta 2016 m. spalio 13 d.].
3. EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Amicus curiae brief for the Constitutional Court of „the Former Yugoslav*

- Republic of Macedonia on amendments to several laws relating to the system of salaries and remunerations of elected and appointed officials*, 2010. Prieiga per internetą: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2010\)038-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2010)038-e) [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].
4. EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Amicus curiae brief for the Constitutional Court of Moldova on certain provisions of the law on professional integrity testing*, 2014. Prieiga per internetą: <file:///C:/Users/DPuraite/Downloads/ro-Opinia-Comisieide-la-Venetiaenga128a.pdf> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].
 5. EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Draft Opinion on Amendments to the Law on the Constitutional Court of Latvia*, 2009. Prieiga per internetą: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2009\)042-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2009)042-e) [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].
 6. EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Comments on the introduction of a written procedure at the Constitutional Court of the Russian Federation*, 2004. Prieiga per internetą: [http://www.venice.coe.int/docs/2004/CDL\(2004\)075-e.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2004/CDL(2004)075-e.pdf) [žiūrėta 2017 m. birželio 2 d.].
 7. EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Introduction to the report of the Venice commission on individual access to constitutional justice*. 2013, p. 5. Prieiga per internetą: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-JU\(2013\)003-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-JU(2013)003-e) [žiūrėta 2017 m. birželio 8 d.].
 8. EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Opinion on amendments to the Act of 25 June 2015 on the Constitutional Tribunal of Poland*, 2016. Prieiga per internetą: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2016\)001-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)001-e) [žiūrėta 2016 m. rugsėjo 1 d.].
 9. Informacija iš Teisingumo ministerijos tinklalapio skilties „Teisėkūros iniciatyvos“. Prieiga per internetą: <http://www.tm.lt/teisini/vienas/157> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].
 10. Kiekybinė reprezentatyvi Lietuvos visuomenės bei atskirų tikslinių grupių apklausa: tyrimo ataskaita-pristatymas. Lietuvos mokslo tarybos visuotinės dotacijos projektas VP1-3.1-ŠMM07-K-03-085 „Ekonominės krizės (recesijos) iššūkiai teisės viešpatavimui ir žmogaus teisėms“. Vykdytojas – viešosios nuomonės ir rinkos tyrimų kompanija „Factus“, Kaunas, 2014, p. 77. Prieiga per internetą: http://www.tf.vu.lt/images/dotacija/Ataskaita_Factus.pptx [žiūrėta 2016 m. spalio 12 d.].

11. Konstituciniam Teismui teikiamų prašymų ir paklausimų priimtimumo praktikos apžvalga. Prieiga per internetą: <<http://www.lrkt.lt/lt/prasymai/prasymu-priimtimumo-praktika/639>> [2016 m. birželio 2 d.].
12. MARTIN, E. A. (sud. ir red.). *A Dictionary of Law / Fifth edition*. Oxford, 2002.
13. OFFICE FOR DEMOCRATIC INSTITUTIONS AND HUMAN RIGHTS. *Republic of Lithuania, Presidential election 11 May 2014, OSCE/ODHIR Needs Assessment Mission Report*. 2014, Warsaw.
14. Statistiniai duomenys apie Konstituciniame Teisme gautus prašymus ir paklausimus 1993–2015 m. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2016/03/20160301_statistiniai_duomenys.pdf> [žiūrėta 2016 m. birželio 1 d.].
15. VAITKEVIČIŪTĖ, V. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Žodynas, 2007.
16. 2014 m. Konstitucinio Teismo veiklos metinis pranešimas. Prieiga per internetą: <<http://lrkt.lt/data/public/uploads/2015/04/metinis-pranesimas-2014.pdf>> [žiūrėta 2017 m. sausio 18 d.].
17. 2015 m. Konstitucinio Teismo veiklos metinis pranešimas. Prieiga per internetą: <lrkt.lt/data/public/uploads/2016/03/lrkt-metinis-pranesimas.pdf> [žiūrėta 2017 m. balandžio 18 d.].

Straipsniai interneto portaluose

1. *Byloje dėl aukštojo mokslo M. Adomėnas pareikalavo nusišalinti šešis Konstitucinio Teismo teisėjus*. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/byloje-del-aukstojo-mokslo-madomenas-pareikalavo-nusisalinti-sesis-konstitucinio-teismo-teisejus.d?id=51904077>> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].
2. *Konstitucijos kūrėjas L. N. Rasimas siūlo svarbias Konstitucijos pataisas*. Prieiga per internetą: <<http://www.tiesos.lt/index.php/tinklarastis/straipsnis/konstitucijos-kurejas-l.-n.-rasimas-siulo-svarbias-konstitucijos-pataisas>> [žiūrėta 2017 m. sausio 18 d.].
3. *Konstitucinio Teismo laukia nedideli pokyčiai*. Prieiga per internetą: <<http://lzinios.lt/lzinios/Lietuva/konstitucinio-teismo-laukia-nedideli-pokyciai/208194/>> [žiūrėta 2017 m. sausio 18 d.].
4. *Konstitucinio Teismo teisėjai pasirūpino savo pensijomis*. Prieiga per internetą: <<http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/konstitucinio-teismo-teisejai-pasirupino-savo-pensijomis-56-106258>> [žiūrėta 2017 m. sausio 18 d.].

- gegužės 30 d.].
5. *L. Ragauskis apie KT galių ribojimus: tai nepagarba Konstitucijai*. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/law/l-ragauskis-apie-kt-galiu-ribojimus-tai-nepagarba-konstitucijai.d?id=62362211>> [žiūrėta 2017 m. sausio 18 d.].
 6. *Mintys metų sandūroje. Apie teisingumą ir biurokratėjančią teisę*. Prieiga per internetą: <<http://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwjMm8StjobNAhWEFywKHaMuDsoQFggaMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.llds.lt%2Fdocuments%2FT.Bakucionis-Mintys%2520metu%2520sanduroje.doc&usg=AFQjCNHhElKWFDrShIduJOut4jqxL3sMwg&sig2=AIfENwhGwJoZVmh5igckUw>> [žiūrėta 2017 m. birželio 1 d.].
 7. *Seime sklando idėja apriboti Konstitucinio Teismo galias*. Prieiga per internetą: <http://www.lrt.lt/naujienos/ekonomika/4/29475/seime_sklando_ideja_apriboti_konstitucinio_teismo_galias> [žiūrėta 2017 m. sausio 16 d.].
 8. *Seime sudaryta grupė keisti Konstitucinio Teismo įstatymui*. Prieiga per internetą: <<http://m.diena.lt/naujienos/lietuva/politika/seime-sudaryta-darbo-grupe-keisti-konstitucinio-teismo-istatymui-625722>> [žiūrėta 2017 m. sausio 16 d.].
 9. *Seimo nariai etikos komisijai skundžia Konstitucinio Teismo teisėjus*. Prieiga per internetą: <<http://zebra.15min.lt/lt/naujienos/lietuva/seimo-nariai-etikos-komisijai-skundzia-konstitucinio-teismo-teisejus-252953.html>> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].
 10. *Seimui nepavyko įveikti pirmojo barjero įteisinant individualų skundą KT*. Prieiga per internetą: <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/seimui-nepavyko-iveikti-pirmojo-barjero-iteisinant-individualu-skunda-kt-56-819384>> [žiūrėta 2017 m. liepos 12 d.].
 11. CHOCHRIN, T. Cenzūra demokratinėje visuomenėje neturėtų būti pateisinama (dėl E. Šileikio atskirosios nuomonės). Prieiga per internetą: <<http://jurisprudencija.wordpress.com/2014/03/28/cenzura-nera-demokratineje-visuomeneje-neturetubuti-pateisinama/>> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].
 12. RAČAS, A. Atskiroji E. Šileikio nuomonė, kurios KT kažkodėl skelbti nenori. Prieiga per internetą: <<http://racas.lt/atskiroji-sileikio-kazkodel/>> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].
 13. NAVICKAS, A. Aurelija Stancikienė: *Konstitucinė krizė*. Prieiga per internetą: <<http://www.tiesos.lt/index.php/tinklarastis/straipsnis/aurelija-stancikiene.-konstitucine-krize>> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].

14. ŠLIČYTĖ, Z. Konstitucinis Teismas priima užsakymus. Prieiga per internetą: <<http://www.propatria.lt/2014/03/zita-slicyte-konstitucinis-teismas.html>> [žiūrėta 2017 m. gegužės 8 d.].
15. VAIŠVILA, A. Konstitucinis Teismas: tarp legalios ir kontrabandinės teisėkūros. Prieiga per internetą: <<http://www.tiesos.lt/index.php/tinklarastis/straipsnis/alfonsas-vaisvila.-konstitucinis-teismas-tarp-legalios-ir-kontrabandines-te/spausdinti>> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].
16. *Vyriausybė pritaria, kad dėl referendumo spęstų teismas.* Prieiga per internetą: <<http://www.lrytas.lt/liuvos-diena/aktualijos/vyriausybe-pritaria-kad-del-referendumo-sprestu-teismas.htm>> [žiūrėta 2017 m. rugpjūčio 10 d.].
17. *VTEK nevertins Konstitucinio Teismo teisėjų elgesio.* Prieiga per internetą: <<http://liuvosdiena.lrytas.lt/-13262038931324859600-vtek-nevertins-konstitucinio-teismo-teis%C4%97j%C5%B3-elgesio.htm>> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].

AUTORĖS MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ DISERTACIJOS TEMA SĄRAŠAS:

1. Pūraitė-Andrikienė, D. Konstitucinės justicijos proceso teisė kaip teisės šaka: teoriniai aspektai (publikuota žurnale „VU mokslo darbai.Teisė“ 2015 m. 95 tomas);
2. Pūraitė-Andrikienė, D. Individualus konstitucinis skundas kaip veiksmingas žmogaus teisių apsaugos ir konstitucionalizmo plėtros instrumentas (publikuota žurnale „VU mokslo darbai.Teisė“ 2015 m. 96 tomas).